biblioteca școlarului

ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT

500 ANI DE NEMURIRE

LITERA INTERNAȚIONAL

biblioteca școlarului

Colecţie iniţiată şi coordonată
de Anatol Vidraşcu şi Dan Vidraşcu
Concepţia grafică a colecţiei
şi coperta: Vladimir Zmeev
Ediţie alcătuită şi îngrijită
(antologare, introducere,
glosar, capitol de melodii,
note şi comentarii)
de Tudor Colac

REFERINŢE
ISTORICO-LITERARE:

Nicolae Iorga,
Mihail Sadoveanu,
Nicolae Cojocaru, A.D. Xenopol,
Tudor Pamfile,
Mihai-Alexandru Canciovici,
Ştefan Gorovei, Nicolae Grigoraş,
Sergiu Moraru, Grigore Botezatu,
Nicolae Bălcescu

ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT

500 ANI DE NEMURIRE

București • Chișinău
LITERA INTERNAȚIONAL

Editura „Litera Internaţional“
O. P. 61; C.P. 21, sector 1, Bucureşti, România
tel./fax (021) 3303502; e-mail: info@litera.ro

str. B.P. Hasdeu nr. 2, mun. Chişinău,
MD-2005, Republica Moldova
tel./fax (3732) 292 932, 294 110,
e-mail: litera@litera.ro

Prezenta ediţie a apărut în anul 2004
în versiune tipărită şi electronică
la Editura „Litera Internaţional“
Toate drepturile rezervate.

Editori: *Vidraşcu şi fiii*
Lectori: *Valentina Solovei, Petru Ghencea*
Tehnoredactare: *Lorina Gîncu*

Tiparul executat la Tipografia Centrală din Chişinău.
Comanda nr. 2793

CZU 94(478)+929
C 94

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii
Ştefan cel Mare şi Sfânt. 500 ani de nemurire / Alcătuitor Tudor Colac (Bibl. şcolarului, col. iniţ. şi coord. Anatol şi Dan Vidraşcu; conc. gr. col. şi cop. / Vladimir Zmeev; serie nouă, nr. 423). B., Ch.: Litera Int., 2004 (Tipogr. Centrală). 760 [p].
ISBN 973-675-213-5 — ISBN 9975-74-821-X
94(478)+929

ISBN 973-675-213-5
ISBN 9975-74-821-X
© LITERA INTERNAŢIONAL, BUCUREŞTI, 2004
© LITERA INTERNAŢIONAL, CHIŞINĂU, 2004

Ştefan cel Mare: legendă şi mit

La 2 iulie anul 7012 conform calendarului de la facerea lumii sau 2 iulie 1504 în corespundere cu sistemul gregorian al erei noastre, deci de la naşterea lui Isus Hristos, şi-a dat sfârşitul obştesc Ştefan cel Mare. Aceasta dată este considerată de creştinătate Ziua Memoriei strălucitului domnitor şi a tuturor eroilor naţionali ai Patriei.

În istoria nescrisă, adică în creaţia orală a poporului, sunt nenumărate poeme închinate celor mai vrednici fii ai săi. Exprimând prin esenţă înţelepciunea populară, acestea s-au transmis timp de veacuri din gură în gură, adesea recompunându-se, după cum o cerea nevoia sufletească a vremii. De fiecare dată însă ele au înconjurat cu grijă şi dragoste pe vitejii apărători ai pământului strămoşesc, pe semănătorii de dreptate şi cinste.

Adevărate oaze în amintirea strămoşilor, imaginile acestora, fie mai puţin, fie mai mult – pe măsura cântarului acţionat de ceea ce numim conştiinţa istorică – se perindă prin timp şi spaţii. Dar nici unul nu a izbutit ca Ştefan cel Mare să domine cu atâta vigoare memoria mulţimilor. În acest context mulţi cercetători îl vor califica pe Domnitor drept apariţie rară în dezvoltarea noastră istorico-politică din epoca medievală, tot aşa cum irepetabile au fost şi datele componente caracteristice acestei epoci.

În această ordine de idei e suficient să parcurgem cu radarul spiritului ceea ce s-a scris despre Ştefan cel Mare până la noi, începând cu Gr. Ureche, I. Neculce, D. Cantemir,

G. Asachi, C. Negruzzi, A. Russo, A. Hasdeu, V. Alecsandri, M. Eminescu, B.P. Hasdeu, C. Stamati-Ciurea, Şt. Iosif, T. Pamfile, N. Iorga, M. Sadoveanu, N. Dabija şi alţi oameni de cultură. Sunt covârşitoare prin profunzime şi valoare artistică diversele exemple de proză folclorică fixată pe răbojul timpului şi culeasă de cunoscuţi folclorişti cum sunt T. Pamfile, P. Caraman, S. Florea-Marian, S.T. Kirileanu, Gr. Botezatu, T.A. Bogdan ş.a. uimiţi de profunda împlântare în memoria populară a Domnitorului. Explicaţia ne apare simplă: dintre atâţia domnitori doar Ştefan cel Mare a rămas să simbolizeze veacuri la rând idealurile pentru care masele populare luptau şi pe care visau să le obţină: mai multă libertate socială, întocmiri interne mai drepte, bunătate şi preţuire, sfat înţelept şi cârmuire sigură, independenţă naţională, suveranitate.

Desigur, din toate aceste aspiraţii câte ceva putem regăsi şi în legendele puţine rămase pe seama altor voievozi şi domni (Bogdan Vodă, Alexandru cel Bun, Mihai Viteazul, Vasile Lupu, Cuza Vodă ş.a.).

Ştefan cel Mare, însă, are calitatea de a fi reprezentat ca deţinător al tuturor bunelor însuşiri, portretul său fizic şi moral fiind plămădit de masele colective drept o hiperbolă nemărginită. Şi aceasta cu toate că în istoriografie cronicile l-au schiţat de obicei în termeni pozitivi, dar la dimensiuni mai restrânse decât a făcut-o folclorul. Deci, reconstituirea trăsăturilor sale principale, conservate în viziunea populară, este, printre altele, o datorie a prezentului, care-şi preţuieşte şi-şi cunoaşte temeliile.

Manifestările culturale de larg răsunet naţional de la Putna din anul 1871 la care au participat personalităţi de vază ale ortodoxiei şi ale intelectualităţii româneşti, printre care Mihai Eminescu şi Ciprian Porumbescu, dând glas

visului spre unirea românilor din toate provinciile, au resuscitat interesul pentru cunoaşterea creaţiei despre domnitorul Ştefan cel Mare. La 1903 revista „Candela“ a lansat un apel al Academiei Ortodoxe Române către oamenii de bună credinţă, literaţi, folclorişti, intelectualii care nu erau indiferenţi faţă de trecutul istoric glorios, „pentru strângerea legendelor despre Ştefan Vodă cel Bun şi Mare“.

Astfel către aniversarea a 400-a de la trecerea în nemurire a domnitorului s-a conturat ideea culegerii şi publicării unor ediţii antologice reprezentative ce ar însuma tradiţiile populare despre domnitor. Anterior în presa timpului, în publicaţiile de folclor fusese recunoscută teza că legendele, începând cu cele publicate în Letopiseţul lui I. Neculce, oferă surse informative de netăgăduită valoare istorică şi că propagarea tradiţiilor despre Ştefan cel Mare are o importanţă aparte pentru cultura naţională. O serie de reviste s-au angajat plenar în opera de identificare şi tipărire a acestor materiale: „Şezătoarea“, „Ion Creangă“, „Familia“, „Albina“, „Făt-Frumos“, „Naţionalul“, „Dâmboviţa“, „Calendarul Ortodox“, „Lumina“, „Lumea ilustrată“, „Gazeta poporului“, „Calendariul Românului“, „Gazeta Transilvaniei“, „Calendarul şcolarilor“, „Romanische Revue“, „Semănătorul“, „Junimea literară“, „Calendarul gospodarilor“, „Luceafărul“, „Tudor Pamfile“, „Deşteptarea“, „Mugurul“, „Foaia poporului“, „Calendarul ţărănesc“, „Vulturul“, „Frângurele“ ş.a. sunt titluri de referinţă care au răspuns apelului despre care am pomenit. Iar aportul unor cărturari-folclorişti din această perioadă şi de mai târziu este cu totul deosebit.

Învăţătorul folclorist Simion Teodorescu-Kirileanu (1879–1926) a înmănuncheat şi a publicat – la 400 de ani după trecerea în nemurire a marelui domnitor – multe dintre izvodirile ce încă mai aminteau de faptele pline de

izbândă şi vrednicie ale lui Ştefan cel Mare. Prin culegerile sale *Ștefan cel Mare și Sfânt, Istorisiri și cântece populare,* strânse la un loc în Focşani, Tip. Aurora-Gh. A. Diaconescu, 1903, 238 p.; ed. a III-a, Monastirea Neamţ, Casa Şcoalelor, 1924, 360+VIII p. şi *Faptele și vitejiile lui Ștefan cel Mare și Sfânt,* Buc., Casa Şcoalelor, 1943, 154 p., Simion T. Kirileanu s-a făcut remarcabil în calitatea sa de colecţionar al tradiţiilor şi legendelor despre ilustrul domnitor. De aici încolo nici un cercetător folclorist nu va ocoli aceste surse de informaţie. Reactualizate pentru prima dată cu prilejul sărbătorilor putnene din 1904, când conştiinţa românească a comemorat împlinirea a 400 de ani de la moartea domnitorului, aceste legende, repuse în circulaţie prin tipărire, au căpătat noi dimensiuni ca fapt de cultură accesibil deopotrivă elevilor prin lectură şi creatorilor prin reîmprospătarea memoriei despre această personalitate marcantă în istoria neamului românesc. Nu vom greşi afirmând că S. Teodorescu-Kirileanu a cules cele mai multe creaţii din fondul legendelor şi tradiţiilor despre Ştefan cel Mare.

La sfârşitul secolului XIX folcloristul Simeon Florea Marian contribuie simţitor la îmbogăţirea tematică a literaturii despre tradiţiile istorice prin publicarea culegerilor *Tradițiuni populare române,* Adunate de S.Fl. Marian, Sibiu, Editura Closius, 1878, 66 p. şi *Tradiții poporane române din Bucovina,* Adunate de S.Fl. Marian, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1895, 1 foto+368 p.

Dintre culegerile de folclor literar dedicate figurii proeminente a lui Ştefan cel Mare ne vom opri în continuare la cea intitulată *Ștefan cel Mare, Tradiții, legende, balade, colinde ș.a.,* Culese din gura poporului de Teodor A. Bogdan, Braşov, Edit. Libr. Ciurcu, 1904, 72 p. În colecţie sunt incluse 27 de legende, 10 subiecte baladice, 2 colinde şi 2 cântece de

leagăn. Cunoscutul istoric şi critic literar, etnologul Iordan Datcu, referindu-se la această broşură, califică „valoarea tradiţiilor inferioară celei a colecţiilor similare realizate de S.T. Kirileanu şi T. Pamfile“, aceasta fiind diminuată de „adăugirea a fel de fel de înfloriturі proprii, în stilul epigonilor dulcegi ai romantismului“, după cum se exprimă Ov. Papadima în *Literatura populară română.*

Meritul principal al lui T. A. Bogdan este, după părerea noastră, acela că a repus în circulaţie tradiţii legendare dintr-un areal anume – Câmpia Transilvaniei, deşi „toate fără indicarea numelor informatorilor şi de mai multe ori vag localizate“, după cum remarcă şi Iordan Datcu. Unul dintre subiectele baladice intitulat *Manea și Ștefan Vodă,* pe care cercetătorii evită să-l comenteze din motive de ordin etic, presupunem, este o replică a celebrei balade *Meșterul Manole,* doar că acţiunea se desfăşoară „pe Siret la vale“, cei nouă meşteri îl au în frunte pe „Manea cel deştept“, iar Negru-Vodă este substituit cu „Ştefan Vodă cel creştin“. Nota de la sfârşitul textului în cauză apare mai curând ca o îndreptăţire. „Copiată din manuscrisul: „Scris-am scripta aceasta după spusa Mariei Pinthii, nepoata a lui Pinthea viteazul, eu fătul bisericii Simeone Pinthi şi trimeasă prea blagoslovitului şi măritului domn, domn părinte sufletesc şi protopop Ioane Maior, ca închinare de ziua numelui Domniei sale“. (p. 69). În context, ne exprimăm părerea că dintre subiectele baladice culese de T.A. Bogdan un interes aparte îl prezintă cel din ciclul Ştefan Vodă şi mândra, pe care l-am inclus în prezentul volum cu comentariul de rigoare.

Folcloristul Tudor Pamfile (1883–1921) ne-a lăsat un *Mănunchiu nou de povestiri populare cu privire la Ștefan cel Mare,* Strânse de Tudor Pamfile, Chişinău, Tipografia Glasul Ţării, 1919, 100 p., legende, care prin importanţa lor

valorică se situează la acelaşi nivel ca şi cele culese şi publicate de S.T. Kirileanu.

Printre cele 86 de titluri de legende şi tradiţii cititorul va afla şi legende toponimice din Basarabia: *Varnița de lângă Tighina, Călărași din ținutul Orheiului, Novacii din ținutul Chișinăului, localitatea Vadul-lui-Vodă pe malul Nistrului, Gangura pe valea Botnei.*

Printre caracteristicile de redare a conţinutului mai multor legende este nararea de la persoana întâia şi dialogul cu povestitorii sau informatorii, de asemenea şi menţionarea surselor de informare în majoritatea cazurilor.

Tudor Pamfile a salutat apariţia la 1913 a lucrării „cu o desăvârşită îngrijire“, *Documentele lui Ștefan cel Mare* în două volume publicate de I. Bogdan. Şi nu întârzie să-şi exprime regretul: „e păcat că alături de aceste învederate legături dintre popor şi marele Domn nu s-au strâns şi acele multe pizanii, săpate în zidurile bisericilor Moldovei şi pe-aiurea, în lespezile cetăţilor ca şi cele turnate în doagele clopotelor, bătute-n vase sfinte, ţesute în prapure şi odăjdii, ca să avem astfel în atât cât s-a putut păstra printr-atâtea vifore, toate mărturiile rămase de la acest Voievod neîntârzielnic recunoscător al milei lui Dumnezeu şi grabnic răsplătitor al vredniciei poporului său de ţărani şi boieri“. (p. 2).

Aceste rânduri din prefaţa la *Mănunchiu nou...* se încheie cu ferma convingere a autorului de a respecta autenticitatea creaţiilor culese, dar şi deschiderea acestora spre alte posibile interpretări, „socotind orice bucată ca un document care poate cuprinde în afară de ceea ce ne interesează aici, încă şi alte lumini, m-am ferit de rezumate sau de adausuri: din acest punct de privire, rostul meu este cu totul neînsemnat“. (p.3).

Cercetătoarea Tony Brill care a consacrat legendei populare româneşti pagini alese, inclusiv *Principiile clasificării legendelor populare românești,* precum şi un corpus impunător din *Legendele cosmosului, Legendele florei, Legendele faunei* şi care cuprinde şi legende mitologice, geografice, religioase şi istorice, ne-a lăsat în manuscris *Catalogul tipologic al legendelor populare românești.* Index tipologic şi bibliografic bilingv (român-francez) cu un volum de 2700 de pagini. Această lucrare amplă include creaţii din reviste, antologii, culegerii de folclor până la 1940, din Arhiva de folclor a Institutului de Etnografie şi Folclor C. Brăiloiu până la 1957 şi din fondurile Institutului – Arhiva de folclor Ion Muşlea al Academiei Române din Cluj-Napoca până în anul 1962. Ca instrument de lucru acest catalog tipologic în manuscris ar putea servi drept punct de pornire cert în studierea tradiţiilor despre figurile istorice ale marilor personalităţi, inclusiv despre Ştefan cel Mare.

O interesantă selecţie de texte despre Ştefan cel Mare publică folcloristul Sergiu Moraru, dispărut prematur. Culegerea sa apărută în 1989 la Chişinău punea temelia unei serii noi *Moștenire* în stânga Prutului, şi include legende, balade, cântece istorice, portrete literare.

Preocupări speciale pentru universul legendei manifestă folcloristul Grigore Botezatu în studiile şi culegerile *Legende istorice moldovenești* (1969), *Legende, tradiții și povestiri orale despre răzbunătorii poporului* (1970), *Legendele Dochiei* (1971), *Legendele eponimice* (Descălecatul Moldovei) (1974). Volumul de sinteză *Legende, tradiții și povestiri orale moldovenești* conţine mai multe creaţii despre domnitorul Ştefan cel Mare.

Una dintre cele mai bine documentate şi argumentate sub aspect ştiinţific lucrări de referinţă este cea semnată de

Nicolae Cojocaru *(Ștefan cel Mare și Sfânt. Legende,* Bucureşti, 1992.)

Cercetătorul Mihai-Alexandru Canciovici este printre primii etnologi care au semnalat necesitatea metodologică a ordonării şi tipologizării corpusului de variante ale legendelor despre Ştefan cel Mare. Aşezarea materialului narativ într-un sistem integrator ce reiese dintr-o schemă tipologică firească oferită chiar de povestitorii populari (naşterea, copilăria, tinereţea, faptele etc.) şi notarea diferitelor diviziuni şi subdiviziuni prin limbaje codificate speciale nuanţează opţiuni tematice aprofundate ale întreg ciclului vital al domnitorului, ca un ansamblu de trăsături caracterologice.

Întemeindu-şi cercetarea pe un corpus de 390 de variante din publicaţii ce corespund în *Catalogul legendelor populare românești,* variantele din antologii, precum şi *Catalogul legendelor populare românești,* lucrarea în manuscris a regretatei Tony Brill din arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor *Constantin Brăiloiu* din Bucureşti, M.A. Canciovici ne propune schema-tip a legendelor despre Ştefan cel Mare:

I. Omul / Domnitorul
1.1. Portret fizic
1.2. Caracterologie
1.2.1. Vitejie
1.2.2. Spirit de dreptate
1.2.3. Dragoste de popor şi ajutor dat săracilor
1.2.4. Ataşament faţă de obiceiurile tradiţionale
1.2.5. Spirit gospodăresc şi edilitar
1.2.6. Spirit religios
1.3. Relaţii de familie
1.3.1. Copilăria lui Ştefan
1.3.1.1. Prorocirea viitorului lui Ştefan

1.3.1.2. Caracterologie
1.3.1.3. Stejarul din Borzeşti
1.3.1.4. „Judecata“ lui Ştefan
1.3.2. Soţiile lui Ştefan
1.3.3. Mama lui Ştefan
1.3.4. Copiii lui Ştefan
1.4. Relaţii extraconjugale

II. Politica internă
2.1. Relaţii social-politice
2.1.1. Cu instituţii
2.1.1.1. Cu armata
2.1.1.2. Cu justiţia
2.1.2. Cu clase sociale
2.1.2.1. Cu boierii
2.1.2.2. Cu ţăranii
2.1.2.3. Cu alte pături sociale
2.2. Construcţii
2.2.1. Ctitorii
2.2.1.1. Biserici
2.2.1.2. Mănăstiri
2.2.1.2.1. Mănăstirea Putna
2.2.2. Construcţii edilitare
2.2.2.1. Cetăţi
2.2.2.2. Palate
2.2.2.3. ÎntăriturI
2.2.2.4. Movile, gropi
2.2.2.5. Poduri
2.2.2.6. Drumuri
2.2.2.7. Alte urme

III. Politica externă
3.1. Luptele cu domnitorii din Ţara Românească pentru consolidarea puterii politice

3.2. Luptele de apărare a ţării împotriva duşmanilor externi
3.2.1. Luptele cu ungurii
3.2.2. Luptele cu turcii
3.2.3. Luptele cu polonezii
3.2.3.1. Ciclul Dumbrava Roşie
3.2.4. Luptele cu tătarii
3.3. Relaţii diplomatice cu diferite puteri externe
3.3.1. Relaţii cu polonezii
3.3.2. Relaţii cu tătarii

IV. Moartea Domnitorului

V. Resurecţia Domnitorului şi transfigurarea sufletului său
5.1. Metamorfoza în porumbel
5.2. Metamorfoza în înger
5.3. Obiecte care au aparţinut lui Ştefan, rămase după moartea sa.

De remarcat că această schemă-tip poartă un caracter deschis şi, ca orice tipologie generală, ar putea fi raportată, în funcţie de corpusul de variante de care dispunem, la diferite personalităţi din categoria domnitorilor cu nuanţările respective.

La începutul anului 2004 Biblioteca Naţională a Republicii Moldova a realizat ediţia jubiliară *Ștefan cel Mare și Sfânt* (1457–1504). Bibliografie selectivă, alcătuitori Parascovia Calev, Vasilisa Nechiforeac, Elizaveta Scripnic, director de ediţie Elena Turuta, director general Alexe Rău.

În opinia noastră acest volum bibliografic acoperă la maxim cerinţele din domeniul respectiv prin identificarea, inventarierea, clasificarea şi sistematizarea unui volum enorm de informaţie acumulată timp de secole, situându-se

în parametrii exigenţelor contemporane faţă de acest gen de investigare. Astfel cercetătorii de mâine ai tematicii diverse ce vizează viaţa şi faptele lui Ştefan cel Mare şi Sfânt intră în posesia unei lucrări-ghid dintre cele mai complete şi mai bine structurate, oferind noi deschideri spre cercetări şi studii aprofundate.

Pentru o imagine cât mai clară despre ceea ce constituie această ediţie bibliografică, aducem în continuare cuprinsul lucrării ca o sinteză a acestei munci investigatoare:

1. Izvoare
1.1. Documente
1.1.1. Documente semnate de Ştefan cel Mare
l.1.2. Documente privind domnia lui Ştefan cel Mare
1.2. Cronici
l.2.l. Cronicari români
1.2.2. Cronicari străini

2. Studii istorice
2.1. Generalităţi
2.2. Personalitatea lui Ştefan cel Mare
2.2. l. Viaţa şi faptele lui Ştefan cel Mare
2.3. Ştefan cel Mare – om politic şi de stat
2.3.1. Politica internă a lui Ştefan cel Mare
2.3.1.1. Lupta pentru domnie
2.3.1.2. Cetăţi şi localităţi, legate, înălţate şi ocrotite de Ştefan cel Mare
2.4. Politica externă a lui Ştefan cel Mare. Activitatea diplomatică.
2.4.1. Relaţiile cu Imperiul Otoman
2.4.2. Relaţiile cu Italia
2.4.3. Relaţiile cu Polonia
2.4.4. Relaţiile cu Rusia
2.4.5. Relaţiile cu Ţara Românească

2.4.6. Relaţiile cu Ungaria
2.5. Războaiele lui Ştefan cel Mare
2.5.1. Războaiele cu polonii
2.5.1.1. Bătălia din codrul Cosminului
2.5.l. 2. Dumbrava Roşie
2.5.2. Războiul cu tătarii. Bătălia de la Lipnic
2.5.3. Războaiele cu turcii
2.5.3.1. Bătălia de la Racova (1475)
2.5.3.2. Bătălia de la Războieni (1476)
2.5.3.3. Bătălia de la Valea Albă (1476)
2.5.3.4. Bătălia de la Vaslui (1475)
2.5.3.5. Luptele pentru cucerirea Chiliei şi Cetăţii Albe (1484)
2.5.4. Războiul cu ungurii
2.5.4.1. Bătălia de la Baia
2.5.5. Luptele în Ţara Românească
2.6. Familia lui Ştefan cel Mare
2.6.1. Mama lui Ştefan cel Mare
2.6.2. Soţiile lui Ştefan cel Mare
2.6.3. Fiicele lui Ştefan cel Mare
2.6.4. Alianţe dinastice ale lui Ştefan cel Mare
2.6.5. Moştenitorii lui Ştefan cel Mare
2.7. Ştefan cel Mare şi Biserica
2.7. l. Ctitor de biserici şi mănăstiri
2.7.1.1. Mănăstirea Căpriana
2.7.2. Canonizarea lui Ştefan cel Mare

3. Ştefan cel Mare – un simbol peste veacuri
3.1. Ştefan cel Mare în memoria poporului
3.2. Ştefan cel Mare pe mapamond

4. Cultura şi arta în timpul lui Ştefan cel Mare

5. Chipul lui Ştefan cel Mare în literatură şi folclor

5.1. Folclor
5.2. Beletristică
5.2.1. Poezie
5.2.2. Proză
5.2.3. Dramaturgie
5.3. Muzică
5.4. Pictură
5.5. Sculptură
5.5.1. Monumentul lui Ştefan cel Mare (Chişinău)
5.6. Cinematografie
5.7. Heraldică, numismatică, filatelie
5.8. Iconografie

6. Materiale jubiliare

Revenind la imaginea Marelui Voievod vom reţine drept interesantă şi altă constatare a stării de lucruri: deşi domn al Moldovei, culegătorii tradiţiilor noastre folclorice au adunat un bogat material referitor la această personalitate de la informatori din Ucraina, Lituania, Polonia, Ungaria, nemaivorbind de toate provinciile istorice ale României.

Vom încerca să ne oprim asupra acelora care ne facilitează să realizăm o prezentare sintetică a modului în care acest Domnitor ne apare din folclor.

Din multitudinea creaţiilor folclorice întâlnite până la ora actuală am considerat reprezentative din punctul de vedere al corespunderii lor cerinţelor de bază ale folclorului mai multe, care se încadrează în parametrii-tip de colindă, urătură, teatru folcloric, bocet, descântec, poveste nuvelistică şi parabolă, cântec istoric, baladă, cântec epic eroic şi cântec de leagăn şi, bineînţeles, legenda şi tradiţia orală ca formele cele mai răspândite ale prozei populare cu referinţă la domnul moldovean.

Tabloul domniei şi vieţii lui Ştefan cel Mare este completat de o serie de materiale tipărite de C. Rădulescu – Codin, I.A. Candrea, V.A. Urechea, Elena Niculiţă-Voronca, B.P. Hasdeu, S. Hârnea, P. Ispirescu, O. Bârlea, V. Adascăliţei, Ion H. Ciubotaru, Lucia Berdan şi Lucia Cireş, precum şi de cele aflate în manuscrise, ale lui N. Densusianu şi N. Creţulescu. Informaţii utile conţin şi *Dicţionarele geografice* ale judeţelor în raza cărora au fost consemnate diferite tangenţe cu tema care ne interesează, precum şi seria monografică *Judeţele Patriei.*

Cântecele istorice despre domnitorul Ştefan cel Mare sunt creaţii de factură sintetică, situate între genul epic şi cel liric, ce reflectă obiectiv realitatea, chiar dacă uneori exagerează faptele, dar fără a atinge un nivel de idealizare totală. Creaţiile folclorice ne oferă de multe ori forme de tranziţie, intermediare, cu elemente de interpătrundere inegală din sfera diferitelor genuri, mai ales din genul epic şi liric. Elemente de cântec istoric pot fi întâlnite în jurnalul oral, ca fază incipientă pentru cele trei specii (cântec istoric, baladă, cântec epic eroic), însă de un nivel poetic nedezvoltat, dar şi în fiecare dintre acestea luate aparte, în povestirea simplă etc. Variantele *Pe apa Bârladului, Ștefan-Vodă-n bătălie* ş.a. de un lirism mai pronunţat sunt mici ca volum. Textele epice sunt mai întinse. În totalitate însă ele sunt mai reduse ca volum decât baladele epico-lirice şi (cu mult mai restrânse ca pânză, canava decât cântecele epico-eroice, care sunt forme ample, dezvoltate de cele mai multe ori).

Poporul român a ştiut, prin geniul său, să-şi exteriorizeze viziunea sa istorică asupra personalităţii lui Ştefan cel Mare în legende, cântece istorice şi în creaţii aparţinând altor categorii folclorice, care pe lângă fapte reale, concrete, includ şi momente generalizate, tipizate, dar şi inventate.

Astfel, în balada *Ștefan și baba* din colecţia lui T.A. Bogdan apare motivul viselor profetice tălmăcite ulterior în textul creaţiei.

Atunci când ecoul faptelor concrete ale domnitorului, adică amintirea lor se şterge în memoria colectivă, cântecele respective dispar sau se baladizează, iar alteori eroii se substituie cu alţii mai noi etc. (spre exemplu, subiectele haiduceşti etc.).

În literatura de specialitate speciile menţionate – cântecul istoric, drept una dintre formele folclorice arhaice, balada populară sau demieposul nuvelistic cântat neritualic şi cântecul epic eroic sau eposul eroic cântat neritualic al românilor – privite fiind ca trei compartimente distincte ale unui domeniu complex, conglomerat de specii numit cântecul bătrânesc, sunt tratate uneori neunivoc de către diferiţi cercetători, ceea ce poate produce confuzii cititorului neiniţiat, în special elevilor. Însă, repetăm, această chestiune ţine de domeniul clasificării, al tipologizării celor trei specii care au existat şi în evul mediu şi în care şi-a găsit reflecţie şi personalitatea ilustră a domnitorului Ştefan cel Mare. În context vom menţiona că speciile respective nu apar concomitent, în acelaşi timp, şi se dezvoltă inegal pe parcursul existenţei lor în timp.

Balada istorică, o formă artistică rar întâlnită, mai elevată poetic, ce include elemente de ficţiune (spre deosebire de cântecul istoric), a luat naştere de timpuriu. Creaţiile epice cu caracter vitejesc despre Ştefan cel Mare au apărut, cu certitudine, după moartea domnitorului, în secolul al XVI-lea. Nu întâmplător istoricul şi geograful polon Matei Stryjcovski evocă la 1574–1575, cu prilejul călătoriei sale în Moldova *Cântecul lui Ștefan Vodă* pe care l-a auzit în pieţe şi pe străzi interpretat de mulţimi acompaniate de cobze şi alăute,

afirmând că „moldovenii şi muntenii cântă despre el negreşit, la toate petrecerile lor...“. Iată acest text în versiunea lui B.P. Hasdeu:

„Ştefan, Ştefan Vodă,
Ştefan, Ştefan Vodă,
Bătea pe turci,
Bătea pe tătari,
Bătea pe unguri,
Pe galiţieni, pe poloni“.

Evident, asemenea creaţii aveau rolul lor aparte în contextul luptei antiotomane, fiindcă turcii la acea perioadă erau un pericol real pentru ţările europene, iar faptele de vitejie ale lui Ştefan cel Mare erau încă vii în memoria populară.

Filologul ceh Jan Bohoslav în cartea sa *Gramatica cehă,* scrisă în 1570, menţionează balada *Ștefan și Dunărea,* cu subiect referitor la cucerirea Chiliei în 1465 de către Ştefan cel Mare. În compartimentul respectiv din colecţia noastră vom face comentariul de rigoare în legătură cu această baladă, care de la B.P. Hasdeu încoace a suscitat interesul mai multor cercetători (A. Balotă, R. Manolescu, O. Papadima, A.Hâncu, N.Dabija ş.a.).

În secolele XVII–XVIII cronicarii moldoveni Grigore Ureche, Miron şi Nicolae Costin, Ion Neculce dau la iveală creaţii narative orale de largă circulaţie în popor – legendele, care au reînviat tradiţia istorică despre Ştefan cel Mare. Din cele 42 de legende inserate în *O samă de cuvinte* din *Letopiseţul Ţării Moldovei* al lui I. Neculce nouă creaţii se referă la viaţa şi faptele lui Ştefan cel Mare.

Apariţia mişcării haiduceşti şi a creaţiilor populare despre haiduci a influenţat dezvoltarea eposului eroic, în care sunt cântaţi exponenţi ai oamenilor simpli ce au luat calea codrului şi care luptă pentru libertatea socială în primul

rând. Reprezentanţii domniilor şi ai boierimii, identificaţi ca exploatatori, depravaţi etc. nu mai sunt trataţi la fel ca Ştefan cel Mare şi curtenii săi împreună cu boierii şi ţăranii viteji care nu şi-au precupeţit vieţile pentru libertate naţională şi independenţă.

În virtutea tradiţiei, unele balade, cântece epice eroice au preluat anumite mărturii cu referinţă la domnitorul Ştefan cel Mare *(Miu haiducul, Mihu Copilu, Corbea, Letinul bogat, Vartici* ş.a.), chiar cu riscul substituirii criteriilor valorice, când haiducul este înzestrat cu calităţi pozitive de excepţie, iar domnitorul rămânând în umbră. „Pentru a înţelege însă această imagine a lui Ştefan din baladele haiduceşti, trebuie să o vedem prin prisma răsturnării valorice, obiectivată de starea socială a epocii“, – afirmă Nicolae Cojocaru, în colecţia de legende Ştefan cel Mare şi Sfânt de la 1992, explicând şi motivele pentru care aceste creaţii au preluat la origine numele lui Ştefan cel Mare din cântecele de vitejie ce au promovat chipul domnitorului ideal, fără pereche până şi după această epocă. Cântecele epice localizează acţiuni eroice „în Moldova“, „în Bugeac“, „jos pe apa Nistrului“, „în susul Siretului“, „la poartă la Ştefan Vodă“, „în curte la Ştefan Vodă“ etc.

Variantele de balade provenind din Transilvania, în special cele din colecţia lui T.A. Bogdan, în care se încearcă o etalare a creaţiilor despre Ştefan Vodă cu subiectele clasice cum ar fi *Mioriţa, Meşterul Manole* ş.a. n-au rezistat timpului şi rigorilor valorice. Unele dintre aceste subiecte cum ar fi *Ștefan și Mândra, Ștefan și baba, Ștefan, fata și Dunărea, Ștefan Vodă și Dunărea* prezintă un interes aparte mai ales pentru că respectă adevărul istoric.

Comentând interferenţele sârbo-române din cântecul epic eroic *Letinul bogat,* P. Caraman se referă şi la fenomenul

adaptării la mediul folcloric, aducând exemplul când ţarul Ştefan – цар Ctjepane – a devenit Ştefan Vodă, adică eroul sârb a fost identificat cu unul dintre domnii românii cei mai iluştri prin vitejia lor şi totodată cel mai popular. Se cuvine să facem aici o remarcă. La sârbi Stepan Dusan ca personaj al cântecului epic eroic este mire. În variantele româneşti însă Ştefan-Vodă este, de cele mai multe ori nunul, şi această identificare vădeşte un caracter de permanenţă, ca nume pentru nun, alături de alţi monarhi-domnitori, cum ar fi Iancu-Vodă, Mircea-Vodă, Petru-Vodă, Mihnea-Vodă, Negru-Vodă, Radu-Vodă, Gligor-Vodă etc., în funcţie de zona unde este plasată varianta cântecului – Oltenia, Muntenia, Banatul, Dobrogea sau Moldova. Mai mult decât atât, varianta moldovenească de la Nereju din ţinutul Vrancei e cunoscută în popor cu denumirea *Cântecul lui Ștefan-Vodă,* deşi în tot cuprinsul ei numele domnitorului nu e menţionat nicăieri. Evident, creatorul colectiv anonim care este poporul român a considerat numele lui Ştefan-Vodă cel mai potrivit pentru rolul autoritar al nunului mare, în concordanţă cu parametrii eroismului şi adevărului istoric în genere. În tradiţia populară a nunţii la români anume nunul este personajul cel mai important, care de obicei dictează probele iniţiatice ale mirelui din acest ciclu de cântece.

Dacă, însă, în puţinele variante olteneşti totuşi apare un alt Vodă ca nun, atunci, de regulă, acţiunea este plasată „în curte la Ştefan-Vodă“, reieşind că, respectiv, el este cel puţin tatăl mirelui, adică socrul mare, gazda nuntaşilor. Mentalitatea populară românească n-a permis „coborârea“ lui Ştefan-Vodă la rangul de mire în cântecul epic eroic *Letinul bogat,* fiindcă aceasta ar fi lezat demnitatea sa de venerabilă figură domnească, ar fi fost un act de impietate şi sacrilegiu pentru prestigiul său inegalabil. Cât priveşte „variantele de

compromis“, în ele „numele lui Ştefan-Vodă apare mai degrabă ca o simplă etichetă, fără vreun rol special. E un mod pur formal de a permanentiza o figură vehiculată de o veche tradiţie, atunci când atributele ei originare s-au eclipsat“ – afirmă P. Caraman

Folclorul obiceiurilor de calendar în care numele lui Ştefan cel Mare este înveşnicit fie în colindele de Crăciun sau prin urările de Anul Nou în pluguşoare sau balade-pluguşoare, mai dăinuie şi în zilele noastre în localităţi de pe ambele maluri ale Prutului. La fel sunt şi tradiţiile despre Ştefan cel Mare întruchipate în teatrul folcloric având ca model subiecte haiduceşti, inclusiv personajele implicate. Cântecul de leagăn, descântecul şi bocetul consemnează imaginea domnitorului în expresii şi formule poetice adecvate stării emotive descrise.

Dar specia care a asimilat plenar tot ce a putut crea geniul popular despre domnitorul Ştefan cel Mare este, fără echivoc, legenda, în special legenda istorică.

Vechimea perindării sale active în circuitul folcloric ne îngăduie să spunem de la început că este vorba despre constituirea unui adevărat mit în înţelesul real al cuvântului. Până şi elementele de portretizare fizică ne conduc în acest sens. Bunăoară, făcând referinţă la legendele ce vizează copilăria lui Ştefan cel Mare, vom urmări cum mai mulţi povestitori populari la începutul secolului trecut îşi construiau afirmaţiile şi din unele elemente fantastice.

„Când l-a făcut mă-sa, ursitoarele l-au ursit că ar să fie un om mare şi vestit în toată lumea, şi multe fapte bune ar să facă şi pe mulţi duşmani i-a prăpădi – după cum a şi fost – şi i-a pus numele Ştefan.

De mic era frumos şi creştea iute, ca din apă. Încă de băieţel era ghiznovat şi unde găsea băieţi voinici se juca cu

dânşii de-a buzduganul. La cincisprezece ani împliniţi a ucis un urs, fără să aibă ceva în mână...". *(Ștefan cel Mare și Sfânt).*

„Când era de zece ani, Ştefan se arăta isteţ şi plin de năzbâtii: nu găseai în sat copil netrântit de el. Când era între copii nu ştia multe, şi cum nu se dădeau biruiţi, jos cu ei la pământ! Aşa de meşter era la trântă, încât nu se găsea nimeni să-l întreacă sau să-l biruiască. Se dusese vestea în lume, că feciorul măriei sale e voinic şi amarnic, iar adesea auzeai zicând: „ Ce-a fi de el când va ajunge mare?". *(Din copilăria lui Ștefan cel Mare).*

„Când era mic, poate aşa de vreo zece-doisprezece ani, mamă-sa se zice că să-l fi trimis în pădure, după vreo două vreascuri, să aibă cu ce să-şi fiarbă o mămăliguţă. Îl trimise colea cam în prânzişor, ca până la amiază să vină cu vreascurile. Aşteptă până se sui soarele în crucea amiezii, dar copilul nu mai venea, mai aştepta până la ogina cea mare, dar nu se mai înturna nici cu vreascuri, nici fără vreascuri. Mamă-sa, văzând că nu mai vine, se sperie crezând că l-o fi mâncat vreo fiară sălbatică ori că s-o fi rătăcit. Necăjită cum era, luă drumul către pădure. Când era să intre în pădure, mai mare îi fu spaima văzându-şi copilul între doi lupi mari cât doi urşi, care urlau în mâinile lui.

Mamă-sa, speriată, strigă după ajutor, dar copilul îi zise:

– Nu-ţi fie frică, căci ăştia-s numai cât doi şoareci, mâine-poimâine şi mai mari o să prind!". *(Ștefan cel Mare și lupii).*

Recunoaştem aici asimilarea unor însuşiri prezente doar la eroii pozitivi ai basmelor, care aproape invariabil „într-o zi cresc cât alţii într-un an". Numai aşa dimensiunile forţei şi semnificaţiei sale pot fi înţelese. Numai de aceea un alt informator putea spune: „Deşi era mic la stat, dar era iute amarnic, încât se bătea cu treizeci de oameni deodată, fără să se teamă c-a fi bătut.

Ştefan cel Mare şi Sfânt zice că nu era mare la statură, ci om mărunţel, da-i vorba că era mare-n cap, unii spun că era de şapte palme-n frunte; mare la minte şi cu chibzuială; era mare în sfat şi în fapte, cum n-a mai fost altul ca el şi... poate n-a mai fi v-odată". *(Ștefan cel Mare și Sfânt).*

Însuşirile morale ale eroului copleşesc şi reprezintă ceea ce într-adevăr se cuvine a fi luat în seamă în chip deosebit, în prim plan stau elementele care susţin atributul principal: acela de iscusit militar, mare strateg, politician abil – calităţi ce se contopeau în chipul unui războinic viteaz întru apărarea celor mulţi. În funcţie de acestea însă pot fi distinse şi altele, care-l umanizează distinct. Naraţiunile folclorice evidenţiază în special dragostea pentru pământul şi locuitorii ţării a căror răspundere o purta. Fiindcă oştenii vedeau în Domnitor nu numai un comandant militar ce ştia să dea ordine şi porunci, dar, în primul rînd, un sfătuitor luminat şi încercat. Ceea ce ordona voievodul, de fapt, era vrerea poporului şi poruncile sale erau cele pe care, în numele celor mulţi, era chemat să le dea. În acest fel o istorioară povestită de poporul însuşi are căldura faptului trăit sau retrăit de popor, a faptului la care naratorul a participat sau de fiecare dată participă sufleteşte măcar. Numai astfel memoria populară dezvăluie simţămintele epocilor trecute, simţăminte bogat colorate de lumina legendarului şi care se sprijină pe temeliile existenţei amănuntului real.

„Pe cât era de amarnic în vreme de război, pe atâta era de blând şi bun şi cu dreptate în vreme de pace. Celor săraci le da bani şi moşie, tot aşa şi celor viteji şi cu credinţă către domn. Celor năpăstuiţi şi asupriţi le făcea dreptate, aşa că-n ţara lui era numai belşug şi toate celea de mulţumită.

Ştefan Vodă cununa, boteza şi petrecea la cumătrii alături cu ţăranii, laolaltă, şi striga ca sub cetatea Neamţului:

„Gioacă nurcă
Lângă burcă
Şi papuc lângă opincă".
(Ștefan cel Mare și Sfânt)

Oamenii simpli din popor au ştiut a duce peste timpuri şi a cinsti iscusinţa minţii şi vitejia braţului strămoşesc, care s-au străduit pentru apărarea gliei şi fiinţei naţionale. Şi interesul său pentru soarta celor mulţi se concretizează adesea în fapte pline de tâlc. Ştiind că forţa de care dispune se bazează pe sprijinul oamenilor obişnuiţi, voievodul este mereu alături de ei.

„Orişicine îndrăznea şi se scula asupra lui, el învingea şi-l făcea să poarte frica un timp îndelungat, că era omul lui Dumnezeu, smerit, îndurător, cu dreptate şi totdeauna, de câte ori avea să poarte război cu v-un duşman, nu se pornea de-acasă până nu însura douăzeci şi patru de flăcăi şi mărita douăzeci şi patru de fete, dându-le tuturor averi şi făcându-i pe toţi gospodari". *(Ștefan cel Mare și Sfânt).*

Ştefan cel Mare n-a fost niciodată bucuros de a vedea suferinzi, de a-şi scălda sufletul în strigătele de durere ale răniţilor şi muribunzilor, cum era, de-o vorbă, firea lui Vlad Ţepeş sau Vlad Dracula. Însă în confruntările cu duşmanii el nu pregetă să se expună. El îşi iubeşte semenii şi soarta lor o pune mai presus decât pe a sa. De aceea în anumite situaţii preferă lupta exponenţială, singulară, angajându-se în aceasta după modelul ce-i este oferit de vechile practici şi naraţiuni. Bunăoară într-o confruntare cu leşii Ştefan cel Mare şi împăratul acelora „se hotărâră ca numai amândoi să se lupte. Luptă dreaptă, luptă voinicească. Fără multă bătaie de cap se învoiră. Suflecându-şi mânecile, se luară la trântă şi se zoliră până ce era soarele în crucea amiezii, dar nu se biruiră. La amiază băură câte o înghiţitură de apă, căci li se

uscase limba şi cerul gurii de înfierbântaţi ce erau, apoi se hărţuiră până la ogina cea mică, atunci când împăratul leşilor mai slăbind din picioare, căzu peste un bolovan de i s-au sucit grumazii şi cu ei suciţi s-a întors acasă, rugându-l pe Ştefan cel Mare de iertare". *(Ștefan cel Mare și leșii).*

Din fragmentul de legendă de mai sus putem observa cu limpezime că viziunea prezentă în această relatare opune parcă pe Făt-Frumos zmeului, asigurându-i-se ca de obicei celui dintâi, nu fără greutate, izbânda.

Repetatele războaie mari şi mici, grele şi uşoare, mai lungi şi mai scurte, toate purtate în numele intereselor ţării şi ale poporului, au lăsat o impresie deosebită în amintirea urmaşilor. Victorioase, cele mai multe dintre ele evocă miracolul împrejurării, când e dificil să-ţi explici adjudecarea gloriei. Ştiindu-se umili şi fără sprijin, cei mulţi au încercat să dea tâlcul lor faptelor, după aceleaşi întocmiri proprii basmelor, corijând şi schimbând dimensiunile şi esenţa creaţiilor umane. În aceste apropieri ale diferitelor specii (legendă, basm, baladă) cu plăsmuiri fantastice, cu fragmente cântate şi recitate, cu încercări de a respecta formulele caracteristice şi de a „ţărăniza" personajele, indiferent de treptele lor sociale, folosirea unor mijloace artistice similare pentru legende şi basme ş.a., se face sesizabilă practica folclorică de apreciere calitativă şi nu cantitativă a timpului. Avem aici mai multe explicaţii. De regulă, naratorii de poveşti, povestiri, tradiţii au fost totdeauna şi buni povestitori de legende. Aceştia, în conformitate cu legea consumului minim de efort al memoriei, adeseori cedează fenomenului atracţiei dintre specii, care este şi un fenomen bilateral, reciproc. Apoi cumpănirea îndelungată a faptelor fiilor săi poporul o împlineşte cu sentimente trainice imprimate în memoria colectivă (folclorică), în stare să reziste

timpurilor. În aceste detalii şi amănunte, de fapt, poporul povesteşte despre sine însuşi, atribuindu-i calităţile sale Domnitorului drag.

Împotrivindu-se adesea cu oştenii lui puţini, dar dârzi, puhoiului tătăresc, Domnul Moldovei obţine uneori sprijinul neaşteptat al necuvântătoarelor. Ca în *Alexandria,* cartea despre Machedon împăratul. Dotat cu o temeinică şi rapidă judecată, Ştefan cel Mare ştie să ia hotărârea cea mai nimerită.

„În toiul uneia din lupte cerul se întunecă şi Ştefan Vodă, care era în fruntea oştirii, văzu nourul care întunecase lumina soarelui şi, temându-se de o primejdie mare, îndată a dat poruncă la oaste ca să ieie câte un snop de paie de pe miriştea care era în apropiere şi să-l împlânte în vârful suliţelor şi atunci când s-a apropia nourul de dânşii să deie foc la snopi. Când s-a apropiat nourul de oaste, toţi au dat foc la snopi. Nourul nu era nour de ploaie, ci nour de furnici. Şi în partea acea care se lăsase pe oastea lui Ştefan au ars toate furnicile, iar celelalte, care s-au lăsat în tabăra tătarilor, i-au pişcat şi i-au muşcat aşa de tare încât i-au prăpădit cu totul".

Tradiţia afirmă că agerimea minţii sale l-a ajutat să iasă şi din alte încurcături similare. Este vorba, ca să ne exprimăm cărturăreşte, de talentul său deosebit în meseria armelor, de uşurinţa cu care găsea strategii corespunzătoare rezolvării tuturor situaţiilor de pe câmpul de luptă. O legendă ne povesteşte cum s-a întâmplat cu moara de apă, când Ştefan Vodă a luat prima dată cetatea Benderului de la turci. Altă legendă scoate la lumină şiretlicul folosit într-o bătălie cu tătarii, arătându-ne că orice ţăran şi păstor însemna pentru Domn la nevoie un străjer al hotarelor ţării, iar alături de aceştia – tot ce ţinea de viaţa lor.

„Şi ce-a făcut Ştefan Vodă?! I-a hăituit cu meşteşug şi a luat Ştefan vreo câţiva ostaşi vrednici şi buni de gură şi toţi

călări. Cu dânşii a strâns o cireada de boi la un loc cu vaci, cu viţei, cum s-a întâmplat, şi a pus mai pe toate vitele clopote, tălănci, clopoţei şi le-au luat la goană cât ce puteau fugi înspre vetrele tătăreşti. Tătarii, când au auzit huitul clopotelor, tropotul vitelor, mugetul lor, halca ostaşilor, nu ştiau ce urgie şi mânie vine peste dânşii ca să-i prăpădească. Şi n-au mai aşteptat să vadă ce-i, au luat-o la picior care cum a putut, lăsând toate în pământ numai ca să scape măcar cu sufletul".

Alteori succesul este asigurat prin felul în care Ştefan ştie să-şi îndrumeze şi să folosească oştile, făcând uz de tactica militară occidentală aplicată în terenul Moldovei şi de arme de provenienţă occidentală. În special marile războaie au scos la iveală virtuţile sale militare. Cum a fost şi bătălia de la Podu Înalt / Vaslui.

„Când a văzut Ştefan puzderia ceea de turci, n-a fost deci chip să se bată făţiş şi la loc lat. Îndată a cotijit-o Ştefan cu oastea sa îndărăt pe ici pe colea. Şi tot i-a tras pe turci încetîncet drept pe unde ştia năzdrăvanul Moldovei că i-a face chisăliţă. Cu şiretlic i-a băgat într-o vale înconjurată numai de codri mari şi locuri fioroase, văi mocirloase, râpi prăpăstioase şi lacuri întunecoase".

Pe lângă evidenţierea însuşirilor Domnitorului, tradiţiile respective mai fac dovada deosebitei puteri de memorizare a poporului, de păstrare a amănuntului plin de semnificaţie. Ne surprinde şi ne impresionează ce s-a putut reconstitui din spusele mai multor naratori în legătură cu acelaşi război, cu privire la etapele şi amănuntele desfăşurării. Impresionează mulţimea detaliilor în lupta cu turcii, care, de fapt, corespunde măsurii pericolului pe care aceştia l-au prezentat în evul mediu pentru Moldova. Dacă despre încleştările cu ungurii, cu leşii şi chiar cu tătarii, legendele

păstrate sunt destul de evident localizate, cele în legătură cu turcii sunt ancorate în realitatea tuturor zonelor ţării.

Legenda Vrâncioaei am ascultat-o şi în cadrul festivalului *Povestea vorbei* la Chişinău de la un tânăr povestaş Vladislav Badan din satul Clişova, raionul Orhei.

Potrivit tradiţiei, o bătrână, la care Ştefan cel Mare a ajuns la vreme de restrişte, îi spune Domniei sale, oferindu-şi ajutorul:

„Aista-i Bodea, aista – Spirea, celălalt – Negrilă, apoi Bârsan, Spulber, Pavăl şi cu Nistor. Toţi sunt feciorii mei şi acum ţi-i dau Măriei-Tale...".

Refăcându-şi oştirea, Ştefan îi atacă din nou pe invadatori şi reuşeşte să-i alunge. După aceasta „fiecare din cei şapte fraţi înapoindu-se s-au aşezat, întemeindu-şi sate după numele lor: Bodeşti, Spireşti, Negrileşti, Bârsăneşti, Spulber, Păuleşti, Nistoreşti".

Pe lângă evidenţierea însuşirilor Domnitorului, tradiţiile prozei populare mai fac dovada unei deosebite puteri de memorizare şi păstrare a detaliilor pline de semnificaţie.

Diferite variante ale uneia şi aceleiaşi creaţii folclorice scot la iveală noi scânteieri ale fanteziei populare, ce adaugă alte şi alte nuanţe la conturarea portretului voievodului. Bunăoară, într-un rând, adresându-se mulţimii de prizonieri leşi, legenda spune că Ştefan face apel la conştiinţa acestora:

„De ce nu ne lăsaţi în pace, – le-a zis Ştefan, – să ne căutăm de treburile noastre. Că noi n-avem supuşi să ne aducă toate de-a gata. Noi arăm, noi semănăm, noi prăşim, noi secerăm, ca să avem bucate. De ce nu ne lăsaţi în pace, vă zic vouă?

Şi îndată i-a pus la plug pe toţi, de-au arat şesul care se vede din Piatra şi până la Roznov, iar în loc de grâu puse ghindă şi pădurea a crescut mare şi frumoasă, numindu-se Dumbrava Roşie"...

Se ştie că purtătorii de folclor posedă o vastă capacitate de a generaliza, de a scoate morala faptelor lucrurilor, de a da o interpretare proprie şi liberă întâmplărilor concrete.

Trecând odată cu vânătoarea pe lângă satul Frumoasa din preajma Călăraşilor, Ştefan cel Mare s-a oprit pe Dealul mănăstirii, cercetând localnicii cu vorba şi întrebându-i, ce preţuiesc mai mult pe lume. „Omenia, Măria ta, fără omenie viaţa-i amară...".

Binecunoscută ne este grija Domnitorului pentru a ridica lăcaşuri sfinte după fiecare bătălie încununată de succes. Legenda despre stejarul lui Ştefan cel Mare de la Cobâlnea, raionul Şoldăneşti e ştiută de mari şi mici. Tinzând să glorifice numele voievodului, forurile locale au inaugurat la Cobâlnea festivalul folcloric *La umbra stejarului* şi i-au înălţat monument măreţ alături de clopotniţa din lemn ridicată conform tradiţiei de Ştefan cel Mare. De fapt, stejarul este un simbol al lui Ştefan cel Mare în Moldova. Având rădăcini adânci în solul ţării, coroana sa acoperă un spaţiu larg, aşa cum Ştefan a ştiut să se impună în Europa medievală.

De numele Domnitorului sunt legate sute de legende ale locurilor: mânăstiri, biserici, poduri, iazuri, fântâni, izvoare, copaci, văi, stânci şi multe altele, fiind socotite ca avându-şi începutul, peste tot, de la Domnia sa. Atât de puternic ne apare implicat în existenţa poporului şi a ţării, încât adesea Ştefan cel Mare este socotit de cei mulţi în rândul divinităţilor ortodoxe cu mult înainte până la sanctificarea sa. Iar actul propriu-zis al canonizării şi aşezarea lui Ştefan cel Mare în rândul sfinţilor la 1992 este o confirmare a veneraţiei de către biserică a vocaţiei creştine a luptătorului pentru dreapta credinţă Sfântul Ştefan Voievod.

În acest context am considerat întemeiată oportunitatea includerii în această culegere a textului panegiricului – cu-

vânt de preamărire adus Sfântului Voievod Ştefan cel Mare la canonizarea sa precum şi a textelor din Rugăciuni şi Acatist.

Dintre faptele sale întru proslăvirea lui Dumnezeu este şi cea descrisă în continuare.

Legenda *Mânăstirea Căpriana,* culeasă de Simion T. Kirileanu la începutul secolului, afirmă: „În Basarabia este o mânăstire veche, urzită şi înzestrată de Ieromonahul Chiprian Muşat-Vodă, un moş al lui Alexandru-cel-Bun şi de aceea i-au zis *Mânăstirea Chipriana.* Mănăstirea Chipriana a fost de multe ori tocmită, înnoită şi înzestrată de mulţi Domni ai Moldovei, printre care a fost şi Ştefan-Vodă-cel-Mare şi Sfânt cu tot neamul lui.

Aici petrecea Ştefan-Vodă vara câte o bucată de vreme cu toată familia lui domnească... Într-o zi s-au luat la vânat prin pădurile dimprejurul mănăstirii. Vodă a prins singur o căprioară vie, mândră şi pestriţă, cu pete albe şi surii. Toţi lăudau ghibăcia şi fapta lui Ştefan şi credeau că-i o minune dumnezeiască. Aşa că s-a dus vestea şi povestea de capra asta şi din care pricină mănăstirea lui Chiprian s-a numit mănăstirea Căpriana“.

Să constatăm, totuşi, că la mijloc nu e altceva decât o aplicare proprie şi liberă a canoanelor bisericeşti, o mărturie a iniţiativei pornite din masele de credincioşi. Rosturile sale în apărarea şi îndrumarea muritorilor de rând sunt subliniate în spusele unui povestitor ferm încredinţat de ele şi deduse din fapte ce sunt creionate concret:

„Duhul lui Ştefan-Vodă îmblă când şi când pe pământ, mai ales când naţia noastră-i în cumpănă mare. Aşa, se zice că la ’77, când a fost bătălia cu turcul – la Plevna – Ştefan, când a văzut că se strânge lume din munţi şi din câmpii să pornească la război, el s-a sculat din mormânt şi duhul lui a

cârmuit şi a povăţuit oştirea noastră, de-a făcut pe turci să mai simtă o dată trecând printr-înşii spaima de altădată".

Legenda *Sabia lui Ştefan-Vodă,* publicată la 1903 de Simion T. Kirileanu ne apare, de fapt, ca un testament popular al Domnitorului:

„Se povesteşte că Ştefan-Vodă, când era aproape să moară, a luat ocheana şi s-a uitat în jos peste draga lui Moldovă, s-o vadă bine, bine de tot şi să moară cu ea în gând.

Şi cum se uita Ştefan-Vodă aşa, a zărit venind asupra lui din şapte părţi şapte neamuri pline de duşmănie. Atunci bătrânul Domn luă sabia şi o-mplântă într-un perete, grăind către cei ce stăteau în preajma lui:

– Dragii mei, de-a veni vrăjmaşul şi va cere să vă supuneţi lui, spuneţi-i că îngenuncheaţi, numai ca şi el să-şi arate puterea dacă-i vrednic să fie stăpân. Şi el va-ntreba: „Cum?". Iar voi să-i răspundeţi: „Să scoţi sabia asta împlântată de Ştefan al nostru pe patul morţii"...

Unii povestitori populari, făcând exces de optimismul colectiv-folcloric, afirmă:

„Ştefan cel Mare şi Sfânt are să-nvie înainte de învierea cea de obşte, călare pe calul lui şi cu sabia în mâna dreaptă, ţinând-o drept în sus, dar atunci trebuie să fie mai mare necaz pe neamul nostru. Alţii zic că duhul lui are să se întrupeze în alt trup omenesc... Amu nu vrea să se işte război, dar când l-a răzbi mila de traiul nostru între străini, are să scoată vârful săbiei de trei degete afară din mormânt şi are să se încaiere la război toţi împăraţii de pe faţa pământului, că atunci are să fie războiul cel mare".

Aici se cuvine făcută concretizarea că povestitorul se referea la răpirea Bucovinei sub Habsburgi şi că „războiul cel mare", intuit de opinia populară, a şi avut loc – primul război mondial.

Povestitorul popular, autocritic din fire, nu se abţine să declare că şi noi, cei care umbrim astăzi pământul lui Ştefan cel Mare, avem o mare răspundere faţă de Domnia sa, faţă de ceea ce s-a străduit să ne lase moştenire:

„Atunci când a-nvia Ştefan-Vodă, are să vadă cum ne-am stăpânit şi ne-am îngrijit bucăţica noastră de pământ, care ne-a lăsat-o mândră şi îmbelşugată şi pentru care s-a bătut el de 40 de ori, cu vitejie şi dragoste de moşie".

În tendinţa de a realiza un portret cât mai complex şi mai complet al Marelui voievod, am putea îmbogăţi aceste pagini cu noi şi noi rânduri. Căci aşa l-a păstrat şi l-a crescut în suflet poporul, vorba lui M. Sadoveanu, „cum creşte scoica perla"... Avem datoria sfântă să purtăm în suflet acea comoară de simţire şi mândrie legitimă, cu acea piatră scumpă a iubirii de neam, scrisă în memoria timpului nu atât cu pana, cât cu inima.

Venit din permanenţa valorilor surprinse, a necesităţii întreţinerii lor, din atribuirea unor funcţii simbolice – aceasta este explicaţia vitalităţii impresionante a chipului lui Ştefan cel Mare în folclor, receptat de noi ca o încântătoare şi proaspătă realizare a sufletului colectiv.

I. De la cronicari cetire

a. Grigore Ureche. Letopiseţul Ţării Moldovei

1. DOMNIIA LUI ŞTEFAN VODĂ, CE-I ZIC CEL BUN, FICIORUL LUI BOGDAN VODĂ ŞI DE MULTE RĂZBOAIE MINUNATE CE AU FĂCUT. CÂNDU S-AU DOMNITU, FOST-AU CURSUL ANILOR 6965 <1457> APRILIE 12, JOI

Acest domn, Ştefan vodă, după doi ani a domnii lui Pătru vodă Aron, rădicatu-s-au de la Ţara Muntenească cu multă mulţime de oaste muntenească şi din ţară adunaţi şi au întrat în ţară. Şi silind spre scaunul Sucévii, i-au ieşitu înainte Pătru vodă Aron pe Sirétiu, la Doljăşti, la tină, şi s-au lovitu în zioa de joi mari, aprilie 12, şi înfrânse Ştefan vodă pe Aron. Ci Aron vodă nu să lăsă cu atâta, ci de iznoavă s-au bulucitu şi al doilea rându; să lovi la Orbic şi iară birui Ştefan vodă. Şi-l prinse pe Pătru vodă Aron şi-i tăie capul, de-şi răsplăti moartea tătâne-său, lui Bogdan vodă.

2. CÂNDU S-AU STRÂNSU ŢARA LA DIREPTATE

Δeciia Ştefan vodă strâns-au boierii ţării şi mari şi mici şi altă curte măruntă dimpreună cu mitropolitul Theoctistu şi cu mulţi călugări, la locul ce să chiamă Direptatea şi i-au intrebatu pre toţi: ieste-le cu voie tuturor să le fie domnu? Ei cu toţii au strigat într-un glas: „În mulţi ani de la Dumnezeu să domneşti“. Şi décii cu toţii l-au rădicatu domnu şi l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctistu. Şi de acolea luo Ştefan vodă steagul Ţărâi Moldovei şi să duse la scaunul Sucévii. Décii Ştefan vodă gătindu-să de mai mari lucruri să facă, nu cerca să aşaze ţara, ci de războiu să gătiia, că au împărţitu oştii sale steaguri şi au pus hotnogi şi căpitani, carile toate cu noroc i-au venit.

3. CÂNDU AU LUAT ŞTEFAN-VODĂ CHILIIA ŞI CETATEA ALBĂ DE LA PĂGÂNI

Să leatul 6973 <1465> meseţa ghenarie 23, adunându Ştefan vodă multă oaste de ţară, vrându să răscumpere cetăţile carile le luase păgânii de la alţi domni, pogorât-au cu toată putérea sa spre cetatea Chiliei. Şi sosindu la cetate miercuri spre joi, la miază-noapte, au încunjurat cetatea. Însă joi nu s-au apucat de harţu, iară vineri dins-de-dimineaţă au început a bate

cetatea şi aşa toată zioa s-au hărţuit până în seară. Iară sâmbătă să închinară cei din cetate şi întră Ştefan vodă în cetatea Chiliei. Şi acolo petrecându trei zile veselindu-să, lăudându pre Dumnezeu, îmblânzia oamenii în cetate. Décia şi la Cetatea Albă au tras şi multă năvală făcându, dobândi şi Cetatea Albă. Şi aşa amândoao cetăţile cu multă moarte şi perire de ai săi le dobândi, carile întărindu-le cu bucate şi cu slujitori, au lăsat pre Isaiia şi pre Buhtea pârcălabi, ca să le grijască, iară el s-au întorsu la scaunul său la Suceava.

Iară în al zécilea an a domnii sale, în anii 6974 <1466> iulie 10, au început a zidi mănăstirea Putna, spre slava lui Dumnezeu şi a Preacuratii Maicii Fecioarii Mariei.

4. RĂZBOIUL CE AU FĂCUT ŞTEFAN-VODĂ CU MATEIAŞ, CRAI UNGURESCU LA BAE

Mateiaşu, craiul ungurescu, bizuindu-să puterii sale şi meşterşugului său cu carile pre mulţi din vecinii săi i-au surpat şi i-au supus, carile de multe ori războaie făcea cu turcii şi cu noroc izbândia, neavându nici o pricină direaptă asupra lui Ştefan vodă, ci numai ca să-l supuie, să fie suptu ascultarea lui, ca să-i fie cuvântul deplin, de care lucru de multe ori să lăuda Mateiaşi crai, că câte izbânde face Ştefan vodă, cu putérea lui le face şi de suptu ascultarea lui face izbândă şi vrându de

ce să făliia să arate cum ieste adevăratu, au trimis sol ca să i să închine Ştefan vodă, ce Ştefan vodă n-au priimitu. Mai apoi văzându Matéiaşu craiul volniciia lui Ştefan vodă că nu o poate supune, strângându multă oaste a sa şi luundu ajutoriu şi de la alţii, au purces în anii 6975 <1467> şi au tras spre Moldova. Şi zicea că cu cale mérge, ca să ducă la scaun la Moldova pe Pătru vodă. Şi trecându muntele, au trecut la Trotuş, noiembrie 19. De acolo luund drumul, au sosit la Roman, noiembrie 29 şi acolo s-au odihnitu până a şaptea zi, prădând şi jecuind. Iar a opta zi, dichemvrie 7, au arsu târgul Romanul şi décii au luat drumul spre Suceava, prădându şi arzând şi siliia la scaunul Sucévii. Mai apoi, socotind ca să nu rămâe vreun unghiu nepipăit de dânsul, au lăsat drumul Sucévii, unde-l aştepta Ştefan vodă, şi la Bae ş-au întorsu calea şi au sosit la Bae, luni, dichemvrie 14 zile şi acolea, cum nu vrea avea nici o grijă de nici o parte, lăsându-ş oastea fără de nici o grijă, nici pază, ci la băuturi şi la prăzi. Unde avându Ştefan vodă ştire şi prinzându limbă, marţi noaptea, dichemvrie 15, au aprinsu târgul asupra lor, cându ei era fără de nici o grijă. Şi fiindu şi béţi şi negătiţi de războiu, i-au lovitu Ştefan vodă cu oaste tocmită în răvărsatul zorilor, de multă moarte şi perire au făcut într-înşii. Că ei nefiind tocmiţi de războiu, nimica de arme nu s-au apucatu, ci de fugă, nici urma să ia carii scăpa, că fiind noaptea, de nu ştiia încătro vor mérge, în toate părţile rătăciia, de-i vâna ţăranii în zăvoaie, prin munţi, unde vreo 12.000 periţi s-au aflatu. Mai apoi şi însuşi craiul, rănitu de săgeată foarte rău, de-abiia au hălăduitu pre poteci, de au ieşitu la Ardeal.

Aşa norocéşte Dumnezeu pre cei mândri şi falnici, ca să să arate lucrurile omeneşti câtu sunt de fragede şi neadevărate, că Dumnezeu nu în mulţi, ce în puţini arată putérea sa, ca niminea să nu nădăjduiască în putérea sa, ce întru Dumnezeu să-i fie nădéjdea, nici fără cale războiu să facă, cărora li-i Dumnezeu împotrivă.

Pre acéia vreme având Ştefan vodă priiteşug cu léşii, au trimis din dobânda sa şi craiului leşescu, pen solii săi.

Iară Mateiaşu crai, daca au scăpatu, de iznoavă gătisă oaste, ca să vie asupra lui Ştefan vodă, ce viindu-i alte greutăţi dispre Ţara Ceşască, s-au întors la ceşi cu oastea sa.

Într-acéia şi craiul leşescu oblicindu că va să margă Mateiaşu craiul asupra lui Ştefan vodă, au trimis soli, zicându că-i va da ajutoriu, de-i va tribui, împotriva lui Mateiaşu, şi i-ar fi datu, de nu s-ar fi părăsitu Mateiaşu crai de acel gându. Pre acéia vréme, noiemvrie în 25, s-au pristăvitu Evdochia, doamna lui Ştefan vodă.

5. DE NIŞTE TĂTARI CE AU ÎNTRAT ÎN ŢARĂ SĂ PRADE

Să leato 6978<1470> rădicatu-s-au multă mulţime de oaste tătărască şi au întratu în ţară, să prade, cărora prinzându-le de véste Ştefan vodă, le-au ieşitu înainte. Şi la o dumbravă ce să chiamă la Lipinţi, aproape de Nistru, i-au lovit Ştefan vodă cu oastea sa, avgust 20, şi dându războiu vitejaşte, i-au răsipit şi multă

moarte şi perire au făcut într-înşii şi mulţi au prinsu în robie şi le luo tot pleanul. De care lucru cunoscând Ştefan vodă că ajutoriul nu de aiurea i-au fost, ci numai de la Dumnezeu şi de la Preacurata Maica sa, cu mare laudă şi izbândă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

6. CÂND AU SFINŢIT ŞTEFAN-VODĂ MĂNĂSTIREA PUTNA

Δeaca se întoarse Ştefan vodă de la acel război cu noroc ce izbândi pre acei tătari, spre lauda acéia, mulţămind lui Dumnezeu, au sfinţit mănăstirea Putna, carea era zidită de dânsul, septevrie 3 zile, întru lauda a Preacuratei Ficioarii Mariei, Maicii Domnului nostru Iisus Hristos. La care sfinţenie multă adunare de călugări au fostu: Theoctistu mitropolitul şi Tarasie episcopul dimpreună cu Iosif arhimandritul şi igumenul Putnii, zicu că au fostu la liturghie arhiepiscopi şi episcopi şi preoţi şi diiaconi 64 la jirtăvnic.

7. RĂZBOIUL LUI ŞTEFAN-VODĂ CÂNDU S-AU BĂTUT LA PODUL ÎNALTU CU TURCII, 6983 <1475>

Într-acéia vréme, Mehmet împăratul turcescu armând ½ 120.000 de oastea sa şi oastea tătărască şi muntenească, să margă cu Radul vodă, au trimis asupra lui Ştefan vodă. Iară Ştefan vodă avându oastea sa, 40.000 şi 2.000 de léşi ce-i venise într-ajutoriu cu Buciaţschii de la craiul Cazimir şi 5.000 de unguri, ce-i dobândise de la Mateiaşu craiul ungurescu, le-au ieşit înaintea turcilor din sus de Vasluiu, la Podul Înalt, pre carii i-au biruitu Ştefan vodă, nu aşa cu vitejiia, cum cu meşterşugul. Că întâi au fostu învăţatu de au pârjolitu iarba pretitindinea, de au slăbitu caii turcilor cei gingaşi. Décii ajutorindu putérea cea dumnezeiască, cum să vrea tocmi voia lui Dumnezeu cu a oamenilor, aşa i-au coprinsu pre turci negura, de nu să vedea unul cu altul. Şi Ştefan vodă tocmisă puţini oameni preste lunca Bârladului, ca să-i amăgească cu buciune şi cu trâmbiţe, dându semnu de războiu, atuncea oastea turcească întorcându-să la glasul buciunelor şi împiedicându-i şi apa şi lunca şi negura acoperindu-lu-i, tăindu lunca şi sfărămându, ca să treacă la glasul bucinilor.

Iară dindărăt Ştefan vodă cu oastea tocmită i-au lovitu gioi, ghenarie 10 dzile, unde nici era loc de a-şi tocmirea oastea, nici de a să îndrepta, ci aşa ei înde sine tăindu-să, mulţi pieriră, mulţi prinşi de pedestrime au fost. Ce şi pre aceia, pre toţi i-au tăiatu, unde apoi mâgle de cei

morţi au strânsu şi mulţi paşi şi sangeaţi au pierit. Şi pre ficiorul lui Isac paşa, după ce l-au prinsu viu, l-au slobozit. Şi puşcile le-au dobânditu şi steaguri mai mult de o sută au luat.

8. RĂZBOIUL LUI ŞTEFAN-VODĂ, CÂND AU BĂTUT PRE ALBREHTU CRAIUL LEŞESCU LA CODRUL COZMINULUI, LEAT 7005 <1497>

Albert craiul leşescu fiindu ales de ţară craiu pre urma lui Cazimir, tătâne-său, ce ţinusă cu Ştefan vodă priiteşugul, iară Albertu craiul uitându priiteşugul tătâne-său ce avea cu Ştefan vodă şi nu făcea oaste împotriva păgânilor, carii în toate părţile fulgera şi tuna cu trăsnetul armelor sale, vărsând sângile creştinilor şi stropşindu volniciia tuturora, înmulţindu légea lui Moamet cea spurcată, ci gândi ca să-şi arate vitejiia asupra Moldovei, socotindu că pre lesne o va supune, ştiindu că de multe ori să ajutoriia Moldova de la craii leşăşti, ca de la nişte vecini de aproape, spre toţi vrăjmaţii. Şi strângându craiul oastea, au scos cuvântu cum va să margă la turci, să ia şi să dezbată Cetatea Albă şi Chiliia, care cetăţi luase de la Ştefan vodă Baiazitu împăratul turcescu. Şi încă adăogiia, de speriia pre ai săi, cum turcii amestecaţi cu moldovénii vor să treacă la Podoliia şi le-au datu ştire ca toţi să încalice şi să să împreune cu

dânsul la Liov. Şi au trimis soli la Ştefan vodă, de i-au datu ştire să să gătească să margă cu dânsul, să bată Chiliia şi Cetatea Albă şi să-i gătească steţie de hrană de oaste. De care lucru au părut bine lui Ştefan vodă şi cu bucurie mare au priimit pre soli, căci au făcut oaste împotriva vrăjmaşului său. Numai ce au zis că va veni acolo la loc cu oastea sa, supt Chiliia.

Cunoscându sfétnicii lui crai, ales episcopii, gândul că va să facă oaste împotriva lui Ştefan vodă, multu i-au adus aminte să nu facă asupra direptăţii, să nu să întoarcă mâniia lui Dumnezeu spre el. Ci el gândul său nu l-au lăsat, ci încă au fostu zicând: „Voao vă ieste lucrul bisérica să păziţi, iară nu de războaie să grijiţi, că gândul mieu voi nu-l ştiţi, numai eu singur. Că de aşi pricépe că haina dipre mine ştie gândul mieu, în foc o aş băga-o". Deci mulţi din boierii leşăşti socotiia că face într-adinsu ca să piarză oastea toată, cum au ieşit mai apoi la dânsul şi zicătoarea: „În zilile lui Olbriht, şleahta au perit".

Într-acéia Ştefan vodă prinzându véste de la unguri, cum Olbrihtu va să vie asupra lui cu oaste, că nici ungurii nu era bucuroşi ca să cază domniia Moldovei pre mâna léşilor, măcară că Laslău crai ungurescu (ce să chiamă leşaşte Vladislav) era frate lui Olbrihtu craiului leşescu (ce să chiamă unguréşte Albertu). Înţelegându aceasta Ştefan vodă trimis-au la craiul leşescu cu solie pre credincioşii săi, pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistiiernicul, ca să poată dintr-însul cunoaşte ceva, ce-i ieste voia să facă. Ci nimica nu au cunoscut, că craiul cumu-şi umbla cu înşălăciune, ascunzându cuvântul, pre soli cu bucurie i-au priimitu şi darurile ce-i trimisése Ştefan

vodă cu mare mulţămită şi cu dragoste le-au priimitu şi le-au luat şi solilor iarăşi acéla răspunsu le-au dat: cum ieste mărgătoriu la turci. Mai apoi şi solii săi de iznoavă i-au trimis la Ştefan vodă, ca să întărească cuvântul, iar el au întorsu oastea spre Pocutiia. Înţelegându Ştefan vodă cum craiul să apropie cu oaste spre Pocutiia şi să trage spre margine, de iznoavă au poftorit soliia, de au trimis înaintea craiului pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistearnicul cu multe daruri şi l-au timpinatu de céia parte de Nistru şi i-au închinatu darurile. Şi iarăşi cu dragoste le-au luatu. Şi décii au trecut apa Nistrului pre la Mihălcéni, în ceasta parte, cu toată oastea sa şi au venitu la Coţmani. Acolea ş-au discoperit toată vicleniia şi faptile sale céle ascunse, că au prinsu pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistearnicul, de i-au fericatu în obezi şi i-au trimis de i-au închis tocma la Liov.

Înţelegându acéstea Ştefan vodă den iscoadile ce pururea trimitea, să ştie încătro mérge craiul cu oastea leşască, cum crai l-au viclenitu şi vine asupra lui şi au trecut şi Nistrul cu 80.000 de oaste pre scrisoare, fără altă adunare, de sârgu au trimis în toate părţile în ţară, să să strângă la târgul Romanului. Iară Albertu au şăzutu şapte zile la Coţmani. Ce păn' a să strânge oastea lui Ştefan vodă şi până a veni ajutoriul, că şi Laslău craiul ungurescu, fratile lui Albertu, încă i-au trimis 12.000 de oameni de oaste şi cu dânşii pre Birtoc voievodul Ardealului, ce era cuscru lui Ştefan vodă, şi de la Radul vodă încă i-au venitu ajutoriu oaste muntenească, ci până a să strânge oastea toată launloc, Albert crai au purces cu oastea de la Coţmani şi au lovit la Şipinţi.

Văzându Ştefan vodă că-l împresoară vrăjmaşii săi, au tocmitu strajă şi o au trimis-o împotriva léşilor, ca să ţie vadul Prutului, la târgu la Cernăuţi. Iară Ştefan vodă în 27 de zile a lui avgust, duminică, au ieşitu din Suceava spre târgul Romanului şi cu toată oastea sa. Şi într-acéia zi îi aduseră lui de la strajă 6 léşi şi aşa pe trei léşi i-au trimis la împăratul turcescu, iară pre aceialalţi au zis de i-au spânzurat. Décii craiul leşescu au venitu cu toată putérea sa la cetatea Sucévii, duminică, septemvrie 24 de zile. Iară în 26, marţi, de cătră sară, au început a bate cetatea şi au bătut pregiur dânsa trei săptămâni şi zioa şi noaptea şi nimica n-au folositu, nădăjduindu că să va închina ţara, pentru ce li să supărase cu Ştefan vodă pentru atâta războaie fără odihnă şi fără măsură ce făcea, de să bătea cu toţi. Ci socotiia ţara că de nu li-i îndemână cu al său, mai multă neîngăduinţă le va fi cu streinii şi încă văzându atâta pradă şi răsipă ci făciia oastea leşască, de umbla prin păduri, de afla prăzi şi jafuri, siliia cu toţii di să strângiia la târgu la Roman, unde era beleagul.

Aşa ţara strângându-să, iară din cetate cât putiia să apăra şi ce răsipiia léşii zioa cu puşcile, noaptea astupa gaurile şi le întăriia, de le era munca lor înzadar, iară pre afară, unde afla léşi răşchiraţi direptu hrana, îi lega şi îi tăia, de nu era volnici nici într-o parte să iasă. Mai multu strica loru-şi decâtu celor închişi, că în toate zile li să adăogia lipsa flămânziciunii. Décii fiind léşii coprinşi de atâta nevoie, începură a grăi rău de craiul său, întăi cu tainã, iară mai apoi în gura mare îl vinuia c-au venit fără cale, de i-au adus ca să-i piarză pre toţi şi socotiia toate sémnile câte să făcuse réle, că au fostu lor de arătare ca

să fie conceniia lor. Că întâi în ţara lor, într-un pârău de nemica, i s-au înnecatu craiului un pohodnic şi cându au ieşitu din Liovu, boii carii purta ierbăriia de vântu mare s-au răsipitu, de nu-i putiia să-i strângă. Aşijderea un ţăran nebunise de cap, au fostu strigându în gura mare: „Duceţi-vă spre perirea voastră, că nu veţi mai veni“. Şi pre un şleahtici l-au dătunatu suptu cortu şi doisprăzéce cai ai lui, mai apoi şi pre un preot al lor, slujind liturghie, au scăpatu cuminicătura lor jos. Şi alte sémne réle s-au arătatu, de-i prorociia toţi că va fi sfârşitul lor rău şi amar, cum s-au şi tâmplatu. Că văzându craiul atâta cuvinte réle de dânsul de la oastea sa, să temu ca să nu-l părăsască şi să fugă, să cază în mânule vrăjmaşilor săi, să ajunsă cu solii frăţine-său, lui Vladislav craiul ungurescu, ca să-i împace, că sosisă şi ajutoriul ungurescu la Ştefan vodă. Şi aşa Bârtoc voievodul Ardealului, carile venisă cu ajutoriul ungurescu la Ştefan vodă, au trimis solii săi la Albertu craiul, ca să-i spuie că va veni însuşi pentru pace. Şi pre Ştefan vodă cu multe cuvinte l-au rugatu să facă pace cu craiul leşescu. Şi aşa au intratu la mijlocul lor şi s-au dus la craiul leşescu de i-au împăcatu într-acesta chip: craiul leşescu să să întoarcă pre urmă pre unde au şi venit, să nu mai strice ţara pre alt loc. Şi décii pre Birtoc voievodul Ardealului bine e-au dăruitu Ştefan vodă cu mari daruri şi décii s-au dus acasă-şi.

9. CÂNDU AU PRĂDAT ŞTEFAN-VODĂ ŢARA LEŞASCĂ 7006<1498> IUNIE 22 ZILE

Într-acelaşi an, Ştefan vodă vrându să-şi întoarcă dispre léşi strâmbătatea sa, strânsă ţara şi au întratu la Podoliia şi la rusi, trecut-au şi de Liov la Canţug oraşului, la apa Visloca, toate satile arzându şi prădându. Ars-au oraşul Premişlia, Radumnea, Prevorsca, Lanţut şi cetatea Tereabul şi multă bunătate dintr-însa au luatu şi mulţi joimiri au scos, ci pre toţi i-au tăiatu şi alţii mai mulţi au arsu în cetate. Şi cetatea Buceaciul multă nevoie au păţitu şi Podhaeţul au arsu. Şi mulţi oameni, bărbaţi, muieri, copii, au scos în robie, mai mult de 100.000, mulţi de aceia au aşezatu Ştefan vodă în ţara sa, deşi până astăzi trăieşte limba rusască în Moldova, ales pre unde i-au discălicatu, că mai a treia parte grăiescu ruséşte. Iar Ştefan vodă prădându şi arzându ţara, s-au întorsu înapoi cu mare dobândă, fără de nici o zminteală, au trecut Nistrul în ceastă parte la Halici şi au prădatu şi de aceasta parte. Şi décii au venitu la scaunul său, la Suceava, cu mare bucurie şi cu biruinţă.

10. DE MOARTEA LUI ŞTEFAN-VODĂ CELUI BUN, VĂ LEATO 7012 <1504>

Nu multă vréme, daca s-au întorsu Ştefan vodă de la Pocutiia la scaunul său, la Suceava, fiindu bolnav şi slabu de ani, ca un om ce era într-atâtea răz-

boaie şi osteneală şi neodihnă, în 47 de ani în toate părţile să bătea cu toţii şi după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare laudă au muritu, marţi, iulie 2 zile.

Fost-au acestu Ştefan vodă om nu mare de statu, mânios şi de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospéţe omorâea fără judeţu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneşu, şi lucrul său îl ştiia a-l acoperi şi unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meşter, unde era nevoie însuşi se vârâia, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăpteze şi pentru acéia raru războiu de nu biruia. Şi unde-l biruia alţii, nu pierdea nădéjdea, că ştiindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui şi ficiorul său, Bogdan vodă, urma lui luasă, de lucruri vitejeşti, cum să tâmplă din pom bun, roadă bună iese.

Iară pre Ştefan vodă l-au îngropat ţara cu multă jale şi plângere în mănăstire în Putna care, era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângea toţi ca după un părinte al său, că cunoştiia toţi că s-au scăpatu de mult bine şi de multă apărătură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zicu sveti Ştefan vodă, nu pentru sufletu, ce ieste în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui céle vitejeşti, carile niminea din domni, nici mai nainte, nici după acéia l-au ajunsu.

Fost-au mai nainte de moartea lui Ştefan vodă într-acelaşi anu iarnă grea şi geroasă, câtu n-au fostu aşa nici odinioară, şi décii preste vară au fostu ploi gréle şi povoaie de ape şi multă înecare de apă s-au făcut.

Au domnitu Ştefan vodă 47 de ani şi 2 luni şi trei săptămâni şi au făcut 44 de mănăstiri şi însuşi ţiitoriu preste toată ţara.

Iară cându au fost aproape de sfârşitul său, chiemat-au vlădicii şi toţi sfétnicii săi, boierii cei mari şi alţi toţi câţi s-au prilejitu, arătându-le cum nu vor putea ţinea ţara, cum o au ţinut-o el, ci socotindu din toţi mai putérnicu pre turcu şi mai înţeleptu, au datu învăţătură să să închine turcilor. Şi décii au stătut la domnie fiiu-său, Bogdan vodă cel Grozav şi Orbu.

b. Ion Neculce.
O samă de cuvinte

O samă de cuvinte ce suntu audzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni, și în letopiseți nu sunt scrise, ce s-au scris aice, după domnia lui Ștefăniță-vodă, înaintea domniii Dabijii-vodă. Deci cine va ceti și le va crede, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine; cine precum îi va fi voia, așa va face.

I. Ştefan-vodă cel Bun, luund domnia Moldovii şi viind turcii în dzilele lui să treacă în Moldova la Galaţi, i-au bătut foarte rău pre turci şi au luat şi Cetatea Albă şi Chilia de la turci. Apoi mai pe urmă iar le-au luat turcii aceste doao cetăţi. Şi în câteva rânduri s-au bătut Ştefan-vodă cu turcii. Iar când s-au bătut la Războieni, atunce s-au aşedzat turcii cu Ştefan-vodă. Şi le-au dat hotar şi olat Bugeacul şi au făcut pace. Şi turcii apoi au adus tătarî din Crâm şi i-au aşedzat în Bugeac, carii stau şi până astădzi, precum au aşedzat şi la Hotin Lipcani.

II. Ştefan-vodă cel Bun multe războaie au bătut. Şi aşe să aude din oameni vechi şi bătrâni că, câte războai au bătut, atâte mănăstiri cu biserici au făcut.

III. Ştefan-vodă cel Bun, când s-au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras cu arcul Ştefan-vodă dintr-un vârvu de munte ce este lângă mănăstire. Şi unde au agiunsu săgeata, acolo au făcut prestolul în oltariu. Şi

este mult locu de unde au tras pănă în mănăstire. Pusau şi pe trii boierenaşi de au tras, pre vătavul de copii şi pre doi copii din casă. Deci unde au căzdut săgeata vătavului de copii au făcut poarta, iar unde au căzdut săgeata unui copil din casă au făcut clopotniţa. Iar un copil din casă dzicu să fie întrecut pe Ştefan-vodă şi să-i fie căzdut săgeata într-un deluşel ce să cheamă Sion, ce este lângă mănăstire. Şi este sămnu un stâlpu de piatră. Şi dzic să-i fie tăiat capul acolo. Dar întru adevăr nu să ştie, numai oamenii aşe povestescu. Fost-au şi bisericuţă[1] de lemnu întru acel deluşel şi s-au răsipit, fiind de lemnu. Şi aşe au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăvală mai mult aur decât zugrăvală, şi pre dinlăuntru şi pre denafară, şi acoperită cu plumbu. Şi dzici călugării să fie fost făcut şi sfeşnicile cele mari şi cele mici şi policandru şi hora tot prisne de argint, şi pe urmă să li fie luat un domnu şi să fie făcut alteli de sprije, care le-am apucat şi noi. Iar stricându-să un clopot mare la mănăstire şi făcând călugării clopotul a doa oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare.

Lăsat-au Ştefan-vodă cel Bun la mănăstirea Putna, după moartea lui, arcul lui şi un păhar, ce vorbié călugării la mănăstire că este de iaspis, ce era în chipul marmurii albe şi al farfurii, ca să fie întru pomenire la sfânta mănăstire. Şi arcul l-au fost trăgând cu vârtej. Şi la vremea lui Constantin Cantemir-vodă, fiind răscoale, au vinit nişte căzaci cu leşi, cu moldoveni joimiri, vrând

[1] În manuscris (53), bisericuce.

ca să jecuiască ce ori găsi în mănăstire. Deci fiind un turnu cu bună tărie, nu puté să jecuiască. Deci au dzis călugarilor să dé turnul, că nu vor lua a mănăstirii nemică. Iar călugării necredzind, nu vré să dé turnul. Iar acei căzaci cu leşi şi cu moldoveni îndată au aprinsu mănăstirea, iar călugării, vădzând că aprind mănăstirea, îndată au dat turnul. Atunce, îndată, având puşci de apă, acei căzaci, leşi şi moldoveni au stânsu focul. Deci atunce au jecuit tot din turnu ce au fost a boieri şi a neguţitori, iar a mănăstirii n-au luat nemică, fără numai arcul lui Ştefan-vodă. Iar păharul au fost până la a triia domnie a lui Mihai Racoviţă-vodă. Şi scoţindu-l din turnu un egumen, pre anume Misail Chisiliţă, şi vrând să să fălească, au băut la masă cu acel păhar a lui Ştefan-vodă, cu nişte slugi boiereşti, ce era zlotaşi. Şi bând mult cu acel păhar, s-au îmbătat şi, fiind beţi, au stricat un lucru scumpu domnescu şi de minune ca acela.

IV. Ştefan-vodă cel Bun, bătându-l turcii la Războieni, au mărsu să între în Cetatea Neamţului. Şi fiind mumăsa în cetate, nu l-au lăsat să între şi i-au dzis că pasirea în cuibul său nu piere. Ce să să ducă în sus, să strângă oaste, că izdânda va fi a lui. Şi aşé, pe cuvântul mâne-sa, s-au dus în sus şi au strânsu oaste.

Iară împăratul turcescu au vinit cu toată puterea lui la Cetatea Neamţului. Şi au suit puşcile deasupra unui munte pre despre Moldova. Şi au început a bate Cetatea Neamţului foarte tare. Iar pre acee vreme era un neamţu închis în cetate. Şi vădzind că bat cetatea, au dzis păzitorilor să spuie mumei lui Ştefan-vodă să-l sloboadă de

la închisoare, din temniţă, pre dânsul, că el va mântui cetatea de acel greu. Deci, slobodzindu-l pre acel neamţu de la închisoare, s-au şi apucat acel neamţu de au îndreptat puşcile din cetate asupra turcilor, unde sta acolo în munte, de avé nevoie cetatea. Şi au şi lovit în gura unii puşci turceşti, de au sfărmat-o. Şi au început a bate în corturile turcilor, cât şi boldul de la cortul împăratului l-au sfărmat. Deci n-au mai putut sta turcii întru acel vârvu de munte, de unde avé cetatea nevoie, ce numai le-au căutat a să da în laturi de la acel loci.

Iară Ştefan-vodă, mergând de la Cetatea Neamţului în sus pre Moldova, au mărsu pe la Voroneţ, unde trăié un părinte sihastru, pre anume Daniil. Şi bătând Ştefan-vodă în uşa sihastrului, să-i descuie, au răspunsu sihastrul să aştepte Ştefan-vodă afară până ş-a istovi ruga. Şi după ce ş-au istovit sihastrul ruga, l-au chemat în chilie pre Ştefan-vodă. Şi s-au ispovedit Ştefan-vodă la dânsul. Şi-au întrebat Ştefan-vodă pre sihastru ce va mai face, că nu poate să să mai bată cu turcii: închina-va ţara la turci, au ba? Iar sihastrul au dzis să nu o închine, că războiul este a lui, numai, după ce va izbândi, să facă o mănăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghie, să fie hramul bisericii. Deci au şi purces Ştefan-vodă în sus pe la Cernăuţi şi pre la Hotin şi au strânsu oaste, feliuri de feliuri de oameni. Şi au purces în gios. Iar turcii, înţălegând că va să vie Ştefan-vodă cu oaste în gios, au lăsat şi ei Cetatea Neamţului de a o mai bate şi au început a fugi spre Dunăre. Iar Ştefan-vodă au început a-i goni în urmă şi a-i bate, până i-au trecut de Dunăre. Şi întor-

chându-s-înapoi Ştefan-vodă, s-au apucat de au făcut mănăstirea Voroneţul. Şi au pus hramul bisericii Sfântul Gheorghie.

V. Ştefan-vodă cel Bun, când s-au bătut cu Hroit ungurul, precum dzici unii la Caşen, iar letopisăţul scrie că s-au bătut la Şcheie pe Siretiu, au fost căzdut calul cu Ştefan-vodă în războiu. Iară un Purece aprodul i-au dat calul lui. Şi nu puté în grabă încăleca Ştefan-vodă, fiind om mici. Şi au dzis Purece aprodul: „Doamne, eu mă voi face o moviliţă, şi vino de te sui pe mine şi încalecă“. Şi s-au suit pe dânsul Ştefan-vodă şi au încălecat pre cal. Şi atunce au dzis Ştefan-vodă: „Sărace Purece, de-oi scăpa eu şi tu, atunci ţi-i schimba numeli din Purece Movilă“. Şi au dat Dumnedzeu şi au scăpat amândoi. Şi l-au şi făcut boier, armaş mare, pre Purece. Şi dintru acel Purece aprodul s-au tras neamul Movileştilor, de au agiunsu de au fost şi domni dintru acel neam. Dar şi aprodzii atunce nu era din oameni proşti, cum sunt acum, ce era tot ficiori de boieri. Şi portul lor: era îmbrăcaţi cu şarvanele, cu cabaniţe. Aşé trebuie şi acum să să afle slugi, să slujească stăpânului, şi stăpânul să miluiască pre slugă aşé.

VI. Când au aşedzat pace Ştefan-vodă cel Bun cu leşii, fiind Ion Tăutul logofăt mare, l-au trimis sol la leşi. Şi au dăruit craiul leşescu Tăutului aceste sate la margine: Câmpul Lungu rusescu, Putila, Răstoaceli, Vijniţa, Ispasul, Milie, Vilavce, Carapciul, Zamostie, Vascăuţii, Voloca. Toate acestea le-au dăruit craiul leşescu Tăutului logofătului. Şi au pus hotar apa Cirimuşul, întru o duminică dimineaţa.

VII. Ştefan-vodă cel Bun, vrând să margă la biserică întru o duminică dimineaţa, la liturghie, în târgu în Vasluiu, şi ieşind în polimari la curţile domneşti ce era făcute de dânsul, au audzit un glas mare de om strigând să aducă boii la plug. Şi mirându-să ce om este acela să are duminica, şi îndată au trimis în toate părţile, ca să-l găsască pre acel om, să-l aducă la dânsul. Şi l-au aflat pre om în sus, pre apa Vasluiului, cale de patru ceasuri, arând la o movilă ce să cheamă acum Movila lui Purcel. Că pe acel om încă îl chema Purcel. Şi ducându-l pre acel om la Ştefan-vodă, l-au întrebat Ştefan-vodă: el au strigat aşé tare, şi pentru ce ară duminica? El au dzis că au strigat el să aducă boii la plug, şi ară duminica, că este om sărac, şi într-alte dzile n-au vrut frate-său să-i dé plugul, şi acum duminica i-au dat. Deci Ştefan-vodă au luat plugul fratelui celui bogat şi l-au dat fratelui celui săraci, să fie a lui.

VIII. Ştefan-vodă cel Bun şi cu fiiul său Bogdan-vodă, de multe ori au avut războaie cu leşii. Şi multe robii au făcut în Ţara Leşască, cât au pus pe leşi în plug de-au şi arat cu dânşii, de au sămănat ghindă, de au făcut dumbrăvi pentru pomenire, ca să nu să mai acolisască de Moldova: Dumbrava Roşie la Botăşeni şi Dumbrava Roşie la Cotnari şi Dumbrava Roşie mai gios de Roman. Şi leşii încă nu tăgăduiescu, că scrie şi în cronica, în letopisăţul lor. Numai mă mier de Miron logofătul, cum au acoperit acest lucru de nu l-au scris. Şi aşé vorbăscu oamenii, că, când au fost arând cu dânşii, cu leşii, i-au fost împungând cu strămurările, ca pre boi, să tragă. Iar

ei să ruga să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciuşcile, iar când îi băté cu biciuşcile, ei să ruga să-i împungă.

IX. Când au murit Ştefan-vodă cel Bun, au lăsat cuvânt fiiului său, lui Bogdan-vodă, să închine ţara la turci, iar nu la alte neamuri, căci neamul turcilor sunt mai înţălepţi şi mai puternici, că el nu o va puté ţiné ţara cu sabia, ca dânsul.

II. Legende, tradiții istorice și povestiri orale

1. La naştere

1.1. ŞTEFAN-VODĂ ESTE DE-AICI, DIN BORZEŞTI

Se spune din bătrâni că în vremile acelea a trecut prin meleagurile estea un voievod mândru, cu oaste multă. Apucându-l noaptea pe-acolea, s-a abătut el şi cu curtea lui în satul ista, Borzeşti, cu gândul să mână la vreo casă de creştin. Numai iacă, aude că în sat, nu tare demult, murise preotul şi preoteasa rămăsese tânără şi frumoasă. Voievodul a tras la preoteasă. În zori de zi, voievodul a purces la drum, spre casă, lăsând preotesei, drept dar, un inel de aur, cu coroana ţării şi cu iscălitura lui pe el.

De-acolea, a trecut o vreme îndelungată. Preoteasa făcu un băiet şi-i puse numele de Ştefan, un băiet bălăior, avalnic şi cu prube de om mare. Mă-sa văzându-l că samănă cu tată-său, îl crescu cu mare băgare de samă, povestindu-i adesea că are să se facă împărat.

Acu, Ştefan ajunse ca de 10 ani, voinic şi frumos cum rar se vede, şi se juca pe tăpşanul ista, unde-i biserica acu, în preajma stejarului. Era cu mai mulţi băieţi, mai mari şi mai mititei, şi se jucau de-a soldaţii. Luptându-se aşa, numai ce prind un vrăjmaş. Îl leagă burduf, îl agăţă de-o creangă a stejarului, şi-l spânzură. Lupta a mers înainte, şi până să se întoarcă, băiatul muri. Oamenii

satului au bănuit că Ştefan l-a omorât, că doar el fusese împăratul soldaţilor, că el îl judecase. Numai că mi-l iau pe Ştefan, cu mă-sa cu tot, şi cu oamenii din sat, şi purced spre Suceava, să-l judece la domnie.

Ajungând acolo, se pun boierii să-l judece. Numai ce vine ştafeta de la Vodă, ca să se lese de judecat şi pe oameni să-i trimită pe la vetrele lor. Preoteasa arătase lui Vodă inelul, şi Vodă, văzând pe fiul-său aşa de isteţ încă de mic, l-a luat pe lângă el de-a crescut mare, de-a ajuns şi el Vodă, de-a bătut toate liftele, de-a făcut atâtea biserici şi mănăstiri.

Ştefan a fost fecior de ţăran de-ai noştri; de aceea a fost aşa de cuminte şi ne-a ajutat atât de mult.

1.2. ŞTEFAN CEL MARE CÂND S-A NĂSCUT...

... Aşa se spune din bătrâni că el (Ştefan cel Mare), când s-a născut..., apoi a fost scăldat în sânge de şerpoaică prima dată. La şezători bătrânele aşa vorbeau pe vremea lui Ştefan-Vodă când s-a născut, că el a fost scăldat în sânge de şerpoaică. Da a fost drept? Poate că..., cred că aşa, dacă vorbesc bătrânii. Din bătrâni în bătrâni merge vorba aşa. De atâta el a fost ca şarpele. Deşi îl trântea, el capul îl ridica deasupra. Patruzeci de războaie el le-a biruit.

2. Din copilărie

2.1. DIN COPILĂRIA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Când era de 10 ani, Ştefan se arăta isteţ şi plin de năzbâtii: nu găseai în sat copil netrântit de el.

De la o vreme a fost luat din satul Borzeştii, ţinutul Bacăului şi dus la Suceava, din Bucovina, unde tatăl său avea scaunul de domnie. Nici aici nu s-a domolit. Când era între copii, nu ştia multe şi cum nu se dădeau biruiţi jos cu ei la pământ. Aşa de meşter era la trântă, încât nu se găsea nimeni să-l întreacă sau să-l biruiască.

Se dusese vestea în lume că feciorul Măriei Sale e voinic şi amarnic, iar adesea îi auzeau zicând: „ce-a fi de el, când va ajunge mare?“.

Se ştie că tatăl său, Bogdan Voievod, a fost omorât la o petrecere de Aron, când ajunse în urmă Vodă. Cum se văzu acesta pe scaunul domniei, căuta val-vârtej să-l omoare pe Ştefan. Ostaşi scump plătiţi erau puşi să-i aducă capul. Ştefan aflase de una ca asta şi se făcu nevăzut. Şi umblau trimişii peste tot locul. În cele din urmă aflară că Ştefan pornise spre Ţara de Jos şi că nişte drumeţi ar fi văzut un băieţandru ca de 12 ani, alergând pe drumuri. Cum simţi Ştefan că ostaşii cu porunca domnească se apropie, pe nebăgate de seamă se ascunse

într-o căruţă încărcată cu saci şi acoperită cu paie. Cum ajunseră şirul de căruţe, trimişii începură să scormonească prin căruţe cu nişte suliţe ascuţite. Văzând că din căruţe nu iese nici un ţipet de om, mai întrebară ce mai întrebară pe drumeţi şi îşi căutară de drum.

După o bucată bună de drum, numai ce vede un cărăuş că din căruţa lui tot picură necontenit sânge. Când caută, ce să vadă? Un băiat împuns în şoldul piciorului, de unde sângele curgea încă. Atunci cu toţii priceput pricina şi se minunau între ei: cum de n-a zis nici cârc, atunci când l-au împuns. Şi dându-i îngrijire, l-au dus tot ascuns până la Galaţi. Aici le-a spus toată întâmplarea şi drumeţii cu căruţele i-au spus de unde veniau.

Când Ştefan ajunse Voievod peste Moldova, a dat la toţi acei drumeţi moşii din belşug şi ranguri de boierie căci zicea el: „Cu credinţă mi-aţi fost la mare cumpănă şi omu la nevoie se cunoaşte ce fel e“.

2.2. ŞTEFAN CEL MARE ŞI LUPII

Poate aşa vrea Dumnezeu, ca pe unii oameni să-i învrednicească cu mai multe daruri ca pe alţii. Unii să trudesc o viaţă întreagă ca să facă un lucru, iar alţii, fără multă bătaie de cap, îl nimeresc îndată. Aşa şi cu Ştefan, vodă al moldovenilor, domnul cel vestit. Cine a fost nu ştiu, că pe vremile acelea nici neam de neam de al meu nu o trăit. E destul că a fost, că de nu era, nu s-ar povesti atâtea minunăţii despre el.

Spunea moşul meu – Dumnezeu îl hodinească în pace – că e mai un veac de când a murit, că acel împărat era mai sprinten decât orice om pe lume. Mic de statură, dar iute cum îi prisnelu. Când era mic, poate aşa de vreo zece-doisprezece ani, mamă-sa, care era o femeie săracă şi năcăjită, se zice că să-l fi trimes în pădure după vreo două vreascuri să aibă cu ce să-şi fiarbă o biată de mămăliguţă. Îl trimise colea cam în prânzişor ca până în amiaz să vină cu vreascurile. Aşteptă până să sui soarele în crucea amiezii, dar copilul nu mai vinea; mai aşteptă până la ojina cea mare, dar nu se mai înturna nici cu vreascurile, nici fără vreascuri.

Mamă-sa, văzând că nu mai vine, se spărie crezând că l-or fi mâncat vreo fiară sălbatică ori că s-o fi rătăcit. Năcăjită cum era, luă drumul către pădure. Când era să intre în pădure, mai mare îi fu spaima văzându-şi copilul între doi lupi mari cât doi urşi, cari urlau în mâinile lui.

Mamă-sa, spăriată, strigă după ajutor, dar copilul îi zise:

– Nu-ţi fie frică, mamă, căci aiştia-s numai cât doi şoareci, mâine-poimâine şi mai mari o să prind.

2.3. ŞTEFAN-VODĂ ŞI LUPOAICA

După ce s-a născut Ştefan-Vodă, părinţii cari pe vremea aceea erau domni mari, să duseră la sfat şi copilul rămase acasă cu argaţii. Ştefan, care abia fiind de un an, era mai zdravăn decât alţii de cinci ani, o luă

raita prin grădină după struguraşi. Mergând încoace şi încolo prin tufişuri, să pierdu.

O lupoaică, ce-şi alăpta puii chiar în fundul grădinii, mirosindu-i a carne de om, să duse în struguraştină şi dădu cu ochii de el. Îl văzu frumos şi sprinten şi i se făcu milă văzându-l că în nepriceperea lui, în loc să fugă să duse la ea cu mâinile întinse şi, apucând-o de ţâţe, fiindu-i dor de lapte dulce, începu să sugă. Lupoaica îl lăsă până se sătură, apoi luându-l de după cap îl duse în cuibul unde-i erau puii.

Părinţii abia pe subânsărate băgară de samă că Ştefan nu-i ca-n palmă. Deci ce era de făcut? Îl căutară. Dar ia băiatul dacă ai de unde. Copilul părea c-a intrat în fundul pământului. A doua zi îl aflară în pădure sugând tâţă alături cu puii de lup.

Oamenii, auzind de această întâmplare, fiecare îşi zicea că din Ştefan are să se facă om mare.

2.4. ŞTEFAN CEL MARE ŞI LEUL

Înainte de asta cu câteva sute de ani, se zice că pe aceste locuri unde azi sunt sate şi oraşe, erau numai tot păduri de nu le dedei de capăt, să fi umblat prin ele o viaţă întreagă. Nu erau nici drumuri, nici cărări prin ele. Căci nime nu-şi lua inima în dinţi ca să-şi puie viaţa în primejdie, drumărind prin aceste locuri pustii şi sălbatice, unde în alta nimic nu trăia decât urşi, lupi, lei şi alte sălbătăcii.

Odată însă, neşte copii zburdalnici, a bunăoară cum sunt şi azi unii dintre ai noştri, se luară la drum ca să culeagă zmeură din zmeurişte ce nu era tare departe de sat. Ajungând la zmeurişte, o găsiră toată călcată în picioare da o droaie de urşi şi de zmeură nici poveste! Copiii să supurară rău, căci nu găsiră nici barem atâta cu cât să-şi stâmpere setea.

– Haideţi după mine, zise unul ce să părea a fi mai isteţ între ei – că eu ştiu o zmeurişte cu mult mai mare, ce nu-i departe de aici.

Copiii, însufleţiţi de spusele prietenului lor, o luară tot într-un suflet pe râpă în jos, până ajunseră într-o poiană întinsă. Să duseră, să duseră, până îi apucă noaptea, dar ca să deie de zmeură nici vorbă.

– Staţi numai aici, că îndată o să vă aduc o căpăţână de zmeură – le zice vătavul lor.

Copiii stătură locului şi şezând pe iarbă verde şi răcoroasă, trudiţi de drumărit şi de foame, adormiră până la unul. Vătavul lor mergând în marginea unui tufiş a dat de o zmeurişte încărcată cum îi struguru, dar nu apucă a-şi lua nici trei boabe, căci spre spaima lui, vede în mijlocul zmeuriştei un urs cât un bou şi flămând ca un lup, care cum îmbrăţişa tufa întreagă, culegea toată zmeura ce-i vinea în cale.

Copilul speriat nici nu clinti, dar frumuşel se puse pup sub o tufă, gândind că ursul nu o să-l bage în samă. Ursului însă îi mirosi a carne de om şi-şi luă tălpăşiţa pe unde venise, fiindu-i frică poate că a dat faţă de vreun puşcaş.

Numai atâta i-a trebuit copilului şi haid umplându-şi căpăţâna colopului cu zmeură, s-a întors tot într-un suflet până la soţii lui, care durmeau duşi.

Dimineaţa, trezindu-se cu toţii, au dat năvală peste căpăţâna cea cu zmeură. Copilul le spuse cele păţite.

– Haideţi să mai culegem, îi ziseră ceilalţi, căci numai cu atâta abia ne-am stâmpărat setea, dar apoi foamea cu ce o potolim?

S-au dus cu toţii, dar când colo, acuma nu mai găsesc ursul, dar găsesc un leu la marginea zmeuriştei, ce mirosea locul unde copilul şezu ieri pupuneţ.

– Iată altă bidiganie, ziseră copiii, necunoscând primejdia ce-i putea aştepta.

– Nu vă fie frică de nimic; haidaţi numai cu mine, că unde e Dumnezeu, acolo nu e nici o primejdie.

Leul văzând îndrăzneala copilului, o luă la fugă.

Soţii lui îl agrăiră cu toţii zicând:

– Tu, Ştefane, ai să te faci un om mare, că de tine nici fiarele pădurii nu îndrăznesc a se apropia.

Locul unde a fost zmeuriştea se cheamă şi azi *Zmeuriștea lui Ștefan*. Iar că din Ştefan s-a făcut un împărat mare şi vestit, o ştim cu toţii.

2.5. NUCUL DIN BORZEŞTI

O altă legendă spune că Ştefan, copil fiind, se juca odată cu alţi băieţi din sat de-a resbelul; pe Ştefan îl alesese craiu; băieţii formară două tabere, tabăra

română şi cea inamică; după bătălie şi, se înţelege, după victoria armatei române, aduseră legat la picioarele craiului Ştefan pe comandantul armatei inamice, făcut prisonier – fu judecat şi condamnat să moară prin ştreang.

Pe dâmbul unde se petrecea jocul copiilor, era un nuc bătrân ce-şi întindea groasele lui crengi umbroase. De una din acele crengi băieţii agaţară, în glumă, pe camaradul lor.

Iată însă că dintr-un tufiş sare un iepure apucând la vale; copiii se reped şi uită în ardoarea lor pe comandant. Când se întoarseră sub nuc care le fu spaima lor? Camaradul lor era mort.

Se zice că în urmă voievodul Ştefan, în amintirea acelui episod al tinereţii sale, şi spre a ispăşi păcatul comis, a ridicat pe acel dâmb în locul nucului biserica din Borzeşti.

2.6. ŞTEFAN-VODĂ CÂND ERA BĂIEŢEL

Ştefan-Vodă, spuneau bătrânii, când era băieţel mic, nu ştiu cum a venit şi de unde-a venit, destul atâta că s-a rătăcit odată prin munţii Voroneţului.

Îmblând el mai mult timp şi horhăind pe coastele şi stâncele acestea, pe malurile Moldovei şi văile munţilor pustii, că pe aceea vreme erau pe aici numai codri, ori unde te întorceai şi te uitai cu ochii nu era ţipenie de om, şi neputând ieşi tânărul Ştefan pe undeva la vun drum, sau cel puţin la vo cărăruşă călcată de fiinţă

omenească, dete într-o vreme de-o lumină ce lucea printre crengile copacilor dintr-o chiliuţă de lemn.

Spre chiliuţa aceea îşi îndreptă Ştefan paşii iuţi şi plin de voioşie, pripuând că dacă acolo îi lumină trebuie să fie şi vun suflet de om. Ajungând el, după cale de vo câteva ceasuri, cu mare greu până la chiliuţă, bătu în uşă.

– Cine-i acolo?! întrebă un călugăr evlavios, care se afla înăuntru cufundat cu totul în rugăciunile sale, ce le aducea lui Dumnezeu fără încetare şi din adâncul inimii sale. Cine mă împiedică în rugăciunea mea şi aici în creierul munţilor, unde numai fiarele cele sălbatice locuiesc?

– Cine să fie?... eu sunt! răspunse tânărul Ştefan plin de bucurie, că nu s-a înşelat în pripunerea sa, ci tot a dat de un pământean, care l-a feri de toate primejdiile.

– Eu sunt! zise el mai departe, un băieţel, care mult rătăcesc prin aceşti munţi pârdalnici şi pustii, neaflând nicăieri nici o odihnă, deşi alerg în toate părţile să dau de vo fiinţă omenească, care să mă scoată la lume. Şi acum se vede că numai Dumnezeu m-a îndreptat şi mi-a arătat chiliuţa aceasta, în care văd că luceşte o rază de lumină prin ferestuica ei cea mică. Venii la tine, oricine vei fi, să-mi dai sălaş, că îi destul de când rătăcesc şi tremură inima în mine de slăbiciune şi de foame, cât şi de frica cea mare ce-o am, de când rătăcesc prin aceşti munţi fioroşi.

– Mai aşteaptă puţintel, până ce mi-oi mântui de zis rugăciunile, şi poate te-oi primi, răspunse atunci sahastrul, căci călugărul acela era un sahastru, un pustnic, ce

se fereşte de oameni şi trăieşte în rugăciuni şi post, departe de lumea cea rea şi stricată.

Ştefan nemaiputând sta pe picioare de ostenit ce era, se puse jos lângă uşa chiliuţei şi aştepta cu nerăbdare, până ce i s-a deschide.

Sfârşindu-şi sahastrul rugăciunile, deschise uşa chiliuţei şi zise iarăşi:

– Vină, copile!... vină să te văd...

Ştefan intră înăuntru, în chiliuţă era o măsuţă de lemn, pe măsuţă o lumină şi o carte, din care citea sahastrul sfintele rugăciuni.

– Iac-aice ai odihnă, zise sahastrul, după ce tânărul Ştefan intră înăuntru. Şi fără de-a-l mai întreba de unde-i, al cui-i şi cum de-a rătăcit prin aceşti munţi ci numai uitându-se la el din cap până-n picioare şi cunoscându-l de-un băiat bun şi de treabă, îi zise:

– Ce ne-a lipsi, Dumnezeu ne-a împlini... Eu îţi voi fi ţie ca un părinte şi tu îmi vei fi mie ca un fiu al meu. Tu îi sta de acum aici cu mine, până ce-i creşte mai mare, sau până ce un om pământean va rătăci ca şi tine pe aicea, căruia să te încredinţez ca să te scoată la ţară, că eu niciodată nu am datină să ies din aceste păduri... Eu nimica de lucru nu ţi-oi da ţie, fără numai ca să faci de mâncare de amiază-zi şi să îngrijeşti chiliuţa asta iară celălalt timp li-i petrece şi tu în rugăciune ca şi mine, sau cu alte lucruri trebuincioase, dar religioase.

– Aşa ai cuvântat, părinte sfinte! Aşa să fie... eu aşa voi face! Ştefan a şi făcut toate, după cum îi zise evlaviosul sahastru.

În toată dimineaţa se scula deodată cu soarele şi grijea frumos chiliuţa.

Când sosea amiaza ospăţul era gata pus pe masă. Tot celălalt timp îl petrecea şi el în rugăciuni ca şi îngrijitorul său.

Sahastrul însă în toată ziua dis-de-dimineaţă se ducea din chiliuţă şi nu venea până la amiază, de la amiază nu venea iarăşi până ce nu înnopta.

Unde mergea el şi ce făcea, nu-i era cunoscut lui Ştefan. Acesta era un ascuns pentru dânsul.

De la o vreme însă pică Ştefan pe gânduri şi se-ntreba: oare unde să meargă sahastrul în toată ziua, fără ca să vie până la amiază, până ce înnoptează, nespuindu-i nemică... Ce face el în aceea vreme? se întreba Ştefan totdeauna, de câte ori rămânea singur în chiliuţă. Şi aşa gândind şi întrebându-se, îi veni odată în minte, când avea sahastrul să se ducă de la chiliuţă să meargă şi el pe urma lui.

El se porni şi mergând o bucată de loc prin pădure, dete de un schitişor săpat într-o piatră, unde, uitându-se prin borta cheiei de la uşa schitişorului, care era închis, văzu doi inşi închinându-se.

Era sahastrul şi un înger.

După ce a tras sama Ştefan de asta, pe loc se întoarse îndărăt la chiliuţă... Griji chiliuţa ca şi mai înainte... Ospăţul era gata numai să vie sahastrul.

Însă el acuma nu puse pe măsuţa cea mică, ca mainainte, numai o lingură, cu care mânca sahastrul întotdeauna, ci două socotind că a veni şi celălalt închinător al lui Dumnezeu.

Îngerul n-a venit. El a rămas acolo în schitişor, numai sahastrul singur a venit acasă.

Întorcându-se sahastrul şi văzând două linguri pe măsuţă zise:

– Ştefane, de când eşti tu la mine, asta nu mi-ai făcut-o, şi cum de-ai cutezat acuma să mi-o faci? Cum de-ai pus două linguri pe măsuţă?

– Apoi dă! eu am mers pe urma sfinţiei tale, şi văzând pe doi inşi închinându-vă în schitişor, care îmi era necunoscut, am socotit că, dă! ce să-ţi spun!... am socotit că va veni şi soţul de rugăciuni al sfinţiei-tale, şi de aceea am pus două linguriţe pe masă: una pentru sfinţia-ta şi una pentru dânsul.

Sahastrul auzind asta, se uită cu ochii săi ageri lung asupra lui Ştefan şi apoi zise:

– Băiete! făptura ta, căutăturile tale, isteţimea şi îndrăzneala ta arată cum că tu nu eşti din oameni proşti şi singur încă n-ai să fii om prost, ai să fii un om foarte mare şi însemnat, un viteaz... Du-te dară de la mine, nu petrece timpul în zădar în aceşti munţi pustii. Du-te! Căci tu ai acuma destulă minte şi noroc, care să te poarte.

Eu te binecuvântez, şi tu vei fi în scurtă vreme un viteaz foarte mare... vei fi Vodă peste această ţară, şi atunci multe lifte rele vei birui, mulţi păgâni şi căpcâni ţi s-or închina ţie în viaţa ta. De aceea iaca-ţi spun acuma şi-ţi înseamnă cuvintele mele. Totdeauna să cinsteşti pe Dumnezeu, totdeauna să-i înalţi laudă de mărire, şi orice lucru vei începe, fie ne-nsemnat sau mare, totdeauna să-l începi cu gândul la Dumnezeu, că numai cu ajutorul

prea bunului şi puternicului Dumnezeu vei aduce ori şi ce lucru la un capăt bun.

Şi când ţ-a fi ţie mai greu în lume, când îi fi mai supărat şi mai năcăjit, atunci să-ţi aduci aminte de cuvintele mele şi să faci aceea ce-ţi spun eu acuma. Şi totdeauna, de câte ori vei purta război cu duşmanii ţării noastre, cu păgânii cei neîmpăcaţi, care războaie totdeauna le-i câştiga, tu totdeauna să faci câte o mănăstire sau o biserică spre lauda şi mărirea lui Dumnezeu, de la care vei primi ajutorul, puterea şi virtutea vitejească şi întru cinstirea sfinţilor, căci numai aşa ţi-i ajunge ţinta cea dorită de tine şi de poporul ce li-i avea sub stăpânirea şi scutul tău.

Ţine bine minte că, după ce-i ajunge pe scaunul Moldovei, după ce te-or alege domnitor şi stăpânitor peste ţara aceasta, să faci şi aici, în munţii aceştia o mănăstire spre veşnica aducere aminte că ai rătăcit odată prin aceşti munţi şi ai fost scutit de mine!

– Sunt ascultător la toate, sfinţite părinte! – răspunse tânărul Ştefan. Voi împlini ca o sfântă datorie toate celea, ce mi le spui sfinţia-ta astăzi şi mă sfătuieşti ca să le fac, numai dacă prea bunul Dumnezeu mi-ar ajuta să fiu aceea ce-mi proroceşti că voi fi...

După aceste cuvinte a sărutat mâna sahastrului, şi luându-şi rămas bun de la dânsul, s-a depărtat iarăşi pe lângă nişte stânci uriaşe, prin munţi pustii, că trebuie să ştiţi că pe atuncea munţii de pe-acolo nu erau ca acuma, ci sălbatici, şi cu mare greu puteai străbate printr-înşii.

Încotro a mers şi ce s-a făcut, după ce-a părăsit Ştefan pe sahastru, nu se ştie nici în ziua de astăzi. Nu se ştie cum şi prin ce loc a ieşit la şes, la ţară între oameni...

atâta se ştie, că a ieşit deodată, pe neaşteptate, o faimă în ţară cum că moldovenii, adică românii din Moldova şi Bucovina – că pe-acele vremuri amândouă aceste ţări făceau una şi se numeau amândouă Moldova – adică l-au ales pe Ştefan domnitor, sau, cum se zice, Vodă peste toată ţara, şi de-acolea înainte Ştefan a fost om, nu ceva! El era voinic în toate şi la toate.

Trăgea cu arcul, că nu era altul să se măsoare cu dânsul. Se lupta cu toate liftele cele rele, cu căpcâni, cu turci, cu tătari, cu unguri, cu leşi, cu toată legea, şi pe toţi îi învingea, că era voinic şi meşter în bătălie. Era un viteaz mare, un năzdrăvan, nu alta. Iaca cuvintele sahastrului împlinite!

Bătrânii bătrânilor noştri istoriseau, cum că Ştefan, după ce s-a făcut Vodă peste toată ţara Moldovei, de multe ori îmbla ca Păunaşul-codrilor, trecând din Suceava în sus către Ardeal, să mai depărteze şi să mai sferme din cei duşmani, şi apoi iară să-nturna-ndărăpt, că nu-i păsa de nime.

Zău nu-i păsa de nimic, că era năzdrăvanul năzdrăvanilor.

Odată însă a fost strâmtorit din toate părţile. Toţi împăraţii şi craii de primprejur s-au fost legat de capul lui, ca scaiul de oaie, încât cu mica lui oştire îi era cu neputinţă să-şi apere ţara de duşmani.

Ce să facă acuma Ştefan?... Cum să scape de dânşii?...Şi aşa cufundat în cugetele sale, îşi aduce deodată aminte de sahastru şi de cuvintele lui...

Fără multă socoteală şi întârziere lăsă toate deoparte şi alergă iarăşi în munţi.

Se zice însă că ducându-se el de a doua oară, n-a găsit pe sahastru în munţii Voroneţului, ci în munţii Homorului, chiar acolo unde-i astăzi Mănăstirea Homorului.

Era o noapte viforoasă şi întunecoasă, când trecu Ştefan cu puţini ostaşi prin munţii Homorului şi dete cu ochii de-o rază licurindă într-o chiliuţă.

S-a dus acolo şi bătu la uşă să-i deschidă.

Sahastrul, care tocmai atunci era cufundat cu totul în rugăciunile ce le aducea lui Dumnezeu fără de-ncetare şi din adâncul inimii pentru scăparea ţării, pe care o ameninţau duşmanii cu perire, răspunse lui Ştefan-Vodă:

– Aibi bunătate şi aşteaptă puţinel până ce mi-oi mântui de zis rugăciunile, şi-apoi te-oi lăsa se intri.

După câtăva vreme se deschise uşa chiliuţei şi Ştefan-Vodă intră c-o faţă tristă, pe care era răspicată grija inimii lui de primejdia cea mare în care se afla ţara.

Sahastrul primi pe domnitor cu tot ce avea în săraca-i chiliuţă, apoi îl întrebă cum mai stau trebile ţării.

Ştefan îi răspunse:

– Cuvioase părinte! acum odată au venit lucrurile până la atâta că nu pot avea nici o nădejde de-am putea scăpa şi mântui iubita-mi ţară de cotropirea oardelor varvare.

Sahastrul şi-aţintise ochii săi ageri asupra lui Vodă şi cu un glas apăsat cam bănuitor, dar plin de încredere şi însuflător de curaj, zise lui Ştefan-Vodă:

– Înălţate Doamne! Se poate ca inima cea de leu a unui Ştefan-Vodă să vie la nişte simţăminte aşa de

nevrednice de dânsa? Se poate ca Măria-Ta să aibi aşa de puţină încredere în Dumnezeul puterilor?

Crede cuvintele mele, nu uita ce-am spus încă atunci când te-ai despărţit de mine... ştii când erai mic? că vei fi un viteaz mare şi nime nu te-a învinge, că apărătoarea mână atotputernică a lui Dumnezeu încă nu s-a depărtat de Moldova şi o va mântui chiar prin vitejia Măriei-Tale, dacă-i face juruinţă tare înaintea acestui altar sfinţit că după ce-i învinge pe duşmani şi-i alunga, şi-i mântui ţara de păgâni, vei face în locul acesta o mănăstire în cinstea Sfântului Gheorghe.

Ştefan făcu juruinţă cu toată inima... Se depărta apoi mângâiet şi începu a da războiu, curăţind ţara de toţi duşmanii, iară după asta, având pace, a făcut Mănăstirea Homorului.

Şi nu numai această mănăstire, ci el a făcut mai mult de 24 de mănăstiri. Chiar şi-n satul Voroneţ, acolo încă a făcut o mănăstire spre veşnica aducere aminte, cum că s-a pierdut odată pe acea vale, când a fost mic, împlinind cuvintele sahastrului.

Unde-a fi fost schitişorul sahastrului acolo se află astăzi o mănăstire veche zidită de Ştefan-Vodă cel Bun şi Mare. Şi clopotele acestei biserici şi până astăzi trăgându-se, sună: „Ştefan-Vodă ne-au făcut!“

3. Ani de ucenicie

3.1. UCENICIA LUI ŞTEFAN

După poi, să tot fi avut Ştefan-Vodă vreo cincişase anişori când, ducându-se împreună cu alţi copii mai mari după fragi, le pierdu urma tovarăşilor săi şi se trezi, spre seară, că nu mai ştie nici încotro au luat-o aceştia, nici încotro ar putea să iasă la vreun luminiş sau margine de pădure.

Vezi bine, nici copiii nu băgaseră de seamă că Ştefănuc – aşa îl dezmierdau ei – tot zăbovind prin tufişuri ori uitându-se ba după câte-o veveriţă, ba după câte-o ciocănitoare, rămăsese de ei. Abia ieşiţi din pădure şi-au dat seama că micul Ştefan nu era nicăieri. L-au strigat cât l-au strigat, dar noaptea începuse a se apropia grămădind nouri din ce în ce mai ameninţători, astfel încât au plecat abătuţi pe la casele lor...

Şi uite-aşa se pomeni copilul, pe-nserate, singur-singurel în mijlocul pădurii! Ba, de la un timp mai şi prinse să plouă, făcând întunericul din jurul său tot mai de nepătruns. Doar fulgerele, ce nu mai conteneau să scânteieze printre copacii zgâlţâiţi cu putere de vânt, luminau acum calea lui Ştefănuc. Încotro s-o apuce?

Tot alergând el încolo şi-ncoace, cu gând să ajungă la vreun liman, se înfunda şi mai tare în codru...

Nu ştiu cât să fi trecut de când orbecăia prin hăţişuri, când iată că zăreşte o luminiţă! Ajunse îndată în apropierea ei şi văzu că lumina venea prin ferestruica unei căsuţe de lemn. Dar, oricât se uită el prin ochiul cel de geam, nu văzu altceva decât două măsuţe pe care ardeau opaiţe, o vatră, câteva blide şi două laiţe acoperite cu scoarţe. Neavând, deci, pe cine să strige sau de la care să ceară învoire pentru a se adăposti, păşi cu sfială înăuntru.

Era obosit şi ud până la piele, iar căldura dinăuntru îl toropi de îndată. Aşezându-se pe o laiţă, numai ce a pus capul jos şi s-a ghemuit sub o scoarţă de lână, că a şi adormit...

Să fi fost pe la miezul nopţii când s-a trezit, auzind vorbă. A deschis ochii încet şi, la cele două măsuţe, văzu doi moşnegi atât de bătrâni, încât neaua bărbilor le ajungea până aproape de pământ, iar genele abia şi le mai puteau ridica.

– Bine că ne-a adus Dumnezeu pe acest copilaş să ne mai bucure inimile, zise unul dintre bătrâni.

– Mai mare bucurie decât aceasta chiar că nu am avut vreodată, adăugă celălalt. Era să murim de sete şi de foame în pustietăţile acestea, fără să mai vedem picior de om şi fără să aibă cine griji de sufletele noastre. De-acum ne-om duce mai lesne povara bătrâneţelor...

Ce nume gândeşti să-i dam?

Are el nume şi încă unul frumos, care, cu vremea, are să fie cunoscut nu numai întreg neamului său, ci şi altor naţii de peste mări şi ţări. Fiind un copil bun şi cu cre-

dinţă, va avea şi o purtare bună că numai aşa i se va arăta norocul care de mult plânge de dorul lui.

Apoi, întorcându-se amândoi spre băiat şi luând seama că este treaz, l-au poftit lângă dânşii mângâindu-l şi îmbărbătându-l. Au încropit bătrânii, după cum s-au priceput, câteva straie în locul celor ude, după care – dându-i câte ceva de mâncare din puţinul pe care îl aveau prin casă, l-au poftit să se culce pe cuptor, urmând ca, de a doua zi, să pornească prin pădure după ale gurii şi să deretice mica gospodărie.

Şi au trecut aşa vreo câţiva ani buni de când Ştefan grijea de cei doi bătrâni, aducându-le ba rădăcini şi plante bune de fiertură, ba fructe de pădure, vânat ori bureţi. Devenise mare meşter la întins laţuri şi capcane, iar arcul îl mânuia ca nimeni altul! Aşa că bătrânii nu aveau deloc a se plânge nici în privinţa hranei, nici în privinţa gospodăriei. Răgazurile de peste zi – şi mai ales serile lungi de iarnă – le petreceau în vorbe sfătoase, micul învăţăcel având a deschide ochii minţii asupra multelor şi minunatelor întâmplări istorisite cu tâlc de bătrâni, spre deplina lui înţelegere. Cât despre bunacuviinţă a băiatului lor – că aşa le era drag amândorura să-l dezmierde – nici să nu mai vorbim!...

Ce mai: crescuse Ştefan un băieţandru voinic şi spătos, mândru şi frumos, de să te tot fi uitat la el!

Într-una din zile, pe când mergea ca de obicei prin codru după rădăcini şi ceva fragi, numai ce-i apare în faţă o pasăre minunată, cum nu mai văzuse până atunci. Căci unde să mai fi văzut pasăre cu ciocul de diamant, ochii

ca stelele, trupul ca de aramă, penele de aur şi picioarele de argint? Ba, pe deasupra, pasărea mai şi prinse a vorbi:

– Bine te-am întâlnit, voinice, că-i multă vreme de când caut să-ţi dau de urmă! Nu-ţi fie teamă de mine, fiindcă îţi voi binele, iar ceea ce am a-ţi spune trebuie făcut întocmai, dacă ţi-i gândul să fii de ajutor ţării tale.

– Dar cine eşti tu, pasăre măiastră? întrebă Ştefan fără a o slăbi din ochi.

– Sunt norocul tău şi al ţării tale greu încercate. Mergi, rogu-te, degrabă, ia-ţi rămas bun de la cei doi bătrâni sihastri şi, cerându-le binecuvântarea părintească, înştiinţează-i de noua ta menire.

Făcu voinicelul după cum l-a învăţat pasărea. Iar moşnegii, auzindu-i vorbele de despărţire, îi dară binecuvântarea lor.

– Mic ai fost când ai venit la noi, mare te duci dar şi mai mare vei ajunge. Mare în fapte şi virtuţi, căci astea sunt cele mai temeinice bogăţii. Du-te, fiule, pe drumul tău, dar nu uita vreodată să fii blând şi cu dreptate pentru cei sărmani...

Abia apucă Ştefan să facă plecăciunea de rămas bun, că un nour alb îi învălui pe cei doi bătrâni şi căsuţa lor, făcând să dispară totul pe dată. Uluit încă de această întâmplare, se întoarse în locul unde ştia că-l aşteaptă pasărea. Şi ce-i văd ochii? în locul măiastrei găsi o fată tocmai de statura lui, cu ochii ca stelele şi parul bălai ca razele lunii, frumoasă cum bietul de el nici nu visase măcar să-ntâlnească. Pe loc îi cade dragă, dar fata fu cea care vorbi mai întâi:

– Ştefane, de vrei să-mi fii şi tu drag mie, iar eu să-ţi fiu nevastă, trebuie mai întâi să baţi duşmanii ţării tale.

– Dar cum? Că eu sunt singur şi n-am nici un sprijin...

– Sprijinul e în poporul tău, iar eu îţi sunt norocul. Ai grijă numai, ca totdeauna, să fii cu inima pentru Moldova, ridicându-ţi glasul şi braţul în apărarea hotarelor şi nevoilor ei.

Apoi, luându-l de mână pe Ştefan, fata îl conduse la marginea codrului.

– Îţi mulţumesc pentru vorbele tale şi alerg să fiu de ajutor celor care mă aşteaptă. Nu voi avea vreodată altă linişte decât cea a apelor, munţilor, dealurilor şi câmpiilor acestei ţări.

Fata, sărutându-l pe frunte, se făcu nevăzută. Şi spun oamenii că, aşa nevăzută, l-a însoţit pe Ştefan în toate primejdiile, până la moarte.

3.2. ŞTEFAN-VODĂ ŞI BALAURUL

Nu departe de lacul Kundjuc se iscase un laur-balaur hâd şi groaznic, moartea lumii nu alta. Ce-i cadea înainte, totul mânca: şi oameni, şi vite, şi nimeni nu-i putea veni de hac. Plângea lumea cu glas mare până-n cer, cu lacrimi până-n pământ. Bătrânii s-au strâns la sfat şi după lungă sfătuire au hotărât să meargă cu rugăminte la Ştefan-Vodă, să-i rătuiască.

Ştefan a smuls din codru cel mai mare stejar, l-a pus pe umăr şi s-a pornit la balaur. În crucea amezii a ajuns

Ştefan-Vodă la lacul Kundjuc... şi atunci s-a încins lupta cea mare între Ştefan şi balaur. Tot pământul între Prut şi Nistru se zguduia. După trei zile de luptă Ştefan-Vodă a răpus balaurul şi, aducând un plug mare, l-a înjugat şi a tras o brazdă adâncă de la lacul Kundjuc până la Prut, care se mai vede şi astăzi.

3.3. TÂNĂRUL ŞTEFAN ŞI NĂLUCA

Supune povestea că într-o zi frumoasă, frumoasă de vară, pe vremea când Ştefan era tânăr de tot, fiind numai un băietan cu păr bălai şi minte limpede, a pornit el cu gând de hoinăreală din cetatea părintească aflată în târgul Sucevei, mergând călare, dis-de-dimineaţă, spre târgul Siret. Că tare-i mai plăcea micului Ştefan să bată dealurile şi câmpiile cele mănoase ale Moldovei, să se bucure de liniştea pădurilor şi răcoarea izvoarelor!

Ba şi mai mult îi plăcea să asculte vorba domoală a oamenilor sfătoşi, istorisind întâmplări şi fapte minunate de bărbăţie.

Se înălţau ciocârliile, cu triluri vesele, până în înaltul cerului, iar bulgării albi ai nourilor păreau ţintuiţi pe întinderea imensă a bolţii strălucitoare, în dimineaţa aceea vrăjită cu arome de august, în care fiul de domn pornise cu gând să ajungă la stânile de pe şesul Horaiţa, de lângă Siret.

Soarele se ridicase şi el de vreo două suliţi pe cer când micul Ştefan, trecând printr-o dumbravă îmbietoare şi simţind o moleşeală plăcută, a descălecat.

S-a tras apoi la umbra unui stejar mai falnic, întinzându-se pe covorul de iarbă moale. Calul său murg cu ţintă albă în frunte şi pielea strălucind încă de urmele apăsate ale ţesalei cu care îl mângâiase îndelung rândaşul domnesc, părea să se bucure şi el de popas. Legănându-şi alene coada cu luciri mătăsoase, bidiviul se abătuse spre un povârniş smălţuit cu cicoare şi margarete, scuturându-şi coama din când în când, parcă pentru a-şi putea zări mai lesne stăpânul...

În vremea asta, puiul de domn prinsese a visa cu mâinile împreunate sub cap şi cu ochii aţintiţi în mândreţea frunzişului de deasupra.

Şi cum sta aşa, numai iaca vede alegându-se dintre ramurile cele vânjoase ale stejarului un fum alb, torcându-se apoi iute, ca un fuior! Şi, până să se dumirească el mai bine, se şi trezi că din fumul acela s-a ales o nălucă, pe care o auzea bătând din palme şi râzând în hohote ascuţite, răutăcioase.

Cerul degrabă prinse a se întuneca, acoperindu-se cu nori care de care mai ameninţători. Şi unde nu începu să tune şi să fulgere, de îţi era mai mare groaza, oricât de viteaz ai fi vrut să te ţii!...

Ştefan, însă, cum era de tot năzdrăvan, nici că se pierdu cu firea: iute sări în picioare şi alergă să-şi desprindă arcul şi tolba din oblâncul şeii. Murgul necheză scurt, cu capul pe spate şi prinse a bate pământul cu picioarele din faţă, de gândeai că o să scapere sub copitele sale.

Un trăsnet asurzitor detună stejarul cu flacără albastră, iar mulţime de ţăndări săriră din tulpina lui, pe care prinseră degrabă a se întinde limbile jucăuşe ale primelor flăcări. Dar năluca nu era detunată, ci, bătând iarăşi din palme, râdea în hohote şi mai puternice. Ochii ei mari şi bulbucaţi, luminaţi de vâlvătăile ce cuprindeau stejarul, sticleau cu răutate vicleană.

Ştefan îşi încordă arcul, ţintind...

Un vaiet prelung, înfiorând parcă întreaga dumbravă, fu semnul că săgeata, slobozită cu putere, a nimerit în plin.

Fumul care înconjurase năluca se risipi pe dată şi, în locul cumplitei arătări, se mai văzu doar o moviliţă de păcură şi cenuşă. Flăcările se mistuiră şi ele de îndată, ca şi cum nici n-ar fi fost. Doar trunchiul detunat al stejarului şi pata aceea urât mirositoare, din care ieşea încă un abur uşor erau semne sigure că totul se întâmplase aievea şi nu fusese doar o închipuire copilărească...

Şi iată că, dintr-o dată, se văzu venind către micul viteaz un bătrân gârbovit de ani, cu părul ca omătul şi cu barba răsfirată până la genunchi. De stufoase şi lungi ce-i erau, sprâncenele mai că-i acopereau ochii, de era a mirării cum de mai poate zări pe unde calcă.

Se opri moşul din mersul său, care mai degrabă semăna a plutire peste unduirea ierburilor din poiană, taman în faţa băiatului bălai cu obrajii încă rumeni de năduşeala luptei cu năluca. Apoi, cătând la ochii lui limpezi, în care mai stăruiau luminiţele albastre ale mâniei, spuse cu glas molcom şi cântat:

– Domnul să te binecuvânteze, copil viteaz şi norocos ce te afli! Azi se împlinesc taman o mie de ani de când am juruit să omor duhul ăsta rău care a semănat numai dihonie şi nevoi în omenie, aducând mari necazuri şi neamului tău de harnici şi pricepuţi lucrători ai pământului. Toată strădania mea de până acum a fost zadarnică şi numai ţie am a-ţi mulţămi că astăzi sunt dezlegat de jurământul meu. Tu ai săvârşit azi, prin cugetul lipsit de teamă şi inima cea plină de virtute, mai mult decât am făptuit eu în o mie de ani. Ca mulţămire pentru această faptă, dea Domnul să moşteneşti toată ţara asta mănoasă şi nici o putere lumească să nu te poată răpune cândva!

Aşa vorbi moşneagul – rezemat în toiagul său noduros – şi apoi se făcu nevăzut...

Iar Ştefan, îmbujorat la faţă şi cu pieptul bătând năvalnic de rostul cel tainic al bătrânului, nici că apucă să clipească, darămite să mai răspundă ceva!

La îndemnul vorbelor ce încă îi răsunau în urechi, şi-a chemat de îndată murgul ţintat şi, săltând ca fulgul în şa, a pornit mai departe spre şesul Horaiţei, jurându-şi să nu uite vreodată nici vorbele cele cu miez ale bătrânului, nici legile – cele adânc înscrise în inimă – ale iubirii de neam şi ţară.

4. Prorocirea viitorului

4.1. ŞTEFAN CEL MARE ŞI NOROCUL

Mai demult, pe locul unde sunt o mulţime de sate, se zice că au fost numai tot codri cu frunză umbroasă, despărţiţi unde şi unde de poieni cu iarbă grasă. Nu locuia nime pe aceste locuri pustii şi sălbatice, de aceea, de drumuri nici pomină nu era, abia de era doar vreo cărăruşă bătută de vânători, ori de vreun urs trândav.

Ştefan-Vodă, care pe vremea aceea era un vânător fără samăn, nu avea astâmpăr, bunăoară cum nu au nici azi oamenii mai tineri.

Într-o bună dimineaţă, fără a mai da de ştire că ce are de gând şi unde să duce, s-a luat şi s-a dus în codru, să mai tragă cu ochiul după vreo căprioară. Mergând multă vreme, cât o fi mers, o bună seamă nu o ştiu şi aruncând ochii încoace şi încolo, dete de un pui de căprioară mândru şi frumos de să-l mănânci cu ochii. Ştefan cât ce-l zări, puse puşca la ochi, dar când era să sloboadă cocoşul, mai puşcă dacă ai ce. Puiul să făcu nevăzut. Ştefan, luându-şi puşca de la ochi, îl văzu iară, dar îndată ce o puse la ochi, puiul iarăşi se făcu nevăzut. Văzând Ştefan că aceasta nu poate fi altceva decât voia lui Dumnezeu, fugi tot într-un suflet după puiul cel de căprioară, ca să vadă unde se va ascunde.

Şi-a mers, până spre mirarea lui vede că soarele deja era ascuns după muchea dealului şi umbra nopţii începu să se lase peste codrul în mijlocul căruia să află, şi numai după ce se întunecă, băgă de seamă că nu ştie unde să află şi că merindea ce ş-o luase o pierdu, zvârcolindu-se printre crengile rămuroase ale stejarilor.

Aceasta nu e bine, îşi zise întristat până în adâncul inimei. Adăpost n-am, mâncarea mi-am pierdut-o, iar de ştiut nu ştiu în care parte a codrului e marginea mai aproape.

Îngândurat, să aşează pe un trunchi putred, răsturnat de ştie Dumnezeu când, şi obosit cum era, a adormit. În vis i s-a arătat o copilă tânără şi frumoasă ca un înger scoborât din ceri.

– Ai să vii cu mine, îi zise copila.

La aceasta Ştefan trezindu-se, îşi luă puşca la umăr şi o luă în partea dincotro i să părea că a venit copila cea frumoasă.

Trecând peste un pârâu mare şi adânc, spre mirarea lui, vede iar căprioara cea din ziua trecută. Cum ajunse lângă ea, vru să o prindă, dar căprioara îi zise:

– Nu pune mâna pe mine, până nu-mi făgăduieşti că îi face atâtea biserici, câţi duşmani vei bate.

– Îţi făgăduiesc că o să fac.

La aceasta, căprioara s-a dat peste cap, şi pe când a ajuns în fundul pârâului, era prefăcută în o fată frumoasă cu părul de aur şi cu faţa albă ca omătul şi cu trupul înalt, subţirel, ca o vargă de alun, îmbrăcată numai în aur şi argint.

Ştefan, apropiindu-să de ea, îi zise:

– Cine eşti tu, că de eşti satana, să mă lepăd de tine, iar de eşti vreun înger de-al lui Dumnezeu, să mă închin.

– Nu sunt nici satană, nici înger. Eu sunt norocul tău şi al ţării tale şi am venit, trimisă fiind de Sfânta Vineri, ca să-ţi dau de ştire că toate lucrurile tale o să-ţi meargă bine, dacă numai de credinţa cea dreaptă vei îngriji, căci atât pe tine cât şi pe neamul tău, numai credinţa în Dumnezeu vă poate mântui.

Şi pe când se apropia Ştefan să o prindă de mână, ea să făcu nevăzută şi nevăzută e şi azi; iar Ştefan a fost unul dintre cei mai norocoşi oameni din lume, deoarece norocul l-a sprijinit ţinându-se de cuvânt; căci în toate locurile pe unde bătea vreun pizmaş, în cealaltă zi mănăstiri frumoase ridica.

4.2. ŞTEFAN CEL MARE ŞI STÂNCA CEA FERMECATĂ

Când era Ştefan cel Mare flăcăiandru, aşa cam de vreo 17–18 ani, într-u bună dimineaţă s-a dus cu vreo câţiva prieteni de ai lui în mijlocul codrului, ca să-şi caute o toporişte de buzdugan. Drumărind multă lume din împărăţie, prin codrul înfrunzit şi poienile înflorite, ajunse la o stâncă înaltă ce sclipea ca soarele. În vârful stâncii era un lemn de tisă înalt şi frumos, de-ţi era milă ca să-ţi împlânţi securea în el. Despre lemnul acesta se credea că cel ce va fi în stare să-l taie şi să şi-l facă toporişte la buzdugan, vă birui lumea întreagă.

Ştefan auzise de credinţa asta şi de aceea s-a dus şi el să-şi încerce norocul. Sosind la stânca cea luminoasă, luatu-ş-a straiţa din grumazi şi golind merindea din ea, flămând cum era, a mâncat tot ce ş-a dus cu el, apoi înghiţi o duşcă de apă din pârâiaşul ce curgea din vârful stâncii printre mii şi mii de bolovani. Mai mare i-a fost însă mirarea, după ce băuse apa, căci stânca îi să păru cu mult mai mică şi lemnul cel de tisă cu mult mai mare şi mai puternic. Lăsându-şi prietenii la umbra stâncii, fără a mai da cuiva de ştire, prin un desiş de şnepeni se sui pe stâncă, dar părea că era farmec, cu cât mergea mai în sus, cu atât îl ardea o fierbinţeală de care nu a mai pomenit.

Când era la mijlocul stâncii, mai bău o duşcă de apă, de o simţi prin întreg trupul. După ce bău, să simţi cu mult mai întărit şi mai sănătos, iar stânca să făcu albă ca omătul şi lunecoasă ca gheaţa; ea s-a fost prefăcut în stan de gheaţă, iar tisa din vârful ei era împodobită tot cu flori albe, ca fulgii de omăt şi sclipicioase ca diamantele, iar între crengi văzu o fată frumoasă cu părul de aur şi cu cinci puişori argintii în poală.

Ştefan văzând acel odor de fată, încordatu-ş-a puterile, şi cât căzând cât ridicându-se, cu chiu, cu vai ajunse până la vârful stâncii. Acolo găsi un izvor cu apă ca cristalul, dulce ca mierea şi fermecătoare ca buzele unei copile tinere. Ostenit cum era, înghiţi o gură de apă, de-i mai pocniră urechile, iar cu cât bău, cu atâta ar fi mai băut, căci apa era fermecată de fata cea dintre crengile tisei. Săturându-să de apă, auzi un glas dulce ca şi de înger, care îl chema ca să mai suie încă vreo cinci paşi.

Ştefan îi răspunse că nu mai poate, căci apa i-a luat toate puterile.

– Scaldă-te în ea, îi zise fata.

Ştefan, aşa îmbrăcat cum era, să aruncă în mijlocul izvorului, care apoi să schimbă în o băltoacă fără de margini, şi tăvălindu-se prin ea, simţi că îşi pierde lumina ochilor şi în locul tisei vede o loitră (scară) înaltă ce ajunge până la nori, iar în vârful ei vede o fată cu mult mai frumoasă ca cea de mai înainte, care îi făcea cu mâna ca să se suie după ea. Ştefan prinzându-se de fuşteii loitrei, să sui aşa de sus, de văzu pământul numai cât un burete. Acolo să întâlni cu Dumnezeu care, luându-l de mână, arătatu-i-a toate bunătăţile lumii zicându-i că, de va ţinea şi va păzi poruncile lui, îl va pune mai mare peste bunătăţi. Lui Ştefan însă, ca la toţi oamenii pământeni, nu-i erau destul bogăţiile lumii acesteia; el ar fi dorit ca să-i deie şi fata cea cu părul de aur. Dumnezeu, de pe faţă îi văzu dorinţa lui, şi cunoscându-i gândurile, îi zise:

– Alege-ţi ori bunătăţile lumii întregi, ori numai pe aceea ce o doreşti şi o grădină frumoasă.

Ştefan, îngenunchind la picioarele lui Dumnezeu, îi zise:

– Doamne, dă-mi numai o grădină cât de mică, dar nu uita să-mi dai şi odorul de fată.

– Bine, îi zise Dumnezeu, şi cu aceea le dete drumul pe unde s-au suit.

Ajungând iară în vârful stâncii, rupe o creangă de tisă şi punând-o de toporişte la buzdugan, s-a scoborât jos la ţară aflându-şi prietenii învrăjbiţi, alungatu-i-a pe care

încotro, iar el şi cu fata cea cu părul de aur au trăit până ce au păzit căile cele drepte şi sfinte ale lui Dumnezeu.

Ştefan însă scăpându-se, ca toţi oamenii pământeni ca să păcătuiască odată, ocărându-şi pe frumoasa lui, datu-i-a Dumnezeu o boală şi trimiţându-i şi moartea, dusu-l-a acolo de unde numai cei buni se vor mai întoarce. Drăguţa lui cea cu părul de aur şi azi îl jeleşte, aşteptându-i învierea.

5. Când i-o pus coroana-n cap...

5.1. ŞTEFAN CEL MARE ŞI COROANA PLUTITOARE

Ştefan-Vodă de-aici de la Probota s-a ridicat domn, unde i-o pus coroana-n cap aici a făcut şi mănăstirea. Iată cum s-o făcut el domn:

Ştefan-Vodă era negustor. Venea cu marfa de la Galaţi şi aici unde azi e mănăstirea Probota, era o poiană şi-au poposit toţi cu carele, că erau mai mulţi chirigii.

Iată coroana lui venea jucând pe sus şi norod mult pe £sub€ dânsa umbla. Cela: „că s-o pună la mine“, cela: „la mine“, cela: „la mine“...

D-acolea a ajuns coroana la Ştefan-Vodă, unde şedea el culcat sub car. Dacă a văzut-o viind, el s-o sculat în sus şi coroana a jucat deasupra carului şi i s-o pus la dânsu-n cap.

...Mănăstirea avea clopote care sunau aşa: „Ştefan-Vodă ne-o făcut!! Ştefan-Vodă ne-o făcut!!!“.

S-o irosit clopotele, de când s-o pustiit Moldova; aud că păgânătatea le-ar fi aruncat în lacul Colac.

5.2. VOIT-AŢI VOI SĂ VĂ FIU EU DOMN?

Bogdan-vodă avea un fiu pronumit Ştefan, viteaz cum nu se mai văzuse încă. Spun, chiar, că se cunoştea într-însul, din vârsta cea mai fragedă, o agerime de minte de nu putea nici un copil să-l ajungă, şi-i plăceau armele cu deosebire. Nici unul din semenii săi nu era destoinic să-i stea înainte nici la trântă, nici la voroavă. La vânătoare mi-ţi ucidea ursul în luptă dreaptă, înarmat numai cu un cuţit. Pentru aceasta soţii lui îl porecleau, zicându-i *Burduja.* El moştenise de la tată-său cutezarea, iuţeala şi meşteşugul minţii, iară de la bunul său, Alexandru cel Bun, dreptatea, înţelepciunea şi inimoşia. După moartea lui Bogdan în bătălia de la satul Răuşenii unde Petru Aron îi tăie capul şi-i luă tronul, Ştefan năzui la curtea Vladului-vodă Ţepeş din Ţara Românească, carele cu braţele deschise şi iubire îl primi. Cu ajutorul acestuia, Ştefan intră în Moldova şi apucă pe calea Sucevei, la anul 1458, înfrânse în două rânduri pe Petru Aron şi-l fugări în ţara leşească.

După aceasta chemă pe mitropolitul Teoctist cu toate căpeteniile clerului şi călugării, pe toţi boierii, boierinaşii cu curtenii, pe răzeşi şi popor, în câmpul numit *Direptatea* şi le spuse că nu din nebunia de a domni a gonit pe hrăpitorul scaunului părintesc, ci din dorinţa de a face Moldova mare şi lăudată... Şi, întrebând pe toată adunarea cu graiul blândeţei, zise:

– Oameni buni, voit-aţi voi să vă fiu eu domn?

Toţi cei de faţă într-o glăsuire strigară:

– Întru mulţi ani de la Dumnezeu să domneşti!

Păru mult mai bine lui Ştefan, când se încredinţă că poporul îl voieşte, şi după ce fu ales la domnie şi i se dete schiptrul şi steagul ţării Moldovei, care steag avea pe de-o parte capul de zimbru, iară pe de cealaltă Sfântul Gheorghe călare, lovind cu suliţa un balaur, el intră cu fală în Suceava la scaunul domnesc. Ştiind că începutul înţelepciunii este temerea de Dumnezeu, cea dintâi treabă a sa fu de a merge la biserică spre a aduce cântări de laudă celui Preaputemic.

Astfel a treia zi după intrarea sa în Suceava, Ştefan purcese la biserică cu toată fala domnească. La poarta bisericii descălecă. Mitropolitul Teoctist, cu episcopii, cu arhiereii, cu o mulţime de preoţi şi diaconi, îl întâmpinară cu sfânta Evanghelie şi cu cădelniţi din care ieşea tămâia cea binemirositoare, iară cetăţenii cântau laude în cinstea sfintei Treimi, toţi cu făclii aprinse.

Când Ştefan urcă cea dintâi treaptă, mitropolitul se coborî către dânsul, luă sfânta Evanghelie din mâna preotului ce o ducea şi o dete domnului ca să o sărute. Atunci cel dintâi psalt începu să cânte: *Vrednic este!*

Când ajunse dinaintea altarului, domnul îşi luă stema din cap şi se închină la sfintele icoane ale Domnului nostru Isus Christos şi la a Preacuratei sale mame pe care le sărută. Atunci episcopul de la Roman îl luă de subţioara dreaptă, iară episcopul de la Rădăuţi de cea stângă şi îl duseră în sfântul altar prin uşile împărăteşti. După aceea ocoliră sfântul Pristol de trei ori, iar psalţii cântau rugăciunile obişnuite la asemenea slujbe, sfârşind cu *Isaiia dănţuieşte.* Apoi domnul şi amândoi episcopii îngenunchează dinaintea sfântului jertfelnic. Mitropolitul, puind omoforul pe capul lui Ştefan, ceti molitva

rânduită la ungerea domnilor, după care primi ungerea cu sfântul mir. La ieşirea din altar, domnul fu dus până la jeţul domnesc, iarăşi de subţiori, de cei doi episcopi.

Şi primind binecuvântarea mitropolitului, domnul veni în mijlocul bisericii, se închină, apoi, punându-şi stema strămoşească pe cap, ieşi din biserică şi se întoarse la locuinţa domnească cu acelaşi alai ca la venire.

Trei zile ţinură veseliile, în care zile îşi alese sfetnicii.

În ziua a treia i se înfăţişară toţi boierii.

Domnul sta pe scaunul domnesc şi fiecare ceată de boieri trecea pe dinaintea lui şi i se închina ca la un domn.

Întâi trecură: logofătul cel mare, vornicul cel mare de Ţara-de-Jos, cel de Ţara-de-Sus, pârcălabul de Hotin, cel de Neamţ, cel de Cetatea nouă, hatmanul şi pârcălab de Suceava; postelnicul cel mare, spătarul, paharnicul, vistiernicul, stolnicul şi comişii. După aceştia trecură: vornicul doamnei, cuparul, vătaful de păhărnicei, cel de stolnicei, cei doi vătafi de aprozi, cel de târg şi cel de curte. Apoi credinciosul, cămăraşul, vătaful de copii din casă, pivnicerul, toţi în capul oamenilor ce cârmuiau ei.

Mai trecură: velii căpitanii de Suceava, de Iaşi, de Cotnar, de Soroca, de Tecuci, de Dorohoi, de Covurlui, polcovnicul de curte, stolnicul de cazaci, căpitanul Hătmăniei, Agiei, căpitanul doamnei, ce avea steag de călăraşi, şi alţii cu oamenii lor.

Aşa se înscăună Ştefan-vodă.

Pe vremea aceea, domnea în Ţara Românească Vlad-vodă Ţepeş; în ţara leşească Cazimir IV; în ţara turcului, Mahomed II, în ţara ungurului Matei în Corvin şi în Crâm, Maengli-Gerai han.

6. La lucruri de rãzboaie meșter...

6.1. LUPTE CU UNGURII

6.1.1. BĂTĂLIA DE LA BAIA

Xât a trăit Ştefan cel Mare şi Sfânt, numai de duşmani a avut parte: când intrau turcii în ţară, pe la mare, când veneau leşii prin pădurile şi dealurile dinspre miazănoapte a Moldovei, când năvăleau tătarii de la răsărit ori ungurii dinspre asfinţit.

Aşa, intrase odată unguru-n ţară fără veste şi-l apucase pe Ştefan, fără să fie gata cum se cuvine de bătălie.

Ungurii au dat buzna peste oastea moldovenească şi-a fugărit-o pe la Rădăşeni, ca doară a prinde pe Ştefan.

Ştefan-Vodă dacă a văzut că nu-i chip de scăpare, s-a tras în târgul Baia şi acolo dacă a simţit nevoia, s-a suit într-un arin, ca să s-ascundă de vrăjmaş.

Ungurii au trecut şi pe dedesupt şi mai de lături de arin, dar cui li-a trăsnit prin gând că Vodă stă ascuns într-un arin. După ce-au ajuns ungurii în Baia, l-au căutat fel şi chip, în toate părţile pe Ştefan-Vodă şi dacă au văzut că n-au avut noroc să puie mâna pe dânsul, de ciudă, au prădat casele oamenilor şi s-au dat pe băute şi la petrecanii ca acelea.

Ştefan cel Mare, când s-a văzut scăpat de primejdie, s-a scoborât jos din arin, a mulţămit lui Dumnezeu,

de-acolea ş-a strâns oastea împrăştiată, a tăbărât peste unguri în vreme de noapte şi cum erau ei morţi beţi şi nu mai ştiau pe ce lume sunt, le-a tras o bătaie de gândeau ungurii că-i mânia lui Dumnezeu şi nu nimereau pe unde să fugă mai degrabă.

După ce-a alungat Ştefan-Vodă pe duşmani din ţară, în locul arinului în care a scăpat cu viaţă, a zidit o biserică, ce se cheamă şi astăzi Biserica Albă, mulţămind că nu ş-a primejduit viaţa în bătălie şi a scăpat ţara de duşmani.

Ostaşii care au murit în bătălia asta a pus de i-a-ngropat în Movila Bortoasă, care se vede şi în ziua de astăzi. Iar unii spun că s-a mai îngropat dintr-înşii pe hotarele Băei dinspre satul Oprişeni, unde este astăzi o mocirlă.

6.1.2. BĂTĂLIA DE LA GROPI

Ştefan Vodă, după ce cuprinsese cetatea Ciceului, se mută în ea, adunând o mulţime de scule scumpe, luate de la leşi, tătari, cazaci, turci şi alţii. Cetatea o înnoi şi o înconjură cu zid puternic, iar în jos, în vale, făcu împrejurul ei mai multe rânduri de şanţuri afunde, de puteai ascunde biserici în ele. După ce o umplu cu toate bunătăţile, îşi aduse nevasta, ca să guste din plăcerile lumii, căci din cetatea asta vedea aproape toată împărăţia luată de la Matiaş.

Îşi gândea Ştefan că, fiind bătrân, să puie buzduganul la o parte şi să trăiască în pace şi linişte. Pizmaşii însă,

văzându-i bătrâneţile, îşi puseră de gând că chiar acum să nu-i dea pace, ci să-l alunge din cetate şi să-i ia ţările pentru care se luptase de atâtea ori.

Ştefan, prinzând de veste că ce gânduri au pizmaşii, cât ai bate din palmi, îşi strânse o oaste de era negru pământul şi porni la luptă. Pizmaşului, fiind în număr mai mare, nici că-i păsa de vitejia lui Ştefan, fără a sta ca să dea piept cu el. Văzând Ştefan că pizmaşul e mai puternic, se socoti să-l prindă în cursă. De aceea, după o mică hărţuială o luă la fugă cu ai săi şi nu se opri până la Ciceu.

Peste noapte făcu o mulţime de gropi afunde. Apoi în ziua următoare începu din nou să puşte asupra pizmaşului, ţinând toată ziua hărţuiala. Când se întunecă o tuli la fugă. Pizmaşul, care ştia că locul acela e neted, se luă, în cap de noapte, după oastea lui Ştefan, dar o păţi rău, căci ajungând la gropi, se prăbuşiră cu toţii de-a valma în ele. În toiul acestei încurcături, Ştefan cu ai săi se aruncă asupra lor şi-i nimici până la unul.

Locul acela şi astăzi se numeşte *La gropi,* iar valea ce curge pe acolo să numeşte *Valea gropilor.*

6.1.3. BĂTĂLIA DIN VALEA GLODULUI

Matiaş Craiul era mare duşman al lui Ştefan, căci acesta bătându-l i-a luat cetatea Ciceului, care era una dintre cetăţile cele mai frumoase din ţară. De aceea, pe când Ştefan era dus din cetate, a mers să o cuprindă. Oamenii lui Ştefan, încuind porţile, se

apărară, nelăsând să intre pizmaşul. Matiaş se lupta vitejeşte, dar şi oamenii lui Ştefan arătau că nu-s mămăligi, căci pe care cum îl ajungeau cu buzduganul, nu mai vedea soarele. Hărţuiala i-a ţinut vreo patru-cinci săptămâni. După aceea a dat Dumnezeu o ploaie de gândeai că toarnă cu cofa, nu altceva. Cătanele lui Matiaş să udară până la piele, ba chiar şi oţelele puştilor ruginiră, de nu le mai puteau folosi, după atâta amar de ploaie.

Într-aceea, Ştefan să întoarce biruitor din lupta la care merseră. Mirarea lui când îşi văzu cetatea înconjurată de pizmaşi! Nu zăbovi mult şi în vreme ce pizmaşul sta sgulit prin corturi, sgreburând de frig, să arunce asupra lui şi-l alungă până la *Valea Gropilor,* unde fiind un glod mare, se împlântă fără de veste. Ştefan, văzându-l înglodat, îi dete o bătaie ca să o pomenească şi strănepoţii. Apoi să întoarse în cetate.

Locul unde i-a bătut să numeşte şi astăzi *Valea Glodului,* iar valea lângă care i-a îngropat să numeşte *Valea Gropilor.*

6.1.4. ŞTEFAN-VODĂ ŞI UNGURII

Zice-se că Ştefan-Vodă era, după cum am auzit istorisindu-se din moşi-strămoşi, omul cel mai înţelept, mai isteţ, mai vestit şi mai tare dintre toţi împăraţii şi craii de pe vremea lui.

În viaţa lui s-a luptat cu multe lifte rele, cu mulţi căpcâni, cu multe feluri de limbi păgâne, care intrau în

ţară şi cutreierau şesurile întinse şi mănoase ale Moldovei, tocmai ca nişte lupi hămesiţi. El s-a bătut cu turci, tătari, cazaci, unguri, leşi şi cu mai mulţi alţii, dar pe toţi îi biruia, că nime nu era aşa de priceput şi ajuns de cap ca dânsul şi să ştie ca dânsul rânduiala războiului...

Odată bătuse el pe toţi duşmanii lui, băgându-i în frică, doar ca să-i deie bună pace, dacă li-i de lumea asta şi li-i dragă viaţa.

Şi o bucată de vreme nu-l năcăjise nime nici dintr-o parte şi nici un duşman nu se sculă asupra lui, ci-i dădură toţi bună pace, temându-şi coşii şi ferindu-se de el, ca să nu-i căptuşească undeva şi să-i sfărâme cu totul; că... să te ferească ceriul!... Ştefan-Vodă, când se întărta, era mânia lui Dumnezeu... era mai rău decât un leu... ştii! colea! când îl stârneşti din culcuşul lui şi-l zădăreşti... bătea şi tăia duşmani ca în curechi necruţând pe nime, de-ar fi fost măcar orişicine... să fi fost chiar frate-său, numai să fi ştiut că-i duşman.

În timp de pace sta Ştefan pe lângă curtea lui cea strălucită şi măreaţă din Suceava, orânduind cele trebuincioase în ţară, grijind pe supuşii săi, ca să le meargă bine şi să fie fericiţi şi îndestulaţi atât în timpul domniei cât şi după moartea lui; iară în zile de sărbătoare petrecea cu curtenii şi sfetnicii săi, ieşea, când era serile senine, frumoase şi călduroase, în grădina de lângă curtea domnească şi acolo se plimba, gândind neîntrerupt la cele viitoare şi la binele ţării.

Dar... tocmai când se socotea el să fie mai liniştit, că n-a să se mai lupte cu nime, ci va rămânea o bucată de vreme în pace, tocmai atunci îi soseşte o veste la Suceava,

că ungurii se sculară iar asupra moldovenilor şi voiau să intre cu toată oastea lor în Moldova, ca să-l bată şi să-l răpuie pe Ştefan şi în locul lui să ridice pe un alt domnitor.

Ştirea asta nu-i prea plăcea lui Ştefan; dar fiindcă n-avea încotro, trebuia să se gătească cât mai degrabă de bătălie şi să plece el mai întâi înaintea duşmanilor, până a nu apuca să intre ei în ţara lui. De aceea chemă îndată pe toţi sfetnicii săi şi pe toţi căpitanii de oaste şi se sfătui cu dânşii, ce să facă şi cum să înceapă, că doar or învinge ca şi mai înainte pe duşmani.

Sosind cei chemaţi, puse îndată în cale, ca să se adune toţi feciorii cei mai voinici de prin ţară la Suceava şi de-acolea să pornească cu toţii cât mai degrabă în preajma ungurilor.

Ceea ce se sfătuiră ei se şi făcu.

Până în câteva zile o mulţime mare de ostaşi era strânsă în Suceava. Feciorii cei mai voinici, mai iscusiţi şi mai isteţi ieşiră întru ajutor.

Care de care se îndesa mai înainte... care de care voia să ajungă mai aproape de domnul lor Ştefan, ca la cel mai bun, mai scump şi mai iubit părinte şi apoi să pornească alături cu el la război şi să deie faţă cu ungurii, ce cutezară a lăţi faima că vor să intre în ţara Moldovei şi să le răpească averile, precum o făcuse ei de multe ori.

Pe timpul acela feciorii erau voinici şi inimoşi, nu ca feciorii (flăcăii) din zilele noastre, cari, când aud de vo bătălie, socot că pică ceriul pe dânşii.

Atunci, când auzia că turcii, ori tătarii, ori ungurii ori alţi păgâni şi duşmani au intrat în ţară şi voiesc să o

prade, hei! să-i fi văzut numai, cum apucau securea (toporul), coasa, furca de fier sau orişice le venea în mână şi cât ai bate în palme erau pe drum, gata de-a da pieptul cu orişicine şi a-şi pune chiar şi viaţa pentru ţară şi legea lor, că pe atunci mergea treaba altfel!... Românul de pe timpul acela nu se lăsa călcat în picioare de orice venetic ticăit şi flămând şi de câţi prizăriţi şi bătuţi de Dumnezeu, ci spunea duşmanului, o dată şi pentru totdeauna să nu-şi facă lucru cu dânsul, dacă nu li-i voia, să audă cântându-i la ureche cocoşii din ceriu şi dacă li-i voia să mai vadă sfântul soare.

Aşa era românul de pe acele vremi!

Şi cum spusei, toată oastea era strânsă în Suceava, gata de ducă, numai una încă-i mai lipsea lui Ştefan-Vodă şi apoi avea să pornească în preajma ungurilor. Însă nime nu ştia ce e pricina că Ştefan tot tărăgănează cu pornirea şi nu se mai aruncă odată pe calul său cel sprinten ca şoimul... să se puie în fruntea voinicilor şi apoi să pornească.

Ştefan însă nu spunea nimărui cum că el n-are bani de ajuns de cheltuială pentru oastea sa, ci sta dus pe gânduri: ce să facă? de unde să mai scoată atâţia bani? că vistieria ţării se deşărtase mai înainte, când avu de-a se lupta în anii trecuţi cu câţi şi mai câţi crai şi împăraţi... de la cine să împrumute el atâta amar de bani, ca să ajungă la oastea întreagă pe timpul cât ar fi să ţie lupta?

La urma urmei tot se înduplecă şi spuse sfetnicilor săi pricina de ce se trăgănească atâta şi nu se mai porneşte.

Aceştia, auzind pricina mare, deteră de ştire în tot târgul, că doară s-ar putea afla oarecine, să-l împrumute. Dar nu se afla în tot târgul nici un suflet de creştin, nici boier, care să fi avut o sumă aşa de mare de bani.

Văzînd asta, Ştefan se cam supără... nu că doar i-ar fi trebuit lui bani... dar mai mult pentru oaste, pe care o iubea ca ochii din cap.

În aceste împrejurări dureroase, iată că i se înfăţoşează un fecior voinic, îndrăzneţ şi cu creştere bună.

El, cum ajunse înaintea lui Ştefan, zise:

– Măria-Ta, după cum înţelesăi, te îngrijeşti de bani, că n-ai avea cu ce să ne ţii de cheltuială în vremea războiului? N-avea nici o grijă, că doară oameni suntem noi, nu nimicuri!... ştim noi cum să ne îngrijim şi să ne agonisim cele trebuincioase. Dacă Măria-Ta ai numai decât lipsă de bani, apoi... ce mai atâta vorbă? Ce trebuie să mai stai pe gânduri, ca şi când ar pieri lumea de dorul banilor...

Să mergem pe la noi prin Drăgoieşti, că părcălabul nostru îi putred de avut... el te-a împrumuta, cu câţi bani îi voi, chiar şi cu mai mulţi dacă îţi trebuie! Să ne grăbim, că ungurii ne aşteaptă ca iarba de leac... iaca aşa: cu sufletul în palmă şi cu inima în dinţi!

Ştefan, auzind aceste cuvinte din gura îndrăzneţului fecior, ce sta faţă-n faţă cu dânsul, simţi mai întâi a râde, iară mai pe urmă, întrebându-l dacă într-adevăr are părcălabul din Drăgoieşti atâta avere, ca să poată fi în stare de a-i împrumuta atâţia bani câţi îi trebuie lui şi răspunzându-i flăcăul că părcălabul lor e în stare cu banii lui să ţie toată oastea moldovenească chiar un an întreg,

porunci îndată ca să sune din bucium ţâcnalul de pornire.

Abia a scăpat acest cuvânt din gură şi toată oastea era în picioare.

Ştefan, luându-şi rămas bun de la doamna şi de la copii, s-aruncă pe calul său cel sprinten ca rândunica şi porni înainte.

Şi colea, când era soarele trecut de prânzul cel mare, un roi de feciori mergea după Ştefan întocmai ca şi albinele, când ies dintr-un ştiubei şi se duc după matcă, încotro le duce ea.

Ştefan-Vodă, ieşind cu oastea din Suceava pe la satul Areni, care loc se cheamă astăzi Podul-Arenilor, îşi îndreptă paşii drept către satul Drăgoieşti care va fi depărtare ca la vreo trei mile şi jumătate, de nu şi mai bine, spre asfinţit de la Suceava.

Nu pot spune cu chiteală cam pe unde a fi mers Ştefan-Vodă cu oastea sa, după ce a ieşit din Suceava, că sunt atâţia ani de-atuncea şi cu anevoie e să ştii căile de pe vremea aceea, dar după cum se poate prubului, el a trebuit să treacă mai întâi prin ţarinele ce se cheamă astăzi Tinoasa şi Frumoasa, apoi prin satul Liteni, sau între Liteni şi satul Zăhărăşti, ca aşa să ajungă mai lesne la Drăgoieşti, fiindcă pe aici îi calea cea mai dreaptă şi mai scurtă.

Pe unde-a mers, pe unde n-a mers, puţin ne pasă – destul că pe când era soarele cruce-amiază, oastea s-afla lângă Drăgoieşti, iar Ştefan şi cu câţiva din căpitanii săi abătură pe la pârcălabul Drăgoi, ale cărui curţi se aflau pe atunci alăturea cu partea despre răsărit a satului de

astăzi, tocmai pe locul, care acuma se cheamă Mitoc, unde şi în ziua de astăzi se mai văd rămăşiţi de pietre şi cărămizi a curţilor străvechi precum şi urma temeliilor şi un păr uriaş, martori adevăraţi ai vremilor acelora.

Drăgoi, cum înţelese că Ştefan vine la dânsul, îi ieşi înainte şi-l pofti în curte.

Vodă, întrând în curţile boierului, mult se miră când văzu cu ce fel de frumuseţe şi scumpete sunt împodobite încăperile (odăile) acestora, precum şi de avuţiile ce erau într-însele; iar după ce umblă puţintel încolo şi încoace prin curte, zise lui Drăgoi:

– Am înţeles de la nişte oameni cum că dumneata ai fi foarte avut, că ai o mulţime de avere şi o comoară de bani.

Fiindcă eu tocmai acuma trebuie să pornesc la bătălie împotriva ungurilor, care vrau să vie iară asupra noastră şi neavând bani de ajuns şi la război pentru toată oastea, de aceea fii bun şi-mi împrumută o pătrare de galbeni, până ce m-oi întoarce îndărăt şi atuncea îţi voi da-o cu mulţămită.

Drăgoi fiind, după cum am spus, un boier foarte avut, având toate bunătăţile lumii pe lângă curtea sa, pe deasupra şi o mierţă de galbeni bine strânşi, nu se codi mult, ci-i împrumută pătrarea cerută, mai cu samă că ştie prea bine cine-i Ştefan şi ce plăteşte.

După ce i-a împrumutat Drăgoi pătrarea cea de galbeni, Ştefan nu stătu mult la vorbă cu dânsul, ci îndată ieşi din curţile lui şi se porni cu oastea în sus spre asfinţit, trecând prin pădurea Drăgoieştilor şi a Corlăţii, pe la satul Capul Codrului sau, după cum se chema mai

înainte Bucureşti, apoi prin târguşorul Gura Humorului şi colea când însărase bine, ajunse nu departe de locul unde se află acuma mănăstirea Voroneţ.

Ajungând acolo se întâlni, din întâmplare, c-un om. Ştefan cum îl văzu, îl şi întrebă dacă nu se află undeva în apropiere vun sătişor ori măcar nişte case, unde ar putea trage cu oastea peste noapte şi de n-ar căpăta ceva de mâncare fiindcă-i flămând.

Omul îi răspunse:

– Nu departe de-aicea... acolo, între cei doi munţi înalţi pe Valea Voroneţului sunt vo câteva bordeiaşe, dar nu cred că te-i folosi ceva cu locuitorii, că sunt nişte oameni cum a dat Dumnezeu, nevoieşi şi sărmani ca vai de dânşii!

– Nu strică nimic, fătul meu! îndrepta-li-se-va şi starea lor pe încetul cu voia lui Dumnezeu şi cu ajutorul nostru, numai de-am fi sănătoşi – şi zicând aceste cuvinte se porni îndată spre locul arătat.

Ajungând el în Valea Voroneţului, dete din întâmplare mai întâi cu ochii de o chiliuţă, care era aşezată sub poalele unui munte înalt şi stâncos într-o sâhlă deasă şi întunecoasă, împănată din toate părţile cu molizi, brădani şi făgani.

Cum a ajuns el lângă chiliuţa asta, se opri puţintel dinaintea ei socotind că ar fi bordeiaşul unui biet om sărman, după cum îi spuse mai înainte omul cel necunoscut şi apoi trăgând cu urechea, să vadă dacă nu este cineva înăuntru, bătu în uşuţă.

Un glas răguşit din nuntru îi zise:

– Cine-i acolo?... De eşti om pământean intră, de eşti hulă de pădure, intră mai afund în pădure!

– Om pământean sunt! Numele meu îi Ştefan, domnitorul ţării!

– Dacă eşti Ştefan, domnitorul ţării, poftim de intră înăuntru!

Ştefan-Vodă, deschizând uşuţa şi intrând înăuntrul chiliuţei, mirarea lui n-a fost mică atunci când văzu înaintea lui pe un sahastru bătrân, gârbov şi cu barba albă şi lungă până din jos de brâu, stând dinaintea unei meseioare şi zicând rugăciuni dintr-o carte mare, cu foile pe jumătate rupte şi cu pereţii (tartarii) roşi de cari, un semn cum că era foarte veche cartea aceea şi întrebuinţată mult.

Sahastrul, întorcându-şi faţa spre Ştefan, îi zise:

– Şezi dacă ai venit la mine şl mai îngăduie oleacă, până ce mi-oi mântui de zis rugăciunile, apoi mi-i spune ce vânt te-aduce prin aceste locuri pustii, până la chiliuţa mea.

Ştefan se pune într-un bolohan de piatră, care era în loc de scăunaş, şi aşteptă.

Nu mult după asta, sahastrul sfârşind de zis rugăciunile, începu a-i povesti toate împrejurările sale, ce vânt îl aduse prin codrii aceştia şi unde era să se ducă.

Sahastrul îl ascultă cu luare aminte şi din când în când clătina din cap, îşi netezea barba şi nişte cuvinte neînţelese ieşeau din gura lui.

În urmă, îi spuse Ştefan între altele cum că-i flămând şi l-ar pofti să fie aşa de bun, să-i deie ceva de mâncare.

Sahastrul începu a se ruga de iertare, spuându-i că nu are atâtea bucate, cu câte să-l poată primi ca pe-un domnitor. Îi spuse că are numai un păstrăv proaspăt şi alt nimica.

Ştefan îi răspunse că este la slujitorii lui o bucată de carne anume pentru dânsul, să facă dară bine şi să fiarbă păstrăvul şi carnea şi acestea vor fi de-ajuns de-o cină pentru amândoi.

Sahastrul îi zise că are o singură oală în toată chiliuţa lui, în care fierbe câte una, alta... dar numai bucate de post, şi nu ştie cum va fierbe peştele cu carnea.

– Deodată şi la un loc nu se poate, că eu nu îndătinesc niciodată să mănânc de frupt!... Pe rând iar nu se poate că atunci mi se va înfrupta oala, şi-apoi mă voi înfrupta şi eu, deci spune-mi ce să facem. Cum să fierbem noi carnea şi peştele deodată?

Ştefan se uită la dânsul şi strânse din umeri.

Văzând sahastrul că nu-i alt chip de făcut, puse păstrăvul cu carnea la un loc, iar după ce să fierse de-ajuns zise către Ştefan:

– Ce să facem acuma? Eu ţ-am spus mai înainte, că nu mănânc carne, peştele s-au înfruptat, deci ce voi mânca eu, că să fim amândoi sătui şi eu tot să nu mă înfrupt!

– Ştiu eu ce voi face, sfinte părinte? – uitându-se iară la sahastru şi dând din umere.

– Dacă suntem noi buni, atunci se va face din ciolanele lui alt păstrăv. Şi cum grăi aceste cuvinte, luă o carte în mână, începu a ceti nişte rugăciuni deasupra strachinei şi, binecuvântând-o, văzu, minunea minunilor, că

păstrăvul începe iară a se mişca şi a înota prin apă ca şi mai înainte, când îl prinsese în Valea Voroneţului. Atunci se puseră amândoi lângă mescioară şi începură a cina împreună din peştele şi carnea ce fiersese.

Ştefan-Vodă a fost pe vremea lui un om foarte vestit şi lăudat de toată lumea. El s-a bătut cu douăzeci şi patru de crai, cu împăraţi la un loc şi pe toţi i-a învins. Orişicine s-ar fi sculat asupra lui, de-ar fi fost măcar ori şi împărat, cât de mare şi de tare, Ştefan-Vodă cu românii lui, c-o mână de oameni, cu feciori tineri, isteţi şi veseli dar verzi ca stejarii codrilor aleşi, iuţi ca focul şi tari ca nişte smei, nu se da biruit de nime o dată cu capul.

Orişicine îndrăznea şi se scula asupra lui, el îl învingea şi îl făcea să poarte frica un timp îndelungat, că era omul lui Dumnezeu, smerit, îndurător, cu dreptate şi totdeauna, de câte ori avea să poarte război cu un duşman, nu se pornea de-acasă, până nu însura 24 de feciori şi mărita 24 de fete, dându-le tuturor averi şi făcându-i pe toţi gospodari.

Afară de asta, nu se pornea el niciodată la război, până nu alegea mai înainte un loc oareunde de mănăstire, ca, întorcându-se de la război biruitor şi deplin sănătos, să zidească mănăstire pe locul acela.

Aşa făcu şi acuma.

El voi să zidească şi pe locul acesta o mănăstire, atât spre aducerea aminte de întâlnirea şi petrecerea sa cu sahastrul cât şi pentru ca să poată birui pe duşmanii săi, ce-i ameninţau ţara şi voiau să-l răpuie din scaunul domnesc.

Deci, cum s-a sculat de la masă a întrebat pe sahastru dacă nu se află vun zidar pe acolo, adică prin ţinutul Voroneţului, care s-ar apuca şi ar fi în stare să zidească o mănăstire.

Sahastrul nu ştiu ce să răspundă, pentru că el rar când se întâlnea cu oameni.

Ştefan însă dete îndată poruncă la nişte ostaşi ai lui ca să caute prin văile acelea, doară or putea afla pe cineva care să se apuce de zidit mănăstirea.

Căutând ostaşii încolo şi încoace, deteră în urmă peste un zapciu. Acesta, fiind adus înaintea lui Ştefan, se apucă precum că el va zidi mănăstirea şi în scurtă vreme va fi gata. Ştefan-Vodă îi dete atunci zapciului ceva bani, spuindu-i ca să înceapă a zidi cât mai degrabă şi chiar pe locul acela, unde se afla chiliuţa sahastrului. Îşi luă apoi rămas bun de la dânsul şi de la sahastru, se întoarse la oastea sa, care peste noapte rămase pe locul ce se cheamă astăzi Gura Voroneţului şi colea pe la prânzişor se porni mai departe în preajma ungurilor.

Cum ajunse şi cum dete faţă cu ungurii, se încinse o luptă mare şi crâncenă. Şi ungurii socoteau în mintea lor că nu-i nime mai tare, că nime nu poate să-i învingă, aşa că ei vor fi biruitori.

Dar amarnic se înşelară, căci să-l fi văzut numai pe Ştefan-Vodă ce făcu cu dânşii... Se puse adică cu sabia scoasă în fruntea feciorilor lui şi când se repeziră cu toţii asupra ungurilor ţi se părea că a dat un cârd de lupi într-o stână de oi, aşa fugeau ungurii în toate părţile şi săbiile românilor îi mântuiau de zile, şi nu le da nici măcar atâta timp cât sa răsufle.

Amare şi dureroase erau strigătele ungurilor şi văzând că nu-i bine cu dânşii, căutau să fugă încotro i-or duce ochii şi picioarele; dar cine scăpa cu fuga într-o parte, în cealaltă parte închina steagul.

Şi aşa învinse Ştefan pe aprigii lui duşmani, bătându-i de la roate şi tăind în ei ca în curechi şi trimiţând pe cea mai mare parte dintre dânşii pe cealaltă lume, unde-i aştepta părinţii şi alţi fraţi de-ai lor, pe care de bună samă îi trimisese Ştefan mai înainte acolo, în alte bătălii ce purtase cu dânşii.

Aşa s-a mântuit bătălia asta.

Iar după ce s-a sfârşit bătălia, Ştefan-Vodă, poruncind mai întâi să se strângă şi să se îngroape trupurile celor căzuţi în luptă, se-nturnă cu oastea lui acasă sănătos şi voios.

Ostaşii asemenea erau veseli, că au învins pe duşmani. Unii dintre feciori cântau pe drum din fluiere, alţii din gură, iar alţii chiuiau şi strigau: Să trăiască Ştefan-Vodă!

În calea lui către Suceava se abătu iarăşi pe la sahastrul de la Voroneţ, vorbi şi cu zapciul, care începuse acuma a-şi strânge oameni la lucru, spuindu-i ca să gătească mănăstirea cât mai degrabă.

Apoi pornindu-se de aici, se mai abătu şi pe la pârcălabul Drăgoi din satul Drăgoieşti, de la care împrumutase patrarea cea de galbeni şi pentru una îi dete acuma cu mare cinste şi mulţămită, două înapoi şi de-a colea lăsând pe pârcălab în pace, se duse drept la Suceava.

Scurtă vreme, după război, se duse Ştefan-Vodă iarăşi la Voroneţ să vadă gata-i mănăstirea ori ba.

Zapciul îşi ţinuse cuvântul, căci când veni Ştefan, mănăstirea era gata zidită pe locul acela, unde s-a aflat chiliuţa sahastrului şi care se poate vedea şi în ziua de astăzi.

Ştefan se bucură de sârguinţa zapciului şi pentru asta îi plăti mai mult decât le-a fost tocmeala, şi se întoarse voios la Suceava, mulţămind lui Dumnezeu pentru ajutorul Său.

6.2. RĂZBOAIE CU TURCII

6.2.1. BĂTĂLIILE PENTRU CETATEA-ALBĂ ŞI CHILIA

Ştefan-Vodă cel Bun, luând domnia Moldovii şi viind turcii în zilele lui să treacă în Moldova la Galaţi, i-au bătut foarte rău pe turci şi au luat şi Cetatea Albă şi Chilia de la turci. Apoi mai pe urmă iar le-au luat turcii aceste cetăţi şi în câteva rânduri s-a bătut Ştefan-Vodă cu turcii. Iară când s-a bătut la Războieni, atuncea s-au aşezat turcii cu Ştefan-Vodă. Şi le-a dat hotar şi olat Bugeacul şi au făcut pace. Turcii apoi au adus tătari din Crâm şi i-au aşezat în Bugeac, care stau şi până astăzi, precum au aşezat şi la Hotin lipcani.

6.2.2. RĂZBOIUL DE LA PODU-ÎNALT

Î şi puseseră în gând turcii ca să răpuie pe Ştefan cel Mare şi pe urmă să robească şi ţara Moldovei. S-au-ntrarmat turcii şi-au pornit la război cu oaste câtă frunză şi iarbă, ca doară-doară l-a birui pe Ştefan, că altfel îi cam duceau frica.

Ştefan-Vodă şi-a rădicat şi el oaste şi le-a ieşit în cale numai c-o mână de oameni, dar cu credinţă în Dumnezeul cel puternic, cu nădejde în braţele lor cele vânjoase şi cu meşteşugul ostăşesc moştenit din moşi-strămoşi.

Când a văzut Ştefan puzderia cea de turci, n-a fost de chip să se bată făţiş şi la loc larg, îndată a cotigit-o Ştefan cu oastea îndărăpt, pe ici, pe colea. Şi tot i-a tras pe turci, încet-încet, drept pe unde ştia năzdrăvanul Moldovei, că i-a face chisăliţă pe duşmanii care vrau să-i închinăm ţara cu voie, ori fără voie.

Cu şâriclic i-a băgat pe turci într-o vale, înconjurată numai de codri mari şi locuri fioroase, aşa că te uiţi numai în cer şi-n pământ, în colo nu vedeai decât codru sălbatic, văi mocirloase, râpi prăpăstioase şi locuri întunecoase.

Turcii, care se bizuiau pe ostaşii lor cei mulţi, tot îl urmăreau mereu pe Ştefan, gândind că şi în borta şoarecului dacă s-ar băga, tot ar să-l bată o dată pe Ştefan, să spuie încaltea şi morţilor de patima lui.

Oastea lui Ştefan cel Mare ştia prea bine locurile din Valea Racovei şi, ştiind ce-o aşteaptă, îşi făcuse în pripă cetăţui de apărare, movili de priveghere şi şanţuri de adăpost de jur-împrejurul Văii Racovei.

Aşa pe vârful dealului Paiu a fost cetăţuie, pe Vale a fost silistrărie de praf de puşcă, prin satele Porcăreţ, Păuneşti, Valea-Ră şi Poiana Cârnului, au fost tot movili şi şanţuri.

Bătălia s-a început în valea Similei, pe dealul care se cheamă Cetatea, unde se văd şi astăzi 2 tabii (şanţuri); pe urmă la gura Văii Racova şi de-acolea s-a tot bătut în sus pe apa Bârladului în Bârzeşti, pe valea Rebricei, şi până la târgul Scânteia, pe şleahul cel mare, care merge spre Iaşi, tot o bătaie a fost şi-i omora pe turci, ca şi cum i-ar fi luat din oală.

Pe unde-i satul Fundătura a fost bătălie amarnică: Ştefan îşi aşezase oştirea pe dealul Măgura, care-i cel mai înalt deal de pe acolo şi trăgea-n turci de-i potopea. Şi astăzi sunt urmele de şanţuri şi a unui beci care-i zic oamenii *Beciul lui Ștefan-Vodă.* Pe şesul Bârladului, unde-i astăzi satul Ştefan cel Mare, a fost iar o bătălie cu turcii. Pe Podu-Harapului de peste pârâul Racova – aproape de satul Chiţocu – oastea lui Ştefan a ucis un paşă harap şi de aceea se cheamă şi podul, *Podul Harapului.* Podul acesta a fost făcut de Ştefan-Vodă.

Şi câţi duşmani au pierit şi câţi au rămas ciolnavi pe câmpii tot nu se lăsau, că parcă răsăreau din pământ, aşa de mulţi turci erau.

Ştefan dacă a văzut nevoia, a prins a se trage din calea lor, că-l urmăreau să-l prindă.

Fiind strâmtorat de turci, s-a suit într-un stejar, care venea pe locul unde se află astăzi biserica din Scânteia şi cum stă în copac, Ştefan s-a rugat.

– Doamne! scapă-mă de focul în care mă găsesc astăzi şi în locul stejarului aistuia, voi zidi un lăcaş.

Turcii au trecut înainte fără ca să-l zărească şi Ştefan a scăpat cu viaţă.

După întâmplarea asta i-a bătut cu istovul pe turci, la Podu-Înalt, care venea mai sus de satul Scânteia şi pe urmă i-a alungat pe turci în jos spre Dunăre.

În ţinutul Tecuciului iar i-a bătut amarnic pe turci, la un vad care de-atunci i-a rămas numele, Vadul Turcilor.

Şi aşa a scăpat ţara de robie şi oastea moldovenească a făcut minuni de vitejie.

Cum a sfârşit războiul, Ştefan a poruncit să facă în Scânteia o biserică cu hramul Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril şi a mai făcut şi un pod de piatră peste pârâul Rebricea.

Morţii câţi au căzut în vremea războiului cu turcii, i-a îngropat înspre miazăzi şi răsărit de Pungeşti, în locul unde-i zic oamenii *Ţintirimul lui Vodă.* Iar celor care-au trăit şi s-au purtat vitejeşte în cumpăna asta aşa de mare, Ştefan i-a răsplătit dăruindu-le pământ, ca să aibă cu îndestulare neam de neamul lor.

Unora din căpitani le-a dăruit chiar locurile unde s-au arătat ei, faptele lor vitejeşti. Aşa a fost la bătălia din satul Fundătura.

Răzăşii din Bucătăria, Cănţălăreşti, Chetreşti, Ciofeni, Coşeşti, Gârceni, Mirceşti, Telejna de sus şi Tătătăni, toţi sunt împământeniţi din vremea războiului de la Racova, pentru că au ştiut cum să-şi apere Crucea, Vodă şi Moşia.

Ş-aşa, cu ajutoriul lui Dumnezeu şi cu bărbăţia ostaşilor moldoveni, a scăpat Ştefan-Vodă ţara de nacaz şi de închinare înaintea păgânului.

6.2.3. BĂTĂLIA DE LA RĂZBOIENI – VALEA ALBĂ

Xică Ştefan cel Mare şi Sfânt fusese învins de turci, la un loc ce-i zicea Valea-Albă.

Nemaiajungându-l capul ce să facă, pentru ca să scape ţara de aceşti păgâni, se duce la sahastru, să-i ceară sfat.

– Unde-s turcii? întreabă sahastrul.

– Într-o vale, înconjurată de dealuri.

– Atunci strânge degrabă o mie de oi, una de miei, alta de vaci şi încă una de viţei. Apoi aşază fiecare cârd pe câte un deal; dar aşa fel ca oile să fie faţă în faţă cu mieii şi vacile cu viţeii. Mai pune la fiecare cârd câte un pâlc de oaste. Suie-te, pe urmă, pe cel mai înalt dintre dealuri, şi începe a trâmbiţa şi a da drumul la tunuri şi apoi... îi face cum te-a învăţa Dumnezeu.

Ştefan făcu întocmai cum îl învăţă. Dar când începură trâmbiţele să sune şi tunurile să bubuie, unde n-au început vitele a rage, a zbiera şi a alerga mieii înspre oi şi viţeii înspre vaci, de credeai că-i sfârşitul lumii, nu altceva.

Turcii văzând una ca asta, se buimăcesc de tot; nu ştiau încotro să deie şi ce să facă. Dar când văzură pâlcurile de oaste că se apropie, îi cuprinse o spaimă

straşnică şi de frica celor ce se petreceau, gândeau că tot ce aud şi văd îi oaste de-a lui Ştefan.

Turcii încep a alerga în toate părţile. O învălmăşeală mare se iscă; iar Ştefan se răpede ca un trăsnet cu cele patru pâlcuri ale oastei, cuprinde pe turci din toate părţile şi începe a-i bate vitejeşte.

Păgânii războiţi o iau la fugă, Ştefan îi urmăreşte şi-i seceră mereu, mereu, până ce-i trece peste Dunăre.

Şi aşa, şi de data asta tot Ştefan iesă învingător.

6.2.4. CUM A FOST LUATĂ CETATEA BENDERULUI DE LA TURCI

Iată aşa povestire am auzit. Cetatea Benderului era luată de turci. Şi în timpul acela, cândva, în cetate a fost moară de apă. Ştefan cel Mare, ca să cucerească cetatea, ştiţi, că atunci a cuceri teritoriu şi a nu pune mâna pe cetate, asta nu era cucerire, a făcut un tratat cu turcii să aducă la moară să macine făină pentru armată.

Erau puşi în câteva care acolo nişte saci cu grâu şi în urmă ceva, da restul saci cu paie şi de desubt, vrasăzică, soldaţi, armată. Şi în timpul acesta aceia au ieşit şi au început lupta înăuntru acolo. Şi i-au biruit pe turci şi i-au scos din cetate.

6.2.5. LUPTA DIN PREAJMA ŢĂPULUI

Xică turcul stricase ţara lui Vodă-Ştefan, ca şi un potop de lăcuste, de la Brăila pân-la Iaşi.

Vodă, sărăcit de ostaşi, după atâtea şi atâtea bătălii cu păgânii, nemaiavând nici o facere, dădu poruncă pe la toţi slujitorii de altare, să pornească cetania cea mare pentru mântuirea neamului moldovenesc.

Era jalea mulţimii şi mulţi îşi prăpădiseră nădejdea, dar se dete boală grozavă în mulţimea turcilor.

Vodă-Ştefan abia aşteptă că porni cu oaste de strânsură peste capul duşmanului, care se întorcea acum spre Ţarigrad.

Şi i-a gonit Ştefan-Vodă pe turci, şi i-a bătut peste tot locul, dar mai cu samă în preajma Ţăpului i-a stropşit rău de tot, unde picară atâtea hoituri, că Vodă făcu două movili mari pentru îngroparea lor; ele să văd şi azi, în coastele moşiei Ţăpului.

Pe-atunci erau păduri întinse pe-aici, dar cu poieni multe prin ele.

Şi turcii fugeau ca orbii, de s-au înecat în Siret o bună parte din ei, acolo unde-i azi Vadul Turcilor, iar alţii au luat-o-n jos, pe la asfinţit de Tecuci spre Galaţi, că, pân-acolo, se tot văd movile multe, toate ridicate de Ştefan-Vodă, spre odihna sărmanilor păgâni, aduşi şi ei pe la noi cu vrerea stăpânului fără suflet.

Iar, la întoarcere, Ştefan-Vodă a râdicat în Tecuci o bisericuţă cu hramul Maica Precista, care stă şi astăzi, verde de muşchi, iar lui Ipotă, ostaş de frunte, i-a dăruit Vodă locuri pe unde-i Ţăpu de azi, din ţinutul Tecuciului.

Se spune că spre miazănoapte şi apus de biserica veche de pe hotarul moşiei Ţăpu, a picat într-o luptă un voinic de frunte al lui Ştefan cel Mare, anume Rotăraşu, căruia i-a ridicat domnul, după bătălie, o cruce de lemn în chip de stâlp, cu slove săpate pe dânsa, ca să-i veşnicească numele.

Stâlpul a putrezit cu vremea, dar locului i-a rămas numele aşa *La stâlpul Rotărașului.* Şi de tot nu s-a uitat numele acelui viteaz ostaş al lui Vodă-Ştefan.

6.2.6. BĂTĂLIA DE LA ZĂRIJA

Împăratul Ştefan a fost o dată bătut de turci şi fugea. Mergând aşa, a ajuns într-o pădure şi a văzut o lumină la un schivnic. Schivnicul acela avea o chilie în piatră.

Ştefan a trimes un ostaş să-l cheme să vie la el. Schivnicul a spus ostaşului:

– Cât îi de la mine pân-la împăratul, atâta-i şi de la împăratul pân-la mine. Să vie împăratul dacă vrea.

A mers Ştefan la schivnic.

– Ce faci, Ştefane? a zis schivnicul, că era năzdrăvan.

– Ia rău. Fug de duşman!

– Şi îi fugi, i-a zis schivnicul. Da ia dă săgeata ceea cu arcul tău încoace.

Ş-a luat schivnicul ş-a tras.

– Vezi lumina ceea? a zis el. Acolo unde am nimerit eu să mergi mâine şi să vezi, că-i găsi săgeata într-un

paltin şi în locul acela să faci mănăstire, iar unde a fi paltinul să faci pristolul.

Când a mers Ştefan a doua zi, de-abia i-a găsit locul, şi tăind copacii n-a cunoscut care-i paltinul, ş-a făcut pristolul pe altul. Ştefan s-a tăiet la un deget ş-a mers la schivnic de i-a arătat.

– Uite cum m-am tăiet, părinte!

– Pentru că n-ai făcut pristolul cum ţ-am zis eu.

– Ba acolo.

– Nu, că nu-i paltinul acela. Hai şi-i vedea. Acesta-i! Ş-a pus schivnicul urechea la copac şi în el cântau îngerii.

– Pune urechea pe piciorul meu lângă paltin.

Atunci a auzit şi Ştefan.

– Vezi, i-a zis schivnicul, că nu eşti bun la Dumnezeu! Ia şi fă altă mănăstire.

Ştefan a stricat-o pe aceea, ş-a făcut alta unde era paltinul. Ş-a făcut şapte mănăstiri prin păduri şi de-acolo s-a dus la schivnic.

– Ei, ce-ai mai făcut?

– Am făcut şapte mănăstiri.

– Ia-ţi şapte ostaşi şi porneşte după duşman, dar să nu dai tu întâi. A luat şapte ostaşi ş-a pornit. Iaca dă lifta cea rea de el.

– Aici mi te-ai ascuns, doamne?

– Nu mă ascund, hai să ne luptăm!

– Cu cine să-ncep, cu voi şapte?

– N-aveţi grijă, daţi!

Ş-au dat păgânii un foc şi s-a făcut pâclă, ş-au început a se tăia între dânşii, că nu au mai rămas nici jumătate.

– Stai, Ştefane, hai să facem pace.

Când se uită duşmanul, Ştefan sta deoparte pe un deal şi liftele s-au căsăpit între dânşii. Un călugăr de la mănăstirea Putna istoriseşte că Dumnezeu a dat o furtună mare cu tunete şi piatră, şi turcii nevăzându-se s-au omorât între ei.

Bătălia asta a fost la Zărija, în Broscăuţi, ţinutul Storojineţ din Bucovina, iar în altă parte a satului Broscăuţi este-o văgăună, *Tabăriştea*, unde-a stat tabăra moldovenească. De-atunci a luat Ştefan pământurile acestea de la păgân.

6.2.7. BĂTĂLIA DE LA CIORTĂREI

Ştefan-Vodă avea numai 40 de ostaşi, când au venit păgânii asupra lui. El a fost pus gând la Dumnezeu să facă o mănăstire şi Dumnezeu a dat aşa o pâclă că turcii nu să vedeau unul pe altul, ş-au început a se tăia între dânşii; da un turc de-a lor zice:

– Staţi voi, fraţilor, să nu ne batem, că noi nu ne batem cu duşmanii, dar ne bate Dumnezeu.

Atunci s-a înseninat şi ei au văzut că Ştefan sta deoparte cu oastea lui şi turcii au fugit... Ştefan-Vodă s-a luat după dânşii şi pe câţi au mai rămas, i-a înecat în Dunăre şi n-au mai venit mai mult în ţara moldovenească.

Dar zice că au văzut atunci oamenii cum a trecut un sfânt peste negura ceea, pe deasupra. Zice că Sf. Onofrei mult i-a ajutat în războaie lut Ştefan-Vodă, de aceea a şi

făcut mănăstirea Sfântului Onofrei în Mănăstioara, lângă Siret.

Bătălia asta a fost la Ciortărei, un loc lângă Badeuţ în Bucovina, că şi amu pământu-i cruşit de sângele cela ce s-a vărsat atunci.

6.2.8. MINTEA MOLDOVANULUI CEA DE PE URMĂ

Stăpânea Ţara Moldovii într-un rând un domn mare întru toate şi numele lui era Ştefan-Vodă. Şi neamul nostru o ducea bine şi de aceea sămânţa pismei încolţise în inima liftelor străine.

Sculatu-s-au leşii şi tătarii şi la urmă au purces şi turcii mulţi ca frunza codrilor şi pe atâta încă mai mulţi, şi au intrat în ţară pustiind şi pârjolind, iar mai apoi, prinzându-ne şi oastea noastră, o sfărâmară şi-o împrăştiară.

Şi se făcea prin locurile acelea o pădure deasă şi-n faţa pădurii o gârlă lată şi plină de stuhăriş. Ştefan îşi adună puţinele rămăşiţe în dosul lor, făcu sfat şi din sfat ieşi poruncă să meargă înainte câţiva surlaşi şi să deie bucium de strângere. Surlaşii începură chemarea iar Vodă Ştefan cu ostaşii lui începură să chiuie ca şi cum ar fi fost de o mie de ori mai mulţi.

Turcii pe dată crezură că acolo-i gloata cea mare a norodului de oaste şi dădură năvală peste gârlă unde rămaseră înnămolite o mulţime de tunuri şi rânduri de oaste. Moldovenii atâta aşteptau. Repede sar ca nişte lei-

paralei peste capul păgânului şi-l strivesc şi-l buchisesc şi pe urmă îl lasă să se întoarcă în ţara lui pe drumuri scurte, cu ce mai rămăsese neatins.

Turcii s-au întors cu nespusă mânie în suflet şi mânioşi au rămas împotriva noastră până astăzi. Spun cei ce ştiu că de câte ori se închină, turcii, în loc de amin, zic până-n ziua de astăzi:

– Dă-mi, Doamne, mintea moldovanului cea de pe urmă.

6.2.9. ŞTEFAN-VODĂ ŞI TURCII

Ştefan-Vodă a fost un domn despre a cărui isteţime şi vitejie s-a dus vestea, cum se zice: peste nouă ţări şi nouă mări. De cum s-a suit pe scaunul Moldovei şi până ce-a pus mânele pe piept, n-a avut mai nici o zi de pace şi odihnă, ca alţi oameni, ci tot numai războaie peste războaie. Nu apuca bine a se bate cu un împărat, crai, vodă sau ce era şi iarăşi trebuia să meargă împotriva altuia. Şi poate nu s-ar fi bătut de atâtea ori, dacă craii şi împăraţii de primprejur i-ar fi dat pace. Apucându-se duşmanii ţării lui mai întâi la sfadă cu dânsul, el fiind unul care nu suferea niciodată pe nime să-i sufle în borş, nu se lăsa până ce nu-i da fiecăruia câte o bătaie de la roate, ştii colea... s-o ţie-n minte cât a fi ş-a trăi.

Aşa era Ştefan-Vodă, cine vre să ştie: înţelept, isteţ, inimos şi viteaz cum n-a mai fost altul pe timpul lui, deai fi umblat să cauţi lumea lungiş şi curmeziş.

Cu mai mulţi ani înainte de a se urca Ştefan-Vodă pe scaunul Moldovei, zice că împăratul turcesc a fost pus ochiul pe Moldova şi de aceea căuta el toate chipurile cum ar putea pune mâna pe dânsa. Da niciodată nu ş-a putut ajunge ţinta. După ce s-a suit Ştefan pe scaunul domnesc, iarăşi ş-a cercat norocul voind să-l răpuie şi să-l facă ca să plătească haraci, după cum plăteau şi alţi voievozi din alte ţări închinate de mai înainte.

Ştefan mai degrabă ş-ar fi dat capul, decât ar fi închinat cuiva ţara de bună voie ş-ar fi plătit haraci. De aceea înţelegând el, de la cine-a înţeles, cu ce fel de cugete prieteneşti se poartă turcul, a chemat într-o zi pe toţi sfetnicii lui, cum şi pe mulţi alţi boieri şi oameni însemnaţi la sine, şi ţânând cu dânşii sfat, le istorisi din fir în păr toate cele ce voieşte să înceapă şi să facă turcul. Iar după ce le istorisi întreabă:

– Spuneţi-mi acum, boieri dumneavoastră, ce ar fi mai cu cale şi mai nimerit să facem? să-nchinăm ţara turcului şi să plătim haraci, ori să nu-i dăm nimica?

Sfetnicii, la întrebarea asta neaşteptată, răspunseră:

– Ba! una ca asta n-am mai face-o niciodată!... Moşi din strămoşii noştri n-au plătit nimănui haraciu, şi acum noi să fim aceia care să-i plătim? Au doară banii, ce ar fi să-i dam turcului, n-avem noi pe ce-i întrebuinţa?

Lui Ştefan îi plăcea foarte mult răspunsul acesta căci pare-că sfetnicii i l-ar fi cetit din inimă. Dar el nu se mulţămi numa cu-atâta şi zise mai departe:

– Îi foarte frumos din partea dumneavoastră că vă trage inima pentru ţară şi nu vă place ca să fie închinată şi despoiată de păgâni. Dar băgaţi bine de seamă că

împăratul turcesc, văzând că nu voim a-i închina ţara şi a-i plăti haraci, are să se mânie şi să se scoale cu puterea asupra noastră, şi atunci ce-om face? Cum ne-om apăra de dânsul, după ce noi românii suntem, aşa zicând, numai o mână de oameni, pe când turcii... cât frunză şi iarbă? Noi, după cum ştiţi, avem puţintică oaste, pe când împăratul turcesc are o mulţime, nenumărată. Nu ştiu dac-om fi în stare să ne apărăm de dânsul, întâmplându-se să se ridice cu puterea asupra noastră. Deci încă o dată vă fac luători de samă; ce-i de făcut şi de început, ca nu cumva după aceea să se întâmple şi zicala veche: *Dă-mi Doamne mintea românului cea de pe urmă.*

– Dacă turcul s-a rădica cu putere asupra noastră, răspunseră sfetnicii, atunci nici noi n-om sta cu mânele în sân, ci-om căuta toate chipurile şi mijloacele câte ne-or fi cu putinţă ca să ne apărăm.

– Nu-i vorbă că aşa ar trebui să facă flecare român adevărat, când vede că domnul său îi în primejdie şi ţara ameninţată de a fi cotropită de păgâni. Dar de una, drept să vă spun, că tot mă tem ca nu cumva când oi fi în dricul nevoiei, să mă lăsaţi ca frunza pe apă!... Mulţi sunt, care înainte de război, s-arată cei mai viteji oameni de pe faţa pământului, iar când vine treaba la adică, atunci dau dos la faţă şi... pe ici încolo ţi-i drumul!...

– Cât despre una ca asta, să ne ferească sfinţii, că doară noi nu suntem iepuri să ne spăriem de toată nimica, ci români, ş-apoi românul, mai ales când îi vine mucul la deget, nu se lasă cu una cu două!

– Atâta am voit să ştiu, zice Ştefan, mai mult nimica. Iar cât oi trăi nu voi da turcului nici o para chioară.

Şi cum a zis Ştefan-Vodă, aşa s-a şi întâmplat, că ce zicea el odată zis era.

Împăratul turcesc însă, cum a prins de veste de hotărârea lui Ştefan-Vodă, s-a făcut foc şi pară de mânie şi i-a scris ca pe loc să-i trimeată haraciu ori dacă nu, va fi vai ş-amar de capul lui. A cugetat pe semne turcul în mintea lui că Ştefan, cum i-a vedea scrisoarea, s-a vârî în toate răcorile şi îndată i-a trimite bani. Da s-a întâmplat amarnic că Ştefan-Vodă nu era unul de cei ce se înspăimântă aşa degrabă. El cum primi ştirea asta, a spus trimisului turcesc să se întoarcă înapoi de unde a venit şi să spuie stăpânului său că dacă îi trebuie haraciu din Moldova să vie singur să şi-l ieie.

Trimisul se întoarse şi spuse stăpânului ce avu să-i spuie.

Împăratul, văzând că Ştefan se împotriveşte şi nu vra de bună voie să-i trimeată haraciu, îi mai scrie o dată, şi înc-o dată, şi tot aşa în vo câteva rânduri, şi de câte ori scria, de atâtea ori mai tare îl ameninţa.

Dar Ştefan nici grijă n-avea. El totdeauna îi răspundea ca şi-ntâia dată, că dacă voieşte numaidecât să aibă haraciu şi din partea Moldovei să vie singur să şi-l ieie, să vadă cum l-a lua... Iar cât despre dânsul, zicea că nu i l-a da de bună voie în veci şi pururea, de ar şti că s-ar întâmpla nu ştiu ce să se-ntâmple.

Trimisul, ce era să facă? să se puie cu Ştefan în poară? Atâta i-ar fi trebuit, mai mult nimica! Îşi luă îndată

catrafusele şi, fără să mai zică vun cuvânt, se întorcea frumuşel înapoi, de unde venise.

Ştefan, cum petrecu cu nepuse-n masă şi cea de pe urmă oară pe trimis, văzând că nu poate cu una cu două s-o scoată la capăt cu turcul, porunci ca să se adune degrabă toţi sfetnicii la un loc, spuind că are să le împărtăşească nişte lucruri foarte cumpănitoare.

După ce se adunară, le zise:

– Iaca, sfetnicii mei, ce voieşte împăratul turcesc să facă cu mine şi cu voi toţi: zice că are să vie cu oastea asupra Moldovei ca să ne facă mii şi fărâmi, pentru că nu voim să-i închinăm ţara şi să-i plătim haraciu. Şi când turcul zice una ca asta, să ştiţi că nu-i lucru de şagă... Ce a pus odată îi spus, şi când să mânie îi varga lui Dumnezeu! V-am chemat ca să aud şi acuma care îi părerea dumneavoastră, împlini-vă-veţi făgăduinţa care mi-aţi dat-o acuma câteva luni? Şi dacă aveţi de gând s-o împliniţi, apoi ce ar fi mai bine să începem şi să facem?

Toţi sfetnicii, cum şi ceilalţi boieri, care mai erau strânşi împrejurul lui Ştefan, strigară într-un glas că mai degrabă or muri până întru unul, decât s-or lăsa să fie cotropiţi de păgâni,

– Aşa am cugetat şi eu, zise Ştefan. De acuma la lucru, că timpul îi scurt! Ca mâini ne vom trezi cu turcul în ţară....

Şi cum rosti cuvintele acestea şi se despărţiră de laolaltă, atât Ştefan-Vodă, cât şi sfetnicii lui, începură din toată părţile a se găti din răsputeri de război. Şi unii şi alţii răsculară şi adunară poporul de prin sate, că pe timpul acela nu era ca acuma atâta oaste învăţată, câtă ar fi

fost în stare să deie faţă cu oastea unui împărat de pănura acelui turcesc, ci mai mult poporul de la ţară era apărătorul şi scutitorul adevărat al ţării. Şi în câteva zile era o mulţime mare de oaste strânsă în Suceava, gata ca la cel dintâi semn să se pornească împotriva păgânului.

Turcul de altă parte, cum a auzit de la trimesul lui, că Ştefan-Vodă nu numai că nu voieşte să-i închine ţara şi să-i plătească haraciu, ci încă îl ia şi peste picior, cheamă toată oastea câtă o avea la un loc şi, mai degrabă de cum ş-ar putea cineva închipui, se porni cu dânsa asupra Moldovei. Şi erau turci de nu le mai ştiai numărul şi când ajunse la marginea Moldovei şi intrară peste hotar, era mânia lui Dumnezeu ce făceau.

Dar las că şi românii nu stăteau cu mânele în şolduri să-i aştepte ca să le scurteze viaţa înainte de a sosi vremea. Ei, cum prinsese de veste că turcul a intrat nepoftit în ţară, se porniră cu Ştefan-Vodă în frunte înaintea lor, şi cum sosiră faţă în faţă, unde nu începură a mi-i lua la ochi cu săgeţile şi a se bate cu dânşii, ca nişte lei înfuriaţi, când sunt ameninţaţi cu moartea în însuşi culcuşul lor. Se încinse o bătaie pe viaţă şi pe moarte, de gândeai că-i prăpădenia lumii, nu alta.

Dar ce folos de toată bărbăţia şi vitejia românilor după ce erau poate pe zece părţi mai mulţi turci decât dânşii?

Era tocmai aşa ca şi când ar sări un jurat la bătaie împotriva unui sat întreg. Cum să învingă juratul pe sat, fie acela chiar un uriaş. Cum să învingă unul singur?

Ştefan-Vodă nu se lăsă cu una cu două a fi spăriat şi ca unul care se pricepe foarte bine la treburi războinice,

văzând că sunt atâţia turci şi că la şes nu îi este putinţă să ţâie piept cu dânşii, o întoarse altmintrelea, începu adecă a se trage pe-ncetul cu oastea lui spre munţi, făcându-i pe turci să creadă că el ar fugi de dânşii.

Turcii, nici visând măcar cu ce feliu de gânduri se poartă Ştefan, se luară la fugă după dânsul.

Dar Ştefan, după ce se trăgea cu oastea ca la vro câteva mii de paşi, deodată sta locului, se mai bătea cât se bătea cu dânşii, apoi se trăgea, şi tot aşa făcu el în mai multe rânduri până ce-i ademeni sub poalele munţilor.

Turcul, ca turcul, se ţinea morţiş de el, voind numaidecât să puie mâna pe dânsul şi să-l nimicească cu oaste cu tot. Şi cum ajunge sub poalele munţilor, se încinse din nou lupta, însă de data asta, nu ca mai înainte, ci cu mai mare înverşunare.

Ştefan se luptă şi acum ca un leu cu dânşii şi pe mulţi îi trimise în cealaltă lume. Dar ce folos de toată isteţimea şi vitejia lui, ce folos de toate ademenirile şi apucăturile lui, că de la o vreme tot n-a fost în stare să ţie mai departe piept cu dânşii, că cei mai mulţi dintre voinicii lui de frunte, începând de la sfetnici şi până la cel din urmă ostaş de rând, picară acum jertfă înfurietului şi neîmpăcatului păgân.

Iar cei ce mai rămaseră în viaţă, nemaiputându-se ţinea pe picioare de vlăguiţi şi osteniţi ce erau, temându-se ca să nu cadă şi ei jertfă fără vun folos pentru sine, pentru domnul lor şi pentru ţară, începură a da îndărăpt, a se împrăştia şi a se ascunde prin desişurile munţilor şi acolo să aştepte apoi un timp mai bun şi mai potrivit ca să se poată iarăşi scula împotriva duşmanilor.

Văzând Ştefan că nu-i chip de învins, că ostaşii şi ţăranii, ce-l însoţiră în războiul acesta cumplit şi care mai scăpară teferi de urgia păgânilor, se răzleţesc în toate părţile, se supără în adâncul inimei lui şi nu ştia singur ce să mai înceapă şi să facă. Şi de supărat peste măsură şi dus pe gânduri cum era, că una ca asta, să fie învins, de când s-a suit pe scaunul Moldovei nu i s-a fost întâmplat, cum văzu că turcii învinge şi că mai mult nu-i chip de scăpare, începu a alerga încolo şi-ncoace în fuga calului, ca şi când ar fi voit să scoată din fundul pământului o oaste nouă, o oaste mai puternică şi mai odihnită de cum era ceea ce s-a fost răzleţit prin desişurile şi văgăunele munţilor. Şi aşa, neştiind singur ce face, se porni prin pădurile de sub poalele munţilor şi se duse, într-o fierbinţeală, cât timp s-a fi dus, până ce-a ajuns într-o lucină nu departe de satul de astăzi Putna. După ce a ajuns în lucina aceea, văzând că bietul cal, de asudat, de ostenit şi de flămând ce era, nu-l poate duce mai departe, i se făcu milă de dânsul, descălică şi-i dete drumul ca să se mai odihnească, să pască şi să mai prindă putere. Apoi se duse şi el să şadă pe tulpina unui copac. Şi cum sta el aici dus pe gânduri asupra celor ce i s-a întâmplat, privind din când în când încolo şi încoace în întunericul nopţii, că înserase acuma când ajunsese în lucina aceea, iată că la o depărtare de vo câteva zeci de paşi de dânsul se vede zarea unei lumine licărind prin crengile unor copaci. Voind să ştie ce fel de lumină îi aceea şi cine poate să locuiască în nişte locuri aşa de sălbatice, cum era pe timpul acela locul unde se afla el, prinse degrabă calul şi se îndreptă în partea aceea

dincotro se zărea lumina. Iară după ce se apropie ce să-i vadă ochii?... O stâncă mare, înconjurată de jur-împrejur cu copaci cine ştie de câţi veci, cu partea despre miazănoapte şi răsărit împlântată adânc în coastele unui deal, iară cea dinspre miazăzi şi asfinţit săpată de sus şi până jos cu dalta, aflându-se în cea dintâi trei ferestruici mici, iar în cea din urmă o uşă întărită cu drugi de lemn. În una din cele trei fereşti ardea încă lumina ce-a fost zărit-o el puţin mai înainte.

Aceasta era Casa sau Chilia-de-piatră, care şi până-n ziua de astăzi se poate vedea pe malul drept al pârâului Viţeul, nu departe spre miazăzi de satul Putna.

Ştefan-Vodă, cum văzu stânca asta şi lumina ce ducea dintr-însa, îndată se pricepu că nu poate fi o stâncă de rând, ci ea trebuie să fie pe dinăuntru săpată şi să locuiască cineva într-însa. Deci, legând calul de creanga unui copac, se duse mai aproape de stâncă, o privi de-amăruntul de jur-împrejur şi cum se uita, iată că dă de-o uşă, şi cum dete cu ochii de uşa aceea, se duce şi bate într-însa.

După ce bătu, de vo câteva ori, un glas din năuntru întrebă:

– Cine-i acolo?

– Eu sunt! răspunse Ştefan.

– Şi cine eşti tu?

– Ştefan-Vodă.

– Nu se poate!

– De bună samă.

– Şi dacă într-adevăr eşti tu Ştefan-Vodă, spune-mi ce cauţi prin aceste locuri pustii, unde n-ai mai fost până acuma, niciodată?

Greu îi pica lui Ştefan-Vodă să răspundă la această întrebare neaşteptată şi mai multe minute stete în cumpănă: ce să facă?... Să se mărturisească unei fiinţe necunoscute, ori să încalece pe cal şi să se ducă unde l-a duce el, numai să n-aibă a rosti cuvântul învins, care nu-l rostise niciodată până atunci. Dar întunericul nopţii şi urletul cumplit al unor lupi din apropiere îl făcură să-şi calce pe inimă şi să rostească cuvintele, care nici prin vis nu i-au trecut că le-a rostit vreodată.

El zice:

– Ce să caut? află, oricine vei fi, că sunt bătut de turci; şi acuma fug de dânşii!... Te rog dară, să fii aşa de bun şi să mă primeşti de mas, căci noaptea aceasta îi întunecoasă, pare că mai întunecoasă decât toate nopţile de până acuma şi eu nu ştiu încotro s-apuc şi să mă duc prin codrii în care am intrat...

– Ştefan-Vodă să fie bătut de turci? asta nu-i cu putinţă, zi mai bine că eşti altcineva, iar nu Ştefan-Vodă cel viteaz şi-atunci mai degrabă te-oi crede şi ţi-oi da drumul înăuntru!

– Bine-ar fi, când altul ar fi aici în locul meu, dar durere... de data asta norocul m-a părăsit şi acuma mă aflu unde nici n-am gândit.

Sahastrul, căci glasul ce a vorbit din năuntru era glasul unui sahastru, cum a auzit că străinul ce a bătut la uşa lui era Ştefan-Vodă, îndată i-a deschis uşa şi l-a poftit înăuntru. Apoi îl întrebă cum s-a întâmplat ca să fie învins de turci, care să fie pricina după ce mai înainte nime n-a fost în stare niciodată să-l învingă.

Ştefan îi istorisi de la început toate cum a cerut turcul haraciu de la dânsul, cum s-a sculat cu putere asupra lui, cum a mers el cu românii săi împotriva turcilor, şi cum s-a bătut cu dânşii. Mai pe scurt, îi spuse toate din fir în păr cum s-a întâmplat de la început până ce-a fost nevoit să fugă de-naintea păgânilor.

– Nu fii supărat, Măria-Ta! zise sahastrul, după ce-a ascultat cu luare aminte. Multe lifte varvare au voit în curgerea timpului să stingă pe români de pe faţa pământului şi să răpuie ţara asta, însă Dumnezeu cel drept şi puternic nu i-a lăsat să-şi împlinească dorinţa, el nu te-a lăsa nici pe Măria-Ta să rămâi de râs, ci mai degrabă de cum îţi poţi închipui ai să învingi cu ajutorul lui pe turci şi ai să-i alungi cine ştie unde peste hotarele ţării.

– De-a da Dumnezeu să fie aşa, da eu tare mă tem că n-oi mai ajunge acele zile, mai cu seamă că pe cei mai aleşi voinici i-am pierdut!

– N-are a face!... Şi după ce rosti sahastrul cuvintele acestea, pofti pe Ştefan să şadă pe o muche de stâncă săpată în chip de lăicioară, iar el ieşi degrabă afară şi adăposti calul într-un fel de pivniţă, care era dedesuptul chiliei lui sub o aripă a stâncei că urletul lupilor, ce-l auzise Ştefan, se apropia din ce în ce mai tare de stâncă. Apoi intră înăuntru, puse ce avu mai ales şi mai bun de mâncare pe o mescioară rotundă, asemenea de piatră, şi pofti pe Ştefan la ospăţ.

Ştefan nu se lăsă mult îmbiet, că trecuse mai bine de-o zi şi jumătate de când nu luase nici o fărmătură de pâine în gură. Si iată că, pe când sta el şi cu sahastrul la masă şi ospăta, vorbind despre întâmplările trecute,

unde nu mi se porneşte deodată un urlet ca acela împrejurul stâncei, de să răsunau văile de prin apropiere.

Ştefan, când auzi urletul lupilor, sări drept în sus de la masă, puse mâna pe sabie şi zise înspăimântat către sahastru:

– Părinte! ne-au încunjurat lupii, ce-i de făcut?

– Ce să facem, nemică, lasă-i să urle cât le place, că noi şi aşa nu avem nici lăutar, care să ne cânte la masă... lasă încaltea să ne cânte ei!

– Ştii că eşti cam hazliu. Dar să lăsăm acuma şaga la o parte; lupii, după cum se vede, sunt mulţi, pot să străbată înăuntru şi atunci nu ştiu zău cum vom putea scăpa de dânşii?

– N-avea nici o teamă, căci noi suntem aici întăriţi mai dihai decât un împărat într-o cetate.

– Dar calul meu?

– Nici lui n-are să i se întâmple nimica, că şi el îi tot atât de bine scutit, ca şi noi!

Ştefan, când auzi cuvintele acestea, se mai linişti puţin, se puse la masă şi-ntre urletele lupilor, care se învârtiră mai de multe ori primprejurul şi pe deasupra chiliei, ospăta mai departe. După ce se sculă de la masă şi după ce lupii, văzând că nu pot să puie labele pe prada ce-au fost adulmecat-o, încetară de urlat şi se depărtară prin desişul pădurii, Ştefan se puse să se odihnească, fiindcă era foarte obosit de luptele ce le avusese, cât şi de drumul cel depărtat de pe câmpul de război.

A doua zi dimineaţa, cam pe timpul acela când intră preoţii la utrenie, sahastrul trezi pe Ştefan din somn, ieşi cu dânsul afară, se suiră amândoi pe vârful stâncii, în

care erai săpată chilia, şi după asta arătând cu mâna spre asfinţit îl întrebă zicând:

– Uită-te în sus, vezi ceva?

– Nu văd nimica! răspunse Ştefan, cătând spre locul arătat.

– Calcă pe piciorul meu cel drept! zise sahastrul.

Ştefan la început nu prea vrea, însă mai pe urmă tot l-a călcat pe picior să vadă ce are să se întâmple.

– Vezi acuma ceva?

– Văd!

– Ce vezi?

– Văd, răspunse Ştefan, arătând cu degetul, colo în mijlocul lucinei celeia un copac mare, iar în copac văd arzând o mulţime de lumini.

Copacul acela era un paltin foarte gros şi înalt, şi se afla tocmai pe locul unde este mănăstirea Putna.

– D-auzi ceva? întrebă iarăşi sahastrul.

– Nu aud nimica.

– Calcă pe piciorul meu cel stâng.

Ştefan făcu şi de data asta cum i-a spus sahastrul.

– Auzi acuma ceva?

– Aud!

– Ce-auzi?

– O cântare. Dar nu ştiu – preoţi sunt aceia ce cântă, ori îngeri, că mai dulce, mai plăcută şi mai frumoasă cântare decât asta n-am auzit de când sunt.

– Ştii una, Măria-Ta?

– Ce să ştiu?

– Pune gând la Dumnezeu că în lucina unde se aude cântarea ce-ai auzit-o îi face o mănăstire, al cărei pristol

să fie tocmai acolo, unde este acum copacul, în care ard luminile şi lasă că te-i căi v-odată! Şi, ţinându-te de cuvânt, poţi merge în voia cea bună să te baţi nu numai cu turcii care te-au învins acuma, ci şi cu mulţi alţi duşmani şi lasă dacă nu-i vei învinge pe toţi.

– Voi face toate, după cum îmi spui, ca să pot învinge pe duşmanii ţării mele, care o ameninţă cu pierzare.

– Acum poţi merge fără frică împotriva ne-împăcaţilor turci, căci mai înainte de cum îţi poţi închipui, ai să-i învingi şi ai să curăţi ţara de dânşii.

– Dar de unde să iau atâta oaste, cu cât să-i pot învinge?

– Ţara-i mare... mai sunt încă destui oameni într-însa, caută-ţi numai oastea trebuincioasă şi-i afla-o!

După asta mulţămind Ştefan-Vodă din toată inima sahastrului de primirea, mângâierea şi sfatul lui cel părintesc, îşi luă rămas-bun de la dânsul, se coborî de pe vârful stâncii, scoase calul din pivniţa in care l-a fost adăpostit sahastrul de cu sară, se sui călare şi se porni ca să-şi caute oamenii cu care să pornească iarăşi împotriva turcilor. Şi mergând el aşa, cât timp a fi mers şi ieşind la ţară, în puţine zile strânse o mulţime de popor pe lângă sine şi cu aceştia se porni iarăşi împotriva turcilor.

Turcii, văzând că Ştefan nu se mai arată, iară oastea lui câtă a mai rămas în viaţă s-a împrăştiat în toate părţile ca puii de potârniche, socotiră că Moldova acuma îi a lor, că nime n-a mai cuteza să se scoale cu arma asupra lor şi de aceea începură şi ei a se împrăştia în mai multe părţi şi a pradă ţara, luând tot ce le pica în mână sau arzând tot ce nu puteau lua şi duce cu dânşii. Şi

bucuria lor era nespus de mare că s-au descotorosit de un om îndărătnic şi primejdios ca Ştefan-Vodă.

Dar zadarnică le-a fost toată bucuria, că tocmai pe când nici nu visau ei, iată că Ştefan-Vodă cu oamenii care-i strânsese din părţile despre miazănoapte ale Moldovei, adică din partea Rădăuţului, precum şi cu cei cari mai înainte s-au fost ascuns prin crierii munţilor, se repezi pe neaşteptate şi cu o furie nemaiauzită asupra lor.

Şi după ce au început Ştefan a se bate cu turcii, iată că a dat Dumnezeu un nour şi o negură deasă şi foarte întunecoasă în partea aceea unde erau turcii, că nu se vedeau de feliu unii pe alţii şi din nour curgea ploaie cu foc asupra lor. Şi-n zăpăceala cea mare au început acuma a se bate şi a se tăie ei între ei. Iar pe când se întâmpla această căsăpire nemaipomenită de oameni, o basma roşă ca para focului plutea în văzduh pe deasupra lor.

Însă în partea aceea, unde era Ştefan-Vodă cu oamenii lui, era senin şi frumos şi oştirii sale nime nu-i făcea nimica. Iar el şi cu ai săi băteau şi tăiau în turci ca-n curechi şi nu le da nicidecum rând ca să-şi vie cât de puţin în fire.

Şi pe când zăpăceala şi încurcala turcilor era mai mare şi mai înfiorătoare, pe când se tăiau şi se căsăpeau mai cumplit, iată că scăpă un turc călare din mijlocul îmbulzelii turceşti şi, văzând cele ce se întâmplă, strigă în gura mare:

– Staţi, fraţilor, locului, că nu ne bate Ştefan-Vodă, ci ne bate Dumnezeu pentru răutatea şi dauna cea mare care am făcut-o ţării acesteia.

Turcii, auzind glasul care se vede că era a vreo unui paşă şi văzând că nu-i bine de dânşii, bucuroşi ar fi încetat de-a se bate şi s-ar fi împăcat, numai dacă ar fi putut şi ar fi avut când. Dar degeaba, că acuma, de-ar şi fi voit oricât să se împace, Ştefan-Vodă nu le da rând, ci apucându-i mereu din coaste şi de la spate, nu se lăsă, până când pe cei mai mulţi dintre dânşii nu-i trimisese pe cealaltă lume, iar pe cei ce mai scăpară ca prin urechile acului de moarte, nu-i îngădui nici un pic până ce nu-i alungă pe toţi peste Dunăre şi curăţi ţara de dânşii.

Şi după ce a învins Ştefan pe turci şi a scăpat ţara de dânşii, s-a întors îndărăpt, unde a fost lupta mai înverşunată, a poruncit să se strângă la un loc toţi ostaşii câţi au căzut morţi în luptă, a spus să facă mai multe movile dintr-înşii, să-i prohodească ca pe nişte voinici şi creştini adevăraţi şi să-i acopere frumos cu ţărână ca şi pe oricare alt creştin.

Şi cum a poruncit Ştefan-Vodă, aşa s-a şi făcut şi el încă a stătut de faţă, până ce toţi s-au înmormântat cum se cuvine.

Iar după ce a împlinit şi această datorie creştinească, a dat drumul tuturor oamenilor, care l-au ajutat cu atâta credinţă şi bărbăţie, ca să meargă fiecare pe la vetrele lor şi s-a întors şi el plin de voie bună la scaunul lui din târgul Sucevei.

Dar Ştefan-Vodă nu petrecu mult la Suceava, ci voind a-şi împlini făgăduinţa, ce-a dat-o mai înainte sahastrului de la Chilia-de-piatră, porunci să adune mai mulţi meşteri zidari şi se porni apoi dimpreună cu aceştia, precum şi cu mai mulţi boieri şi curteni ai lui, spre locul

unde se află astăzi satul Putna şi, ajungând acolo, puse să zidească mănăstirea Putnei tocmai pe locul acela unde a văzut luminile arzând, adică după cum l-a sfătuit sahastrul de la Casa sau Chilia-de-piatră, care mănăstire a rămas până în ziua de astăzi. Apoi s-a întors la scaunul lui din Suceava.

Şi aşa Ştefan-Vodă şi-a ţinut atât cuvântul ce l-a dat sahastrului, cât şi cela ce l-a dat sfetnicilor lui înainte de război, că el cât a fost şi a trăit n-a plătit turcilor nici un ban ca haraciu.

6.3. BĂTĂLII CU POLONEZII

6.3.1. PUSTNICUL SILVESTRU

Ştefan cel Mare a avut fel de fel de duşmani, şi păgâni şi creştini, că toţi aveau cheful să puie stăpânire pe ţara Moldovei, care era mănoasă, frumoasă şi cu oameni viteji. Între creştinii care duşmăneau mereu pe moldoveni erau şi leşii, din partea despre miazănoapte a ţării noastre. Odată leşii ş-au pus în minte ca să-l prindă pe Ştefan negătit de război şi cu şiriclicul acesta să-l bată. Dar Ştefan a zăpsit vicleşugul Craiului leşesc şi din pricină că n-avea destulă oaste să ţie piept deodată la mulţimea oştirei leşeşti, s-a tras frumuşel din calea duşmanului, tot înspre Ţara-de-Jos a Moldovei, până ce-a ajuns în dreptul munţilor din apropierea Cetăţii

Neamţului, după cum îşi izvodise el un plan ca să tragă la urma urmei pe leşi în capcană şi să-i bată, ca pe dânşii.

Leşii tot l-au urmărit pe Ştefan, ba pe la Cetatea Sucevei, ba pe la Cotnari, unde avea Ştefan-Vodă gospodărie amarnică; l-au mai căutat şi prin alte părţi până ce-au dat de urma lui, că-i tras către munţi şi s-au luat după el. Ştefan cel Mare trimite anume ostaşi ca să-i tragă pe leşi în capcană, prefăcându-se că moldovenii fug de frică de dinaintea leşilor.

După ce a pus toate în cale, Ştefan-Vodă s-a suit pe un cal şi, fără să oblicească cineva, trece pe la izitura iazului de la Trapezariu, pe coasta schitului Slătioru, pe la odaia Mănăstirei Albe (Bogoslovu vechi sau Mănăstirea Neamţului cea veche), trece podul de pe Magherniţa şi se opreşte la chilia vestitului pustnic *Silvestru* din Croitoria veche. Leagă calul de cheotoarea chiliei şi intră încet la pustnic.

Chilia întunecoasă era luminată puţin de focul din vatră. Pustnicul, care şedea pe vatră curăţând usturoi, a sâmţit c-a intrat cineva ş-a-ntrebat:

– Tu eşti, Stoene?

– Eu, a răspuns streinul. Da ce faci acolo?

– Ia curăţ usturoi să fac ceva de-a mâncării, că am întârziat cu pravila de la biserică şi am mai cetit şi la bolnavi. Da tu şezi pe laiţă şi spune-mi ce veşti ai mai auzit, ori dacă vrei, vină să mâncăm amândoi ici la foc. Am mâncare într-ales, uită-te colea, în căuş cârmoji de pâine cu zamă de ehiliţă (anghelică), am şi udătură, usturoi cu oloi de jâr, şi pe urmă dregem gustul cu chisăliţă.

Când le-a pus pe toate în cale, pustnicul şi oaspeţul s-au aşezat pe scăuieşe lângă vatră şi au prins a-nfulica

la mâncări ca acelea. Din când în când mai vorbeau încet şi liniştit, de Vodă care le face biserică, de năcazul ţării cu leşii şi multe de toate şi tocmai într-un târziu când era mai gata mâncarea zise oaspeţul:

– Nu ţii minte de când sunt Domn în ţara Moldovei, să fi mâncat aşa de bine, ca chisăliţa şi usturoiul pustniciei tale!

Pustnicul, auzind vorba: „de când sunt Domn“ holbă ochii la străin şi odată căzu la picioarele lui Vodă.

– Iartă-mă, Măria-Ta, că păcătosul de mine nu te-a cunoscut. Eşti Măria-Sa Ştefan, ctitorul nostru. Blagoslovit să fii veac de veac! Frumoasă mănăstire ai durat, numai de ţ-ar ajuta Dumnezeu să o şi îmbraci, că mare pomană ţ-ai face pe lumea asta. Da ce vânt te-a adus, pe vremea asta la păcatele mele?

– Ia nişte pârdalnici de leşi nu-mi dau răgaz, ci tot îmblă cu zurba supra mea, de nu-mi pot stăpâni ţara în linişte. Şi amu am venit să mă rog, ca împreună cu toţi călugării tineri şi bătrâni să faceţi în noaptea asta slujbă la sfânta biserică, ca doar mi-a ajuta Dumnezeu Sfântul să-i snopesc mâine pe leşi, după cum gândesc eu şi atunci voi îmbrăca mănăstirea asta nouă, voi închide valea cu ziduri puternice, drept mulţumită Domnului, iar oamenii să pomenească veac de veac cum că Ştefan-Vodă a mâncat aici cârmoji de pâine cu ehliţă şi usturoi cu oloi de jâr la pustnicul Silvestru.

– Să trăieşti, Măria-Ta, ţ-a ajuta Dumnezeu cel mare şi puternic, că, doamne, multe mănăstiri şi biserici ai făcut pe lumea asta. Noi ne rugăm totdeauna pentru Măria-Ta şi ne-om ruga şi amu. Iaca amu s-or strânge toţi

părinţii, îi merge şi Măria-Ta şi să fii în pace, că mâine ai să fii stăpân pe argăsală.

Îndată au tras clopotele la biserica Bogoslov; Vodă s-a închinat şi a pornit în treabă-şi tot pe drumul pe unde venise de la Grajduri, iar călugării s-au rugat toată noaptea.

A doua zi, leşii, care căzuseră în capcană, i-a bătut cumplit Ştefan-Vodă, pe podişul din Branişte care vine între Obreja Mare, Obreja Mică şi între piciorul muntelui Pocrov şi grădina Donţului, după cum arată chiar movilele, unde s-a îngropat mândria leşască, care se văd şi astăzi, grăindu-ne, în felul lor, de vitejia strămoşilor noştri tari în credinţă şi iubitori de neamul nostru.

6.3.2. DUCEŢI-VĂ SPRE PIEIREA VOASTRĂ CĂ NU VEŢI MAI VENI

Albert, Craiul leşesc, au uitat prieteşugul tătâne-său ce avea cu Ştefan-Vodă. Nu făcea oaste împotriva păgânilor, cari în toate părţile fulgerau şi trăsneau cu armele, ca tunetul, vărsând sângele creştinilor şi stropşind volnicia tuturor, înmulţind legea lui Mohamed; ci gândi ca să-şi arate vitejia asupra Moldovei, socotind că prea lesne o va supune, ştiind că de multe ori se ajutară Moldova de la craii leşeşti.

Şi strângând oaste acel crai, au scos cuvânt că va să meargă la turci, să ia şi să dezbată Cetatea Albă şi Chilia, care cetăţi le luase sultanul Baiazet, de la Ştefan-Vodă;

şi încă adăogea de speria pe Ieşi, zicând că turcii amestecaţi cu moldovenii vor să treacă în Podolia.

Şi le-au dat de ştire ca toţi să încalece şi să se împreune cu Craiul de la Liov şi au mers soli la Ştefan-Vodă de i-au dat ştire să se gătează să meargă cu dânsul să bată Chilia şi Cetatea Albă şi să-i gătează staţii şi hrană de oaste.

De care lucru au părut bine lui Ştefan cel Mare şi cu bucurie mare au primit pe soli, căci au făcut oastea asupra vrăjmaşului său. Numai ce au zis că va veni acolo la loc cu oastea, subt Chilia.

Cunoscând sfetnicii craiului gândul lui, că va să facă oaste asupra lui Ştefan-Vodă, mult i-au adus aminte şi-i ziceau: să nu faci oaste împotriva dreptăţii, să întoarcă mânia lui Dumnezeu spre dânsul.

Iară el cu gândul său nu s-a lăsat, ce încă zicea acelor episcopi ai săi:

– Vouă vă este locul biserica să păziţi, iară nu de războaie să grijiţi; că gândul meu voi nu-l ştiţi, ce numai eu singur; că de-aş pricepe că haina de pe mine ştie gândul meu, în foc o aş băga!...

Deci, mulţi din boierii leşeşti socoteau că face îndeadins să piarză oastea toată, cum au şi ieşit mai apoi de la dânsul şi zicătoarea: în zilele lui Albert, şleahta (boierimea) au pierit.

De aceasta Ştefan-Vodă prinzând veste de la unguri. cum că va să-i vie asupră-i cu oaste, trimes-au Ştefan-Vodă soli la craiul leşesc pe credincioşii boierii săi, Tăut Logofătul şi pe Isan Vistiernicul, ca să poată cunoaşte ceva de la crai, ce i-i voia să facă; care nimic n-au cunoscut.

Căci, craiul, cum îmbla cu înşălăciune, ascunzând cuvântul, pe soli cu bucurie i-au primit şi darurile ce-i trimesese Ştefan-Vodă, cu mulţămită le-au luat; şi solilor iarăşi acelaşi răspuns au dat, cum că este mergător la turc.

Mai apoi şi solii săi au trimes iar la Ştefan-Vodă, să-i întărească cuvântul; iar el a întors oastea spre Pocuţia.

Înţelegând Ştefan-Vodă cum că craiul se apropie cu oaste la margine, iar a trimes soli înaintea craiului, pe Tăut Logofătul şi pe Isan Vistiernicul, cu multe daruri şi l-au întâmpinat peste Nistru şi i-au închinat darurile şi iarăşi cu dragoste le-a primit.

Şi de-aici a trecut Nistrul pe la Mihălceni în această parte cu toată oastea sa şi a venit la Coţman.

Acolo şi-a descoperit toată viclenia cea ascunsă; că a prins pe Tăut Logofătul şi pe Isan Vistiernicul, de-i bägă în obezi şi i-a trimes de i-au închis în Liov (Lemberg).

Iară Ştefan-Vodă, dacă a înţeles cum că l-a viclenit Craiul şi vine asupra lui şi a trecut Prutul cu 80 de mii de oaste pe scrisoare, fără altă adunătură, de sârg a trimes în toate părţile, în ţară, să-i strângă oaste la târgul Romanului.

Iară Albert a şezut cu oastea 7 zile la Coţman.

Ci până să se strângă oastea lui Ştefan-Vodă şi până i-a veni ajutor, că şi craiul unguresc i-a trimes 12 mii de oaste, cu Birtos, voievodul Ardealului, ce era cuscru lui Ştefan-Vodă şi de la Radu-Vodă şi până i-au venit ajutor oastea muntenească şi până a se strânge oastea toată la un loc, Albert a purces cu oastea de la Coţman şi a lovit la Sipinţi.

Deci văzând Ştefan-Vodă că-l împresoară vrăjmaşii săi, a tocmit străji şi a trimes împotriva leşilor, ca să ţie vadul la Prut.

Iară Ştefan-Vodă a ieşit din Suceava spre târgul Romanului, cu toată oastea lui; şi dintr-aceea zi i-a adus limbă (veste) straja lui, 6 leşi; dintr-aceia pe 3 i-a trimes la împăratul turcesc.

Deci craiul leşesc a venit cu toată puterea sa la cetatea Sucevei şi a început a o bate.

Şi aşa a bătut-o 3 săptămâni şi ziua şi noaptea şi nimica n-a folosit, nădăjduind că i se va închina ţara, pentru că li se supărase cu Ştefan-Vodă întru atâtea războaie fără odihnă şi fără măsura ce făcea, de cu toţi se bătea.

Iară ţara socotea că de nu li-i îndămână cu al său, dară cu străinul mai multă neîngăduinţă le va fi!...

Şi încă văzând atâta pradă şi râsâpă ce făcea oastea leşască în ţară, de umblau prin păduri de căutau prăzi şi jafuri, sileau toţi de se strângeau la Roman, unde le era vileagul.

Aşa ţara strângându-se, iară din cetate cât putea se apăra; şi ce risipeau leşii cu tunurile ziua, iară tocmeau noaptea şi întăreau, de era munca lor în zadar.

Iară pe afară pe unde-şi afla Ieşi risipiţi după hrană, îi băteau, de nu erau volnici să iasă nici într-o parte; mai mult stricau sie decât celor închişi, că în toate zilele li se adăogea lipsa şi flămângiunea.

Deci fiind leşii cuprinşi de atâtea nevoi, prinseră a grăi rău de Craiul lor, întâi în taină, iară apoi în gura mare îi învinuiau, că a venit fără cale, de i-a adus ca să-i piardă

pe toţi şi scoteau toate semnele câte le făcuseră rele, că au fost lor de arătare, să fie pedeapsa lor.

Că întâi, în ţara lor, într-un pârâu de nimica s-a-necat un povodnic al Craiului; şi când a fost ieşit din Liov, boii cari purtau ierbăria (de puşcă) de vânt mare s-au râsâpit, de nu puteau să-i strângă.

Aşijderea un ţăran ce înnebunise, a fost strigat în gura mare:

– Duceţi-vă spre pieirea voastră, că nu veţi mai veni!...

Şi pe un şleahtici (boiernaş) l-a trăsnit subt cort, şi 12 cai ai lui.

Mai apoi şi un popă de-a lor, slujind la leturghie, a scăpat cuminecătura lor pe jos...

Şi alte semne rele s-au arătat, de prooroceau toţi că va fi sfârşitul lor cu rău şi cu amar, cum s-a şi întâmplat.

Că văzând craiul atâtea cuvinte rele de dânsul de la oastea sa, se temu să nu-l părăsească şi să fugă şi el să cadă în mânele vrăjmaşilor săi.

S-au ajuns cu solii fraţi-ne-său Vladislav Craiul unguresc, ca să-l împace şi pe Ştefan-Vodă cu multe cuvinte l-au rugat să facă pace cu Craiul leşesc într-acest chip ca să se întoarcă pe urma de unde au venit, să nu mai strice ţara pe alt loc.

Atunci Albert îmbolnăvindu-se de inimă rea, a dat semn de întors înapoi, de care semn toţi erau bucuroşi să-l audă, să se întoarcă de atâta flămângiune, la casele lor.

S-a întors Craiul de la Suceava; şi n-a mers pe calea ce venise, ci pe altă cale, pe unde era ţara întreagă, spre codrii Cosminului.

Simţind Ştefan-Vodă că leşii n-au mers pe unde venise, ci merg spre codrii Cosminului, îndată a trimes după Crai, de l-au poftit să nu o ia spre codru, ci pe urma pe unde a venit; că apoi văzând ţara paguba ce se face de oastea leşească, nu va putea răbda, ci vor vrea să-şi apere ale sale; de unde poate să se aţâţe de iznoavă vreun lucru rău, carele va strica şi pacea.

Ci Craiul mai bucuros era de-a dreptul să meargă să iasă în ţara sa; n-au băgat de samă, ci şi-a păzit calea spre codrii Cosminului.

Deci, Ştefan-Vodă, fiind înfierbântat de război, socotind că are vreme de a-şi răscumpăra strâmbătatea de pe cel ce n-a călcat numai pacea cea veche, ce-au avut domnii Moldovei cu craii leşeşti, ci şi jurământul şi pacea ce legase atunci de curând, tocmind să se întoarcă pe unde venise; deci, îl aţâţa şi ajutorul ce-i venise de pretutindene şi oastea sa toată, gata strânsă şi odihnită, văzând dobânda de pe cei flămânzi şi slăbiţi.

A trimes înainte ca să apuce calea la codrii Cosminului, să taie pădurea, să o-nţineze, ca să poată porni, să cadă asupra oştii, dacă vor intra leşii în pădure.

Iară singur Ştefan-Vodă cu oastea a tras după dânşii, cu două mii de turci. Şi-n ziua de Sf. Dumitru, i-a ajuns intrând în pădure şi i-a lovit din toate părţile şi năruind copacii cei înţinaţi, asupra lor, multă oaste leşască a pierit; unii de oşteni, alţii de ţărani, ce le cuprinsese calea ca cu o mreajă; şi alţii de copacii înţinaţi.

Aşa pierzând tunurile şi lăsând steagurile, carele toate le-au adunat Ştefan-Vodă, iară leşii cine încotro au

putut aşa s-au risipit prin pădure, unde puţini au scăpat pe afară.

Şi singur craiul, cu puţinii ce rămăsese, strângându-se s-au adunat într-un ocol, în satul Cosmin şi de acolo bulucindu-se au ieşit.

Iară oastea lui Ştefan-Vodă, cu dânşii de asemenea mergea, bătându-se şi tăindu-se, cât nici cei puţinei leşi ce ieşise din codru nu vrea să-i scape, de nu s-ar fi încurcat ai noştri în carele crăieşti şi boiereşti, de le-au îndelungat vremea de fugit.

Şi acolo a venit veste lui Ştefan-Vodă, cum vine şi altă oaste într-ajutorul Craiului; şi atunci a chemat pe Boldur Vornicul şi i-a dat oaste, şi l-au trimes împotriva acelei oşti şi a zis să le dea război.

Şi aşa Boldur Vornicul, luând oaste de ajuns, a trecut Prutul împotriva acelei oşti, le-a dat război şi îndată i-a râsâpit cu ajutorul lui Dumnezeu şi cu norocul lui Ştefan-Vodă şi multă vărsare de sânge s-a făcut atunci în oastea leşască, în satul Linţeşti unde se cunosc ocopurile (tranşeele) leşilor, făcute de-atunci şi până astăzi.

Şi nimica n-a ştiut Craiul de venirea oştei aceea nici de pieirea ei.

Trecând Craiul Prutul la Cernăuţi, i-a lovit o samă de oaste a lui Ştefan-Vodă, de i-au risipit şi i-a tăiat, cât abia a scăpat însuşi Craiul cu puţinea oaste de a sa, făcând mare pieire într-înşii în satui Sipinţi.

Craiul, cu multă anevoie strecurându-se, a trecut la Sneatin şi acolo a slobozit oastea pe acasă, câtă rămăsese, iar el s-a dus la Liov.

Dumnezeu cel drept, cel ce ceartă nedreptatea şi înalţă dreptatea, cu câtă certare pedepseşte pe cei ce calcă jurământul!

Capetele de frunte ale boierilor Ieşi au pierit în acest război.

Şi cinstea Craiului din zi în zi micşorându-se, de inimă rea puţin de n-a murit.

Iară Ştefan cel Mare după izbândă cu noroc ce-a făcut acel război, s-a întors înapoi la Suceava, cu mare laudă, ca un biruitor.

Şi a sfinţit şi a înfrumuseţat biserica ce a fost zidită de dânsul pe numele sfântului marelui mucenic Dimitrie, dând laudă sfântului, în târg în Suceava, ce este înaintea curţilor domneşti.

Zic unii să se fi arătat lui Ştefan-Vodă, la acel război Sf. mucenic Dimitrie, calare şi-ntr-armat, ca un viteaz, dând ajutor şi vâlvă lui Ştefan-Vodă şi oştii lui.

Ce este de-a şi încredere, de vreme ce i-au zidit biserică înfrumuseţată.

După aceea dat-a Ştefan-Vodă cuvânt la toată ţara, oştenii să se strângă la Hârlău, în ziua de sf. Neculai.

Şi adunându-se într-aceea zi cu toţi la Hârlău, făcutule-au ospăţ tuturor boierilor şi tuturor vitejilor săi şi cu daruri scumpe i-a dăruit pe dânşii.

Şi de-acolo i-a slobozit de-au mers cine şi pe acasă şi, învăţându-i pe toţi să dea laudă lui Dumnezeu pentru că toate puterile sunt de la Dumnezeu, de sus.

6.4. BĂTĂLII CU TĂTARII

6.4.1. BĂTĂLIA DE LA POIANA DEALULUI MARE

Înspre asfinţit de satul Ungureni, din comuna Găiceana, ţinutul Tecuci, pe vârful Dealului Mare este o poiană care se cheamă Poiana Dealului Mare. Aici se văd urmele unei cetăţi şi sunt o mulţime de şanţuri.

Spun bătrânii că Ştefan cel Mare a bătut aici pe tătari, care aşezaseră tunurile în dealul Popeşti, unde se văd şi astăzi urme din cetate cu întărituri.

6.4.2. BĂTĂLIA CU TĂTARII DE PE VALEA BERHECIULUI

Mai în sus de satul Vultureni, pe valea Berheciului, ţinutul Tecuciului, în nişte râpi, se aşăzase acolo tătarii ca la dânşii acasă şi nu se dădeau duşi, căpcânii: gândeau c-au dat peste ţară fără stăpân.

Ştefan-Vodă, tocma-n vremea aceea nu prea avea de unde să strângă atâta oaste ca să alunge tătarii, cu nepus în masă: ori se vede că nici nu ş-a bătut capul să mai stârnească atâta lume pentru nişte tătari.

Şi ce-a făcut Ştefan-Vodă? I-a hăituit cu meşteşug. Ş-a luat Ştefan vo câţiva ostaşi vrednici şi buni de gură şi toţi călări. Cu dânşii a strâns o cireada de boi la un loc cu vaci, cu viţei, cum s-a-ntâmplat şi a pus mai pe toate

vitele clopote, tălănci, clopoţei şi le-a luat la goană, cât puteau fugi înspre vetrele tătărăşti.

Tătarii, când au auzit huitul clopotelor, tropotul vitelor, mugetul lor, holca ostaşilor, nu ştiau ce urgie şi mânie a lui Dumnezeu vine peste dânşii ca să-i prăpădească. Şi n-au mai aşteptat să vadă ce-i şi cum, au luat-o la picior, care cum a putut, lăsând toate-n pământ numai ca să scape măcar cu sufletul.

Şi i-a fugărit Ştefan într-o părere, până ce-a socotit că nu le-a mai fi poftă, altă dată, să mai poposească tătarii prin ţara Moldovei.

Astăzi încă se mai găsesc, pe Valea Berheciului, oale pline cu oase, tocmai din vremea tătarilor acelora.

6.4.3. BĂTĂLIA DE LA VARNIŢA

Povestesc bătrânii, care mai ştiu multe din vremea veche, că Ştefan-Vodă a avut o luptă grozavă cu tătarii pe câmpul Varniţei, care vine în hotarul Badeuţului, a Satului Mare şi lângă câmpul Ciortăria şi atâta ce s-a luptat Ştefan cu dânşii încât a rămas Ştefan-Vodă numai cu un singur ostaş.

Dacă a văzut Vodă că nu mai este chip să se bată, a fugit înspre munte şi nu s-a oprit până la Putna. Acolo s-a aşezat sub un tufar care era împrejurat de mai multe tufe şi a căzut Ştefan-Vodă în genunchi şi a început a se ruga lui Dumnezeu ca să-l mântuie de urgia păgânească şi să-i ajute să-i biruiască.

După ce s-a rugat Vodă un răstimp bun, numai ce s-a pogorât un înger din cer şi i-a zis:

– Nu te tângui, ci crede în Dumnezeu cel mare şi puternic, că el ţ-a ajuta şi pune gând că îi zidi o mănăstire pe locul aista şi să ştii că vei birui păgânătatea.

Ştefan cel Mare a juruit îngerului:

– Nu voi zidi numai mănăstirea asta, ci câte zile-s într-un an atâtea biserici şi mănăstiri am să fac, numai de-oi birui pe duşmanul care-mi face zile fripte.

Îngerul, dacă a văzut că Ştefan a juruit c-a face mănăstirea, l-a trimis să se ducă la sahastrul Daniil şi (el) s-a făcut nevăzut.

Cât a fi îmblat Ştefan cel Mare pân-ce-a nimerit săhăstria lui Daniil nu ştiu. Ştiu atâta că dac-a dat de sahastru, a-ntrebat:

– Cine-i acolo?

– Eu, Ştefan al Moldovei.

– Mai îngăduie puţin ca să-mi gat rugăciunea. Şi îndată cum ş-a mântuit sahastrul rugăciunea, i-a dat drumul înăuntru.

– Dar ce vânt te-a abătut Măria-Ta, ca să îmbli prin meleagurile acestea?

– Căpcânii de tătari m-au făcut să pribegesc tocmai pe aici.

Şi i-a povestit ce-a păţit cu tătarii, cum a fugit din calea lor, cum i s-a arătat îngerul şi cum l-a trimis ca să vie la Daniil.

– Nu te scârbi, Măria-Ta, că Domnul este cu noi şi ţ-a fi într-ajutor.

Uite ce-ai să faci: iaca-ţi dau fuiorul ista, aprinde-l şi du-te de-ncunjură păgânătatea de jur-împrejur de trei ori, ş-apoi îi vedea ce-a fi cu dânşii.

– D-apoi a ajunge fuiorul aista ca să-ncunjur eu atâta loc?

– Mă rog, ascultă ce-ţi spun eu, nu te teme că ştiu ce te învăţ.

Ştefan-Vodă a luat fuiorul ş-a făcut după cum l-a povăţuit sahastrul. Când a-nceput să-ncunjure Ştefan-Vodă pe tătari cu fuiorul aprins, a căzut din văzduh un fum peste păgâni încât nu se vedeau unul pe altul şi nici nu se cunoşteau ei în de ei, aşa că unde mi s-a-ncins o bătaie straşnică între dânşii, că se tăiau şi se omorau ca chiorii. Şi s-au bătut până ce la urma urmei au rămas doi fraţi. Simţind ei că sunt numai doi, atunci au strigat unul către celălalt:

– Cine eşti tu acela?

– Eu îs cutare, şi i-a spus numele. Dară tu cine eşti?

– Eu sunt, măi frate. Şi au contenit din bătaie.

– Măi că mare urgie a căzut asupra noastră! Şi urgia asta n-o stârnit-o Ştefan-Vodă, îi venită de la Dumnezeu. El ne-a bătut în feliu aista că n-am văzut nici ostaşi moldoveni, nici căpitani de-ai lor şi nici pe Vodă, ori măcar vorbă sau răcnet de moldovan n-am auzit.

– Se vede că Ştefan-Vodă îi tare în credinţă şi i-a stat într-ajutor.

– Apoi numa c-aşa, că altfel tot noi îl băteam ş-amu. Şi atâta vărsare de sânge a fost acolo, că de atunci a rămas câmpul Varniţei roş ca şi cărămida.

După ce-a văzut Ştefan-Vodă şi nacazul aista dat la spate, a pus de-a zidit mănăstirea Putna, care este şi astăzi şi unde se află şi mormântul lui Ştefan cel Mare şi Sfânt.

6.4.4. CUM SCAPĂ ŞTEFAN-VODĂ DE TĂTARI PRINTR-O MINUNE

O dată năpustise tătarii iar în ţară. Ştefan-Vodă, auzind de treaba asta, le-a ieşit în cale cu ostaşii lui viteji şi cum s-a-ntâlnit cu păgânii, s-a şi iscat o bătălie cumplită. Ce-au făcut, ce n-au făcut ostaşii lui Ştefan, dar de la o vreme văzând că nu pot izbuti împotriva mulţimii tătarilor, apucară la sănătoasa.

Nu mult după asta, cerul se-ntunecă şi Ştefan-Vodă, care era în fruntea oştirii, văzu nourul care întunecase lumina soarelui şi temându-se de o primejdie mare, îndată a dat poruncă la oaste ca să ieie câte un snop de paie de pe miriştea care era în apropiere şi să-l împlânte în vârful suliţelor, şi atunci când s-a apropia nourul de dânşii, să deie foc la snopi.

Când s-a apropiat nourul de oaste, toţi au dat foc la snopi. Nourul nu era nour de ploaie, ci nour de furnici şi partea aceea de nour care se lăsase pe oastea lui Ştefan au ars toate furnicile, iar celelalte care s-au lăsat în tabăra tătarilor i-au pişcat şi i-au muşcat aşa de tare, încât i-au prăpădit cu totul.

Şi aşa au scăpat Ştefan-Vodă de urgia tătarilor.

6.5. STÂRPIREA „CĂPCÂNILOR“

6.5.1. ŞTEFAN CEL MARE ŞI CĂPCÂNII

Ş enit-au mai de mult câpcânii, şi alte feluri de limbi păgâne şi călcat-au locurile noastre şi dus-au cu ei toate bogăţiile ce le găseau, lăsându-ne săraci lipiţi pământului. Casele ni le ardeau, pădurile le aprindeau, turmele le duceau, de nici urma nu le-o găseam. Aşa era mai de mult.

După atâtea zile grele şi vremuri rele, trimesu-ne-a bunul Dumnezeu şi un om viteaz, de i se duse vestea şi povestea preste văi şi mări, în întreaga lume, de viteaz mare ce era. Toată lumea se minuna de vitejia şi hărnicia lui. Armadia lui îl iubea şi-l grijea, cum îţi grijeşti ochii din cap, căci şi el era un suflet de om, căruia nu-i dase Dumnezeu soţie.

Pizmaşii lui însă îl pizmuiau, dorind cu orice preţ să-i ieie ţărişoara, „cuib de vulturi“, după cum îi ziceau ei. El însă nu o da nimănui, căci care cum venea să i-o ia, mai mult îndărăt nu se înturna sănătos.

Aşa odată pornit-au împotriva lui sute şi mii de pizmaşi înarmaţi până în dinţi, de suna pământul de armele lor şi era greu pământul de plumbii ce-i duceau cu ei.

Ştefan cel Mare, căci el era craiul românilor pe vremea aceea, dat-a o straşnică poruncă, că pe care străin, cum îl va întâlni, să-l trimeată pe ceea lume.

Oamenii lui Ştefan aşa şi făceau, omorând tot ce le pica în cale ori le venea pe mână. Străinii văzând isprava

oamenilor lui Ştefan, mânia-tu-s-au foc şi pornit-au cu mic, cu mare, ca să-l prindă de ar fi ascuns chiar şi în fundul pământului. Dar gândul lor nu s-a împlinit, căci Dumnezeu trimes-au boli grele asupra lor, de murit-au tot al treilea om.

Căpcânii, cari pe atunci erau cei mai mari pizmaşi ai lui Ştefan, văzând bătaia lui Dumnezeu, strânsu-s-au cu toţii şi aruncatu-s-au asupra lui Ştefan, dar Dumnezeu nu le-a ajutat, căci perit-au cu toţii până la unul, sub loviturile buzduganelor româneşti.

Ştefan, drept mulţumită lui Dumnezeu, a făcut o mănăstire frumoasă, unde ziuă-noaptea să roagă 100 de călugări, mulţămind lui Dumnezeu că i-a apărat de mânia vrăjmaşilor.

Locul unde a fost bătaia nu se ştie, căci de atunci e mult şi s-au uitat oamenii! Atâta se ştie că fetele cele de căpcâni au fost duse într-o poiană unde au trăit multe sute de ani, fără a-şi înmulţi neamul, neavând bărbaţi. Aşa a pierit neamul cel mai primejdios din lume.

6.5.2. ŞTEFAN-LUPTĂTORUL

Ştefan bătea pe împăraţii şi pe craii liftelor de le mergeau petecile. Pe căpcâni, oameni cu capul şi inima de câine, i-a şters de-a binelea de pe faţa pământului. Pe tătari, liftă amarnică la maiurile ei, şi care n-are decât un ochi la ceafă, i-a spânzurat pe rudă, pe sămânţă în codrii de la Tigheci, Orhei şi Soroca. Din turci a făcut

harcea-parcea: i-a hăcuit, ştii, cum hăcui carnea pentru găluşte. Da cu leşi a făcut aş vârf, chiar cum li s-o căzut. i-a pus la plug şi-i mânau de-a călare moldovenii, şi-i croiau cu oticul, pentru că, auzeam, ei cu prădăciunile lor, au golit ţara de boi. Numai muscalii pe atunci nu se iscaseră: cine ştie ce ar fi făcut şi dintr-înşii.

7. Nume de viteji și eroi

7.1. APRODUL PURICE

Ştefan Vodă cel Bun când s-a bătut cu Hroiot ungurul, precum zic unii la Caşin, iară letopiseţul scrie că s-a bătut la Şcheie, pe Siret, a fost căzut calul cu Ştefan-Vodă în război; iară unul Purice aprodul i-a dat calul lui; şi nu putea în grabă încăleca Ştefan-Vodă, fiind om mic.

Şi a zis Purice aprodul:

– Doamne, eu mă voi face o moviliţă şi vină de te suie pe mine şi încalecă!

Şi s-a suit Ştefan-Vodă.

– Sărace Purice, de-oi scăpa eu, şi tu atuncea ţi-i schimba numele, din Purice, în Movilă.

Şi a dat Dumnezeu şi au scăpat amândoi, şi l-a făcut boier, armaş mare pe Purice, şi dintru acel Purice aprodul s-a tras neamul Movileştilor, de au ajuns de-au fost şi domni dintru acel neam.

Aşa trebuie şi acum să se afle slugi să slujească stăpânul, şi stăpânul să miluiască pe slugă aşa.

7.2. AVRAM HUIBAN

În vremea războiului de la Rahova, un ostaş de-a lui Ştefan cel Mare – Avram Huiban – a fost trimes după nuiele de corn, ca să facă arcuri dintr-însele.

Huiban şi ceilalţi care-l întovărăşeau au nimerit în Cornişul Lungăşiei, din jos de unde-i astăzi satul Avrămeşti.

Pe-atunci locurile din părţile acelea erau numai păduri şi pustietate, dar lui Huiban i-au plăcut mult şi i-au rămas în gând locurile acelea.

După asta Huiban s-a bătut amarnic cu turcii la Rahova încât purtarea lui vitejească i-a plăcut şi lui Ştefan-Vodă, aşa că, după ce-a alungat pe turci către Bârlad de i-a scos afară din ţară, Vodă l-a răsplătit pe Huiban, dându-i răzăşie după cum ş-a ales el pe valea pârâului Văii Mărului, drept locul acela care i-a plăcut lui Huiban când a fost la nuiele de corn. Şi ca cinste mai mare, Ştefan a hotărât ca să nu mai fie ostaş din oastea care îmbla pe jos, ci să fie în oastea călăraşilor alături cu boierii ţării.

Hotărnicia s-a făcut în primăvară de-un aprod însămnând din Tutova, la gura Mărăşeştilor, către miazănoapte până în zarea Tuleştilor, unde-a aşezat o icoană într-un stejar bătrân.

Urmele stejarului tot se mai cunosc şi astăzi, în hotarul pădurii moşierului Iorgu Costandache.

Pe vremea aceea moşiile se măsurau în lungiş şi se puneau hotare, iar în curmeziş se întindea până unde ajungea o vită păscătoare în şase luni de zile, aşa că răzăşia lui Avram Huiban, către asfinţit era până în zarea Zeletinului de azi şi către răsărit, venea până la

zarea Tutovei. Avram Huiban s-a aşezat în Poiana-Dealului, unde-i azi biserica Sf. Neculai-Nou. Aici ş-a făcut el casă, cu femeia lui, Safta şi ficioru-su Gheorghe. Casa ş-a-ngrădit-o cu cioate de copaci şi pe lângă celelalte ale gospodăriei, ş-a făcut ş-o prisacă, fiindcă erau flori multe de tei şi de buruiană avrămeasă care le place albinelor.

Împrejurul casei lui Avram toţi ş-au făcut gospodării, feciori, gineri şi argaţi de-a lui şi tot s-au înmulţit casele până s-a făcut sat de-a binelea. De-acolea au făcut cu toţii o bisericuţă de lemn, cu hramul Sf. Neculai, căreia i se zicea şi *biserica lui Avram.*

Satul Avrămeşti îşi trage numele de la Avram Huiban şi de la buruiana *avrămeasă.*

Gheorghe Huiban s-a însurat cu Irina de la Neamţ şi tată-su i-a dat zestre Dealul-Merilor, întemeind un sat numindu-l Mărăşeşti, după porecla *Mărăscu* pe care o purta Gheorghe, din pricină c-avea mere-multe.

7.3. BALŞ

Satul Perchiu din comuna Hurueşti, ţinutul Tecuci, îi întemeiat din vremea lui Ştefan cel Mare.

Locul aista a fost dat unui viteaz de-al lui Ştefan-Vodă, anume Balş, care împreună cu un cumnat de-al lui au întemeiat satele: *Perchiu, Hedelcu, Fărcășești și Șendrești.*

7.4. BÂRSAN

Într-o zi de primăvară trecea Ştefan-Vodă pe zarea din luminişul Bârseştilor, cu o ceată de voinici. Colindase toată ziua călări toţi munţii, să strângă ostaşi, că Ştefan fusese bătut de turci în ţinutul Neamţului. Sara se urcară pe un tăpşan aproape de piscul Vulturului. Acolo descălecară şi au făcut un foc mare. Scoase din desagi ce mai aveau de-ale mâncării, ospătară şi s-au pus pe hodină.

În drumul lor până acolo nu-ntâlniseră ţipenie de om şi de pe munte nu zăreau nici o scânteie de lumină şi nu se auzeau decât hămăitul câinilor ciobăneşti din valea Putnei, de la poalele muntelui. Fiindcă le era urât, trâmbiţaşii scoaseră surlele şi sunau, de huiau văile.

Ciobanii care erau cu turmele, când auziră surlele se minunau cine să cânte-n munţi şi, când au mai văzut şi un fum gros acoperind vârful muntelui, au alergat cu ciomegile şi cu dulăii într-acolo.

Ieşiră stelele de-a binelea pe cer, când au ajuns ciobanii la focul domnesc.

Când i-a văzut, Vodă a-ntrebat:

– Cine sunteţi voi?

– Suntem ciobanii boiereşti.

– Nu vă temeţi, că şi noi suntem oameni buni; veniţi să vă spunem cine suntem şi ce căutăm pe-aici.

Şi le-a povestit cum au intrat turcii-n ţară, cum l-au bătut şi amu îmbla să strângă oştire ca să bată pe duşman şi să-l alunge afară din ţară.

– Lăsaţi, oameni buni, toate în pământ şi haideţi după mine, să învingem păgânătatea şi-ţi fi răsplătiţi pentru vitejia voastră.

Flăcăii, cum auziră aceste vorbe din gura lui Vodă, s-au legat cu jurământ că nu s-or despărţi de dânsul, numai când ş-or da sufletul.

Unul dintre dânşii, care-l chema Bârsan, ceru calul de la un arcaş şi se rugă de Vodă să-l aştepte până ce-a veni el.

Bârsan cutreieră toţi munţii de pe acolo şi a doua zi se-nfăţişă lui Vodă cu o ceată mare de flăcăi voinici, unul şi unul.

Ştefan-Vodă se bucură de treaba asta voinicească. De acolo s-au gătit de drum, frigând câţiva miei, ospătară şi au luat-o la drum.

Pe valea Putnei, Bârsan, fiindcă umblase peste măsură de mult, l-a ajuns truda şi ş-a dat sufletul în braţele tovarăşilor lui.

Cu toţii au zăbovit şi l-au îngropat pe malul drept al Putnei, lângă Coza. La cap i-au pus o piatră mare, cioplită la două capete, care se vede şi astăzi. Alăturea de mormânt este o fântână, care a făcut-o Vodă cu voinicii lui. Fântână se cheamă şi astăzi *Puţul lui Bârsan.* Are apă multă, dar nu tocmai rece, din pricină că-i amestecată cu lacrimile celor ce l-au îngropat.

După întâmplarea asta toţi s-au legat fraţi de cruce şi Vodă, în pomenirea lui Bârsan, le-a dăruit tot muntele şi locurile dimprejur să fie a lor pe veci.

Apoi sunând din surle porniră înainte, chemând pe toţi argaţii şi flăcăii care-i găseau în cale. Şi când au dat faţă cu turcul, l-au bătut şi l-au scos din ţară.

Flăcăii, care fusese tovarăşi cu Bârsan şi care scăpaseră teferi din bătălie, s-au întors iarăşi la turmele lor şi la căsuţele din munte, ş-au întemeiat pe locul dăruit de Vodă satul Bârseşti, şi muntele s-a chemat Bârsan, de la flăcăul Bârsan, care-a murit slujindu-şi ţara şi pe Vodă.

7.5. BIBIRE

Satul Bibireşti din comuna Letea, ţinutul Bacău, este întemeiat de unul Bibire ce moştenise acest loc de la un strămoş al lui care a trăit pe timpul lui Ştefan cel Mare, de la care primise în dar acest loc pentru vitejia ce a arătat-o într-un război.

7.6. BRAN VOINICUL

Mult necaz făcut-au turcii lui Ştefan-Vodă, dar ca-ntr-un rând, când se năpustiseră-n ţară fără veste, prădând şi pârjolind tot ce le ieşea în cale, nu-i pricinuiseră niciodată.

Dar Vodă nu-şi prăpădi nădejdea ci merse-n calea duşmanului, vestind să pornească bătrânii, femeile şi copiii la munte, iar voinicii să se strângă în preajma lui, că-i Moldova la grea cumpănă!

Şi umblând Vodă prin cei codri, cum erau pe-atunci, ajunse cam la răsărit de Târgul lui Nicoară (despre cari se zice că ar fi Nicoreştii de astăzi cei cu podgorii), unde

i se spune că o ceată de duşmani îi aţin calea pe culmea dealului. Vestea aceasta i-o aduse feciorul unui pădurar, anume Bran, poreclit Voinicul, pe vremurile şi meleagurile acelea. Şi a grăit către Vodă:

– Măria-Ta, te ştiu că eşti viteaz, dar drumurile şi gândurile te-au mai slăbit, ne pare, şi bine-ar fi să te duci la bordeiul tatei ca să te hodineşti, să-ţi întăreşti firea, iar eu şi cu voinicii de prin prejurul locului acestuia să-ţi fim de pază.

Şi Domnul s-a-nduplecat, a mers la bordeiul pădurarului de s-a hodinit, iar mai înspre seară a ascultat pe Bran-Voinicul şi ceata celor flăcăi cum înşelând pe turci, cari erau mai mulţi decât moldovenii, i-au atras la un aluniş prin şiretlic şi-acolo i-a stâlcit de n-a mai rămas nici-unul cu sleamă de suflare.

Însuşi Vodă a mers de a văzut cele întâmplate, iar la întoarcere a scris cu mâna lui pe-o stâncă de piatră, care stă şi astăzi pe jumătate îngropată, toată istoria întâmplată. Scrisoarea aceea era în slove vechi şi o ceteau cărturarii până mai ieri.

Pe Bran-Voinicul l-a fost pus Vodă în fruntea altor cete de voinici strânşi la glasul domnului şi cu dânşii a izbutit să înfrângă o parte din turci.

După ce pacea a venit în ţară din nou, a pus Domnul să se ridice o biserică peste piatra grăitoare din vremurile acelea, iar lui Bran-Voinicul i-a dat pentru dânsul şi pentru urmaşii lui atâta pământ cât a putut cuprinde cu ochii. Din neamul lui se trage obştea şi siliştea satului Branişte, din vecinătatea Nicoreştilor.

7.7. CRASNAŞ

Moşia Dolheşti din satul şi comuna Dolheşti, ţinutul Fălciului, alcătuia în vechime un trup cu moşiile Crăsniţa şi Brădiceşti, sub numele de *Crasna.*

Această moşie mare fiind loc domnesc, Ştefan cel Mare a dăruit-o unui ostaş viteaz al lui care-l chema Crasnaş, de la care a luat şi locul numele de Crasna.

7.8. CRĂCIUN

Satul Crăciuneşti din comuna Drăguşeni, ţinutul Vaslui, îşi are numele de la un oştean care-l chema Crăciun.

Aceste locuri i le-a dăruit Ştefan cel Mare ca răsplată pentru vitejiile lui.

7.9. CUDALB

Numele satului Cudalbilor, zic oamenii că vine de la unul Manolache Cudalb, ostaş din vremea lui Ştefan cel Mare, căruia pentru vitejia lui i-a dat aici loc de sălăşluire şi de hrană.

În partea de jos a satului este un drum care se cheamă drumul lui Manolache.

Tot oamenii mai spun că odată cu Manolache Cudalb au mai fost împământeniţi de Ştefan-Vodă şi căpitanii Beţiru şi Obreja care s-au aşezat tot în satul *Cudalb.*

7.10. DARMAN

Numele comunei Dărmăneşti din ţinutul Bacău vine de la un viteaz căpitan de-al lui Ştefan cel Mare, Darman, căruia i-a dăruit locurile acestea.

Tot în comuna Dărmăneşti este un sat Plopu. Numele satului acestuia vine de la un plop uriaş şi spun bătrânii că este răsărit de pe vremea lui Ştefan cel Mare.

Plopul este şi azi înalt şi falnic aşa că se vede cine ştie de unde.

7.11. DOBÂNDĂ

Moşia Pogorăşti din comuna Comândăreşti, ţinutul Botoşani, se zice că a fost dată de Ştefan cel Mare unui oştean vrednic, care pentru vitejia lui s-a şi numit Dobândă.

Urmaşii lui au început să se cheme Pogor, adică pogorâtori (coborâtori) din acea veche familie vitejească.

7.12. IPOTĂ

În vremea lui Ştefan cel Mare şi Sfânt a fost un viteaz mare hatmanul Ipotă şi, pentru vitejiile lui, Vodă i-a dăruit o bucată de moşie din comuna Ţepu, ţinutul Tecuci. Aici a întemeiat Ipotă un sat Ipoteşti, după numele viteazului ostaş Ipotă.

Din pricină că satul era în calea varvarilor tătari şi turci, care cutreierau pe atunci des ţara noastră şi oamenii neputând suferi atâtea prădăciuni şi necazuri, au părăsit satul şi au întemeiat alt sat mai spre asfinţit, într-o poiană din mijlocul unui codru.

Şi a luat unul o ţăpuşă şi-a zis:

– Aici să ne facem satul ca să scăpăm de prădăciunile varvarilor, iar satul să se cheme Ţepu şi a împlântat ţepuşa în pământ. Şi astăzi se numeşte satul aşa.

Alţi gospodari, care n-au avut loc în poiană, au găsit mai spre miazănoapte un loc potrivit, şi-au întemeiat un alt sat mai mic pe care l-au numit *Ţepu-de-Sus* şi satul cel mai din jos s-a numit *Ţepu-de-Jos.*

Strămutarea satului Ipoteşti s-a întâmplat cu vo 300 de ani mai înainte.

Şi astăzi este o vâlcea şi un pârâu în partea despre răsărit a comunei Ţepu, care poartă numele de Ipoteşti.

7.13. MARIA SUTAŞULUI

Fică, soră şi femeie de ostaş, Maria, de la moartea bărbatului său, intră în oştire, unde tatăl său, bărbatul său şi fraţii săi muriră de mâna vrăjmaşului.

Avea 20 de ani, când rămase văduvă şi cu un copil, şi fu primită în oaste de către căpetenia oştirii.

În timpul războiului cu ungurii, la Baia, ea avu prilejul să ia parte la luptă, şi se deosebi prin curajul şi îndrăzneala sa.

În bătălia de la Rahova, era întotdeauna în fruntea oastei, încât oştenii tovarăşi se plânseră căpeteniei oştirii, să o lase mai în urmă, pentru că-i mama unui copil, care trebuie să-l îngrijească.

Dorinţa lor a fost împlinită şi Maria rămase în urma oştirii.

Aici ea se deosebi din nou, când, văzând rănit de moarte un comandant şi strângând 120 de femei de prin sate, cără toată noaptea muniţie şi hrană, la Cănţălăreşti (Vaslui), unde Ştefan cel Mare bătu 120 mii de turci.

Mai târziu la Valea-Albă (Neamţ) ea intră iarăşi în luptă, şi pe când mânuia un tun, a fost rănită greu şi silită să iasă din luptă.

Din acest război, i s-a dat gradul de cinste, făcând-o sutaş (căpitan) şi Vodă a oprit-o la curtea domnească printre boieri, unde a fost la mare cinste până la moartea sa.

7.14. MICŞUNĂ

Locuitorii din satul Deleni, comuna Deleni, ţinutul Fălciului, sunt răzeşi vechi. Bătrânii spun că se trag din trei vădane şi anume: Mala, Malina şi Maruşca, ale căror bărbaţi au murit într-un război de-al lui Ştefan cel Mare, precum şi dintr-un alt oştean Micşună, a cărui parte de moşie se numeşte şi astăzi *Micșurești*.

7.15. STROIE

Ştefan cel Mare şi Bun, trecând odată de la Hârlău spre Neamţ, a poposit pe podireiul (platoul) unde-i astăzi satul Stroieşti, din comuna Vascani, ţinutul Sucevei, şi i-au plăcut tare locurile acestea.

Moşia nefiind a nimănui, el o făcu danie lui Stroe, unul dintre căpitanii săi vrednici şi cu credinţă.

Căpitanul Stroie a întemeiat satul *Stroiești*, pentru pomenirea şi cinstea celui ce l-a miluit cu atâta cinste.

7.16. ŞOIMAN

Numele satului *Șoimărești*, din comuna Drăgăneşti, ţinutul Sucevei, şi-l trage de la un vestit căpitan de oaste: Şoiman, căruia Ştefan cel Mare, pentru vrednicia ostăşească, i-a hărăzit această moşie, pe care a întemeiat satul.

7.17. TALABĂ

Moşia *Talabasca* din comuna Fundeni, ţinutul Tecuci, îşi trage numele de la un slujbaş al lui Ştefan cel Mare care-l chema Talabă, căruia pentru slujbele lui ostăşeşti, Vodă i-a dăruit moşia asta, unde a întemeiat Talabă două sate: Branişte şi Pielegoală, care din pricina

revărsării Siretului – şi-i mai zăhăiau şi varvarii năvălitori pe vremurile acelea – satele s-au stricat şi nu se mai cunosc astăzi urmele lor.

7.18. STÂLPUL LUI ROŞCA

Pe locul unde se sfârşeşte *Valea lui Ștefan-Vodă*, în valea pârâului Moşna, este aşezat în pământ un stâlp de piatră.

Stâlpul îi ieşit afară din pământ ca de un metru şi-i scris pe dânsul ceva, dar nu se poate ceti.

Bătrânii spun că sub stâlpul acesta îi îngropat un căpitan Roşca şi care a căzut mort într-o bătălie de-a lui Ştefan cel Mare, pe *Valea lui Ștefan-Vodă*.

Acest stâlp se află în comuna Moşna, ţinutul Fălciului.

7.19. POVESTEA VRANCEI

De mult, pe timpul domniei lui Ştefan cel Mare, pe când Ţara Românească nu era unită încă şi ţinuturile Munteniei şi Moldovei aveau fiecare domnii lor, a fost o luptă mare între plăiesii lui Ştefăniţă şi armia turcească, care năpădise ca frunza şi iarba pe pământul Moldovei.

Bătălia a fost aprigă şi, din cauza numărului prea mare de duşmani, faţă de oastea lui Ştefan, moldovenii au căzut biruiţi.

Voievodul, amărât în suflet de această pierdere, fugise din faţa puhoiului vrăjmaş, ca să nu fie prins şi rătăcind singur prin munţi, a ajuns pe Valea Putnei.

Pe atunci, în Vrancea nu erau sate cu lume multă, ca în vremea de astăzi şi nici locuri goale şi dealuri chelbaşe, cum se văd acum. Codrii stăpâneau mai peste tot şi abia unde şi unde câte un pâlc de case se găseau înşiruite şi ascunse pe la poalele pădurilor, lăturiş cu scurgerea apelor, iar oamenii erau mai toţi ciobani, care-şi păşunau oile prin golurile şi poienele munţilor.

După atâta umblătură prin codri, nimeri prin asfinţitul soarelui la o casă de pe dumbrava Bârseştilor.

Aici, o babă bătrână torcea dintr-un fuior de cânepă pe prispa casei.

– Bună ziua, bătrânico, zise voievodul descălecând şi legând calul de ţâţâna porţii.

– Bună să-ţi fie inima, voinice, răspunse blând bătrâna, care uitând să mai tragă fir din caier, privea mirată pe viteaz, căci nu-l cunoştea cine este.

– Fă bine, mătuşică, de-mi dă ceva de mâncare şi lasă-mă să mă odihnesc puţin că tare am ostenit de când umblu pe coclaurile astea.

Baba, fără să mai facă vorbă multă, puse masa şi îi dete străinului să îmbuce lapte cu mămăligă şi brânză de oi, repezindu-se apoi la coşar de aşeză armăsarul la iesle.

Când se înapoie în casă, găsi pe străin culcat. Se aşezase pe o laviţă, aşa îmbrăcat cu sarica cum se afla şi aţipise, căci după cum se cunoştea pe trăsăturile feţei, era tare obosit.

Îl privea acum nedumerită baba şi nu înţelegea cine să fie străinul acesta cu părul bălai şi cu faţa rumenă şi frumoasă, de a rătăcit tocmai prin inima codrilor aceştia, unde doar mocanii de aici sălăşluiau în voie cu oile lor, fără să le tulbure cineva liniştea...

Tot uitându-se aşa cu luare aminte, bătrâna observă că voinicul purta haine ostăşeşti de domn, cusute în fireturi şi aur, pe sub sarica greoaie de lână de oaie, care se lăsase puţin la o parte, desvelindu-i pieptul de viteaz.

Îndată îşi dădu cu ideea că nu poate să fie altul decât Ştefan-Vodă, domnul Moldovei, despre care auzise că fusese învins de turci într-o bătălie, că oastea i-a fost risipită şi alungată, iar el s-a retras în munţi.

Fără să mai stea pe gânduri, porni la fugă până la stâna din vale, ca să-şi vestească feciorii, lăsând pe Ştefan-Vodă singur, să se mângâie cu somnul.

Baba avea şapte feciori voinici, tot unul şi unul, înalţi, spătoşi şi vânjoşi, care nu se temeau de nimeni în calea lor. În ei îşi pusese acum nădejdea şi, ajungând la stână, le povesti cele întâmplate cu voievodul, îndemnându-i ca să plece cât mai curând şi răscolind ţinutul Vrancei, să strângă pe toţi voinicii plaiului acesta, cu care Ştefan să pornească la luptă şi să alunge pe turci din ţară.

De cuvânt, feciorii babei, toţi şapte, se răspândiră în şapte părţi ale Vrancei, buciumând pe văi şi dealuri, până a doua zi în zori, strângând fiecare câte o ceată de voinici, cu cari se lăsară pe dealul Dumbrăvii.

Dimineaţa, când baba îşi văzu feciorii venind, deschise larg uşa de la odaia în care se afla Ştefan-Vodă şi voioasă îi zise:

– Măria-Ta, nu fi întristat. Scris este ca un aşa de bun viteaz să nu rămână învins de mâna duşmanului. Ia te uită cum îţi vin ostaşii cu care vei învinge lifta păgână.

Ştefan ieşi în prag şi rămase mirat când văzu curgând din toate părţile cete de voinici, înarmaţi cu lănci şi arcuri, coase şi topoare ce străluceau în razele soarelui de-abia răsărit.

– Dar de unde sunt aceşti voinici, bătrâno, şi cine i-a adunat aşa?

– Sunt plăieşii Vrancei, Măria-Ta, şi vin cu toţii ca să porneşti cu ei la luptă. Te-am văzut cât de amărât erai când ai venit aseară şi ştiam că oastea ţi-a fost nimicită în luptă cu turcii. De aceea am trimis pe cei şapte feciori ce-i am, şi uite, până dimineaţă ţi-au strâns oaste nouă în loc, toţi voinici şi dornici de luptă.

Apoi chemându-şi feciorii lângă ea, urmă:

– Aista-i Bodea, aista Spirea, celălalt Negrilă, apoi Bârsan, Spulber, Pavel şi cu Nistor. Toţi sunt feciorii mei şi acum ţi-i dau Măriei Tale. Cu ei şi cu întreaga ceată ce au adunat, mergi fără teamă şi-i vei scoate pe duşmani din ţară.

Voievodul, înveselit acum, privea mândru la oştenii aceştia adunaţi în pripă în jurul său, cari i se păru vrednici de luptă, apoi, întorcându-se către babă, îi zise:

– Dar cum te numeşti, bătrâno?

– Tudora Vrâncioaia.

– Să trăieşti, mătuşă Tudora, şi Dumnezeu să-ţi dea sănătate, pentru sprijinul şi dragostea de ţară ce arăţi.

Apoi îmbărbătându-şi oastea adunată, plecară cu toţii peste dealuri şi străbătând codrii la vale, izbi în coastă pe vrăjmaşi.

Toţi s-au luptat voiniceşte, Ştefan-Vodă era printre cei dintâi, înconjurat de flăcăii Vrâncioaiei, cari se luptau ca nişte lei lovind în dreapta şi în stângă tigvele păgâne care cădeau ca bostanii, înroşind pământul.

Şi astfel, cu ajutorul lui Dumnezeu, Ştefan a învins şi de data asta pe turci izgonindu-i din ţară afară.

Atunci, de bucurie, voievodul se puse de petrecu şi veseli cu ostaşii săi, iar în urmă chemă lângă el pe cei şapte feciori ai Vrâncioaiei şi le zise:

– Flăcăi, cu voi am câştigat izbânda şi am alungat pe vrăjmaşi. Dacă nu nimeream la casa mamei voastre, multă vreme turcii ne secătuiau ţara. Sunteţi vrednici de răsplată domnească. Iată, voi sunteţi şapte fraţi, iar în Vrancea sunt şapte munţi. Ai voştri să fie în veci, cu văi, ponoare şi tot ce se află acolo. Întoarceţi-vă dar înapoi în codrii voştri şi să-i stăpâniţi sănătoşi, din neam în neam; iar mamei voastre duceţi-i multă sănătate din partea voievodului Ştefan, care la vreme de strâmtoare a găsit la casa ei pat pentru odihnă şi braţe vitejeşti de luptă.

Le făcu ocolniţă pe piele de viţel, scrisă cu litere de aur, pentru dania domnească, document în puterea căruia fiii Vrâncioaii ajunseră stăpânii munţilor Vrancei, de la Trotuş, până în valea Bâsca a Buzăului.

Şi de atunci fiecare din cei şapte fraţi, înapoindu-se pe plaiurile Vrancei, s-au aşezat la poalele munţilor, întemeindu-şi fiecare sate, după numele lor: *Bodești, Spirești, Negrilești, Bârsești, Spulber, Păulești, Nistorești.*

8. Locuri memorabile

8.1. APE

8.1.1. FÂNTÂNA LUI ŞTEFAN

Spun bătrânii că mai demult de să nimerea să fie vreo vrajbă între împăraţi, bătăile nu se începeau cu una cu două, nici nu să gătau în o lună ori în două cum să gată azi. Pe atunci nu era nici pomină de cară de foc, nici de puştici, cătanele trebuiau să drumărească cu anii până ajungeau la locul unde suna porunca, apoi bătaia ţinea cu anii şi într-o bătaie abia de mureau câteva sute de oameni, neavând decât buzdugane şi lănci care nu erau aşa de vrăjmaşe ca înfocatele estea de puşti.

Ştefan, împăratul moldovenilor, avuse atâtea răsmeliţi şi bătăi cu împăraţii vecini câte până atunci nu a avut doară Alexandru împărat care s-a fost bătut şi cu muştele. Împăraţii vecini când unul, când altul îl hârâiau mai luându-i o bucată de pământ, mai făcându-i alte mirozenii, numai-ca să-i pice în ciudă lui Ştefan ca apoi să poarte bătaie. Şi să bătea Ştefan cu toţi câţi nu-i dedeau pace căci voinic era cu toate cătanele lui şi parcă era făcătură că totdeauna ieşea învingător. Asta îi cătrănea rău pe pizmaşi şi de aceea înţelesu-s-au pe sub ascuns cu toţii odată, când le va veni bine, să năvălească asupra lui şi să-l scoată afară din ţară.

Ştefan, însă, viclean cum era, le pricepu gândul şi de aceea nu le-a prea dat vreme până s-or pune în rând cu toţii ca să-l poată bate doar când pe unul, când pe altul îl scotea din răvaş, alungându-l de-i mergea colbul.

Noi, ardelenii, cari eram sub stăpânire străină, la porunca celor mai mari, duse-ne-am cu mic cu mare ca să-l scoatem din cuibul lui de vultur şi să-i dăm o bătaie de care nu mai mâncase de când era. Ne-am dus cu gând vitejesc, dar întorsu-ne-am cu toţii bătuţi ca vai de noi, că unde îl vedeai pe Ştefan gândeai că vezi pe satana, aşa-ţi umbla frica prin oase.

Ajungând la muchia unui deal hărţuitu-ne-am cu el trei zile şi trei nopţi, dar după ce ai lui să tot înmulţeau şi ai noştri să tot împuţinau, alungatu-ne-au de fugeam mâncând pământul căci în urma noastră venea şi el cu ai lui, pe care ne prindea era vai de coastele noastre.

Alergând în goana mare, ostenitu-s-a de era să moară, iar ca să-şi stâmpere setea nu găsea o fântână căci ai noştri, pe unde treceau, pe toate le otrăveau. Văzând că nu-i chip de a găsi apă bună, opritu-s-a în mijlocul unui şes şi, rugându-să (...) şi-a împlântat lancea în pământ de unde (...) a ţâşnit apă rece ca sloiul şi limpede ca şi cristalul iar în locul acela a făcut o fântână din care şi-a răcorit setea întreagă armadia.

Fântâna aceea se numeşte *Fântâna lui Ștefan.*

8.1.2. GÂRLA CAZACULUI

Între Badeuţi şi Satu Mare din Bucovina, este o gârlă care se cheamă *Gârla Cazacului,* din pricină că acolo au fost bătuţi cazacii şi tătarii de Ştefan cel Mare şi Sfânt.

Gârla asta a fost spartă de oastea moldovenească ca să steie acolo tupilaţi şi să nu-i vadă duşmanul.

Ca să se pomenească veac de veac izbânda moldovenilor şi ca mulţămită lui Dumnezeu, Ştefan a pus de-a făcut o biserică drept în locul aista.

8.1.3. IAZUL DE LÂNGĂ SULIŢA

Iazul sau lacul Dracşani, de lângă Suliţa (jud. Botoşani) este domnesc. Ştefan-Vodă l-a iezit cu lână şi cu mare greutate a putut să-i oprească apele pentru multă vreme. Până mai deunăzi se vedea talpa caicului în care Ştefan se plimba pe iaz în zile de sărbătoare, când mai răsufla şi el de atâtea războaie. Cât a necăjit el şi cu iezetura asta! Că era străşnicie mare cu apele prin părţile noastre; şi până n-a bătut toată iezetura cu lână, şi până n-a pus acolo, în gura apelor, un ţigan şi un cucoş, n-a fost chip! Lanţuri cât pumnul de groase ţineau piept cu şuvoaiele. În miezul nopţii, când e bine şi frumos, ţiganul iese şi azi şi scapără din cremene şi din amnar; iar cucoşul cântă de se răsună toată valea până departe şi bate din aripi la opust.

Tot Ştefan cel Mare a pus în iaz o ştiucă şi un crap, cu câte un cercel de aur în urechi. Crapul s-a dus degrabă – semn rău pentru dânsul! – , dar ştiuca s-a găsit nu de mult, mare, mare, cu cercelul în urechi, aşa cum o azvârlise-n apă Vodă, atunci când petrecea pe caic cu lăutarii. Azi iezetura s-a rupt, pescarii au cutezat să sfârşească de zile şi ştiuca domnească – semn de vremuri rele... Căci şi iazul când se mânie, dar mai cu seamă la Iordan – când preoţii aici sfinţesc apele – face: u,u,u... arătând că cere om...

8.1.4. IZVORUL LUI ŞTEFAN-VODĂ

Nu-i român care să nu fi auzit pre bătrâni povestind seara, înainte de culcare, despre Dealul Crucii din Putna. Şi mai că fiecare cunoaşte istoria lui, povestită din moşi-strămoşi, strâns legată de zidirea mănăstirii Putna, falnicul şi sfântul loc de odihnă al scumpelor oseminte ale celui mai mare domn al Moldovei, ale lui Ştefan cel Mare!

Şi strămoşii ne-au povestit că lui Ştefan-Vodă, care a trăit o viaţă grea şi zbuciumată, locurile mândre şi tainice de pe îngusta vale a Putnei atât de mult i-au plăcut, încât şi-a făcut în biserica-i de aice sălaş pentru veşnicie, ca măcar după moarte, trupul său mult ostenit să afle dorita odihnă şi linişte în acest loc tainic, liniştit şi încântător. El dorea adică ca să audă din mormânt (...)

freamătul codrilor şi şopotul Putnei, pe care în viaţă nu o dată cu nesaţ îl asculta.

Şi tocmai această tăinicie şi linişte a locului, apoi freamătul codrilor şi sunetul repedei Putne mult îi plăcea marelui războinic Ştefan. De aceea, după ce isprăvea câte-o luptă crâncenă şi sângeroasă cu falnică izbândă, şi după ce-şi vedea ţara aşezată pe o bucată de vreme pe pace, atunci pe loc părăsea strălucita, zgomotoasa şi de mulţi căutata sa curte, din preajma Sf. Dumitru din Suceava, îşi lua doamna şi copiii, fără să deie de ştire cuiva, şi o apuca de-a dreptul la cuibul său mult iubit, la sălbateca Putna, ca să afle aice liniştea ce-i trebuia spre a-şi oţeli puterile atât de des şi de mult încordate, să poată închega în minte planuri de război cât mai isteţe, să respire aer curat de munte, să se bucure de vederea brazilor verzi, să se odihnească fără grijă pe pajiştile moi, să guste mirosul dulce de iarbă abia cosită şi să beie apă rece şi sănătoasă din limpezile izvoare de munte.

Şi mai ales izvorul care curge în vale, de sub Dealul Crucii, zice că se putea lăuda că apa lui curată ca lacrima şi rece ca gheaţa, nu o dată a răcorit pre Ştefan-Vodă. Ştefan-Vodă adică, cu toate că era domnitor şi-i sta în putere şi voie să beie din vinurile cele mai alese din ţară, ba chiar şi din alte ţări cu vinaţuri vestite, bea cu mare plăcere din acest simplu şi necunoscut izvor de munte.

Şi zice că lui Ştefan atâta îi plăcea aerul cel curat, mirosul florilor şi al răşinei din brazii de pe dealurile Putnei, încât nu o dată poroncea să i se aştearnă masa pe un tăpşan de lângă izvorul de sub Dealul Crucii. Masa se întindea lungă, lungă ca s-ajungă pentru Vodă şi

curtenii lui, care numai ce obliciau că viteazul lor domn este la mănăstirea Putna, într-un buc acolo îi urmau.

Şi Vodă zice că nu era tocmai bucuros de dânşii şi de atâta gălăgie, căci doară de ea fugise, însă ştii cum zice românul, fugise de ea, dar nu scăpa. Ştefan-Vodă, ca să se răzbune asupra boierilor că năvăliră peste dânsul şi aici în singurătate şi-i stricară liniştea, punea să-i aducă cofe mari, noi, nouţe, pline cu apă răcoritoare din izvorul de sub Dealul Crucii. Vodă cu multă plăcere bea din răcoritoarea apă de munte şi închina şi la boieri. Aceştia, dezmierdaţi şi dedaţi cu vin bun, vrând-nevrând, făceau haz din necaz, sărutau cu multă supunere mâna lui Vodă şi înghiţeau pocalul, cu izvor rece repede, într-o duşcă, cu ochii închişi, ca apa mai repede să se strecoare la vale şi să nu le rămâie pe limbă gustul de apă. Şi Vodă râdea în sine şi lăuda pe boieri că le place izvorul şi lăuda izvorul, că apa îi este bună.

Şi, fiindcă Ştefan-Vodă şi când petrecea singur în draga-i Putna obicinuia să meargă la acel izvor şi să beie apă din el, de aceea i-a şi rămas numele de *Izvorul lui Ștefan-Vodă* şi până astăzi, şi aşa se va chema până ce va mai călca picior de român pe aceste locuri (...)

Şi uitat nu va fi *Izvorul lui Ștefan-Vodă* până vor mai fi români şi ei de-a pururea vor fi!

8.1.5. IZVORUL LUI ŞTEFAN CEL MARE

Mai demult nu era atâta pace în ţări ca acuma. Vrăjbile erau mai dese şi bătăile erau lucru de toate zilele. Aşa în ţara moldoveanului, ca şi în alte ţări, nu să potolea bine o vrajbă şi se şi începea alta. Când se băteau cu tătarii, când cu turcii, când cu ungurii, când cu alte limbi streine.

Odată s-au bătut leşii şi cu Ştefan cel Mare, care era împărat ne-astâmpărat, căci nu era an lăsat de Dumnezeu în care el să nu se hărţuiască cu cineva. Din ce le-o venit vrajba, din ce nu, nu se ştie. Destul că le-o venit şi atâta.

Fiecare împărat îşi strângea armată care de care mai multă şi mai vitează. Cel leşesc ş-o strâns leşi de-ai lui, cel moldovenesc, români de-ai lui. Ş-o făcut puşti cari de cari mai oţelite şi ş-o strâns iască de prin toţi codrii. Astfel înarmaţi s-o bătut azi, s-o bătut mâine, însă fără să se dovedească care e mai biruitor. La urma urmelor, li să gătase iasca şi li să rupsese cremenea puştilor, dar tot de împăcat nu să împăcară. Poate că Ştefan, om mai creştin, s-ar fi împăcat, dar cel al leşilor nu se învoi o dată cu capul; căci doar se lăudase la lume că el va fi voinicul care va bea sânge din sângele lui Ştefan şi va mânca carne din carnea lui.

Gătându-li-se şi mâncarea pentru ei şi cătanele lor, se hotărâră că numai amândoi să se lupte luptă dreaptă, luptă voinicească. Fără multă bătaie de cap să învoiră, căci doară nici unuia nu-i prea era frică de luptă, fiind

colea voinici, nu cum suntem noi, abunăoară. Sulfucându-şi mânecile, se luară-la trântă şi se zoliră până ce era soarele în crucea amiezei dar nu se biruiră. La amiază băură câte-o înghiţitură, căci li se uscase limba şi cerul gurii de înfierbântaţi ce erau, apoi să hărţuiră până la ojina cea mică, atunci când împăratul leşilor mai slăbind din picioare, căzu peste un bolovan, de i s-au sucit grumazii şi cu ei suciţi s-a întors acasă, rugându-se lui Ştefan de iertare. Ştefan, milostiv şi bun la inimă cum era, l-a iertat şi l-a lăsat să se întoarne în ţara lui (...)

Izvorul din care au băut apă s-o chemat apoi *Izvorul lui Ștefan cel Mare.* Care e şi unde e nu se ştie, că de atunci e mult şi oamenii au murit, fără a ne lăsa vreun răvaş ori vreo însemnătură.

8.1.6. PÂRĂUL VALEA ALBĂ

Pârăul Valea Albă se zice că i s-ar fi dat numele de la câmpul alb, rămas de la oasele soldaţilor morţi în bătălia dintre Ştefan cel Mare şi turci, şi că Ştefan cel Mare a pus de s-au adunat toate oasele de pe câmp şi, făcând o groapă mare, a pus oasele în ea şi apoi a zidit o biserică deasupra, care biserică e şi astăzi în apropiere. Biserica, mănăstirea şi satul poartă numele de Războieni, nume dat în amintirea acestui război.

8.1.7. VADUL VLĂDICHII

La marginea oraşului Rădăuţi, acolo unde drumul vechi al Sucevei trece peste pârâul Suceviţei, este un vad ce-i zice *Vadul Vlădichii.* Tradiţia spune că numele acesta se trage din timpul lui Ştefan cel Mare când era episcopie la Rădăuţi şi domnul venea deseori pe aici, cu treburi de-ale ţării sau în trecere spre Putna. La sosirea în Rădăuţi, el era întâmpinat totdeauna de vlădica de aici afară din oraş, la vadul Suceviţei, de unde i s-a zis acestui loc *Vadul Vlădichii.*

8.1.8. VÂNĂTOAREA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Iel precum o fost şî spun părinţâi noştri, cî pi-acolo pi undi-i brazda o trecut pişti apî pân la Ades, o trecut Ştefan seal Mari. Acolo-n Ades s-o-necat Molda, o căţă, o dulaicî.

Îmbla după iepuri, dupî goanî. S-audză, părinţâi noştri spune, pi aicea o mânat Ştefan cel Mare buhaiu. Apu de-acolo o făcut iel brazdî pân în Ades, pi urma calului, undi-o mărs. Pin Slobodzâia merzi drept în Ades.

8.2. VĂI

8.2.1. VALEA GROAZEI

În ţinutul Iaşi este o vale, în marginea căreia se sfârşeşte dealul Hodora, care se cheamă *Valea Groazei.*

Bătrânii spun că în vremea lui Ştefan cel Mare, moldovenii aveau o bătălie cu turcii şi în valea asta turcii le-au tras o groază (frică, spaimă) straşnică moldovenilor, şi de atunci i-a rămas văii numele de *Valea Groazei.*

8.2.2. VALEA OANEI

Se ţinea bătălia pe Rahova, înainte de a-i fugări pe turci până pe la Siret, la Ionăşeşti, la Vadul Turcului, când au trecut apa, Dumnezeu ştie cum. Se ţinea bătălia şi Ştefan-Vodă era lângă satul Mirceşti, de la ţinutul Tutovii pe-o vale.

Atunci i-a fost venit vestea că s-a născut, dintr-o dragoste lăturaşă, fata lui, Oana.

Şi de atunci a rămas că valea se cheamă şi până-n ziua de astăzi *Valea Oanei.*

Şi satul *Valea Oanei* tot de la Ştefan cel Mare se ţine că este.

8.2.3. VALEA LUI OANEA

...Ştefan cel Mare, Ştefan-Vodă a fost pe aicea o trăit pin văili iscea, Valea-lui-Oanea. Ş-pân a nu vini călugării s-audză c-o fost Ştefan cel Mare... S-audză c-o fost, da iei nu l-au apucat, da nisi părinţîi niei.

...Călugării din satul Copanca, judeţul Tighina o găsât comori. Pi urisili lor o vinit ş-o disgropat comori în Valea Oanii.

8.2.4. VALEA RĂTEZEL

Trecând Ştefan-Vodă peste părăul ce curge între Beclean şi Ciceu a prins o ceată de aluşnitori, care voiau să-l omoare pe furiş. Pe aceştia i-a pus pe marginea părăului, cu ochii legaţi şi, retezându-le capul cu săcurea, i-a aruncat în vale. Valea, apoi a numit-o *Rătezel*, drept pildă îngrozitoare pentru toţi oamenii cu astfel de gânduri rele.

8.2.5 VALEA LUI VODĂ

Între dealurile Miroslava şi Galata din ţinutul Iaşi, este o vale, şi-n valea asta să povesteşte că Ştefan-Vodă ş-ar fi tras oştirile lui în vremea unui război şi de aceea să şi cheamă *Valea lui Vodă*.

8.3. COPACI

8.3.1. STEJARUL LUI ŞTEFAN CEL MARE DE LA COBÂLNEA

Xică, cu pest7e vreo 500 de ani în urmă domnitorul Moldovei Ştefan cel Mare a avut aici, în apropierea satului Cobâlnea din Basarabia, o grea luptă cu tătarii, pe care i-a biruit, alungându-i din ţară. Şi cum era datina pe acele vremuri, după fiecare bătălie încununată cu succes, se ridica o biserică sau mănăstire. Ştefan-Vodă a înălţat o bisericuţă de lemn la marginea satului, lângă un stejar tânăr, sub care s-a odihnit în timpul luptelor...

Stejarul tot creştea, întinzându-şi ramurile viguroase în toate părţile. Neumbrit de alţi arbori, tulpina creştea mai mult în grosime, iar coroana – în lăţime.

În vremurile de grea cumpănă, când năvăleau turcii sau tătarii, în scorbura stejarului spun că ar fi fost ascunse obiecte de mare valoare. Cu timpul scorbura s-a închis cu lemnul copacului în creştere şi o întreagă comoară a rămas în tulpina lui.

8.3.2. STEJARUL LUI ŞTEFAN CEL MARE DIN CAŞVANA

Se spune din bătrâni că după lupta de la Codrul Cosminului, când Ştefan cel Mare s-a întors biruitor împotriva polonilor, a ajuns cu oştile sale pe

dealurile păduroase din apropierea curţii hatmanului Luca de la Arbore.

Şi, undeva la răsărit de sat, cale de un ceas, a nimerit într-o poiană, la o stână de păstori cu oile din aceste locuri. Cum era obosit din luptă şi după drum lung, Ştefan a descălecat la umbra unui stejar din poiană. Atunci au venit la el baciul stânii şi ciobanii şi i-au adus un caş mare, pe care văzându-l, voievodul a zis cu mirare:

– Ce caş avan!

Şi a ospătat din el cu vitejii săi acolo sub stejar.

De atunci au trecut multe sute de ani, iar satului, care a luat fiinţă aici i s-a zis, de la cuvintele lui Ştefan, *Caşvana*.

Şi stejarul unde Vodă a poposit cu oştenii săi este până astăzi, cât s-a făcut mare de nu pot să-l cuprindă patru oameni la tulpină. Spun unii că s-ar fi găsit mai demult şi o sabie înfiptă în pământ sub stejar, rămasă de la vreun viteaz de-al lui Ştefan, dar mai mult nu se ştie. Iar bătrânului stejar îi zice *Stejarul lui Ștefan cel Mare* amintind că prin aceste locuri a trecut domnul cel mai viteaz al ţării.

ŞTEFAN CEL MARE ŞI SFÂNT

8.3.3. STEJARUL LUI ŞTEFAN CEL MARE

În satul Plăvălari, nu departe de Reuseni, este o biserică mică de lemn în pădure, ce-i zice a lui Ştefan cel Mare.

Tradiţia spune că pe când Ştefan era un flăcăiandru, a fost luat de tatăl său Bogdan-Vodă la o nuntă în satul

Reuseni. Noaptea însă, în toiul nunţii a năvălit pe neaşteptate Petru Aron, fratele domnului, cu o ceată de oşteni şi, prinzându-l pe Bogdan, l-au omorât.

Ştefan atunci de frică a fugit şi s-a ascuns în pădure, într-un stejar. Zadarnic l-au căutat oamenii lui Petru Aron ca să-l omoare şi pe el, că nu l-au mai găsit.

După ce a ajuns domn al Moldovei, Ştefan a ridicat aici, din lemnul stejarului în care şi-a aflat scăpare o biserică, în amintirea acestui fapt.

8.3.4. STEJARUL LUI ŞTEFAN CEL MARE DE PE IŞNOVĂŢ

Bătrânii satului Pănăşeşti, sat vecin cu Căpriana, povestesc despre locurile unde era un râuleţ, numit în actele domneşti de pe timpul lui Ştefan cel Mare pârâul Mulovateţ, acolo unde se întâlneau apele Târnaucii cu vechiul curs al Vâşnevăţului. Se spune că de aici începe vechiul hotar al mănăstirii Căpriana şi se întindea spre satele Ciobanca, Pănăşeşti, Căpriana şi Vorniceni. Alt hotar, zis hotarul cneghinei, era de la mănăstire, de-a curmezişul la Târnauca, apoi peste Târnauca, de-a curmezişul la Cârlani.

În preajma râuleţului Mulovateţ este şi astăzi o poiană cu stejari seculari, printre care localnicii deosebesc unul mai răsărit, a cărui ramificaţie aminteşte de o coroană domnească. Tradiţia mai spune că aici se odihneau Ştefan cel Mare când venea la mănăstire, iar copacul este numit *Stejarul lui Ștefan cel Mare.*

8.3.5. PLOPUL LUI ŞTEFAN-VODĂ

În satul Plopu, comuna Dărmăneşti, judeţul Bacău, era un plop bătrân – căzut astă vară de bătrâneţe – pe care se zice că l-a sădit Ştefan cel Mare cu însăşi mâna sa. Despre acel falnic copac, de la care s-ar fi trăgând şi numele satului, se spun multe lucruri.

Aşa se zice că l-a fost blăstămat Ştefan-Vodă ca să nu-l taie nimeni – nici topor ori beşchie să nu se atingă de el.

Într-un rând, se zice, au încercat doi oameni din sat să-l răteze cu beşchia şi, cum s-au apucat, au şi rămas înlemniţi, morţi. Jurământul venea de acolo că ar fi avut ascunsă sus o comoară. Se spune că era şi o portiţă care dădea în scobitura de aur.

Acum nu se mai înalţă falnic uncheşul care făcea cinstea, purtând peste patru sute de ani povară în spate. Negura vremurilor l-a răpus.

8.4. MOVILE

8.4.1. MOVILA LUI BURCEL

Xică erau doi fraţi, unul bogat şi celălalt sărac. Când se ducea cel sărac la cel bogat, ca să-i deie plugul, cel bogat nu se îndura să-i deie plugul să are şi el, decât numai duminica şi sărbătoarea.

Aşa într-o duminică cel sărac, vrând să are, s-a suit pe vârful movilei şi-a prins să strige la frate-su, ca să-i trimată plugul cu boii.

Drept atunci a trecut pe-acolo Ştefan-Vodă şi, cum l-a auzit, a şi trimis să-l aducă la dânsul. Cum l-a adus, Ştefan a întrebat:

– Măi creştine, de ce ari sărbătoarea?

Burcel a spus pricina şi Domnul, cum a auzit, a poruncit:

– Plugul frăţâne-tu de-amu al tău să fie, şi eu îţi dăruiesc movila să fie a ta pe veci, ca să fii şi tu în rândul gospodarilor.

Movila lui Burcel îi în comuna Micleşti, ţinutul Vaslui.

8.4.2. MOVILA LUI PURCEL

Ştefan Vodă cel Bun, vrând să meargă la biserică într-o duminică dimineaţa la liturghie în târg în Vaslui, şi ieşind în polimari la curţile domneşti, ce erau făcute de dânsul, au auzit un glas de om, strigând să aducă boii la plug. Şi mirându-se ce om este acela, că ară duminica, îndată au trimes în toate părţile ca să-l găsească pre acel om, să-l aducă la dânsul. Şi l-au aflat pre om în sus pre apa Vasluiului, cale de patru ceasuri, arând la o movilă, ce se cheamă acuma Movila lui Purcel; că pe acel om încă îl chema Purcel. Şi ducându-l pre acel om la Ştefan-Vodă, l-au întrebat Ştefan-Vodă: el au strigat aşa tare şi pentru ce ară duminica? El au zis că au strigat el,

să aducă boii la plug, şi ară duminica, că este om sărac, şi într-alte zile n-au vrut frate-său să-i deie plugul, şi acuma duminica i-au dat. Deci, Ştefan-Vodă au luat plugul fratelui cel bogat şi l-au dat fratelui celui sărac, să fie a lui.

8.4.3. MOVILA CU GLOANŢE

Multe mai sunt amintirile vechi despre care ne povestesc bătrânii. Multe din acestea se povestesc de unele locuri. Aşa se află în dosul bisericii din satul Mănăstioara, districtul Siretului, în Bucovina, un dâmb care se numeşte Movila cu gloanţe.

În movila aceea se găsesc o mulţime de bucăţi de gloanţe încă din timpurile vechi.

Se povesteşte că în locul acesta a fost odată o bătălie straşnică între Ştefan-Vodă şi turci.

8.4.4. MOVILA MARE DE LA ISACCEA

În vremuri îndepărtate, când în Moldova era domn Ştefan cel Mare, Cetatea Noviodunului era sub stăpânirea turcilor.

Odată, turcii porniră război împotriva moldovenilor. Armata turcă era atât de numeroasă încât oriunde priveai cu ochii, vedeai numai ieniceri şi corturi. Mai

marele turcilor, Isac-Baba, le-a cerut ienicerilor să ia fiecare câte un pumn de pământ şi să-l adune într-un loc, care să rămână ca amintire a trecerii lor pe acolo.

Din pământul strâns de turci, s-a format o movilă uriaşă, cunoscută sub numele de Movila Mare.

În timpul luptei, conducătorul turcilor, Isac-Baba, a fost decapitat, iar calul său, speriat, a luat-o la galop purtând cu el trupul paşei. Calul a tot fugit până când unui turc i s-a făcut milă de stăpânul său şi a omorât calul.

Isac-Baba a fost îngropat împreună cu calul său. Cu vremea, oamenii care s-au aşezat aici şi-au numit aşezarea *Isaccea,* după numele paşei.

8.4.5. SUTA DE MOVILE

Despre aceste movile mari şi mici în formă de piramide, cu vârfurile turtite, s-au păstrat în popor mai multe legende. Se spune că ele au rămas de pe timpurile când asupra moldovenilor năvăleau hoardele turceşti. Fiind atacaţi pe neaşteptate de oştile lui Ştefan cel Mare, turcii n-au reuşit să-şi ia toate bogăţiile. O parte din galbeni şi multe obiecte preţioase au rămas în movilele ridicate de ei în timpul pregătirilor de luptă.

Aureolate de mister, mult timp movilele au rămas neatinse: exista superstiţia că bogăţiile zăcânde sub pământ aparţineau diavolului şi cine va îndrăzni să se atingă de ele, îşi va găsi acolo moartea. Se zice însă că atunci când i-a ajuns cuţitul la os şi neavând încotro de

sărăcie, vreo doi ţărani şi un ţigan s-au încumetat să caute comorile. Au săpat ei cât au săpat, dar aşa şi n-au mai dat de bogăţiile celea. Era o noapte întunecoasă... Ţăranii, văzând că n-au sorţi de izbândă, s-au lăsat păgubaşi, iar ţiganul fiind mai îndărătnic, continua să sape. Legenda zice că la un moment dat parcă s-ar fi desfăcut pământul şi din movilă izbucni o flacără puternică. Aşa îşi află pieirea bietul ţigan, fără să mai fi dat de bogăţiile râvnite...

Locul acesta se află la apus de Muchia Derenei, între Prut şi această Muchie, lângă drumul ce merge de la satul Braniştea la satul Balatina şi se mai numeşte şi *Movila Ţiganului.*

8.5. DEALURI

8.5.1. DEALUL TURCILOR DE LA DUMENI

Această denumire a rămas încă de pe timpurile când s-a bătut Ştefan cel Mare cu turcii la cetatea Hotinului.

Se spune că Vodă i-a fugărit pe turci înspre Prut, alţii s-au înecat în apele Nistrului.

Pe povârnişurile din stânga Prutului, acolo unde a fost până în secolul trecut moşia cu livada lui Burchevici, pe dealurile ce se află chiar la hotarul satului Dumeni

comuna Costiceni cu Şendrenii, turcii au fost nevoiţi să îngroape bogăţiile jefuite din satele românilor de pe aici. Ca să cunoască unde le-au îngropat, turcii au înălţat nişte movile în locurile acelea. Dar nu le-a fost dat să se mai întoarcă pe aceste locuri, fiindcă ostaşii lui Ştefan i-au căsăpit pe toţi.

De atunci încoace multe generaţii de căutători de comori tot sapă pe aceste locuri, astfel că au mutat din loc şi movilele, şi chiar dealul cu tot. Dar locuitorii din cele două sate până azi îi zic *Dealul turcilor,* din mare dragoste pentru vitejia domnitorului Moldovei Ştefan cel Mare. Fiindcă aceste sate din Ţinutul Hotinului dintotdeauna au fost sate româneşti, iar dealul ista se află taman deasupra Iezărului Alb.

8.5.2. DEALUL LUI BÂRGAN

Pe când lupta Ştefan cel Mare cu turcii, avea aici pe această costişă nişte viteji, care trebuiau să-i deie de veste, când or veni turcii. Erau trei viteji: Tobultoc şi doi fraţi, Arghir şi Bârgan. Şi, iată, ei trebuiau să păzească, să nu treacă pe aici turcul. Când vedeau că se apropie turcii de ei, o rupeau la fugă care şi încotro prin codru, că pe atunci pe aici era codru. Iar turcii după ei. Când turcii se înşirau prin pădure, ei se întorceau asupra lor şi începeau să-i bată.

Într-o luptă îndârjită cu turcii Tobultoc şi cu Arghir au murit. Turcii l-au prins pe Bârgan şi l-au legat. Ei l-au

întrebat, unde-s tovarăşii lui. Bârgan n-a vrut să spuie. Atunci ei l-au pus pe cărbuni aprinşi, dar Bârgan n-a spus nimic până la moarte. De atunci locul se numeşte la Bârgan, iar alţii îi zic *Dealul lui Bârgan.* Acolo era un stâlp, unde se suiau să vadă mai departe dacă nu vin turcii.

8.5.3. DEALUL CETĂŢUIA

În partea despre miazănoapte a comunei Bozieni, ţinutul Neamţ, este un deal care se cheamă Cetăţuia.

Pe coastele dealului de jur-împrejur sunt şi astăzi urme de valuri care ne arată că au fost odată pe-acolo nişte şanţuri şi întărituri de război.

Bătrânii spun că-n locul aista s-o tras Ştefan cel Mare cu oastea zdrobită de turci, în războiul de la Valea Albă.

Până mai acum câţiva ani dealul Cetăţuia a fost îmbrăcat numai în codri.

8.5.4. DEALUL PICIORUL DRAGOLEI

Turcii venise la noi câtă puzderie. Da Vodă Ştefan i-o bătut şi i-o impraştiet, aşa că ei au apucat care încotro au putut.

După asta, la oamenii care s-o bătut cu el, le-o dat pământ să-şi facă şi case. Şi cică de atunci îi sat pe-aici,

pe unde-i satul nostru. Mai înainte, pe aici erau păduri. Da, ş-aista, mai înainte, era mai la vale, la lutărie.

Numai că, pân-să-i bată Ştefan pe turci, ei prădase şi omorâse tot ce-ntâlnise în cale. Numai aceia puteau să scape, care fugeau şi se ascundeau prin păduri şi pe unde vedeau cu ochii.

O cucoană, de frica turcilor, a fugit şi s-o ascuns într-un copac ca să n-o găsească căpcânii. Da, cum şedea ascunsă în copac, un turc o zăreşte şi-i taie un picior, cu paloşul. Şi de-atunci dealului istuia în zice: *Piciorul Dragolei*, că aşa o chema pe cucoană: Dragolea.

8.5.5. CERDACUL LUI ŞTEFAN-VODĂ

Pe culmea care încunjură târgul Huşi, se află un pisc care se cheamă Coţoiu. Numele şi-l trage de la unui Coţoiu, care-a stăpânit locu-acela.

Pe vârful dealului acestuia Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, avea locul său de pravăţ înspre partea de miazănoapte şi asfinţit a târgului, unde este un loc deschis şi aici năvăleau duşmanii; din pricina asta piscul purta numele de Cerdacul lui Ştefan-Vodă. Din locul acesta se vede înspre Prut şi până cine ştie unde peste Prut.

De aici Ştefan cel Mare, după ce-a răpus hoardele turceşti şi tătăreşti, a tras el cu arcul către miazănoapte şi unde s-a oprit săgeata, porunci să se clădească o biserică pentru pomenire Domnului Dumnezeului nostru.

Biserica asta venea drept în ograda curţilor domneşti şi după ce-a trecut mai o sută de ani, s-a făcut Episcopie a Huşului.

Piscul Coţoiu amu scade, din pricină că poalele dealului dinspre târg se dărâmă în vremea ploilor îndelungate.

8.5.6. VÂRFUL MĂNĂSTIRII

Ştefan cel Mare se învrăjbise cu toţi vecinii; din pricina că aceştia, de dragul jăfuitului, năvălit-au din vreme în vreme ţărişoara lui, care pe cât era de mică, pe atâta era şi de bogată.

Veniră leşii şi turcii, dar mâncară o bătaie straşnică. La un an după asta năvăliră şi vecinii săcui, dar nici acestora nu le merse mai bine, căci sbiciul şi buzduganele lui Ştefan erau sfinţite de un sfânt călugăr şi binecuvântate de Dumnezeu.

Matiaş craiul, văzând vitejia lui Ştefan, şi-a strâns o armadie de nouă ori aşa de mare şi porni în contra lui, cu gândul că unde-l va găsi, îl va şterge de pe faţa pământului. Dar omul gândeşte şi Dumnezeu croieşte.

Matiaş şi-a gândit, şi-a plănuit, dar altcum a fost să se întâmple, iar nu după gândul lui. Ştefan auzind de la un drumar, că armadie mare să prăbuşeşte asupra sa, şi-a strâns o mână de oameni voinici, sănătoşi şi viteji până la unu şi îi ieşi duşmanului înainte, căci gândea Ştefan că de îl va lăsa să între în ţară, numai cu greu îl va mai putea scoate.

Trecând muntele în ţara Ardealului, oamenii începură a i să îmbolnăvi. Ştefan, oprindu-şi armadia, îşi făcu corturi şi se hodini, bine ştiind că pizmaşul e departe. Apoi făcu jurământ că de îi va ajuta Dumnezeu să biruiască, în locul unde va ieşi biruitor, va face o mănăstire întru pomenirea vecinică.

După aceea, scoborând ai lui Ştefan în ţară, se întâlniră cu un sfânt călugăr, care stropindu-i cu aghiazmă sfinţită le binecuvântă armele.

Ştefan, încurajat de această întâmplare, nu merse mult şi se întâlni cu duşmanul. Fără multă trăgănare, să aruncă asupra lui. Acesta, văzându-i îndrăzneala, o luă la fugă şi nu să opri până la cetatea Ciceului. Matiaş, cu o parte din armadie, să ascunse în cetate, cealaltă parte, care nu încăpea, fiind mulţi, rămase jos în vale. De către seară, Ştefan deschise foc contra duşmanului. Matiaş, în învălmăşeala cea mare, neştiind că unde e Ştefan, începu să puşte şi el.

Cei din cetate puşcau în vale, cugetând că acolo e Ştefan cu ai lui, iar cei din vale puşcau în cei din cetate, gândind că numai Ştefan poate ca să puşte în cătanele lui Matiaş. Ştefan însă, în vremea pe când armadia duşmană să bătea ea între ea, sta cu ai lui pe un vârf de deal, uitându-se la ei cum se nimicesc unii pe alţii.

În revărsatul zorilor, cei din vale biruiră pe cei din cetate şi, sfărâmând porţile, intrară înlăuntru, dar mai mare le-a fost spaima când văzură că ei pe ei s-au nimicit.

Pe vremea când se deschideau porţile, intră şi Ştefan cu ai lui şi spunându-le că nu el i-a bătut, ci puterea lui Dumnezeu, le luă cetatea şi în ea puse oaste moldovenească, iar

pe dealul unde a stat noaptea şi s-a uitat la bătaie, a ridicat o frumoasă mănăstire, ale cărei urme şi astăzi să mai văd, iar dealului acesta i se zice *Vârful Mănăstirii.*

8.5.7. TABĂRA DIN BOGDANA

Dealul Tabăra din comuna Bogdana, ţinutul Tutovii, după cum spun bătrânii, îşi trage numele de la împrejurarea că Bogdan, tatăl lui Ştefan-Vodă, a tăbărât odată aici cu armata sa din pricina leşilor. Iar alţii spun din pricină că mulţi oameni în vremea năvălirilor tătarilor şi turcilor tăbărau, ascunzându-se pe dealul acesta.

Şi veneau aici oameni nu numai din satele apropiate, dar şi din alte sate îndepărtate şi chiar din târgul Bârladului, aducându-şi în cară sau trăsuri femeile şi copiii, cum şi râşniţe şi cele trebuincioase de hrană. După ce se suiau pe podişul (tăpşanul) de deasupra, tăiau copacii şi astupau bine drumurile de pe coastele dealului pentru ca să se adăpostească şi să se apere mai bine de vrăjmaşi.

Oamenii care n-aveau copii fugeau de ceilalţi pentru ca să nu fie obliciţi de tătari, după plânsul bieţilor prunci.

În vremea tătarilor, pogorându-se o fată mare de pe dealul Taberei ca să ia apă de la fântâna Gâdesei, a ucis cu cobiliţa pe-un tătar numai dintr-o singură lovitură (...)

La Râpa Buftii, pe dealul Taberei s-a ascuns odată Ştefan-Vodă şi-n poienile pădurilor de-aci, Floreşti, ş-au păscut odată caii oştenii lui Ştefan-Vodă.

8.5.8. DEALUL TABĂRA

Pe dealul Tabăra, din comuna Grănieşti, ţinutul Dorohoi, se află un loc unde se văd multe săpături, care se cheamă Tabăra.

Aici, spun bătrânii, că au stat oştile ungureşti şi leşeşti în vremea lui Ştefan cel Mare.

8.5.9. DEALUL LEAHULUI

Dealul Leahului se află între comunele Horodnicul-de-Jos, Horodnicul-de-Sus, Voitinel şi Vicovul-de-Jos, din judeţul Rădăuţi.

Se zice că, după ce au fost învinşi leşii la Codrul Cosminului de către Ştefan cel Mare, puţini din ei, după ce au fost chinuiţi grozav de tare, au scăpat în ţara lor.

Vestea despre înfrângerea leşilor s-a lăţit în toată Polonia, afară de un mic ţinut care se afla în Munţii Carpaţi, în partea de apus a Poloniei.

Locuitorii din acel colţ de ţară, neştiind ce-au păţit fraţii lor la Cosmin şi auzind ei de bogăţiile neîntrecute ale Moldovei, s-au hotărât să năvălească în Moldova, ca să guste şi ei măcar ceva din acele bogăţii, căci ţara lor era săracă şi n-aveau cu ce să trăiască bine în ea.

Sărmanii leşi! De-ar fi ştiut ce pot moldovenii, când e vorba ca să-şi apere pământul care-i udat cu sângele strămoşilor lor, atunci de bună seamă că s-ar fi mulţămit şi cu felul lor de viaţă pe care-l duceau în patria lor. Ei

nu ştiau că în ţara Moldovei este neadormitul Ştefan-Vodă, meşterul neîntrecut în războaie...

Era într-o zi de primăvară, pe la sfârşitul postului mare. Pământul era zvântat de vântul cald ce plutea prin aer. Soarele în acea zi, îngrozit de mulţimea leşilor, cari se apropiau de hotarele Moldovei, s-a oprit din mersul lui, astfel ca prin aceasta să deie semn că se apropie un pericol asupra moldovenilor.

Şi iată că pe la amiază, vine la curtea lui Ştefan-Vodă un om în fuga mare şi-i spune că leşii au intrat în ţară şi că pradă totul ce găsesc în ţara lor.

Ştefan, auzind aceasta, îşi strânge o ceată de voinici în jurul său şi pleacă cu ei din Suceava spre Putna, căci a auzit că leşii s-ar fi îndreptat de la Putna spre Suceava.

Oştirile s-au ciocnit pe câmpul dintre orăşelul Rădăuţi şi satul Horodnicul-de-Jos. Ştefan i-a pus pe fugă pe leşi de rupeau pământul.

Văzând ei că Ştefan nu se dă cu una cu două, s-au hotărât să steie şi să se lupte, căci nu mai puteau fugi! Lupta s-a dat pe dealul dintre Horodnicul-de-Jos, Horodnicul-de-Sus, Voitinel şi Vicovul-de-Jos. Leşii cădeau grămadă de săgeţile moldovenilor cari întunecau văzduhul. Oastea leşilor scădea văzând cu ochii, pe când a moldovenilor se mărea, căci mulţi din ei erau la lucru în câmp şi au fost înştiinţaţi mai pe urmă de sosirea leşilor. Ei lăsau plugul în brazdă şi plecau, fără îndărătnicie, înarmaţi cu coase, cu furci sau cu topoare, spre a-şi apăra pământul la care ei ţineau atât de mult.

Lupta a ţinut până a doua zi dimineaţă, când aproape toţi leşii erau ucişi de vitejii moldoveni.

Ştefan-Vodă, întru amintirea acelei izbânzi, a numit dealul pe care s-a dat acea luptă, *Dealul Leahului,* apoi a poruncit ostaşilor săi, ca toate cadavrele leşilor să fie adunate în cincisprezece movile, pe coastele acelui deal şi să le acopere cu lut.

Şi în-adevăr, s-au făcut cincisprezece movile, pe care le-au numit *Uricele lui Ștefan-Vodă.*

Şi astăzi cine merge prin părţile acelea vede pe coastele acelui deal cincisprezece movile. Atât dealul, cât şi movilele încă îşi păstrează numele.

Astfel leşii, cărora moldovenii le mai ziceau poloni sau poleci, n-au mai îndrăznit a călca în ţara lui Ştefan-Vodă cel Mare şi Sfânt.

8.5.10. SCĂRILE LUI VODĂ

În sus de satul Topile, din comuna Paşcani, pe coama dealurilor împădurite, este un pisc de deal care se cheamă *Scările lui Vodă.*

Iată ce se povesteşte de oamenii din partea locului despre Scările lui Vodă. Zice că Ştefan cel Mare avea să se bată cu duşmanul lui la Baia, şi când a trecut Ştefan cu oastea către Baia, l-a tâmpinat sara prin Paşcani şi a poposit prin locurile aiestea păduroase. El se temea să nu-l zăpăcească duşmanul şi să-l bată ori să-l prindă în puterea nopţii.

Ce-a făcut Vodă? S-a suit pe dealul cel mai înalt care să chema pe vremea aceea *Bursucărie* şi acolo a stat toată

nopticica să vegheze. Da dealul Bursucărie îi aşa de sus, că nu s-a putut sui Ştefan-Vodă dintr-o dată, ci a pus de-a făcut nişte scări şi de-acolea s-a suit Vodă pe vârful dealului. Scările acelea s-au chemat de atunci *Scările lui Vodă*.

Valea de la poalele dealului Bursucărie se chema *Valea Bursucăriei* şi *Vatra*. Valea Bursucăriei i se zice pentru că erau o mulţime de bursuci pe acolo şi Vatră, pentru că pe valea asta a stat oastea lui Ştefan-Vodă când a trecut el înspre Baia.

După ce-a străjuit Ştefan-Vodă toată noaptea pe vârful dealului Bursucărie, în zorii zilei s-a coborât în pârâul Conţasca şi găsind un pod rău, pe care nu putea să treacă oastea lui, a pus de a făcut altul de iznoavă, mai bun şi mai trainic, de-a trecut pe urmă cu toată oastea şi pohoarele domneşti.

8.5.11. DEALUL CETATEA TĂTARILOR

Pe lângă ţărmurile Mării Negre, prin Bugeac şi mai ştiu eu pe unde vieţuia mai demult un popor foarte neastâmpărat şi războinic. Plăcerea cea mai mare a acestui popor era de a năvăli în ţările învecinate, de a le prăda de toate averile şi bunătăţile, de a le pustii fără cruţare şi de a omorî fără milă pe toţi copiii cei nevinovaţi şi oamenii cei încărcaţi de bătrâneţă, care numai le pica în mână, iar pe tineret, fete şi feciori fără deosebire, îi prindeau şi-i legau ca pe nişte vite unul de altul şi-i

duceau în robie. Acest popor, fără de Dumnezeu, aceste lighioane nesăţioase de muncă străină şi de sânge omenesc, după cum ne istorisesc bătrânii noştri, erau tătarii.

Nu era an – ba, ce zic eu? – de multe ori era nici măcar o lună lăsată de Dumnezeu, în care să nu fi intrat tătarii într-o parte sau în alta a Moldovei şi să n-o fi pustiit. Şi, cu toate că românii nu o dată le da câte-o scârmânătură, de care să ducea vestea peste nouă ţări şi nouă mări, tot tătarii, învăţaţi şi dedaţi fiind a trăi numai din prădăciuni, nu se puteau răbda să nu între în Moldova şi după aceea. Ba, nu-i destul cu atâta! Uneori aşa de tare se oţăriau ei, aşa se-nfuriau şi mâniau pe români, că cu mult mai mare şi mai straşnică putere se aruncau asupra lor, de ţi se părea că pe toţi are să-i mături de pe faţa pământului.

Pe cât însă de multe şi înfiorătoare erau năvălirile şi prădăciunile tătarilor înainte de Ştefan cel Mare, pe atâta se curmară ele după suirea acestui domn viteaz pe scaunul Moldovei.

Acuma tătarii nu puteau întra, ca mai înainte în Moldova, ca un cârd de lupi într-o turmă de oi fără păstori. Ştefan-Vodă, ca şi altor duşmani de pănura lor, în mai multe rânduri, le-a venit de hac... el mai de multe ori le-a tras câte-o bătaie de le-a mers vestea.

Da vorba ceea, năravul din născare leac bun nu mai are. Tătarii şi pe timpul lui Ştefan cel Mare nu se puteau dezbăra de prădăciunile lor. Pândeau ce pândeau, ca şoarecul pe mâţă, până ce Ştefan se încurca în vreun război cu alţi duşmani şi se ducea cu voinicii săi de-acasă; ş-atunci, intrând în Moldova, voiau să se răzbune asupra

gospodarilor pentru toate bătăile ce le căpătase mai înainte. Ş-acuma ei o chitise când Ştefan-Vodă nu era acasă, s-a fost dus la bătălie împotriva ungurilor care intraseră în ţară şi voiau s-o cuprindă şi să se facă ei stăpâni peste Moldova.

Hanul tătăresc, auzind de aceasta, nu stătu mult pe gânduri, ci folosindu-se de un prilej aşa de potrivit după mintea lui, strânse degrabă o ceată de tătari, toţi unul ca unul, îmbrăcaţi în straie verzi ca iarba ca să nu-i poată cunoaşte nimeni, când vor trece prin câmpiile cele înverzite şi călări pe nişte cai mititei, sprinteni, vânjoşi şi cu nările despicate în două, anume ca să nu ostenească niciodată şi cât de mult ar fi având să fugă. Se puse apoi în fruntea acestei cete sălbatice, care era dorită de tot felul de prădăciuni şi omoruri, şi năvălind în partea despre miazănoapte a Moldovei, începură a o prăda şi a o pustii din toate părţile.

Tot prădând şi aprinzând satele şi câmpiile, omorând pe copii şi pe oamenii cei bătrâni, iară pe fete şi feciori prinzându-i şi legându-i unul de altul cu curăle crude, croite din piele de vită şi mânându-i cu zgârbacele, ca pe nişte oi la căsăpie, ajunseră tătarii până nu departe de pârâul Molna sau Molniţa care a despărţit Bucovina de Moldova.

Aici, după ce poposiră puţin şi-şi puseră în rânduială toată prada de prin sate, pe unde s-au abătut, cică zise hanul către ceata lui:

– Acuma a sosit, voinicii mei, timpul cel mult dorit, ca să ne răzbunăm şi noi odată asupra ghiaurului fălos care stăpâneşte ţara aceasta şi de la care multe am avut

de suferit! Ştefan-Vodă îi încurcat în luptă cu ungurii, trebuie să ne grăbim cu o zi mai înainte de-a se întoarce el... să luăm Suceava cu puterea şi, dac-a fi să nu rămâie acolo unde s-a dus, dac-a fi să se mai întoarcă înapoi, cum s-a întoarce să punem mâna pe dânsul... să curăţim lumea de un necredincios şi apoi să ne facem noi stăpâni pe aceste câmpii întinse şi mănoase!

– Ura! Să trăiască hanul nostru! răspunseră toţi tătarii într-un glas.

Şi cum ziseră deodată trecură cu toţii pârâul Molna şi se îndreptară spre târgul Siretului, cu gândul că, după ce vor prăda şi acest târg străvechi de bunătăţile şi odoarele ce socotiră ei că se vor fi aflând într-însul, să meargă drept spre Suceava, să cuprindă târgul unde sta Ştefan-Vodă şi apoi să se facă şi ei domni şi stăpâni peste Moldova.

Gospodarii de prin apropierea Siretului, prinzând de veste că hanul dimpreună cu o mulţime mare de tătari vin spre satele lor, că toate le pradă şi le pustiesc şi ştiind că domnul Ştefan cu voinicii săi îi dus într-altă parte împotriva ungurilor, luară cu dânşii în grabă ce putură şi avură mai scump şi se traseră spre Codrul Cosminului unde socotiră că mai lesne vor putea scăpa cu viaţă dinaintea acestor fiare sălbatice.

Cum ajunseră tătarii lângă satul Tereblecea, care nu este departe de târgul Siretului, nu găsiră suflet de om într-însul. Unii, după cum am spus, apucaseră spre Codrul Cosminului, iar alţii şi mai ales cei ce se simţeau în putere şi care nu o dată ş-au cercat tăişul cuţitelor, coaselor şi a securilor, vârful suliţilor şi a furcilor de fier în

capetele şi coastele tătarilor, se strânsese din sus de sat pe o culme, care astăzi se cheamă Cetatea Tătarilor; şi aici, întărindu-se de toate părţile cu şanţuri şi cu cele trebuincioase de apărare, aşteptau cu curaj pe neîmpăcaţii tătari să vie şi să dea pieptul cu dânşii.

Sosind toată urgia tătărască lângă Tereblecea, pe unde îi era trecerea, şi văzând că satul îi pustiu, că nime nu se află printr-însul, ca şi când n-ar fi fost niciodată locuit de oameni, hanul se înfurie ca un leu şi zise către ceata lui:

– Iată ce pot nemernicii de ghiauri! Simţind că ne apropiem de satul lor au tulit-o cu toţii la fugă numai ca să nu deie faţă cu noi! Dar dacă n-au rămas ei, nici satul lor să nu rămâie! Foc acestui cuib afurisit!

N-apucă bine a rosti hanul aceste cuvinte şi din mai multe părţi satul a fost aprins. Din mai multe părţi îi dădură foc. Cât ai clipi din ochi o mulţime de case începură a arde. Fumul ce ieşea din şurile şi din strânsurile bieţilor gospodari începuse a se lăţi, pe şesul Siretului ca o negură de cele tomnatice, mare şi întunecoasă.

Dar, pe când se afla satul în cea mai mare pară, pe când nime n-ar fi cutezat să treacă pe o uliţă fără ca să-şi puie viaţa la mijloc, pe când tătarii se desfătau c-o bucurie diavolească, privind cum se preface satul în cenuşă, pe atuncea o copilă de gospodar, o fetişoară în floarea vieţii pătrundea cu greutate prin mijlocul flăcărilor, ducând în spate pe tatăl său, un moşneag foarte bătrân şi pe lângă aceasta încă şi bolnav, din care pricină nu putea să fugă singur, dinaintea tătarilor. Biata copilă, fiindu-i milă de tatăl ei gârbovit de ani şi de boala care-l apăsa,

nu se-ndură să-l lese singur şi să fugă cu ceilalţi oameni, ci rămase lângă tatăl său, socotind că poate tătarii vor înconjura Tereblecea şi se vor duce în altă parte. Dar cum nu; ţ-ai aflat oamenii! Mai putea cineva să scape de dânşii!

Văzând ea că tătarii au aprins satul, că din toate părţile ceea ce rămâne neruinat şi nepustiit de foc ruinează şi pustiesc ei, şi ştiind prea bine că nici căsuţa lor n-are să scape de pârjol, luă cum putu pe tatăl său în spate şi apucând spre partea despre miazănoapte a satului, se îndreptă cu dânsul spre cetate, unde ştia ea din auzite că sunt strânşi oamenii din sat. Nu apucă însă biata copilă a ieşi din sat şi numai ce auzi în urma ei un glas înspăimântător răsunând:

– Iaca, măi, iacă! Tot a mai rămas un câine de creştin în acest cuib afurisit. Pe dânsul, copii! Într-o mică de ceas să mi-i aduceţi încoace, ca să mă răzbun asupra lui pentru toţi ceilalţi ghiauri câţi au fugit de aice!...

Tătarii, care se aflară în apropiere şi auziră aceste cuvinte, n-aşteptară să le mai spuie încă o dată hanul ce au să facă, fiindcă hanul era cel ce strigase, ci ca nişte turbaţi se luară la fugă după copilă. Copila, văzând ce o aşteaptă, fiori de gheaţă îi cuprinse toate mădulările. Dar nu-şi pierdu curajul şi nădejdea în Dumnezeu, ci îndoindu-şi cât îi era cu putinţă puterile şi iuţind paşii, fugea ca o căprioară urmărită de o potaie de lupi, spre culmea unde se aflau strânşi oamenii. Fugea ea, dar şi tătarii nu mergeau după dânsa numai în paşi! Abia ajunse la jumătatea culmei şi un tătar mai-mai era să puie mâna pe dânsa...

Copila, cum îl văzu că îi aşa de aproape de dânsa, zice că o cuprinde o groază straşnică de mare şi strigă din răsputeri:

– Dumnezeule prea sfinte, fie-ţi milă de noi şi ne mântuieşte de tătari!

Atât putu să rostească biata copilă şi mai mult nimic. Puterile o părăsiră cu totul, una, de povara cea grea ce-o purta pe spate, în al doilea, de groaza tătarilor, care erau cât pe ce să puie mâna pe dânsa.

Tătarii care o urmăreau, auzind strigătul şi rugăciunea ei, prinseră a râde în hohote. Dar atunci, nu se ştie cum şi din ce parte, destul atâta numai că deodată zburâ vreo câteva săgeţi, care îi culcară la pământ cu un strigăt şi mai înfiorător decât al copilei.

Copila, auzind acest răcnet şi deşteptându-se din leşinul ce o cuprinsese, se uită înspăimântată în toate părţile şi văzând pe cei ce o urmăreau rostogolindu-se pe pământ ca nişte găini când le tai, întrebă pe tatăl său:

– Ce-nsemnează aceasta, tată?

Bătrânul, care încă se înfiorase de groaza tătarilor şi nu ştia singur ce-i cu dânsul, răspunse:

– Ce-nsemnează? Pedeapsa lui Dumnezeu peste liftele ce ne urmăreau, copila mea!

Copila, pricepându-se abia acuma care-i pricina, îşi veni iară în fire, şi luând pe tatăl său în spate, prinse a fugi iarăşi şi nu se opri până la cetate, unde se aflau cei mai mulţi din oamenii satului.

Cu mult mai înainte de a se petrece cele istorisite până aici, un fecior din Tereblecea, cum prinse de veste că tătarii vin spre Siret şi nu sunt departe de Molna, şi

ştiind prea bine cu ce gând vin aceştia, nu stătu mult pe gânduri, ce să-nceapă şi ce să facă, ci încălecând pe un cal care era mai sprinten şi mai bun de fugă, şi dându-i pinteni, porni de-a dreptul peste dealuri şi văi, prin păduri şi dumbrăvi şi nu se opri până la Suceava. Când a ajuns aici, iarăşi nu stătu mult pe gânduri, ci se duse de-a dreptul la Ştefan-Vodă, ca să-i deie cât mai degrabă de ştire despre năvălirea tătarilor şi despre pustiirea ţării de către aceştia, de cum au întrat pe pământul românesc.

Ştefan-Vodă, care tocmai atunci se înturnase de la bătălia ce-o avusese cu ungurii şi cărora le-a tras o bătaie de le-a mers colbul şi i-a alungat departe peste hotarele ţării, voind ca să se mai liniştească puţin, ieşise la primblare prin grădina sa cea domnească. Iată că şi feciorul nostru dă atunci cu ochii de dânsul şi fără ca să mai întrebe de cineva, ori de va putea vorbi cu Vodă ori ba, se duse ţintă la el. Ştefan, cum îl zări, îl întrebă:

– Ce voieşti, voinice? Cum de-ai intrat tu aici, fără să-mi dai mai întâi de ştire?

– Apoi dă, Măria-Ta, să am iertare, n-am avut timp. Când (...) tătarii ne calcă ţara şi ne-o pustiesc, cui i-ar mai plesni prin minte să bată pe la uşele tuturor boierilor, câţi sunt pe la curtea domnească şi să-i mai poftească ca să-ţi deie de ştire! Am venit singur pe unde am putut şi cum am putut de-a dreptul la Măria-Ta, să-ţi spun că... iaca... nu-i bine! O mulţime de tătari dimpreună cu hanul lor au străbătut până aproape de Siret, tot prădând şi pustiind satele, chinuind şi omorând pe toţi creştinii ce le pică-n mână!

– Adevărat să fie ceea ce spui, flăcăule? întrebă Ştefan, plin de mirare fiindcă el n-auzise încă nimica despre această neaşteptată năvălire a tătarilor.

– Mai adevărat nici că nu se poate! Şi tocmai pentru aceasta, am venit eu în fuga calului, ca să-ţi dau de ştire... să-ţi fie, Măria-Ta, milă de noi şi să nu ne laşi pradă păgânilor! Fă ce-i face şi-i alungă din ţară!

– Şi cam câţi tatari socoţi tu că vor fi?

– Asta nu ţ-oi pute-o spune, Măria-Ta, dar judecând după zisa unor gospodari care au fugit de răul lor şi au trecut prin satul nostru spre Codrul Cosminului, trebuie să fie cam multişori, se vor fi urcând la vreo câteva sute!

– Şi fac ei mari blăstămăţii pe unde trec?

– Mânia lui Dumnezeu ce fac!... Ţi se urca părul în vârful capului!

Ştefan, văzând şi cunoscând că feciorul nu glumeşte, se-ntoarse degrabă în curte şi porunci ca să se strângă toţi căpitanii.

Şi, ca de când vă istorisesc, toţi căpitanii şi toată oastea, care abia sosise de la bătălia cu ungurii, se afla în picioare, gata numai ca să se supuie poruncei domneşti. Ştefan, cum se strânse oastea la un loc, nu se mai puse pe gânduri: ce-ar fi să înceapă? Nu mai făcu nici un plan de bătălie că nu era când, ci, aruncându-se pe calul său, se puse în fruntea unei cete voinice de călăreţi înarmaţi din cap până-n picioare şi dimpreună cu aceştia apucă tot într-o fugă drumul spre Siret.

Cum va fi mers Ştefan cu oastea lui, cât de iute şi pe unde a fi apucat, nu vă pot spune, dar destul ca, cum ajunse aproape de târgul Siretului, împărţi oastea sa în

vo trei cete şi-i porunci apoi să înainteze degrabă spre Tereblecea şi deodată să-ncunjure duşmanul de mai multe părţi.

Tătarii, care nici nu visau că Ştefan ar fi în apropierea lor, ştiindu-l dus împotriva ungurilor, după ce le scăpă din mână copila şi tatăl ei şi după ce căzură morţi fârtaţii lor, care urmăreau pe fugari, se repeziră c-o furie mare asupra oamenilor din cetate şi se-ncinse apoi o luptă înverşunată între dânşii şi între români.

Când ajunse Ştefan pe muchea Horaiţului din sus de Siret şi pe când împărţea el oastea sa, pe atunci românii din Tereblecea şi cei de prin apropiere, cât se mai putură strânge, erau în îngălmăcială şi lupta cea mare... Toată Tereblecea era în flăcări... Iară la cetate se auzeau sute de glasuri, unele răcnind de-ţi luau auzul, iar altele văietându-se de-ţi era mai mare mila să le asculţi. Era o încurcătură ca aceea de care să te ferească Dumnezeu! Şi românii, măcar că erau cu mult mai puţini decât tătarii, se luptau ca nişte lei din toată răsputerile şi nu se dau învinşi o dată cu capul. Nici pe un tătar nu-l lăsa să calce teafăr în cetate, care cum se apropia închina steagul.

Chiar şi fetişoara noastră, cum se văzu ajunsă în deal şi după ce aşeză pe tată-său la un loc adăpostit, apucă de la un român căzut o coasă şi cu aceasta începu apoi şi ea a se lupta cu tătarii, tăind într-înşii ca-n iarbă verde.

Dar ce folos!... Tătărimea era multă şi de aceea românii cât pe ce erau să fie învinşi şi ucişi cu totul!... Ştefan, sosind la timp şi văzând starea cea dureroasă în care se aflau românii, porunci degrabă ostaşilor săi să

încunjure pe tătari. Ostaşii români în frunte cu viteazul lor domn se repeziră ca nişte zmei asupra tătarilor şi cât ai clipi din ochi se-ncinse o luptă pe moarte ori pe viaţă.

Tătarii, văzând că nu-i bine, că şi Ştefan-Vodă a venit pe capul lor, se luptau şi se apărau din toate răsputerile, ca omul când se vede la strâmtoare şi nu-i chip de scăpare. Dar degeaba!... Voinicii lui Ştefan îi cuprinsese din trei părţi, iară tereblecenii din a patra parte, şi mi ţi-i găteau de zile. Săgeţile zburau ca pasările într-un lan de grâu... Buzduganele se învârteau deasupra capetelor ca nişte îmblăcie în mâna îmblătitorilor într-o zi de iarnă geroasă, când îmblătesc trifoiul... Zeci de capete se rostogoleau deodată la pământ... Strigăte asurzitoare se auzeau din toate părţile... Ştefan-Vodă, călare pe un cal sprinten ca şoimul, se-nvârtea cu sabia scoasă printre duşmani, ca un Făt-Frumos din poveste... Vai şi amar de tătarul pe care îl puneau păcatele să iasă înaintea lui! Gata era!

Hanul tătăresc, care cu puţin mai înainte se bătea cu gândurile ca să răpuie pe Ştefan şi apoi să se facă el stăpân peste Moldova, se văzu acuma în cea mai mare încurcală şi dacă nu s-ar fi furişat printre mulţimea îngălmăcită şi n-ar fi apucat-o la sănătoasa, avea să plătească cu capul cutezarea sa. Aceasta a fost adică aşa: că, pe când Ştefan se afla cu ostaşii săi de o parte a cetăţii, hanul, scutit de fumul ce s-a fost lăţit peste toată culmea şi de întunecimea nopţii care se apropiase, dete des la faţă şi, apucând drumul îndărăpt pe unde a venit, a tuns-o la fugă cu vo câţiva tătari, care au mai putut scăpa teferi. Românii, care prinseră de veste de fuga hanului,

se luară, pe urma lui, îl fugăriră cât îl fugăriră, mai omorâră vo câteva lifte rele, iară după ce pe ceilalţi îi scapără din mână, se-ntoarseră îndărapt, socotind că vor mai avea de lucru la cetate. Dar şi-aici se gătise treaba! Câţi tătari mai rămăsese, rămaşi au fost în veci şi pururea. Oştenii şi ceilalţi români de mult i-au fost trimes pe cealaltă lume!

Ş-acuma Ştefan-Vodă, după ce învinse pe tătari şi după ce toată oastea sa se strânsese la un loc, chemă la dânsul pe copila care cu atâta bărbăţie a văzut-o luptându-se cu tătarii şi o întrebă:

– Din ce sat eşti, draga mea?

– De-aici, Măria-Ta, din Tereblecea, răspunse copila, plecând ochii în jos.

– Ai tu părinţi?

– Are, Măria-Ta, are! răspunse atunci părintele ei, care încărcat de bătrâneţă şi slăbie de-abia se trase până lângă Ştefan, ca să-l vadă încă o dată înainte de-a-ş da sufletul în mânele Domnului. Are, zise el lăcrămând, un biet tată slăbănog, care-i c-un picior în groapă şi cu unul afară, mai mult mort decât viu, şi acel tată sunt eu! Mă cunoşti, Măria-Ta?

– Te-aş cunoaşte, moşule, şi nici prea! răspunse Ştefan, căutând lung la moşneagul ce se apropiase acuma de dânsul. Mi se pare că te-am văzut o dată, dară nu mi-aduc bine aminte unde, în ce loc?

– Apoi, dă, Măria-Ta, zău, mai că nu mi-i cunoaşte, pentru că... ce să-ţi spun? Sunt acum mulţi ani de când mă număram şi eu între luptători de frunte ai Măriei Tale. Hei! Unde sunt acele timpuri când învârteam şi eu

buzduganul ca un Făt-Frumos, cu care multe titve de tătari am mai zdrobit! S-a dus ca şi când n-ar mai fi fost! Şi am rămas acuma sarcină acestei copile, ca ea să mă hrănească şi să mă apere de duşmani. Şi nu ştiu, zău, ce s-ar mai alege de mine, sărmanul, când n-aş avea şi pe asta?

– Puternic şi bun îi Dumnezeu, moşule! răspunse Ştefan, înduioşet de cuvintele bătrânului. El care poartă grijă de toţi, va purta şi de dumneata şi de copila dumitale! Dar cine-i feciorul care mi-a dat de ştire despre venirea tătarilor? întrebă Ştefan-Vodă pe oamenii care s-au fost strâns împrejurul lui şi se uitau la dânsul ca la un Făt-Frumos din poveste.

– Acela, răspunse mulţimea, care auzise despre feciorul ce a dat de ştire, acela-i un fecior tot de-aici din sat, fără părinţi, dară de altmintrelea om cinstit, de treabă, bun şi foarte sârguincios.

Ştefan chemă la dânsul pe fecioraşul orfan şi pe copila moşneagului şi le zise:

– Voi, care v-aţi luptat atât de voiniceşte cu duşmanul ţării noastre, care aveţi o inimă aşa de bună şi un curaj atât de mare, sunteţi vrednici de laudă şi răsplată. De aceea, drept părere de bine şi mulţămire, pentru această faptă, iată că vă dăruiesc de la mine locurile cutări şi cutări, să trăiţi să le stăpâniţi!

Şi le-a spus pe nume care locuri le dăruieşte.

– Voi sunteţi o pereche potrivită, zise mai departe Ştefan, aşa cred eu, că şi moşul vă va binecuvânta, să fiţi una până la moarte!

– Dumnezeu să-i binecuvânteze, răspunse moşneagul lăcrămând.

Iară mulţimea, gospodari şi ostaşi, care erau de faţă şi auziră cuvintele lui Ştefan-Vodă, strigară toţi într-un glas:

– Amin! Să trăiască Măria Sa!

Tinerii, care nu ştiau singuri ce s-a întâmplat cu dânşii, care erau acuma mai îngălmăciţi decât înainte de lupta cu tătarii, se uitau amândoi când unul la altul, când la Măria Sa Vodă.

Ştefan-Vodă însă, mai vorbind câte ceva şi cu ceilalţi gospodari, mângâindu-i pentru cele pierdute şi dăruindu-le bani, ca să-şi poată iară face case şi celelalte acareturi trebuincioase pentru gospodărie, care le-au fost strâns focul, se aruncă pe şoimul său, porunci buciumătorilor săi să bucine ţâcnalul de drum şi aşa învingător şi de la această luptă se înturnă acasă la Suceava.

Oamenii, câţi rămaseră în viaţă, căutară de cei morţi, îi strânseră pe toţi şi-i îngropară, şi-apoi s-apucară de ale gospodăriei.

Şi aşa păţiră tătarii, care au socotit în mintea lor că vor răpune pe Ştefan-Vodă şi se vor face ei stăpâni peste întinsele şi mănoasele câmpii ale Moldovei. După ce au îmblat, aceea au şi aflat! Cine sapă groapa altuia, pică singur într-însa. Iar groapa în care au fost cei mai mulţi dintre dânşii îngropaţi îi cetatea de lângă satul Tereblecea, care de-atunci încoace s-a numit şi se numeşte încă şi acuma *Cetatea Tătarilor,* şi din care, în vremea de azi, nu se află decât numai nişte rămăşiţe.

8.6. DUMBRĂVI ŞI POIENE

8.6.1. DUMBRAVA ROŞIE

Ştefan cel Mare şi Sfânt a fost apucat de turci, într-un rând, negată de război, pentru că tocmai atunci dăduse răgaz oamenilor săi să-şi mai caute şi de-ale gospodăriei, după ce se întorsese dintr-o întâlnire cu leşii.

Şi erau turcii aşa de mulţi, că nu-i mai încăpeau văile Moldovii şi Bistriţii.

Şi Vodă ce era să facă? A dat de veste în toate părţile numaidecât, şi-a adunat în pripă câteva sute de voinici, dar poate dovedi unul pe-o mie, şi mai ales la un loc întins?

Nu! Şi aşa, Ştefan-Vodă a fost biruit.

Unde să se ducă el acuma? Ce să facă Vodă, măcar până s-or strânge gloatele din ţară? Că turcii, vedeţi dumneavoastră, nu-i dădeau pas deloc, şi-l urmăreau ca să-l piardă.

Se repezi la Cetatea Neamţului unde era maică-sa şi domniţa. Şi cum era într-o sară răcoroasă, bătu la poartă să-i deschidă, şi zise:

„– Domniţă,
Domniţă,
Vin la portiţă.
Vântul suflă tare,
Rana-n trup mă doare“.

Iar maica lui Vodă, auzind acest glas, grăi nurorii sale:

– Nu! Ştefan e departe şi de bună samă că la poartă-i vrun străin care vrea să ne înşele. Nu-i deschide!

Şi Vodă Ştefan iar a bătut la poartă. Atunci maica lui a mers, şi fără a-l cerceta la faţă, i-a răspuns:

– Ce baţi? În cetate nu poate fi loc pentru tine. Locul tău, de-ai fi prieten ori de-ai fi duşman al Moldovei şi al lui Vodă Ştefan, nu-i aici, ci acolo unde oştile se bat, unde unii mor şi alţii rămân să lupte înainte. Du-te unde ţi-or fi părtaşii! Du-te!

Auzind Ştefan vorbele acestea, porni singur-singurel spre Piatra, unde şi ajunse. Şi pentru că pe acolo erau o mulţime de mocani şi de crescători de vite, Ştefan îi sfătui să-şi amestece fiecare turmele şi cirezile şi apoi să deosebească oile de o parte, berbecii cu tălănci de altă parte, vacile de alta, şi tot aşa viţeii, caii, tot-tot. Şi după ce le-au osebit, cu fiecare cireadă şi turmă au împănat câte o vale, iar când Vodă Ştefan dădu de veste din bucium, deodată începură să-i răspundă mocanii şi toţi cei ce erau cu cirezile. Şi pe lângă larma aceea de bucium, adăogându-se behăitul oilor, vacile cari mânau cirezile, toate la un loc făceau să nu se mai audă nici în cer, nici în pământ.

Turcii tăbărâseră în vremea asta pe şesul Pietrii, pe unde-s astăzi satele de la Roznov până către târg. Auzind ei mânia ceea nedesluşită, şi cum era şi în revărsatul zorilor, tare s-au fost buimăcit, şi-au început s-o rupă de fugă, care încotro vedea cu ochii.

Oastea de strânsură sare de la răsărit şi tunurile aşezate pe dreapta Bistriţii încep să rărească duşmanii.

În chipul acesta duşmanii au fost răpuşi. Cei care au scăpat cu zile au fost prinşi şi judecaţi.

– De ce nu ne lăsaţi în pace, le-a zis Vodă Ştefan, să ne căutăm de treburile noastre? Că noi n-avem supuşi

să ne-aducă toate de-a gata. Noi arăm, noi semănăm, noi prăşim şi secerăm ca s-avem bucate. De ce nu ne lăsaţi în pace, vă zic vouă?

Şi îndată i-a pus pe toţi la jug de-au arat şesul care se vede din Piatra şi până la Roznov, şi încă mai departe; iar în loc de grâu şi popuşoi, puse Ştefan-Vodă ghindă, să crească pădure mare, că pădurea trăieşte mai mult şi aduce tuturor aminte povestea izvodirii ei.

Şi pădurea a crescut mare şi frumoasă şi a rămas până mai anii dincoace, numindu-se Dumbrava Roşie. Dar lumea înmulţindu-se, pădurea s-a tot tăiat şi în anii din urmă nu mai rămăsese din toată faţa ei decât un pâlc de stejari, unde-i astăzi sătucul care poartă numele codrului domnesc.

8.6.2. ŞTEFAN CEL MARE ŞI DUMBRAVA ROŞIE

M-am interesat, prin bătrânii din satu Nemţişor şi prin călugării de la Vărzăreşti şi de la Secu.

Acolo era un călugăr bătrân. M-am interesat şi l-am întrebat despre chestia cu Ştefan cel Mare când a fost la Dumbrava Roşie, de s-a pus polonii la plug.

Mi s-a povestit în felul următor: Ştefan cel Mare, când a venit polonii cu oastea lui p-acolo, prin munţii ăia, a fost ascuns armata lui p-acolo, pe dincolo şi i-a prins pe poloni şi i-a pus la plug.

Da, dacă i-a pus la plug îi bătea cu biciu o parte şi-avea plumb la capăt, avea plumb pe el.

– Nu mai daţi cu biciu, daţi cu ciomegele.

M-am dus şi m-am interesat, Ştefan cel Mare cum a putut să câştige războiu cu aşa ceva. Da uite cum a câştigat războiu.

Doamna lui şi cu mama lui la cetatea Neamţului, când a venit Ştefan cel Mare bătut cu polonii şi cu alţii, el a venit, ş-a strigat la poartă noaptea, ş-a spus cine e.

Mă-sa, când a ieşit paznicu, n-a vrut să-l recunoască. El a plecat îndărăt, că nu l-a primit mă-sa, a cântat din buciumele astea, a adunat oastea şi s-a dus, a biruit iară.

8.6.3. DUMBRAVA ROŞIE

Ştefan-Vodă cel Bun şi cu fiul său Bogdan-Vodă de multe ori au avut războaie cu leşii şi multe robii au făcut în Ţara Leşască, cât a pus pe leşi în plug de au şi arat cu dânşii, de au semănat ghindă, de au făcut dumbrăvi pentru pomenire ca să nu se mai acolesască de Moldova: Dumbrava Roşă la Botoşani, Dumbrava Roşă la Cotnari, Dumbrava Roşă mai în jos de Roman. Şi leşii încă nu tăgăduiesc, că scrie în cronica lor.

Şi vorbesc oamenii că atunci când a arat cu leşii, i-a impus cu strămutările ca pe boi, să tragă, iar ei se rugau să nu-i împungă ci să-i bată cu biciuştele; iar când îi băteau cu biciuştele ei se rugau să-i împungă.

8.6.4. ALTĂ DUMBRAVĂ ROŞĂ

Dealul Dumbrava se întinde de la miazănoapte din comuna Cepleniţa, trece în comuna Cotnari şi se sfârşeşte în satul Hodora, ţinutul Iaşi.

Pe podişul acestui deal, în partea de către miazănoapte, este o dumbravă numai stejari, mare ca de 20 de fălci care se cheamă *Dumbrava Roșă*.

Poporul spune că dumbrava asta îşi are începutul din vremea lui Ştefan-Vodă cel Mare, care a bătut amarnic pe leşi pe podişul dealului şi a prins o mulţime de robi, i-a înjugat la plug, a arat tot podişul ş-a semănat ghindă din care a crescut pădurea care se vede şi astăzi.

Bătrânii din comuna Vânători spun că adevărata Dumbravă Roşă este între Târgul Neamţ şi Paşcani.

8.6.5. POIANA TĂTARILOR

Se spune că în vremurile de demult, pe când trăia Ştefan-Vodă, năvăliseră tătarii în ţară.

Tot jăfuind în dreapta şi în stânga, o parte a năvălitorilor ajunse cu jaful până la Valea Bicazului. Nişte plăieşi de-ai lui Ştefan le simţiră apropierea. Ei se frământară ca să găsească un mijloc spre a-i face să se întoarcă îndărăt. Planul le fu gata. Câţiva se aşezară în dosul unor copaci uriaşi, cu săgeţile la arcuri, având cu ei şi vreo trei buciumaşi, iar ceilalţi trecură apa Bistriţei, pitulându-se şi ei în dosul unor copaci, tot cam cu atâţia buciumaşi.

Când se apropiară tătarii de ascunzătoarea moldovenilor, o ploaie de săgeţi porni asupra liftelor, iar buciumaşii începură a răscoli măruntaiele codrilor, cu huetul buciumilor. Tătarii, crezând că au dat piept cu oastea lui Ştefan, se îngroziră. Cum nu vedeau pe nimeni şi neîndrăznind să meargă înainte, o croiră de fugă pe unde veniseră, urmăriţi de săgeţile moldovenilor. Cum dădură (cu) ochii de grosul celorlalţi tătari, le spuseră că Ştefan e pe urmele lor, şi cu toţi o porniră îngroziţi înapoi spre ţara lor.

Prăzile şi robii luaţi au rămas în voia Domnului. Toţi se grăbeau să iasă mai degrabă din culcuşul ghiaurului de Ştefan, despre a cărui vitejie mersese faima peste nouă ţări şi nouă mări.

Aşa scăpă ţara de tătari. Locului unde s-a întâmplat ciocnirea între tătari şi săgeţile moldoveneşti i-a rămas numele de *Poiana Tătarilor*.

8.6.6. COSMINUL ŞI DUMBRAVA ROŞĂ

În satul Voloca, sat care vine către răsărit şi miazăzi din Cernăuţi, alături cu satul Cuciurul-Mare este un şes, căruia îi zic *Şesul Cosminului,* care se întinde până-n apa Derehluiului. Aici spun oamenii că era târgul Cosminul, cu 12 biserici, dar după o bătălie mare ce-a fost aici n-a mai rămas decât 3 neamuri (familii): Lupaşcu, Pavelencu şi Goardă; aceştia s-au dus în ţara ungurească, ş-au stat acolo până s-a făcut linişte în ţară şi

când s-au întors înapoi, s-au aşezat sus pe deal şi-au întemeiat satul Voloca.

În Cuciur şi-n satele învecinate oamenii îşi mai aduc aminte de bătălia ce-a fost pe acolo, de duşman nu-şi prea aduc aminte cine a fost, dar mai mulţi cred că o fost turcul. Asemenea au uitat şi despre domnul din vremea aceea.

Un moşneag din Mihalcea, sat învecinat cu Cuciur, spune că turcii au fost bătuţi şi alungaţi încă înainte de Maria Teresia, de cuciureni, de voloceni şi de huţani. Ei au tăiet pădurile pe dedesupt şi când au intrat turcii în păduri, i-au ucis cu copacii... Oamenii din Cuciur spun că ţiculenii şi tivilechenii şi săndulenii au fost aceia care au omorât pe turci cu pădurile de i-a făcut fleac. Turcii amu de frică de dânşii îi au însemnaţi şi când a fi să mai vie turcul pe aicea, neamul lor îi gata; dar amu nu mai vin, se tem...

Pe hotarul Mihălcii, în Spasca lângă Revna, de demult erau nişte şanţuri; un om odată, săpând pe acolo, a găsit o sabie.

În pădurea Revnei pe coasta muntelui Teţina sunt nişte stejari groşi că de abia-i poate cuprinde omul; aiştia sunt crescuţi din ghindă semănată în locurile care le-au arat cu leşii.

În apropiere de stejarii aiştia este Roşa, o dumbravă de stejari, care-i zic *Dumbrava Roșă,* i se zice aşa, de la sângele ce-a curs aici, la un foc mare, la o bătălie ce-a fost, aşa că pârâul care curge pe acolo era roş, de sânge.

Alături de Roşa este mahalaua Clueucica din Cernăuţi, care se întinde până-n Prut. De ceea parte de Prut

este satul Lenţeşti sau Lencăuţii, unde i-a lovit Boldur Vornicul pe Ieşi.

Tot peste Prut, lângă Cernăuţi, sunt nişte stejari mari roşi, care-s crescuţi din ghinda ce-a fost semănată cu leşii. Stejari-s roşi de sângele lor şi, pe acolo cresc buruiene deosebite.

De-atunci de când au păţit-o leşii, a rămas vorbă că leşii trăgeau în jug şi când îi croia cu bicele, se rugau să-i împungă cu lancea şi când îi împungea cu lancea se rugau să-i bată cu bicele.

În Lenţeşti, de lângă Hotin, este un loc care-i zice *La cuțit*, acolo se găsesc mai multe lucruri de război în pământ.

Astăzi în satele Cuciur, Broscăuţi şi cele de peste Prut unde sunt răzăşi de-a lui Ştefan cel Mare, s-au făcut toţi ruşi, chiar strănepoţi de-a logofătului Tăut!...

Când s-ar scula Ştefan din mormânt şi ar vedea ce s-au făcut moldovenii lui, ar fugi plin de jale iarăşi înapoi de unde-a ieşit!

8.7. MUNŢI ŞI STÂNCI

8.7.1. VULTURUL

De la cetatea Bistriţa din Ardeal spre răsărit este un munte înalt, la care-i zic *Vulturul.* Muntele acesta îşi are numele de la o întâmplare. Anume, venind odată Ştefan cel Mare cu oşteni în Moldova ca să pe-

depsească pe săcuii ce-i omorâră străjile de la Cetatea de Baltă, trecu munţii chiar pe lângă muntele la care azi îi zic Vulturul. Sosind sub poalele muntelui, au înnoptat. Culcându-se adormi, în vis i să arătă un vultur mare, de care nu mai văzuse în viaţă. Acest vultur avea nişte aripi de întunecau soarele şi umbreau pământul. Pe cap avea o coroană numai diamante şi petre scumpe, iar în cioc avea un steag ce ajungea până la pământ.

Ştefan, văzându-l, se înspăimântă aşa de tare, de-l luă matricea prin toate oasele.

– Nu-ţi fie frică, îi zice vulturul. Eu nu-ţi sunt pizmaş, ci dimpotrivă (...). Iată, ţ-am adus un steag, pe care, dacă-l vei păstra cu scumpătate, biruitor vei ieşi, cât vei fi pe pământ. Ţ-am adus şi coroana asta, care ai să o porţi în toate zilele de sărbătoare. Iar de vei fi drept atunci iată, câtă întindere umbresc aripele mele, toată o vei stăpâni.

Ştefan, trezindu-se din somn, muntelui aceluia a pus numele *Vultur* şi aşa i-a rămas până în ziua de astăzi.

8.7.2. MASA LUI ŞTEFAN-VODĂ

În faţa satului Tazlău (ţinutul Neamţului) către amiază este un munte înalt, acoperit peste tot cu păduri, iar poalele muntelui îs udate de pârâul Tazlăului. Muntele aista se cheamă *Măgura.*

În vârful Măgurei este o podină (poiană) mică şi în mijlocul ei este o piatră mare, netedă şi în patru colţuri,

drept parc-ar fi o masă. Stâncii aiştea îi zic oamenii din partea locului: *Masa lui Ştefan-Vodă.*

Iaca ce povestesc oamenii despre Masa lui Ştefan-Vodă.

Moşia Tazlăului era moşie domnească în vechime şi pe aici trecea Ştefan-Vodă de multe ori către satul Borzeşti, că-i plăcea amarnic Valea Tazlăului.

Odată a avut o bătălie cu ungurii şi ca mulţămită lui Dumnezeu, ş-a pus în gând să facă mănăstirea Tazlăului, pe valea care-i era lui dragă. Şi cât a umblat pe vale ca să caute un loc potrivit sfântului lăcaş, nu a găsit din pricină că era pădure pe vale, iar în locul unde era schituleţul făcut de bunicu-său, Alexandru cel Bun, nu-i plăcea, că era într-o coastă de munte. Şi tot a căutat el în sus şi în jos, chitind ba ici, ba colea şi tot nu putea să hotărască.

Dacă a văzut aşa, a stat în faţa schituleţului şi a zis către cei ce erau cu dânsul:

– Să mergem în vârful Măgurii, de-acolo om vedea mai degrabă locul cel mai potrivit şi mai frumos de mănăstire.

Şi suind pe o cărăruşă, călăuzit de călugării schitului, a flămânzit grozav până în vârful muntelui, dar nici c-a vrut să mănânce, până nu ş-a împlini dorinţa de-a afla locul mănăstirei.

Când a ajuns în vârful Măgurei, s-a suit pe stânca din poiană şi s-a uitat în vale şi-n sus şi-n jos, ş-a ales locul potrivit către răsărit de unde era schitul ca la 200 stânjeni, într-un podiş mic la un cot din gura pârâului Peştiosu.

După ce-a ales locul, a vrut să însemne chiar unde să fie altarul şi a zis Ştefan-Vodă:

– Altarul acolo va fi unde are să să puie săgeata arcului meu. Ş-a tras cu arcul în vale către locul hotărât. Săgeata s-a împlântat într-un tei bătrân. Şi deşi nu s-a văzut unde-a căzut săgeata, dar s-a hotărât că acolo unde s-a găsi să fie altarul.

După asta Ştefan-Vodă a spus ca să-i aşeze de mâncare pe stânca din Vârful Măgurei şi au stat cu toţii la mâncare fiind chefoşi şi mulţămiţi că au aflat locul de mănăstire.

Când s-au scoborât din munte, au găsit săgeata înfiptă într-un tei şi chiar pe rădăcina teiului aceluia s-a făcut pristolul.

8.7.3. CAPUL LUI ŞTEFAN CEL MARE DE PE RARĂU

Ştefan cel Mare multe războaie a purtat şi câţi au venit cu gând rău în ţara asta i-o bătut şi i-o scos până dincolo de hotare, că nu le-o mai trebuit să dea ochii cu el a doua oară.

Odată, într-un război cu ungurii, a ajuns şi prin munţii aceştia. Şi aşa de rău mi i-o bătut pe unguri, că n-au mai rămas decât puţini din ei. Iar câţi au scăpat cu zile, Ştefan i-o fugărit şi i-o împărăştiat prin toate văile Câmpulungului şi prin munţi, iar unii au apucat-o spre Rarău ca să-şi afle adăpost în locuri sălbatice şi neumblate.

Cum fugeau ei îngroziţi că nu mai nimereau drumul, ci o ţineau de-a dreptul prin pădure, iacă dau deodată într-o răritură pe culme. Atunci unul dintre unguri a văzut peste brădet un colţ de stâncă ce semăna cu capul lui Ştefan cel Mare şi i s-a părut că voievodul le-o ieşit înainte să-i ia din nou la bătaie. El de frică o strigat către ai săi:

– Uite-l pe Ştefan-Vodă!

Da ceilalţi l-o întrebat:

– Unde-l vezi? Că doar e departe.

– Uite capul lui cum apare de peste deal! o zis ungurul, arătând cu mâna stânca din faţa lor care se vedea tot mai aproape.

După această întâmplare ungurii s-au dus de unde au venit, da stânca a rămas pe Rarău. Şi de atunci poartă numele de *Capul lui Ștefan cel Mare* până astăzi.

8.7.4. PISCUL *SCĂRILE LUI VODĂ*

În mijlocul munţilor Vrancei, spre fundul apei Năruja, se află piscul cu numele *Scările lui Vodă*.

Povestea spune că în timpurile vechi, Ştefan cel Mare, rătăcind prin codri cu o ceată de ostaşi, a ajuns în Golul Verdelului, într-o poiană mare şi frumoasă, unde ceata marelui voievod se puse de se hodini.

Dar Vodă, având nevoie să cerceteze cât mai bine împrejurimile, pentru a şti în ce loc se află şi a nu se trezi înconjurat iară de veste de duşmani, se gândi ca să se

urce pe creasta muntelui Pietrosul, cel mai înalt vârf din apropiere şi care se ridică chiar în faţa poienei unde poposiseră.

Şi fiindcă muntele era stâncos şi coasta din cale afară de povârnită şi prăpăstioasă, oştenii au săpat nişte trepte pe zarea piscului, până ce Vodă şi ai săi s-au putut ridica în vârf. De aici, au pornit cu toţii încotro i-or fi îndreptat ochii şi mintea. Poate spre o nouă biruinţă, pe care numai iscusinţa şi destoinicia fără margini a marelui Ştefan se învrednicea s-o câştige, în acele vremuri, cu arcaşii săi, puţini la număr, dar voinici şi meşteri la luptă.

De atunci piscului acesta i-a rămas, până în zilele noastre, numele de *Scările lui Vodă*, iar pe ici, pe colo, se mai văd şi acum treptele săpate de ostaşii lui Ştefan.

8.7.5. PIATRA SCRISĂ

Dintre toate limbile străine câte au trecut peste aceste locuri nici una nu a fost aşa fără de inimă ca tătarii (...)

O dată au alungat şi pe Ştefan-Vodă din domnia Moldovei. Ştefan a fugit şi s-a ascuns în munţii Ardealului. Tătarii, trăgând cu urechea că el s-ar afla în vecinătatea cetăţii Bistriţa, au tăbărât asupra cetăţii, ca să o cuprindă. Aicea însă erau oameni de-ai lui Ştefan, cari prin vicleşug le şi cârpiră cojocul. Anume oamenii lui Ştefan le trimiseră pe câţiva inşi cu daruri, spunându-le că în cetate sunt numai femei şi copii, iar bărbaţii, în

frunte cu Ştefan, sunt ascunşi în sânul codrului, spre răsărit de la cetate. Tătarii, auzind, se luară după ei şi-i şi ajunseră la poalele unui munte înalt şi stâncos. Ştefan, văzându-se în primejdie, le-a trimis cinste un cal alb, semn că să supune.

În vremea când trimeşii făceau învoială cu tătarii, Ştefan cu ai săi să sui pe munte, de unde, azvârlind bolovani cât roatele de moară, îi omorî până la unul, iar cu sângele lor a scris pe stâncă, ca să rămâie spre vecinică pomenire.

Stânca aceea se vede şi azi, şi, fiind scrisă cu litere roşii, îi zic şi astăzi *Piatra Scrisă.* Ea se află în hotarul comunei Cuşma.

8.7.6. STÂNCA LEBEDEI

Xică, odată, Ştefan-Vodă, plutind pe Nistru, s-a oprit la un cot împădurit al Nistrului şi, pe când se plimba pe mal şi se desfăta de albăstrimea cerului, a văzut deodată un vultur că se repede după două lebede. Vodă a întins din răsputeri coarda arcului, dar săgeata n-a nimerit în vultur, ci în una din lebede. Lovită de moarte, aceasta s-a prăbuşit, iar în urma ei s-a repezit cealaltă lebădă, lovindu-se cu pieptul de stâncă. Şuviţe roşii de sânge s-au prelins pe piatră. De atunci ea poartă numele de *Stânca Lebedei...*

8.7.7. STÂNCA LEBEDELOR

…Pe la începutul secolului XVI domnul Moldovei îşi vizita stăpânirile. Pe neaşteptate a văzut doi vulturi, care urmăreau două lebede. Domnul a pus în arc o săgeată şi a tras asupra unuia din vuluri, dar a nimerit într-o lebădă… Şi atunci cealaltă lebădă – perechea celei ucise – s-a ridicat în nalturi, şi-a strâns aripile şi a căzut ca o piatră, zdrobindu-se de o stâncă. De atunci locul acesta se numeşte *Stânca Lebedelor*.

Azi stânca nu mai există. Au auzit bătrânii de la străbunii lor că stânca a fost tăiată, iar din ea s-a construit cetatea Soroca.

8.7.8. MĂGURA LUI ŞTEFAN

Spre nord de la valea Someşului se află un munte ce poartă numele *Măgura lui Ștefan*. Iată povestea acelui munte.

În vremuriie de demult, trimise Dumnezeu multe feluri de limbi streine pe aceste locuri cu apa ca vinul şi cu pământul mestecat în aur şi argint. Locurile acestea erau mai scumpe ca piperul, căci o mână de pământ era cât azi un hotar în alte părţi. Căci doar mai de demult pe aceste locuri trăiau uriaşii pământului, care, furând toate bogăţiile din lume, le-au adus aici şi le-au ascuns în fundul pământului şi în creierii codrilor, ca nime să nu le găsească decât numai copii de copiii lor. Aşa s-a şi întâmplat, că murind uriaşul cel cu un ochi în frunte

şi cu unul în ceafă, care, pe unde ajungea, munţii îi hâia şi apele le muta din o vale în alta, uriaşii lui, învrăjbindu-se din pricina averilor ce era să le moştenească, bătutu-s-au şi omorâtu-s-au până la cel din urmă, de nici un urmaş nu a mai rămas, aşa cât moşiile cele fără de număr şi bogăţiile cele scumpe rămas-au fără stăpânitor.

Limbile streine venea ca să le cuprindă, căci doar cine nu ar fi lăcomit la atâta amar de bănet şi moşii, dar nimenuia nu i s-a sfetit; căci pe vremile acelea trăia un zmeu care, de viteaz ce era, mânca stâncile şi îndoia munţii cei plini cu fier, aur şi argint. Ca să cuprindă cineva moşiile rămase de la uriaşi, trebuia ca să se hărţuiască cu năzdrăvanul de zmeu ce luase în stăpânire toate moşiile. Care limbă streină, cum ajungea pe aceste locuri, ori se ducea cum a venit, ori, de a pus-o păcatul ca să se lase la harţ cu zmeul cel fără de splină, mai mult acasă nu să mai înturna. Şi au venit mulţi, mulţi Feţi-Frumoşi, care gândit-au că, de nu vor putea învinge prin vitejie, apoi a bună samă prin isteţime şi viclenie învinge-l-vor. Dar cu toţii s-au înşelat, căci care cum venea mai mult nu se mai întorcea, căci zmeul, pe care cum mi-l vedea, în patru mi-l împărţea şi trupul lui îl da la cei patru cai năzdrăvani, cari se hrăneau numai cu jar şi se adăpau numai cu sânge de om.

Îi merse vestea zmeului de curajos ce era, de-i ajunse chiar până la răsărit. Pe cum toate în lume îşi au sfârşitul, aşa şi zmeul cel neînfricat, la urma urmei, şi-a dat şi el de om, căci un voinic, colea, înalt cât un brad şi viteaz ca un leu veni de la răsărit, ca să-i vadă ţara zmeului şi să-i ia o bucăţică de pământ şi o gură de apă. Zmeul, care

era bătrân de abia îl mai ţineau picioarele, simţi că are să-i vină capătul, căci în vreo câteva zile tot strănutase, de se cutremurau dealurile şi se opreau apele. De aceea, îşi strânse averile ce-i erau mai dragi, pe cari apoi le îngropa într-un munte, ca nime în lume să nu le mai găsească, legând de ele câte şi mai câte vrăji şi blăstămuri.

După ce îşi isprăvi cu ascunsul moşiilor sale, aştepta pe cel voinic înflorit, de a cărui veste auzise şi el şi cu care de mult dorise să dea piept. Dar, precum ulciorul numai până o dată merge la fântână, aşa şi el, numai până o dată a ieşit învingător; căci acest voinic de la răsărit, cum mi l-a zărit, pe dată l-a şi ochit pe la capul pieptului, că acolo era puterea zmeului. Şi l-a ochit şi l-a nimerit cu 99 gloanţe de argint. Zmeul, văzând puterea, a luat-o la fugă, dar silit de răni, nu a mers mai departe şi a căzut, dându-şi sufletul.

Locul unde l-a împuşcat să numeşte *Măgura lui Ștefan* că doar nime altul nu a fost acel voinic decât Ştefan-Vodă cel Mare şi Viteaz.

8.7.9. STÂNCA ŢIGLĂU DE LA BUTEŞTI

... Se dăduse şfară-n ţară că dinspre Nistru năvăliră în Moldova hoarde de tătari şi acum jefuiesc sat după sat.

În întâmpinarea duşmanului ieşiră pe-nserate. În fruntea oastei călăreau Ştefan-Vodă şi hatmanul Boldur,

ocrotiţi de ambele părţi de cei 24 de fustaşi. Spre dimineaţă au ajuns la locul unde azi îi Buteşti, un sat, unde pârâul Camenca taie în două o stâncă înaltă. Vodă opri oastea şi cercetă împrejurimile: pereţii abrupţi, despicaţi pe verticală, ai stâncii Ţiglău.

Aici o să-i aşteptăm.
Aici să-i înghită pământul!

Vodă îl lăsă pe hatman cu un detaşament nu prea numeros pe creasta stâncii, iar el cu cealaltă parte a oştirii se ascunse în pădure. Când apăruse steagurile duşmane, totul era gata pentru luptă. Tătarii, văzând pe stâncă cetele moldovene, porniră în goana mare a cailor asupra lui Boldur. Moldovenii însă s-au ferit iute în părţi şi o mulţime de tătari căzu în prăpastie cu tot cu cai. Urlete, ţipete, nechezat de cai. Pricepând vicleşugul, duşmanii s-au oprit din drumul lor spre pierzanie. Dar nici ei nu aveau scăpare. Oastea condusă de Ştefan-Vodă le-a venit de hac...

9. Sate și moșii

9.1 LEGENDA COMUNEI BĂNEASA

Despre întemeierea satului Băneasa bătrânii spun că el datează de pe timpul lui Ştefan cel Mare, când el împărţi pământuri la toţi supuşii săi. Partea aceasta a fost dată unui căpitan al său, viteaz numit Groza. De la Groza pământul a trecut sub stăpânirea unui ginere al său, anume Dănilă şi astfel s-a transmis din generaţie în generaţie.

9.2. LEGENDA SATULUI BIBIREŞTI

Se povesteşte că satul este fondat de un răzeş bogat din Bereşti, numit Bibire, care acum vreo două sute de ani a venit în acest loc ce-l avea de zestre de la tată-său şi s-a stabilit cu câţiva robi şi clăcaşi. Alţii spun că Bibire ar fi moştenit acest loc de la un strămoş al său, care a trăit pe timpul lui Ştefan cel Mare, de la care primise locul, pentru vitejia ce a arătat-o într-un război.

9.3. LA BORDEA ÎN PĂDURE

Ştefan-Vodă, când a avut bătălie cu turcii şi-a mers la sahastrul din munţi, care-şi avea casa în stâncă, ca să-l întrebe ce să facă să poată birui pe turci, sahastrul i-a zis că mai întâi să se culce şi apoi îl va învăţa.

A dormit Ştefan până la miezul nopţii. La miezul nopţii s-a auzit un clopoţel.

Sahastrul s-a dus şi l-a trezit:

– Scoală-te şi te du la locul unde se împreună cele trei pârâie, intră în apă şi te uită spre cei trei munţi şi ia sama că vei vedea ceva. Apoi să vii să-mi spui.

Ştefan s-a vârât în apă pân-la genunchi, s-a uitat la răsărit, n-a văzut nimic. S-a uitat către amiază, iar n-a văzut. S-a uitat la asfinţit şi a văzut pe munte o lumânare arzând. Apoi s-a uitat mai la vale, spre miezul nopţii şi a văzut trei lumânări arzând.

A venit la sahastru şi i-a spus.

– Acolo unde ai văzut arzând numai o lumânare, să faci o cruce, iar unde ai văzut arzând trei lumânări să faci o mănăstire, şi atunci vei birui.

El a făcut mănăstirea Putna şi apoi a mers de a bătut pe turci la Banila moldovenească şi i-a alungat până dincolo de Iaşi.

Apoi s-a apucat după sfatul sahastrului şi a făcut mănăstirile: Suceviţei, Homorului, Voroneţului şi a Dragomirnei, şi, când a fost cu mănăstirile gata, şi-a luat oastea ce-o avea şi-a plecat la Iaşi.

În Iaşi avea palatul său, care se vede şi astăzi, iar sub palat avea o tainiţă, care da într-un drum ce ducea pe sub

pământ până în pădurea Bordea. Ştefan s-a pornit cu oastea pe sub pământ, căci n-avea aşa multă ca să poată da piept cu duşmanul, şi ieşind în pădure, a tăiat copacii uşor pe dedesubt, legându-i de vârfuri cu nişte odgoane care se strângeau la un vârtej.

Turcii, auzind unde se află Ştefan, au năvălit cu oastea în pădure. Ostaşii au sucit vârtejul şi copacii au căzut peste turci şi i-au ucis pe toţi. Numai vreo câţiva au rămas; aceia s-au dus de au spus şi altora ce au păţit şi de atuncea n-au mai venit turcii în ţară.

Ştefan-Vodă când a murit a poruncit să-l aducă de la Iaşi mort şi să-l îngroape la Putna alături cu sahastrul, sfătuitorul său, şi aşa s-a făcut. Ei sunt amândoi într-un mormânt îngropaţi.

La Bordea se află o cruce făcută de Ştefan-Vodă.

La gura tainiţei, pe unde a ieşit cu oastea şi lângă cruce, se află un izvor numit *Izvorul Bordeianului,* izvorul unui hoţ mare ce prăda ţara, şi care a trăit în urma lui Ştefan-Vodă.

El ş-a făcut locuinţa cu tălharii săi în drumul de sub pământ şi de la dânsul şi-a luat numele apoi satul Bordea.

9.4. BRAVICEA

Satul nostru, Bravicea, e un sat vechi, aşezat într-o văgăună, iar jur-împrejur se ridică dealuri împădurite. Demult, demult aici îmblau numai fiare şi nu era nici ţipenie de om. Taman prin locurile acestea

ducea lupte Ştefan cel Mare. Duşmanul era foarte numeros, iar oastea lui Ştefan era obosită. Domnitorul îşi frământa mintea sa luminoasă: unde ar putea găsi un loc, ca să-şi odihnească oastea, unde să găsească apă? Şi a făcut popas la Bravicea, care-i în Basarabia.

9.5. LEGENDA COMUNEI BROŞTENI

Tradiţia spune că Ştefan-Vodă cel Mare, pornit la un război pe care l-a avut la vale, poate la Războieni, a poposit cu oştirea pe locul numit Holmul. Broşteanu, un păzitor al iazului din apropiere, veni înaintea lui Vodă, aducându-i poclon un buhai gras. Şi întrebându-l Vodă ce mulţumită i-ar putea da, el ceru pământul din jurul iazului şi schitul. Dorinţa i se îndeplini şi astfel se puse începutul satului.

9.6. LEGENDA COMUNEI CAVADINEŞTI

Xavadineştii este un sat de răzăşi, aşezat între două dealuri roditoare, pe Valea Horincei, în apropierea Prutului. Locuitorii acestui sat sunt plugari.

Satul Cavadineşti îşi trage numele de la un căpitan al lui Ştefan cel Mare, Cavadin, căruia Ştefan cel Mare i-a dăruit moşia aceasta, drept răsplată faptelor sale

vitejeşti. Cele dintâi s-au aşezat pe deal, drumul de pe Deal, de la Grăpeni până la Prodăneşti trecând pe la C. Dumbravă, Gh.S. Anghel, Gh. Grigoraş, Felea, Gârba, Fântâna Mare, Comăneşti; Prodăneşti era tractul principal. Valea era rezervată puhoiului de duşmani. Numai mai târziu s-au aşezat case şi pe vale şi şoseaua de pe vale s-a transformat în şosea judeţeană.

9.7. CĂLĂRAŞI

Se zice că nişte călăreţi ai lui Ştefan cel Mare au descălecat aici şi a rămas cineva şi s-a făcut sat. Şi de la numele călăreţ s-a zis Călăraşi. Povesteau că mai pe urma Nişcanilor s-a format. Aşa spuneau nişte bătrâni din Basarabia, de la Căpriana.

9.8. CETĂŢUIA MICĂ ŞI CETĂŢUIA MARE

ŞTEFAN CEL MARE ŞI SFÂNT

În vremile de demult era în obicei că pe tot omul care făcea vreo vitejie mai mare craiul său îl dăruia c-o moşie. Pe vremea lui Ştefan cel Mare, nu se ştie a buna seamă cum-necum, pe valea Bârgăului de la Cetatea Bistriţei spre răsărit, trăia un bogătoi, care de bănos ce era, i se duse vestea.

Lui îi ziceau Rusu. Nu se ştie că era rus ori îl chema Rusu căci niciodată nu-i spusese nimănui nimic că în ce

chip ajunsese pe aceste plaiuri. Bogat cum era, îşi făcuse o ţâră de armadie din ciobanii cari ii păşteau oile şi tăiau pădurile. Apoi, ca la vreme de răutate, să aibă unde să se scutească, îşi făcu mai întâiu o cetate mică, nefiind destul de largă şi de puternică, o întări şi o făcu magazin, ţinându-şi în ea toate scumpeturile ce le avea, iar pentru armadie îşi făcu o cetate mai mare în marginea văii.

Aici îşi aşeză toate bunătăţile mai de preţ şi făcu locuinţă pentru cătane.

Venind Ştefan cel Mare îl bătu şi-i luă cetăţile dimpreună cu toate bunătăţile. Rusu, presimţind primejdia, înainte de a da piept cu Ştefan, ş-a îngropat toţi banii în pământ. Să crede că şi azi sunt acolo căci şi acum mai cearcă oamenii ca să-i dezgroape. Locul unde au fost cetăţuiele se mai cunoaşte şi azi şi la o ridicătură îi zic Cetăţuia Mică, iar la cealaltă Cetăţuia Mare.

Satul să crede că ş-a luat numele de la stăpânul său, numindu-se Bârgăul Rusului.

9. 9. CIOCÂLTENI

Se spune că satul l-au descălecat nişte ostaşi maziliţi ai lui Ştefan cel Mare. Satul vechi era pe o insulă a râului Răut (o bucată de pământ înconjurată de două mâneci acvatice). Aici s-au aşezat câteva familii de mazili.

Cică pe Răut, şi, mai ales, pe insula amintită erau mulţi cocostârci, care ciocâlteau, făceau un zgomot

mare din ciocurile lor. Şi din această cauză satul s-a numit Ciocâlteni.

Alţii spun, că, cică, printre primii descălicători ai satului ar fi fost unul cu familia Ciocâlteanu. El a făcut aici prima locuinţă şi a dat numire primei aşezări de case, din care s-au născut apoi două sate – Ciocâltenii şi Clişova.

* * *

b. Se spune că aici Ştefan cel Mare a avut lupte grele. Când s-a trecut războiul şi s-a făcut linişte, s-au întors şi păsările pe la cuiburile lor. Pe aici erau multe ciocănitori şi în liniştea de după luptă se auzea cioc, cioc, cioc – ciocăneau ciocănitorile. Oştenii i-au zis locului Ciocâlteni.

Numirea de Ciocâlteni a luat-o apoi şi satul.

* * *

c. Satul şi-a luat început de demult, de pe timpul lui Ştefan cel Mare. Pe atunci trăia un oarecare Ciocâlteanu, care avea o moşie, aşezată aproape de albia râului Răut. Nu se ştie în ce an a avut loc un pojar mare. Toată moşia a ars. Oamenii, care mai înainte îşi construise case în vale, au început a-şi construi locuinţe în deal. Satului nou i s-a dat numele Ciocâlteni de la numele primului locuitor.

9.10. COLIBIŢA

Î i multă vreme de când Ştefan cel Mare a umblat pe locurile noastre, abia unde şi unde i-a rămas urma.

Spun moşii că strămoşii noştri povesteau multe minuni făcute de acel om (...). El s-a bătut cu toate neamurile pământului, cu turcii, cu cazacii, cu teucii, cu leşii, cu nemţii şi mai ştie Dumnezeu cu câte feluri de oameni şi minunea minunilor, că în tot locul era biruitor.

Odată însă, fiind şi el bătut de neamul turcesc, mai numit şi „spaima lumii“, Ştefan cel Mare împreună cu vreo câteva zeci de feciori, ce-i mai rămăsese, a luat plaiul, trecând preste munţi, în ţara noastră £în Ardeal€.

După ce însă, noi ăştia de aici îi eram duşmani, nu îndrăzni a să scoborî jos la ţară, dar în pripă îşi făcu o colibuţă în cărarea pe unde venise, căci ploaia ce curgea din greu îi udase până la oase şi aveau lipsă de un pic de scuteală. În altă zi îşi făcură încă o colibă şi pe încetul îşi făcură mai multe. Păstorii (păcurarii) ce erau prin vecini, văzându-i, se duseră la Ştefan şi întrebându-l că cine e şi ce caută pe acele locuri streine, Ştefan le răspunse că lipsa de voinici l-a silit ca să vină pe acolo.

– Dacă-i aşa, apoi voinici suntem noi, aceşti de la cele vreo 50 de stâne, îi zise unul dintre ciobani şi, suflând odată între degete, veniră şi ceilalţi feciori în fugă, să vadă ce s-a întâmplat.

Ciobanul, arătându-le pe Ştefan cel Mare şi spunându-le că acesta e viteazul care în nenumărate rânduri

a bătut crai mari şi împăraţi tari, i-a îndemnat ca să-l însoţească şi să treacă cu toţii sub steagul lui Ştefan.

Feciorii se învoiră până la unul, iar ceata lui Ştefan, din mică ce era, se înmulţi cu vreo câteva sute de voinici înalţi ca brazii şi viteji ca leii. Ştefan, voios de acest ajutor neaşteptat, se sui pă murgu-i negru ca un corb şi iute ca fulgerul şi se puse în fruntea lor, lăsându-şi colibuţa pustie.

Colibuţa rămasă de la Ştefan cel Mare, oamenii, cari nu să duseră cu viteazul domn, o îngrijiră şi o ţinură în stare bună mai multe zeci de ani. Locul unde era s-a numit *La Colibuța* iar mai târziu s-a zis *Colibuța* şi aşa îi zic şi în ziua de azi.

9.11. LEGENDA SATULUI DĂRMĂNEŞTI

Au venit fraţii din Ardeal şi anume: Coman, Dorman şi Timofti. Dorman s-a aşezat la Gura Uzului, Coman la Trotuş şi Timofti pe apa Dofteana.

Bătrânul Niţă Gaburiciu, de 79 ani, spune aşa:

Unui moldovean viteaz, cu numele de Dorman, pe timpul lui Ştefan-Vodă i-a fost dăruit munţii de pe valea Uzului. Şi a făcut sat răzăşesc.

9.12. LEGENDA SATULUI DELENI

Locuitorii de aici sunt vechi răzeşi şi după povestirea bătrânilor se zice că ei se trag din trei văduve, şi anume: Mala, Mălina şi Maruşca, a căror bărbaţi murise într-un război de a lui Ştefan cel Mare; precum şi dintr-un alt oştean numit Micşună a cărui parte de moşie se numeşte şi astăzi Micşunesti.

9.13. LEGENDA DORNELOR

Mai înainte toate satele ce ţin de comuna Dorna formau o singură comună cu Dorna Bucovineană, târguşor în care se afla şi reşedinţa comunei. Tot teritoriul era o singură răzăşie dată de Ştefan-Vodă cel Mare în împrejurările următoare, zice tradiţia:

Vodă pornise spre Ardeal pe valea Moldovei. Dar la Vamă – cel mai vechi sat din câte sunt în împrejurimi, unde se crede că se vămuiau toate mărfurile venite din Ardeal şi Ungaria – se opri cu oştirea, neputând înainta, deoarece drumul înainte nu era decât o cărare îngustă. Aci, la Vamă, Ştefan-Vodă puse un stâlp, ce se vede şi astăzi.

Pe atunci în Câmpulung nu erau decât câteva case şi de acolo spre Dorna cale de o zi nu mai întâlneai locuinţă omenească ci numai codri posomorâţi, păduri fecioare. Unde e acum Târgul Dorna, între ape, la gura Dornei în Bistriţa, se afla o singură gospodărie, casă bună, grajd, proprietăţi ale unui oarecare Gheorghiţă, hoţ vestit şi vânător neaoş. Acesta croi şi lărgi cărarea ce lega lo-

cuinţa lui cu târguşoarele de prinprejur. El prăda la depărtări mari şi astfel niciodată nu fu prins. Drumul trecând pe dinaintea casei lui, orice călător, boier sau ţăran, de la vlădică până la opincă trăgea la dânsul, unde era foarte bine primit şi în deplină siguranţă că nu i se va întâmpla nimic. Celor mai distinşi dintre musafirii săi le dădea călăuze devotate care să-i conducă şi să-i apere de orice primejdii. Astfel reuşi el să se facă foarte cunoscut. Neavând copii cu prima soţie, Gheorghiţă, cu învoirea ei, îşi mai luă o femeie cu care avuse trei băieţi: pe Gheorghe, Ioniţă şi Grigore. Pentru această faptă cum şi pentru o prădăciune întâmplată pe drum, dar nedovedită, Gheorghiţă fu ridicat şi dus spre a fi judecat de divan şi mitropolit, la Suceava. Încărcat de fel de fel de blănuri, intră în Suceava unde cei cărora le acordase ospitalitate reuşesc nu numai să-l îndreptăţească către Vodă, ci îl prezentară ca pe un mare binefăcător. Vodă, drept recompensă, îi dărui tot locul şi pădurile cunoscute numai lui şi astfel se înfiinţă răzăşia Dornei.

Cei trei fii ai lui Gheorghiţă întemeiară: Gheorghe – satul Gheorghiţeni de peste Bistriţa; Ioniţă, poreclit Tărâţă şi Ciocârlan, înfiinţă satul Gura Negrei; iar Grigore rămase în locul tătâne-său (...), fiind foarte cutezător. Acesta de mic era ruşinos, nu îndrăznea să se ducă pe la pomene, dar pândea pe cei de seama lui şi le fura colacii, numiţi cozani. Oamenii îl porecliră atunci Grigore Cozan. Cozan (...) fuge pe cea dintâi plută pe Bistriţa, cu familia sa şi scoboară la Cruce, sat descălicat de el. Iar urmaşii săi, după un timp oarecare, vin şi pun începutul satului Cozăneşti.

9.14. LEGENDA SATULUI DRĂGĂNEŞTI

Primul proprietar al moşiei se zice că ar fi fost un oarecare Drăgan sau Dragoş. Mai spun bătrânii că moşia Drăgăneşti a fost răzăşească dar a fost trecută către mănăstirea Neamţului în împrejurările următoare:

Un preot trimis de stariţul mănăstirei spre mitropolie a fost omorât aci. Vodă dădu ca daune mănăstirei o parte din moşia răzeşilor. Tradiţia mai spune că singurul moştenitor al lui Drăgan, primul proprietar, închină partea sa de răzeşie mănăstirei Neamţu. Călugării s-au tot întins, răşluind din răzăşiile învecinate, de la Mitoc până în pârâul Brustura.

Multă vreme urmară judecăţi şi la urmă, bănuind călugării că vor fi rămaşi, au mutat satul din deal, de pe malul stâng al pârâului Brustura, unde se află astăzi.

9.15. LEGENDA SATULUI FUNDĂTURA

Se zice că pe aceste locuri a urmat o parte a războiului dintre Ştefan cel Mare cu turcii, de pe Valea Racovei, la 1475. Tradiţiunea spune că pe dealul Măgura îşi aşezase Ştefan cel Mare oştirea, alegându-şi acest punct din cauza poziţiei celei mai ridicate a dealului, unde se văd şi astăzi urmele unor şanţuri şi a unei subterane, pe care oamenii o numesc *Beciul lui Ștefan-Vodă.*

În urma bătăliei, Ştefan-Vodă a dat drept recompensă aceste locuri la o parte din căpitanii săi din ai căror urmaşi stăpânesc şi astăzi.

9.16. LEGENDA SATELOR GĂNEŞTI, COMĂNEŞTI ŞI PRODĂNEŞTI

Pe întinsul judeţului Covurlui, care începe dinspre sud, de la bătrânul Danubiu spre nord, până în hotarul judeţului Tutova, se află Valea Horincea, care-şi trage numele de la pârâul Horincea. Acest pârâu străbate câmpia ce-i poartă numele, roditoare, plină cu lunci frumoase, fel de fel de plantaţii orânduite de mâna harnică a horincenilor şi bunelor gospodine ale satelor Cavadineşti, Găneşti, Comăneşti, Prodăneşti. Aceste sate sunt de rădăcine foarte vechi, încă dinainte de domnia vrednicului şi neînvinsului voievod, Ştefan cel Mare, dar mărite şi botezate în timpul domniei lui.

Se cunoaşte obiceiul pe care-l avea marele voievod că după fiecare bătălie clădea un lăcaş sfânt, drept mulţămită lui Dumnezeu că i-a ajutat să înfrângă pe duşmani sau pe vitejii lui îi mulţămea dându-le moşii.

Într-un război crâncen pe care Ştefan Voievod l-a avut cu turcii a avut patru căpitani viteji, făcând în timpul luptelor frumoase fapte de arme, câştigând bătălia. Acei căpitani erau: Găvan, Ganea, Coman şi Prodan. După ce se mai liniştise furtuna bătăliei, voievodul a chemat la sfat pe căpitanii săi în punctul numit Grăjeni, zicându-le:

– Fiindcă de mare ajutor mi-aţi fost mie în grele cumpene pentru iubita noastră ţară, eu azi vă răsplătesc pe voi.

Mergând spre miazănoapte de la acest punct a dat fiecărui căpitan câte o porţiune de loc, făcându-le hotar, între ei, prin muşuroaie mari. La isprăvirea luptelor, căpitanii s-au aşezat pe moşia dăruită de domn, aducând şi alţi luptători pe lângă ei, mărind în chipul acesta populaţia satelor, care au rămas cu numele întemeietorilor lor: Cavadineşti, de la căpitanul Căvan, Găneşti de la căpitanul Ganea, Comăneşti de la Coman, Prodăneşti de la căpitanul Prodan.

9.17. LEGENDA SATULUI GRUMEZOAIA

În vechime s-a numit Plopeni şi se zice că ar fi fost aşezat mai în gios de unde se află astăzi. Iară numirea de Grumezoaia i-ar fi venit după numele unui vechi răzeş, Andrei Grumază. Se mai zice că după documente această moşie a fost dată de către Ştefan cel Mare unui oştean numit Stan Posatnicul, în urma unei vitejii desfăşurată într-un război. Acesta sau pentru că nu avea copii sau că pământul era ieftin pe atunci, a vândut-o unuia Toader Gănescu, cu şaizeci zloţi tătărăşti. Gănescu a avut un singur fiu, Frone. Frone a avut trei copii de parte bărbătească, pe Tochilat, Tanasă şi Gligincu şi o fată, pe Savina, cărora le-au împărţit moşia în

patru părţi. Unul dintre urmaşi, Gligincu, se zice că a fost slujbaş la un Cantemir. Acelui Cantemir furându-i-se un cal de către Gligincu, i-a luat drept despăgubire pentru preţul calului 355 stânjeni din moşie. Acest pământ este dezlipit şi astăzi de Grumezoaia şi alipit de moşia Urlaţi, sub numirea de Gura-Văiei sau Plopeni, cum se numea şi atunci.

9.18. LEŞU

Când era Ştefan cel Mare vodă preste Ţara Moldovei, vineau pizmaşii roi-roi asupra lui, căci îl duşmăneau văzându-i vitejia. Ştefan, care şi ziua şi noaptea era cu ochii în patru, cum da de veste că vin pizmaşii din o parte ori din alta, le ieşea în cale şi ţi-i snopea, de le trecea pofta de a mai veni în Ţara Moldovei.

Să întâmplă însă că odată, pe când Ştefan era dus la vânătoare, după un cerb, despre care se vorbea că e năzdrăvan, tăbărâse în ţară o mulţime de leşi, prădând şi omorând tot ce le venea în cale. Ştefan, prinzând de veste, le ieşi în cale, dar văzându-i că-s şi de zece ori mai mulţi decât ai lui, îi lăsă ca să-şi facă voia prin ţară, iar el se retrase în munţi cu toate bogăţiile ţării, unde, înmulţindu-şi armata, aştepta un timp binevenit, ca să-i poată lua la răfuială. Aşa şi făcu. Leşii, văzând că Ştefan nu-i ca-n palmă, îl căutară până ce au dat de veste că e ascuns în munţii Ardealului. Să luară deci după urmele lui şi-l aflară din sus de Câmpulung, lucrând la o biserică.

Crezând că Ştefan nu prea are oameni, să luară după el, dar mai mare le-a fost spaima că, pe când era să-l ajungă, să trezesc încunjuraţi jur-împrejur de oameni de ai lui Ştefan. Să încinse o hărţuială de gândeai că piere lumea. Picau românii moldoveni, dar mai picau leşii, de era o vale de sânge. Românii îi omorâră până la unul, iar drept pomenire că şi ăst neam a umblat pe aceste locuri, Ştefan făcu un sat la care i-a pus numele *Leșu.*

9.19. MĂLĂIEŞTI

Se zice că pe timpul voievodului Ştefan cel Mare pe valea râului Răut nu exista nici un sat, deşi pământul era roditor, iar râul Răut bun în vremuri de secetă. Şi pe lângă toate acestea, nu departe de sat se întindea codrul falnic, vestit pentru stejarii bătrâni de sute de ani.

Povestesc bătrânii că pe vremea marelui voievod moldovenii din toate părţile au luptat alături de Ştefan-Vodă cu armata otomană. Ei nu-şi doreau să cadă sub stăpânirea păgânilor. Soarta lor era acum în mâinile lui Dumnezeu. Mulţi s-au făcut haiduci, găsind adăpost în codru.

Cu timpul, ţara s-a liniştit şi haiducii s-au hotărât să se întoarcă acasă. Dar găsindu-şi casele arse, oamenii au plecat să-şi caute alt loc pentru a-şi ridica gospodării noi.

Împreună cu boierul Movilă, au ajuns pe malul Răutului. Plăcându-le locul, au rămas peste noapte aici. În

zori mare le-a fost mirarea văzând că în jur totul era semănat parcă din mila Celui de Sus, cu mălai. Oamenilor nu le venea să creadă! Era adevărată mană cerească! Au strâns câteva table de mălai, şi au avut ce pune pe masă.

Mai apoi, şi-au ridicat căsuţe. Boierul Movilă a plecat la cetatea Orheiului, să ceară ajutor, până ce se vor mai înstări. Atunci când au trebuit să spună numele satului, oamenii i-au spus Mălăieş, căci mălaiul i-a scăpat de foame.

Cu timpul, Mălăieş a devenit Mălăieşti. Boierul şi-a ridicat un conac la marginea satului, lângă un deluşor căruia oamenii i-au spus *Movila.*

9.20. NEGRILEŞTI

În cotuna Porcăreţii (ţinutul Vaslui), pe şes, în apropiere de moară şi iaz, se zice că acolo a fost aşezarea paharnicului Negrilă, unul din boierii lui Ştefan cel Mare.

Acest Negrilă a avut aici şi târguşor, numit Negrileştii. Se cunosc şi astăzi movile şi când ară ţăranii, scot cărămizi de format mare. Acest Negrilă a avut capul tăiat de Ştefan cel Mare la Vaslui, la anul 1471, ianuarie 16.

9.21. LEGENDA SATULUI OŢELENI

Şechimea satului e necunoscută. Se spune din bătrâni că satul ar fi fost înfiinţat de Aga Migdale Oţel, unul din slujbaşii lui Ştefan-Vodă cel Mare, căruia pentru credinţa sa i-a donat acest loc pe care întemeind satul i-a rămas numele de Oţeleni.

9.22. LEGENDA SATULUI PORCEŞTI

∑atul Porceşti din judeţul Roman, fiind sat vechi răzăşesc, are şi el legenda lui, care e din moşi-strămoşi păstrată.

Moşia pe care e aşezat satul se spune că a fost una din moşiile lui Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, pe care a dăruit-o, se zice, unui vrednic ostaş al său, anume Aprodul Purice, pe care istoria ni-l aminteşte. Acest Aprod Purice, să zice c-a scăpat pe viteazul său domn de la moarte în războiul ce a avut cu Hroiot la Şcheia, mai sus de oraşul Roman.

Se spune că în bătălie calul lui Ştefan căzu mort, fiind lovit, se vedea, de un glonte vrăjmaş; iar Ştefan era cât p-aci să fie şi el pierdut, căci duşmanii, văzându-l căzut, dădeau buzna ca să puie mâna pe el.

Ştefan, văzându-se în primejdie, ca întotdeauna, el nu-şi pierdu cumpătul ci, folosindu-se de împrejurarea că bravii săi soldaţi îi făcură la moment cu piepturile lor

un zid viu de apărare, prin care duşmanii nu puteau pătrunde cu uşurinţă până la el, ceru să-i aducă îndată alt cal pe care să se arunce ca să plece în contra duşmanilor săi, cari cu mulţimea lor copleşeau, să vede, puterile voinicilor săi ostaşi.

Acest Aprod Purice îi dete în grabă calul său şi, fiindcă Ştefan cel Mare să spune că era mic de stat şi nu se pute urca repede pe cal, Purice se puse îndată jos pe brânci, adică se făcu ca un moşinoi, pe cari Ştefan, punând piciorul, se sui repede pe cal; iar ungurii, când îl văzură din nou călare, fugeau cari încotro putea, în zadar mai încercă însă căpitanul lor, Hroiot, ca să-i mai îmbărbăteze ca să lupte, căci ei parcă nici nu-l auzeau.

Ştefan, cum s-a urcat pe cal, a şi plecat în goana mare, acolo la ai săi, unde era lupta mai crâncenă, lovind în dreapta şi în stânga cu lovituri de moarte pe duşmanii ce-i întâlneau în calea sa. Cu ajutorul bunului şi milostivului Dumnezeu, Ştefan a bătut pe Hroiot-Ungurul şi l-au alungat din ţara sa tocmai hăt departe şi pe mulţi i-au prins de vii şi i-au dus de i-au închis la Suceava, acolo unde era scaunul Măriei-Sale.

După ce s-a mântuit războiul cu Hroiot, Ştefan nu uită însă pe Aprodul său, care-l scăpase din primejdie, ci aducându-şi aminte de binele ce-i făcuse, porunci îndată să-l aducă la curtea sa. După ce-l aduse domnul, ca mulţumită pentru serviciile ce-i făcuse şi pentru vitejia sa în războaie, îi dete lui de veci această moşie şi-l însură cu fata pârcălabului de Roman, om cu mare cinste pe vremea ceia dar care din nenorocire murise atunci în bătălie chiar sub ochii domnului, luptându-se vitejeşte

până la cea din urmă suflare, pentru a-şi apăra ţara şi pe domnul său (...).

Purice veni apoi de se aşeză aci, pe această moşie dăruită lui de veci, făcându-şi casă într-o poieniţă foarte frumoasă, care pe atunci nu se ştie cum se chema.

De jur-împrejurul poienii, unde îşi făcuse Purice casă, pe atunci era numai pădure, cât vedeai cu ochii şi tocmai hăt, mai încoace de tot, s-au tăiat de s-au făcut case şi loc de arat, cum e azi. Ba mai sunt încă şi astăzi în apropiere de sat câteva dumbrăvi şi chiar o pădurice, cari dovedesc că pe aici a fost odată pădure mare.

Purice a avut şi el copii pe cari căsătorindu-i le-au făcut acolo case şi le-au dat pământ cum şi azi face un părinte când îşi gospodăreşte fiii săi. Şi aşa, azi o casă, mâine alta, până când cu vremea se făcu un sătişor mare, care se cheamă Puriceni de la numele lui Purice. Prin mijlocul acestei moşii curge însă un pârâiaş. Acest pârâiaş până atunci nu se ştie cum se chema însă mai târziu a căpătat şi el un nume pe care-l vom vedea din următoarea împrejurare.

Prin pădurea din jurul satului se spune că erau foarte mulţi porci sălbatici cari aduceau pagube mari oamenilor, căci le strica semănăturile şi altele de felul acesta, însă, cum se vede, nu puteau scăpa uşor de ei. Aşa, într-una din zile s-au hotărât ei să facă o hăituială ca să-i mai sperie sau să mai omoare din ei.

Când făceau hăituiala prin pădure, numai iată că le iese înainte o scroafă mare şi fioroasă, care până atunci era spaima celor ce voiau să treacă prin locurile aceste. Fiind strâmtorată de vânători şi neavând încotro fugi, ca

să scape, voi să sară peste acest pârâu, într-o bulboană de unde n-a mai putut ieşi din cauză că malurile erau strâmte şi foarte înalte şi aşa a murit acolo înecată în bulboană.

De atunci pârâiaşul acesta poartă numele de *Porca* iar satului i s-a zis *Porceni* de la Porca şi din cauză că pe aici erau mulţi porci sălbatici.

Afară de acesta, satul fiind mic şi locul destul de întins aşa că fiecare aveau ţarini întinse, de mergeai o zi întreagă pe ele, de aceea oamenii, pe lângă agricultură, se mai ocupau şi cu creşterea vitelor şi în special cu a porcilor, care fără multă trudă îi creştea, căci pădurea fiind lângă casa lor, uşor era ca cineva să aibă cât de mulţi porci, că n-avea grije că nu vor avea ce mânca sau că se vor duce pe moşia altuia şi-i va omorî. Mai în grije le era de fiarele sălbatice dar de om nici că gândeau, că doar fiecare din ei aveau. Atunci era loc larg şi prin jurul satului era câmp deschis, unde vitele păşteau la un loc cu oaia.

De la ocupaţiunea oamenilor cu creşterea porcilor şi comerţul întins ce făceau cu ei, prin poreclă, se vede, unii au ajuns de şi-au zis şi familia Porcescu. Aceştia sunt cei mai vechi răzeşi ai satului şi e aproape jumătate de sat care fac parte din această familie. Din sânul acestei familii au ieşit mulţi oameni de merit şi în fine toţi sunt oameni buni, cum zice românul: „la locul lor“.

De la familia Porcescu s-a numit mai târziu şi satul *Porcești.*

Satul acesta azi e mare, atât ca întindere cât şi ca populaţie; numără aproape vreo cinci sute de locuitori,

tot oameni cu dare de mână căci nu degeaba-s răzăşi vechi. Are două biserici cu preoţii lor, are o şcoală frumoasă cu doi învăţători, are clădiri frumoase ca subprefectura, şcoala şi altele. Mai are şi câteva dughene de unde poţi cumpăra tot ce vrei, întocmai ca de la târg. Mai are încă o moară de foc şi câteva de apă aşezate pe pârâul Porca.

Centrul satului e pe deal, acolo unde a fost casa lui Purice, iar în partea de nord-vest a satului se mai află nişte dealuri cari poartă diferite numiri.

Unul din ele şi cel mai mare se numeşte *Dealul lui Vodă.* Pentru ce să numeşte e următoarea legendă:

Demult, pe când nu erau locurile împărţite aşa ca azi, pe acolo era pădure şi loc de imaş pentru vite. Într-una din zile, mai mulţi băieţi umblând cu cireada cu vitele pe acolo, se duseră în marginea pădurei şi se puse la umbra unui stejar bătrân, ca să se mai odihnească puţin. Vitele păşteau în împrejurime iar ei, neavând ce face, s-au luat la joacă. Unii se jucau de-a mingea, alţii făcuse scrânciob de frânghie, iar alţii se jucau alte jocuri ce mai ştiau. Multă vreme au mai umblat ei pe-acolo cu vitele, căci le era şi lor drag, că vitele păşteau singure iar ei se puteau juca în linişte.

Azi aşa, mâine aşa, într-o zi, ce le veni lor în gând? Să se joace de-a dracul şi de-a domnul. S-au învoit între ei ca cel ales domn, dacă va fi învins de drac, atunci să fie spânzurat câteva momente ca drept pedeapsă, că n-a fost vrednic de slujba sa. Aşa au făcut ei un juvăţ de frânghie, l-au legat de craca stejarului iar cel ales domn şi învins de drac trebuia acum să-şi ia pedeapsa cuvenită

în spânzurătoare. Aşa au făcut ei de mai multe ori, când, într-o zi, tocmai pe când cel osândit îşi lua pedeapsa cuvenită, numai iată că iese din pădure un iepure cam şchiop de un picior şi fuge, da nu tare, pe dinaintea lor. Ei când l-au văzut şi mai cu seamă că era cam şchiop şi nu putea fugi tare, s-au luat la fugă după el ca să-l prindă. Cu modul acesta au uitat de cel spânzurat.

Au fugit ei cât au fugit după iepurele cel şchiop, dar în zadar le-a fost truda, că nu l-au putut prinde, căci când era să puie mâna pe el, atuncea fugea mai tare şi-l scăpau. S-au necăjit ei aşa cât s-au necăjit dar de la o vreme, văzând că nu-l pot prinde, l-au lăsat în plata domnului.

Pe când se întorceau înapoi, îşi aduseră aminte de cel ce fusese ales domn, că era spânzurat. Când s-au întors ei ca să-i dea drumul, era prea târziu, căci osânditul murise de mult! Şi, cum vă spun, de atunci încoace dealul acela se cheamă *Dealul lui Vodă,* iar oamenii povestesc şi astăzi această ciudată întâmplare, spunând că iepurele cel şchiop ce le-a ieşit înainte n-a fost iepure adevărat ci a fost necuratul; ducă-se pe pustii şi departe de pe aceste locuri.

9. 23. JURUIT DE ŞTEFAN-VODĂ

Moşâia noastrî o fost mănăstireascî la sfânta Agurî, la Afon, da stăpâné Căpriana mănăstiri. Am audzât cî di la Ştefan Vodî o fost ziuruit pământu la

mănăstiri. Spune bătrânii cî şî Turcu o fost stăpân, ş-apu l-o alungat Rusu ş-o rămas Rusâia. Da Purcariu îi di multi vacuri di om, £aici pi Nistru€.

9.24. REMEZĂU

Se zice că Ştefan cel Mare a îndrăgit mult locurile frumoase de pe valea Sucevei, cu sate aşezate din vechime, unde sub poalele munţilor şi-a zidit şi mănăstire de pomenire la Putna. Iar ori de câte ori se ivea câte un prilej bun între atâtea războaie şi treburi domneşti, se ducea cu puţini însoţitori la Putna să-şi afle un ceas de linişte şi hodină în singurătate.

Drumul lui de la curtea din Suceava până la mănăstire trecea totdeauna prin satul Vicovu-de-Jos, unde oamenii cum auzeau că vine iar Vodă, îl întâmpinau pe domnul ţării cu dragoste, ba îl mai şi pofteau să le fie oaspete la nunţi şi cumetrii. Că Ştefan iubea poporul său şi nu se da în lături să fie cu el la vreme de petrecere, cum şi oamenii nu stăteau pe gânduri atunci când trebuia să sară în apărarea ţării.

Aşa odată, pe când Ştefan-Vodă trecea iar spre mănăstirea Putna, l-a întâmpinat în marginea satului Vicov o nuntă. Şi unul din gospodari l-a rugat pe Vodă:

– Rămâi, doamne, cu noi! Rămâi, zău!

Nu se ştie dacă Ştefan a rămas atunci cu sătenii la acea nuntă, dar de la cuvintele vicovanului „rămâi zău“ îşi trage numele până astăzi partea satului ce-i zice *Remezău.*

9.25. LEGENDA TÂRGUŞORULUI SULIŢA

Despre târguşorul Suliţa, lângă Botoşani, aflăm următoarea legendă:

Într-o bătălie ce a avut loc aice, nu se ştie sub ce domn şi cu cine, venind oastea moldovenească până la iazul Dracşani au aflat acolo un cioban bătrân, ce-şi adăpa oile. Oastea fiind stâmtorită de ale mâncării, ciobanul s-a îndatorit s-o ţie timp de un an de zile cu carne şi cu frupt de la oile lui; ceea ce a şi împlinit şi pentru care, drept mulţumită, Vodă i-a dat ca dar moşia Suliţa şi Dracsanii. (Se spune că acesta a fost Ştefan-Vodă).

9.26. LEGENDA SATULUI TULNICI

Xomuna Tulnici de la Ştefan cel Mare-i. Am apucat eu de la bătrânii mei. Spunea că a venit Ştefan cel Mare şi l-au bătut, nu ştiu care l-au bătut, ăştia, polonii. L-au bătut şi el, de ruşine, s-a abătut pe la mă-sa, când mă-sa era în Piatra Neamţului, acolo. Nu l-o primit mă-sa.

– Du-te şî strânge soldaţi şî du-te la război că ai să biruieşti.

El a plecat. Şî a venit, a dat de o babă acolo la Dumbravă, în botul Dumbrăvii, a dat de o babă. Baba ce i-a spus?

– Nu te duce, uite ce, la război, că io am şapte flăcăi. Şâ-ţ dau băieţii miei.

I-a dat baba băieţii cei şapte. Şî s-a dus la războiu. Şî el a biruit. Şl pe urmă, ca mulţumire, le-a dat la băieţii aceia şapte sate adecă de-a făcut Tulnicii, Bodeştii, Bârseştii, Hăuleleşti, aiestea de la el; el le-a dăruit. Şi le-a dat şapte munţi. Numele, al băieţilor care-o fost la războiu: unu, Pavai, Păuleşti; unu, Tulnici; Negru, Negrileşti; Badea, Bodeşti.

9.27. LEGENDA SATULUI ŢĂPU

Satul Ţăpu nu-i acolo unde se află de când lumea. Mai înainte vreme era întemeiat pe şesul Briheciului şi se chema Ipotesti. Numele lui venia de la unul Iapotă, o căpetenie de oaste de-a lui Ştefan cel Mare, căreia domnul i-a dat moşia aceea ca răsplată pentru vrednicia lui.

Acolo au stat Ipoteştii mult, alături de şleahul mare care venia de la Galaţi prin Tecuci şi ducea la târgul Eşilor, pe la Bârlad.

Dar de la o vreme a început să fie vai şi-amar de capul Ipoteştilor. Anume, simţind că Ţara Moldovei este plină de bogăţii, au început s-o calce şi s-o prade, aşa că sărmanii oameni nu se mai puteau stări cu nimic pe lângă dânşii. Văzând ei dară că nu mai este cale de trăit acolo, în pragul duşmanilor, au plecat într-o bună zi să-şi caute alt loc. Au luat-o adecă înspre apus, prin codru şi după o bucată de vreme au aflat o poiană în codru. Acolo, în mijlocul poienii, se spune că unul a bătut un ţăp, adecă un ţăruş în pământ şi a zis:

– Aici să facem sat în preajma ţăpului aistuia iar numele satului să fie Ţăpu.

Şi acolo a şi rămas.

O parte din oameni au mai aflat o poieniţă, mai la miazănoapte ceva şi-au făcut şi ei acolo alt sat mai mic căruia tot Ţăpu i-au zis.

Şi aşa au pornit cele două sate: Ţăpu-din-Jos, mai mare, şi Ţăpu-din-Sus, mai mic, făcându-şi la jumătate cale între dânsele şi o biserică, pe locul unde astăzi se cheamă *La biserica veche*, în mijlocul codrului de pe-atunci.

9.28. LEGENDA SATULUI VALEA SEACĂ

Ştefan cel Mare, după lupta de la Lipnic, a trecut pe aici cu o ceată de voinici, în locul acesta stabileşte pe cel dintâi locuitor, numit *Buciumanu.* Numele de Buciumanu îl avea de la slujba pe care o îndeplinea, de a suna din bucium. S-a stabilit aici, mai târziu, cu tot neamul lui. Buciumanu, fiind dăruit de către Ştefan cel Mare cu un loc, întinderea satului s-a stabilit aşa după cum a cerut să i se dea şi lui, cât va merge el călare cu un cărbune aprins.

9.29. LEGENDA SATULUI VILTOTEŞTI

Despre satul Viltoteşti de la ţinutul Faldului se spune din moşi-strămoşi că se trage de pe vremea lui Ştefan cel Mare. Prin părţile acelea s-a dat pe atunci o mare bătălie, unde pintre alţi viteji, s-a ales cu nume bun Vilkot cu fraţii lui cei doi: Samson şi Soare. De aceea, când Dumnezeu a îngăduit oleacă de răgaz lui Vodă Ştefan, a miluit pe cei trei voinici cu pământul care se vede azi în preajma satului. Unde-i astăzi satul pe atunci era poiană şi-acolo s-au aşezat cei trei fraţi cu turmele lor mari şi frumoase, că pesemne erau mocani şi crescători de vite.

Acolo a dat Dumnezeu şi le-a mers bine, turmele lor s-au înmulţit, dânşii s-au îmbogăţit, s-au însurat cu fete din satele vecine şi aşa numărul le-a crescut. Din bordeie şi-au ridicat case şi aşa s-a făcut satul. Acuma, n-a fi fost el aşa de mare ca azi, dar oricum or fi fost oamenii mai altfel.

Ş-a fost bine până a dat Dumnezeu şi rău. Au venit vremuri grele, cu turci şi tătari, dar nici unii n-au venit (...) ca grecii, cari au pus stăpânire pe pădurile de către miazănoapte şi miazăzi şi asfinţit, ba au pus mâna şi pe locurile de arătură şi pe viile din deal. Şi doi greci, Bucoş şi Ionedi, s-au aşezat chiar în mijlocul satului, unde s-au apucat de şi-au făcut case mai frumoase ca ale oamenilor.

Când a venit Vodă Gligore Ghica, oamenii i s-au plâns de mai multe ori şi el a întrebat pe oameni:

– Cum se face de au pus stăpânire grecii pe pământ?

– Cum! Au înşelat unchiaşul care păstra sureturile domneşti şi i le-au luat şi, când n-ai mărturie, dreptatea numai la Dumnezeu o găseşti!

Şi Vodă a dat oamenilor ce-a dat: ia, oleacă de pământ în preajma satului, încolo, averea a rămas tot pe mână străină, că, vezi dumneata, tocmai el se întâmplase să fie stăpân.

9.30. RĂZĂŞÍI DE LA ŞTEFAN CEL MARE

Păzăşii din satul Conţăşti-Răzăşi, comuna Ruginoasa, ţinutul Suceava, spun că au răzăşiile de la Ştefan cel Mare.

Moşia Ciuru, sat din comuna Ostopceni, ţinutul Botoşani, este răzăşie a locuitorilor şi se zice că ar avea-o din vremea lui Ştefan cel Mare.

Moşia Deleni, din comuna Deleni, ţinutul Botoşani, a fost dată răzăşie locuitorilor de Ştefan cel Mare.

Moşia Hârlăului se zice că ar fi fost dată târgoveţilor de Ştefan cel Mare printr-un hrisov, care-i aşezat în zid în biserica Sfântului Gheorghe deasupra amvonului.

Locuitorii din satul Căputeşti, comuna Ivăneşti, ţinutul Fălciului, sunt răzeşi vechi, având şi hrisoave de pe vremea marelui Domn Ştefan-Vodă.

Cea mai mare parte din locuitorii satului Pâhna-Veche din comuna Târzii, ţinutul Fălciului, sunt răzeşi vechi, împământeniţi de pe vremea lui Ştefan cel Mare.

Satul Vineţeşti, numit şi Ivăneşti, din comuna Vineţeşti, ţinutul Fălciului, zice că este foarte vechi şi că locuitorii sunt răzăşi de baştină. Ei stăpânesc moşia, de la moşii lor care au căpătat-o din vremea lui Ştefan cel Mare.

Cea dintâi familie care s-a aşezat aici este a vornicului Simeon Bute.

Satul Pustieana din comuna Scorţeni, ţinutul Bacău, zice că este întemeiat cu unguri aduşi ca robi, de Ştefan cel Mare, în urma unei bătălii ce-a avut-o cu Matei Corvin. Parte din locuitori sunt saşi.

Satul Săcuieni din comuna Săcuieni, ţinutul Bacău, povestesc bătrânii că-i întemeiat de pe vremea lui Ştefan cel Mare. Ca dovadă că-i adevărat este că pământul de hrană al gospodarilor îi împărţit pe stânjeni de-a lui Ştefan cel Mare. Numele satului se trage de la un săcui împământenit de Ştefan-Vodă.

Locuitorii din satul Săcăreşti din ţinutul Iaşi sunt răzăşi din vremea lui Ştefan cel Mare, după cum spun bătrânii, şi chiar cu hrisoave care dovedesc adevărul.

Locuitorii satului Oşeşti, ţinutul Vaslui, sunt răzăşi din vremea lui Ştefan cel Mare, iar satul Valea Satului din comuna Valea Satului, ţinutul Vaslui, a fost dat de Ştefan cel Mare, ca răzăşie unui oştean de-a lui.

Brusturii îi cel mai vechi sat din comuna Drăgăneşti, ţinutul Suceava. Oamenii sunt răzăşi şi moşia le-a fost dată de Ştefan cel Mare în urma războiului de la Valea-Albă, loc nu departe de aici.

Răzăşiile din Leţcani, ţinutul Suceava, au fost căpătate de la Ştefan cel Mare în urma războiului de la Valea-Albă.

10. Orașe

10.1. FOCȘANII

Numele de Focşani se trage de la familia Focşa, moldoveni drepţi şi vechi, încă din vremea lui Ştefan cel Mare. Căci după statornicia hotarului ţării prin gârla ce au tras-o prin Focşani la întâlnirea domnului acolo, au făcut masă mare şi la sfârşitul mesei au ales doi oşteni, unul muntean şi altul moldovean şi i-au pus la luptă cu paharele. Şi a biruit moldoveanul. Şi pentru lauda lui au dat numele târgului ce atuncea au hotărât să-l înfiinţeze la hotar, Focşani, că oşteanul acela se numea Focşa.

a. FOCȘANI

Era o vreme în care domnitorii Moldovei şi ai Ţării Româneşti se războiau din pricina locului care să statornicească hotarul dintre cele două ţărişoare, în cele din urmă, căzând la pace, s-au înţeles ca hotarul să fie pe râul Milcov.

Odată, venind domnul Moldovei într-o aşezare de lângă Milcov, gazdele întinseră masă mare. Petrecând împreună cu muntenii, pe când era cheful în toi, domnitorul a ales doi oşteni, unul moldovean şi altul muntean, şi i-a pus să se întreacă în pahare. Vinul era sorbit cu

spor din ulcele de cei doi voinici, însă moldoveanul se ţinu mai bine şi învinse. Bucuros de tăria moldoveanului, Vodă a hotărât să dea numele acestuia târgului pe care voia să-l ridice la hotar.

Şi fiindcă pe moldovean îl chema Focşa, aşezării i s-a spus Focşani.

10.2. TÂRGU FRUMOS

În Târgu Frumos – târgul care cu multă vreme înainte avea o poziţie foarte frumoasă, fiind înconjurat cu păduri mari şi dealuri acoperite cu tot soiul de flori, de unde i-a şi rămas numele de Târgu Frumos – aici se întâlnea Ştefan cel Mare cu mama lui Petru Rareş care era o negustorească frumoasă din Hârlău.

10.3. LEGENDA DORNELOR

După cum am auzit de la bătrâni, zice c-o fost aicea (din) primii locuitori unu Dornea, da numele (întreg) nu l-am ştiut, numai Dornea a fost, l-o chemat pe el. Acela Dornea era el de domnitorii ţării care erau pe atunci, anume pus ca să aducă prăzi din Ţara Ungurească, de pe unde erau cu războaiele domnitorii. Şi s-o întâmplat şi-o avut Ştefan voievod o bătaie cu ungurii. Şi el o fost şi el acolo şi s-o-ncărcat cu prăzi, da el a avut mai mulţi sub dânsul, n-o fost singur, o sută de oameni o fost.

Şi iacă s-o-ntâmplat (de-o venit) cu prăzi de la unguri şi s-o aşezat aici, nu s-o mai dus să le ducă înapoi la scaunul ţării, la Suceava; s-o aşezat pe văile astea, erau păduri, erau locuri pustii, i-o venit lui mai bine să stea aici cu toţii câţi i-avea el. Da ei aveau şi femei aici.

Iacă de la o vreme o venit o răzmirişte mare, o venit tătarii prin ţară, o prădat iară până pe la Vamă, mai la deal până-n Sadova. O prădat la Suceava tăt, s-o dus înapoi iară cu prăzi şi i-o alungat domnitorul ţării. Nu mult după aceea s-o liniştit oleacă, iacătă se face o cumătrie mare la Vamă. Acolo o luat parte şi domnitorul ţării, voievodul Ştefan. Apoi acolo o venit la cumătrie care dincolo (când) o auzit că-i domnitorul ţării acolo, fiecare cu o jalbă: altul că i-o prădat vaci, altul că i-o ars gospodăria, altul că i-o omorât bărbatul femeile, diferite jalbe.

Ei, şezând ei acolo – aveau vin la masă, ospătau, beau – , iacă vine şi-un om frumos îmbrăcat munteneşte, da acolo îl cunoşteau oleacă pe la Vamă cine era el, că venea după provizii. Hai, l-o pus în capu mesei colo, alături de domnitor (şi acela) o-nceput a se jelui.

– Da tu de unde eşti? îl întrebă domnitorul.

El zise:

– Şi eu am venit aicea să vedem, la cumătrie ca fiecare sătean. Amu din plângerile oamenilor cum se tot plângeau ei (a zis Vodă):

– Oameni buni, ce să vă fac? – era domnitorul blajin – dac-aş găsi eu pe cineva să vă deie pierderile dumneavoastră, să vă deie: vii, izlaz, l-aş ierta de orice ar fi făcut el, orice hoţie, orice bandiţie.

Atuncea Dornea închină pahar dulce cu domnitorul:

– Ei, să trăieşti, Măria-Ta! Eu s-acela, pot să dau cinci sute de mioare toate oacheşe de câte-un ochi şi-o sută de giuncane, toate.

– Apoi cine eşti dumneta?

– Eu mă numesc Dornea! Eu am fost şi-am prădat din Ţara Ungurească, când ai avut bătaie cu ungurii. Eu am luat prăzi de-acolo şi n-am mai trecut cu ele, am umblat comis la vite şi am stat prin pădurile astea, pe la Dorna.

Domnitorul aduce cuvântul că-l iartă de orice a făcut, orice bandiţie (şi-i spune):

– Bine! Atunci dă şi iacă eu ţ-oi da moşiile cele a tale să fie!

– Bine, Măria-Ta. Îţi mulţâmesc.

El a dat mâna cu oamenii de la cumătrie, era şi Rareşiţa acolo, era ibovnica lui Ştefan voievod. O dat mâna cu toţi şi (Vodă) îi zise:

– Iacătă să ştii că-ţi dau uric a tale să fie pământurile astea! „Bine“, o mulţămit cela, o zis şi „bodaprosti“, cum era pe timpuri, şi vine înapoi cu oameni de-acolo şi dă vitele aşe cum s-o ţinut de vorbă. Când o dat vitele oamenilor iară o fost foarte mulţămiţi. Pe urmă el s-o dus în scaun la Suceava aşe cum i-o fost vorba cu domnitorul să-i deie uric şi să-i deie locurile astea lui. S-o dus şi i-o dat domnitorul, o ţânut socoteală.

După aceea o venit în Câmpulung şi o făcut acolo, că era un fel de vornicie, o făcut întăritură şi-acolo, şi-o venit aicea, o dat drumul la toţi aceia care-i avea sub stăpânirea lui – avea o sută de oameni – şi care cum i-o fost porecla, aşe i-o rămas şi numele satului, cum era pe

vremuri. Şi s-o aşezat toţi pe-aicea şi-o trecut aşe cu bine, da ei erau şi cam izgoniţi din diferite războaie, se aşezase pe-aicea, prin pădurile astea, (unde) o rămas mai departe şi şi-o făcut de toate cele.

După aceea s-o mânat aşe, o trăit oamenii cu turme de vite, cu ceea ce aveau ei. Amu era o familie mare în Vatra Dornii, le zicea Bicilici, şi era unul la noi în Şaru Dornii, îi zicea Cercăoi. Şi Cercăoi acela a luat o fată de-a Bicilicilor, că n-avea feciori, ca să aibă parte bărbătească, că s-o pierdut sămânţa lor.

După aceea o rămas uricul la Cercăoi, n-o avut cui îl da. Cercăoi acela era unde este astăzi biserica din Şaru Dornii, el o avut treizeci de fălci de loc cu casa lui.

Şi o fost o primăvara re, o bejenie, foamete de fân! (El s-o dus cu vitele, c-avea vite multe, avea la cinci-şase sute de oi şi vreo sută de vite mari, s-o dus cu vitele la ţară, la Ieşi, pe apa Bahluiului, pe-acolea era ca-n codri şi erau locurile cam balporoase, era bine de păscut oile iarna.

Ei, după aceea vin de la scaunul ţării acolo nişte boieri (şi-l întreabă):

– Măi omule, de unde eşti tu cu vitele astea?

– De la munţi, din colo, amu-i zice Dorna!

– Da cum paşti tu pe-aicea, cum?

– N-avem fân acolo la deal, şi-am venit pe-aicea...

– Da cu ce drept, ce drepturi aveţi voi pe locurile acelea pe-acolo?

– Ce s-avem? Avem act, uric de la domnitor, de la Ştefan cel Mare!

– Da unde vi-i uricu-acela?

– Îi acasă, c-acela nu-l purtăm cu noi, zise, i-n ladă acasă.

– Măi omule, tu vină la anul viitor şi nu-ţi luăm nimica pentru vite şi dacă vii şi ne-aduci actu acela nouă, să ştii că totdeauna vii în tăt anul cu vitele gratuit, unde vrei tu să te duci!

– Bine!

Vine omul acasă, s-o desprimăvărat, vine cu vitele acasă. După ce-o venit cu vitele acasă, pe urmă iară s-o dus, s-o ţinut de vorbă. Se duce iară, el avea pământul şi de aceea parte de graniţă, amu nu mai avea cu ce-şi ţinea vitele tăte. S-o dus să steie de vorbă cu boierii. Când colo, se duce şi se ţine la Ieşi, iacă vin boierii, da el i-o-ntrebat pe boieri;

– Cum te cheamă pe dumneata? O luat şi uricu-n sân.

– Eu îs Balş!

– Şi ce faci?

– Eu îs vistiernicul ţării şi eu, cum vrei dumneata, zise, numai să-mi dai actu-acela ce-l ai de-acolo ca să-l prefac!

Da ei îşi puseră în minte să puie mâna pe moşiile astea, cum erau rămase dincoace de graniţă.

– Da, zise, mi-l daţi înapoi!

– Ţi-l dăm, cum nu?

Scoate moşneagu actul din sân şi-l dă la boier, boierul pleacă, se duce, dar i-a zis:

– Unde vrei du-te cu oile. Du-te pe la Hârlău, du-te unde vrei, păşunează oile, nu te opreşte nimenea!

Când colo, vine primăvara omul cu oile acasă, când să vie acasă iacătă că-i scoate pe oameni de-aicea, din părţile astea. Oamenii (au spus):

– Cum? C-avem act, avem uric, cum să ieşim noi de-aicea?

I-cârnită, i-sucită, dă-ncoace, dă-ncolo, nu se dau oamenii ieşiţi. Nu s-au dat ieşiţi, da el s-a dus înapoi pe gios în patru zile, la scaunul ţării:

– Îmi daţi actu!

– Ce act, omule? Ce? Unde? Ce act?

El de scârbă o venit înapoi şi-o dat pământul bisericii şi-o făcut biserica unde-i astăzi şi Şaru Dornei; şi pământul azi îi cu-acela act. Şi oamenii au rămas aşe.

Boierii nu i-o lăsat în pace pe oameni, că să iasă şi să iasă, cu ce drepturi stăpânesc ei locurile aicea? Dă-ncoace, dă-ncolo, oamenii n-o vrut, o venit de vreo câteva ori arnăuţi de la Ieşi, n-o vrut oamenii de frica lor (să plece). Şi boierii au spus:

– Hai să trimitem o ceată de tătari!

Trimit ei o ceată de tătari, de-acolo de la Ieşi, da era unul la Broşteni îi zicea Tata lui Andrei Lungoce. El venea în jumătate de ceas din Broşteni în Dorna; venea de-a dreptul peste dealuri, pe la Grui.

Când o vinit tătarii la Broşteni să-i scoată pe oameni, de-aicea, iacătă o plecat moşneagu-nainte şi-o vinit pe jos şi le-o spus la ăştia din Dorna:

– Măi, pregătiţi-vă că vin tătarii! Să vă scoată de-aicea.

Şi s-o pregătit care cu ce-o avut: cu puşti cu cremene, altu cu topoară, altu cu coasă. Şi o vinit şi s-o sfătuit ei şi-o tăiat, brazi, aşa pe din două, ca atunci când or veni, şi-o chitit bolohani, când or veni (tătarii) pe dealurile astea să-i bată. Ei aveau (numai) un singur drum, era pe la Grui, atunci nu erau drumuri ca azi şi veneau

pe-aicea pe dealul Ortoii şi coborau aicea-n Ortoaia şi aicea era vatra satului cum era satul acela

Iacătă le-o ieşit unul Bigiu, o fost unul Tăoanu, o fost de pe Neagra vreo câţiva oameni, o mai fost nişte popchi, o fost unul Ianovici Ţarigradeanu, el îi zicea Ianovici, da Ţarigradeanu i-o zis, că el s-o dus cu bani la Constantinopol de-o plătit locurile astea.

Şi-o vinit (tătarii) şi când o ajuns la un deal – îi zice *Spaima* de-atunci – aicea este la Corhane, când o ajuns hanul, că o vinit cu vreo douăzeci de tătari, o scos plosca din traistă şi zice:

– De-amu până n-oi bea dintr-o tidvă de dornean nu mă duc înapoi de-aicea!

Da când el s-o dat jos de pe cal, că ei mâncau pe cai şi beau pe cai, n-aveau voie să se dea jos, aşa era datina lor, când o scos plosca să-nchine că o să-i bată pe dorneni, numa Bigiu i-o tras de-acolo de la deal şi o căzut jos hanul. Oamenii, cum erau ceilalţi tătari pe jos, o năruit brazii peste dânşii, de-acolo le-o fost moartea. Unul, a lui Petea Sofronia, unul Bigiu, unul bătrân George Bigiu, ei după aceea haide, o luat pe popi (şi le-o zis):

– Numaidecât să veniţi, le-o dat un fel de legat, numai cu ce drept să stăpânească oamenii aicea!

Şi s-o dus popii la Ieşi, pe jos – îmbla-n patru zile – şi erau turcii stăpâni pe timpurile acelea şi o rămas de la turci dacă oamenii nu se duc de-aicea, să cumpere pământul de la Balş. Şi s-o-nvoit aşa să-l cumpere. O fost în plată optsprezece mii de galbeni, o fost tăte Dornele astea şi s-o-nvoit aşe. Şi-o vinit înapoi popii care-o fost

delegaţi cu câţiva oamenii de la Neagra Şarului şi hai să strângă bani de la oameni, da bani de unde să strângă? O făcut (atunci) tot cu turcii contracte toţi dornenii, cu Neagra Şarului, cu Paltinişu, cu tăt (să vândă) pădurile şi cu banii de pe păduri să plătească lui Balş, lui Costică Balş, moşia. Şi o trimăs Balş de la Ieşi pe-un iacut, c-aşa se chemau acei ce-ncasau banii.

Şi-o fost un grec. Şi-o strâns banii. Şi s-o dus cu banii la naiba, în Grecia, nu s-o mai dus să plătească la domnie.

A doilea o trimăs (boierii) altă armată de arnăuţi. O trimăs să scoată pe oameni de-aici, oamenii n-o vrut să iasă, iar o ieşit cu topoare, nu s-o dat. Şi s-o dus pe jos la Ieşi, unde era atunci domnitor Sturza. Şi i-o întrebat:

– Oameni buni, cum o fost?

O spus ei lui Sturza, domnitorului, istoria şi cum ajunsese la scaunul ţării s-o-nvoit şi le-o dat şi Sturza ceva bani şi a doilea oară să facă contract turcilor. Şi-o plătit pământul, să numeşte la noi răscumpărare. Şi Sturza o dat act la dorneni să fie buni stăpâni, să nu-i mai năcăjească nimeni în viaţă şi aşa o rămas până-n zilele noastre.

11. Ctitorii

11.1. CETĂŢI

11.1.1. ŞTEFAN ŞI CETATEA DE BALTĂ

Povesteşte-să şi în ziua de azi că mai demult, când ţările erau mai învrăjbite ca acum, moldovenii s-au bătut cu cei din Ţara Ardealului şi le-au luat satele şi oraşele în stăpânire. Ştefan-Vodă, craiul moldovenilor, venind odată ca să-şi vadă oraşele preste cari avea să stăpânească, a trecut şi peste Câmpie mirându-se de atâta amar de pustietate şi goliciune căci de pe vremea aceea nu prea şedeau oamenii prin locuri mai deschise făr de frica păgânilor şi a altor limbi străine, se trăgeau cu toţii la munte, fiind mai uşor de trăit şi mai scutiţi în contra vrăjmaşilor.

Cum zic, cât ce a văzut această pustietate mare, s-a întors în ţara lui şi a adus oameni şi i-a pus să-şi facă sate şi oraşe, apoi le-a dat vite şi unelte (...) ca să poată ajuta la lucratul pământului. Făcutu-ş-au oamenii case şi aratu-ş-au pământurile căpătate de la craiul lor, dar pare-că Dumnezeu ş-a luat mila de la ei că dat-a Dumnezeu de venit-au limbi străine şi alungatu-i-au de pe la casele şi bunurile lor, luându-le cele agonisite cu trudă şi cu năcaz.

Ştefan, văzându-le năcazul, scoborâtu-s-a iară în Ţara Ardealului şi a oprit toate apele şi a făcut o baltă mare

ca şi care nu să mai pomeneşte pe pământ de când era lumea.

În mijlocul acelei bălţi făcut-a o cetate frumoasă de numai crai şi împăraţi să fi şezut în ea. După ce a gătat cetatea care nu era făcută decât din piatră, a făcut şi un pod de aramă, frumos de să tot umbli pe el; apoi a poruncit oamenilor săi că de să va mai întâmpla vreodată vreo răsmeliţă ori vreo altă vrajbă, să se ascundă cu toţii în acea cetate unde, după ce luau podul, numai păsările mai puteau să între.

Cetatea aceea apoi a numit-o *Cetatea de baltă,* fiind făcută în mijlocul bălţii, alţii i-au mai zis şi *Cetatea de piatră* pentru că era clădită numai din piatră.

Această cetate însă nu a rămas mult căci venit-au limbi străine cari destupând toate iazurile au slobozit apa de au rămas numai cetatea singură, în mijlocul unei mlaştine ce scurgându-să data-a prilegiu limbilor străine să poată întra în cetate şi să o potopească făcând-o asemenea cu pământul.

Unii din oamenii lui Ştefan, cari au scăpat de mânia limbilor pizmaşe, s-au ascuns în creierii munţilor şi, trăind cu păşunatul, acolo au şi rămas, povestind nepoţilor păţania lor de la Cetatea de piatră sau, cum îi ziceau ei, Cetatea de pe baltă.

11.1.2. CETĂŢUIA ŞI VALEA LUI ŞTEFAN-VODĂ CEL MARE

În pădurea din comuna Moşna, ţinutul Fălciului, se văd nişte şanţuri de pământ şi locului acestuia îi zic oamenii *Cetățuia lui Ștefan-Vodă cel Mare.*

Aici este un loc drept şi larg, mai ca o falce şi-i înconjurat împrejur de un şanţ adânc, cam de un stat de om, după cum se vede astăzi, iar lărgimea vine mai de doi stânjeni. Şanţul se sfârşeşte în partea despre asfinţit, unde se şi cunoaşte bine locul de poartă.

Într-o parte a şanţului se află o ruptură-de pământ, adâncă în chipul unei boite, aici erau uşile unei tainiţe care se vedeau până mai anii trecuţi.

În partea de răsărit a locului închis cu şanţ, este o movilă, anume făcută de tras sama în depărtări. Movila vine în partea despre asfinţit a cetăţii.

Astăzi Cetăţuia lui Ştefan-Vodă cel Mare îi înconjurată de pădure şi pe movilă au crescut copaci grozavi de mari.

Movila se vede chiar în capătul dealului Cetăţuia, a cărui înălţime este foarte mare.

În partea despre miazăzi a dealului, în vârful căruia se află movila, aici, este o tiharae (prăpastie) care împiedică suişul în cetate.

Între dealurile Morilor şi Bohotinul, până la Stâlpul lui Roşca, se întinde o vale care se cheamă *Valea lui Ștefan-Vodă.*

11.1.3. CETATEA NEAMŢULUI

Despre întemeierea Cetăţii Neamţului spun bătrânii, că înainte de Ştefan-Vodă, cu mult înainte, au venit nişte nemţi pe-aici şi-au silit pe oameni de le-au cărat piatră şi le-a clădit cetatea.

Şi aşa de mult ce i-au năcăjit pe oameni nemţii ceia, c-au rămas oameni săraci, lipiţi pământului, pierindu-le vitele cărând la piatră, şi după ce s-au mântuit boii şi caii, au pus vacile la jug.

Când s-a mântuit cetatea, rămăsese în împrejurimile acestea numai un bou fără coarne şi o vacă fără coadă.

Mai târziu s-au sculat oamenii de-au alungat pe nemţi şi le-au dărâmat cetatea, dar venind Ştefan în scaunul Moldovei a clădit-o iarăşi.

Ştefan n-a mai chinuit lumea ca nemţii ceia, că el a fost om mare, bun şi sfânt, cum n-a fost şi nici n-a mai fi altul pe faţa pământului.

Am auzit că-n cetatea Neamţului erau case domneşti şi biserică, dar acum nu se mai cunoaşte nimica.

Şi-n mijlocul ogrăzii din cetate era o fântână adâncă tare... Te cobori cu găleata până la jumătate şi de-acolo puteai intra într-o hrubă care răspundea în fântână şi prin hruba aceea mergeai, mergeai şi ieşeai la capătul muntelui, de ceea partea, în pădure, spre Oglinzi, după cum se ştie c-au fost de la cetate şi până-n Târgul Neamţ.

Am apucat şi eu pe un boier, unul Belibou; avea a-şi face un han: curţile cele vechi zicea că nu mai sunt la modă.

Şi a-nceput a căra piatră de la cetate. Dărâmau zidurile aici şi pietrarii îi zideau în târg han şi curţi nouă.

Nu zicea nimeni nimic. Ce să zică? Boierul, boier mare, ce să-i faci? Cum să te pui cu dânsul?

Până ce-a dat Dumnezeu şi s-a sculat alt boier, care acu era sărac şi umbla aşa, bezmetic; îi zicea Alexandru Nebunul!...

S-a sculat şi pe jos a pornit la Iaşi, la domnie.

Mânca pâine şi bea apă la şipote, pe marginea drumului...

Şi până ce n-a răzbit la Vodă nu s-a lăsat...

Pe-atunci era domnitor, la Iaşi, Grigore-Vodă cel frumos.

A zis boierul acela, Alexandru Nebunul, către Vodă:

– Măria-Ta, păcat să se dărâme cetăţile bătrâneşti şi să-şi facă nevrednicii de azi crâşme din ele!

Ş-a căzut în genunchi.

Şi când s-a întors nebunul la cei cuminţi, avea hârtie la mână, de la domnie către isprăvnicie...

Şi s-a-nfăţişat la ispravnic ş-a zis:

– Uite porunca să iasă oamenii din toate satele dimprejurul cetăţii, cu câte trei nuiele şi cu câte-un par şi să-ngrădească cetatea! Şi de azi înainte, piatră de zidit crâşme şi curţi boiereşti să nu se mai ridice... Cine nu ascultă rău va pătimi.

Au ieşit oamenii cu nuiele şi cu pari ş-au îngrădit cetatea, dar pe urmă au venit vremuri noi... şi s-a stricat gardul...

a. CETATEA NEAMŢULUI

Δ e abia după venirea lui *Ștefan cel Mare (1457–1504), Cetatea Neamț* va fi integrată efortului depus de întreaga ţară pentru păstrarea libertăţii. Marele organizator şi comandant militar a înţeles foarte bine rolul ce revenea sistemului de fortificaţii pentru întărirea capacităţii de apărare a ţării şi puterii domneşti, fapt pentru care a dispus întărirea cetăţilor mai vechi, precum şi ridicarea altora noi. În cadrul acestui program constructiv, *Cetatea Neamț,* a fost refăcută, schimbându-i-se aproape cu totul înfăţişarea. Lucrările efectuate, după toate probabilităţile între primăvara lui 1475 şi vara anului 1476, au dus la ridicarea zidurilor vechi şi la construirea curţii exterioare cu *bastioane de apărare și a podului sprijinit pe unsprezece piloni de piatră.*

Întărită în acest mod, *Cetatea Neamț,* a înscris, în 1476, una dintre cele mai eroice pagini din istoria *Ţării Moldovei.* Condusă de *pârcălabul Arbore, garnizoana cetății a făcut față asediului armatei turcești* care nu şi-a văzut, astfel, încununată victoria de la *Valea Albă.* În legătură cu acest eveniment, cronicarul sultanului consemna: *„…ci întorcându-ne tabăra pe altă parte, ne-am dus la un castel puternic situat în munți, în care se găseau prizonieri prinși cu un an înainte, în iarnă, când a fost zdrobit pașa Soliman… Făcând încercarea de a cuprinde fortăreața amintită, s-au așezat șapte bombarde și în decurs de opt zile s-a făcut încercarea de a o cuprinde, dar două din acele bombarde s-au spart, iar cei care se aflau în fortăreață nu vroiau să stea de vorbă și toți se apărau cu artilerie și nu le păsa de noi".*

Înfrânt, de fapt, prin neputinţa de a cuceri nici una din cetăţile *Moldovei* şi de a impune ca domn pe protejatul său, hărţuit de armata moldovenească refăcută după întoarcerea ţărănimii – plecată să-şi pună la adăpost avutul şi familia – alături de domn, cu oastea măcinată de molime, ameninţată de apropierea trupelor venite în ajutor din *Transilvania, sultanul* a fost obligat să ridice asediul şi să se retragă.

Comandantul cetății – pârcălabul – avea largi *atribuții militare, administrative și gospodărești*. Sub ascultarea sa se găseau satele ce formau ocoalele cetăţii, pe care documentele le numesc „*drept domnești*". În mod sigur, locuitorii acestor sate aveau obligaţii în ceea ce priveşte întreţinerea garnizoanei şi furnizarea de contingente de pază (aşa-zişii „*vânători*"), în afară de obligaţia de a presta „*muncă la cetate*".

După lupta de la *Hidău,* care a curmat pentru mai mult timp tendinţele de aducere a *Moldovei* sub suzeranitatea ungară, nu se cunosc evenimente militare notabile legate de cetate, vreme de mai multe decenii.

b. CETATEA NEAMŢ

Xea mai veche parte a cetăţii, reduitul central, datează din vremea lui Petru Muşat. Primul document care o pomeneşte e din 3 februarie 1395.

În timpul domniei lui Ştefan cel Mare, se construieşte a doua pânză de ziduri precum şi podul mobil. Tot din

timpul lui Ştefan datează probabil şi umplerea crenelurilor vechii cetăţi şi înălţarea zidurilor ei.

Petru Rareş cerea Bistriţenilor un meşter care să lucreze aici.

În a doua domnie a lui Alexandru Lăpuşneanu, cetatea a suferit, probabil – împreună cu celelalte cetăţi ale Moldovei, în afară de Hotin – încercarea de distrugere de care vorbeşte Grigore Ureche.

În vremea lui Vasile Lupu este transformată în mănăstire, – poate numai formal – fiind folosită drept loc de depozit al tezaurului domnesc. Există încă şi e reutilizată ca fortificaţie la sfârşitul sec. XVII, când Sobieski abia o poate cuceri.

La 13 ianuarie 1718, Mihai Racoviţă o aruncă în aer, după care opera de distrugere e continuată de oamenii din partea locului, care folosesc cetatea drept carieră de piatră.

În 1866, e declarată monument istoric.

A fost consolidată în 1953 şi 1954.

Cetatea Neamţului e situată la cca. 2 km. nord-vest de Tg. Neamţ, pe o culme abruptă, dominând valea Neamţului şi supraveghind drumul spre Suceava. Ea se compune mai întâi din vechea citadelă de la Petru Muşat, de formă rectangulară alungită, cu ziduri de şist verde, susţinute de 15 contraforţi, în colţuri are patru turnuri pătrate, interioare. În interior, pe laturile de est, vest şi sud, se află azi ruinate, clădirile din cetate. La nord-est se ridică turnul porţii.

Ştefan cel Mare adaugă acestui nucleu o pânză de ziduri spre nord, singura parte mai expusă – din

celelalte trei părţi cetatea fiind inaccesibilă. Această a doua pânză de ziduri este prevăzută cu patru puternice bastioane semicirculare, adaptate tirului artileriei, şi este construită din gresie cenuşie şi bolovani de râu.

Tot de această nouă construcţie se leagă şi podul care unea platoul de nord cu fortificaţia. Podul are nouă picioare din zid de piatră, înalte de cca. 8 m, late de 4,50 m şi groase de peste 2 m. Astăzi se mai văd doar patru din ele, destul de ruinate.

11.1.4. CETATEA NOUĂ A ROMANULUI

Xercetările arheologice din ultimii 40 de ani, desfăşurate pe dealul *Episcopiei,* din incinta oraşului vechi şi la *Cetatea Nouă a Romanului,* de pe malul stâng al *Siretului,* au adus importante precizări asupra evoluţiei *Curții Domnești* şi dezvoltarea acestei urbe în evul mediu. S-a demonstrat că vestigiile fortificaţiei muşatine constau dintr-o palisadă de lemn care închidea aproximativ 4000 m^2 de teren şi că exteriorul palisadei era protejat de un val de pământ şi de apa râului *Moldova,* ce îndeplinea rolul unui adevărat şanţ de apărare. Destinată unor scopuri defensive, *cetatea* a servit în egală măsură şi protecţiei comercianţilor şi meşteşugarilor din oraş, care, în caz de pericol, puteau găsi adăpost. Prezenţa primilor *mușatini* şi a anturajelor lor în spatele *fortificației de lemn și pământ* ridicată pe promontoriul

de pe malul *stâng al Moldovei* a determinat dezvoltarea unei aglomerări urbane, ai cărei locuitori, sub pavăza oştenilor de curte, au putut să-şi continue nestingheriţi activităţile lor meşteşugăreşti sau negustoreşti, în acest fel, oraşul a ajuns să se afirme curând în viaţa economică şi culturală a *Moldovei.*

După venirea lui *Ştefan cel Mare* pe tronul *Moldovei,* importanţa, cu deosebire militară, a *Romanului* a crescut. Din porunca voievodului, *în locul cetăţii de pământ a fost construită o cetate de piatră, cu ziduri puternice, pe malul stâng al Siretului, fortificaţie deosebit de importantă în sistemul defensiv al Moldovei, care se pare că a rezistat atacului întreprins de Matei Corvin în anul 1467.*

În vara anului 1476, *Cetatea Nouă a Romanului* a cunoscut al doilea asediu: venit să răzbune înfrângerea de la *Vaslui, Mahomed al II-lea* a atacat oştile lui *Ştefan cel Mare* adunate în acest loc. *Cetatea Nouă* a rezistat până în ziua de 24 iulie, când oastea moldovenească se retrage spre *Războieni,* unde va avea loc marea încleştare cu turcii. Doi ani mai târziu, la 1478, Ştefan cel Mare construieşte aici ziduri noi cu turnuri rectangulare pe latura de răsărit şi umple şanţul de apărare prin abaterea apelor Siretului.

a. CETATEA NOUĂ ROMAN

Târgul Romanului apare pentru prima dată într-un act emis la 30 martie 1392 de voievodul Roman I, care i-a dat şi numele.

Iniţial a existat aici o cetate de lemn, de mici proporţii, pe malul stâng al Sretului, lângă satul Gâdinţi, căreia ungurii, în vremea luptelor din 1467, i-au dat foc, distrugând-o.

Pârcălabii de Cetatea Nouă (Novograd sau Smedorova) sunt menţionaţi în documente cu începere de la 15 septembrie 1466.

La 1483, Ştefan cel Mare ridică în stâng Siretului cetatea de piatră, din care nu se mai păstrează decât câteva ruini de ziduri, pe albia râului. Ea a jucat un rol important mai ales în vremea voievodului care a construit-o, decăzând însă sub urmaşii acestuia. Dimitrie Cantemir credea că ar fi fost dărâmată chiar de Petru Rareş.

11.1.5. CETATEA ALBĂ

Picată pe urmele vechiului oraş-cetate grec Tyras, Cetatea Albă a fost mai întâi bizantină (Asprocastron, Maurocastron) apoi genoveză (Moncastro), pentru ca, după ce a fost stăpânită de cumani şi de tătari, să devină la sfârşitul veacului al XIV-lea moldovenească. În 1421, lucrau la cetate podolii conduşi de Ghedigold, trimişi lui Alexandru cel Bun de Vitold,

marele duce al Lituaniei. În 1440, Ştefan al II-lea termină zidul şi poarta celei de a doua incinte, în 1454, se întregeşte construcţia şi se dotează cetatea cu tunuri. Cetatea lui Ştefan cel Mare a fost zidită în 1466, în plan stelat, cu ziduri de piatră şi 7 turnuri circulare.

Tot lui Ştefan cel Mare i se poate atribui adaptarea cetăţii la tactica din vremea lui, bazată pe artilerie, şi anume: în 1476, după ce e distrusă de turci, se construieşte poarta mare, cu care prilej se pune inscripţia:

„În anii de la întruparea Domnului 6984 (1476), s-au sfârșit marea poartă, în zilele binecinstitorului Io Ștefan voievod și în zilele panului Luca și panului Herman".

Iar în 1479 se termina construcţia celui de-al treilea zid de incintă, după cum ne arată altă inscripţie:

„În zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului și de Dumnezeu dăruitului și de toată lauda vrednicului Ioan Ștefan voievod, domn a toată țara Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a început și a sfârșit acest zid, în timpul pârcălabilor Duma și Hărman".

La 4 august 1484 turcii cuceresc cetatea. Ei fac lucrări, în secolele XVI şi XVII, la zidul incintei exterioare, construiesc o giamie şi un minaret. În 1572 este vremelnic ocupată de Ioan Vodă cel Cumplit; în 1774, o iau în stăpânire ruşii, dar o retrocedează turcilor prin pacea de la Kuciuc Kainargi. Spre sfârşitul secolului XVIII, întreg complexul este inclus într-o cetate după sistemul Vauban, care probabil acoperă în mare parte construcţiile din secolul XV. Cucerită de ruşi în 1806, din 1812 este părăsită şi începe să se deterioreze. Din 1880 se iau măsuri de conservare, iar în 1928–1930, Comisiunea

monumentelor istorice restaurează poarta mare, zidul celei de-a doua incinte şi turnul de pază al acesteia.

Cetatea este aşezată pe un teren stâncos, lângă ţărmul abrupt al Limanului Nistrului, dominând faţa lacului de la o înălţime de vreo 30 de m. Nucleul cetăţii îl formează vechea citadelă, poate genoveză, de plan aproape pătrat, (35 X 37, m), prevăzută la colţuri cu turnuri rotunde. Aceasta rămâne în extremitatea nordică a celei de a doua incinte, de formă vag trapezoidală, cu latura de nord-est formând baza mică; incinta se lărgeşte către zidul de sud-vest – baza mare – în care se găseşte şi poarta, vegheată de singurul turn, de plan pătrat, al acestei incinte, în curtea astfel formată se mai află şi ruinele unei cazărmi.

Din pânza de ziduri din vremea lui Ştefan cel Mare s-a mai păstrat numai poarta cea mare. Aceasta e cu două etaje, de tip Zwinger – cu două porţi, una exterioară şi alta interioară, cu câte două canaturi fiecare. Etajul e boltit, bolta fiind susţinută de trei arcade în ogivă. În ziduri se află deschideri pentru tunuri. Rezistenţa turnului e sporită de contraforţi masivi. Avea pod mobil peste şanţul ce înconjură cetatea. Clădirea porţii însăşi este azi cuprinsă în incinta din secolul al XVIII-lea.

Ruinele giamiei şi minaretului mai sus-pomenite se află în curtea exterioară. Astăzi cetatea se numeşte *Belgorod-Dnestrovsc* şi se află pe teritoriul Ucrainei.

11.1.6. CETATEA CHILIA

Opinia cea mai răspândită în istoriografia noastră este aceea potrivit căreia, sub numele de Chilia, ar fi existat în trecut două cetăţi. Cea dintâi, Chilia bizantină, ajunsă apoi în stăpânirea genovezilor şi luată, în cele din urmă, de Ştefan cel Mare de la munteni în 1465, s-ar fi aflat pe o insulă din braţul cu acelaşi nume, acolo unde se află acum Chilia Veche; cea de a doua, cetatea de la Chilia Nouă, pe malul stâng al braţului, ar fi o construcţie din nou a lui Ştefan. Potrivit a două păreri, mai plauzibile, Ştefan cel Mare s-ar fi mulţumit să întărească vechea fortificaţie preluată de la munteni, făcând-o mai aptă să reziste atacurilor, prevăzute, ale turcilor. În acest chip, nu ar fi existat decât o singură cetate a Chiliei. Lucrările începute la 22 iunie şi terminate la 16 iulie 1479, la care, după informaţiile unei cronici contemporane, Ştefan ar fi folosit 800 de meşteri şi 17000 de salahori, ar fi avut tocmai rostul de a întări această cetate. În 1484, Chilia cade în mâinile turcilor.

Cetatea lui Ştefan, ale cărei urme se văd şi azi, avea un zid de incintă cu patru turnuri la colţuri – unele pătrate, altele rotunde – şi era împrejmuită cu un şanţ. În interior, se afla castel reduit, care reprezenta, probabil, prima formă a cetăţii. Astăzi Cetatea Chilia se află pe teritoriul Ucrainei.

11.1.7. CETATEA DE SCAUN A SUCEVEI

Pezultatele obţinute până în prezent de cercetările arheologice, efectuate din iniţiativa Academiei Române cu începere din 1951, permit să se afirme cu certitudine că cetatea Sucevei a fost construită în ultima treime a veacului al XIV-lea, în timpul domniei lui Petru I Muşat. În sprijinul acestei afirmaţii vin numeroasele observaţii stratigrafice, precum şi materialele ceramice şi numismatice, descoperite până acum.

Stabilindu-şi scaunul la Suceava, Petru I Muşat a întărit oraşul înspre răsărit cu cetatea, reşedinţă şi loc de apărare a domnului, ridicând şi înspre apus o a doua cetate, menită să-i asigure apărarea dinspre acea parte.

Deşi Suceava apare în documente încă din 1388, nu avem mult timp ştiri scrise asupra cetăţii propriu-zise. Relatări mult mai târzii, privind aducerea moaştelor sf. Ion cel Nou în 1402, pomenesc de „vestita cetate ce este la oraşul Suceava". Această tăcere a documentelor este suplinită de descoperirile arheologice, ce permit să se stabilească principalele etape de dezvoltare – construcţii şi refaceri – prin care a trecut cetatea.

Nu s-au găsit urme de fortificaţii (de altfel posibile), anterioare stabilirii capitalei la Suceava.

Aşa cum a fost construită de Petru Muşat, cetatea cuprindea între patru ziduri groase de 1,50–2 m o incintă rectangulară – citadela de mai târziu – şi era prevăzută cu turnuri şi cu un şanţ ce o înconjura pe trei laturi, a patra – cea de nord – fiind apărată de panta abruptă

naturală, în interiorul incintei erau dispuse toate clădirile necesare reşedinţei domnului şi curţii domneşti.

După moartea lui Petru Muşat, cetatea de scaun a Sucevei nu pare a fi cunoscut schimbări însemnate până la Ştefan cel Mare (între timp, suferise o ocupaţie poloneză, la sfârşitul anului 1449 şi începutul anului 1450). În timpul domniei acestuia din urmă, Suceava va fi însă unul dintre cei mai importanţi beneficiari ai acţiunii de reorganizare, mărire şi întărire a cetăţilor ţării, iniţiată de marele voievod, pentru a răspunde necesităţilor create de utilizarea pe scară largă a artileriei, în această perioadă s-a construit pânza exterioară de ziduri, mult mai groase decât cele vechi şi întărite cu turnuri de plan semicircular, care îngăduiau uşoara manevrare a tunurilor împotriva atacanţilor, asigurându-se o apărare mai eficace. Aşezată la aproximativ 20 m distanţă în jurul vechii cetăţi, care rămânea astfel nucleul fortificaţiei, noua pânză de ziduri era înălţată urmându-se aproape firul vechiului şanţ de apărare. Partea şanţului rămasă înăuntru a fost astupată, spaţiul acesta devenind o incintă exterioară, pe când vechea incintă devenea curtea reduitului. În materialele ce au servit la umplere şi nivelare au fost găsite fragmente de zid cu urme de pictură de caracter laic şi religios, fapt ce indică transformări şi la clădirile din interiorul cetăţii. În cadrul lucrărilor de apărare s-a săpat şi un nou şanţ, prevăzut cu o contraescarpă, ce a cuprins şi partea rămasă la exterior din cel vechi; de asemenea s-au construit şi variatele întăriturii din colţul de nord-est, care leagă aici incinta exterioară cu cea interioară într-un puternic complex de apărare a intrării.

Cetatea astfel întărită a rezistat atacanţilor turci, precum şi asediului polonez din 1497.

Domnia lui Ştefan cel Mare a însemnat perioada cea mai importantă sub raportul refacerilor cetăţii, dar nu şi ultima.

În vremea lui Ştefăniţă (1517–1527), s-a lucrat la întărirea zidului incintei interioare, s-au construit clădirile alipite acestuia înspre sud şi s-a refăcut pavajul. Tot atunci s-a deschis o poartă în zidul dinspre râpă. S-ar putea ca de atunci să dateze o inscripţie de pe unul din zidurile interioare, din care s-a păstrat începutul şi sfârşitul:

„Ion Ştefan septembrie 14...“

În 1538, după fuga lui Petru Rareş, trădat de boieri, cetatea s-a predat sultanului Soliman, suferind, ca şi oraşul, o cumplită devastare.

În 1564 Alexandru Lăpuşneanu şi-a mutat reşedinţa la Iaşi. Curând după această dată nu se mai întâlnesc „portari de Suceava“, pentru a reapărea între 1641 –1660, de data aceasta numai cu rosturi pur administrative.

În vremea lui Eustratie Dabija (1661–1665), a funcţionat în cetate o monetărie.

În 1675 Dumitraşcu Cantacuzino începe să dărâme cetatea, în vremea lui Duca Vodă (1678–1684), un cutremur desăvârşeşte distrugerea, risipind ultimul turn rămas în picioare, pe care localnicii îl numeau „Neboisa“ („nu se teme“).

Dimitrie Cantemir precizează că în vremea sa cetatea era în ruină şi notează existenţa a două steme săpate în piatră şi încastrate în ziduri.

În 1777 guvernatorul austriac al Bucovinei permitea armenilor din Gherla, stabiliţi la Suceava, să ia pietre din cetate pentru a-şi construi locuinţe.

Între 1897 şi 1903, K.A. Romstorfer întreprinde săpături sistematice la Suceava, luând şi unele măsuri de consolidare a părţilor ameninţate cu dărâmarea totală în urma desgropării. Alte măsuri de consolidare au fost luate, tot de Romstorfer, din însărcinarea Comisiei austriece a monumentelor istorice, în 1905 şi 1911. În urma cercetărilor efectuate atunci, planul cetăţii a putut fi precizat.

Din 1951 săpăturile au fost reluate de Institutul de arheologie al Academiei Române, cu un plan riguros şi metode de investigaţie noi, menite să aducă lumină în problemele complexe legate de istoria cetăţii.

În 1951–52 s-au iniţiat de către colectivul arheologic, cu sprijinul Comitetului aşezămintelor culturale, lucrări de consolidare parţială, cuprinzând sectorul porţii principale de acces şi parte din incinta interioară.

Aşezată la est de oraşul cu acelaşi nume, pe o colină cu pante relativ dulci din trei părţi şi o râpă abruptă spre nord, colină ce reprezintă ea însăşi pintenul unui platou de cca. 120 m lung şi larg de cca 80 m, înclinat spre nord, şi, în trecut, şi spre nord-est, cetatea Sucevii prezintă azi aspectul unor vaste ruine, aduse la suprafaţă în cea mai mare parte de săpăturile arheologice executate.

Datele ce rezultă din cercetările de până acum pun în evidenţă planul general al ansamblului arhitectonic, precizând în bună parte şi detaliile, indică materialele şi procedeele de construcţie, permit stabilirea diferitelor

etape de construire, legate de evenimentele istorice, dar fac cunoscute într-o mult mai mică măsură elementele artistice propriu-zise.

În plan, cetatea se compune dintr-o pânză de ziduri puternice, dispuse în traseu curb neregulat, închizând o incintă în care se găseşte vechea fortificaţie dreptunghiulară, ce cuprindea, la interiorul zidurilor, clădirile în care au locuit domnii Moldovei, paraclisul şi întregul complex de construcţii necesare împlinirii diverselor nevoi ale cetăţii. Rămăşiţele zidurilor se păstrează numai pe trei laturi, acele dinspre nord prăbuşindu-se în râpă. Ele sunt flancate de puternice turnuri, dintre care se mai pot preciza şapte, de plan semicircular, la incinta exterioară, şi cinci, de plan pătrat, la castel.

Zidurile exterioare, de o grosime ce ajunge până la aproape 4 metri, au socluri puternic proeminente şi, în unele locuri, ating încă, în stare de ruină, 15 m înălţime deasupra fundului şanţului.

Şanţul de apărare are o lăţime de 30–40 m şi avea probabil, iniţial, o adâncime de vreo 15 m.

11.1.8. PARACLISUL CETĂŢII HOTIN

Paraclisul datează cel puţin din vremea lui Ştefan cel Mare, refăcut fiind apoi sub Petru Rareş, când i se adaugă un pridvor şi se zugrăveşte interiorul pe o nouă boltire. Actuala zidire este căptuşeala vechii construcţii din piatră brută. Bolţile sunt căzute.

Planul, dreptunghiular, se compune dintr-un naos şi un altar. Naosul, boltit în semicilindru; altarul, în sfert de sferă. Legătura dintre cele două încăperi se face prin trei arcuri transversale.

Absida principală ca şi cele laterale sunt simple nişe în grosimea zidului. Spre miazănoapte, două ferestre, iar la absida principală, una. Uşa de intrare e aşezată în ax.

Ornamentaţie gotică. Uşa de intrare în paraclis are un chenar în arc uşor frânt. Celor cinci muluri, din care se compunea la origină, li s-au adăugat alte opt, constituindu-se un portal de dimensiuni neobişnuite.

Ferestrele dinspre miazănoapte au chenare drepte, cu mulurile încrucişate la colţuri, cunoscute în epoca lui Ştefan cel Mare.

Pe tencuiala dinăuntru se văd resturi de picturi, pe două straturi; cel de dedesubt prezintă o imitaţie de cărămidă aparentă, iar cel de deasupra o frescă cu chipuri de sfinţi, în unele locuri, o imitaţie de marchetărie în piatră sau de teracotă colorată.

11.1.9. CETATEA HOTIN

În vremea lui Ştefan cel Mare Cetatea Hotin deţinea o poziţie de prim rang între cetăţile ţării. Veniturile vămii Hotinului, „vama cea mai bogată a ţării“, erau foarte însemnate în secolul al XV, la fel şi în secolul următor.

În anul 1457, an crucial în istoria Moldovei, Ştefan, fiul lui Bogdan-Vodă, nepot al lui Alexandru cel Bun, şi,

prin mama sa, Oltea, strănepot al Basarabilor, venind din Ţara Românească pentru a birui pe Petru Aron şi a-l înlocui la Suceava, pune capăt anarhiei din ţară. Un răstimp de un secol, secolul de la domnia lui Petru Muşat până la domnia lui Ştefan cel Mare, o tulbure epocă de lupte fratricide, astfel, se încheie. Prin pacea cu Polonia leşii restituie Moldovei Hotinul, Ştefan cel Mare îl puse pârcălab pe Goian, înlocuit apoi cu Vlaicu, unchiul său după mama Oltea, fost zece ani pârcălab la Cetatea Albă. Alt pârcălab al Hotinului a fost Duma, fiul lui Vlaicu, deci vărul domnului.

Curând Ştefan cel Mare întăreşte cetatea, şi o amplifică în scop militar, pentru a putea adăposti o garnizoană destul de puternică şi a servi la nevoie ca punct de retragere şi rezistenţă. Pentru a corespunde noilor condiţii de luptă şi apărare, pentru a rezista asediului artileriei grele, a fost completată zidăria cetăţii, grosimea zidului exterior ajungând până la 3 metri, chiar sus la metereze (creneluri).

Astfel, sub Ştefan cel Mare cetatea va fi bastionul cel mai înaintat al Moldovei în lupta ei de emancipare împotriva suzeranităţii polone şi, totodată straja de apărare a ţării împotriva frecventelor atacuri ale cazacilor şi ale tătarilor. Sub energica şi înţeleapta ocârmuire a lui Ştefan cel Mare, Hotinul şi întregul ţinut al cetăţii ajunse la mare înflorire economică.

În 1476, după bătălia de la Valea Albă, hotinenii au ţinut piept armatei turceşti a sultanului Mahomed II, care a trimis un corp de armată la Hotin, altul la asediul Neamţului. În cetatea Hotinului îşi găsi adăpostul

doamna Maria, ameninţată de tătari la Suceava şi copleşită de masacrul a lor săi la Mangop. Sultanul a suferit „un dezastru cumplit“, şi „a fost silit să se retragă în mod ruşinos“, scrie cronicarul polon Dlugosz.

În vremea lui Ştefan cel Mare cetatea Hotinului mai îndeplinea şi un rol de arbitraj, spre „judecata celor cu strâmbătate“ de la margine şi spre împăcarea neînţelegerilor ce se iscau între leşi şi moldoveni sub raport juridic, şi mai ales din pricina deselor furturi de fete moldovence renumite prin frumuseţea lor.

Legenda spune că înăuntrul cetăţii a fost construită o mănăstire numită *Ştefania,* vorba fiind despre paraclisul cetăţii clădit de Ştefan cel Mare şi refăcut de Petru Rareş.

11.1.10. CETATEA TIGHINA

La sfârşitul secolului XIV se intensifică simţitor traficul la Vadul Tighinei în legătură cu includerea Tighinei în renumitul drum comercial moldovenesc ce lega Europa Occidentală cu Orientul. De aici încolo centrul vamal Tighina avea să efectueze importante operaţii de tranzit. În acest context la finele secolului al XV-lea lângă vechea localitate moldovenească Tighina a fost construită o fortăreaţă din lemn şi pământ, constatare confirmată de săpăturile arheologice efectuate de Ion Hâncu. În timpul săpăturilor au fost descoperite două şanţuri adânci de apărare.

Cetatea avea menirea de a reţine pătrunderea în Moldova, prin trecătoarea de la Tighina, a tătarilor care participaseră la campaniile otomane din 1476 şi 1484 împotriva lui Ştefan cel Mare, după cum o confirmă *Letopiseţul Ţării Moldovei* al lui Grigore Ureche şi *Cronicile turceşti* privind Ţările Române.

11.1.11. CETATEA SOROCA

Veche localitate pe Nistru, Soroca este atestată documentar pentru prima dată la 1470, fiind menţionat satul Drăgăneşti din ţinutul Sorocii, în acelaşi an apare şi numele lui Albul, pârcălabul cetăţii Soroca.

Se consideră că Ştefan cel Mare, la 1475, ridică cetatea aşa cum o ştim noi. Cercetările au constatat că Ştefan cel Mare a înălţat o cetate de pământ şi lemn de avangardă la trecerea peste Nistru, pe locul unde Petru Rareş avea să clădească „pe la 1543“ o cetate din piatră. Până la Ştefan cel Mare *Vadul de la Soroca* nu fusese apărat de vreo fortificaţie.

La 20 august 1470, în apropierea Lipnicului, Ştefan cel Mare îi înfrânge pe tătari, cauzându-le mari pierderi şi eliberând captivii mânaţi în robie. Călărimea tătarilor se presupune că a trecut Nistrul anume prin Vadul Sorocii.

Biruinţa repurtată de marele domnitor i-a permis să-şi răsfrângă influenţa şi în partea stângă a Nistrului, zonă acaparată de la Alexandru cel Bun de către marele

duce Vitold al Lituaniei. După înfrângerea polonezilor în Codrii Cosminului la 1497, confruntările dintre polono-lituanieni şi moldoveni se desfăşoară în stânga Nistrului. Printre martorii citaţi în tratatul moldo-polon din 12 iulie 1499 este atestat şi „Coste, pârcălab de Soroca". Mărturie că acele timpuri de grea cumpănă pentru Moldova cetatea de la Soroca era deja o fortificaţie recunoscută şi în plan extern. După construirea cetăţii de către Ştefan cel Mare, satele din împrejurimi erau bine apărate de jafuri. În caz de primejdie cetatea putea asigura securitate unui număr relativ mare de oameni.

11.1.12. CETATEA ORHEI

În 1470 apare pentru prima oară în documente un pârcălab de Orhei.

Urmele existente pe peninsula joasă formată de apele Răutului, la 15 km est de actualul oraş Orhei, permit ipoteza că cetatea Orhei (Orheiul Vechi) s-ar fi găsit acolo, între satele Trebujeni şi Butuceni, într-o poziţie prielnică apărării. Peninsula era traversată de un val de zidărie şi două de pământ, care închideau limba de pământ spre uscat; din celelalte trei părţi, adâncimea albiei Răutului şi conformaţia râpoasă a malului înalt puneau cetatea la adăpost de atac. Se mai disting, înăuntrul incintei, intrările unor depozite subterane. Cercetările arheologice au stabilit că atât citadela de formă rectangulară, cu turnuri cilindrice în colţuri, cât şi

clădirile din incintă au fost construite de Ştefan cel Mare. Clădirile aveau două aripi, cea de vest de 24 m şi cea de sud de 34 m lungime. Cele două valuri de pământ sunt adăugate într-o epocă posterioară domniei lui Ştefan cel Mare.

11.2. CURŢI DOMNEŞTI

11.2.1. CURTEA DOMNEASCĂ DIN BACĂU

Existenţa unei curţi domneşti la Bacău este atestată documentar pentru întâia oară într-un act emis la Suceava în anul 1491. A fost zidită de Ştefan cel Mare şi de fiul său Alexăndrel. Emisiuni anterioare de documente din Bacău – începând din 1462 – urcă vechimea curţii până la mijlocul veacului al XV-lea.

Reşedinţă a lui Alexandru voievod, fiul lui Ştefan, care administra sudul Moldovei şi care scrie de aici la 26 iunie 1488 braşovenilor.

Azi nu se mai păstrează din vechile construcţii, decât urme neînsemnate de fundaţii – în colţul dinspre nord-est al actualei curţi a bisericii Precista, precum şi câteva fragmente de piatră profilată, depozitate tot în vecinătatea bisericii, ctitorie a aceluiaşi Alexandru voievod, şi care făcea parte din complexul curţilor domneşti.

11.2.2. CURTEA DOMNEASCĂ DIN COTNARI

Situat la jumătatea drumului dintre Suceava şi Iaşi, Cotnarii are, alături de Hârlău, faima unui important centru viticol încă din veacul al XV-lea (ambele localităţi sunt menţionate ca atare la 5 oct. 1448). Domnul şi marea boierime îşi vor fi avut aici, din cele mai vechi timpuri, reşedinţe temporare, legate de proprietăţile lor viticole. Astăzi se mai păstrează doar faimoasele pivniţe domneşti. În tot cursul veacului al XV-lea, se emite din Cotnari un singur document, la 25 martie 1454.

Se păstrează, între biserica atribuită lui Ştefan cel Mare şi ruinele celei catolice, numeroase pivniţe, dintre care una zidită din bolovani, lungă de 50 m şi acoperită cu o boltă semicilindrică. E posibil ca dintre aceste pivniţe, unele să fie din a doua jumătate a veacului al XV-lea.

Ceramica găsită – mai bogată pentru o epocă mai târzie – conţine şi fragmente de plăci de sobă din vremea lui Ştefan cel Mare.

ŞTEFAN CEL MARE ŞI SFÂNT

a. CURTEA DOMNEASCĂ DIN COTNARI

În vremea lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, Cotnariu era un târg în toată legea. Numele lui zice că i se trage de la vorba „Cot n-are“, adică n-are cot de cotit vasele; că pe atunci vinul se măsura cu hârgăul şi de la vorba hârgău zice că se trage numele târgului Hârlău.

Aici la Cotnari avea Ştefan-Vodă curţi domneşti, înconjurate de o gospodărie mare şi frumoasă; că Ştefan-Vodă era gospodar în toată regula şi era dornic să vadă în ţara lui numai sate mari şi bogate, grădini de pomi, dealuri cu podgorii, iazuri cu peşti, munţi plini de fel de fel de vite de soi şi frumoase. De aceea dăruia mereu pământ şi făcea mereu răzeşi pe oamenii viteji şi cinstiţi, ca să trăiască din belşug şi să-l pomenească veac de veac, c-a fost cu priinţă asupra lor.

El avea podgoria pe dealul Mândrului, de la vale de biserica săsească şi Ştefan-Vodă zice c-ar fi răsădit întâi şi întâi vie în Cotnari. Dar podgoria domnească nu era tocmai de soi aşa că dealul Mândrului nu-i da vie mândră şi nici vin bun. Erau alţi cotnăreni care aveau vie cu poamă într-ales şi făceau vinuri bune, mai dihai ca Vodă; cum era via lui Zlaciu şi a altor podgoreni.

Ştefan cel Mare nu s-a lăsat să fie de râsul podgorenilor, ci s-a apucat ş-a adus nişte poamă ungurească, de soi bun, că nu se mai afla aşa soi de poamă bună în toată ţara Moldovei.

Unii spun că a adus-o de la Sfântul Munte şi iată cum: Ştefan cel Mare în tinereţea lui a învăţat la Ţarigrad meşteşugul turcesc de a se războ şi acolo s-a împrietenit cu nişte călugări de la mănăstirea Zugravului din Sfântul Munte.

După ce s-a făcut el domn, le-a trimes călugărilor de la Sfântul Munte în mai multe rânduri mulţime de bani şi călugării, auzind că via lui Ştefan-Vodă de la Cotnari nu-i tocmai soi, i-au dăruit din partea lor vreo 5 000 de

butuci aleşi din viile cele mai vestite, în ciubere cu pământul de pe loc şi aşa i-a trimes în Moldova.

Ştefan-Vodă a primit darul cu multă bucurie, şi a pus de i-a răsădit cum a ştiut mai bine, ş-a dat Dumnezeu de s-a prins şi s-a ridicat nişte viţe lungi şi butucoase şi cu nişte struguri mari cu bobiţele maşcate, şi la gust erau sălcii ca merele hultuite în răchită. Mustul era tot sălciu şi aşa era până la un an, de-acolea după ce-nvechea se făcea de-o bunătate straşnică, încât nu se mai găsea vin pe potriva lui în toată ţara Moldovei, da nici în ţările megieşe cu ţara noastră. Vinul din podgoria domnească de la Cotnari era căutat amarnic şi era floarea ospeţelor domneşti şi boiereşti.

Oricine cerca să răsădească cârligi din via lui Ştefan-Vodă nu izbutea defel, că nu-i priia locul; pentru că în podgoria domnească fiecare butuc avea pământ din locul de unde a fost adusă via.

Cu vremea, via lui Ştefan cel Mare a ajuns pe multe mâini, ş-a căutat-o după cum s-a priceput şi a putut, aşa că după ce a stăpânit-o vestiernicul Neculai Roseti Roznovanu, via a pierit şi locul a rămas în paragină.

Pe când petrecea Ştefan cel Mare la Cotnari, mai pe toţi gospodarii de prinprejur i-a făcut răzeşi şi le-a dat de toate cu îndestulare ca să trăiască mulţumiţi. Le-a dat celor din satul Domneştii Mari, care făceau felurite slujbe la curte, de hăituit la vânători, cu căratul pâinilor şi a lemnelor la curtea domnească, de aceea se chemau oamenii domneşti, iar satul s-a numit Domneşti şi cu vremea ş-a schimbat numele în *Dumești.*

Gospodarilor din satul Gropniţa, tot Ştefan cel Mare le-a dat pământ, că aveau ş-aiştia slujbe la curtea domnească. Unul Ciohodariu din Gropniţa îngrijea de încălţările domneşti şi din viţa lui sunt urmaşi şi-n ziua de astăzi.

Pe dealul din partea de răsărit a satului Scobinţi din comuna Badeni Ştefan cel Mare a avut altă curte domnească.

11.2.3. CURTEA DOMNEASCĂ DIN HÂRLĂU

În anul 1486 Ştefan cel Mare reconstruieşte, dându-i probabil o mai mare dezvoltare, curtea domnească de la Hârlău, care data din veacul al XIV-lea.

E aşezată pe un platou terminat în râpă spre malul Bahluiului, în apropierea bisericii Sf. Gheorghe, pe care acelaşi domn o înălţase în 1492, ca biserică a curţii.

Pisania pusă de Ştefan şi descoperită la 1871, se păstrează acum în colecţia Muzeului Naţional de artă:

„Binecinstitorul şi de Hristos iubitorul, Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a făcut aceste case, care s-au început a se zidi în anul 6994 (1486), luna... 20, şi s-au sfârşit în acelaşi an, septembrie 15“.

Curtea de la Hârlău a fost una din reşedinţele principale ale lui Ştefan cel Mare, mai ales către sfârşitul

domniei sale. Urmaşii săi, îndeosebi Petru Rareş, au locuit şi ei deseori la Hârlău.

După arderea curţii domneşti de la Iaşi, la 20 octombrie 1624, Radu Mihnea s-a mutat la Hârlău, aducând unele îmbunătăţiri vechii curţi.

Misionarul Bandini, care a văzut în 1636 palatul de la Hârlău, îl socotea drept o operă de stil italian. Aspectul său impunător îl făcea să-l numească „insigne palatium".

În veacul al XVIII, la 1727, când a fost vizitată de Scarlat Ghica, fiul mai mare al domnitorului Grigore Ghica, curtea domnească era în picioare.

Distrugerea aproape totală a curţii se datorează veacului al XIX-lea, când localnicii au dărâmat-o pentru a-şi construi case din materialul ei.

Azi se păstrează numai fundaţiile, din care se poate deduce planul dreptunghiular al unei incinte înconjurate de puternice ziduri. Iarba şi pământul au acoperit zidurile despărţitoare dintre încăperile locuinţei domneşti. Pe latura de est se păstrează încă vaste pivniţe, cu bolţi de piatră şi cu bolţi de cărămidă, sprijinite pe stâlpi. La sud, o mică încăpere de plan octogonal era „feredeul domnesc".

Săpăturile arheologice întreprinse au dat la iveală un bogat material ceramic din epoca lui Ştefan cel Mare: plăci de sobă, plăci de decor interior, plăci pavimentare etc., smălţuite şi decorate cu figuri în relief (cavaleri, scene de luptă, sf. Gheorghe, Melusina etc.) ca şi cele aflate în săpăturile de la Suceava şi care dovedesc luxul

interior al acestui palat, asemănător cu acel al cetăţii de scaun de la Suceava. Astăzi se mai păstrează doar fundaţiile aflate la sud de biserică.

11.2.4. CURTEA DOMNEASCĂ DIN HUŞI

Xonstruirea la Huşi a unei curţi domneşti era motivată de aşezarea strategică a localităţii, prin care treceau drumurile comerciale spre Polonia şi Bizanţ, Veneţia, Ungaria şi Rusia.

Din ansamblul de clădiri ce formau curtea domnească ridicată de Ştefan cel Mare la Huşi, nu se mai păstrează nimic, în afara unei pivniţe, de altfel de atribuţie incertă, situată sub actualul palat episcopal.

Curtea a fost utilizată drept reşedinţă şi de fiul lui Ştefan cel Mare, Bogdan al III-lea, care moare aici, în 1517.

În secolul XVII era în stare de ruină.

11.2.5. CURTEA DOMNEASCĂ DIN IAŞI

Iaşul, pomenit încă din 1408 ca punct de vamă pe unul din marile drumuri moldoveneşti, a avut curţi domneşti menţionate prima dată la 1434. Ştefan cel Mare extinde incinta şi construieşte, spre nord-est,

bastioane de apărare. Astfel Vodă măreşte reşedinţa, construind un ansamblu de locuinţe şi clădiri auxiliare, aşezate într-o incintă fortificată, întărită cu turnuri, ce cuprindea şi biserica sf. Nicolae Domnesc.

Curtea era situată pe locul actualului Palat al Culturii (fostul Palat Administrativ), pe un mic platou dominând priveliştea spre sud-vest, către dealul Cetăţuia. Pe latura sudică, ea era apărată nu atât de înălţimea destul de mică a unui mal râpos, cât de însuşi lacul cu care se învecina.

Devenită reşedinţă principală a domnului o dată cu statornicirea capitalei la Iaşi, după 1564, în timpul lui Alexandru Lăpuşneanu, curtea a fost, până aproape de timpurile noastre, distrusă de incendii, devastată şi refăcută, în parte sau total, în mai multe rânduri.

La sfârşitul veacului al XIX-lea, lucrările de creare a pieţii din faţa Palatului Administrativ au dat la iveală o parte din zidurile de incintă ale vechii curţi, cu turnuri de plan pătrat, şi zidul porţii; ele au fost tot atunci îngropate sub caldarâm.

11.2.6. CURTEA DOMNEASCĂ DIN PIATRA NEAMŢ

Unoscută documentar ca existând în anul 1491, când Ştefan cel Mare întărea mănăstirii Tazlău trei sate „din ocolul curţilor noastre de la Piatra“.

Parte din ruinele curţii domneşti din Piatra au fost scoase la lumină prin săpăturile începute în 1954.

Situat în centrul oraşului, în imediata apropiere a bisericii sf. Ioan, şi întinzându-se sub clădirea şi curtea liceului, monumentul este în legătură cu celelalte două construcţii ale lui Ştefan cel Mare, biserica vecină şi turnul clopotniţei.

Din vechiul palat domnesc, se cunosc până acum câteva elemente, care pot să dea unele informaţii de detaliu asupra planului, sistemului constructiv şi decoraţiilor interioare, dar nu o viziune de ansamblu.

Săpăturile au dat la iveală colţul de nord-vest al pivniţelor palatului cuprinzând o încăpere de acces, un coridor lung şi patru galerii.

În pivniţă se pătrundea printr-un gârlici cu 12 trepte de stejar.

Încăperea, dreptunghiulară, era acoperită cu o boltă semicilindrică din cărămidă şi comunica cu coridorul printr-o uşă prinsă în stâlpi de piatră cioplită. Coridorul (lung de 11 m) era acoperit şi el cu o boltă din cărămidă şi blocheţi de tuf calcaros, astăzi distrusă. În fundul coridorului, spre vest, se deschide o fereastră. Pivniţa este împărţită în travee prin patru arcade de piatră sprijinite pe stâlpi. Cele patru arcade sunt în plin centru şi formate fiecare din doi bolţari de piatră ecarisată. Arcurile cad pe picioare de piatră ecarisată, cu muchile teşite, terminate spre bază în jumătate de piramidă. Toate încăperile sunt construite din tuf calcaros şi cărămidă.

Pe gârlici s-au descoperit urmele unor construcţii târzii, din zid fără mortar, poate un ceardac.

Zidul de incintă prevăzut cu metereze, poate mai târziu, dar imediat posterior domniei lui Ştefan cel Mare, a dăinuit până spre sfârşitul veacului trecut. Poarta de intrare a fost dărâmată prin tăierea şi lărgirea actualei străzi Ştefan cel Mare.

În săpăturile executate, s-au mai găsit plăci de teracotă – pare-se ornamentale, nu de sobă – din vremea lui Ştefan cel Mare.

a. CURTEA DOMNEASCĂ DE LA PIATRA

Catedrala domnească, zidită între anii 1497–1498, se înrudeşte cu celelalte ctitorii ale lui Ştefan cel Mare de la Războieni şi Borzeşti-Bacău, fiind caracteristică stilului arhitectural ce se defineşte în Moldova după 1460, în strânsă legătură cu activitatea constructivă iniţiată şi susţinută de marele domnitor. Monumentul reprezintă o sinteză între tipul cu plan dreptunghiular şi bolţi semicilindrice şi cel de plan trilobat şi turlă pe naos, anticipând unele rezolvări arhitecturale din secolul următor. Privită din interior, construcţia se impune prin monumentalitatea, eleganţa şi echilibrul său. Această impresie este întregită prin modul în care s-a realizat valorificarea decorativă a exterioarelor, împodobite cu ajutorul chenarelor de piatră ale ferestrelor şi brâiele de cărămidă şi discuri smălţuite.

Construit în 1499, turnul are zidăria din piatră brută, întărită pe liniile de îmbinare cu piatră de talie, iar în

colţuri cu patru contraforturi care subliniază profilul zvelt şi elegant al monumentului. Până în urmă cu câteva decenii, turnul de sub Cozla, cu cei aproape 20 de metri ai săi, constituia cea mai înaltă construcţie a oraşului.

Deşi documentele nu consemnează prezenţa unor domnitori la Piatra pentru o perioadă mai îndelungată, datele arheologice demonstrează existenţa unei case voievodale de dimensiuni apreciabile şi cu aceleaşi dotări pe care le întâlnim şi la celelalte curţi domneşti din Moldova. Numeroasele fragmente de cahle ornamentale şi de cărămidă smălţuită dovedesc o serioasă preocupare pentru realizarea unor interioare atrăgătoare, iar pivniţele boltite, arcadele de piatră, uşile şi ferestrele încadrate de chenare din blocuri îngrijit cioplite vădesc dorinţa de a realiza o construcţie trainică şi, totodată, monumentală.

După moartea lui Ştefan cel Mare, Curtea Domnească de la Piatra a continuat să-şi exercite funcţiile sale economice, politice şi administrative.

11.2.7. CURTEA DOMNEASCĂ DIN SUCEAVA

A doua reşedinţă domnească din Suceava, cea din oraş, după Cetatea de Scaun, a fost probabil construită în a doua jumătate a veacului al XV-lea şi refăcută după distrugerea ei de către turci la 1485.

Pierde foarte mult din importanţă în a doua jumătate a veacului următor, în urma mutării capitalei la Iaşi.

Mai cunoaşte o perioadă de strălucire în prima jumătate a veacului al XVII-lea, în timpul Movileştilor şi al lui Vasile Lupu, care face reparaţii şi clădeşte biserica vecină (zisă a „Domniţelor“, sau a „Beizadelelor“).

Dezafectată o dată cu distrugerea cetăţii de către Dumitraşcu Cantacuzino la 1675, călătorii care o văd în ultimul sfert al veacului al XVII-lea menţionează starea de părăsire şi ruinare în care se afla.

Aşezată pe un teren ocupat mai înainte de locuinţele din lemn ale târgoveţilor.

Ultimele cercetări arheologice au dus la descoperirea unor ziduri de incintă, în preajma bisericii sf. Dumitru, datate din timpul domniei lui Ştefan cel Mare. Materialele ceramice din aceeaşi epocă, găsite în sectorul curţii – menţionăm plăcile de sobă smălţuite, decorate cu figuri de cavaleri – dovedesc acelaşi lux al interioarelor ca şi la Cetatea de Scaun.

11.2.8. CURTEA DOMNEASCĂ DIN VASLUI

Curtea domnească din Vaslui, oraş important şi fortificat în veacurile XV şi XVI, a fost construită de Ştefan cel Mare la 1486, când pune şi o inscripţie găsită în 1871. Cea mai veche menţiune despre aşezare e din septembrie 1435. Actele emise de Ştefan în Vaslui

început din 1464. Faptul că ele sunt mai numeroase decât toate cele date din alte curţi domneşti (în afară de Suceava) denotă că aici se afla una din reşedinţele favorite ale voievodului.

Părăsită de urmaşii acestuia, curtea era în prima jumătate a veacului al XVII-lea dezafectată şi ruinată. În 1635 Vasile Lupu interzice utilizarea pietrei de la curtea domnească drept material de construcţie pentru o biserică.

Actualmente nu se mai păstrează decât resturi de fundaţii, printre care s-a găsit un fragment de sculptură ornamentală, azi la Mogoşoaia; e vorba de un capitel sculptat de marmoră, decorat cu scuturi, şi aşezat pe un fragment de fus octogonal.

Ansamblul de clădiri trebuie să fi fost destul de important, de vreme ce Paul din Alep vorbeşte, în veacul al XVII-lea, de palate, baie şi „promenade". Mărturia sa este confirmată şi de călători poloni, care văd curtea în aceeaşi epocă. Astăzi se mai păstrează doar fundaţiile aflate la sud de biserică.

11.3. PODURI

11.3.1. PODUL DE LA BORZEŞTI

Acest pod este situat la km 24,810, peste pârâul numit al lui Ştefan cel Mare, pe şoseaua Adjud-Oneşti. Atribuit lui Ştefan cel Mare: o placă comemora-

tivă din vremea lui Mihai Sturdza (1834–1849), azi dispărută, amintea acest fapt. A fost reparat în 1902–1903, întărindu-i-se bolta cu ciment, înlocuindu-se câteva pietre lipsă şi refăcându-i-se parapetul.

Podul este din piatră brută, legată cu mortar de var gras; are o arcadă în plin centru, sprijinită pe două culee înalte de aproape 2 m.

11.3.2. PODUL DE LA CĂNŢĂLĂREŞTI-VASLUI

Podul de la Cănţălăreşti-Vaslui, este situat pe şoseaua Vaslui-Buhăişti, peste râul Bârlad.

11.3.3. PODUL DE LA IAŞI (ZIS AL LUI ŞTEFAN CEL MARE)

Tradiţia, înregistrată de Miron Costin, atribuia lui Ştefan cel Mare construcţia unui pod de piatră la Iaşi. Un document din 1827, reproducând ştiri din 1765, îl situează „la gura Căcainii ot mahalaua Trapezănească“. O dată cu pavarea Iaşilor în secolul al XIX-lea, s-a pierdut urma acestui pod.

11.3.4. PODURILE DE LA COTNARI

Podurile de la Cotnari, judeţul Iaşi. Primul peste pârâul Cârjoaia, celălalt – peste pârâul Zlodica.

11.4. MĂNĂSTIRI

11.4.1. LEGENDA MĂNĂSTIRII PUTNA

Xică trăia în chilia aceasta un călugăr: Daniil Sahastru. Îi zicea lumea sahastru, pentru traiul său singur. Acesta a fost coborât din cer de Dumnezeu pentru a face bine oamenilor rătăciţi prin pustietatea aceasta. El nu mânca aproape nimica.

Într-o seară veni peste dealul acesta, pe apa Viţeului, Ştefan cel Mare şi cu un argat de-al său. El a fost dovedit de duşmani şi căta loc de odihnă. Şi s-a aşezat să se odihnească pe piatra aceea mare. Cum sta el aşa, iacă vede o lumină în fereastră la sahastru, căci atunci el îşi făcea rugăciunea sa de seară. Îndată ei merg către chilie, căci erau tare flămânzi.

Ajunşi acolo, Ştefan bate în uşă.

– Cine-i acolo? întreabă Daniil.

– Om bun, răspunde Ştefan.

– Dacă e om bun, să intre!

Ei intrară înăuntru.

– Ce-ai păţit de-ai venit şi pe la mine?

Năcăjit şi amărât cum era, nu zise nimic.

– Eu ştiu ce-i cu tine. De mă asculţi ce ţi-oi spune eu, să ştii că dovedeşti păgânătatea. Altminterea e rău!

– Jur pe feciorul meu că ţi-oi asculta toate poruncile!

– Atunci, pune urechea la piciorul meu stâng! Ce auzi?

– Ce s-aud? Numai plânsete şi jăluiri.

– Bine zici! Acestea, Ştefane, să ştii că-s jăluirile ţării! Pune amu urechia la piciorul meu drept! Amu ce auzi?

– Amu aud cântece frumoase.

– Bine zici! Pune gând că de unde ai auzit acele cântece, faci o mânăstire!

– Dar unde cântă? întrebă Ştefan.

– Ştii unde, Ştefane!? Iacă acolo acel deal, suie mâini des-de-dimineaţă pe el şi trage cu arcul, iar unde o să găseşti săgeata înfiptă, să ştii că de acolo s-aude cântând!

– Dar amu părinte, te rog să ne dai un pic de mâncare că tare flămânzi suntem!

– Bine dar eu, Ştefane, nu mănânc nimic. De unde să-ţi pot da ceva?

– Caută, părinte, că nu ne mai putem ţine pe picioare de flămânzi!

Căută Daniil în toate părţile, în urmă găsi un pic de prescure din care dădu şi lui Ştefan o bucăţică, şi argatului, şi-i mai rămase şi lui un pic; că era blagoslovită prescurea ce le-o dăduse.

După ce au terminat ei ospăţul, s-au culcat amândoi în chilie, iar sahastrul a rămas afară ca să-i păzească. Când răsări soarele, Daniil bătu la uşă:

– Scoală, Ştefane, şi du-te!

Ei se scularã pe-ndatã şi se suirã sus pe deal. Scoate Ştefan arcul şi trage, dar sãgeata s-a împlântat hãt în pãdure. Pe-ndatã ei merserã în cãutarea locului unde s-a împlântat. După lungã cãutare, ei o gãsesc împlântatã într-un paltin bãtrân. Dar cu cine sã zideascã el mãnãstirea, când ei erau numai doi! Atunci se duce Ştefan noaptea, la Volovăţ, şi ia biserica de acolo şi până-n ziuă o aduce aici. Tot până-n ziuă o şi propteşte, însă nici mi-o propteşte bine, când iatã vede venind pe turci. Ei l-au vãzut pe Ştefan când a dus biserica iar acum au venit sã-l prindă. Ştefan, vãzând aceasta, intrã în bisericã şi se rugã lui Dumnezeu ca sã-l scape.

Ascultându-i ruga, dãdu o ceaţă grea de nu vedeai la un pas. Amu turcii se zăpăciserã şi începuse a se omorî între ei. Se bãturã ei aşa până la amiazã, cã nu mai rãmase de ei decât doi ofiţeri care, de teamã ca Ştefan sã nu-i ucidã, o luarã la fugã. Pierind cu toţii, cerul începuse sã se lumineze. Ştefan, bucuros, merse la Suceava şi aduse meşteri ca sã zideascã o mânãstire mândrã. Au venit şi din Ţara Românească mulţi ca să locuiască pe aici. Din unul din aceia mã trag şi eu. Această poveste mi-au spus-o şi mie bãtrânii, ş-o spun şi eu urmaşilor mei.

a. MĂNĂSTIREA PUTNA

Ştefan-Vodă cel Bun multe războaie a bătut, şi aşa se aude din oameni vechi şi bătrâni, câte războaie au bătut, atâtea mănăstiri şi biserici a făcut.

Când s-a apucat să facă mănăstirea Putna, a tras cu arcul Ştefan-Vodă dintr-un vârf de munte, ce este lângă mănăstire şi unde a ajuns cu săgeata acolo a făcut pristolul în altar, şi este mult loc, de unde a tras până la mănăstire. Pus-au şi pe trei boiernaşi de-au tras, pe vătaful de copii, şi pe doi copii din casă; deci, unde a căzut săgeata vătafului de copii, a făcut poarta; iar unde a căzut săgeata copilului din casă a făcut clopotniţa; iar un copil din casă, zice, să fi întrecut pe Ştefan-Vodă şi să-i fi căzut săgeata într-un deluşel ce se cheamă Sion, ce este lângă mănăstire, şi este semn un stâlp de piatră: şi zic să-i fi tăiet capul (copilului) acolo; dar într-adevăr nu se ştie; numai oamenii aşa povestesc.

Fost-a şi bisericuţă de lemn întru acel deluşel, şi s-a răsipit, fiind de lemn. Şi aşa a fost făcut mănăstirea de frumoasă tot cu aur poleită, zugrăveală, mai mult aur decât zugrăveală, şi pe dinăuntru şi pe dinafară, şi acoperită cu plumb.

Zic călugării, să fi fost făcut şi sfeşnicele cele mari şi cele mici, şi policandru şi hora, tot prinse de argint şi pe urmă să le fi luat un domn şi să fi făcut altele de spijă, care le-am apucat şi noi; iară stricându-se un clopot mare la mănăstire şi făcând călugării clopotul a doua oară, a pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot ca să fie mai mare.

Lăsat-a Ştefan-Vodă cel Bun la mănăstirea Putna, după moartea lui, arcul lui şi un pahar, ce vorbeau călugării la mănăstire că este de iaspis, ce era în chipul marmurei albe şi al farfuriei, ca să fie întru pomenire la sfânta mănăstire; şi arcul l-a fost trăgând cu vârtej. La vremea

lui Constantin Cantemir-Vodă fiind răscoală, a venit nişte cazaci cu leşi şi moldoveni joimiri, vrând ca să jăcuiască ce ar găsi în mănăstire. Deci fiind un turn cu bună tărie, nu puteau să jăcuiască, deci, au zis călugărilor să dea turnul, că nu vor lua mănăstirei nimică. Iară călugării necrezând nu voiau să dea turnul; iară cazacii şi cu leşii şi cu moldovenii îndată au aprins mănăstirea; iar călugării, văzând că aprind mănăstirea, îndată au dat turnul.

Atunci îndată având puşte de apă acei cazaci, leşi şi moldoveni au stins focul. Deci atunci au jăcuit tot din turn ce a fost a boieri şi a neguţători; iar a mănăstirei nu a luat nimică, fără numai arcul lui Ştefan-Vodă. Paharul a fost până la a treia domnie a lui Mihai Racoviţă-Vodă şi scoţându-l din turn un egumen, anume Mihail Chisăliţă, şi vrând să se fălească, a băut la masă cu acest pahar a lui Ştefan-Vodă, cu nişte slugi boiereşti ce erau zlotaşi, şi bând mult cu acel pahar, s-a îmbătat, şi fiind beţi au stricat un lucru scump domnesc şi de minune ca acela.

b. MĂNĂSTIREA PUTNA

O dată Ştefan cel Mare a fost bătut într-o bătălie şi rătăcind prin ţară a ajuns în pădurea Viţeul. Acolo a dat peste un pustnic bătrân, cu o barbă albă până-n brâu, care avea chilia într-o stâncă despicată în două părţi; într-o parte a despicăturii dormea el şi-n cealaltă îşi făcea rugăciunile lui.

Ajungând Ştefan acolo se rugă să-l primească, fiind zdrobit de atâta trudă.

Pustnicul i-a răspuns:

– De eşti om pământean, intră; iar de eşti ciuma pădurii se te duci mai în fundul pădurii.

– Sunt om pământean.

– Dacă eşti om pământean, cine eşti şi cum de vii pe locurile acestea părăsite şi tocmai la vreme de noapte?

– Eu sunt Ştefan-Vodă, îs bătut şi rănit de păgâni şi am venit să-ţi cer povaţă.-

– Aşa! Apoi intră.

Când a intrat Vodă, pustnicul i-a făcut loc să şadă pe o lăicioară de piatră.

Ştefan se aşează şi-i istorisi pustnicului toate păţaniile.

– Nu te întrista, îl încurajă pustnicul. Şi l-a rugat să ospăteze cu dânsul nişte mălai mărunţăl fiert cu apă curată şi nişte rădăcini strânse de dânsul din pădure.

Pe urmă s-au pus pe odihnă.

Drept la miezul nopţii, ia pustnicul pe Ştefan de mână şi-i zice:

– Urmează-mă! ş-au ieşit amândoi din chilie.

Ajungând într-un loc, pustnicul îl strânge pe Ştefan de mâna dreaptă şi îl întreabă:

– Vezi ceva?

– Nu văd nimica, răspunde Ştefan.

Îl strânse a doua oara şi iar îl întrebă:

– Vezi ceva?

– Nu văd nimica.

Atunci pustnicul îl strânse iar pe Ştefan de mână, călcându-l tot atunci şi pe piciorul drept.

– Văd! grăi Ştefan.

– Ce vezi?

– Nişte lumini.

– Hm, dragul meu, acelea nu-s lumini şi locul acela-i sfânt. Pune-ţi în gând că-i face acolo o mănăstire şi aşa-i birui păgânii.

– După bătaie, am să fac, a juruit Ştefan şi pe urmă amândoi s-au întors în chilie şi se hodiniră până dimineaţa.

A doua zi ş-a strâns Ştefan oastea cea rătăcită şi cu alţii câţi i-a mai găsit prin ţară au bătut cumplit pe duşman. Ştefan pune de zideşte mănăstirea Putnei.

În temelia mănăstirei din partea stângă, Ştefan-Vodă a poroncit să zidească o căldare mare cu galbeni, aur mult şi argint, că nimenea pe lumea asta n-are să se atingă de comoara ceea decât însuşi Ştefan.

El ar să scoată banii aiştia, când a învia. Şi el are să-nvie înainte de învierea cea de obşte, calare pe calul lui şi cu sabia în mâna dreaptă ţinând-o drept în sus.

Toţi banii şi celelalte odoare care sunt zidite în temelia mănăstirii, are să le-mpărţească celor care cred faptelor lui, în legea creştinească şi în naţia românească.

c. MĂNĂSTIREA PUTNA

Xonstrucţia bisericii, începută la 4 iulie 1466, a fost terminată la 1469; sfinţirea s-a făcut în 1470. Incinta, turnul de intrare şi restul fortificaţiilor au

fost ridicate la 1481, după cum rezultă din pisania aşezată pe turnul de la intrarea în mănăstire:

„Binecinstitorul domn a toată ţara Moldovei, marele Io Ştefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, a zidit şi a făcut mănăstirea aceasta întru numele sfintei Născătoare de Dumnezeu, în timpul arhimandritului Ioasaf, în anul 6989 <=1481>".

Refăcută de ctitor la 1484, în urma unui incendiu, biserica a fost reconstruită de Gheorghe Ştefan după distrugerea ei de către cazaci în 1654, lucrările terminându-se sub Istrate Dabija, la 1662, cum arată pisania aflată deasupra uşii de intrare a pronaosului.

Importante lucrări de restaurare, atât la biserică (refacerea acoperişului, tamburul în stil baroc al turlei, pardoseala, iconostasul), cât şi la fortificaţiile mănăstirii, au fost executate între anii 1756–1760, prin îngrijirea mitropolitului Iacob Putneanul. O inscripţie din anul 1757, purtând numele lui Constantin Racoviţă, cu stemele reunite ale Moldovei şi Ţării Româneşti – inscripţie care poate fi văzută pe turnul de la intrare, pe faţada dinspre incintă – era menită să amintească unele din aceste lucrări. Ultima restaurare a fost executată de Romstorfer în 1902, când s-a refăcut acoperişul bisericii şi s-a adăugat partea îngustă care prelungeşte turla zidită de mitropolitul Iacob.

Din fortificaţiile construite de Ştefan în jurul mănăstirii, se mai păstrează doar turnul numit „al tezaurului".

În biserică se păstrează numeroase pietre de mormânt, printre care cea a lui Ştefan cel Mare şi altele ale familiei sale.

În muzeul mănăstirii se găseşte până azi cea mai valoroasă colecţie de broderii, majoritatea provenind din vechea biserică.

11.4.2. MĂNĂSTIREA CĂPRIANA

În Basarabia este o mănăstire veche urzită şi înzestrată de Ieromonahul Chiprian Muşat-Vodă, un moş al lui Alexandru cel Bun şi de aceea s-au zis mănăstirei: Mănăstirea Chipriana.

Mănăstirea Căpriana a fost de multe ori tocmită, înnoită şi înzăstrată de mulţi domni ai Moldovei, între care a fost şi Ştefan-Vodă cel Mare şi Sfânt cu tot neamul lui.

Aici petrecea Ştefan-Vodă vara câte-o bucată de vreme cu toată familia lui domnească. Aşa, odată, sosise Ştefan la mănăstirea Căpriana şi într-o zi s-a dus la vânat prin pădurile dimprejurul mănăstirei. Vânătorii şi ostaşii care-l însoţeau au vânat fel de fel de animale, dar Vodă a prins singur o căprioară vie, mândră şi pestriţă cu pete albe şi surii. Toţi vânătorii, ostaşii şi oaspeţii care îl întovărăşeau pe domn, se minunau de chipul ghibaci cum a prins-o Vodă şi de petele care le-avea, nici mai mici, nici mai mari decât un gologan de zece bani, cum nu se mai văzuse aşa fel de căprioară.

Vodă, Doamna, copiii, femeile de casă cu toţi curtenii şi străinii nu se mai puteau sătura uitându-se la dânsa. Mulţi miraţi de cele ce auzeau despre capră, veneau din

depărtări, ca s-o vadă şi să se minuneze; iar uneia întrebau: „De unde şi cum de se află aşa căprioară pe locurile acestea?“

Toţi lăudau ghibăcia şi fapta lui Ştefan şi credeau că-i o minune dumnezeiască.

Când a adus Vodă căprioara la mănăstire, a dat-o în sama unui ţigan.

– Panuş! ochii şi capra; Şoldan să-ţi fie de-ajutor.

Panuş şi cu Şoldan o îngrijau cum ştiau mai bine şi capra se făcea din ce în ce mai frumoasă, încât era de-a minunea. Aşa că s-a dus vestea şi povestea de capra asta şi din care pricină mănăstirea lui Chiprian s-a numit mănăstirea Căpriana.

În vremea când se afla Ştefan-Vodă la mănăstirea Căpriana, Doamna lui era îngreunată şi a făcut un copil, care i l-o moşit Pănuşoaie, ţiganca lui Panuş, cel care îngrijea de căprioară.

După ce Doamna s-a rădicat din lehuzie, sănătoasă şi cu plodul voinic, Vodă şi Doamna au mulţămit şi ţiganului Panuş, care avea în samă căprioara şi ţigancei, că i-a moşit bine copilul.

Doamna le-a dat daruri din casă, iar Vodă i-a dat lui Panuş şi Pănuşoaiei iertare de robie, ca să fie slobozi pentru totdeauna; le-o dat o moşie pe apa Jijiei, din care să trăiască fericiţi şi i-au luat la curtea Domnească să îngrijească de copiii domneşti.

Zice-că de la ţiganul acesta – Panuş se trage tot neamul boierilor Panuş din Basarabia şi din Moldova.

a. ŞTEFAN CEL MARE ŞI SFÂNT LA CĂPRIANA

Printre domnitorii care au contribuit fie la reclădirea unor construcţii mai vechi, fie la înălţarea unor edificii noi sau la sporirea potenţialului spiritual al mănăstirii Căpriana un loc aparte îi revine lui Ştefan cel Mare şi Sfânt. Cu toate că în această privinţă s-au păstrat puţine informaţii documentare, iar acelea de care dispunem sunt în bună parte legendare, se poate afirma cu certitudine că marele voievod a meritat pe bună dreptate acea amintire luminoasă care a fost transmisă de tradiţia populară.

În perioada timpurie a domniei lui Ştefan cel Mare mănăstirea Căpriana se găsea în proprietatea mătuşii sale Chiajna, fiica voievodului Alexandru cel Bun şi a Marenei, care moştenise locaşul de la mama sa în conformitate cu diploma voievodală.

În anii-60 ai sec. XV Chiajna era soţia boierului Stanciu, fost postelnic, vistiernic, pârcălab de Cetatea Albă, comis, numit şi Stanciul Marele, unul dintre fiii lui Oană Vornicul din Tulova, care stăpânea la vest de Căpriana domeniul din preajma mănăstirii lui Vărzar. În urma căsătoriei Chiajnei cu Stanciul, domeniile Căprianei şi acela al urmaşilor lui Oană Vornic s-au contopit, devenind o întinsă moşie ajunsă în stăpânirea aceleiaşi familii. La începutul lui 1470 însă între Ştefan cel Mare şi mătuşa sa se iscă un conflict în urma căruia voievodul semnează la 1 aprilie o diplomă prin care domeniul mănăstirii Căpriana este confiscat şi donat ctitoriei voievo-

dale (muşatine) de la Neamţ, unde egumen era popa chir Siluan. Nu ne sunt cunoscute detaliile legate de această hotărâre a domnitorului; se dovedeşte doar că a fost luată fără învoirea Chiajnei, dar cu consimţământul soţului ei Stanciul şi fiul lor Pan Mârza, care figurează printre boierii ce exprimă credinţă lui Ştefan şi confirmă numita diplomă. Conflictul apărut în sânul casei domneşti s-a consumat într-o lună de zile. Astfel, la 7 mai a aceluiaşi an Ştefan Voievod semnează o altă diplomă, care practic confirmă decizia sa de la 1 aprilie. Unica deosebire este faptul că prin acest document domnitorul anulează procedura confiscării domeniului Căprianei, lăsând pe seama mătuşii sale închinarea acestei moşii către mănăstirea Neamţ. În legătură cu aceasta în diplomă stă scris: „Mătuşa noastră, Chiajna, de bunăvoiea ei şi nesilită de nimeni,... a dat din ocina sa dreaptă, pentru sufletul părintelui ei, Marina, şi pentru sufletul şi sănătatea ei, mănăstirii noastre de la Neamţ, unde este egumen rugătorul nostru, chir popa Siluan....

Deci noi, văzând buna ei voie şi danie, şi noi deasemenea, şi de la noi, am dat şi am întărit această prisacă...., anume prisaca lui Chiprian, la Botne, să fie mănăstirii noastre, de la noi, uric, cu tot venitul

Iar hotarul acestei prisăci să fie începând din jos, unde cade Molovoteţul în Vişnevăţ, apoi în sus pe Vişnevăt, până la obârşie, şi poienele de la obârşia Vişnevăţului, toate până la hotarul cneaghinei, iar de la mănăstire drept la Târnauca, apoi peste Târnauca, drept la Cârlani, înapoi la hotarul cneaghinei. Acesta îi este tot hotarul“.

Cinstind faptul împăcării dintre Ştefan şi Chiajna, diploma voievodală consemna mai departe: "Iar ei (Chiajnei – n.a.) pentru aceasta, să-i facă la mănăstire pomenire în fiecare marţi, împreună cu părintele ei Alexandru Voievod, şi cu doamna lui, Marena, mama ei". Astfel, documentul face o constatare importantă: pe timpul lui Ştefan cel Mare bunicul său Alexandru cel Bun împreună cu soţia sa erau cinstiţi în rugăciunile călugărilor de la Căpriana în fiecare săptămână, în ziua de marţi, lucru ce reprezintă un semn de respect pentru binefăcătorii de la întemeiere.

Prin semnarea diplomelor domneşti de la 1 aprilie şi 7 mai 1470 s-a pus începutul unei noi etape în dezvoltarea mănăstirii de la Vişnevăţ. Astfel, complexul monastic devine din nou proprietate voievodală, dar care pentru o perioadă de vreme îşi va pierde independenţa administrativă şi va fi sub ocârmuirea mănăstirii Neamţului. Cât timp a durat această situaţie nu se ştie. Se poate afirma doar că pe la mijlocul sec. XVI mănăstirea Căpriana era din nou o mănăstire voievodală de sine stătătoare. Nu este exclus ca acest statut să fi fost obţinut încă pe timpul lui Ştefan cel Mare, spre sfârşitul domniei lui, în perioada sau după terminarea lucrărilor de reconstrucţie de la mănăstirea Neamţului (1497). În legătură cu aceasta vom preciza că ştiinţa istorică contemporană nu dispune de dovezi concrete privind activitatea ctitorească a lui Ştefan cel Mare la Căpriana. Diploma lui Antioh Cantemir din anul 1698 adusă de către unii cercetători drept argument la acest capitol este discutabilă în multe privinţe şi nu poate servi drept

bază pentru rezolvarea problemei privind întemeierea mănăstirii Căpriana.

Având însă în vedere puternica tradiţie istorică despre rolul deosebit al lui Ştefan cel Mare în creşterea aşezământului monastic de la Vişnevăţ, se poate susţine, cu un înalt grad de probabilitate, că marele domnitor a efectuat la Căpriana anumite lucrări, construind unele edificii noi, reparând unele mai vechi, dăruind veşmânte bogate şi averi, activităţi care i-au adus faima de mare ctitor al acestui lăcaş sfânt. Dar cea mai serioasă lucrare a lui Ştefan cel Mare de la Căpriana putea fi reparaţia bisericii Adormirea Maicii Domnului, avariată serios după cutremurul cu magnitudinea de 7,0 grade din 29 august 1471. Dat fiind faptul că biserica de piatră înălţată de Alexandru cel Bun era foarte masivă, efortul material al lui Ştefan cel Mare trebuie să fi fost destul de mare pentru a se repara urmările seismului. Anume aceste lucrări puteau să-i aducă lui Ştefan cel Mare titlul de ctitor. Urmaşii au ştiut să consemneze după merit eforturile sale, păstrându-i numele pentru totdeauna la cel mai de cinste loc în Pomelnicul mănăstirii. Astfel, în prima jumătate a sec. XIX Ştefan cel Mare împreună cu soţia sa Maria Doamna şi fiul Bogdan este plasat pe primul loc în lista ctitorilor acestui aşezământ monastic.

Luând în consideraţie faptul că în Pomelnic fiul lui Ştefan cel Mare, Bogdan, figurează fără titlul voievodal, reiese clar că numele lui a fost consemnat în acelaşi timp cu numele tatălui şi al mamei, până la urcarea sa pe tronul Moldovei în anul 1504. Ţinând cont de faptul că naşterea lui Bogdan s-a produs în 1479, data ctitoriei lui

Ştefan cel Mare la Căpriana poate fi stabilită între anii 1479–1504, dar cel mai probabil în anii 1497–1504, după terminarea reparaţiilor de la Mănăstirea Neamţ, de care aparţinea Căpriana la vremea respectivă.

b. MĂNĂSTIREA CĂPRIANA

În apropierea oraşului Străşeni, nu departe de Chişinău, este o pădure întinsă. Se povesteşte că ostaşii lui Ştefan cel Mare mergeau pe aici la vânătoare. Colindând ei pădurea în căutarea vânatului, au zărit o căprioară. Oştenii şi-au încordat arcurile, gata să trimită săgeţile spre inima căprioarei, când tocmai a apărut domnul Ştefan şi i-a oprit.

Ostaşii nu au înţeles de ce nu-i lasă domnitorul să o vâneze, dar apropiindu-se de căprioară, au văzut cu mirare că blânda făptură a căzut în genunchi şi are lacrimi în ochi.

Ştefan cel Mare, om cu credinţă în Dumnezeu, a poruncit ca în locul unde a îngenuncheat căprioara să fie ridicată o mănăstire cu numele Căpriana.

11.4.3. MĂNĂSTIREA VORONEŢUL ŞI DANIIL SAHASTRUL

În vremile vechi, zice că mai mulţi călugări evlavioşi, care se strânseseră într-un loc singuratic şi înconjurat cu păduri străvechi, clădiseră o mănăstire. Ei îşi durară mănăstirea din bârne groase din stejar trainic în apropierea şi spre asfinţit de satul Vicovul-de-Sus pe locurile lui şi o închinară Sfântului Leurenţie. Călugării se rugau lui Dumnezeu Sfântul pentru iertarea păcatelor lor şi ale oamenilor.

Ca să-şi agonisească cele puţine însă cu totul trebuincioase pentru nevoile vieţii, lucrau călugării fel de fel de meşteşuguri.

Dintre aceşti vrednici părinţi era Ieromonahul Daniil cel mai evlavios şi iscusit. Şi el se îndeletnicea cu cioplirea de linguri din lemn de paltin.

Lingurile le vindea prin satele învecinate şi aşa îşi agonisea el puţina pâine de toate zilele. Cele ce-i mai rămâneau ca prisos de la vânzarea lucrului mâinilor lui şi din cele ce-i aduceau bunii creştini ca răsplată pentru sviştănii, dezlegări, cărţile lui Lazăr, cetanii ş.a. împărţea săracilor, văduvelor şi orfanilor.

Auzise cuviosul Daniil, care de obicei petrecea numai în post şi rugăciune, că în Sirete, care era al treilea sat de la Vicovul-de-Sus, s-ar strânge oameni într-o zi anumită din săptămână ca să se desfacă de cele ce au de prisos şi-şi cumpără cele de trebuinţă. Şi având şi Daniil o mulţime de linguri gata, pe care nu le-a putea desface prin satele din apropiere se hotărî să-şi cerce norocul cu marfa lui, în Sirete.

Se duse deci pustnicul la Stareţ să-şi ceară binecuvântarea şi posvolenia pentru călătorie fără de care n-ar fi îndrăznit el să facă, Doamne fereşte, nici un pas afară de mănăstire. Stareţul încredinţat de evlavia şi statornicia lui Daniil îi dădu bun bucuros încuviinţarea cerută, hotărându-i ca a treia zi să fie nezminţit la chilia lui din mănăstire.

Ajungând Daniil în Sirete, îşi vându îndată marfa ce-o lucrase şi care o adusese într-o pereche de desagi în spate. Dară cu toate că-şi vându îndată lingurile, el de aici nu scăpă cu una cu două. Creştinii din partea locului şi cei de primprejur, auzind că Daniil se află în mijlocul lor, nu-l lăsară. Ei îl rugară, unul pentru molitvă a Sf. Vasile, altul sviştanie pentru un bolnav, celălalt pentru dezlegarea şi măsluirea unei femei ce trăgea să moară ş.a. Şi adecă ce avea să facă bietul călugăr, trebuia să le facă tuturor după dorinţă. Ştia el că astfel să prea întârzie şi trece sorocul vremii pentru care îl învoise Stareţul ca să fie înapoi, dară el nădăjduia în Dumnezeu şi bunătatea Proistosului său. El se răzgândi că este dator să ajute celor ce sufăr de boale, să le alineze durerile trupeşti şi sufleteşti şi apoi, că din prisosul darurilor creştinilor va avea de unde ajutora pe cei săraci, aşa că rămase pe la creştini şi zăbovi o zi peste vadea.

Întorcându-se Daniil a patra zi acasă şi ducându-se înaintea Stareţului, el fără să asculte desvinuirea lui, îl mustră aspru pentru întârziere şi-l opri de-a ieşi din mănăstire un timp îndelungat.

Bietul Daniil, deşi se ştia fără oarecare vină mare, primi cu supunere mustrarea aspră a Stareţului şi pe-

deapsa cea grea, dară se hotărî în sine că pentru c-a călcat porunca Stareţului şi a întârziet cu o zi, aceea ce nu i se întâmplase niciodată înainte, să se tragă pentru sfârşitul vieţii în fundul munţilor, într-un loc cu totul neîmblat şi pustiu şi să se facă sahastru. Şi aşa şi făcu. Se trase adecă într-un codru necălcat de picior de om, care era între munţii de la asfinţit miazănoapte de la mănăstirea sfântului Laurenţie şi într-o depărtare ca de un ceas şi mai bine.

Aici află Daniil un locuşor, ce-i venea la îndămână fiindcă una: locul era pustiu; al doilea: lângă el curgea în vale un pârâu cu o lingură de apă, şi al treilea: că aice codrul era plin de stânci urieşe. Şi mai ales această de pe urmă însuşire a locului se lovea cu dorinţa lui ca să se facă sahastru. El adică se hotărî să-şi scobească într-o stâncă de aici o chilie: unde să se poată adăposti de greul iernei, de ploi şi de fiarele cele răpitoare. Ani întregi petrecu bietul sahastru în genunchi cu dalta-n mână şi cioplind necontenit şi din greu în vârtoasa stâncă. După o muncă straşnică de grea, ostenitoare şi îndelungată îşi văzu şi el sfârşită chilia. Această chilie se poate vedea şi astăzi la Putna.

Pe când petrecea Daniil într-o seară întunecoasă în fundul stâncii sale în genunchi şi se ruga, iară afară se auzea fiorosul urlet al lupilor şi urşilor zice că bătea cineva la uşa chiliei. Daniil întrebă că cine-i, iară de afară răspunse un glas, că este Ştefan-Vodă, domnul ţării Moldovei, care de la vânătoare de prin munţi a rătăcit de soţii lui. Şi fiind afară grozav de întuneric nu poate afla cărarea deci se roagă să-l primească la masă. Sahastrul deschise

uşa chiliei şi-l primi pe Vodă să mâie. În acea noapte, zice-se, Daniil să-l fi înduplecat pe Ştefan-Vodă să rădice în acele locuri, un locaş şi Dumnezeu îi va ajuta la toate treburile lui. Şi Ştefan-Vodă primi voios sfatul Sahastrului; era doară un om evlavios şi cu frica lui Dumnezeu ca rar altul şi zidise şi mai înainte încă multe locaşuri dumnezeieşti.

Începu să zidească şi aici o mănăstire falnică, pe care sfârşind-o o numi a *Putnei* după pârâul ce curge alăturea spre vale.

Cum se isprăvi mănăstirea Putna curseră la ea şi o mulţime de călugări de prin toate mănăstirile şi schiturile din ţară, aşa şi din cea a Sf. Laurenţie din Vicovul-de-Sus. Aceasta de acum înainte rămase pustie şi cu vremea clădirile ei începu să se risipească. Biserica cea de stejar a mănăstirei zice să se fi mutat mai târziu în alt sat a cărui nume s-a uitat cu vremea cu totul. Aşa că nu a rămas nimica din această mănăstire şi nimeni n-ar şti că ea cândva în timpuri a fost, dacă poporul nostru nu ne-ar fi păstrat istoria şi pentru aceea poartă locul numele *Laura,* scurtat din Laurenţie.

Daniil zice că să fi prorocit, că în satul Vicovul-de-Sus poporul astfel se va înmulţi, că va fi lipsă ca biserica sătească mereu să se adaoge şi să se mărească de 3 ori cum era, ba că va veni vremea când se va zidi chiar pe acel loc, pe care a fost mănăstirea Sf. Laurenţie, o biserică sătească.

Sahastrul Daniil, după ce s-a zidit mănăstirea Putna şi s-a urzit acolo un sătişor de 12 familii, a părăsit chilia lui din stânci şi s-a făcut nevăzut. Se povesteşte că s-a

aşezat într-o pustietate şi mai mare, precum îşi pusese el canonul când cu probozania Stareţului, ca până la sfârşitul vieţii să petreacă în adâncă singurătate.

Zice că el s-a statornicit pe un loc pustiu şi sălbatic pe pârâul Voroneţului sau apa Corbului. Aici petrecea ca şi în chilia lui de stâncă de pe Putna, în post, rugăciune, în învăţarea celor ce veneau la el. Aici s-a mai întâlnit Daniil cu Ştefan-Vodă după bătălia de la Valea-Albă sau Războieni. Ştefan în nevoia lui l-a rugat pe Daniil să-l sfătuiască; Daniil îi zise să-şi strângă oastea, să se lupte cu duşmanul, că va învinge, dacă va făgădui să zidească pe acele locuri un locaş lui Dumnezeu.

Ştefan-Vodă ascultă sfatul sahastrului, învinse pe turci şi zidi pe apa Corbului (Voroneţului) o mănăstire frumoasă numită a Voroneţului.

a. MĂNĂSTIREA VORONEŢ

Ştefan-Vodă, bătut de turci la Războieni, s-a dus la Cetatea Neamţului, unde se afla mumă-sa. Dar aceasta nu l-a lăsat să intre în cetate, spunându-i că pasărea în cuibul ei nu piere. Să facă el bine şi să se ducă să strângă oaste, că astfel va izbândi.

Mergând atunci Ştefan prin Moldova, a ajuns la Voroneţ, unde trăia un călugăr sahastru, pe nume Daniil. Bătu Vodă la uşa sahastrului, iar acesta îi răspunse să aştepte până ce îşi va termina ruga. Apoi îl chemă în chilie şi-l spovedi.

După spovedanie, Ştefan îl întrebă pe Daniil ce va să facă cu ţara, s-o închine turcilor, au ba? Sahastrul îi răspunse că va izbândi numai după ce va ridica pe acele locuri o mănăstire cu hramul Sfântului Gheorghe.

La aceste vorbe, Ştefan ridică altă oaste, îi izgoni pe turci până dincolo de Dunăre, după care se întoarse şi ridică mănăstirea Voroneţ.

11.4.4. MĂNĂSTIREA NEAMŢ ŞI BISERICA *ÎNĂLŢAREA DOMNULUI*

Situată pe un afluent (Nemtişor) al râului (Neamţ) care a dat numele oraşului, cetăţii, ţinutului şi depresiunii în care se află, mănăstirea Neamţ face parte din categoria celor mai vechi şi vestite centre religioase creştin-ortodoxe şi de cultură medievale din ţara noastră.

Începuturile sale datează, în mod incontestabil, din secolul al XV-lea, când domnitorul Petru I Muşat a ridicat aici prima biserică.

Ulterior, Alexandru cel Bun a iniţiat construirea turnului-clopotniţă, iar în anul 1497, la puţin timp după victoria de la Codrii Cosminului, Ştefan cel Mare finalizează zidirea bisericii *Înălţarea Domnului,* considerată de către specialişti ca cea mai elocventă expresie a stilului arhitectural moldovenesc ce se desăvârşeşte în secolul al XV-lea.

Cu toate că a avut suficient de mult de suferit de-a lungul veacurilor, ca urmare a repetatelor acţiuni de pradă ale oştilor străine, a incendiilor, cutremurilor sau a unor refaceri mai puţin inspirate, biserica actuală şi-a păstrat atributele esenţiale de monumentalitate şi autenticitate. Din punct de vedere al planului constructiv, la Mănăstirea Neamţ s-a inclus pentru prima dată pridvorul în faţa intrării, iar între naos şi pronaos a fost intercalată camera mormintelor. Nava centrală, sprijinită în exterior de puternici contraforţi de piatră, este de proporţii neobişnuite, iar sistemul de boltire este tipic stilului bisericilor construite în timpul lui Ştefan cel Mare. Pictura interioară, care acoperă pereţii şi tavanele aproape în întregime, a fost realizată în ultimii ani ai vieţii ctitorului, în vremea urmaşilor acestuia, dar şi în secolele de mai târziu. În exterior, faţada este împodobită cu cărămizi şi discuri smălţuite, asemănător altor ctitorii muşatine, registrele sunt bine conturate şi mult mai mari ca în alte părţi, iar pe mici porţiuni mai pot fi identificate urme de pictură. Înconjurată pe patru laturi de corpuri de clădiri care cuprind chilii, alte spaţii de cult, muzeul, biblioteca, trapeza ş.a., biserica *Înălțarea Domnului* constituie un strălucit exemplu al spiritului constructiv şi estetic al poporului român.

În îndelungata sa existenţă a avut un important rol în apărarea ortodoxismului şi răspândirea culturii naţionale, slujitorii săi fiind, deopotrivă, atât propovăduitori ai credinţei în Dumnezeu, cât şi creatori ai unor bunuri de valoare excepţională.

Aici a fost locul în care s-au reunit mulţi cărturari, caligrafi, miniaturişti, pictori şi tipografi care au realizat de-a lungul secolelor adevărate opere de artă, aflate astăzi în patrimoniul mănăstirii sau a marilor biblioteci şi muzee din ţară şi străinătate.

În pofida adversităţilor care s-au abătut asupra acestui aşezământ s-au mai putut păstra în biblioteca proprie circa 20 000 de volume, în care sunt reunite atât ediţii rare ale unor lucrări de natură religioasă sau laică, manuscrise ale copiştilor locali sau cărţi tipărite în vestita tiparniţă care a funcţionat după anul 1800.

11.4.5. CLOPOTUL LUI VODĂ ŞTEFAN

Mare era Moldova pe vremea celui Vodă, fără seamăn de mare, şi crainici atât de mulţi, ca să vestească în tot cuprinsul ei ceasurile de primejdie, nu s-ar fi putut afla. De aceea puse domnul meşteri în Ţarigrad, să-i facă clopot mare, pe care mai de-apoi să-l atârne în stâncă de piatră, pe malul mării.

Şi l-au făcut meşterii şi l-au aşezat la locul cuvenit.

Acolo a stat toată viaţa lui Ştefan-Vodă, trezind mulţimea norodului cu glasul lui răsunător, de câte ori sta nevoia grabnică să se strângă oştirile.

Mult bine a prins Moldovei acel clopot sfinţit de vlădica Ţarigradului, şi limba lui pornea cu încredinţare că era ascultată cu sfinţenie; dar după moartea stăpânitorului cel mare, când nimeni nu mai băga de seamă

chemarea de pe malul mării, de jale adâncă clopotul a crăpat şi, desprinzându-se de unde stătea atârnat, s-a prăbuşit şi s-a pierdut în funduri ascunse de ape.

De-acolo vuieşte şi azi amar şi cine voieşte să-l audă, îl poate asculta, din locul acela de pe malul mării.

11.4.6. MĂNĂSTIRI ALE LUI ŞTEFAN CEL MARE LA MUNTELE ATHOS

1. MĂNĂSTIREA SFÂNTUL GHEORGHE-ZOGRAFUL

A fost construită de Ştefan cel Mare în anul 1470, iar în 1475 tot el înalţă aici un turn-clopotniţă. La 1517 fiul său Bogdan al III-lea zideşte în acest turn-clopotniţă un paraclis închinat Sfântului Nicolae.

2. MĂNĂSTIREA SFÂNTUL ŞTEFAN DE LA CASTELMUNIT

La 1493 domnitorul Ştefan cel Mare face o donaţie importantă „în numele voievodului Petru al Moldovei“, fapt ce-l situează drept ctitor al acestei mănăstiri. Istoricii presupun că „a vrut să-şi pomenească astfel fiul decedat câţiva ani mai înainte“.

3. MĂNĂSTIREA GRIGOROIU

A fost construită de Ştefan cel Mare în 1500. Ulterior a fost refăcută şi îmbunătăţită de fiul său Bogdan al III-lea în anul 1505 şi de nepotul său Ştefăniţă în 1520.

4. CTITORIA ARSENALA VATOPEDULUI

Ştefan cel Mare este şi ctitorul arsenalei Vatopedului. Clădirea de piatră mai păstra pe timpul lui N. Iorga o lespede cu pisanie grecească. În câmpul din mijloc se află un relief reprezentând pe Maica Domnului cu Iisus în braţe, iar în faţa ei, în picioare, Ştefan voievod aduce prinos ctitoria maicii ocrotitoare. Deasupra acestui relief este săpată stema Moldovei.

11.5. BISERICI

11.5.1. BISERICA TĂIEREA CAPULUI SFÂNTULUI ION BOTEZĂTORUL-ARBORE

Ctitorie a lui Luca Arbore, portar de Suceava, sfetnic al lui Ştefan cel Mare şi Bogdan cel Orb, tutore şi sfetnic al lui Ştefăniţă, decapitat din ordinul acestuia din urmă la Hârlău, în aprilie 1523.

Construcţie începută în 1502, la 2 aprilie, terminată la 29 august al aceluiaşi an, potrivit ştirilor date de pisanie:

„Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Sfântului Duh, în zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului domn, Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, pan Luca Arbure, pârcălabul Sucevei, fiul bătrânului Arbure, pârcălabul Neamţului, a binevoit cu buna <sa> voinţă şi curată şi luminată inimă şi cu ajutorul lui Dumnezeu şi cu ajutorul domnului său, a început a zidi casa aceasta, întru numele Tăierii cinstitului şi slăvitului prooroc înainte mergător, Ioan Botezătorul; şi s-a început în anul 7011 <=1503>, luna aprilie 2, şi s-a sfârşit în acelaşi an, luna august 29“.

Monumentul îşi păstrează liniile arhitectonice iniţiale. Faţadele au fost zugrăvite în secolul al XVI-lea. Nu se mai văd obişnuitele ocniţe şi firide. Peretele nordic şi-a pierdut decoraţia pictată exterioară. Sub cornişă, tencuieli relativ recente. Acoperişul a fost schimbat în repetate rânduri, biserica rămânând uneori chiar descoperită.

Între anii 1909–1914, monumentul a fost supus la unele reparaţii, fără ca ansamblul să sufere, între 1936–1937, s-a înlocuit placa de piatră a pristolului şi s-a procedat la consolidarea construcţiei.

11.5.2. BISERICA PRECISTA
(ADORMIREA MAICII DOMNULUI) – BACĂU

Înălţată în anul 1491, de Alexandru, fiul lui Ştefan cel Mare, asociat la domnie al tatălui său.

Pisania: „Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Sfântului Duh, binecinstitorul şi de Hristos iubitorul, Io Alexandru voievod, fiul lui Ştefan voievod, domn al Ţării Moldovei, a zidit această casă întru numele Adormirii preacuratei Născătoare de Dumnezeu şi pururea fecioarei Maria; şi s-a sfârşit în anul 6999 <=1491>, luna ianuarie 1“.

Comisiunea monumentelor istorice a efectuat cercetări şi a executat lucrări de restaurare şi reparaţii la acest monument în anii 1912, 1919, 1924 şi 1925. Tencuielile exterioare şi decoraţia în stil clasic au fost date jos, pentru a se readuce la lumină vechiul parament de piatră brută. A fost de asemenea dată jos turla adăugată în veacul al XIX-lea pe pronaos, iar cea de pe naos a fost readusă la vechea ei înfăţişare. S-a desfiinţat şi pridvorul modern.

Cu ocazia schimbării duşumelii din biserică, s-au găsit în naos, lângă absida laterală sud urme din vechea pardoseală de cărămidă. Aceste cărămizi erau puse pe muche şi formau un desen în zig-zag (spina di pesce). Cărămizile erau smălţuite pe faţa văzută, ca şi cele folosite în faţade pe vremea lui Ştefan cel Mare.

Pictura refăcută în 1854.

În 1911, a fost descoperit la 0,80 m sub nivelul pardoselii un „cavou boltit“, de 2,38/0,70 m, conţinând un

sicriu de stejar cu lemnul complet putrezit. În „cavou“ şi în sicriu s-au găsit urme de beteală şi resturi de catifea cu galoane de foi aplicate.

11.5.3. BISERICA ALBĂ (SF. GHEORGHE) – BAIA

După tradiţie, înălţată de Ştefan cel Mare în urma luptei de la Baia, din 1467.

Restaurată în 1908, când s-au reconstruit în întregime bolţile pe pronaos şi altar.

Pereţii sunt din piatră brută, uşile, ferestrele şi soclul de piatră cioplită, iar bolţile şi turla din cărămidă.

Stemă cu capul de bour, cioplită în piatră, pe coronamentul uşii de intrare.

11.5.4. BISERICA SF. NICOLAE – BĂLINEŞTI

Înălţată de logofătul Ion Tăutu, mare dregător al lui Ştefan cel Mare şi apoi al lui Bogdan cel Orb. Biserică de curte boierească şi necropolă a familiei ctitorului. Construcţia, începută prin 1494, a fost terminată în 1499, după cum arată pisania aşezată pe zidul dinspre sud:

„Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi săvârşirea Sfântului Duh, pan Ion Tăutul logofăt a început a zidi

această casă întru numele celui între sfinţi părintele nostru, arhierarhul şi făcătorul de minuni Nicola, în zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului domn Io Ştefan voievod, şi s-a sfârşit în anul 7007 <=1499>, luna decembrie 6".

(Pe chenar, în dreapta:) „Dragotă al lui Tăutul".

Atât în liniile arhitectonice, cât şi în ansamblul decoraţiei, monumentul păstrează, în general, înfăţişarea iniţială. Faţadele, lucrate la origină în materiale aparente, au fost ulterior acoperite cu un strat de tencuială, în parte pictat, acum căzut în foarte multe locuri. Înlocuirea acoperişului ţuguiat, aşa cum îl vedem în tabloul votiv, prin acel actual, s-a efectuat, se pare, în anul 1721, sub Mihai Racoviţă. Restaurări moderne nu s-au făcut, în afară de unele mici lucrări de consolidare, executate de Comisiunea monumentelor istorice, în 1925.

Pictura bisericii din Bălineşti formează nu numai ansamblul cel mai complex şi mai bine păstrat (nu a suferit nici o restaurare) din epoca lui Ştefan cel Mare, ci şi cel mai frumos ca realizare artistică. Frescele sunt repartizate pe cinci registre, scenele fiind mari, remarcabile prin limpezimea compoziţiei şi subtilitatea armoniei culorilor. Aici, mai mult decât în toată pictura moldovenească a vremii, monumentalitatea se datoreşte nu numai desăvârşitei adaptări a compoziţiei scenelor la suprafaţa arhitecturală decorată, ci şi tratării monumentale a personajelor. Avem de-a face, în tratarea figurilor individuale, cu un hieratism majestuos, în care se păstrează însă toată plenitudinea vieţii.

Nici un amănunt nu rămâne nesemnificativ, nici un gest nu este declamatoriu sau doar simplu decorativ, ci toate sunt esenţiale în perfecta lor expresivitate. Dintre scenele mai reprezentative, se pot menţiona: Maica Domnului cu Isus în braţe şi cei patru îngeri, din conca absidei altarului; Coborârea de pe cruce, din glaful ferestrei nord a naosului; Punerea în mormânt (naos). Între personajele singure sau în grup, se remarcă registrul sfinţilor din pronaos, grupul celor trei mironosiţe din scena Punerii în mormânt, figura sf. Ştefan din glaful ferestrei altarului, îngerul alb din proscomidie, întregul şir de episcopi din altar, chipul lui Isus şi îngerii din tabloul votiv. Detaliile chipurilor, mâinilor, desfăşurarea aripilor şi faldurilor, fiecare amănunt, simplu şi nobil totodată, împlineşte frumuseţea plastică a ansamblului. Figura logofătului Ion Tăutu, ctitorul bisericii, este un portret, unul din cele mai expresive prin puternica sa individualizare.

Ansamblul pictural de la Bălineşti rămâne dovada cea mai reprezentativă a unei arte în care tradiţia iconografică este împlinită şi îmbogăţită printr-o viziune proprie a artistului zugrav.

11.5.5. TURNUL CLOPOTNIŢĂ CU PARACLISUL SF. IOAN CEL NOU DE LA MĂNĂSTIREA BISTRIŢA

Xonstruit în 1498 de Ştefan cel Mare, după cum arată pisania: „Binecinstitorul şi de Hristos iubitorul Ioan Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a zidit această clopotniţă, şi biserică în ea a făcut, întru numele sfântului mucenic Ioan cel Nou de la Cetatea Albă, întru rugă sieşi şi doamnei sale Maria şi copiilor lor, în anul 7006 <=1498>; în acelaşi an s-a şi sfârşit, luna septembrie, 13 zile“.

În timpul lui Petru Rareş, s-a adăugat turnului o clădire cu etaj, zidul paraclisului spre această clădire fiind spart şi înlocuit printr-o arcadă deschisă. Probabil că tot atunci s-a desfiinţat vechea intrare în paraclis, care se făcea printr-o scară mobilă de lemn, din exterior. În decursul veacurilor, turnul a fost tencuit în exterior, i s-a adăugat pictura de factură nouă de deasupra pisaniei şi s-a dat acoperişului forma de bulb, în 1924 şi 1929 pictura originală a paraclisului a fost în parte degajată de sub stratul de var.

11.5.6. BISERICA ADORMIREA MAICII DOMNULUI – BORZEŞTI

Înălţată de Ştefan cel Mare şi de fiul său Alexandru. Construcţia bisericii a fost începută în 1493 şi terminată în 1494. Pisania, aşezată pe faţada de apus,

la dreapta intrării, şi apărată de o mică cornişă, are următorul cuprins: „Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, şi cu preaiubitul său fiu Alexandru, au zidit această casă, care este la Borzeşti pe Trotuş, a Adormirii preasfintei născătoare de Dumnezeu, întru rugă sieşi şi întru amintirea (pomenirea) răposaţilor <înaintaşilor> şi părinţilor lor, şi care s-a început a se zidi în anul <7001=1493>, luna iu<lie > 9 şi s-a sfârşit în anul 7002 <=1494>, iar al domniei lui anul al 30 şi optulea curgător, luna octombrie 12“.

Deteriorându-se în cursul secolului al XIX-lea, a fost sprijinită prin doi contraforţi greoi pe latura de vest, în care s-au zidit şi pietre vechi de mormânt. În 1904–1905, acoperişul şi faţada de vest au fost reparate, îndepărtându-se contraforţii. În 1924 Comisiunea monumentelor istorice a reparat bolţile şi zidurile crăpate.

11.5.7. BISERICA DIN CICEU

Ştefan cel Mare a construit în Transilvania şi o biserică la Ciceu, care cu timpul s-a risipit.

11.5.8. BISERICA DOMNEASCĂ
SF. PARASCHIVA – COTNARI

Zidită, după tradiţie, de Ştefan cel Mare. Nu are pisanie.

11.5.9. BISERICA *COBORÂREA SFÂNTULUI DUH* – MĂNĂSTIREA DOBROVĂŢ

Înălţată de Ştefan cel Mare. Începută în 1503 şi terminată în 1504. Pisania are următorul cuprins:

„Binecinstitorul domn Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a zidit această casă întru numele Coborârii Sfântului Duh, care s-a şi început a se zidi în anul 7011 <=1503>, luna aprilie, ziua 27; şi s-a sfârşit în anul 7012<=1504>, iar al domniei sale anul al patruzeci şi optulea curgător, luna ....“

Fostă biserică de mănăstire, azi biserică de mir.

Cele trei turle de zid, rotunde, înghesuite pe acoperiş, care îi dau o înfăţişare curioasă şi caracteristică, sunt ridicate în veacul al XVIII-lea, odată cu spargerea calotelor ce închideau bolţile naosului şi pronaosului. Turla din mijloc este falsă: ea nu răspunde în interior. Un pridvor scund la intrare, adaos târziu, azi nu mai există.

Chenarele uşilor şi ferestrelor, ca şi colonetele de piatră ce încadrează absidele laterale, sunt lucrate în stilul gotic obişnuit, folosit la monumentele lui Ştefan cel Mare. Baze ornate la mănunchiurile de colonete de piatră care încadrează sânurile naosului.

La ferestre, chenare cu baghete încrucişate la colţuri şi partea interioară în semicerc, în afară de pronaos, unde sunt în arc frânt, cu timpane de piatră străpunsă, lucrate în stil gotic şi cu menouri mediane. La uşile din

interior, chenare dreptunghiulare cu baghete încrucişate. Cadrul uşii de intrare, în arc frânt, cu colonetele pe baze ornate.

Nu s-a găsit nici o urmă de ceramică sau pictură sub tencuială.

Pictura existentă a fost făcută sub Petru Rareş, după cum rezultă din inscripţia zugrăvită în naos, deasupra tabloului votiv.

Tabloul votiv reprezintă pe Ştefan cel Mare, pe fiul său Bogdan şi pe Petru Rareş.

11.5.10. BISERICA CUVIOASA PARASCHIVA – DOLHEŞTII MARI

Înălţată probabil de hatmanul Şendrea, portar de Suceava şi cumnat al lui Ştefan cel Mare.

Pisania nu se cunoaşte. Construcţia, după toate probabilităţile, este anterioară anului 1481, an al morţii lui Şendrea, al cărui mormânt se află în biserică.

Biserică de curte boierească şi necropolă.

Monumentul îşi păstrează în linii mari forma iniţială. Turnul clopotniţă, alipit la intrare, formând pridvor la parter, e de dată relativ recentă. El ascunde probabil pisania. Chenarele profilate de la ferestrele pronaosului şi de la una din ferestrele sud ale naosului, cu ornamente de influenţă armeano-georgiană, par a fi din secolul XV, executate de meşteri armeni, sau formaţi la şcoală ar-

meană, venind din Mangop. Celelalte ferestre au fost mărite mai târziu prin scoaterea acestor chenare. Uşa de intrare a fost şi ea transformată. Acoperişul e de construcţie recentă.

11.5.11. BISERICA SF. NICOLAE – DOROHOI

Xtitorie a lui Ştefan cel Mare, zidirea ei s-a terminat în anul 1495. Pisania, aşezată la dreapta intrării, ne spune:

„Binecinstitorul şi de Hristos iubitorul, Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a zidit această casă întru numele celui între sfinţi părintele nostru, arhierarhul şi făcătorul de minuni Nicolae; şi s-a sfârşit în anul 7003 <=1495>, luna octombrie 18, iar al domniei lui anul al 30 şi nouălea curgător".

Clădirea a fost restaurată în 1896, când s-a refăcut în întregime soclul. În 1908, s-a refăcut brâul de piatră de deasupra soclului şi s-au reparat chenarele de piatră, în 1921, s-au efectuat reparaţii de mică importanţă.

Chipul lui Ştefan cel Mare a fost refăcut. Se disting de-abia părul blond şi barba, de asemenea blondă. Biserica pe care o oferă voievodul are învelitori înalte, ascuţite, care lasă degajate bazele turlei. În absida principală se pot distinge: Cina, Fecioara cu pruncul, Mielul mistic şi rândul de episcopi; în naos: ciclul Patimilor şi, pe peretele de sud, sfinţii Ioan Botezătorul, Dumitru şi

Gheorghe, precum şi alţi sfinţi; pe acelaşi perete se vede Isus binecuvântând.

Din ceea ce se mai poate vedea prin stratul de fum, care a înnegrit-o, uniformizând culorile, pictura aminteşte, din punctul de vedere al compoziţiei, de arta veacului al XV-lea, fiind totuşi mai complexă, mai dură, mai densă. Personajele sunt tratate cu o deosebită grijă pentru ansamblul de umbre şi lumini, cu o dramatizare savantă a mişcării şi draperiilor, cu o tratare nuanţată a expresiilor. Aceste calităţi picturale par a data zugrăveala bisericii într-o epocă mai târzie, indicată, de altfel, de prezenţa lui Petru Rareş în tabloul votiv.

11.5.12. BISERICA DIN FELEAC

A fost construită în anul 1488 pe locul unei biserici mai vechi din lemn în localitatea Feleac, la câţiva kilometri de Cluj. Din vechea clădire se mai păstrează pereţii celor două travee ale naosului (dreptunghiular), acoperit cu două bolţi în cruce pe ogive, lipsite de console, dar prevăzute cu chei de boltă, cu chenar dreptunghiular, decorat cu baghete, soclul şi fereastra circulară din axul absidei altarului.

Pictura interioară se aseamănă cu cea de la Dohleştii Mari.

Ştefan cel Mare a dăruit bisericii din Feleac mai multe manuscrise, printre care şi cele aflate astăzi la Biblioteca Centrală a Universităţii din Cluj: un liturghier sla-

von din 1481 şi tetraevanghelul din 1488, ferecat în argint la 1498 de Isac vistiernicul, dregător la curtea voievodului Ştefan cel Mare. Aici a funcţionat o perioadă un centru de copiat cărţi.

11.5.13. BISERICA SF. GHEORGHE-HÂRLĂU

Ridicată de Ştefan cel Mare în anul 1492, după cum rezultă din pisania aşezată în luneta uşii de intrare:

„Binecinstitorul şi de Hristos iubitorul, Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a zidit această casă întru numele sfântului şi slăvitului mare mucenic şi purtător de biruinţă Gheorghe, care s-a şi început a se zidi în anul 7000<=1492>, luna mai 30, şi s-a sfârşit în acelaşi an, luna octombrie 28, iar al domniei sale în anul al 30 şi şaselea curgător".

Aceeaşi inscripţie, cu mici deosebiri de grafie, se află şi în stânga uşii de intrare.

În 1906 şi 1931 Comisiunea monumentelor istorice a restaurat monumentul, destupând ferestrele naosului, renovând faţadele şi zidurile exterioare, completând discurile şi cărămizile smălţuite. Această restaurare a denaturat vechea înfăţişare a monumentului, înlocuind în mod arbitrar paramentul de piatră brută printr-un parament de piatră cioplită şi făţuită. Tot cu aceeaşi oca-

zie, a fost spălată şi restaurată pictura bisericii, dându-se la iveală noi porţiuni din zugrăveala originară.

Pictura este astăzi mult deteriorată; considerente de ordin stilistic permit însă să se afirme că ea aparţine – cel puţin parţial – epocii lui Ştefan cel Mare, cu refaceri culoare peste culoare, la începutul secolului al XVII-lea. Cu ocazia lucrărilor de restaurare din 1906 şi 1931, zugrăveala a fost spălată şi unele porţiuni şterse sau văruite au fost scoase la iveală. Cea mai mare parte din tabloul votiv a dispărut o dată cu dărâmarea peretelui despărţitor dintre naos şi pronaos; pe porţiunea de perete rămasă, ce formează azi piciorul dinspre sud al arcului, s-a mai păstrat chipul unei domniţe cu coroana aşezată pe o maramă; ea poartă o mantie de brocart cu guler de blană, deasupra unui veşmânt bogat brodat, ale cărui mâneci largi sunt strânse în manşete. Chipul Pantocratorului din cupola naosului este aproape distrus; în altar se pot distinge chipurile unui arhanghel şi al Fecioarei. În naos, pe registrul mediu, se disting imagini din viaţa Sf. Gheorghe.

11.5.14. BISERICA EPISCOPALĂ
SFINŢII APOSTOLI PETRU ŞI PAVEL – HUŞI

Înălţată de Ştefan cel Mare în 1495. Pisania, aşezată deasupra uşii de intrare, are cuprinsul:

„Binecinstitorul şi de Hristos iubitorul, Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei,

fiul lui Bogdan voievod, a început a zidi această casă întru numele sfinţilor slăviţilor şi de toată lauda apostoli fruntaşi, Petru şi Pavel, care <este> în Huşi pe Drăslivţe; şi s-a sfârşit în anul 7003<=1495>, iar al domniei sale anul 38 curgător, luna noiembrie 30".

Biserica zidită de Ştefan cel Mare a fost avariată de cutremurul din 1692, când au căzut turlele şi au crăpat zidurile de jur-împrejur. În anul 1756 Matei Ghica a dărâmat-o până la temelie şi a refăcut-o. Refaceri şi transformări au mai avut loc în 1795 şi în 1910, încât nu se mai poate recunoaşte nimic din ctitoria lui Ştefan cel Mare. E cu putinţă ca fundaţiile să fie încă cele vechi.

11.5.15. BISERICA SFÂNTUL NICOLAE DOMNESC – IAŞI

Ridicată de Ştefan cel Mare între 1491 şi 1492, ca biserică a curţilor domneşti din Iaşi.

Pisania originală, prinsă în zidul bisericii, spune:

„În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, Ioan Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul domnului Bogdan voievod, a voit a zidi această casă întru amintirea, pomenirea şi întru ruga sfântului ierarh şi făcător de minuni Nicolae, pentru pomenirea celor adormiţi, unde <sunt> şi părinţii şi fratele nostru, şi pentru sănătatea domniei noastre şi copiilor noştri, pe care am şi început a o zidi în anul 6999 <=1491>, luna iunie1 şi s-a sfârşit în al 7000-lea an <=1492>, luna august, 10".

În cursul secolului al XVI-lea, ctitoria lui Ştefan a primit o pictură exterioară şi însemnate adaosuri. Dintre lucrările executate sub Antonie-Vodă Ruset (1675–1678), cronicile amintesc refacerea acoperişului, repararea clopotniţei, pictarea din nou a bisericii şi construirea zidului de incintă, din care unele porţiuni sunt în picioare şi azi. Probabil că tot atunci s-a spart peretele despărţitor dintre pronaos şi naos, desfiinţându-se uşa şi sprijinindu-se partea superioară a peretelui prin trei arcade pe coloane octogonale, iar mai târziu a fost prefăcută turla în formele arătate în releveul făcut în veacul al XIX-lea. La sfârşitul secolului al XIX-lea, arhitectul Lecomte de Noüy a dărâmat biserica până la temelii, rezidind-o după releveele întocmite şi indicaţiile tabloului votiv, fără paraclisele şi turnul clopotniţă, dar menţinându-se modificarea adusă în secolul al XVII-lea peretelui dintre naos şi pronaos şi înlăturându-se contraforţii exteriori. În 1913, s-au efectuat lucrări de întreţinere, iar în 1924 s-a amenajat terenul din jurul bisericii.

11.5.16. BISERICA ÎNĂLŢAREA DOMNULUI – MĂNĂSTIREA NEAMŢ

În incinta mănăstirii Neamţ, ctitoria lui Petru I Muşat, mărită de Ştefan II, fiul lui Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare înălţă cea mai importantă ca dimensiuni dintre construcţiile sale religioase, terminată la 14 noiembrie 1497.

Pisania în chenar de frunze stilizate, aşezată pe zidul sudic, deasupra intrării, e concepută într-o formă neobişnuită pentru acea vreme:

„Doamne Hristoase, primeşte casa aceasta, pe care am zidit-o cu ajutorul tău, întru slava şi cinstea sfintei şi slăvitei tale înălţări de la pământ la cer; şi tu, stăpâne, acoperă-ne cu mila ta de acum şi până în veac. Ioan Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a binevoit a începe şi a zidi casa aceasta întru rugă sieşi şi doamnei sale Maria şi fiului lor Bogdan şi celorlalţi copii ai lor; şi a sfârşit-o în anul 7005 <=1497>; iar al domniei sale anul al 40 şi unulea curgător, luna noiembrie 14“.

În decursul veacurilor, monumentul a suferit diverse transformări şi a căpătat unele adaosuri, care nu au modificat totuşi ansamblul construcţiei în liniile lui esenţiale.

Incendii au pustiit biserica în 1574, 1671, 1696 şi 1832. Reparaţii mai importante: în 1709, 1765, 1827, 1859 şi 1873.

Veşmântăria dreptunghiulară, lipită de latura sudică a altarului (contrafortul sudic al acestuia e suprimat), s-a adăugat pe timpul lui Iliaş Rareş şi s-a refăcut mai târziu. În diaconicon, s-a tăiat o uşă de comunicaţie cu veşmântăria. Zidul dintre camera mormintelor şi naos a fost dărâmat şi înlocuit printr-o arcadă.

Tabloul votiv lipseşte.

La marginea dinspre apus a acoperişului a fost ridicat în 1824, deasupra cornişei, un fronton dreptunghiular cu o rozetă gotică. Tot atunci, probabil, au fost înlocuite ferestrele absidelor prin cele actuale, executate în

stil gotic, dar cu chenare de ipsos. Forma actuală a acoperişului, deosebită de cea iniţială (în 1859 s-a învelit biserica cu tablă de aramă) şi acoperişul în bulb al turlei, înălţat de o lanternă, se datoresc tot secolului al XIX-lea.

Pictura interioară este refăcută în 1830, mitropolit fiind Veniamin Costache.

11.5.17. BISERICA DIN MIHĂIEŞTI

Este o altă biserică pe care Ştefan cel Mare a construit-o în Transilvania. Cu timpul această biserică a fost înlocuită cu una de factură modernă, după cum constată Virgil Vătăşianu citat de Sergiu Adam.

11.5.18. BISERICA SF. PROCOPIE – MILIŞĂUŢI

Înălţată de Ştefan cel Mare în 1487, după cum arată pisania ce se află în dreapta uşii de intrare, pe zidul de miazăzi:

„În anul 6989 <=1481>, luna iulie, 8, în ziua sfântului mare mucenic Procopie, Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, şi cu preaiubitul său fiu Alexandru, a făcut război la Râmnic cu Basarab voievod cel Tânăr, domn al Ţării-Româneşti, poreclit Ţapaluş. Şi a ajutat Dumnezeu pe Ştefan voievod şi a biruit pe Basarab voievod; şi a fost

pieire (cădere) foarte mare printre Basarabi. De aceea Ştefan voievod a binevoit, cu a sa bunăvoinţă şi cu gând bun, a zidi casa aceasta întru numele sfântului mare mucenic Procopie, în anul 6995 <=1487>; şi s-a început în luna iunie, 8; şi s-a sfârşit în acelaşi an, în luna noiembrie, 13".

Inscripţia, fără chenar, cu literele frumos tăiate şi clare, se păstrează în muzeul din Rădăuţi.

După diferite prefaceri suferite în decursul timpului, biserica a fost total distrusă de armata austriacă, în primul război mondial. În 1790, faţadele tencuite şi pictate fuseseră văruite, iar cele trei turle, adăugate nu se ştie când, au fost îndepărtate, păstrându-se doar cea mai mare, originară, ascunsă încă de o învelitoare nepotrivită, refăcută în 1890. Tot refăcuţi erau probabil şi contraforţii din cărămidă.

În 1887 au fost spălate picturile din interior. Părţile mai importante ce s-au putut vedea cu această ocazie, au fost: în altar, şirul episcopilor, Cina şi Spălarea picioarelor; în naos, Adormirea Maicii Domnului, scene din ciclul Patimilor şi tabloul votiv; în pronaos, martiriul sf. Procopie, patronul bisericii.

11.5.19. BISERICA
SF. IOAN – PIATRA NEAMŢ

„Xine cinstitorul şi de Hristos iubitorul, Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a început a zidi şi a

sfârşit casa aceasta în numele Naşterii cinstitului şi slăvitului prooroc înainte-mergător Ioan Botezătorul, întru rugă sieşi şi doamnei sale Maria şi prea iubitului lor fiu, Bogdan; care s-a şi început a se zidi în anul 7005 <=1497>, iulie 15 şi s-a sfârşit în anul 7006 <=1498>, iar al domniei sale anul al 40 şi doilea curgător, luna noiembrie, 11 zile".

Peretele despărţitor dintre pronaos şi naos a fost înlocuit în veacul al XIX-lea cu o arcadă largă. Uşa din acest perete a fost mutată la pridvorul scund, construit pe latura de miazănoapte a pronaosului. Pridvorul acesta fiind înlăturat cu prilejul restaurării bisericii de către Comisiunea monumentelor istorice în 1937–1938, uşa a fost reconstituită în exterior. Adaosuri mai noi sunt şi scara circulară de piatră şi cafasul pe console, din pronaos. Diaconiconul a fost transformat, practicându-se pe aici o intrare pe latura de sud.

Turnul clopotniţă al bisericii Sf. Ioan din Piatra a fost înălţat de Ştefan cel Mare în anul 1499, după cum arată pisania aşezată în stânga uşii de pe latura estică:

„Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a zidit această clopotniţă, împreună cu doamna sa Maria, fiica lui Radu voievod şi cu prea iubitul fiul lor, Bogdan voievod, în anul 7007 <=1499>, iar al domniei sale anul al 40 şi treilea curgător, octombrie 28".

Restaurat în secolul XX, când i s-a adăugat deasupra un pavilion de pază, în rest păstrându-şi aspectul iniţial. Acoperişul conic actual, cu învelitoarea lui, este din 1954.

11.5.20. BISERICA
SFÂNTUL MIHAIL – RĂZBOIENI

Înălţată de Ştefan cel Mare în 1496, în amintirea „ostaşilor Moldovei“, căzuţi în 1476 în bătălia cu turcii de la Valea Albă (Războieni).

Pisania – unul din cele mai impresionante documente ale epocii – se găseşte pe peretele sudic, în dreptul uşii:

„În zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului domn, Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, în anul 6984 <=1476>, iar al domniei sale anul 20 curgător, s-a ridicat puternicul Mahmet, împăratul turcesc, cu toate puterile sale răsăritene; şi încă şi Basarab voievod poreclit Laiotă, a venit cu el, cu toată ţara sa băsărăbească. Şi au venit să prade şi să ia ţara Moldovei; şi au ajuns până aci, la locul numit Pârâul Alb. Şi noi, Ştefan voievod, şi cu fiul nostru, Alexandru, am ieşit înaintea lor aci şi am făcut mare război cu ei, în luna iulie, 26; şi cu voia lui Dumnezeu, au fost înfrânţi creştinii de păgâni. Şi au căzut acolo mulţime mare de ostaşi ai Moldovei. Atunci şi tătarii au lovit ţara Moldovei din partea aceea.

De aceea, a binevoit Io Ştefan voievod cu buna sa voinţă a zidi această casă în numele arhistrategului Mihail şi întru rugă sieşi şi doamnei sale Maria şi fiilor săi Alexandru şi Bogdan şi pentru amintirea şi întru pomenirea tuturor drept credincioşilor creştini care s-au prăpădit aci. În anul 7004<=1496>, iar al domniei sale anul 40 curgător, în luna <noembrie 18>“.

Monumentul a suferit modificări de mică importanţă la ferestre. Fereastra dinspre nord a pronaosului a fost zidită, menourile mediane ale ferestrelor de sud şi vest înlăturate, iar fereastra de sud a naosului a fost modificată. La faţada de sud s-a adăugat un mic pridvor construit în 1913.

Ornamentaţia sculptată, destul de modestă, este acoperită cu straturi de var.

Exteriorul e acum complet tencuit. Cercetări recente au arătat existenţa unui decor de ceramică smălţuită, asemănător celui de la Borzeşti.

Acoperişul de şiţă este relativ recent, iar cele două mici turnuri de lemn sunt adăugate în secolul al XIX-lea.

Interiorul a fost zugrăvit cu şablonul în 1913.

11.5.21. BISERICA SF. CRUCE – PĂTRĂUŢI

Pidicată de Ştefan cel Mare în 1487. Fostă biserică de mănăstire. Pisania, aşezată deasupra uşii de intrare, pe zidul dinspre vest, are următorul cuprins:

„Io Ştefan voievod, domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a început să zidească casa aceasta întru numele cinstitei cruci în anul 6995 <=1487>, luna iunie 13“.

Inscripţia, fără chenar, cuprinsă în numai două rânduri, se păstrează în bună stare.

Arhitectura monumentului nu a suferit modificări esenţiale.

Faţadele, iniţial – probabil – din materiale aparente, au fost acoperite ulterior cu un strat de tencuială, ce rotunjeşte sânurile şi turla. Acoperişul, ce lăsa odinioară turla degajată, o ascunde azi în parte.

Decoraţia iniţială a suferit refaceri reperate în decursul secolelor XVI–XIX. În naos se mai observă părţi a două straturi de pictură: cel de dedesubt cuprindea scene din ciclul Patimilor. Tabloul votiv, reprezentând pe Ştefan cel Mare şi familia sa, a fost şi el repictat. În pronaos, pe peretele de apus, se face remarcată compoziţia *Aflarea sfintei cruci* de către împăratul Constantin cel Mare – în care cercetătorii au încercat să vadă o transpunere a luptelor lui Ştefan cel Mare pentru apărarea creştinătăţii. Această scenă este una din cele mai frumoase – prin dinamismul mişcărilor, prin amploarea compoziţiei, prin precizia netă şi totodată plastică a desenului – din întreaga pictură a secolului al XV-lea. În ea regăsim – mai ales în desen şi în mişcarea atât de naturală a cailor – tendinţa către veridic, către real, ce se remarcă atât de des în unele detalii ale frescelor epocii.

Foarte caracteristice pentru viziunea ornamentală a acestei epoci sunt chenarele, care figurează palmeta, vrejuri cu frunze, interpretate ca pe lespezile funerare. O notă deosebită o constituie decorul din partea inferioară a pereţilor, care imită plăci de marmoră şi porfir.

11.5.22. BISERICA
SF. NICOLAE – POPĂUŢI, BOTOŞANI

Xtitorie a lui Ştefan cel Mare, ridicată în anul 1496. Pisania, aşezată pe zidul de nord al pronaosului, deasupra intrării principale, zidite mai târziu, are cuprinsul:

„Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a zidit această casă întru numele celui între sfinţi părintele nostru arhierarhul şi făcătorul de minuni Nicola, în anul 7004 <=1496>, iar al domniei sale anul al patruzecilea curgător, luna septembrie, 30“.

În secolul al XVI-lea, biserica a suferit transformări, zidindu-se intrarea principală dinspre nord şi lărgindu-se ferestrele. În 1750, biserica de mir a fost transformată în biserică de mănăstire, ridicându-se zidurile şi chiliile înconjurătoare; în 1751–1752, se dărâmă zidul dintre pronaos şi naos, zid pe care se găsea tabloul votiv. Între 1896 şi 1899, s-a restaurat clopotniţa, care datează de asemenea din vremea lui Ştefan cel Mare. În 1911 o nouă restaurare denaturează faţada prin placarea de piatră de talie.

11.5.23. BISERICA TĂIEREA
CAPULUI SF. ION – REUSENI

Zidirea, începută de Ştefan cel Mare în anul 1503, a fost terminată de fiul său Bogdan, în septembrie 1504.

Pisania: „În anul 7011 <=1503>, septembrie 8, Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, a binevoit şi a început să zidească casa aceasta întru numele Tăierii cinstitului cap al cinstitului şi slăvitului prooroc înainte mergător, Ioan Botezătorul, pe acest loc unde a fost tăiat capul tatălui său Bogdan voievod. Şi pe Ştefan voievod l-a ajuns moartea, veşnica lui pomenire; iar fiul lui, Bogdan voievod, a înălţat cele începute de tatăl său şi a sfârşit casa aceasta în anul 7012 <=1504>, luna septembrie 18“.

11.5.24. BISERICA SF. PARASCHIVA – RÂMNICUL SĂRAT

La origine, ctitorie a lui Ştefan cel Mare, înălţată, după cum se presupune, în amintirea luptelor purtate în Ţara Românească.

Pisania iniţială nu se mai păstrează. Lucrările de refacere din 1704 sunt amintite de pisania întocmită cu această ocazie:

„Această s<fântă> şi d<umnezeiască> biserică a căria iaste hram s<fânta> prapa<domni> Paraschiva fost-au făcută de Ştefan Vod<ă> cel Bun den Moldova. Şi trecând mulţi ani, s-au stricat. În zilele lui Io Constantin B<asarab> B<râncoveanu> Voievod s-au îndemnat vecinătatea şi au ajutat cine cu ce s-au îndurat şi o au refăcut den ferestri în sus. Şi s-au făcut şi slon căci n-au fost, fiind ispravnic Dumitraşco căp<itan>

Bag<dat?> v<e>l agă. Şi el cu a sa cheltuială s-au îndemnat de o au învelit şi au făcut şi stâlpii uşilor şi o au şi pardosit, pentru a tuturor vecinică pomenire sep<temvrie>, 1<ea>t, 7312 <=1704>".

Reparaţii şi adăugiri ulterioare acestei date, i-au modificat încă aspectul.

Dărâmată la 1898, după avizul unei comisii ce considera că încetase de a mai păstra vreun element de interes arhitectonic sau istoric.

Planul originar era probabil asemănător cu al celor mai simple biserici ale lui Ştefan cel Mare, dreptunghiular, încheiat spre răsărit cu o absidă.

11.5.25. BISERICA SF. MIHAIL ŞI GAVRIL – SCÂNTEIA

Atribuită lui Ştefan cel Mare, biserica a suferit refaceri importante în timpul lui Duca voievod şi apoi la anul 1846, sub Mihai Sturdza, după cum arată inscripţia pictată din interiorul bisericii:

„Acest sfânt lăcaş cu hramul sfinţilor mai mari voievozi Mihail şi Gavril, din temelie ridicat întâiul de fericitul întru pomenire de Ştefan voievod cel Mare şi apoi de Duca Voievod înfrumuseţat, iar acum în zilele de pre înălţatu domn Mihail Grigorie Sturdza voievod din nou întocmit; şi s-au împodobit din porunca prea fericitului patriarh al Ierusalimului Chirie Chirio Chiri, fiind stăruitor şi îngrijitor pre cuvioşiea sa arhimandri-

tul Paisie, Exarhu logofăt şi cavaler, Alexandru Ghica, efor şi comisul Panaite Papazoglu, epitrop asupra averilor sfântului mormânt în Moldavia; la anul 1846, noembrie 13".

Biserica, în înfăţişarea actuală, nu mai păstrează din vechea zidire decât cel mult fundaţiile şi o parte din ziduri.

11.5.26. BISERICA
SFÂNTUL ILIE – SUCEAVA

Pidicată de Ştefan cel Mare în 1488, fostă biserică de mănăstire, acum biserică de mir.

Pisanie deasupra uşii de intrare, cu următorul cuprins:

„Ioan Ştefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, domn al ţării Moldovei, a zidit această casă întru numele sfântului prooroc Ilie; s-a început în anul 6996 <=1488>, luna mai 1, s-a sfârşit în acelaşi an, octombrie 15".

Restaurată în secolul al XVI-lea şi al XVII-lea. În secolul al XVII-lea au fost tencuiţi şi zugrăviţi, în exterior, pereţii pronaosului. La origine avea acoperişul tipic al epocii, cu fiecare parte a clădirii învelită deosebit.

Pictura din vremea lui Ştefan cel Mare a fost parţial refăcută, culoare peste culoare, în sec. al XVII-lea, respectându-se ordinea iconografică.

Se pot recunoaşte, în câteva dintre scene, monumentalitatea caracteristică sec. XV, echilibrul aerat al compoziţiei, relieful sobru al personajelor. Una din cele mai

frumoase figuri din întreaga pictură – şi care pare să nu fie refăcută – este îngerul înveşmântat în alb şi cu aripile tot albe, zugrăvit în conca absidei altarului.

Mai mult decât în celelalte decoraţii pictate ale epocii, frapează frecventa folosire a motivului palmetei în chenarele decorative.

11.5.27. BISERICA
DIN SUCEAVA – ŞIPOTE
(pe platoul cetății de scaun)

Săpăturile arheologice efectuate în vara anului 1955 pe platoul din preajma cetăţii de scaun de la Suceava au dus la descoperirea unui cimitir şi a ruinelor bisericii acestuia. Părţile ce au fost scoase la lumină sunt suficient de expresive pentru ca acest monument să poată fi clasat ca fiind din epoca lui Ştefan cel Mare.

Ca plan şi dimensiuni, biserica este de tipul celei (azi dispărute) din Milişăuţi. Dat fiind că mormintele aflate în interiorul bisericii, aşezate acolo după dărâmarea acesteia, nu au putut încă fi datate, nu se ştie data dărâmării ei; se prea poate ca lucrul să se datoreze cutremurului ce a avut loc în timpul celei de a doua domnii a lui Duca vodă (1678–1684).

11.5.28. BISERICA SF. PARASCHIVA – ŞTEFĂNEŞTI

Atribuită lui Ştefan cel Mare, de la care s-au putut păstra doar fundaţiile pronaosului şi naosului, pe care, în secolul XVII, s-a zidit o biserică nouă, refăcută la rândul ei în 1794 şi în 1828 (când i s-a înălţat clopotniţa pe pridvor). Două inscripţii amintesc aceste refaceri din urmă.

11.5.29. BISERICA NAŞTEREA MAICII DOMNULUI – MĂNĂSTIREA TAZLĂU

Pidicată de Ştefan cel Mare. Construcţia, începută la 4 iulie 1496, a fost terminată la 8 noiembrie 1497, după cum menţionează pisania aşezată la dreapta uşii de intrare:

„Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a zidit această casă în numele preasfintei Născătoare de Dumnezeu şi curatei ei naşteri, să fie întru rugă sieşi şi doamnei sale Maria şi fiilor săi Alexandru şi Bogdan, care s-a şi început a se zidi în anul 7004 <=1496>, luna iulie, 4 şi s-a sfârşit în anul 7005 <=1497>; iar al domniei sale anul 41 curgător, luna noiembrie, 8“.

Fostă biserică de mănăstire, azi biserică de mir. Pridvor adăugat. Peretele dintre naos şi pronaos a fost desfiinţat şi înlocuit printr-o arcadă largă, iar uşa din acest perete, mutată la intrarea în pridvor, pe latura nordică a bisericii. Coronamentele profilate ale contraforţilor

s-au distrus. Acoperişul (inclusiv al turlei), de dată relativ recentă, nu păstrează forma de origine. Faţada turlei refăcută în secolul al XIX-lea.

11.5.30. BISERICA SF. MARIA – VAD

Biserica fostei mănăstiri a Vadului, întemeiată de Ştefan cel Mare. Nu are pisanie. Tradiţia spune că a fost ridicată de Ştefan cel Mare sau de Petru Rareş.

Este un exemplu unic de monument din acea vreme, în care formele arhitecturilor din Moldova şi Ardeal se găsesc amestecate în chiar structura construcţiei.

Planul, de formă treflată cu abside laterale semicirculare, împărţit în pronaos, naos şi altar, prezintă toate asemănările cu monumentele moldoveneşti din prima epocă a lui Ştefan cel Mare, cu excepţia altarului poligonal de formă gotică.

11.5.31. BISERICA DOMNEASCĂ SFÂNTUL ION – VASLUI

Pidicată de Ştefan cel Mare în anul 1490, ca biserică a curţii domneşti din Vaslui.

Pisania: „Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a zidit această casă întru numele Tăierii cinstitului cap al sfân-

tului şi slăvitului prooroc, înainte mergătorului Ioan Botezătorul; s-a început în anul 6998 <=1490>, luna aprilie, 27 şi s-a sfârşit în acelaş an, septembrie 20".

În 1820, Maria Cantacuzino, soţia marelui logofăt Costache Ghica, rezideşte biserica, după cum arată pisania cea nouă: „Acest sf<î>ntu, dumnezeiesc lăcaş, dintru început fiind zidit de răposatu întru fericire domnu Ştefan vod<ă> bătrânul şi fiul său Bogdan v<odă> şi, după vremea, răsăpindu-să, s-au zidit dinu nou de dumneaiei cucoană Maria Cantacuzini logofeteasa, soţia răposatului marelui logofăt Costache Ghica, cu toată cheltuiala dumisali, spre vecinica lor pomenire".

Din vremea lui Ştefan cel Mare se mai păstrează astăzi numai soclul profilat şi, poate, primul rând de cărămizi. Restul zidăriei e din 1820, când s-a întrebuinţat, însă, o parte din vechiul material. Cu ocazia lucrărilor de restaurare, s-au găsit încastrate în zidăria pronaosului fragmente de piatră cioplită, care provin de la chenarele ferestrelor pronaosului şi uşii interioare.

Monumentul, în înfăţişarea actuală, are faţadele complet refăcute în cursul restaurărilor efectuate de N. Ghica-Budeşti, sub auspiciile Comisiunii monumentelor istorice, în 1922–1925.

Arhidiaconul Paul din Alep, care a însoţit pe patriarhul Macarie în călătoria sa în Ţara Românească şi Moldova, a descris pe larg în relatările sale despre această călătorie, biserica din Vaslui, dând date şi despre pictură.

11.5.32. BISERICA ÎNĂLŢAREA SF. CRUCI – VOLOVĂŢ

Înălţată de Ştefan cel Mare. Începută în 1500 şi terminată în 1502, după cum arată pisania aşezată în stânga uşii de intrare;

„Binecinstitorul şi de Hristos iubitorul, Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, şi cu doamna sa Maria, fiica lui Radu voievod, şi cu prea iubitul lor fiu, Bogdan voievod, am zidit casa aceasta întru numele înălţării cinstitei şi de viaţă dătătoarei cruci, şi s-a început în anul 7008 <=1500 > şi s-a sfârşit în anul 7010 <=1502>; iar al domniei sale anul 40 şi 6 curgător, luna septembrie 14“.

11.5.33. BISERICA SF. GHEORGHE – MĂNĂSTIREA VORONEŢ

Înălţată de Ştefan cel Mare în anul 1488, pe locul unei biserici de lemn. Pisania, aşezată deasupra uşii de intrare, are următorul cuprins:

„Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a început să zidească această casă în mănăstirea de la Voroneţ, întru numele sfântului şi slăvitului şi marelui mucenic, purtător de biruinţă, Gheorghe, în anul 6996 <=1488>, luna mai 26, în lunea după coborârea Sfântului Duh; şi s-a sfârşit în acelaşi an, luna septembrie 14“.

În 1547, mitropolitul Grigore Roşca a adăugat bisericii un pridvor şi a dispus tencuirea şi zugrăvirea exteriorului bisericii. În 1550, mitropolitul Teofan s-a îngrijit de pictarea din nou a pronaosului. În 1925, 1926, 1933 şi 1936, au fost executate diverse lucrări de reparaţie şi consolidare.

În altar şi naos se păstrează pictura originară. Maica Domnului cu Isus în braţe, străjuită de o parte şi de alta de câte doi îngeri, zugrăvită în condica altarului, scenele Împărtăşirii apostolilor, a Spălării picioarelor şi Cina cea de Taină din altar sunt de o deosebită frumuseţe şi totodată printre cele mai caracteristice epocii lui Ştefan cel Mare. Câteva scene din naos – Coborârea Sfântului Duh (nord), Adormirea Maicii Domnului (sud) – sunt de aceeaşi factură cu cele din altar. Alte scene, din ciclul Patimilor (naos), sunt, probabil, refăcute sau repictate culoare peste culoare.

Tabloul votiv înfăţişează pe Ştefan cel Mare cu plete şi mustaţă blondă, îndrumat de Sf. Gheorghe la Hristos care stă pe tron. Biserica pe care o poartă voievodul, are învelitori cu pante repezi pentru fiecare element al clădirii, lăsând dezvelită baza turlei. Alături de voievod, se află doamna, o mică domniţă şi fiul său Bogdan. Voievodul şi familia lui poartă veşminte de brocart, brodate cu motive orientale. Pantocratorul din calota turlei de pe naos, îngerii şi profeţii de pe tambur, deşi bine conservaţi, se desluşesc greu, din pricina fumului care întunecă zugrăveala. Sub registrul inferior şi la bolţi, chenare, draperii şi motive ornamentale pictate.

Fondurile de munţi, deşi păstrează geometrismul bizantin, sunt nu numai un simplu decor ci, prin relieful puternic, intensifică dramatismul scenelor. Aceşti munţi (albi) de o remarcabilă expresivitate plastică, sunt uneori aplecaţi, ca nişte fiinţe vii, asupra scenei din primul plan, părând că participă – din depărtare – la acţiune. Arhitecturile, ample şi simple, sunt perfect proporţionate faţă de scene. Compoziţia este netedă iar personajele astfel grupate, încât fiecare îşi păstrează individualitatea. Regăsim – poate cu mai puţină subtilitate – în pictura Voroneţului, viziunea plastică, echilibrul compoziţiei, expresivitatea personajelor şi grupurilor, care caracterizează ansamblul de la Bălineşti.

12. Mama lui Ştefan cel Mare

12.1. MAMA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Ştefan Vodă cel Bun, bătându-l turcii la Războieni, au mers să între în Cetatea Neamţului, şi fiind mumă-sa în cetate, nu l-au lăsat să între, şi i-au zis că: paserea în cuibul său piere: ce să se ducă în sus să strângă oaste, că izbânda va fi a lui. Şi aşa, pe cuvântul mâne-sa, s-au dus în sus şi au strâns oaste...

a. MAMA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Când domnul Ştefan cel Mare, la începutul domniei sale, fu bătut de turci, şi aproape toată oastea lui pierise în luptă, şi când, sleit de puteri, urmărit de duşmani, cu o mică ceată îşi căuta adăpost la Mănăstirea Neamţului, unde era stariţă mama sa Maria, atunci pe zidurile mănăstirii s-a arătat o bătrână prăpădită:

– Fiul meu, – zise ea, adresându-se lui Ştefan, – cred că tu te întorci după biruinţa asupra turcilor?

– Nu, mamă, eu sunt învins şi duşmanul mă urmăreşte. În zidurile mănăstirii tale nădăjduiesc să mă adăpostesc şi, adunând puterile ce-mi mai rămân, să încep din nou lupta cu otomanii.

– Eu nu primesc fugari sub ocrotirea mea. Du-te, luptă-te din nou cu duşmanul patriei, învinge sau mori pentru ţară, şi atunci voi zice: Ştefan e fiul meu!

Ştefan, ruşinat, a părăsit mănăstirea, şi-a adunat resturile ostaşilor lui, şi în lupta de la Valea Albă a învins cu desăvârşire pe duşmani.

b. MAMA LUI ŞTEFAN VODĂ

Când îl băteau turcii, într-o noapte, a mers acasă la dânsul la curte, la mamă-sa şi a strigat să-i dee drumu. Zice:

– Eu îs fiul tău.

– Nu se poate. Fiul meu nici când nu poate să fie învins.

Aşa avea nădejde într-însul!

Şi el atunci a luat aşa curaj, s-a întors şi a bătut pe turci.

A fost straşnic luptător. Patruzeci şi două de războaie a ţinut şi numai două a pierdut.

13. Doruri și patimi

13.1. DOMNIŢA CASANDRA

...După moartea lui Ştefan, turcii iarăşi cuceriseră Moldova, luând Hotinul. La acea luptă, povesteşte legenda, cetatea Hotinului a fost apărată în persoană de soţia răposatului Ştefan-Vodă. Vizirul – comandant al oştirilor care împresurau cetatea, ţinând-o în blocadă, văzu cu prilejul unui asalt, ce nu reuşi, pe frumoasa văduvă cum încuraja cu deosebită prezenţă de spirit pe apărătorii cetăţii: s-a înamorat de frumuseţea şi curajul ei şi îndată i-a trimis soli, ca să o ciară de consoartă legiuită şi să-i promită că-i va pune la picioare tot ce are mai preţios. Tânăra eroină s-a învoit să se deie vizirului de soţie, însă numai dacă vor săpa în jurul ei un şanţ adânc înarmat cu tunuri. Vizirul s-a unit să împlinească dorinţele domniţei şi a depărtat oştirile, după ce a săpat şanţul. Luând, însă, atunci moldovenii şanţul în folosinţa lor, vizirul a devenit furios, a comandat un mare asalt şi a cucerit cetatea. Iar domniţa, văzând că de acum nu mai are scăpare, s-a aruncat din turnul Hotinului în Nistru.

13.2. DOMNIŢA MARIA

Există o legendă populară, cunoscută şi astăzi hotinenilor, după care cetatea Hotin a fost apărată de domniţa Maria, soţia lui Ştefan-Vodă şi fiica lui Radu vodă. Paşa, care comanda armata turcă, s-a îndrăgostit de domniţă şi i-a propus a deveni soţia sa, iar domniţa, prefăcându-se că primeşte, a pus condiţia ca turcii să înceteze de a bate cetatea, să ajute la repararea cetăţii şi s-o înarmeze cu guri de foc. Turcii au îndeplinit toate şi atunci moldovenii, punând mâna pe cetatea reparată, au început o nouă luptă. Oricum, însă, vitejii au fost învinşi şi, înainte de a se retrage armata, domniţa Maria s-a aruncat de pe fereastra turnului în valurile Nistrului.

13.3. DOMNIŢA SĂSOAICĂ

Pe vremea lui Ştefan-Vodă, în Baia şi prin împrejurimi erau o mulţime de saşi, câţi veniţi înainte, câţi aduşi de Ştefan-Vodă. Între saşii aiştia era o domniţă frumoasă, frumoasă şi cu fire, după care îmbla mult Ştefan-Vodă, dar ea nici că vra să se deie cu dânsul.

În Baia pe atunci erau trei biserici şi una dintre acelea trei era catolică, unde se ducea şi săsoaica cea frumoasă. Şi la biserica aceea erau păreţii de dinafară cu fel de fel de animale făcute pe pietre: boi, cai, urşi, lupi ş.a.

Odată ce i-a venit în gând domniţii aceleia ca să se ducă şi la biserica noastră moldovenească, făcută de Ştefan-Vodă. Şi cât a stat în biserică, a văzut regulă bună:

oamenii şedeau frumos, se închinau liniştit, da nu ca la catolici să steie jos pe scaune şi să se ducă la biserică după ce au mâncat. De-acolea a văzut pe popa slujind frumos, mă rog i-a plăcut toată rânduiala de la biserica moldovenească mai mult decât la ceea a saşilor, şi din vremea aceea a dat mâna cu Ştefan-Vodă şi pe urmă i-a fost doamnă, de o lege ş-o credinţă cu noi.

De-acolea nici că s-a mai dus la biserica săsască, cea cu fel de fel de dobitoace pe păreţii bisericii. Azi nu mai este biserica săsească. Lespezi de acelea cu dobitoace s-au găsit până mai dăunăzi.

13.4. DOMNIŢA UNGUROAICĂ

Pe vremea prăşitului a trecut Ştefan-Vodă pe Valea Mare, ţinutul Bacău. Tocmai atunci, o fetiţă curăţică aducea apă într-o cofiţă lui tată-său. Vodă cum a văzut-o că vine, a stat pe loc şi când a ajuns în dreptul lui, a întrebat-o: nu i-a da oleacă de apă?

– Bucuroasă, i-a răspuns fata.

I-a dat cofiţa şi el a băut dintr-însa ş-a lăsat un inel în cofă, pe urmă s-a dus în treaba lui.

Fata ajungând la tat-su s-a aşezat jos. A stat şi moşneagu din lucru şi a venit lângă dânsa, s-a pus de a mâncat şi când a băut din cofiţă, a găsit inelul ce l-a fost lăsat Ştefan. Tat-su a întrebat-o atunci:

– Ce-i asta? Ce-ai făcut?

– Nu ştiu, nu mă pricep ce-i, nici nu-l cunosc pe streinul acela, eu i-am dat cinstit cofiţa c-a cerut să bea şi când o fi pus inelul ista, eu n-am văzut.

– Ei, fata mea, nu ştiu ce-a ieşi dintr-asta!

Când i-a venit fetei vremea de măritat, Vodă a venit iară şi s-a dus la tatu fetei şi el l-a primit bine.

– Daţi-mi întâi inelul, a zis Ştefan.

Ei i l-au dat şi atunci a mai zis:

– Acu să-mi daţi şi fata sub mâna mea şi să mergem.

De-acolea s-au dus de acolo şi a-nceput gospodăria amândoi, ş-au făcut biserici multe, unul într-o parte, iar altul în cealaltă. Soţia lui Ştefan a făcut cu două mai multe decât barbatu-su.

13.5. NOURAŞ ŞI DOAMNA ILEANA

Ştefan-Vodă era credincios nevoie mare. Dar nu avea credinţă în aceea mincinoasă şi înşelătoare; ci era suflet cu adevărată iubire către cele sfinte şi drepte. Că cine ca dânsul toată isprava lucrărilor o da lui Dumnezeu? Cine mai mult asuda ca să nu lase nimic dintr-acele ce omenească silinţă ar putea face? Când era trebuinţă de sfat bun, gata era să-l asculte pe al tuturora. Când era de folos graba, somnul nu-l prindea, odihna nu-l încâlcea, zbura ca o pasere. Iară la îndrăzneală de ajutor, viaţa nu-şi cruţa, cu sabia în mână însăşi moartea înfrunta.

Aşadar cu picioarele de-a pururea pe piatra ajutorului de sus, măselele vrăjmaşului zdrobia. De aceea, la fiecare izbândă ce făcea, ridica în laudă Domnului câte o biserică ori mănăstire.

Iar din toate mănăstirile, aceea care-i plăcea lui mai mult era mănăstirea Putna. Acolo-şi ridicase nişte palaturi frumoase şi când în vreme de pace trebile domniei îi da răgaz, acolo se ducea de-şi mai îndulcea amarul lumei acesteia mincinoase. Aici, în faţa lui Dumnezeu şi în liniştea sufletului, gândea şi născocea la planuri pentru fericirea Moldovei. Şi nici aici nu scăpa de ispite, că iată ce se-ntâmplă într-o zi, pe când era la mănăstirea asta.

Ştefan-Vodă avea în casa lui, pe lângă alţi curteni, şi pe un flăcăuaş care-l chema Nouraş. Băietanul aista era tare frumos şi voinic de vorbea lumea de dânsul. În bătălie era totdeauna alături de Vodă şi nu vra nici o dată să se lase mai jos decât dânsul în vitejie.

Era om vioi, şagaci, grăia minunat de frumos şi ştia să dobândească dragostea orişicui. Şi pe deasupra mai avea şi un glas îngeresc şi de asta-l iubea straşnic Vodă şi adesea-l punea să-i cânte. Se culca într-o odaie cu dânsul şi ori încotro se ducea, era nedeslipit de Vodă.

Curtenii ceilalţi, cum sunt curtenii, îl pizmuiau şi-i purtau sâmbetele ca să mi-l răpuie. Gurile bârfitoare ziceau că era fiu din flori al lui Ştefan-Vodă. Şi fiindcă pizmaşii lui Nouraş nu ştiau cum să-l ponegrească înaintea lui Vodă, scorniră că ar fi îndrăgostit cu doamna. Şi căutau vreme cu prilej să mi-l prăpădească.

Când într-o zi, vine un pizmatareţ şi spune lui Ştefan-Vodă că Nouraş moare de dragoste după doamna şi

dovada pentru nelegiuirea asta o poartă-n sân, unde a găsi-o, numai să-l caute. Pesemne că Nouraş găsise chiar în dimineaţa aceea, prin grădină, o năframă pe care o prăpădise doamna şi n-apucase încă să i-o deie.

Ştefan-Vodă când auzi de una ca asta se făcu foc şi pară de mânie.

Se coborî în grădină, întâlneşte pe Nouraş care tocmai vra să urce treptele palatului şi-l întreabă: ce are în sân. Cela, fără să gândească la ceva, scoate năframa doamnei din sân şi i-o arată. Ştefan nu zise un cuvânt, însă îi împlântă deodată hangerul în piept.

Nouraş abia mai putu îngâna:

– Mor, doamne, dar mor nevinovat! Pe cinstita faţa Maicii Domnului că spun adevărul.

Şi căzu gâlgăind sângele din el ca dintr-un dobitoc.

Doamna, văzând pe Vodă întorcându-se galben ca turta de ciară şi cătrănit de supărare cum nu-l mai văzuse, îi trecu un fior rece prin inimă de frică şi temându-se să-l întrebe ce are, se scoborî repede în grădină pe-o scară din dos, unde credea să afle de ce-i domnul aşa de mânios.

Când colo găseşte pe Nouraş dându-şi sufletul cu hangerul în piept şi cu năframa ei în mână.

Se duse lângă dânsul, îl cercetă, socotind deodată că l-a ucis un vrăjmaş; când s-a uitat la hanger, îl cunoscu. Pricepu totul. Nouraş nu mai putea să-i spuie nici un cuvânt.

Se vede că simţea ea în inimă ceva pentru Nouraş dar el nu ştia nimic şi o cinstea ca pe-o doamnă a lui. Văzând trupuşorul acela gingaş, scăldat în sânge, zbătându-se în

gura morţii, o cuprinse o jale grozavă. Pe lângă asta o luă un tremur de asprimea domnului ei, gândind că n-ar să-i creadă ce i-a spune ea şi tulburându-i-se mintea, trase hangerul din pieptul lui Nouraş şi-l împlântă într-însa, căzând grămadă peste Nouraş.

Ştefan-Vodă, pătruns până-n rărunchi de mâhnire, când îi văzu morţi, porunci de-i îngropă chiar în locul unde-şi dădură sufletele, iar pe pârâtor porunci să-l spânzure în poarta mănăstirii.

În loc de cruce călugării au pus mesteacăn, care şi prinse rădăcini. La o sută de ani alt mesteacăn se puse în locul aceluia care putrezeşte. Şi din veac în veac se schimbă mesteacănul până în ziua de astăzi, pentru pomenirea sufletelor lor, ca să nu se uite nevinovăţia lor şi să nu rămâie cu ţărâna în gură.

13.6. CATELINA

În Cotnari, pe şesul Bahluiului, este un deal mare şi rotund, drept ca un stog de fân. Dealul aista, până amu, nu de mult, era plin de podgorii cu vii, crame (zămnice) ca acelea, grădini frumoase, ba şi case erau; şi oamenii îi zic dealului aistuia *Dealul lui Vodă,* adică a lui Ştefan-Vodă cel Mare şi Sfânt.

Tot în Cotnari este un deal mare şi lungăreţ, parcă-i o gireadă mare de grâu şi pe poalele lui erau păduri, vii, iar pe vârful lui era o cetate, împrejurată înspre miază-noapte de două pogoară: Pogorul mare, despre Steclărie

şi Pogorul mic, cam aproape de dealul Porcului. Dealul aista se cheamă *Dealul Catelinei* sau *Dealul Doamnei,* de la o doamnă a lui Ştefan cel Mare, care-o chema Catelina.

Catelina asta, zice că era o domniţă şi sta cu şederea în cetatea de pe Dealul Catelinei şi Vodă stătea în curţile lui domneşti de pe Dealul lui Vodă.

Amu, cică din una din alta s-a împricinat Ştefan-Vodă cu domniţa ceea şi s-au luat la sfadă.

Ciudă şi mânie ca aceea şi nu ştiu cum se făcea că Ştefan n-o putea răpune şi rămânea ruşinat. De voie de nevoie, s-au împăcat – chipurile –, da Ştefan-Vodă nu era slobod să se ducă în cetatea domniţei, că doară nu i-a afla tainele cetăţii şi pe urmă s-o ieie el în stăpânire.

Lui Vodă nu-i venea la-ndămână învoiala cu domniţa:

– Cum adică? De mine nu şi-a bătut joc în chipul aista împăraţi în toată legea şi crai vestiţi şi amu un cap de muiere să mă ruşineze până-ntr-atâta? Bărbat îs eu? Ş-a căzut Vodă pe gânduri. Dar Dumnezeu l-a scos şi din beleaua asta, care era mai s-o păţească.

Pe-atunci podgoria lui Ştefan-Vodă din Cotnari era vestită, de vinurile cele bune, că nu mai avea potrivită în toată ţara; şi domniţa Catelina a trimis la Ştefan ca să-i deie şi ei vin de-acela lăudat şi vestit.

Amu venise vremea lui Ştefan ca s-o răpuie pe Catelina, că-i trăsnise prin cap un şiriclic, potrivit drept pentru dânsa. S-a apucat ş-a-ncărcat 59 de buţi mari şi le-a pornit cu mare halai.

Când a ajuns la poarta din Pogorul cel mai mic le-a deschis porţile, tot aşa şi cele de la cetate, de aici oame-

nii domniţei le-a legat ochii cărăuşilor lui Ştefan-Vodă, ca să nu vadă şi să afle tainele cetăţii.

După ce-a tras carele în ograda cetăţii, toţi curtenii şi domniţa s-au strâns în jurul buţilor, au dat cep la butea cea de-ntâi şi tot au gustat vinul, ba unul, ba altul, până ce s-au chefăluit cu toţii, de nu ştiau ce-i cu dânşii.

Peste noapte din 48 de buţi, care gândea domniţa că-s cu vin, au ieşit ostaşi într-armaţi în toate părţile întărite ale cetăţii, aşa că dimineaţa domniţa, când s-a văzut răpusă, s-a închinat de bună voie lui Ştefan-Vodă, că n-avea încotro.

Iar Ştefan cel Mare, când a văzut că o femeie ca asta era mai-mai să-l răpuie, a luat-o de nevastă; că aşa-i plăcea şi lui să aibă o femeie bărbătoasă şi cu inima de voinic.

De-acolea Ştefan-Vodă s-a pus pe treabă, ca să-ntărească cetatea şi mai şi. În partea despre miazăzi a tăiet dealul de-a curmezişul ş-a făcut un şanţ adânc mai ca de şapte stânjeni şi l-a lungit către asfinţit şi miazăzi, prin satul Horodiştea, până la satul Cârjoaia, sfârşindu-se la Fântâna Doamnei; fântâna zice c-a făcut-o Doamna Catelina. A mai făcut un şanţ (canal) pe sub pământ, de la cetatea Catelinii până la curtea domnească din Hârlău. A zidit o biserică cu hramul Sf. Ştefan şi Doamna Catelina a făcut şi ea o biserică în Cotnari, dar biserica ei era pentru cei care ţin de legea catolică, adică de-o lege cu Doamna Catelina. La biserica Doamnei, veneau unguri din satul Iosupeni, care erau împământeniţi de Ştefan cel Mare.

După ce s-a dărâmat biserica făcută de Ştefan-Vodă, zidăriile le-a cărat unul Grigore Radu, de a făcut mitocul Mănăstirii Neamţului.

13.7. DOAMNA LUI ŞTEFAN-VODĂ

Năvăliseră odată turcii în Moldova, cu oaste multă, puzderie, hotărâţi ca de rândul ăsta să răpuie capul lui Ştefan-Vodă.

Şi fiindcă Vodă nu era acasă, doamna a rupt-o la fugă încotro o vedea cu ochii, să-şi caute loc de ascuns; dar a fost aflată de turci.

Au fugărit-o prin munţi, pe dealuri şi prin păduri, până ce, biata de ea, şi-a găsit refugiul într-un loc pe malul Prutului. Acolo, cu puterea lui Dumnezeu, s-a urcat şi s-a ascuns într-o peşteră de pe malul apei, la vro treizeci de stânjeni înălţime, aproape de Ştefăneşti.

Se pot vedea şi azi urmele scării pe care s-a urcat doamna, acolo unde azi nu se poate sui nimeni.

În peştera aceea a stat doamna vreme lungă, până a vrut Sfântul de s-a potolit răsmeriţa în ţară. Se pregătea şi ea de plecare spre casă, când iată că se întâlneşte cu Ştefan-Vodă, care venea cu oaste multă, s-o ia de unde se ascunsese. Era vesel peste măsură domnul că bătuse pe turci şi-i povesteşte şi doamnei isprăvile lui. Apoi o ia şi o duce acasă la Hârlău.

Târziu, târziu de tot de la ieşirea doamnei din peşteră, cu mare greu s-ar fi urcat unii oameni acolo sus,

unde şezuse doamna ţării, şi ar fi văzut uşi de piatră şi lacăte mari, tot de piatră.

Tot acolo, cică, sunt comori ascunse, rămase până azi de la doamna fugărită de turci.

Iar stânca aceea, cum şi satul dimprejurul ei, se cheamă de atunci *Stânca Doamnei.*

13.8. CASA DOAMNEI

Ştefan cel Mare a avut doamne vrednice pentru însuşirile lui vitejeşti şi înţelepţeşti. Ele îl întovărăşeau de obşte: nu numai în vremi liniştite, dar şi în vremi grele cum era în vreme de război, ori în alte cumpeni şi necazuri. Şi cu vorba şi cu fapta îndemnau şi alinau pe năzdrăvanul soţ, cât şi pe vitejii ostaşi ai nebiruitului domn.

Odată se stârnise războiul cu turcul. Ştefan ridicase oaste şi s-a dus înaintea duşmanului, ca să le arate cine-s moldovenii.

Locul bătăliei era pe şesul cel frumos dintre Başeu şi Prut, aproape de târgul Ştefăneşti din ţinutul Botoşanilor, unde se văd şi astăzi o mulţime de gropi, care le numesc oamenii Burci. Moldovenii au făcut gropile astea, ca să fie îndosiţi de bătaia tunurilor vrăjmaşilor, şi în mijlocul şesului au mai făcut un şanţ lungăreţ în patru colţuri (dreptunghiular), înconjurat cu alte două şanţuri pe dinafară. Din loc în loc, şanţurile aveau câte-

o spărtură unde erau aşezate tunurile, iar în mijlocul şanţurilor erau carele cu hrană şi o parte din oştire.

Aşa s-aşezase Ştefan şi amu turcii vreau să-l bată, dar nu le-a ajutat Dumnezeu.

Şi mai către coada şesului, pe dealul Stânca, Ştefan-Vodă avusese grijă ca să sape o bortă în stânca din malul Prutului, în forma unei odăi şi cu nişte uşi de fier şi aici au stat Domniţa şi mama lui Ştefan cel Mare, toată vremea cât a ţinut războiul.

Zice că-ntr-o zi, mama şi Domniţa lui Ştefan-Vodă şedeau afară pe un colţ de stâncă, cosând, şi de-acolea urmăreau cu ochii lupta, şi ca şi cum ar fi fost în vârtejul bătăliei şi inimile lor se zbuciumau când de bucurie, când de îndoială, după cum vedea că se desfăşura lupta.

Un duşman, zăreşte chipul măreţ şi frumos al Domniţei, întinde arcul şi-i împlântă o săgeată drept în numele tatălui şi ea şi-a dat sufletul în mâna Celui-de-sus!

Bătrâna înspăimântată a fugit şi s-a închis în stâncă şi n-a ieşit de-acolo până ce a venit Ştefan s-o ieie.

De-atunci stânca se cheamă *Stâncă Doamnei* sau *Casa Doamnei.*

Unii mai spun că au rămas din vremea aceea – în stâncă – cinci buţi de galbeni pe care-a pus stăpânire ucigă-l toaca şi cine îndrăzneşte să se bage-năuntru, necuratu-l aruncă în Prut.

În casa Doamnei au stat, mai pe urmă, şi sahaştri.

După ce-a bătut Ştefan pe turci, a făcut în Ştefăneşti o biserică cu hramul *Cuvioasa Paraschiva.*

13.9. FÂNTÂNA DOAMNEI

Zice că pe timpul lui Ştefan cel Mare locurile unde se află astăzi mănăstirea Dragomirna şi satele Mitocul Dragomirnei şi Lipoveni erau toate împănate cu păduri de fagi, paltini, carpini, mesteceni, ulmi şi stejari şi unde se afla printre dânsele şi câte o poiană de o frumuseţe rară.

Şi fiindcă locurile aiestea nu sunt tocmai departe de târgul Suceava iar aerul dintr-însele era curat şi sănătos, de aceea locuitorii Sucevei şi mai cu samă boierii de divan şi cei de pe lângă curtea domnească ieşeau foarte adesea ori în duminici şi sărbători la plimbare, în aceste părţi. Şi unii ieşeau în trăsuri, alţii călări, cei mai mulţi însă pe jos, adică care cum îi plăcea şi cum putea.

Mai ales în ziua de Arminden vedeai sute de inşi tineri şi bătrâni, bărbaţi şi muieri, feciori şi fete, toţi îmbrăcaţi ca de sărbătoare, ieşind ca un roi de albine din Suceava şi îndreptându-se spre locurile aestea.

Şi unii aveau miei fripţi, copturi şi alte mâncări cu dânşii, alţii felurite vinuri şi lăutari, şi după ce ajungeau la starea locului se puneau pe iarba verde la umbra copacilor, întindeau bucatele şi vinul pe feţe de mese şi apoi prindeau a mânca, a bea şi a se înveseli. Iar după ce se săturau de mâncat şi de băut se apucau la joc care de multe ori dura până după miezul nopţii, când se înturnau apoi cu toţii spre casă.

Când ţara era in linişte şi pace, când neîmpăcaţii duşmani n-o amenințau cu pustiirea, atunci se zice că Ştefan-Vodă, singur, nu o dată ieşea la plimbare în aceste

părţi ca să mai uite din cele griji, ce-l frământau, şi mai ales să beie apă din izvoarele cele minunate ce se aflau într-însele.

Că trebuie să ştiţi că apa din izvoarele aestea era ca şi acuma, vestită de bună şi sănătoasă.

Şi Ştefan-Vodă tot timpul cât petrecea în Suceava nu bea niciodată altă apă, ci numai din izvoarele aiestea, pentru că apa din Suceava era şi pe atunci tot aşa de rea ca şi în ziua de azi. Şi când avea timp nu se mulţămea numai cu atât, că i se aducea apă de aiasta de băut, ci se ducea el singur cu mâna sa s-o scoată şi s-o beie la starea locului.

Însă nimănui nu-i plăceau aieste locuri frumoase aşa de tare, ca Doamnei Ileana, soţia lui Ştefan cel Mare, nimene n-avea o plăcere atât de mare de a ieşi aşa de des la plimbare pe locurile aiestea, ca dânsa. Şi mai cu seamă îi plăcea foarte mult să petreacă într-o poieniţă răsfăţată şi presărată cu tot felul de flori care se afla în partea despre miazănoapte a mănăstirei de astăzi.

De multe ori petrecea ea în poieniţa asta vreme îndelungată.

Şi fiindcă pe timpul acela măcar erau mai multe izvoare din care curgea o apă limpede ca lacrima, rece ca gheaţa şi foarte bună de băut, nici unul nu era îngrijit cum se cade, ci cum le-a lăsat Dumnezeu, de aceea a pus ea oameni ca să curăţească şi să îngrijească izvorul din poieniţă unde petrecea ea adeseori şi din care izvora mai bună apă: să facă un fel de fântână dintr-însul şi după aceea, să-l zidească şi să-i puie ghizdele şi un acoperiş şi lespezi deasupra.

Şi oamenii puşi cum a spus ea aşa au făcut şi de atunci izvorul aista care se poate vedea şi astăzi a început a se chema *Fântâna Doamnei* şi tot aşa se numeşte şi acum. Şi nici o apă nu este aşa de limpede de rece şi de bună de băut, în toată împrejurimea, cum îi apa din acest izvor.

13.10. FÂNTÂNA DOAMNEI

În comuna Râpile, din ţinutul Bacău, este un loc în satul Borzeşti care se cheamă *Fântâna Doamnei.*

Aici este o fântână făcută cu cheltuiala mamei lui Ştefan cel Mare.

Tot în satul Borzeşti, pe dealul Găureanu, erau viile lui Ştefan-Vodă cel Mare şi Sfânt.

13.11. ALTĂ FÂNTÂNĂ A DOAMNEI

În satul Cârjoaia, din comuna Băiceni, ţinutul Iaşi, este în partea despre răsărit şi miazăzi a satului o fântână, acum ruinată, care se cheamă *Fântâna Doamnei*, din care izvoreşte apa care dă în iazul Grădina.

Fântâna asta zice că-i făcută de Doamna Catelina a lui Ştefan cel Mare.

13.12. ŞTEFAN CEL MARE ŞI COPILA DE PĂCURAR

Pământasu-ne-a ca o poveste păţania lui Ştefan cel Bun şi Mare, împărat al moldovenilor, care de bun ce era, i se duse veste şi poveste peste întreaga ţara noastră şi chiar şi peste întreg rotogolu pământului; iar de creştin ce era, lumea întreagă-l lăuda. Nu-i vorbă, multe lucruri bune, frumoase şi vitejeşti a făcut omul acela, că de nu ar fi făcut, nu i-ar fi rămas numele cum i-a rămas. A făcut biserici şi mănăstiri, a îmbogăţit pe cei săraci, cari în vremuri de reşmeliţă s-au purtat viteje-şte, iar în vremea de luptă s-au aruncat asupra pizmaşu-lui, cum să arunce lupul în mijlocul turmelor ciobăneşti, fără a-i fi frică de i se va întâmpla vreo nenorocire.

Odată însă era să o păţească şi el, ca toţi oamenii pământului, căci de, inimă avea şi el, apoi tânăr cum era, nu putu să nu pice şi el sclav inimii sale tinere şi înflă-cărate, precum şi duioasă, de o iubire de femeie.

Aşa umblând odată prin codrii munţilor, după cum abunăoară umblă şi azi puşcaşii de căprioare, se întâl-neşte cu o copilă cam de vreo 16 ani, frumoasă ca o floa-re domnească şi gingaşă ca un fluture de primăvară, dar şi cântăreaţă ca o mierlă, de să o tot asculţi. Copila păş-tea o turmă de oi albe ca zăpada şi grase cum îi lutu, căci păşunea era bună, iar ea culegând schinteuţe şi alte flori mirositoare cânta o doină ce o învăţase de la mamă-sa, de răsunau codrii. Ştefan, cum îi aude glasu, să îndreptă înspre copilă şi uitându-se la ea îi dă bineţe.

Copila, înroşindu-să până la albuşul ochilor, îi mul-ţămi prieteneşte şi cu zâmbetul pe buze îl întrebă că

unde merge pe aceste plaiuri, pe unde până atunci nici un voinic nu mai puse piciorul.

– După căprioare umblu, copilă dragă, – îi zise Ştefan – dar văd că în locul căprioarelor întâlnesc îngeraşi.

– Ce îngeri? – întrebă copila cu nevinovăţie.

– Îngeri ca tine, scumpă copilă.

Copila râde cu hohot, apoi, ruşinată de cele auzite, îşi caută de lucru culegând floricele de prin iarba ce-i ajungea până în brâu.

– Ce să-ţi dau, copilă dragă, ca să-mi dai şi mie vreo două floricele din cele adunate de tine?

– Nimic să nu-mi dai, voinice, – îi răspunde fata, neştiind că vorbeşte cu Ştefan-Vodă (al) românilor.

– Nimic, căci, Dumnezeu, au crescut destule; ia uită-te câte sunt, şi eu mai culeg altele, – şi zicând acestea îi dete un şorţ de flori, cari de cari mai frumoase.

– Dar ce plată socoteşti că ai fi vrednică pentru osteneala făcută pentru mine. Tu eşti tânără şi frumoasă şi aş vrea să nu te osteneşti numai de pomană.

– Nimic, voinice, căci mama aşa mi-a zis când m-a născut, că nici odată pentru nici un lucru să nu iau plată. Apoi chiar şi de mi-ai plăti, eu nu am ce face cu plata ta, căci am de toate ce-mi trebuie. Am tată, mamă, un frate şi două surori ce mă iubesc. Asta mi-i averea mea întreagă şi alta nu-mi trebuie.

– Dar dacă ţi-aş spune că-mi eşti dragă, spune-mi copilă, ce ai zice?

– Ce să zic, ţi-aş mulţumi că eşti aşa de bun că mi-ai spus şi te-aş ruga ca să-ţi cauţi de drum, să te duci pe unde ai venit, ori pe unde ţi-i calea.

– Şi nu ai sta de vorbă cu mine?

– Nu, nici pe un ceas. Oamenii îs răi şi făţarnici şi mama mi-a zis să nu cred nimănui nici o vorbă, fie aceea cât de frumoasă.

– Dar apoi când ţi-aş spune cine sunt, nici atunci nu m-ai iubi?

– Nu, o dată cu capul.

– Şi de ce?

– Mi-a spus mama că, în ceasul când m-am născut, o lupoaică a trecut peste trupu meu şi nu m-a mâncat, dar – mi-a dat pace, uitându-se cu blândeţe la mine; de aceea, toţi cei din sat au vorbit că din mine o să se aleagă ceva mai de dai Doamne ca din alte fete de sama mea. Vrăjitorii şi alţi tălmaci mi-au spus că am să mă fac o doamnă mare, apoi astă noapte încă am visat că am să fiu împărătească.

Ştefan tresări la auzul acestor cuvinte şi, uitându-se la fată, i să păru mai frumoasă şi mai drăgălaşă.

– Dar spune-mi ce ai face când ţi-aş spune că eu sunt împărat?

– Ce să fac? Aş râde una bună de minciuna încornorată cu care vreai să mă amăgeşti. Eu ştiu că împăraţii nu umblă a vâna prin munţi, căci ei umblă prin ţară adunându-şi cătane, ca să să hărţuiască cu inamicii, cari ziua-noaptea ne calcă casele şi ne iau moşiile.

Împăratul auzind-o se ruşină şi nu-i spuse că el e Ştefan, dar întrebând-o când mai vine cu turma prin poiana aceea, să duse şi dus a fost până în ziua de azi.

Ca să să mai fi înturnat vreodată îndărăpt pe la fata cea frumoasă, nu ştiu, că nu am auzit. Să dă cu socoteala că ar fi venit, dar negăsind-o, s-ar fi însurat cu alta...

13.13. CÂNTECUL ILENEI

Zice că Ştefan-Vodă a avut o ibovnică, pe care o chema Ileana, iar alţii spun că o chema Ioana, ş-a ţinut-o ascunsă trei ani de zile în chilia stareţului de la mănăstirea Tazlău. Unia zic că era fata unui boier mare din Ţara de Sus, iar alţii spun că era fata unei văduane de la Caşin. Iaca şi cântecul fetei aceleia după cât se mai ţine minte în vremea de astăzi:

Ştefan-Vodă-n bătălie
Face treabă ca o mie,
Vodă Ştefăniţă;
Iar Ileana plânge-acasă
De-ţi pare că ploaia varsă,
Vodă Ştefăniţă;
Şi-i păcat, că-i prea frumoasă,
Că în lume vestea-i mearsă,
Vodă Ştefăniţă;
.....
Ieşi, Ileană, la portiţă
Că îţi vine Ştefăniţă,
Vodă Ştefăniţă!

13.14. ŞTEFAN CEL MARE ŞI MAMA LUI PETRU RAREŞ

Zic bătrânii că Târgu-Frumos îşi trage numele de la o negustoreasă frumoasă minune, de loc din Hârlău, care se întâlnea aici cu Ştefan cel Mare. Negustoreasa asta a fost mai pe urmă mama lui Petru Rareş.

13.15. ŞTEFAN VODĂ ŞI FATA LUI CĂLIN

Yna din cele mai frumoase ape ale bătrânilor Carpaţi este Bistriţa. Această fată frumoasă a Carpaţilor noştri pletoşi nu seamănă deloc cu celelalte surori ale ei. Cursul ei sălbatec (...) murmură ca un uriaş mânios blăstămând pe cine a despărţit acest pământ în două părţi.

Locul cel mai pitoresc pe valea Bistriţei este de la cătunul Călineşti (din) Bucovina şi până la Broşteni (în) România (veche). Această fată frumoasă, căreia îi putem zice că-i cu păr de aur, a trebuit să aibă mult de luptat până ce şi-a deschis drum prin livezile tatălui său Carpat. Tot a învins, nu i-a păsat, nici nu-i pasă de stâncile uriaşe cari o păziseră pe de-amândouă părţile, cari se pare că vor gata să se arunce asupra ei.

În acest loc, unde sunt astăzi cătunele Călineşti, Chiril şi Cojoci, trăia acum câteva sute de ani un moldovean cu numele Călin. Ca toţi muntenii, atât cât în timpurile de demult ca şi în timpurile de acum, şi Călin trăia din ţinerea vitelor, dar mai cu samă oi şi capre. El avea o fată şi un fecior. El păzea oile, fecioru-său caprele pentru că era mai iute de picior. Fata şedea în târlă, spăla, măturа, mai pe scurt, ţinea târla în rânduială.

Într-o zi spre seară, iată că ies doi oameni tineri, călări pe cai, de credeai că-s nişte crai, dar unul din ei avea un cal de nu-ţi puteai închipui de frumos ce era; era năzdrăvan, nu cal. După ce s-au apropiat de stână, s-au dat jos de pe cai, lăsându-i pe lângă nimăt să pască. Fata şedea şi cosea nişte altiţă cu cheiţă (găurele) şi când a

pus ochii pe cei doi vânători, a tresărit – acu din mână i-a sărit. Unul din cei doi tineri –

De frumos ce era
Minţile ţi le fura –

s-a oprit în pragul stânei şi a întrebat pe fată dacă nu poate rămânea la ea de mas. Fata le-a spus să aştepte până ce va veni tată-său cu oile şi poate i-o primi.

A venit Călin cu oile, dar când a văzut cei doi cai pe lângă nimăt păscând s-a cam speriat gândind că iară a venit cineva să-şi eie bir fără să-l întrebe pe dânsul. Acel bir era un berbiciu care era mai gras, caş şi urdă cât putea duce doi oameni în spate. A intrat în stână şi, când a dat cu ochii de cei doi vânători, a văzut că nu-s nişte oameni de rând. Unul din ei era frumos îmbrăcat de credeai că-i în aur scăldat, dar de zece ori mai frumoasă îi era faţa decât îmbrăcămintea. Când vorbea ceva cu tovarăşul său, acela îi zicea Măria-Ta.

I-a primit Călin la mas, i-a ospătat cum a socotit el mai bine, ca să fie mulţămiţi. A venit şi feciorul lui Călin cu caprele – un fecior înalt şi spătos, ca un brad care-i mai frumos.

A trecut noaptea, cei doi tineri vânători s-au sculat dis-dimineaţă, au încălecat pe cai, luându-se

Pe-o potec-aleasă,
Prin pădurea deasă.

Unul din cei doi vânători era Ştefan-Vodă, iar celălalt, unul din cei mai buni tovarăşi ai săi de arme. Vodă-Ştefan, în timp de pace, se ducea prin ţară ca s-o cunoască mai de-aproape, dar vânătoarea era pentru el sufletul lui. După ce-a pornit Ştefan din stâna lui Călin, i s-a părut că

o parte din inimă a rămas acolo. A umblat dealuri şi munţi, a vânat cerbi şi căprioare, dar fata lui Călin nu-i ieşi din gând. S-a hotărât atunci, când s-a întorna spre casă, să meargă pe la ea s-o mai vadă. Aşa a şi făcut, încărcat de vânat, dimpreună cu tovarăşul său s-au luat pe apa Bistriţei în jos. Când a fost aproape de stâna lui Călin, a auzit pe cineva cântând. Fata şedea pe pragul stânei şi cânta un viers de dor:

„Frunză verde de pe fag,
De-a veni cine mi-i drag,
Păr negruţ aş pieptăna,
Faţă alb-aş desmierda,
Ochi negruţ aş mângâia!“

Ştefan-Vodă auzind fata cântând, a început şi el a cânta tot cu acelaşi viers:

„Foiliţă de cicoare,
Al tău pui vine călare
Cu ploscuţa la oblânc;
Vin drăguţă să te strâng;
Să te strâng la pieptul meu,
Să m-ating de sânul tău!“

După ce-a cântat Ştefan-Vodă acest cântec, s-a dat jos de pe cal, a strâns pe fată în braţe, i-a dat un sărut mai dulce ca mierea şi mai fierbinte decât focul. Când a venit Călin seara cu oile de la păscut iară a aflat pe cei doi vânători la stână: unul îi ţinea fata pe braţe şi unul cânta dintr-un fluier de văile răsunau, codrii vechi îi desmierdau.

Cei doi vânători iară au mas la stâna lui Călin. S-au sculat iară de dimineaţă şi, când au fost să plece, cel frumos ce-a ţinut fata în braţe, când a încălicat pe cal, a che-

mat fata la el şi i-a dat o pungă de galbeni. Fata a rămas înlemnită şi cei doi vânători s-au îndepărtat, cântând pe coasta muntelui Rarău.

A trecut mult timp şi Ştefan-Vodă n-a mai venit prin munţi la vânătoare, că nevoile ce veniseră peste ţară nu l-au lăsat.

Având odată o hărţuială cu ungurii care năvăliseră în ţară, Ştefan-Vodă i-a bătut şi bătându-i i-a alungat până departe, ca să le treacă pofta de a mai năvăli în Moldova. Înturnându-se Ştefan-Vodă înapoi, după ce a bătut bine pe unguri, nu s-a dus pe drumul Câmpulungului, ci a luat apa Bistriţei în jos însoţit numai de doi căpitani ai săi. Gândul lui a fost să meargă pe la Călin şi să vadă dacă mai este frumoasa fată de odinioară.

Timpul era cam în toamnă şi Călin nu şedea la stână cu oile; îşi făcuse o casă bună, grajduri şi corle, aşa că Ştefan-Vodă puţin mai cunoştea din ceea ce ştiuse. A intrat în casă, Călin era mult mai bătrân, fata lui Călin nu era fată, ci era mamă a doi copii. Un băieţel frumos de vreo patru ani, frumuşel ca un trandafir, şedea în braţe la moşu-său şi se juca cu mânuţa prin barba în doi peri a lui Călin.

Uitându-se bătrânul Călin la Ştefan-Vodă şi la băieţelul pe care îl ţinea în braţe, a zis:

– Doamne, da cum îi samănă!

Şi într-adevăr, băietul, bucată-bucăţică era tot Ştefan-Vodă.

Aceasta este toată povestirea rămasă din strămoşi la moşi şi din moş la tată şi din tată la fiu, până ce a ajuns la mine care scriu.

14. Pilde și judecăți

14.1 JUDECATA LUI ŞTEFAN-VODĂ

Xică-n vremea de demult un om ajunge-n grea nevoie, era strâmtorat din partea paralelor de nu mai ştia ce să facă şi-ncotro să apuce. Dă-ncoace, dă încolo, cu mare ce găseşte un jidan care se prinde să-l împrumute. Dar jidanul tot jidan, îi cere o ocă de carne din trupul lui, pe care s-o taie când s-a împlini sorocul.

Ce să facă omul? Cum are să poată răbda să-şi vadă cuţitul băgat în carnea lui?! Dar ursul nu joacă de voie şi nevoia-i mare belea. De aceea bietul necăjit se prinde s-o facă şi asta.

Vine şi vremea aceea. Jidanul, la om, că să-i deie oca de carne.

Omul să pune pe pricină şi-i dă de colo:

– Hai la judecător, să vedem ce-a zice şi el. Îi cu dreptul trebuşoara asta?

– Hai! îi dă şi jidanul.

Şi au mers ei la fel de fel de judecători, şi mai mari şi mai mici, şi mai înţelepţi şi mai aşa, însă de la toţi au ieşit cu acelaşi cuvânt:

– Dacă te-ai prins aşa, trebuie să te ţii de vorbă.

Iar omul nu vedea pe unde merge de necaz.

În sfârşit pornesc ei la împărăţie, să vadă cu ce-or ieşi şi de acolo?

Da omul, îi tremura inima-ntr-însul gândindu-se că nu cumva şi împărăţia să orânduiască ca şi judecătorii.

Pe drum trecu pe lângă un câmp mândru, înverzit, pe care nişte copii păşteau vitele. Ce să vadă drumeţii acolo? Băieţii stăteau roată cu căciuliţele-n mâini, iar în mijlocul lor, pe nişte brazde verzi puse unele peste altele în chip de tron, şedea un alt băiet cu chip de înţelept şi le judeca neînţelegerile lor, şi care era vinovat, era închis înapoia tronului într-un ocolaş împrejmuit cu gărduţ de beţişoare.

Omul, când a văzut una ca asta, tare s-a mai minunat, şi cum era el ca cel cu năduhul pe inimă, de nu mai ştia ce face, se gândeşte să-i spuie micului judecător pacostea de pe capul lui. Băietu acela era Ştefan care mai pe urmă a fost domnitorul Ştefan cel Mare al Moldovei.

Şi Ştefan îi dă:

– Oameni buni, duceţi-vă acolo unde gândiţi şi dacă nu veţi rămânea mulţămiţi cu judecata, atunci să trimiteţi după mine, c-apoi cum v-oi judeca eu, lasă dacă nu veţi rămâne împăcaţi.

A plecat omul mai învoioşat de vorbele minunatului copil. Ajung la împărăţie. Aice au căpătat acelaşi răspuns ca şi de la ceilalţi judecători. Atunci omul şi-a adus aminte de cuvintele lui Ştefan şi zice către împărat:

– Luminate împărate, ai îndurare şi ascultă o vorbă de la ticălosul de mine, să ierte luminata faţa măriei voastre. Treceam pe lângă un câmp şi era aşa şi aşa – îi spuse el – un băiet care judeca buclucurile între ceilalţi băieţi ce şedeau cu căciulele-n mâini înaintea lui şi-a spus ca

să-l chemaţi pe dânsul, că lasă dacă nu ne-a judeca el cu dreptul.

Împăratul a dat poruncă să-l cheme, nu că doar ar fi crezut aşa ceva, ci mai mult să-l vadă cum va judeca el. Şi Ştefan într-o clipă a fost de faţă. Întrebă el pe om cum le-a fost tocmeala şi la urmă zice către jidan răspicat:

– Jupâne, îţi dau voie să tai din omul ista o ocă de carne dar să tai pe tocma, nici mai mult, nici mai puţin, c-apoi te ducem la spânzurătoare. Nici un dram să nu-ntreacă ori să n-ajungă, adăugă Ştefan îndesat.

Când a auzit jidanul una ca asta, s-a lăsat păgubaş şi de bani şi de carne şi de tot şi unde nu mi-a luat-o la sănătoasa, de nu l-ai fi ajuns nici călare...

Şi aşa a scăpat românul.

Toţi au rămas trăsniţi de judecata lui Ştefan şi s-au minunat de înţelepciunea lui. Iar omul, cât era de bătrân, a îngenuncheat şi i-a pupat mâna şi s-a întors plin de chef la nevastă şi copii, povestind în toate părţile de judecata asta, de s-a dus vestea.

Vezi că unul singur a fost Ştefan-Vodă şi dacă a fost să fie om mare, a dat semne de mic.

14.2. ŞTEFAN-VODĂ ŞI MOŞNEAGUL

Xică a plecat odată Vodă-Ştefan la plimbare cu boierii lui cei mari, după cum îi era obiceiul în vremuri de pace, să cutreiere ţara în lung şi-n lat, în drumul lui, să vadă sate d-astea d-ale noastre, să aleagă

locuri pentru biserici şi mânăstiri, să cerceteze păsurile creştinilor, să ajute pe cei nevoiaşi şi să mai şadă, când şi când, la pilde şi la tâlcuri cu uncheşi ca d-alde mine.

Acu după trei zile de la plecare, numai uite că se opreşte la un ogor. Acolo are un unchiaş. Era bătrân-bătrân şi n-avea pe nimeni să-i dea ajutor, decât p-un copilaş de vreo şapte ani. Unchiaşul bătrân, copilul copil. Ce ispravă erau să facă bieţii? Se canuneau urât!

Că uitasem să vă spui: unchiaşul avusese în tinereţele lui o spuză de copii, dar când îi vedea colea dănaci, venea moartea şi-i înghiţea pământul care nu se mai satură. Şi hăt târziu, când îşi luase omul nădejdea de la binele lumii acesteia păcătoase şi-şi aştepta sfârşitul, mai dobândi o odraslă. Creşte copilul, creşte, până vezi dumneata, altă năpaste la casa omului: moare mătuşa, iar unchiaşul o duce şi mai greu. Să-şi ia alta? Ferit-a sfântul! „Ce e întâi, nu e pe urmă“...

D-aia, măi taică, s-amăra rău creştinul!

Acu, să nu uităm vorba. Vodă, cum zăreşte pe moşneag, mai să-l cuprindă plânsul. Era milos, nevoie mare, Măria Sa. A intrat în vorbă cu el.

– Bună ziua, moşule!

– Mulţămim Măriei Tale, prea luminate doamne!

– De ce te-ai sculat târziu?

– Hei, Măria-Ta! Nu m-am sculat târziu; m-am sculat de dimineaţă, dar n-a vrut Dumnezeu cu mine!

Lui Ştefan-Vodă îi place răspunsul moşneagului, începe să se mai gândească, şi-şi aruncă ochii spre holde:

– S-or face bucatele, moşule?

– Apoi dă, Măria-Ta! Sunt trei galioane pe mare; dacor veni pline, nu se fac bucate; dac-or veni goale, iar nu se fac. Dacă or veni însă pe jumătate, se fac!

Vodă, mirat, se pune pe gânduri:

– Mă, da isteţ mai e moşneagul ăsta! Aşa român mai zic şi eu.

Pe urmă:

– Moşule, am doisprezece berbeci. Când le-o veni vremea, vii să mi-i tunzi?

– Vin, Măria-Ta! Cum nu!

Atât a vorbit, şi s-a depărtat Ştefan-Vodă cu ai lui după ce a dat moşneagului câţiva leişori aculea, să-şi împace nevoia, şi un argat să-i ajute la arătură până sara.

Hei, după vro câteva zile, Vodă vine la divan.

– Boieri dumneavoastră! – zise el celor cari îl întovărăşiseră, îţi şti care să răspundeţi la întrebările ce v-oi pune?

– Apoi, cum nu! S-ar putea altfel, Măria-Ta? răspund boierii.

– Dacă-i aşa, ştiţi că mie-mi plac oamenii iscusiţi şi d-aia vă ţin pe lângă mine. V-aduceţi aminte când ne-am întâlnit dăunăzi cu unchiaşul în ţarina cutare?

– Ne-aducem! răspunseră toţi într-un glas.

– Ce-am întrebat eu şi ce-a vrut să zică moşul când a răspuns că s-a sculat de dimineaţă, dar n-a vrut Dumnezeu cu el?

Se gândesc boierii, dar ce să răspundă? – că nu-i tăia capul.

– Păi, de, Măria-Ta! Ştim noi ce s-o fi gândit moşul? Să ne ierţi, dar n-am putea răspunde!

– Dar cu bucatele? De ce galioane a vorbit unchiaşul şi ce e cu ele?

– Nici la asta nu ne pricepem, Măria-Ta! bătu-l-ar sfinţii de moşneag.

– Apoi ce ştiţi dumneavoastră, dacă nici la atât nu vă taie capul? – zice Vodă supărat.

Pe urmă iar mai întreabă:

– Dar despre ce berbeci e vorba?

Se gândesc, se gândesc, dar...

– Să ne ierţi, Măria-Ta, nici p-asta n-o ştim.

– N-o ştiţi? – zice Vodă încruntându-se şi răstindu-se la ei. Păi, să ştiţi că aşa vreau eu! Până-n trei zile aştept răspunsul la câte trele întrebările, că altminteri întorc cojocul pe dos. Unde vă stă capul, v-or sta şi picioarele!

Hei, acu-i acu. Boierii o sfecliră, măi taică! Cercetează ei încoa, cercetează încolo, în sus, în jos, cheamă babe şi tălmaci, fel şi chip, degeaba! Nimeni nu le putea da răspunsurile cerute de Vodă.

Dacă văd şi văd că li s-a apropiat veleatul, hotărăsc să le dea toate pe una şi să roage pe unchiaş. Aşa, strâng douăsprezece sute de lei şi trimit pe unul mai guraliv să-l ispitească ce si cum. Vodă ştia tot, că aflase prin oameni de şiretlicurile lor, dar tăcea, să vază până unde-or ajunge.

Se duce boierul cu pricina şi ispiteşte pe unchiaş, doar o afla ceva. Da, se vede, unchiaşul i-a priceput gândul! Nu se da omul cu una, cu două.

Dacă vede că n-o scoate la cale aşa, îi spune că aşteaptă boierii la divan, şi că mare bine o avea de la ei.

– Aş veni, dar nu pot să las plugul, boierule!

– Hei, moşule, şi dumneata acum! Ţine banii ăştia şi ţi-i împăca nevoia. Numai vino.

Unchiaşul, când vede banii, Doamne, Doamne! Bucuria lui.

Vine la divan să le facă pe plac.

Acu, divanul ăla avea mai multe odăi. Boierii socoteau că Vodă-i dus departe, dar el, care le pricepuse gândul, vine încet-încet şi se furişează într-o odaie de alături, să le auză vorba şi sfatul.

Din una în alta, cum şedea unchiaşul pe un jeţ d-alea, mirat şi el de cinstea ce-l găsise, numai încep să-l ispitească:

– Ia spune-ne moşule, ce-ai crezut că te întreabă Măria Sa Vodă când te-a întrebat de ce te-ai sculat târziu? Şi ce ai vrut să zici când ai răspuns că te-ai sculat de dimineaţă, dar n-a vrut Dumnezeu cu dumneata?

– Hei, mă miram ce-o să fie vorba! Apoi, Măria-Sa m-a întrebat de ce m-am însurat bătrân, şi eu am răspuns că nu m-am însurat bătrân, ci tânăr, că aş fi avut acum şi nepoţi de sapă, dar n-a vrut Dumnezeu să-mi trăiască copiii cei dintâi, şi d-aia mă amărăsc aşa.

Se miră boierii.

– Da cu bucatele ce ai vrut să zici? mai întreabă ei.

– Ei, ce? Am zis că sunt trei galioane pe mare; dac-or veni încărcate, nu se fac bucate; d-or veni goale, iar nu se fac; iar d-or veni pline numai până la jumătate, se fac. Adică, orice om pricepe: dacă o ploua în lunile de vară, totdeauna, nu se fac bucate; dacă n-o ploua şi o fi secetă, iar nu se fac; iar d-o fi ploaie şi soare potrivit, aşa cât trebuie, s-or face bucatele!

– Mă, mă, mă? Ce unchiaş isteţ! zic boierii, care însemnau pe hârtie, ca să ştie ce răspuns să dea lui Vodă.

– Da, moşule, mai zic ei, ăi doisprezece berbeci ce sunt? Şi când te duci să-i tunzi?

– Cine să fie? – zice unchiaşul râzând. Nu sunteţi dumneavoastră? Uite, să vă număr: un, doi... tocmai doisprezece. Şi, ce să vă mai tund? Nu v-am tuns când mi-aţi dat douăsprezece sute de lei?

Când aud aşa, rămân tare ruşinaţi boierii, da odată intră şi Vodă din odaia lui de alături. Vedeţi dumneavoastră, nu mai putea răbda. Ei rămân încremeniţi.

– Frumos, frumos, boieri dumneavoastră! Să vă dea învăţătură un moşneag! Da la moş v-am cerut eu să aflaţi răspunsul?

– Iartă-ne, Măria-Ta! zic ei. Ne vom învăţa minte de-acu. N-am fi chemat pe moşul, dar ne era de capetele noastre, de jupânese şi de copii.

Vodă, suflet bun, îi mustră ce-i mustră, şi-i iartă. Pe urmă, încarcă pe unchiaş de bani şi de scumpeturi, că se mira şi moşul de ce l-a găsit, şi-i spune să mai vie când şi când pe la Măria Sa, să se sfătuiască, că tare mult îi plăceau, măi taică, lui Ştefan-Vodă, moşnegii isteţi!

14.3. CU CE-I BUNĂ MĂMĂLIGA?

Ştefan-Vodă a plecat într-o bună dimineaţă voios, împreună c-o mulţime de boieri şi căpitani, să caute un loc potrivit pentru o sfântă mănăstire.

Şi avea pricină domnul Ştefan să fie voios că tocmai se întoarse biruitor dintr-o goană a căpcânilor de tătari care năvăliseră nitam-nisam în biata ţară a Moldovei. D-apoi că ce au căutat au şi găsit ei. Ştefan, gata de luptă în toată clipeala, le-a dat o întâmpinare şi o bună dimineaţă şi o noapte bună, că era noaptea când i-a căsăpit, care au pomenit-o cât au trăit pagânii cei ce au mai scăpat teferi fugind în ruptul capului.

Intrând Ştefan-Vodă cu curtenii lui prin codrii deşi şi neumblaţi de prin părţile Rădăuţului, descălică într-un loc şi prinse a intra tot mai afund prin cele păduri. Până la o vreme curtenii îl însoţiră, dară întunecând, ei l-au pierdut din ochi. Căutară ei ba încoace, ba încolo, Vodă nicăieri. Neliniştea lor nu fu proastă. Toţi se împrăştiară care încotro să afle pe Vodă, dar în zădar fu truda lor. Pe Vodă nu-l aflară, una, că era întuneric ca în corn; alta, că pădurea era atât de deasă, că nu puteai străbate nici într-un fel. La urmă curtenii osteniţi ca vai de ei se aşezară pe iarbă într-un loc mai lărguţ din pădure, aprinse un foc şi îmbucând fiecare ce avea cu sine, se puseră ca să le treacă de urâtul nopţii la povestitul întâmplărilor de prin cele războaie. Povestind, ba unul, ba altul, întâmplări vitejeşti, ba de ale dragostei de cutare jupânească, sau cutare fată de boier, se treziră, că se crăpa de ziuă şi se puseră iarăşi pe căutat cu tot dinadinsul, până ce într-o vreme, când era soarele hăt sus, îl găsiră pe Ştefan-Vodă dormind într-o colibă a unui biet român.

În colibă ajunse Vodă aşa într-un târziu de noapte. Rătăcise Vodă prin cel codru, până când dădu de coliba aceea. Şi de colibă n-ar fi dat dacă n-ar fi luat sama că

într-un desiş se zăreşte ceva ca o lumină. După o bucată de vreme Vodă tot năzuind la lumina aceea se trezi înaintea unei colibe, în care licăreau câţiva cărbuni din când în când.

Vodă strigă:

– De este cineva în colibă să iasă afară!

Atunci ieşi un român, care tocmai se trezise din somn, şi-l întrebă că ce vrea. Ştefan îi spuse că-i un drumeţ şi că a rătăcit prin pădure şi-i mort de trudă şi de foame. Şi dacă n-are loc în colibă, să se culce şi să-i deie ceva de mâncare.

– Ba, este, zise românul, şi una şi alta.

Vodă se tupilă şi, intrând în colibă, se aşeză pe un braţ de fân moale, ce era aşternut jos şi care era patul stăpânului colibei. De mâncare îi aduse românul un dărab de mămăligă rece. Vodă se uită la lumina unui tăciune, ce-l ţinea românul în mână, la mămăliga cea vârtoasă şi întreabă pe om: ce are la mămăligă? Dacă n-are lapte, carne, legume ori altceva.

Românul însă îi zise ca n-are nimica decât mămăligă.

Nu era el Vodă prea desmierdat în ale mâncării, că doară mai petrecea el nemâncat şi însetat prin războaie, decât în tihnă lângă o masă domnească plină de fel de fel de bucate şi mâncări care de care mai alese şi mai gustoase. Uitându-se el însă la mămăliga cea rece şi vârtoasă, tot parcă îi venea oarecum s-o îmbuce aşa sacă. Da văzând că românul n-are alta nimica, făcu voie de nevoie şi începu să înghită din ea, parcă era un fel de cele mai alese bucate. După ce-i satură foamea şi-şi astâmpără setea c-o duşcă de apă rece ca gheaţa ce-i aduse românul

în pălăria lui de la izvorul din dosul colibei, Vodă îşi puse dreapta drept pernă de puf moale sub cap şi adormi pe loc un somn de cele voiniceşti. Când se trezi, văzu pe unul din curtenii lui în colibă şi pe ceilalţi afară, aşteptându-l ca să se scoale. Ei spuseră românului că el a găzduit în coliba lui pe Ştefan-Vodă, ceea ce uimi mult pe român.

După ce se sculă, Vodă mulţumi românului pentru buna primire c-o mână de bani şi, încălecând, plecă cu curtenii şi căpitanii cu toţi spre Mănăstirea Putnei. Aici îi primi stareţul mănăstirei, şi-i făcu o masă aleasă.

Pe timpul ospăţului, când vinul făcea ocol împrejurul mesei şi toţi mesenii se făcură mult vorbăreţi, întrebă Vodă pe curteni, dacă au mâncat ei mămăligă. Curtenii se cam mirară de această întrebare domnească, dar tot răspunseră toţi că au mâncat.

– Dacă aţi mâncat, zise Vodă, atunci trebuie să ştiţi, cu ce-i mai bună mămăliga?

Unii ghiciră că cu o friptură de pui cu smântână, alţii cu brânză de oi sau cu lapte; alţii cu legume, ca: usturoi sau ceapă; alţii cu alte mâncări care de care cum îl învăţa mintea a ghici că curtenii nu prea gustase din mămăligă; nu era ea mâncare boierească, ci ţărănească. La toate răspunsurile lor, Vodă clătina din cap necredincios, vrând să zică că n-au ghicit.

În urmă Ştefan-Vodă le zise:

– Eu văd că nu ghiciţi, de aceea oi spune eu cu ce este mămăliga mai bună: cu foamea!

14.4. ŞTEFAN CEL MARE ŞI PORCARIU

Zice că Ştefan cel Mare era în târgul Roman şi se-ntrarma împotriva leşilor care veneau cu duşmănie asupra ţării. Tocmai atunci veni ştafetă că a murit mitropolitul de la Rădăuţi – că pe vremea aceea era mitropolit la Rădăuţi – şi amu trebuia să aleagă pe altul în locul celui care murise.

Boierii şi toţi curtenii lui Vodă au pus vorbă pentru un preot văduvoi din satul Porceşti, de lângă Roman. Vodă s-a înduplecat şi l-a chemat să-l vadă şi el ce fel de vlădică vrau boierii, îndată i l-a adus pe popa din Porceşti şi l-a înfăţoşat lui Vodă.

Ştefan cel Mare, când l-a văzut, nu ştiu cum i s-a părut lui, că numai ce i-a zis:

– Părinţele, să-mi dezlegi trei întrebări ca să te fac vlădică, iar dacă nu li-i da de capăt, să ştii că te pun în ţapă, să nu mai înşăli lumea. Uite la ce ai să-mi răspunzi: 1) În câtă vreme voi înconjura Moldova? 2) Cât preţuiesc eu ca domn? şi 3) Ce gândesc eu?... Hai, du-te, părinţele, şi peste o săptămână să vii cu răspuns ori pentru vlădică, ori la ţapă!

Popa se închină cu smerenie înaintea lui Vodă şi a cotigit-o înapoi, la Porceşti; iar Ştefan ş-a căutat de treaba războiului.

Trecu cinci zile din săptămână şi popa nici că putea găsi vo dezlegare, măcar la un răspuns. Era vai şi amar de capul lui; nici hodină n-avea, nici mâncarea nu-i ticnea, nici zi bună nu petrecea. Gătise pământul!...

Da el avea un argat care păştea porcii şi când a venit cu porcii acasă, în sara celei din urmă zi din săptămână sorocită de Vodă, nu a găsit mâncarea făcută şi cum era rupt în coş de foame, l-a întrebat:

– Ce ai, taică, de eşti scârbit şi mâncare nu mi-ai făcut?

Stăpânu-su, crămăluit de necazu lui, tăcea. Dar pe porcari nu-l răbda foamea şi iar l-o întrebat:

– Taică, spune-mi ce ai de eşti aşa de berghelit, că doară şi eu, hâlbetem, om sunt, te-oi scăpa de alean!

Popa, cum era amărât, de voie, de nevoie, i-a spus porcarului de întrebările lui Vodă şi ceea ce-l aşteaptă; ori se face vlădică, ori să-nalţă în ţapă, că cu Ştefan-Vodă nu era de şuguit.

Când a văzut porcariu în ce cumpănă era stăpânu-su, i s-a făcut milă de dânsul şi l-a sfătuit:

– Ascultă, taică: mâine dimineaţă, să facem schimb cu straiele, eu să mă-mbrac cu cele popeşti şi tu, taică, să-mbraci pe-ale mele, să te ungi pe obraz cu ceva, ca să nu te cunoască şi să iei porcii de dinapoi că eu m-oi duce să mă puie-n ţapă în locul tău, taică.

Popa, când a auzit una ca asta, se umplu de bucurie că l-a scăpat porcariu din gura morţii, fiindcă auzise de moartea lui Ştefan-Vodă, dar amu era chiar s-o guste.

A doua zi de dimineaţă, popa porni cu porcii la câmp şi porcariu s-a îndreptat către târgul Roman. I-a fost greu până a nimerit unde stă Vodă şi până ce-a răzbătut de-a intrat la el, iar când s-a văzut în faţa lui Ştefan, a strigat din toată inima:

– Să trăieşti, Măria-Ta! Eu-s popa cu poruncile.

– Ei, părinţele, ia spune-mi amu, să văd unde te trimet, la Rădăuţi ori la călău?

– La întrebarea întâi, adică: în câtă vreme ai înconjura Moldova, ce să spun!? Soarele, că-i soare care aleargă cu cai de foc şi tot îi trebuie o zi şi o noapte să-ncunjure Moldova şi Măria-Ta nu eşti soare, nici n-ai cai de foc, aşa că-ţi trebuie şapte zile bune să-nconjuri Moldova, călare.

– Brava, părinţele, ai brodit-o bine!

– M-ai mai întrebat: cât ai preţui Măria-Ta, iată cum m-o luminat mintea mea cea proastă! Domnul nostru Iisus Hristos, împărat în cer şi pe pământ, a fost preţăluit de jidani cu 30 de lei, apoi Măria-Ta, ca domn pământean, preţuieşti numai 28 de lei.

– Brava, părinţele, zi-nainte c-ai nimerit-o şi asta!

– Iacă şi ce gândeşti, Măria-Ta: Măria-Ta gândeşti cum că vorbeşti cu popa Ion din Porceşti şi vorbeşti cu Ghelasie, porcariu din Trifeşti.

Vodă fiind mulţămit şi de răspunsul acesta, i-a zis porcariului:

– Brava, Ghelasie, să trăieşti să-ţi păstoreşti norodul cu înţelepciune, după cum te văd că ţi-i firea şi să te duci de-amu la Rădăuţi. Şi a spus logofătului să-l ducă la Mitropolitul cel mare ca să-l pomăzuiască mitropolit la Rădăuţi.

Iaca aşa, Ghelasie, porcariu din Trifeşti, s-o făcut mitropolit la Rădăuţi.

14.5. SFAT DE TAINĂ

Când am avut de învăţat meşteşugul armelor, la vremea tinereţii mele, prin şcolile noastre de ştiinţă militară, între marii conducători de oşti, ce ne-au fost arătaţi ca pildă, era şi Ştefan cel Mare.

Ca moldovan, am cercetat mai îndeaproape viaţa de oştean a voievodului nostru şi m-am încredinţat că pe dreptate este Măria-Sa aşezat lângă strălucitii comandanţi de oşti din lumea întreagă.

Legenda spune că într-o primăvară, pe la sfârşitul lui Florar, Măria-Sa Ştefan a ţinut sfat de taină cu căpeteniile oştirii şi pârcălabii de cetăţi, în târg la Huşi, întâmplare care adevereşte chibzuinţa şi adânca înţelepciune a marelui Voievod. A avut Voievodul atunci semne că Hanul cel fioros al tătarilor de la Crâm are gând de prădăciune şi răpunere asupra Moldovei.

Cum ştia că întunecatul Han cată roadele pământului nostru şi fecioare pentru robire, Ştefan a purces la rânduirea treburilor aşa fel, ca la vremea strângerii bucatelor oastea moldovană să cunoască primejdia şi îndrumările pentru stăvilire.

Drept aceea a poftit la sine dregători de la domnie şi a poruncit să fie dată ştire cetăţilor de margine, vorniciilor şi isprăvniciilor, că peste trei zile se ţine sfat de oaste la casa din Târgul Huşilor.

Numaidecât, la straja a treia din noaptea acelei zile, s-o fost aprins focuri pe trei înălţimi din preajma cetăţii de scaun şi când au zbucnit spre cer vâlvătăile, alţi balauri de flăcări s-au ridicat în lungiş şi-n curmeziş peste trupul Moldovei: tot trei, câte trei, până la hotare.

Aşa era înţelegerea; când s-aprindea o movilă, însemna că sfatul se va ţine la scaunul din Suceava, dacă ardeau două focuri, poftirea era pentru tabăra din Vaslui, iar de zbucneau trei vâlvătăi, chemarea era pentru casa de sfat de la Huşi.

Luptătorii din sate erau vestiţi cu focuri şi buciume şi acum nu se folosiseră decât flăcările ; când buciumaşii tăceau, oştenii nu se tulburau, ştiind tocmelile.

Dimineaţa, la ceasul când ciocârlia conteneşte jocul în albăstrimile cerului şi pogoară la răgaz în lanuri, Măria-Sa şi sfetnicii de însoţire s-au încălărat, luând calea Hârlăului, unde au făcut popas în miez de zi pentru a se hodini. Un boulean de zece luni şi câţiva cocoşi au fost trecuţi prin vetrele de jăratec, ulcioare cu ceară pe dopuri au fost suite din tainiţele unde dorm vinurile şi, în Cerdacul Rândunelelor, au stâmpărat nelinişte a trupească a drumeţilor. La grajduri, caii, aşijderea erau îngrijiţi după rânduiala veche, întru alungarea ostenelii din mădulare. Căpetenii de oaste şi plugari chibzuiţi, din partea locului, au stat la dreapta Măriei-Sale..

Clopotele au cântat sărbătoare, iar Măria-Sa a împărţit poveţe pentru gătirea celor de trebuinţă ceasurilor de cumpănă.

Apoi, pe la chindie, drumeţii au strunit frâiele, săltând în şei, şi s-au tot dus spre soare-răsare, stârnind pulberea drumului.

Când cocoşii strigau straja întâi din noapte, buzduganul Mărie-Sale a cercat poarta casei domneşti din Vaslui. Acolo au şezut sfetnicii, faţă către faţă cu Măria-

Sa, la sfat de chibzuinţă până către zori. Sfinţia sa Amfilohie Şendrea avea scaunul la dreapta Măriei-Sale.

Au hodinit cinci ceasuri şi, scurt timp după lunecarea soarelui din crucea amiezii, au ieşit spre răsărit apucând şleahul Huşului unde s-au aflat o dată cu asfinţitul.

Ispravnicul de Fălciu purtase grija rânduielilor şi oaspeţii Măriei-Sale au hodinit după cuviinţă, fără tulburare.

Deci a treia zi, la prânz, toţi cei chemaţi se aflau de faţă, şi-n casa Măriei-Sale a început sfatul de taină; la porţi vegheau oşteni cu toiege şi suliţi.

Măria-Sa a grăit:

– Cinstiţi prieteni, aveţi la cunoştinţă că necredinciosul Han de la Crâm a pus gând vrăjmaş Moldovei, fiicelor şi fecioarelor acestui pământ, şi, pre cât am putut afla, nu peste multă vreme ne va călca hotarele şi ogoarele. Toţi ştim că tătarii sunt cât frunza şi iarba şi noi anevoie ne-am putea măsura cu dânşii. Fără chibzuinţă temeinică şi osebită pregătire, ţara rămâne primejduită. Stând aşa treaba, vă poftesc a vă rosti ce şi cum vom face pentru izbăvirea Moldovei.

Pe chipurile tuturor s-a coborât o amurgire ca aceea care prinde copacii codrilor în preajma furtunii.

Au vorbit pârcălabi şi vornici, comandanţi şi ispravnici arătând, fiecare după a lui ştiinţă şi pricepere, ce cred nimerit a se face.

Şi când a fost să rostească Măria-Sa cuvântul, ceva rar s-o întâmplat; limba de la clopotul mare al bisericii a lovit doaga şi sunetul greu a umplut împrejurimea.

– Vântoasă în miez de zi ? Lucru osebit, a băgat samă Voievodul.

Atunci au prins deodată să-şi plece ramul copacii livezilor, oftând ascuţit la prichiciul ferestrelor, soarele şi-a ascuns faţa şi tunete năpraznice au cutremurat Firea, în vreme ce săgeţile ploii au păienjenit văzduhul.

Măria-Sa a aşteptat un timp uitându-se afară; pe chipul său jucau lumini şi umbre; unele izvorând din fiinţa sa, altele din frământarea de afară.

Clopotele au vestit că sfinţia sa episcopul Amfilohie a îngenuncheat în altar.

Voievodul a săltat din scaun şi sfetnicii l-au urmat; la un semn, s-au aşezat s-asculte cuvântul Măriei-Sale :

– Tot ce-aţi grăit, prieteni, este frumos şi-nţelept. Moldova poate fi mulţămită că-şi razimă fiinţa pe fii cu dragoste şi virtute, iar duşmanii, dacă doresc, vor învăţa să se teamă.

După spusele domniilor voastre, urmează să-nţelegem că ţara va fi izbăvită de urgie. Rămâne să aşezăm treaba pe temelii bune şi eu socotesc de trebuinţă a rândui aşa: pârcălăbiile de Tighina şi Cetatea Albă, cu a lor pâlcuri de oşteni, se vor închide între ziduri, cu cele de nevoie pentru două luni. Nu vor da semne că sunt acolo.

Călăraşi destoinici vor aştepta gata, şi când neprietinii vor călca hotarul, vor răpezi ştiinţă către străjile de mijloc spre a înroşi cu flăcări cerul Moldovei. Buciumaşii vor suna în trei răstimpuri, noaptea, când urechea prinde lesne depărtările.

Vrăjmaşii vor fi îngăduiţi să pătrundă adânc până spre apa Prutului, în faţa lor, pedestrimea şi călăraşii tutoveni vor face hărţuială.

Vasluienii şi fălcienii vor aştepta la malul de răsărit al Prutului.

Orheienii şi rădăuţenii vor sta în latura dintre Valea Răutului şi Codrii Orheiului. Putnenii şi nemţenii se vor afla în câmpul dintre Tigheci şi Gura Nistrului, iar pe malul dinspre apus al Prutului vor sta la veghe arcaşii vrânceni şi suceveni.

Nici o săgeată nu se va zvârli asupra duşmanului până ce nu-şi va lua grija că mai sunt alte pâlcuri de oşteni decât cei din faţă.

Când se vor ivi cele dintâi care cu bucate îndrumate spre hotar, iar hoarda va fi întreagă între dealurile Moldovei, oastea din cetăţile de margine va ieşi, tocmind stavilă de netrecut la spatele vrăjmaşilor, în calea de întoarcere.

După care va vesti oştilor de pe lături să pălească năprasnic în coastele tătarimii şi, tot atunci, vasluienii şi fălcienii vor porni ca trăsnetul să zdrobească fruntea hoardei.

La una ca aiasta Hanul nu gândeşte şi când îşi va da sama, nu va mai avea armată, deoarece nici un tătar nu trebuie să scape.

Socot că şi domniile voastre găsiţi că aşa se cuvine a face pentru păstrarea şi slava Moldovei.

Cei de faţă au dat glas de mărire pentru înţeleptul Voievod şi sfatul de taină s-a mântuit cu ştiinţa că cele

vorbite rămân între pereţii casei; un cuvânt rostit afară aducea căderea capului.

Treaba făcută de Ştefan cu atâtea veacuri în urmă, cei de azi o numesc bătălie de încercuire şi, uneori, fac greşală să o socotească un nou meşteşug războinic.

14.6. ŞTEFAN VODĂ ŞI TOLPA

Se zice că în vremea lui Ştefan-Vodă era pe lângă curtea domnească un ţigan, Tolpa, care era deştept, glumeţ şi totodată foarte prefăcut.

Într-o zi, venind nişte oameni de la ţară ca să se jeluiască înaintea domniei pentru nedreptăţile din partea pârcălabului lor, întâmpinară tocmai când avea să intre în curte, pe ţiganul Tolpa.

– Ce vreţi voi, oameni buni? întrebă ţiganul.

– Avem să vorbim oarece cu Măria-Sa Vodă. Acasă-i? întrebară cei veniţi, socotind că cine ştie ce domn mare îi acela cu care vorbesc.

– Acasă! Dară ce aveţi voi să vorbiţi cu Măria-Sa? Nu puteţi să-mi descoperiţi şi mie tainele voastre? Eu v-aş putea foarte mult ajuta, deoarece şi eu sunt unul din cei mai mari sfetnici ai Măriei-Sale!

Românii veniţi, necunoscându-l cine-i şi văzându-l aşa de vorbăreţ, i se încrezură ţiganului, gândind că ceea ce le spune îi adevărat şi-i istorisiră taina lor, adică cum că pârcălabul îi asupreşte din cale-afară, cum că li se ia bir peste măsură, ba încă pe lângă aceea mai în

toate zilele îi batjocoreşte, îi bate şi-i chinuieşte fără milă şi fără vo pricină. Iaca de ce au venit ei să se jeluiască lui Măria-Sa Vodă!

– Oameni buni! zise Tolpa, nu purtaţi nici o grijă; întoarceţi-vă pe-acasă în voia cea mai bună, că eu vi-s omul!... Voi vorbi cu Măria-Sa. Lasă dacă v-a mai asupri şi bate pârcălabul vostru, de astăzi înainte.

Românii îl ascultară şi se întoarseră bucuroşi spre case.

Tolpa, după depărtarea lor, caută un prilej bun să intre la Măria-Sa, în odaie.

Într-o zi, Ştefan-Vodă era voios.

Ştiindu-l atunci numai singur în divan, Tolpa intră deodată la dânsul înnuntru, plângând şi ţinându-se cu mâinele de cap.

– Ce-ţi este ţie Tolpo? Ce plângi? îl întreabă Vodă, văzându-l văietându-se şi ţinându-se cu mâinele de cap.

– Mi-a tras popa o palmă, Măria-Ta!

– Pentru ce?

– Pentru că n-am ştiut pe *Tatăl nostru.*

– Ei tu păgânule! îi zise Ştefan-Vodă mânios, tu să nu ştii *Tatăl nostru?* Păcat că n-am ştiut eu asta mai demult, că de-atuncea te-aş fi alungat de la curtea mea!... Mă, dar ce eşti tu? Păgân? Turc? Tătar? Ori ce liftă rea? Să nu ştii tu Tatăl nostru? Stai numai!...

– Ba îl ştiu, Măria-Ta, da-l greşesc într-un loc.

Spune-mi-l dar!

– Tatăl nostru carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele tău, vie împărăţia ta...

– Mai departe!

– Aici am uitat o vorbă.

– Fie-n voia ta... zi acuma mai departe!

– Fie în...

– Fie în voia ta... Zi o dată de la început că iarăşi ai uitat!

– Tatăl nostru carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele tău, vie împărăţia ta, fie în!...

– Fie în voia ta!... Măi, da ce bătut cu leuca!... Un cuvânt să nu-şi poată însemna! Zi încă o dată de la început şi ţine minte: fie în voia ta!

– Tatăl nostru carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele tău, vie împărăţia ta, fie în...

– Na, să mai ţii minte! Zi mai de multe ori: fie în voia ta.

– Fie în voia mea, fie...

– Nu aşa! ci în voia ta, adică a Celui de sus, a lui Dumnezeu şi nu într-a ta, prostule şi năucule!

– Ei! Fie! D-apoi, dacă uit!

– Apoi nu uita, că doar nu ţi-i dogit capul!

– Şi ca să nu uit, Măria-Ta, scrie-mi vorbele acelea pe-o hârtie şi te iscăleşte, ca aşa să-mi poci aduce aminte totdeauna, când oi lua hârtia în mână.

Ştefan-Vodă nici visând gândurile ţiganului, luă o hârtie albă, curată şi scrise: „fie în voia ta“, apoi se iscăli mai dedesupt: Ştefan-Vodă, şi i-o dete ţiganului, ca să nu-l mai supere...

Tolpa, bucuria lui... Ia hârtia în mână şi ieşind din divanul domnesc, îndată a şi pornit la ţară, anume către satul acela de unde erau românii ce au fost venit la

domnie să se jeluiască pentru asuprirea peste măsură din partea pârcălabului.

Ajungând el în satul acela, dete poruncă să se strângă toţi sătenii la un loc, dimpreună cu dânşii şi pârcălabul, căci vine de la curtea domnească şi le aduce o vorbă de la Măria-Sa Vodă, pe care fiecine trebuie s-o asculte şi s-o împlinească...

După ce s-a strâns tot satul, dimpreună cu pârcălabul la un loc, Tolpa, vârându-se în mijlocul oamenilor şi puindu-se în faţă cu pârcălabul, pe carele a început mai întâi a-l mustra înaintea satului întreg pentru neomenia lui cu sătenii şi cu toţi românii de prinprejurul acela, apoi arătându-i iscălitura lui Ştefan-Vodă îi zise:

– Vezi ce este scris aici?

– Văd: fie în voia ta, răspunse pârcălabul, dar eu nu ştiu ce să însemneze aceasta.

– Nu ştii?... bine! Lasă că ştiu eu! strigă Tolpa furios, şi atunci, pe loc, porunci oamenilor să-l întindă jos înaintea oamenilor şi să-i măsoare vo 50 de beţe bune şi pipărate, zicând:

– Iscălitura Măriei-Sale porunceşte să pedepsim pe toţi aceia ce nu ştiu de omenie şi asupresc pe fraţii lor din cale-afară şi fără vo dreptate!...

Pârcălabul era nevoit să sufere bătaia, crezând că aşa a poruncit Vodă.

El însă era unul din cei mai credincioşi, mai supuşi şi mai plăcuţi domniei, şi ştiind aceasta se mira foarte mult cum de-a făcut Ştefan-Vodă să poruncească să-l bată ţiganul Tolpa înaintea sătenilor, mai cu samă nefiind cu nimic vinovat.

La vo câteva săptămâni însă după ce a fost bătut, având treabă numaidecât să se ducă la curtea domnească, se duse şi ajungând intră la Măria-Sa.

Ştefan-Vodă, bucurându-se de sosirea lui, îl primi cu aceeaşi prietenie şi inimă bună, ca şi mai înainte.

Pârcălabul s-a mierat mult de primirea asta bună.

Pricepând atunci că nu poate să fie ceva rău la mijloc, că trebuia să-l fi pus cineva la cale şi de aceea poruncise ca să-l pedepsească, îl întrebă pe Vodă:

– De ce-ai poruncit, Măria-Ta, lui Tolpa ca să mă bată înaintea sătenilor mei, că doară n-am făcut nimănui nici un rău?

Ştefan-Vodă, uitându-se lung la dânsul, mierându-se şi el de vorbele pârcălabului, îi zise:

– Ce spui?...

– Ce spun?... d-apoi iaca cum şi iaca cum, şi începu a-i povesti toată istoria cum s-a întâmplat.

– Ei, mişelul! zise Vodă mânios, de aceea mi-a spus el să mă iscălesc eu la cuvintele ce nu le ştia din *Tatăl nostru,* ca să aibă cu acea iscălitură putere să te bată!... Aşa-i treaba? Lasă că mi ţi-l-oi învăţa eu!

Ştefan-Vodă se făcu foc; porunci curtenilor să-l prindă pe Tolpa şi să-l spânzure.

Tolpa însă, când istorisea pârcălabul lui Vodă şi când Vodă porunci să-l prindă şi să-l spânzure, stătea la uşă şi asculta toate, şi cum a auzit aceasta, îndată s-a făcut nevăzut, ascunzându-se în grădina domnească care era foarte mare, ştiind că acolo nu va da nimeni de dânsul; iar trecând mânia domnului, poate să scape cu viaţă.

În zadar l-au căutat curtenii să-l prindă, că Tolpa nu era nicăieri. El, bietul, de spaimă şi de frică c-a să-l spânzure, s-a fost ascuns în grădina aceea, aşa că nici ziua mare cu lumina nu-l puteau afla, de l-ar fi tot căutat.

Mai spre sară, fiind o zi frumoasă şi călduroasă, ieşi Ştefan-Vodă singur prin curte şi se duse la plimbare prin grădina domnească, tocmai în partea aceea unde era Tolpa ascuns. Ţiganul văzând de departe că vine Vodă, se sui iute într-un măr şi se legă cu brâul ce era încins peste mijloc, de un crac, lăsându-şi apoi picioarele să spânzure în jos, iar o aţâşoară ce-o avea asemenea pe lângă dânsul, o legă de altă creangă, deasupra capului său.

Văzându-l aşa, Vodă zise a milă:

– Zău că-mi pare rău de sărmanul Tolpa. Bietul, de bună samă, auzind că am poruncit să-l omoare pentru că a bătut pe pârcălabul, s-a spânzurat el singur, nemaiaşteptând pe alţii.

Tolpa numai trăgea cu urechea.

– Dacă ar fi viu, eu l-aş ierta...

– Fie în voia ta! strigă Tolpa sărind jos şi îmbrăţişând picioarele Măriei-Sale.

– Fie în voia ta! Bine că măcar de frica spânzurătoarei ai învăţat *Tatăl nostru!* zise zâmbind de râs Ştefan-Vodă. Atunci m-ai prins cu iscălitură, acum cu vorba, dar altădată nu mai scapi nici cu voia ta, nici fără de voia ta...

Era şăgaci Ştefan-Vodă şi-i plăcea şi şăgile altora, dar între o şagă şi o altă şagă ţinea la mijloc câte nouă fulgere şi vai de acela pe care îl nimerea, printre şăgi, săgeata mâniei domneşti!

14.7. DREPTATE PENTRU NEVOIEŞUL CINSTIT

Încă de pe vremea lui Alexandru Muşatin cel Bun, avea fiinţă prisaca domnească de la Bohotin, loc însorit, între păduri şi livezi, lângă şleahul cel mare care duce de la Iaşi la Galaţi, pe valea Prutului.

Bătrânii bohotineni spun că aflându-se Ştefan cel Mare în cercetarea vrerilor norodului din acea latură a Moldovei, au ieşit prisăcarii la cinstitul judeţ al Măriei-Sale, jeluindu-se că unul a furat un stup.

– Unde se află furul ? a binevoit să întrebe Măria-Sa.

– De faţă, slăvite Doamne! a slobozit răspuns făptuitorul.

– Grăiesc drept stuparii?

– Drept.

– Şi cum de ai cutezat să furi sub domnia mea?

– De amar şi nevoie, Măria-Ta!

– Ce fel?

– Soţia mea a căpătat stricăciune şi neputinţă în mădulare. Cei vechi m-o sfătuit s-o înţepe cu venin albinele întru tămăduire; câte douăzeci la trei zile, iar eu albine n-aveam şi altcum nu găseam.

– Adevărat grăieşte ori ba, oameni buni?

– Adevărul curat, Măria-Ta.

– Dacă aşa stă treaba, să fie iertat, că amarul vieţii l-a silit să se nelegiuiască.

Aşa că i s-a dus vestea-n lume de treaba asta.

14.8. ŞTEFAN CEL MARE ŞI HATMANUL

Se zvonise în ţară că vin ungurii să ne prade şi să jăcuiască biata ţară. Şi vorba ceea: „vorba rea merge ca plumbul“, aşa că a ajuns, în pripă, până la urechea lui Ştefan.

Când a auzit el de una ca asta, nu s-a încrâncenat de loc, ci îndată a trimes pe hatmanul lui Peştiovici, om credincios şi cu multă trecere, ca să iasă în pripă înaintea ungurilor, să le taie pofta de prădăciuni şi să-i alunge-napoi pe unde-au venit.

Peştiovici, îndatăş mare, a pus pe cale oastea, a trecut degrabă Siretu şi a apucat cu oştile către munţi, gândind că i-a strâmtori cumva şi să le tragă ungurilor un pui de bătaie de să le meargă peticile.

Ş-au mers până ce-au ajuns la un boier mare, bogat şi înţelept, căruia îi dăduse Ştefan multe moşii, pentru slujbele ce făcuse ţării şi lui Vodă.

Dar boierul acesta de o bucată de vreme nu se prea înţelegea cu Vodă, ci mai pe lesne se înţelegea cu duşmanii lui Vodă.

Cum a ajuns Peştiovici aici, a poposit cu oastea şi hatmanul a tras la boier.

Boierul se înţelese din bună vreme cu ungurii, că de i-a trimete Ştefan vo ştire şi de-a veni pe la dânsul, el să facă ce-a face şi să ungă ochii hatmanului, cu daruri şi cu pocloane oricât ar fi de scumpe, numai să izbutească şi ungurii să bată pe neînvinsul Vodă al Moldovei, căci cu puşca şi cu lupta făţiş nu se bizuia c-or fi viteji.

Dar socoteala de acasă, nu să potriveşte cu cea din târg!

Cât s-a muncit boierul, şi cât s-a năcăjit ca să-l celuiască pe Peştiovici, de nici că-l putea; până nu i-a dat bani de aur, de s-a preaîndestulat. Că nu degeaba zice românul: „Banu-i ochiu dracului“, ş-a apucat a face cu ochiul, toate le-ai dat pe una şi nici aceea nu-i bună.

Şi cum era pe vremea secerişului, Peştiovici a dat poruncă la toată oastea să lese puştile la o parte şi să deaie boierului o clacă de secerat, căci cele ce s-au zvonit nu-s adevăruri.

Ostaşii lui nu s-au pus pe pricină, ba încă le părea bine la o samă, ca i-a păzit Domnul de prădăciuni şi câte stricăciuni şi unde, măi tată, s-au dat flăcăii noştri la secerat, că cum ştiau să poarte cu ghibăcie puşca, aşa ştiau să poarte şi secera şi coasa şi plugul, căci acestea erau jucăria românului şi uneltele de trai şi vitejie.

Boierul, pe de altă parte, a luat puştile şi s-a apucat binişor de le-a descărcat pe toate, şi hatmanul nici cu spatele nu ştia de treaba asta.

Hăt pe urmă, boierul s-a făcut a ieşi şi el la clăcaşi care să purtau şi aici voiniceşte.

Unii secerau de nu le zăreai mâinile, alţii legau snopi cât ai clipi din ochi, alţii făceau clăi mari cât ai bate-n palme, alţii trăgeau câte un cântec de voinicie de te lua fiori, mă rog, era o treabă şi un chef de-ţi curgea ochii la ei, şi nu te-ai mai fi deslipit de dânşii.

Hatmanul, într-o vreme, îşi aruncă ochii în zarea dealului de către munţi şi când colo ce se vadă? Ungurii veneau cât puteau în goana cailor asupra săcerătorilor.

Ostaşii noştri, fără zăbavă, iau puştile şi fuga înaintea ungurilor, dar când să deie foc, pace! iar ungurii

pătuleau la pământ oastea moldovenească de te lua groaza.

Nu multă vreme a trecut la mijloc şi ungurii au împrăştiat pe moldoveni şi s-au dat la prădat şi jăcuit până când s-au săturat şi pe urmă s-au dat cu toţii pe petrecut, făcând chef şi bucurie.

Ştefan cel Mare a auzit de scârba asta şi îndată a trimes alte oşti şi cu ajutorul lui Dumnezeu i-a bătut pe unguri, de numai hoituri de-a lor era pe unde săcerase oastea noastră şi câţi au mai rămas teferi, n-au ştiut pe unde au trecut munţii în ţara lor.

Oblicind Ştefan că Peştiovici a fost nechibzuit şi lacom de aur, a poruncit ca în faţa lui, să-i toarne aur topit pe gât ca să se sature în veci şi pururea de aur, dacă n-a vrut să se sature de vitejie, după cum îi dat românului.

14.9. MAI MARE DECÂT VODĂ

Σ-a fost războit Ştefan-Vodă de-a valma cu oştenii mai multe zile numai să scape ţara de urgia păgânului. Şi nu i-a fost munca în zadar căci duşmanul răzbit de oastea moldovenească şi-a luat tălpăşiţa şi peaici ţi-e drumul. Vorba aceea: fuga-i ruşinoasă dar e sănătoasă.

După atâta trudă ar fi vrut şi Vodă să aibă o noapte de ticnă sub un acoperământ creştinesc şi de aceea a chemat pe-un boier de credinţă şi l-a trimis într-un sat din apropiere să-i caute o gazdă.

– Dar vezi să fiu eu mai mare în casa aceea! a adăugat la urmă Ştefan-Vodă, surâzând pe sub mustaţa-i groasă.

– Aşa voiu face, Măria-Ta! zise boierul plecându-se cu umilinţă.

Nu târzie vreme boierul porni în goana calului, aşa că îndată se pierdu în zare. Dar cu cât se depărta de tabără, cu atât contenea din mers până ce calu-i abia mai păşea pe cărăruşa îngustă şi cotită.

Trebuia să îndeplinească porunca lui Vodă şi încă fără greş căci cu Măria Sa nu era de şăguit. Ferit-a sfântul să-l fi mâniat, că apoi foc şi pară! Şi de aceea a contenit, lăsându-se în voia gândurilor: „Gazdă mai bună ca boierul din sat nici că se mai poate... Dar dă, ştiu eu... Dacă el o fi umblând cu gânduri ascunse asupra domniei?... Şi numai asta trebuie să fie căci ce-a putut să înţeleagă Măria Sa când o zis: Să fiu eu mai mare!...

O întoarce în felurite chipuri doar l-a tăia capul ce să facă să fie bine. Calul, lăsat în voie, apuca din când în când câte o gură de iarbă că se găsea, slavă Domnului, cu îmbelşugare pe marginea drumului. A mers aşa o bucată, când deodată, faţa boierului se însenină, dovadă că-i venise în gând ce avea de făcut. Struni calul dându-i pinteni şi apucă în goană să ajungă mai degrabă în sat, căci acum nu era departe. Cât ai scăpăra, a şi fost la marginea satului. Soarele era pe la toacă.

La cea dintâi casă, boierul strigă la poartă. A ieşit femeia.

– Acasă ţi-e gospodarul, nevastă?

– Acasă! răspunse femeia îngânând vorba.

– Spune-i să vie oleacă afară că are să vorbească cu mine!

În vremea asta omul, auzind că-l cheamă, n-a mai aşteptat poftă şi a ieşit.

– Plecăciune, boierule! Cum e porunca?

– Porunca e asta: să te pregăteşti căci Ştefan-Vodă, mândrul nostru domn, vra să găzduiască în astă noapte la tine.

– Se poate una ca asta? au zis deodată bărbatul şi femeia, deoarece nu le venea a crede.

– N-am venit să mă joc de-a pâcâlitul.

– Dar iar m-oi întoarce şi-oi zice: se prea poate, bărbate! Ce nu vezi că Măria Sa Vodă Ştefan mai mult spre norod se abate? Hai să ne pregătim! Ce stai parcă eşti de piatră?

– Apoi spune Măriei Sale să vie sănătos!

Boierul, după aceea, întoarce calul, şi porni înapoi spre tabără.

Ce mai pregătire la casa omului! Şi n-avea dreptate? Doar stăpânul ţării trebuia să vie la el. În scurt, toate erau rânduite: ograda măturată iar de la uşă până la poartă, aşternute lăicere nouă-nouţe, scoase atunci pentru întâia oară din clitul de pe ladă.

D-apoi în casă! Adevărat: sfântă-i femeia şi binecuvântată-i mâna ei!

Într-o mică de ceas schimbase totul de nici să mai cunoşti: scuturat de să nu găseşti un fir de colb, iar pe păreţi stau bătute scoarţe cu fel de fel de alesături, chimposăte de dânsa încă de când era fată mare. De jur împrejurul casei, păretarii în felurite feţe se întreceau cu

lăicerele de pe laiţă. După ce-au mântuit cu dereticatul, gospodarii s-au apucat să înjghebe şi de ale gurii. Vestea că vine Vodă se răspândi ca fulgerul în sat. Lumea a început a curge care încotro. Vedeai moşnegi şi babe gârboviţi de povara anilor ce-i purtau în spate, cu nepoţei de mână, grăbind pasul ca şi cei mai tineri, ca să fie şi ei de faţă la venirea Măriei Sale.

Cei ce veneau de la muncă uitau de casă şi se opreau şi ei. Mai mare dragul să priveşti: mulţime multă de oameni, iar pe deasupra capetelor străluceau coasele în bătaia soarelui. Puteai să juri că e o oaste ce aşteaptă să-i vie căpitanul.

Soarele sta mai să scapete după dealuri, când iată că se arată în zare mare alai. Fiecare ar fi vrut să vadă mai bine ce-i: copiii se înălţau în vârful degetelor, bătrânii puneau mâna dreaptă streaşină la ochi.

– E Vodă!

– E Ştefan-Vodă!

– Viteazul nostru domnitor! Vodă! Vodă! sbucni mulţimea.

Pornesc cu toţii înainte, încet-încet alaiul s-a apropiat.

Odată, ca un singur glas răsună:

– Ura! Ura! Trăiască Ştefan, viteazul nostru domnitor! Ura! Ura!

În depărtare, văile şi pădurile răspund: ura! ura!... de parcă şi firea se bucură de venirea domnului.

Soarele asfinţise. Sătenii s-au împrăştiat pe la casele lor. Doar câţiva copii mai stau căţăraţi pe gard, înălţându-se să vadă pe Vodă. Oamenii din casă nu ştiau cum ar umbla mai repede să pregătească cele trebuitoare

pentru oaspeţi. Vodă sta în casă, de vorbă cu boierii tot despre treburi de-ale ţării. Când era vorba mai în toiul ei, deodată se aude un ţipet de copil mic.

Tiii! uitasem să vă spun că gazda avea un băieţel. Să fi fost de vreun an, dar arăta de doi, aşa era de răsărit şi grăsuţ şi rumăn. Mă-sa îl acioase mai de cu vreme în albiuţă, colo pe cuptior. Plodanul auzind vorbă, se trezise şi o ţinea a lui înainte: ţipa cât îl lua gura.

Femeia, vrând să-l liniştească mai degrabă, i-a pus mâna la gură.

– Ce faci nevastă? zise Ştefan-Vodă. Lasă-l în pace!

– Mă iartă, Măria-Ta, dar din pricina lui nu te-ai putea stăvi în casă.

– Trebuie să-l sufăr căci copilul e mai mare în casă! a adăugat Vodă privind o clipă pe boierul ce-l trimisese să-i caute gazdă.

Apoi, uitându-se cu drag la băieţel, adăugă:

– Viteaz oştean al ţării!

14.10. MĂRIA SA ÎNDRUMĂ PE CEI TINERI

Am întrebat pe mulţi şi mulţi m-au întrebat dacă o samă de învăţăminte folosite de bătrâni în povăţuirea tinerilor au curs, o dată cu anii, către noi, tocmai de la vremea măriei sale Ştefan.

Eu altcum nu pot socoti. Aşa-s de limpezi povăţuirile şi aşa de mulţămit te afli urmându-le, că numaidecât de la Măria sa au pornit.

Ne-au spus cei vechi, că spre sfârşitul vieţii sale, măria sa Ştefan cel Mare a avut de pus la respect pe vecinul de către miazănoapte, cu care avea o răfuială mai de demult.

Încleştarea asta a fost chibzuită şi s-a desfăşurat în părţile de sus aproape de Târgul Siretului, iar oastea Lehiei a învăţat că mai nimerit lucru este să te afli cu moldovenii în prieteşug decât să-i superi silindu-i la plată cu spadă şi buzdugan.

După sfârşitul bătăliei, tinerii luptători s-au adunat, la poruncă, să ia aminte la cuvântul măriei sale Ştefan Voievod.

Şi, în vreme ce măria sa lăuda bărbăţia acestor feciori, careva dintre ei a păşit la vedere şi, cerând a-i fi iertată cutezanţa, a întrebat:

– Oare ce avem de făcut pentru ca, în zilele ce vin, să fim cu adevărat vrednici de mama noastră, Moldova?

– Ai făcut bine, cerând îndrumare, că drept şi cinstit este, cât se află omul la începutul drumurilor vieţii să cate învăţătură la cei mai vechi. După socotinţa mea, voi, cei tineri azi, puteţi năzui a fi de folos ţării, păzind poruncile cele din veac ale vieţii noastre.

– Care-s acele porunci, mărite Doamne?

Şi a rostit atunci Ştefan câteva sfaturi înţelepte, şi azi vrednice de urmat:

• Să lucrezi cu credinţă; în lucrul temeinic stă fericirea ta.

• Să ştii că nu este decât o singură fericire – munca, o singură mângâiere – datoria împlinită şi o singură biruinţă – dreptatea.

• Îndrăzneşte numai după ce ai chibzuit de vrei biruinţă.

• Nu cerca să învingi pe alţii până ce nu te-ai biruit pe tine.

• În luptă nu te avânta când nu eşti pătruns că dreptatea ţi se cuvine.

• Dă bătălia când îţi convine ţie, nu când vrea duşmanul.

• Nu judeca pe alţii înainte de a te fi judecat pe tine.

• Nu nedreptăţi, că nedreptatea te va nimici.

• Fii cumpătat în toate. Nechibzuinţa, lenevia şi lăcomia pierd omenia.

• Nu strica ceea ce nu poţi face.

• Nu zice: nu mă vede nimeni, pentru că la tot ce faci este de faţă ochiul cugetului şi sufletului tău.

• Nu lovi în simţămintele oamenilor; mintea iartă, simţirea niciodată.

• Tinere, nu uita! Îndrăzneţ te naşti, înţelept te faci.

• Să te mulţămeşti că poţi lupta pentru căutarea adevărului, chiar dacă nu-l găseşti repede şi întreg.

• Nu uita că este mult mai greu să te împaci cu oamenii decât să te certi cu ei.

• Să spui adevărul! Cine vrea să fie cu adevărat liber trebuie să înveţe a spune adevărul, pentru că adevărul întreg înseamnă libertate deplină.

• Nu dreptatea celui tare, ci tăria celui drept să-ţi fie călăuză.

• Nu eşti fericit când ai ce-ţi pofteşte inima, ci când poţi să nu doreşti ceea ce nu ai.

• Nici o forţă nu-i mai mare decât tinereţea.

• Este mult mai de folos să ai un prieten care să te critice decât zece care să te laude.

• Omul cel mai curajos este cel căruia nu-i lipseşte răbdarea.

• Adu-ţi aminte! După vorbe mari urmează fapte mici.

• Omul cel mai puternic este cel cu inima curată.

15. Mare și Sfânt

15.1.ȘTEFAN CEL SFÂNT

Nu ştiu când, dar ştiu că e mult de atunci căci moşi de strămoşii noştri se povesteşte că în ţara moldoveanului era un împărat vestit de curajos şi lăudat de oameni pentru hărnicia şi tragerea de inimă ce o avea către ţara lui.

Pe acest împărat mare şi fără de samăn, spun că l-o chemat Ştefan cel Mare.

Odată acest împărat a avut bătaie şi cu Matias căci doară şi mai demult era vrajbe şi scârbe între împăraţi ca şi astăzi, de nu mai multe. Se scârbise adecă împăratul ungurilor cu cel al moldovenilor pentru o bucăţică de pământ, care, deşi era mică, era de mare preţ.

Acea bucăţică se zice că ar fi fost doar chiar locul pe care trăim noi, someşenii. Era de mare preţ locul acesta având munţi acoperiţi cu păduri frumoase, păşuni grase şi izvoare cu ape reci ca sloiul şi limpezi ca lacrima. Apoi mai lăcomiau oamenii şi la bunătatea de păstrăvi cari se făceau minune de mari şi frumoşi.

Bucăţica asta era locul de scârbă între cei doi împăraţi. Fiecare lăcomia la ea, cum bunăoară ar lăcomi doi copii la un ou roşu. Împăratul Matias se ţinea morţiş că numai a lui trebuie să fie. Ştefan zicea că după ce el a

moştenit-o de la moşi de strămoşi nu o va da cu una cu două. Apoi frică nici nu prea avea că doară nu de flori de măr îi ieşise vestea preste ţări şi mări de viteazul vitejilor.

Ştefan nu o da, Matias nu o lăsa şi aşa vrajba era gata.

Văzând Matias că cu Ştefan nu o poate scoate la cale cu bună, o luă cu răul gândind că doară-doară îl va cuprinde frica şi îi va scoate pământul fără bătaie. Ştefan însă era tot Ştefan cel de demult, care mai nainte se bătuse cu crai, cu împăraţi şi pe toţi îi biruise.

Ştefan se duse în ţară şi, suflând în buciumu-i de aur, ce răsuna preste dealuri şi munţi, adună oaste de să te tot uiţi la ea – ştii, copii tot unul şi unul, înalţi, pletoşi şi curajoşi de nu aveau samăn pe întreaga lume. După ce le spune că s-a făcut răsmeriţă sus în vârful munţilor, colo, unde omătul nu se topeşte numa în dricul verii şi unde peştii stau în apă cum stau bolovanii, se luară cântând cântări de vitejie şi fără a lua în samă greutăţile drumului, aşa cât într-o bună dimineaţă sosiră tocmai în faţa pizmaşului care cu împăratul lor cu tot dormeau tun fiind trudiţi şi ei de drumul lung ce-l făcură.

Ştefan îi vedea cum dorm ca butucii, răsturnaţi pe sub tulpinile brazilor, dar nu le făcu nimica, căci zise feciorilor lui că nu e dreptate să omori pe pizmaşul tău în vreme ce el se odihneşte. Numai prin luptă dreaptă se vede vitejia omului(...).

– Mergeţi deci şi spuneţi pizmaşilor că a venit Ştefanul moldovenilor ca să se lupte cu ei, şi, zicând aceasta, trimise doi dintre cei mai voinici feciori ai lui ca să-i trezească.

Ungurii, auzind vestea că Ştefanul moldovenilor e lângă ei, în spaima cea mare nici nu ştiau ce să facă şi aşa buimăciţi cât de somn, cât de frică, începură a se sfădi, a se lua de grumazi şi a puşca unii în alţii. Oastea moldovenească, văzând această minune, sta şi se uita cu ochii împăinjiniţi la cele ce le vedea, crezând că numai în puterea lui Dumnezeu s-o întâmplat această minune.

Neavând cu cine să se hărţuiască, cu toţii s-au întornat iarăşi în ţară cântând şi dând slavă lui Dumnezeu.

15.2. COLACII

Se spunea cândva, de către cei mâi bătrâni, că nu mult după bătălia cea cumplită pe care au avut-o moldovenii cu turcii la Războieni, s-a întâmplat să treacă Ştefan cel Mare printr-un sat din apropiere tocmai când trebuia să fie dus la groapă un om sărman.

Nici nu intrase bine domnul pe uliţa mare a satului, că şi auzi dintr-o latură cântare de îngropăciune şi ison de dascăl.

Ajunse apoi în dreptul unei bătături sărăcăcioase, împrejmuită cu un gard încropit numai din câteva leaturi de brad, legate cu curmeie de coajă.

Într-o margine a ogrăzii – prin care nu te puteai încurca nici de niscaiva acareturi şi nici batăr de vreun picior de orătanie – se aflau, abia ridicate cu-o palmă deasupra pământului, bârnele afumate ale unei căscioare cu acoperiş prăvălit din şindrilă. Prin găurile goale

ale ferestrelor se auzeau acum şi mai desluşit cântările slujbei, căreia oamenii îi zic şi *citirea stâlpilor.*

Se vede treaba că răposatul fusese lipsit în viaţa lui nu numai de avere, ci şi de neamuri.

Fiindcă, atunci când a intrat domnul în odaie, l-a găsit pe cel adormit întru veci înconjurat doar de slujitorii bisericii. Încolo, nici ţipenie de bărbat, femeie sau copil, care să-l jelească ori barem să se fi adunat pentru a-l însoţi la groapă, după cum cere obiceiul din veac statornicit între nişte buni pământeni...

Încă de la intrarea în bătătura casei apucase Ştefan să vadă că prapurii rezemaţi de streaşină erau lipsiţi de podoaba ştergarelor ce li se înnoadă după firească şi bună cuviinţă.

Nu se aflau pregătite nici pomenele, ori măcar colacul cel mare de prinos, care, tot după vechea rânduială, trebuie să se afle dimpreună pe targa de lemn, înaintea năsăliei, de asemeni petrecându-l pe răposat în ultima călătorie pe faţa pământului.

Iar când a mai aflat Vodă de la preot că bietul om se purtase cu vrednicie în lupta de la Războieni, iar nevasta şi feciorul îi pieriseră tot în pârjolul din acel an crâncen, tare s-a mai cătrănit în sinea sa văzând nedreapta uitare în care fusese lăsat mortul de către megieşii săi mai avuţi!...

Dar nu a spus Ştefan nimic altceva, decât că a prins a se îngriji de toate cele trebuitoare.

A dat poruncă mai întâi de s-au cumpărat degrabă nişte năframe frumos lucrate, de pus la prapuri şi la lumânări. Apoi a trimis de s-au făcut colăceii de pomene

şi prinosul cuvenit a se împărţi după băgarea mortului în pământ.

Ba, pe deasupra, a pus domnul de s-a umplut şi un coş mare cu colaci bine rumeniţi şi împletiţi cu meşteşug de mâna unei femei cu adevărat gospodină.

Ş-apoi, când au pornit pe uliţă spre ţintirimul aflat tocmai pe un deal din cealaltă parte a satului, chiar domnitorul şi un căpitan de-al său duceau, în urma răposatului, colacii cei mândri la vedere. Unde mai pui că, fiind toate în pripă făcute şi chiar atunci scoase din cuptor, lăsau pomenele de pe targă şi din coş o aromă atât de plăcută şi de pătrunzătoare, că începuseră şi câinii să se zbată în legători!

Degrabă au prins de veste şi oamenii din sat...

Nu ştiau ei cine-i voinicul străin, căci Ştefan era în straie de oştean şi nu dăduse voie însoţitorilor să-i spună numele. Dar pomenele cele ochioase şi plăcut mirositoare au făcut o adevărată minune: nici nu ajunseseră bine cu mortul la jumătatea drumului spre ţintirim, că se şi strânsese alai de lume, care de care păşind mai smerit.

Ba unii dintre ei, cu privirea furişată tot la colaci, prinseseră de la un timp de mai vărsau şi câte o lacrimă, două, întru amintirea răposatului! Ajung ei cu toţii şi la biserică, se face slujba şi, în cele din urmă, este coborât sicriul în pământ. Sătenii se adunaseră ciotcă în jurul gropii, iar muierile se sloboziseră cu totul la plâns, de era întreg ţintirimul numai un vaiet şi-o jale...

Ştefan-Vodă îl plânse însă din toată inima pe cel dispărut şi apoi, după ce groparii prinseră a arunca ţărâna

peste sicriu, lor şi oamenilor de-au purtat prapurii şi năsălia le împărţi cu dragă inimă toate pomenele.

Celorlalţi, domnul dădu poruncă să nu li se dea nici fărâmă, pentru că nu veniseră de la început să-şi conducă la groapă megieşul, ci numai după ce au prins drag de colaci!... Şi tare s-au ruşinat gospodarii de fapta lor cea urâtă. Numai că altceva nu mai era nimic de făcut, decât să se întoarcă fiecare pe la ograda lui cu nasu-n pământ şi cu aprig jurământ să nu-şi mai uite nicicând omenia...

15.3. ŞTEFAN CEL MARE ŞI SFÂNT

Ştefan cel Mare şi Sfânt zice că nu era mare la statură, ci om mărunţăl, da-i vorba că era mare-n cap; mare la minte şi cu chibzuială; era mare în sfat şi în fapte, cum n-a mai fost altul ca el şi... poate nici n-a mai fi vodată.

Deşi era mic la stat, da era iute amarnic încât se bătea cu 30 de oameni deodată, fără să se teamă c-a fi bătut. Unii spun că era de şapte palme-n frunte.

Când l-a făcut mă-sa, ursâtorile l-au ursit că ar să fie om mare şi vestit în toată lumea, şi multe fapte bune ar să facă şi pe mulţi duşmani i-a prăpădi – după cum a şi fost – şi i-au pus numele de Ştefan.

De mic era frumos şi creştea iute, ca din apă. Încă de băieţel era ghiznovat şi unde găsea băieţi voinici se juca cu dânşii de-a buzduganul.

La 15 ani împliniţi a ucis un urs, fără să aibă ceva în mână.

Când rătăcea prin păduri, că el umbla mult de-a vânatului, zice că un înger i se arăta şi-l scotea la drum. Acela era îngerul lui, care ţinea la Ştefan şi nici ca cum nu se dezlipea de dânsul.

Odată, când s-a fost rătăcit prin păduri, a dat peste-o căsuţă unde erau doi îngeri prefăcuţi în moşnegi şi aişti doi moşnegi l-au dăscălit cum să trăiască-n lume, cum să se poarte înţelepţeşte şi să facă fapte mari pentru cinstea neamului şi a ţării. Ş-aici a stat Ştefan în credinţa şi frica lui Dumnezeu, mai mulţi ani de-a rândul, până centr-o vreme ducându-se el prin pădure, numai ce vede o pasăre măiastră, care nu era decât un înger prefăcut, şi pasărea a prins a grăi lui Ştefan, ca să se-ntoarcă în ţară. Ştefan se duce la moşnegi, le spune ce i-a zis pasărea şi bătrânii îl blagoslovesc dându-i drumul.

Când a ajuns domn în ţara Moldovei, după cum au ursit ursâtorile şi aşa a vrut Dumnezeu, apoi de-atunci a fost vai şi amar de duşmanii ţării şi de păgânătate! Câţi căpcâni şi câte lifte au venit prin ţară la noi, pe toţi i-au făcut praf şi cenuşă, că era viteaz în război şi cu dânsul erau toţi voinicii lui viteji, tot unul şi unul.

Când se lupta Ştefan-Vodă în bătălie, totdeauna în dreapta lui era un arhanghel cu o sabie de foc şi piereau vrăjmaşii câte zece paşi înaintea lui Vodă, fără ca cineva să-i fi pălit ori puşcat; vezi că piereau de sabia cea de foc a arhanghelului. De aceea şi Ştefan cel Mare şi Sfânt făcea biserici şi mănăstiri lui Dumnezeu şi Dumnezeu era tot în ajutorul lui şi nu-l părăsea.

Orişicine îndrăznea şi se scula asupra lui, el îl învingea şi-l făcea să poarte frica un timp îndelungat, că era omul lui Dumnezeu, smerit, îndurător, cu dreptate şi totdeauna de câte ori avea să poarte război cu vun duşman, nu se pornea de-acasă până nu însura 24 de flăcăi şi mărita 24 de fete, dându-le tuturor averi şi făcându-i pe toţi gospodari.

Afară de asta, nu se pornea niciodată la război până nu alegea mai înainte un loc oareunde, de mănăstire, ca întorcându-se de la război, biruitori şi deplin sănătoşi, să zidească mănăstire pe locul acela.

El a alungat pe turci de pe aici şi noi se cuvine să batem matane şi să rugăm pe Dumnezeu pentru hodina sufletului lui, că ne-a scăpat de duşmani...

Pe cât era de vrăjmaş (amarnic) în vreme de război, pe atâta era de bun şi blând şi cu dreptate, în vreme de pace. Celor săraci le da bani şi moşie; tot aşa şi celor viteji şi cu credinţă către domn. Celor năpăstuiţi şi asupriţi le făcea dreptate, aşa că-n ţara lui era numai belşug şi toate cele de mulţămită.

Ştefan-Vodă cununa, boteza şi petrecea la cumătrii alături cu ţăranii, laolaltă, şi striga ca sub cetatea Neamţului:

„Gioacă nurcă
Lângă burcă
Şi papuc lângă opincă".

Singur Ştefan-Vodă era gospodăros având podgorii vestite în Cotnari şi la Ştefăneşti, şi pe lângă toate curţile

şi la moşiile lui erau gospodării ca acelea, că nu mai aveau păreche.

Doamnele lui erau bărbătoase şi gospodăroase, mă rog, erau vrednice de însuşirile lui cele vitejeşti şi înţelepţeşti. Ele îl întovărăşau de obşte, nu numai în vremi liniştite, dar şi în vremi grele, cum era în vreme de război, ori în alte cumpeni şi necazuri. Şi cu vorba şi cu fapta, îndemnau şi alinau pe năzdrăvanul lor soţ cât şi pe vitejii ostaşi ai nebiruitului domn.

* * *

Lumea crede că Ştefan cel Mare şi Sfânt n-a murit, dar s-a-nălţat la cer, cu trup cu tot, ca să-şi deie samă de faptele lui bune şi creştineşti.

Sufletul lui Ştefan cel Mare, după ce-a ieşit din cinstitul său trup, întâi era vânt şi pe urmă se prefăcu în chip de hulub, zburând afară din curţile domneşti şi s-a pus pe streaşina casei celei mai frumoase din târgul acela.

Acolo, sufletul lui cunoştea faptele cele bune ale lui Ştefan, de aceea l-a vestit Dumnezeu ca să zboare către cer unde are locul de hodină.

În rai, sufletul lui Ştefan stăpâneşte toate sufletele câte-s acolo şi în iad; şi mai are puterea de a descoperi şi a omorî pe hoţii care fac moarte de om.

Când a murit Ştefan cel Mare, trei zile şi trei nopţi i-a ars lumânare la mormânt, fără ca s-o fi pus cineva acolo şi nimenea nu o putea s-o stângă.

După moartea lui Ştefan cel Mare, când mai aveau moldovenii bătălii, el ştia din mormânt şi începea să plângă. Şi cum începea cu plânsul, îndată încetau cu bătăliile şi era pace.

Mormântul lui îi la mănăstirea Putna din Bucovina şi câtă vreme a sta el în mănăstirea asta, Bucovina n-ar să fie supusă altei naţii.

Duhul lui Ştefan-Vodă umblă când şi când pe pământ, mai ales când naţia noastră-i în cumpănă mare. Aşa, zic că la 77, când a fost bătălia cu turcul – la Plevna – Ştefan, când a văzut că se strânge lume din munţi şi din câmpii să pornească la război, el s-a sculat din mormânt şi duhul lui a cârmuit şi a povăţuit oştirea noastră, de-a făcut pe turci să mai simtă o dată trecând printr-înşii spaima de altă dată.

Ş-aşa, dacă nu era duhul lui, te miera de biruiam pe turc, scăpând ţara de sub stăpânirea păgânului şi să ni-o facă iar slobodă ca înainte vreme.

Peste care taberi zbura sufletul lui Ştefan, numai acelea învingeau totdeauna pe duşmani.

* * *

Ştefan cel Mare şi Sfânt ar să-nvie înainte de învierea cea de obşte, călare pe calul lui şi cu sabia în mâna dreaptă, ţîind-o drept în sus, dar atunci trebuie să fie mare necaz pe neamul nostru. Alţii zic că duhul lui are să se întrupeze în alt trup omenesc.

Bucovina se va întrupa iarăşi cu ţara Moldovei, când Ştefan-Vodă a scoate-afară din mormânt vârful sabiei lui. Amu nu vra să se işte război, dar când l-a răzbi mila de traiul nostru între străini, are să scoată vârful săbiei de trei degete afară din mormânt şi are să se încaiere la război toţi împăraţii de pe faţa pământului, că atunci are să fie războiul cel mare. Locul războiului are să fie pe valea cea mare de pe apa Moldovei, la Şese Băi şi atâta

vărsare de sânge ce-ar să fie acolo, încât caii are să înoate până-n coame în sânge omenesc.

Războiul aista va fi cel din urmă, şi după aceea n-ar să mai fie hotar nemţesc între Bucovina şi România.

Atunci când a-nvia Ştefan-Vodă, ar să vadă cum ne-am stăpânit şi ne-am îngrijit bucăţica noastră de pământ, care ne-a lăsat-o mândră şi îmbelşugată şi pentru care s-a bătut el de 40 de ori, cu vitejie şi dragoste de moşie.

Toţi banii şi toate odoarele care sunt zidite în temelia mănăstirii Putna, la învierea lui Ştefan-Vodă are să-i scoată şi are să-i împărţască celor care cred faptelor lui, în legea creştinească şi în naţia românească.

Norodul aşteaptă ca altceva învierea lui Ştefan-Vodă, doară a mai curăţi ţara ... şi să deie pământuri oamenilor.

Numele lui Ştefan cel Mare şi Sfânt se pomeneşte până şi în descântece ca putere de alungat duhurile rele şi felurite boli primejdioase. Se mai pomeneşte şi-n strigături de joc, după cum se poate vedea în cântecele acestea:

„Pe vreme de secerat
Ştefan calu-a încălicat
Şi la Baia a plecat
Pe unguri de i-a secat“.

Altul:

„Ştefan, Ştefan pui de leu,
A mâncat pe locul meu;
Mâncat carne de buhai,
Şi-a bătut pe şapte crai.“

În Bucovina lui Ştefan-Vodă cel Mare şi Sfânt îi mai zic şi împăratul Ştefan.

16. Ultimii ani de viaţă

16.1. SABIA LUI ŞTEFAN-VODĂ

Se povesteşte că Ştefan-Vodă, când era aproape să moară, a luat ochiana şi s-a uitat în jos peste draga lui Moldovă, s-o vadă bine de tot şi să moară măcar cu ea în gând.

Şi cum se uita Şefan-Vodă aşa, a zărit venind asupra lui, din şepte părţi, şepte neamuri pline de duşmănie. Atunci bătrânul domn luă sabia lui ş-o-mplântă într-un părete, grăind către cei ce stăteau în preajma lui:

– Dragii mei, de-a veni vrăjmaşul şi va cere să vă supuneţi lui, spuneţi-i că-ngenuncheaţi, numai şi el să-şi arăte puterea dacă-i vrednic să fie stăpân. Şi el va întreba, cum? Iar voi să-i răspundeţi: „să scoateţi sabia asta împlântată de Ştefan al nostru pe patul morţii“.

Şi Ştefan a murit!

Duşmanii au sosit pe rând şi au dat cu ochii de sabie, şi-au aflat de istoria ei şi şi-au încercat puterile, dar ca s-o scoată, pace!...

Şi de asta n-a fost Moldova în veacuri cotropită.

16.2. PROROCIILE LUI ŞTEFAN-VODĂ CEL MARE

Ştefan cunoştea tare bine firea şi tăria fiştecărui popor. Şi când i s-a apropiat sfârşitul, porunci să-i facă o ladă de fier, cu încuietoare pe dinăuntrul (cu broască). Apoi făcu el o hartă mare, care cuprindea ţările tuturor naţiilor din Europa şi pe fiecare ţară însămna soarta poporului ce-l aştepta; adică, dacă va fi slobod ori nu şi anume cărui popor are să fie supus.

După ce a făcut asta, încuie lada şi porunci s-o îngroape în Suceava; cheia o aruncă.

Toate neamurile cică ştiu de această hartă, dar li-i frică să dezgroape lada, căci se tem de noroadele cele slobode: poate îs sorocite să fie supuse; iar cele supuse să fie slobode. Şi de-ar fi aşa, atunci s-ar stârni războaie crâncene. De-aceea mai bine lasă lada îngropată.

16.3. CEA DIN URMĂ VOINŢĂ

Deci, când fu aproape a se pristăvi, chemă la dânsul pe mitropolitul ţării, pe toţi episcopii, boierii şi mai-marii oastei şi le zise cu limbă de moarte, stând pe patul durerilor:

– V-am chemat aici, boieri dumneavoastre şi sfinţilor părinţi, să vă spun cea din urmă a mea voinţă, şi vă jur pe viul Dumnezeu şi pe preacinstita maica lui, să urmaţi întocmai. Toţi ştiţi câte vijelii am întâmpinat în viaţa

noastră cât am fost cu toţii. După moartea mea să duceţi hăul şi greul delăduirei cu înţelepciune, cu frica lui Dumnezeu şi cu dreptate.

Oastea să fie totdeauna gata a înfrânge încălcările şi a călca în picioare toate uneltirile unora şi altora, zdrobind pe uneltitorii de rele. Crucea să fie ţinută sus, şi aprig război să daţi necredincioşilor ce se închină la lună. Când va fi şi va fi, mai bine să vă învoiţi cu turcul, decât cu cei ce se numesc pe sine creştini, iară inima lor e roasă de eresuri şi de pângărăciune.

Când însă şi turcul se va întinde mai mult, atunci mai bine să pieriţi cu toţii până la unul luptându-vă, decât să cădeţi robi. Cârmuitor mai bun decât fiul meu Bogdan, nu veţi găsi. Pe el dară să-l alegeţi în locul meu să vă fie domn. Mitropolitul şi toată adunarea jurară că aşa va fi.

A doua zi trebuia, după voinţa marelui Ştefan, ca încă în viaţă fiind el, să se facă alegerea de domn. Se adunară deci, boierinaşii, isnafurile, oastea şi boierii cei mari în Câmpul Dreptăţii, ca să aleagă, după datinile străbune, pe domnul lor. Unii ziceau una, alţii alta, şi aşa se ciorovăiau ei acolo.

Când, ajungând la urechile bătrânului domn, împărecherile dintre noroade şi cum unii din boierii cei mari bagă zâzanii şi dihonia în popor, porunci la patru slujitori să-l ducă cu pat cu tot în Câmpul Dreptăţii. Cum ajunse acolo mulţimea tăcu molcum. Atunci se ridică Ştefan de pe pat, cum putu, îl ţinură doi slujitori, iară el, abia răsuflând, zise:

– Era să mor, oameni buni, şi era să rămâie nişte boieri nejudecaţi şi fără să le fac dreptate.

Porunci apoi să vie la faţa locului doi boieri. Aceştia, când se văzură de faţă cu domnul lor la ceasul morţii sale, o sfecliră. Se vede că ştiau ei ceva. Atunci Ştefan zise unuia:

– Tu ai pierdut steagul în bătălia de la Cosmin.

Apoi, uitându-se la celălalt, iarăşi zise:

– Tu scriai cărţi viclene pe la străini, îndemnându-i să cotropească ţara. Să li se taie capetele aici, în vileag.

Porunca domnului se îndeplini numaidecât.

Pasămite aceşti doi boieri erau căpeteniile zavistioşilor şi îndemnătorii poporului să nu asculte de graiurile domnului lor.

După ce duse pe Ştefan cu patul lui înapoi la palat, alegerea se făcu după pofta inimii sale. Apoi peste două ore, închise ochii pentru vecie, la anul 1504 de la naşterea lui Christos şi 7012 de la zidirea lumii, într-o marţi, 2 iulie, domnind 47 de ani, două luni şi trei săptămâni şi zidind 44 de mănăstiri si biserici.

17. Fost-au acestu Ştefan Vodă...

17.1. CINE A FOST ŞTEFAN CEL MARE?

Spun că Ştefan-Vodă era un om mărunt la stat, iute la căutătură, aprig la mânie, viteaz mare la război, însă şi foarte chibzuit, biruind pe neprietenii lui nu numai cu oştile, ci şi cu înţelept meşteşug.

Aşa Ştefan-Vodă, stăpân peste o ţară mică, dar având de la Dumnezeu împărţită o minte şi vrednicie fără samăn, singur i-a bătut şi i-a stăpânit în sălaşele lor.

Aşa de mare uimire a fost în lume pentru aceste războaie ale lui încât faima a ajuns în depărtate hotare, până în ţara persienească în răsărit, iar către apus, până la Veneţia şi la Roma, unde Patriarhul cel mare catolic, carele se cheamă Papa, l-a scris în carte aurită şi l-a numit: *sabia creştinătăţii.* Şi-i pomenea noroadele numele ca unui arhanghel.

Şi era nedomolit şi tare, de-l priveau cutremurându-se căpitanii şi boierii cei tineri. Iar cei de demult îl cunoşteau.

Şi leşii nu puteau sta înaintea săbiei lui şi-i spuneau: *Leul cel bătrân de la Moldova.*

Asemenea Domn nu s-arată la un neam, decât atunci când Dumnezeu şi-a întors către el mila.

17.2. RĂPIREA BUCOVINEI ŞI CHIPUL LUI ŞTEFAN-VODĂ

La Putna, un călugăr bătrân mi-a arătat locul înlăuntrul bisericii, în care stătea odată aninat portretul adevărat al lui Ştefan-Vodă. După acest portret (original), el a fost mic de stat, dar cu umere largi, cu faţa mare şi lungăreaţă, cu fruntea lată şi ochi mari, plecaţi în jos. Smad şi îngălbenit la faţă, părul capului lung şi negru acoperea umerii şi cădea pe spate. Căutătura era tristă şi adâncă ca şi când ar fi fost cuprins de o amarnică gândire... Coroana lui avea deasupra, în mijloc, crucea toată de aur, împodobită cu 5 pietre nestimate. Supt crucea coroanei urmau Duhul Sfânt, apoi Dumnezeu Tatăl, cu dreapta binecuvântând, cu stânga ţiind pământul, pe cercul de margine al coroanei un rând de pietre scumpe de jur împrejur, îmbrăcat era Vodă într-un strai mohorât cu guler de aur, iar pe gât îi atârna un egolpion din pietre scumpe şi mărgăritare. Câmpul portretului era albastru, în dreapta şi în stânga chipului, perdele roşii.

Am întrebat ce s-a făcut cu portretul adevărat (originalul)? Călugărul a răspuns, ce însuşi auzise.

Într-una din zilele anului 1777 (când ni s-a răpit Bucovina) la miezul nopţii, Buga, clopotul cel mare, a început să sune de la sine, întâi încet, apoi tot mai tare şi mai tare.

Călugării treziţi din somn se uitară în ograda mănăstirii. În fioroasa tăcere, în sunetul clopotului, ce creştea treptat, biserica se lumina de la sine înăuntru de-o lumină straşnică şi nemaivăzută. Călugării coborâră într-un

şir treptele chiliilor, unul deschise uşa bisericii... în acea clipă clopotul tăcu, şi în biserică era întuneric des. Candelele pe mormântul lui Vodă se stinseră de la sine, deşi avusese untdelemn destul.

A doua zi portretul voievodului Moldovei era atât de mohorât şi de stâns, încât pentru păstrarea amintirei lui, un călugăr, ce nu ştia zugrăvi, a făcut chipul (copia) ce este şi astăzi.

Aprinde-se-vor candelele pe mormânt? Luminase-va vechiul portret?

17.3. LEGENDA DESPRE ŞTEFAN CEL MARE

Bunicu meu mi-a povestit despre Ştefan cel Mare, cum ne-a scos de la turci. Eu l-am întrebat pe bunicu:

– Bunicule, cu ce arme a bătut el turcii?

– Armele celea pă timpuri care erau, era o pădure scurtată, nu de tot căzută, şi când trecea turcii, el îi dădea brânci, un om de-al lui, un ostaş de-al lui îi dădea drumul şi cădea patru-cinci bucăţi pe turci.

El când s-a bătut cu Suleiman Paşa la Podu-Înalt, de la Vaslui, el l-a bătut pe Osman Paşa, l-a nenorocit. A scăpat cu fuga.

El s-a tras în Fundu Moldovei să se refacă. Osman Paşa s-a dus la Mahomed I sau al II-lea, i-a spus c-a pierdut războiu, l-a bătut Ştefan-Vodă. Iar Mahomed al II-lea

ce-a spus: „Ei măi, ticălosule, las-că strâng io oaste de douăzeci de ori mai mult, mă duc eu să-l bat pe Ştefan-Vodă, voi nu ştiţi să-l bateţi“.

Aşa că Mahomed al II-lea a luat armă, câtă frunză şi iarbă, ş-a plecat spre Ştefan-Vodă şi l-a găsit tocmai sus la Piatra-Neamţ, la Războieni. Acolo ostaşii lui erau în refacere. Acolo, când a ajuns Mahomed al II-lea, gata, a pus mâna, ş-a bătut oastea lui Ştefan cel Mare, pentru că nu era organizată, a bătut zece mii de ostaşi, i-a făcut praf, i-a zdrobit, i-a nenorocit.

Ştefan-Vodă a plecat cu fuga înspre cetate, ş-a spus mamii sale:

– Dă-mi drumu că mă omoară turcii!

– Nu-ţi dau drumu, că nu eşti tu Ştefan!

– Ba dă-mi, că io-s Ştefan!

– Dacă eşti tu Ştefan, te duci să faci altă trupă, să baţi pe duşman, nu ne laşi în mâna lui!

El a cârmit calu, şi-n timp cât a cârmit calu, desface liziera la cetate soţia lui şi spune:

– Dacă eşti tu Ştefan, soţu meu, ascultă un cuvânt de la mine: schimbă potcoavele de la cal cu acurile în faţă, că-ţi va fi de mare folos!

El să duce-ntr-o fumedenie şi schimbă potcoavele de la cal, cu arcurile-n faţă, ş-a plecat

Şi turcii, când îl urmăreau prin munţi, nu mai vedeau de el, că să duceau în spatele lui, nu să duceau după el.

Atuncea el merge zile şi nopţi pe crestele munţilor, munţi unde nu era nimeni, decât fiară sălbatică.

Merge acolo, undeva, pe-un munte, care se numeşte *Chiscu cu mesteceni.* Acolo, vorbeşte cu calu:

– Voitiş, suntem obosiţi amândoi şi morţi de foame. Mai poposim aici oleacă!

El în timpu ăsta, se duce ş-alege un loc de rugat, să să roage lu Dumnezeu. Scoate iconiţa din buzunar, dintre dicoraţii şi se roagă lu Dumnezeu, şi când aruncă ochii înspre cer, vede o fumeganie, pe-o mare coclaură departe:

– Ei, doamne, ce să fie acolo? Să fie turcii? Nu cred.

Atunci Ştefan-Vodă s-a sculat, a pus iconiţa-n buzunar, ş-a luat calu de frâu şi l-a bătut la gât şi calu a bătut cu picioru-n pământ, ş-a plecat amândoi, a coborât din dealu acela cu mesteceni spre Pucna. Merge la apa Pucnei, încalecă pe cal, trece apa şi dincoace de apă, în marginea Pucnei, vede o tăvălitură, un drumeag, da nu prea tare umblat.

– Ei, aicea nu-s turci, dac-ar fi turci, n-ar fi nici ţărnă, n-ar fi rămas! Ce-o să fac, o s-o iau pe cărarea asta în josu apei!

A calculat în ce parte a fi fumu. Aşa, c-atuncea el mergând pe poteca aceea mică, vorbeşte cu calu:

– Voitiş, să nu mă laşi la duşmani, cum nu m-ai lăsat niciodată! Calu nechează şi când nechează s-aude un câine. Când s-aude un câine: Hei, aicea-i băştinaş. Nu să poate să fie turci, turcii n-au câini.

În timpu ăsta se armează bine el pe cal, ca să vază cam ce-ar fi, să vază e trupă strânsă da-s turci, sau mai ştiu eu, ce-o mai fi. Şî o ia cu calu în galop, cam până la o sută, o sută cincizeci, sau două sute de metri, acolo unde să vedea câinele. Trece cu mare viteză prin faţa unui bordei, şi-n bordeiu cela, acolo era baba Vrâncioaia. Ş-acolo baba Vrâncioaia era pe prispă, torcea lână.

Ş-avea pe Prâsnea, cu capu pus pe braţele ei. Ce-i spune Prâsnea, băietu:

– Bâtă, bâtă, bâtă!

– Ce-i mamă?

– Ia uite ce-i aicea, minune dumnezeiască, trece Sf. Gheorghe c-un cal alb. Ăsta poate fi un sfânt, nu altceva.

Mergea fără să atingă calu de pământ. Între timpu ăsta, să ia câinele după el, latră de două ori şi el vede că acolo-i un bordei de băştinaş. Merge cât merge la vale şi se-ntoarce-napoi.

Câinele s-a tras înapoi şi nu să mai dădea la el.

Când vine în faţa bordeiului, la poarta babei Vrâncioaia, ce spune el acolo:

– Bună ziua bunico, bună ziua bâtă!

– Da cine eşti dumneata?

Baba a fost o babă îndrăzneaţă, că a fost atacată de turci de mai multe ori.

– Şi eu sunt om bun şi nu fac rău la nimeni.

– Dacă nu ne faci rău, vino-ncoace la bordei. Dacă ne faci rău, să nu cumva să-ndrăzneşti să vii, că vin leii mei, ca nişte zmei, c-am şapte haiduci, te mănâncă.

El ce-a făcut, a intrat pe poarta babei, şi cân-să se coboare de pe cal, baba era atentă să vadă ce face el, el s-a văitat: oleu, oleu.

– Da ce-i bâtă, cum e?

– Bunico, sunt rănit de-o hiară sălbatecă, m-am întâlnit c-o hiară sălbatecă şi gata era să mă mănânce. Dă-mi ajutor.

I-a dat ajutor. Când i-a arătat babei rana, baba a văzut că nu-i rană de hiară sălbatecă.

Baba n-a mai avut timp să să mai ducă în podu bordeiului să-şi ieie unsorile de celea făcute de ea din său de oaie albă. Ce-a făcut? A văzut rana aceia prea mare, era izbită de buzdugan. A cunoscut-o baba. A scos tină din nas şi-a uns rana baba, a luat o mână de lână din furcă şi-a pus peste rană, s-a desfăşurat de brâu ei şi l-a înfăşurat pe Ştefan-Vodă şi l-a legat la rană.

Şi după ce l-a terminat de legat, a-ntrebat:

– Te mai doare?

– Nu mă mai doare.

– Dacă nu te mai doare, hai în bordei, că poate ţ-a hi şi foame.

– Da mi-e foame, n-am mâncat de vo şapte-opt-zece zile.

– Mamă, uite ce e, te pui pe scândura asta lată!

C-aşa era atunci scândură lată. A aşternut piei de oaie şi de berbece şi s-a culcat pe patu acela.

– Cât timp te hodineşti, io o să fac o azimă-n foc, sau turtă, cum se spune la ţară. Şi când se coace, te scol.

El când s-a pus pe pat, a adormit imediat, c-aşa era de obosit. Ş-a-nceput să se lupte cu turcii:

– Stai căpitane, dă-i căpitane! Dă-i şi tu măi, dă-i şi tu!

A-nceput zvârcoleala aia-n pat. Zvârcolindu-se-n pat, să dă haina într-o parte. Când se dă haina-ntr-o parte, se vede decoraţiile lu Ştefan-Vodă.

Baba a rămas trăsnită că ăla-i Ştefan-Vodă.

Întreabă Prâsnea pe babă:

– Bâtă, ce-s acelea acolo?

– Mamă aiestea-s decoraţii, aiestea-s a lu Ştefan-Vodă. El e aesta. Te duci tu, iei buciumu şi câinele, da te duci departe, departe tare şi suni pe Spulbăr şi după ce suni pe Spulbăr, ca să nu s-audă aici, să să scoale domnu, mai stai oleacă şi suni alarma.

Aşa a făcut; când a-nceput să sune, tot s-a auzit la bordeiu babei buciumu.

Ştefan-Vodă a sărit din pat, a sărit buimac: hă, hă, a-nceput să răcnească, buimac de tot, complect.

S-a dus baba la el, l-a-mbrăţişat, l-a strâns baba ca pe copilu ei, până l-a trezit, l-a dezmeticit.

Atuncea ce-a făcut:

– Măria-Ta, te cunosc cine eşti! spune baba Vrâncioaia.

– Da de unde mă cunoşti?

– Ţ-am văzut dicorăţiile. Dumneavoastră sunteţi Ştefan-Vodă.

– Da, bunică, eu sunt Ştefan-Vodă.

– Da ce-ai păţit? spune baba.

– Ce-am păţit? sunt bătut de turci.

Între timp spune:

– Treci la masă, c-am făcut mâncăruţa. Eşti flămând tare, să-ţi aducă bâta brânză de oaie, de burduf, de oaie neagră ca să-ţi poţi prinde inimă.

A adus acolo un burduf de brânză, l-a tăiet burduful, şi-a-nceput să mănânce Ştefan-Vodă.

A spus babei:

– Bâtă, n-am mâncat niciodată aşa bine, aşa mâncare bună şi nici nu voi mai mânca!

– Cred că da.

Dacă nu mâncase de atâta timp.

Ş-a povestit Ştefan-Vodă ce-a păţit cu turcii la Războieni.

Între timpu ăsta, când mânca Ştefan-Vodă, s-a auzit un tropot de cal. Venea un haiduc.

Ştefan-Vodă sare de la masă imediat, pune mâna pe buzdugan, încalecă pe cal, ca pentru luptă, şi zice:

– Măria-Ta, nu te speria, că-i băietu meu Spulbăr, cel mare, căpitanu de haiduci.

– Nu-s turcii?

– Nu-s turcii, ci căpitanu, vine acuma şi mulţimea din urmă.

Când a venit Spulbăr:

– Mamă, cine-i acolo?

– Da tu nu-l cunoşti, că n-are asemănare ca pentru noi? N-are cine să fie decât Ştefan-Vodă!

L-a cunoscut Spulbăr, că-i Ştefan-Vodă. Ce-a făcut? S-a apropiat de el, a dat mâna cu Ştefan-Vodă şi-i spune:

– Sunt Spulbăr, fecioru babei Vrâncioaia, căpitan de haiduci!

El ce spune atuncea, Ştefan-Vodă:

– De astăzi n-ai să mai fii căpitan de haiduci, ai să fii căpitan de oşti. Io sunt Ştefan şi m-a bătut turcii. Ce putem noi face acuma să-i putem bate pe turci?

– Păi Măria-Ta, aici a mai venit turcii, da noi i-am bătut.

– Pe unde a mai venit?

– Pe la Măru Roşu, pe la Şa, pe-acolo vin turcii.

Aude alarma-n urmă.

– Cine-s ăia?

– Stai aşa Măria-Ta, nu te-nfricoşa că sunt leii mei, fraţii mei cei mari, care sunt luptători. Vin şi ăia încă cinci.

– Nene, cine-i ăla?

– Ăsta-i Ştefan-Vodă care cere ajutor de la noi.

– Ei bine c-a venit, că tocmai acuma avem oastea gata.

Vine, dă noroc cu ei, ce spune Ştefan-Vodă:

– Vreau să ştiu cam câtă oaste este? Spulbăr, câtă oaste ai tu?

– Eu am patru mii.

– Nistore, tu câtă ai?

– Eu am patru mii şi două sute.

– Vasile?

– Eu am numai trei mii.

Întreabă pe Bârsan:

– Tu câtă ai?

– Am şi io trei mii.

Întreabă pe Spânu:

– Eu am mai puţină. Am numa o mie cinci sute. Da oastea mea bate pe a lor toată. Eu am ales oamenii şi oastea mea bate oastea lor toată.

– Atunci nu mai sunteţi voi prin munţi căpitani, sunteţi în Ţara Moldovenească împreună cu mine, batem turcii. Cât timp durează ca să se-adune armata asta, că turcii vin după mine, mă caută, mă găseşte?

– Măria-Ta, spune Spulbăr, mâine p-acu, oastea este toată strânsă la Măru Roşu. Dumneavoastră vă duceţi la bordeiu mamei, faceţi planurile de război, noi ne ducem ş-adunăm oastea şi când îi gata, v-anunţăm.

Când a fost gata, vine toţi ăştia şase inşi:

– Măria-Ta-i gata oastea!

– Ei, să luăm mâncare, să luăm alimente, să luăm îmbrăcăminte, că poate stăm mult.

Atunci ce spune baba Vrâncioaia:

– Dragii mei băieţi, să nu cruţaţi duşmanu, să daţi cu buzduganele, cum ştiţi c-aţi făcut pe-aicea cu turcii.

Şi ce-a făcut baba Vrâncioaia, vrea să-l alimenteze pe Bârsan mai bine, îi era mai drag.

– Ia mamă cojocu la tine, ia mamă mâncare mai multă, ia buzduganu cel mare, mamă!

Ştefan-Vodă fiind om deştept, a văzut că babei îi era mai drag:

– Bunicuţă, nu-ţi fie teamă de el, că p-ăsta-l las în spatele frontului, când vin turcii să fie în marginea frontului.

Ce s-a-ntâmplat? A plecat la luptă. A aşteptat cât a aşteptat. Turcii au întârziat, n-au mai venit. Ei când au plecat, ş-au venit pe valea Putnei, n-a încăput pe valea Putnei, a cârmit la dreapta, ş-a luat-o pe valea Trotuşului, aşa erau de mulţi, şi chiar colo unde era Bârsan cu trupa lui, era locu numit Lepşa. Au trecut de-acolo munţii curmeziş, ş-a dat chiar de Bârsan.

Atunci Bârsan a pus mâna pe buzdugan şi pe arc, ş-a-mbărbătat trupa lui:

– Băieţi, ciobăneii mei, puneţi mâna întâi pe comandant, pe comandantu turc, să-l trântim. Dacă-l trântim pe comandantu turc şi pe ajutoru lui, atunci putem s-o batem mai repede.

A-nceput cu buzdugane, cu buturugi, cu bolovani, copaci trântiţi, au început cele mai mare lupte crâncene.

Ş-a auzit Ştefan-Vodă de-aici de la Bârseşti. A plecat cu lupta înspre Bârsan. Acolo, când a ajuns mulţimea turcească, a ajuns şi ăştilalţi fraţi a lu Bârsan. Când a dat în stânga şi-n dreapta, când dădea cu buzduganu, cădea câte şapte, opt odată, turci. Aşa era planu lui să facă. Şi s-au bătut, şi s-au bătut, şi s-au bătut, până când i-a bătut pe turci, câţi erau de mulţi, era câtă frunză şi iarbă, cât nisip în mare, şi i-a bătut pe turci.

Iar morţi, au murit numa Bârsan, iar vrâncenii ăştilalţi care au fost ciobăneii, nu au murit nimeni, că au ştiut să se păzască.

Cea mai mare luptă care a fost cu Ştefan-Vodă cu turcii pe valea Putnei, a fost pe Dumbravă, de la Bârseşti. Acolo la Dumbravă la Bârseşti este o aşezare foarte mare şi frumoasă, un teren foarte frumos, unde a fost cele mai mari lupte.

Acolo Ştefan-Vodă a dat ordin să facă monumentu lu Ştefan cel Mare. Şi-a făcut monumentu şi-au băut şi-au mâncat cu baba Vrâncioaia, până n-au mai putut.

Şi cân-a fost la plecare a spus aşa babei Vrâncioaia:

– Bunico, io mă duc la cetate la mama, să-i spun c-am bătut pe turci, iarăşi o să viu înapoi, să le plătesc la haiduci.

S-a dus la mamă-sa, mamă-sa era foarte bucuroasă c-a bătut pe turci şi-a pus în libertate Ţara Moldovei. Atunci, în timpu ăla ce-a spus:

– Mă duc înapoi, c-am pe cei viteji, căpitanii ceia viteji ai babei Vrâncioaia, care mi-a dus lupta până la capăt. Ăştia oameni nu trebuie uitaţi, din neam în neam şi peste neam, cât o trăi pământu Ţării Româneşti.

Aşa spune Vodă. El îşi ia chelea de mânz, îşi ia pana de gâscă şi pleacă la baba Vrâncioaia acasă. Acolo la baba Vrâncioaia să găsa numa un ficior al babi, Prâsnea, ceilalţi erau duşi cu vitele, cu oile. S-a dus Prâsnea, din nou cu buciumu şi-a sunat din bucium pe coclaurile celea mari, pe unde ştia el şi i-a anunţat. Ş-a venit, a venit Ştefan-Vodă la baba Vrâncioaia şi i-a cerut o măsuţă:

– Bunicuţo, dă-mi o măsuţă rotundă mică, să poci scrie uricu Vrancei.

Şi i-a dat o măsuţă, atuncea a venit şi feciorii babei, toţi.

Când a venit băieţii babei Vrâncioaia, haiducii:

– Măria-Ta, ai venit să ne faci vizită la bordeiu bâtei noastre?

– Da vitejilor. Uite am venit să vă plătesc munca voastră pe care am fost cel mai fericit din viaţa mea, c-am fost bătut de turci, am fost nenorocit, am fost rănit, iar voi mi-aţi dat viaţa de trăit. Aşa să vă dau şi eu cât pământ vreţi voi sau ce vreţi voi de la mine să vă plătesc.

– Nouă să ne dai câte un munte şi câte o vale de fieşcare.

– Voi sunteti şapte haiduci, şapte munţi şi şapte văi. Nu cumva ar trebui să vă dau mai mult?

– Nu, ne ajunge ăştia.

Atunci a scris uricu Vrancei Ştefan-Vodă: „şapte haiduci, şapte viteji şi şapte munţi, şapte văi. Ş-al vostru să fie acest teren din neam în neam. Cine v-a supăra, va fi condamnat cu moartea. Ş-acest act îl iscăleşte Ştefan-Vodă cu slove de aur“.

Şi Ştefan s-a retras în Ţara Moldovei şi-a continuat mai departe, iar băieţii babei Vrâncioaia au fost cei mai văzuţi din lume, cei mai puternici oameni, care au bătut şapte-opt, zece mii de turci, dacă nu mai mult. Şi-aşa că, de-aicea noi acuma, ţara Vrancei, suntem aceiaşi care ţinem minte de-aceşti viteji şi nu i-om uita niciodată, acei viteji care ne-a pus în libertate.

Legenda asta frumoasă îi compusă de mine. Io am compus de la moş Toader o bucată, de la moş Cârstei o bucată, de la moş Benim altă bucată şi le-am adunat şi le-am pus aici pachet ca să ştie şi băieţii noştri cine a fost Ştefan-Vodă şi cum a fost Ştefan-Vodă.

III. Colinde

Colinde

1. ŞTEFAN CEL MARE

Sculaţi, sculaţi, boieri mari,
Că nu-i vremea de dormire,
Ci-i vremea de-mpodobire,
În Moldova e vestire!
În curte la Ştefan-Vodă
Mulţi boieri s-au strâns la vorbă,
– Boieri, beţi şi ospătaţi
Şi lui Ştefan vă-nchinaţi!
Mare chin şi mare pară
A adus Osman în ţară.
Boieri mari, să înşeuaţi
Şi pe cai să-ncălecaţi,
Mare luptă vă aşteaptă,
Să distrugem hoarda toată!

2. COLINDĂ PENTRU ŞTEFAN-VODĂ

Ymblă maica după fiu,
Raza soarelui cel viu,
Tot din casă-n casă,

Până-n noua casă.
S-o-ntâlnit cu trei voinici:
– Bună ziua, trei voinici,
N-ai văzut fiul pe-aici?
– Da noi şi de l-am văzut
Apăi nu l-am cunoscut.
– Fiu-i lesne de-al cunoaşte:
Este mic şi frumuşel
C-un cal negru după el
Şi pe draga faţa lui
Scrisă-i raza soarelui,
Iară mustăcioara lui
Cum e peana corbului,
Şi dragi ochişorii lui
Cum e mura câmpului,
Şi aşa cum călărea
Buzdugan mare ducea,
Îl ducea şi-l învârtea,
Până-n stele azvârlea.
– Da pe el cum îl chema?
– Ştefan-Vodă, domnul sfânt,
Cum nu-i altul pe pământ,
Prieten e creştinilor
Şi duşman păgânilor.
– Apăi, maică, l-am văzut,
Chiar pe-aicea a trecut.

3. COLINDUL LUI ŞTEFAN CEL MARE

A le cui sunt ceste curţi?
Florile dalbe *(Se repetă după fiecare vers)*
Aşa-nalte, măiestroase,
Din afară poleite,
Dinăuntru zugrăvite,
Jeţuri scrise,
Mese-ntinse.
Dar la mese cine şede?
Şăd, zău, boierii ţării
Şi tot beau şi veselesc,
De domnul nu pomenesc.
Vin pe masă cine-aduce?
Duce maica lui Ştefan.
Vin pe masă aducea
Şi din graiu aşa grăia:
– Beţi, boieri, şi ospătaţi!
Şi pe Dumnezeu rugaţi,
Să-mi crească Ştefănel mare,
Să-l văd mândru şi voinic
Pe bun cal încălecând,
Haine mândre îmbrăcând,
Arme scumpe încingând,
Pană albă strălucind,
Pinteni galbeni zdrăngănind,
Buzduganul ridicând.

4. COLINDA LUI ŞTEFAN-VODĂ

A noi ne-am luat,
Domn bun şi mai bun,
Tot din casă-n casă,
Pân-a noua casă,
Şi am colindat,
Şi am întrebat,
– N-aţi văzut, văzut
Copil tinerel,
Mic şi frumuşel,
C-un cal după el?
– Şi de l-am văzut
Nu l-am cunoscut!
– Lesne, de-al cunoaşte
Că sprânceana lui
Peana corbului
Şi obrazul lui
Spuma laptelui,
Ochişorii lui
Mura câmpului
Şi buzele lui,
Fraga câmpului.
Şi cum călărea,
Buzdugan ducea,
Ducea, azvârlea,
Stele nimerea.
– Da cum mi-l chema?
– Da Ştefan-Vodă,
Prieten la creştin,

Duşman la păgân.
Să fii sănătos,
Să fii veselos
Şi să fii voios,
Jupân gazda nost,
Că te-am colindat
Şi multe ne-ai dat.

5. CINE-I BUN, CINE NU-I BUN

Xine-i bun, cine nu-i bun,
Fiori d-albe de măr
Da îi bun un sbruş de caş
Şi un miel pe la Ispas,
Şi îi bun vinul cel bun
De care-o băut Crăciun,
Şi îi bună oiţa bună,
Că vara te hrăneşte
Şi iarna te încălzeşte,
Şi îi bun un pom de-l bun
Că primăvara înfloreşte,
Peste vară te umbreşte,
Peste toamnă te hrăneşte,
Peste iarnă te-ncălzeşte.
Şi-i mai bun sfântul Crăciun
Că pentru ce i-am colindat,
Cu colac ne-o îmbiat,
Cu creiţari ne-o încărcat,

Cu cârnaţ ne-o săturat.
Decât estea îi mai bun
Ştefan-Vodă domn român,
Că din zori mi-s-o sculat,
Pe păgâni i-o alungat,
De necazuri ne-o scăpat.
Că nimic aşa greu nu-i
Ca jugul păgânului.
Să fi gazdă sănătos,
Ca şi noi de veselos
Şi la ţară de folos!

6. IAN TE SCOALĂ, GAZDĂ, SCOALĂ

Ian te scoală, gazdă, scoală,
Gazdă bună şi domn bun,
C-afară-i mare răscoală,
Că din jos din răsărit
Mii de păgâni mi-o venit,
Ţara să ne-o-nstrăineze
Şi pe noi să ne-njugheze;
Dară bunul Dumnezeu
Ş-o trimes pe omul său –
Ţara de rău s-o păzască,
Pe păgâni se mi-i stârpească.
– Cine-i, Doamne, cela om
Doară-i moşul de Crăciun?
– Ba-zău cela nu-i Crăciun,

Că e Ştefan, creştin bun,
Creştin bun, creştin viteaz
Care ne-o scos din necaz.
Fire-ar Domnul lăudat
Că bine ni l-o-ndreptat,
Că de la rău ne-o scăpat,
De la rău şi de la chin,
De la plâns, de la suspin,
Doamne, Ţie mă închin!

7. LA POARTA LUI ŞTEFAN VODĂ

La poarta lui Ştefan-Vodă,
Leruliar, lerui,
La poarta lui Ştefan-Vodă,
Prinsă hora şi jucară.
Da vorba de cine-mi este?
De (Costică Făt-Frumos),
Bagă mâna-n buzunar
Şi scoase cheile de la grajd.
Grajd de piatră a descuiat
Şi pe murgu mi l-o scos,
Mi l-o scos şi mi l-o-nfrâuat,
L-o-nfrâuat şi l-o-nşeuat
Şi pe el o-ncălecat.
Ş-o plecat la vânătoare
Să vâneze căprioare,
Căprioare roşioare.
Bună sară la fereastră,

La casă la dumnevoastră!
Dac-aveţi o fată mare
Las-să scoale în picioare.

a. LA POARTĂ
LA ŞTEFAN VODĂ

La poartă la Ştefan-Vodă,
Lerului, Domnului,
Boierii s-au strâns la vorbă.
Dar vorba de cine este?
De Isus născut în iesle.
Însă Ştefan Domn cel sfânt,
De la rugă auzind,
Pe boierii ce vorbeau
Şi pe Domnul proslăveau,
El pa dată s-a plecat,
Cu boierii s-a-nchinat,
Şi, cu glasul de supus,
A slăvit pe Domn Isus.

8. SCULAŢI, SCULAŢI,
BOIERI MARI

Sculaţi, sculaţi, boieri mari,
Că nu-i vreme de dormire,
Că-i vreme de-mpodobire.
Şi-n curte la Ştefan-Vodă
Mulţi boieri s-au strâns la vorbă

Boieri, beţi şi ospătaţi.
Lui Ştefan să vă închinaţi.

a. SCULAŢI, SCULAŢI,
BOIERI MARI

Sculaţi, sculaţi, boieri mari,
Că-i vremea de-mpodobire,
La biserică-i vestire,
Că azi Domnul s-a născut,
Domnul cel dintru-nceput.
Şi-n curte lui Ştefan-Vodă
Mulţi boieri s-au strâns la vorbă.
Beţi, boieri, şi ospătaţi,
Lui Hristos să vă-nchinaţi.

9. NOI L-ADUCEM PE HRISTOS

Busuioc verde frumos,
Da Lerule Doamne,
Noi l-aducem pe Hristos,
Că Hristos îi mititel,
Mititel şi-nfăşăţel.
Busuioc verde pe masă,
Faşă dalbă de mătasă,
Cu scutic de urşunic,
Cu tichie de hârtie.
La Suceava la Domnie
Ştefan-Vodă-a-ngenunchiat,

Cu boierii s-a-nchinat
Lui Hristos cel luminat.
Sus în vârful tichiuţei
Este-o chiatră-nestemată,
Luminează lumea toată
Şi Moldova jumătate,
Bucovina-a treia parte.
Şi-un mărunchi de busuioc
Da-v-ar Domnu mult noroc!

10. PE VÂRFURI DE MUNTE

Pe vârfuri de munte
S-aud glasuri multe,
Urând fiecare
Lui Ştefan cel Mare:
Să domnească în lume
Cu sfântul său nume,
Norocos să fie
Până în vecie,
Cântaţi din lăute
Şi din trâmbiţi multe,
Cântaţi să-nţeleagă,
Peste lumea-ntreagă,
Că Ştefan cel Mare,
Împăratul tare,
Domneşte în lume,
Cu Sfântul său nume.

IV. Urãturi

Urături

1. ASCULTAŢI, MĂI FRAŢI ROMÂNI
(Fragment)

Aho! Aho!
Ascultaţi, măi fraţi români,
Tineri şi voi, cei bătrâni,
Şi voi, fete şi neveste.
Ce vă spun, e o poveste,
Cum a fost şi cum mai este.
Într-un suflet vă sculaţi,
Şi sub pravila română,
Daţi năvală-nspre Carpaţi,
Unde plâng copii şi mame,
Unde fraţii noştri mor.
Mor strângând la piept, sărmanii,
Tricolorul ţării lor.
Duceţi-le mângâierea,
Ce aşteaptă de la noi,
Libertatea mult dorită,
Şi păzită de eroi.
Sus, drapelul României,
Trece umbra lui Ştefan,
Care merge cu noi astăzi,

Să-i înfrângă pe tirani.
Aveţi arme, aveţi sânge,
Aveţi mândri căpitani,
Daţi năvală să învingeţi
Pe-ai românilor duşmani.
Umbra lui Ştefan cel Mare,
Şi-a viteazului Mihai,
Vă conduce la izbândă,
Şi mărire peste plai.
După dânşii daţi năvală,
Treceţi iute la hotare,
Numai strigătul de „ura“
Să-nspăimânte pe duşmani.
Să piară la glasul nostru,
De pe plaiul strămoşesc...

2. BUNĂ SARA, BOIERI MARI

–Bună sara, boieri mari,
Boieri mari, boieri de rând,
Zâcea Dohmu închinând.
În oraş la Bucureşti,
Ce să vede-n Stoieneşti,
Mândră masă stă întinsă
Şi de mulţ boieri cuprinsă.
Dar la colţuri cine şade?
Ştefănică domn se vede.

El nici bea, nici vesălea,
Numa cu ochii privea.
La copila Micului,
Surioara Nicului,
De pe munţii Crinului,
Din codrii Cosminului.
Copiliţă mândruliţă,
Cu sân alb de porumbiţă,
Umple-mi cupa mea cu vin.
Ce ţî-i drag ca să ţ-o-nchin,
Copiliţa se închină.
Ca o floare din grădină
Ş-apoi umple-o cupă plină
Şî lui Vodă că i-o-nchină,
Ea cântând încetişor,
C-un glas dulce, plin de dor:
– Şi iar verde stejărel,
Am un frate voinicel
Şi mă tem amar de el.
Şi iar verde măr domnesc,
Am un domn care-l iubesc
Şî de dânsul îngrijesc.
Nu ştiu, Doamne, se să fac,
Pe-amândoi să mi-i împac
Să-mi fie traiu pe plac.

3. URĂTURĂ

A-ho! A-ho-o!
Sara lui sfântul Vasile,
Să vă fie, boieri, de bine!
Nici bine n-a înserat,
Noi cu plugul ne-am luat,
Ş-aşa a dat dumnezeu
Să umble şi bun, şi rău,
Să umble şi plugul meu,
Aurei şi clopoţei,
Ian sunaţi din zurgălăi
Şi strigaţi cu toţii, măi!
Hăăăăăăi! Hăi!
Ştefan-Vodă-acel vestit,
Domnul cel nebiruit,
Pe-al său cal încăleca
Şi cu mulţi voinici pleca.
La biserică-n Vaslui
Clopotele trăgea,
Steagurile se-nchina
Şi poporu-n glas striga:
– Să trăieşti, Măria-Ta!
Aurei şi clopoţei,
Înc-o dată, măi flăcăi!
Hă-hăăăăi!
Ce s-aude-n depărtare?
Glas de om ce strigă tare:
– Sai, Ştefane, la hotară,
C-au întrat tatari-n ţară!

Ştefan când a auzit,
Ca un zmeu s-a repezit
Cu o ghioagă nestrujită,
Cu chiroane ţintuită;
Odată când se-nvârtea
Pe şapte-opt îi turtea,
Aurei şi clopoţei,
Înc-o dată, măi flăcăi!
Hăăăi! Hăi!
Am mai ura ş-am mai ura,
Ne temem c-om însera,
Că noi nu suntem de-aici,
Suntem din Câmpu-Lung,
Unde trag fetele-n plug;
Le mână-o babă bătrână
C-un harapnic de lână.
Ş-odată când pocnea
Nouă ceasuri s-auzea,
Când le trăgea pe schinare,
Hăisa-ncoace, fată mare,
Când îi trăgea peste ţâţă,
Hăisa-ncoace, măi fetiţă,
Aurei şi clopoţei,
Opriţi plugul, măi flăcăi
Şi strigaţi cu toţii, măi!
Aho-o-o-o!

V. Teatru folcloric

V. Teatru folcloric

1. ŞTEFAN

Personajele şi costumaţia:

(Ştefan – e îmbrăcat în haină confecţionată din hârtie albă cu auraşi, ca o manta lungă până-n pământ, pe cap are coroană.

BORCILĂ – poartă haină militară.

CINCI-ŞASE SĂTENI – îmbrăcaţi în cojoace).

UN URĂTOR: Primiţi pe Ştefan?

Primind răspuns afirmativ, ceata intră în casă, cu bătăi de tobă, pocnituri de bice, zăngănit de tălănci, cântând:

Asta-i zi prăznuitoare,
Proslăvită sărbătoare,
Fericiţi mulţi ani vom fi,
La mulţi ani cu bucurie,
Să trăim în fericire,
Ca tot omul fericit,
Şi din prima bunătate
Domnul să ne facă parte,
La cinstita-i adunare
Toţi să strige cu glas tare,
Şi noi toţi într-o unire
Să-i dăm glas de mulţumire,
Cu toţi, cu toţi, cu toţi,
Una Lina Rozalina,

Şi de-acum întotdeauna
Bine să trăim,
Bine să trăim.

ŞTEFAN:

Cine sunteţi?

TOŢI:

– Săteni!

(Unul din cei veniți zice):
Bună seara, gospodari,
Flăcăi şi fete mari,
În această seară frumoasă
Poposim la Dumneavoastră,
Hăituri am pregătit!
(Vine alarmat Borcilă):
Băieţi, tătarii au năvălit!

ŞTEFAN:

Domni voinici,
Mari şi mititei,
Din pădurile de tei!
Luptători din a mea ceată,
Toţi voinici cu fruntea lată
Şi cu plete lungi pe spete,
Cu ghioage groase şi drepte;
Alelei, voinicii mei,
Mândri puişori de zmei,
Căutaţi cele câmpii
De tătari astăzi cuprinse
Şi de flăcări mari încinse,

Arcurile bine-ncordaţi,
Ghioagele vi le luaţi,
Foc în tătărime daţi
Şi din ţară-i alungaţi.

(Toți pleacă fluturând din buzdugane. Este adusă o „cetate“ confecționată în așa fel încât în ea să încapă câțiva oameni care-o duc, aflându-se înăuntru. Geamul de la cetate e deschis, se vede un cap de femeie cu coroană (mama lui Ștefan), care spune):

Orologiu sună
Noaptea jumătate,
La cetate-n poartă
Oare cine bate?

ŞTEFAN:

Eu sunt, bună mamă,
Fiul tău iubit,
Eu, şi de la oaste
Mă întorc rănit!

MAMA:

Ce spui tu, străine,
Ştefan e departe,
Braţul lui prin tabere
Mii de morţi împarte.

ŞTEFAN:

Hai, deschideţi poarta,
Turcii mă-nconjoară,
Vântul suflă rece,
Rănile mă dor!

MAMA:

Dacă însă cerul
Astfel te-a schimbat
Şi de eşti tu Ştefan, cu adevărat,
Du-te la oştire,
Pentru ţară mori
Şi-ţi va fi mormântul
Încoronat cu flori.

(Vine Borcilă adresându-se lui Ștefan):

Ştefan-Vodă cel viteaz,
Ce-ţi curg lacrimi pe obraz?

ŞTEFAN:

Ah, îmi plâng ostaşii mei
Morţi, luptând ca nişte zmei!

BORCILĂ:

Ştefane, Măria-Ta,
Tu pe gânduri nu mai sta,
Lasă grija sfinţilor
Pe seama părinţilor,
Clopotele să le tragă
Ziua-ntreagă,
Noaptea-ntreagă.
Fost-am, fost trimişi cu bine
Din Suceava înspre tine,
Şi să zicem noi aşa:
Să trăieşti, Măria-Ta!

(Ștefan sună din corn.
Se adună săteni cu buzdugane și săbii.)

BORCILĂ:

Lupta iar începe,
Duşmanii zdrobiţi
Cad ca nişte spice
De securi loviţi.

ŞTEFAN *(către Borcilă):*

Măi Borcilă, fătul meu,
Ascultă ce-ţi spun eu,
Ia-ţi moşia răzeşie
Ca s-o ai de plugărie,
Ia-ţi un car cu patru boi
Şi pleacă bogat de la noi;
Du-te-n deal şi te aşază
Şi stai jos şi priveghează;
De-i vedea tătar în ţara mea,
Tu să strigi cât vei putea:
Sari, Ştefane, la hotară
C-a intrat sabia-n ţară!
Eu atunci te-oi auzi,
Ca un zmeu m-oi repezi
Şi nici urmă n-a rămânea
De tătar în ţara mea!

BORCILĂ:

Ascultare îţi voi da,
Să trăieşti, Măria-Ta!

(Toți cântă):

Ştefan, Ştefan,
Domn cel mare,

El în lume seamăn n-are,
El în lume seamăn n-are,
Numai decât mândrul soare.
Să vă fie de bine
Cu ocazia sărbătorii Anului Nou!

2. MOVILA LUI BURCEL

Personajele:

Ştefan-Domnitorul – cu căciulă de miel, cămaşă albă, peste care e legat un brâu lat, tricolor.

Soldatul – în haine militare.

Ţăranul – cu o căciulă veche, cămaşă lungă, încinsă cu un brâu, cu ciubote şi cârjă în mână.

Toţi intră în casă şi din prag cer învoirea gazdelor să fie primiţi. După ce primesc răspuns afirmativ, se aşază într-un semicerc deschis spre gazde.

TOŢI *(cântă):*

Foaie verde de smochină,
Bună sara, gospodină!
Foaie verde de mărar,
Bună sara, gospodar!
Murgule, coamă rotată,
Suie-mă în deal odată,
Să fac ochişorii roată,
Să mă uit la lumea toată;
Să văd cârduri de haiduci,
De haiduci şi de voinici,
C-am avut trei sute cinci
De haiduci şi de voinici.

ŞTEFAN *(face un pas înainte și ascultă atent.)*

De-auzit am auzit
Glas de ţăran necăjit.
Într-o clipă să-l găseşti
Şi cu el aici soseşti!

SOLDATUL *(merge spre țăran și se întorc împreună către Ștefan):*

De-auzit am auzit
Glas de ţăran necăjit,
Într-o clipă l-am găsit
Şi-aici cu el am sosit.
Cucoane, Măria-Ta,
Sub un arţar el doinea –
Calu îi bun de pornire,
Omul bun de haiducire!

ŢĂRANUL:

Doamne, pun mâna pe piept
Şi mă jur că vă spun drept;
Eu am fost un biet plugar
Ş-aveam un falnic hărmăsar
Şi o ghioagă nestrujită,
Cu chiroane ţintuită.
Eu la luptă când ieşeam,
Câte şapte, opt zdrobeam;
Iar o sabie păgână
Mi-a rupt ghioaga şi o mână,
Şi-am rămas un biet plugar,
Biet plugar fără habar:

N-am nici casă, n-am nici masă,
Nici căruţă n-am, nici plug,
N-am nici boi ca să-i înjug.

ŞTEFAN:

Măi ţărane, fătul meu,
Iată ce ţi-oi spune eu:
Na-ţi un plug cu şapte boi
Şi rămâi străjer la noi;
Na-ţi moşie, răzăşie,
Ca să ai de plugărie.
Când duşmanii vei vedea,
Să răcneşti cât îi putea:
„Sai la luptă, sai, Ştefane,
C-a întrat sabie-n ţară!“
Eu atunci m-oi repezi,
Pe duşman l-oi nimici,
Nici urmă n-a rămânea
De păgâni în ţara mea.

TOŢI *(cântă):*

Rămâi, maică, pe vecie,
Eu mă duc la haiducie,
C-am avut trei sute cinci
De haiduci şi de voinici;
Eu în codru când intram
În duşmani prăpăd făceam.

(Soldatul trage un foc din pistol):

Trag un foc de răzbunare,
Ceata-i gata de plecare!

Vl. Bocete

VI. Bocete

1. BOCET

Ştefan-Vodă, domn vestit
Şi tare de noi iubit,
Ştefan-Vodă, domn viteaz,
Vezi astăzi ce ţi-a rămas
Dintr-a ta mare vitejie
Stai amu-ngropat sub glie;
Şi dintr-a ta mare glorie
Ţi-a rămas groapă pustie.
Cât de mult tu te-ai luptat
Alt nimic n-ai câştigat
Decât patru scânduri de brad,
În care stai îngropat.
Pentru arma ta vestită
Ai la cap cruce spoită;
Pentru darurile tale
Ai in lume cinste mare;
Pentru bine ce-ai făcut
Flori pe pat ţi-am aşternut,
Şi la cap şi la picioare
Ţi-am pus floare lângă floare;
Că tu mult ne-ai ocrotit
Şi pe săraci i-ai scutit

De dabile şi-mplinele
Şi de alte biruri grele.
Multă-ţi este cinstea ta,
Noi în veci nu te-om uita,
Că tu ne-ai fost ca un tată
Cu inima curată;
Şi-ai luptat pe dreptate
Pentru-a ţării libertate;
Şi-ai învins rând pe rând
Când pe turci, când pe tătari
Când pe leşi, când pe maghiari,
Ca să ne laşi nouă pace
Şi viaţa să ne-mpace.
Dar fie omul ca o floare
Moartea cea înşelătoare
Îl dă jos de pe picioare;
Îl ia din curtea luminoasă
Şi-l dă-n groapa-ntunecoasă.
Domnia-Ta de pe pământ
Nu te scapă de mormânt,
Acolo mergem pe rând.

2. CÂND A FOST SĂ MOARĂ ŞTEFAN

Când a fost să moară Ştefan
Multă jale-a fost în ţară
Şi la patul său de moarte,
Toţi boierii s-adunară.
Plânge dealu, plânge valea,
Plâng pădurile bătrâne,
Şi poporu-n hohot plânge:
– Cui ne laşi pe noi, Stăpâne?
– Eu vă las în grijă mare,
Idealul meu cel sfânt,
Să staţi strajă la hotare,
Să păziţi acest pământ.
Tristă-i mănăstirea Putna,
Mii de clopote dau veste:
Ştefan-Vodă al Moldovei,
Ştefan-Vodă nu mai este.
S-arătăm prin fapta noastră,
Tuturor, necontenit,
Că prin neamul său în lume
Ştefan-Vodă n-a murit!

VII. Descântece

VII. Descântece

1. DE BUBĂ REA

O plecat Vodî la păduri
C-un topor şî c-o săcuri,
Ş-o tăiet un car mari de nuiele,
Ş-o făcut un ţarc mari de oi,
Ş-o strâns toati oili şi li-o muls,
Ş-o făcut un caş mari,
Ş-o chemat toati bubuşoarili,
Toati zgâncuşoarili,
Şî li-o ospătat,
Şî li-o cinstit,
Iar bieşica cei ră
N-o poftit-o, n-o chemat-o,
Nici s-o ospătezi,
Nici s-o cinsteascî,
Şî ie tari s-o supărat,
Vârfu s-o uscat,
Rădăcina i-o săcat.
Din gura lui Vasâli
Sî chei sî răschei
Ca roua di soari,
Ca spuma di mari,
Şi Vasâli sî rămâie curat, luminat,
Ca argintu strecurat

Şî ca Domnu şî cu Maica Domnului ci l-o lăsat
Şî ca măsa ci l-o-nnăscut.
(Di nouî ori. Cu cârpi aprinsî.
Ti ungi cu scrum di cela).

2. DE JUNGHI

O plecat Vodă la oasti,
Pi cleşti-o-ncălecat,
La oasti-o plecat.
Ostaşii cân-l-o văzut,
În suliţ l-o luat,
În puşti l-o împuşcat,
În săghii l-o tăiet
Mici şî fărâmi l-o făcut,
Di dânsu nica nu s-o ales,
L-o aruncat pisti nouî mări,
Pisti nouî ţări,
Înapoi sî nu sî mai întoarcî,
Să rămâi Gheorghi curat, luminat,
Ca mă-sa ce l-o făcut,
Ca Dumnezău ci l-o lăsat.
Ieş, junghi din inimî, di supt inimî,
Din mai, di sup mai,
Din bojoc, di sup bojoc,
Din creierii capului,
Din faţa obrazului,
Din auzu urechilor,

Din viderili ochilor,
Din măduva oasîlor,
Din sfârcu nasului,
S-ăl lăsaţ curat, luminat,
Ca măsa ci l-o făcut,
Ca-mnezău ci l-o lăsat.
(De trei ori pe zi, în făinî.
Opărești și pui acolo. C-un
chiron lung discânț, așa, pi om).

3. DE JUNGHI

∑tefan Vodă
La oaste a plecat,
Oaste îşi mâna,
Toţi ostaşii aveau arme bune
Şi cai buni,
Numai junghiu n-a avut
.....

VIII. Povești nuvelistice și parabole

VIII. Povești nuvelistice și parabole

1. ÎNVĂŢAŢI DE LA COPACI

Doi fraţi certându-se de la un copac, au ajuns la ispravnic, pentru judeţ.

Cum şedeau ei, împungându-se din cuvinte, în faţa ispravnicului, numai ce soseşte Vodă Ştefan.

C-aşa era Măria-Sa; unde nu gândeai acolo îl aflai, dorind a cunoaşte vânturile ce clatină inima supuşilor săi.

– Care-i of-ul ce v-a mânat aici, plăieşilor? a binevoit să întrebe Măria-Sa.

– De la părintele nostru, a înjghebat glas cel mai vârstnic, ne-a rămas răzăşia pe din două şi când am hotărnicit-o, între noi, pe răzor, s-a nimerit nucul cel vechi, mândria neamului nostru.

– Eu am socotit că-i frumos şi bine să-l păstrăm, ca nişte oameni cuminţi ce ne aflăm, şi fratele meu s-a învoit la aceasta. Însă, după un răstimp, s-a întors cu gând potrivnic şi a doborât copacul ducându-l în sălaşul său. Cu asta a călcat învoiala şi a făcut de ocară sămânţa noastră care, din tată în fiu, s-a arătat chibzuită în rosturile vieţii.

– Am căutat sfat şi învoială, dar n-am aflat.

– Acum ne bucurăm, c-am ajuns la cântarul cel fără greş al Mărie-Tale de la care aşteptăm judeţ şi îndreptare.

Măria-Sa a privit către cel mai tânăr, dar el n-a săltat ochii.

– Şi vreţi voi să vă fiu eu judecător?

– Binecuvântată fie clipa aceasta!

– Fratele mai mare a grăit drept?

– Drept, Măria-Ta!

– Şi penfru ce ai călcat înţelegerea?

– Din uşurătate şi nechibzuinţă!

– Ce ai de gând?

– Să pun alt nuc în acel loc şi să-l îngrijesc să crească.

– Ai gând ispăşitor, dar nu-i întreg.

– Aştept îndrumare spre desăvârşire de la judeţul luminat al Măriei-Tale.

– Pentru nucul doborât ai să sădeşti o sută de nuci, pe care, cu mâna ta, să-i îngrijeşti să crească aşa fel ca nici unul să nu tânjească. La din contra, vei fi scurtat fără alt judeţ. Am poruncit aşa, deoarece noi, oamenii, trebuie să avem grijă şi respect osebit pentru copaci, că ei stau veşnic în ajutorul vieţii noastre, iar cine nu ţine la copaci, la viaţa sa nu ţine.

Şi le-a spus apoi Voievodul vorbe înţelepte, pentru a-i îndruma pe calea binelui, până la sfârşitul vieţii :

– Aşijderea cu fratele şi semenii tăi, să caţi a trăi după pilda copacilor din livezi şi codri, care se sprijină unii pe alţii şi furtunile nu-i pot doborî. Un popor nu ar putea trăi, dacă fiii săi nu ar fi una, la bine şi la rău.

La vreme de răgaz, copacii stau în linişte, ca toţi, deopotrivă să primească lumină şi căldură de la soare, iar pe timp de vijelie cei tineri nu se frâng pentru că se sprijină pe cei vârstnici.

Voi luaţi aminte şi învăţaţi de la copaci cât de mare preţ are frăţietatea şi dragostea către vecin. Numai aşa veţi arăta că sunteţi feciori buni ai Moldovei.

2. DIVAN DE OAMENI BĂTRÂNI

Pe vremea veche a venit vreo doi ani de-a rândul o secetă peste ţara Moldovei, că se uscase şi holdele, şi iarba, şi tot...

La trei ani, în prour de primăvară, se deschise şi cerul, şi ploile începuseră, dară de arat cine să s-apuce? Nimeni. Că nimeni n-avea un fir de sămânţă.

Şi vodă dădu vestea în ţară, că va răsplăti cu de toate pe cel ce-i va aduce sămânţă bună. Târziu de tot se zvoni la curtea domnească anume, că nimeni nu are sămânţă, fără numai un moşneag. Dar nu o baniţă, două, ci într-atâta de multă, c-ar putea semăna cu dânsa o jumătate din cuprinsul Moldovei.

Vodă, cum auzi, îl chemă la dânsul şi-i zise:

– Dacă ai, vinde-mi-o mie.

– Da de vândut n-o vând, ci mai bine trimite plugurile să are pe unde oi semăna eu.

Vodă i-a dat la îndemână toate plugurile curţii şi a poruncit tuturor celor mai mari peste sate şi târguri să înjuge boii şi să are pe unde a semăna unchiaşul.

S-au strâns cu toţii şi, după vorba moşneagului, au început să are numai drumurile şi noaptea numai se-

mănau ei, ca să nu se deoache munca, iar brăzdatul se făcea după ridicarea zorilor.

Şi treaba s-a sfârşit, şi grâul a răsărit des şi frumos, iar toamna, când a chemat vodă la răsplată pe moşneag, acesta i-a spus tot şiretlicul, pe care lesne-l înţelegem şi noi.

Răsărise, adică, sămânţa scuturată în anii de zloată şi ascunsă în praful drumurilor.

Vodă, cică, s-a minunat mult de înţelepciunea bătrânului...

De atunci... îşi alcătui un divan de oameni bătrâni, de unde iese sfatul, greu de aflat la cei tineri.

IX. Cântece istorice

IX. Cântece istorice

1. ŞTEFAN CEL MARE

Foaie verde fir de nalbă,
Drumul spre Cetatea Albă
Plin îi, Doamne, de oştire,
Ce aleargă în grăbire
Ca să apere de zor
De călcarea turcilor,
Turcilor, păgânilor!
Ş-apoi frunză de dudău,
Drept în frunte ca un zmău,
Călare pe un Albău,
Ştefan-Vodă cel vestit,
Ştefan cel nebiruit,
Care veşnic stă călare,
Cu torbiţa în spinare,
Pentru-a ţării apărare.
Numai frunză de stejari,
Lângă domn boieri tot mari
Forfotesc, se sfătuiesc,
Se vorbesc şi se gândesc,
Cum ar face mai cu cap,
Turcului să-i dea de hac.
Frunză verde măr rotat,
Ştefan-Vodă-ngândurat

Zice-apoi cu glas bărbat:
– Numai frunză de gutăi,
Măi voinici, vitejii mei,
S-aveţi inimă de zmei,
Repede suiţi pe cai
Să le daţi bătaie, măi,
Ş-apoi las-de-a rămânea
Semn de turc în ţara mea!

2. ŞTEFANE, ŞTEFANE

Ştefane, Ştefane,
Al nost-tătuc, doamne,
Pieptul rău ne-apasă,
Jalea-nchisă-n casă,
Că fără mămucă
Jalea ne usucă.
Apele trec iute,
Muntele-i tot munte;
Apa, când se-alintă,
I-amară, cernită,
Muntele-i de piatră,
Ruga ni-i deşartă.
Ştefane, Ştefane,
Al nostr-tătuc, doamne,
Ajută-ne ruga,
Să vie mămuca!

3. PE APA BÂRLADULUI

Φoileana bobului,
Pe apa Bârladului,
Tot-oştirea mi se lasă
Şi prin codru mi se-ndeasă!
Pe cel drum, pe cea cărare,
Se zăreşte pară mare;
Vin turcii de prăpădesc
Pământul moldovenesc!
Ştefan-Vodă domn cel mare,
Ca un zmeu şede călare,
Şi mereu mi-i tot pândeşte
Şi pe noapte mi-i coseşte!
De mi-i bate şi-i omoară,
De se duce vestea-n ţară!

4. ŞTEFAN VODĂ-N BĂTĂLIE

Ştefan-Vodă-n bătălie
Face treabă ca o mie,
Vodă Ştefăniţă!
Iar Ileana plânge-acasă,
De-ţi pare că ploaia varsă,
Şoiman pe deasupra zboară;
Cum întinde mâna-n sus,
Şoimu-n palmă i s-a pus,
Vodă Ştefăniţă!
Şi-i păcat, că-i prea frumoasă,

Că în lume vestea-i mearsă,
Vodă Ştefăniţă!
Ieşi, Ileana, la portiţă,
Că îţi vine Ştefăniţă,
Vodă Ştefăniţă!

5. ŞTEFANE, MĂRIA TA

Ştefane, Măria-Ta,
Tu la Putna nu mai sta;
Te-nalţă, din corn sunând.
De-i suna din corn odată,
Ai s-aduni Moldova toată;
De-i suna de două ori,
Îţi vin codri-n ajutor;
De-i suna a treia oară,
Toţi duşmanii o să piară
Din hotară în hotară, –
Îndrăgi-i-ar ciorile
Şi spânzurătorile.
Ştefan-Vodă tinerel
Merge-n codru singurel
Cu pieptarul de oţel,
Cu cuşma neagră de miel.
Cum mergea la vânătoare,
Purta arcul pe spinare,
Cu lungi plete până-n spate,
Doar la frunte retezate.

Cum ocheşte-o căprioară,
Şoiman pe deasupra zboară;
Cum întinde mâna-n sus,
Şoimu-n palmă i s-a pus.

6. ŞTEFAN-VODĂ ŞI TĂTARII

Frunzuliţă cimbrişor,
Pe cea vale – deluşor,
Prin cei codri de stejar
Trec puhoaie de tătari,
Aducând în goană mare
Mii de robi şi pradă mare:
Cai frumoşi, juncani şi boi,
Vaci cu lapte, mii de oi,
De la noi în foc luate,
Fără milă şi dreptate.
Dar în preajma satului,
La ruptura dealului
De pe malul Nistrului,
În desimea codrului –
Ştefan-Vodă îi aşteaptă
Cu ai lui voinici de-armată
Să le dee o răsplată,
Să-i înveţe minte-odată
Ţara a ne mai călca,
A călca şi-a mai prăda,
Ş-am zis verde măr domnesc,
Când tătarii nu gândesc

Ştefan-Mare, el, răsare
Ca un leu grozav şi tare.
Aşa răcnet şi bătaie
Şi grozavă forcotează
Valuri, valuri se-ncleştează!
Ştefan-Vodă îi brăzdează,
El îi bate şi-i înfrânge,
Şi în valuri curge sânge.
Şi-am zis frunză măr bătut,
Nici trei ceasuri n-au trecut
Şi în toată zarea lumii
Fug spurcaţii ca nebunii
Pe ai lor cai iuţi ca vântul
De nici nu ating pământul.
Fug ţipând şi mult urlând
Numai pământul gemând.
Şi Moldova luminată
Strigă de tătari scăpată:
– Să trăiţi, al nostru tată,
Ştefan-Vodă, toţi te vadă!
Ş-apoi verde ş-o răsură,
Pe cel deal la curmătură
Ştefan-Vodă poposeşte
Şi din gură-aşa grăieşte:
– Dragii mei, voinicii mei,
Mândri toţi ca nişte zmei,
Vedeţi ţara cum ne-o arde
Păgânul cu ale lui hoarde?
Hai în grabă, măi flăcăi,
Săriţi repede pe ei,
Hai la cap să le mai dăm

Şi Moldova s-apărăm.
Ş-apoi frunză ş-o alună,
Buciumele iară sună,
Moldovenii sar, răcnesc
Şi-n tătari se năpustesc.
Frunzuliţă păpădie,
Doamne, ce mai bătălie!
Cum se rup, cum se străpung,
Trupurile cum îşi frâng,
Cum în valuri curge sânge
Şi de groază codrul plânge,
Ştefan-Vodă voiniceşte
Pe tătari îi nimiceşte...
Ş-am zis verde ş-o lălea,
Ştefane, Măria-Ta,
Unde mergi aşa voios,
Arătos şi luminos,
Ca un soare care n-are
În lume asemănare?
– Ş-am zis verde, frunză vie,
Merg acasă la soţie,
Să-i duc vestea cea vestită:
Tătărimea-i biruită,
Peste mare-i azvârlită.
Ştefan-Vodă se opreşte,
Ostăşimea-şi odihneşte
Şi la toţi le mulţămeşte
De izbândă şi noroc,
C-au scăpat ţara de foc,
Şi de-atunci de la popas
Numele şi i-a rămas

A lui Ştefan-Vodă Mare,
A lui Ştefan cel bărbat,
Fie veşnic lăudat!

7. ÎNSPRE APA PRUTULUI

Frunzuleana nucului,
Înspre apa Prutului,
Tot oştire mi se lasă
Şi în codru mi se-ndeasă.
Iar pe drum, pe cea cărare,
Se zăreşte-o pară mare,
Turcii vin de prăpădesc
Tot ce-n cale întâlnesc.
Ştefan-Vodă, domn cel mare,
Care-n lume samăn n-are,
Stă mereu şi tot pândeşte,
Apoi noaptea mi-i coseşte
Şi mi-i bate, mi-i omoară,
Să nu vie-n ţară iară
Ca să prade, să robească
Ţara noastră strămoşască.

8. VINE ŞTEFAN-MOLDOVAN

Vine Ştefan-moldovan
În mână c-un buzdugan,
Şi cu cornul ca să sune,

Pe voinici să mi-i adune,
Că turcii s-au pregătit
Peste noi au năvălit.
Sar voinici mari, mititei,
Din pădurile de tei,
Sar din codrii cei frunzoşi,
Se duc mândri şi voioşi
După Ştefan-gospodaru,
După Ştefan-moldovanu.

9. ŞTEFAN TRECE PESTE PRUT

Φoiliana bob-năut,
Ştefan trece peste Prut
Şi se duce ca vântul
Pân-la vaduri la Nistru
Tătărimea s-o oprească,
S-o oprească, s-o gonească,
Ţara ca să-şi mântuiască!
Numai foaie lozioară,
Fug căpcânii de s-omoară,
Fug, şi Ştefan ca un zmeu
Taie-ntrâ-nşii tot mereu;
Şi mi-i taie, şi mi-i bate,
Şi-i alungă hăt departe...
Leană, foaie trei masline,
De la Nistru Ştefan vine
C-un căpcân legat de şea

De abea numai icnea!
La-nchisoare l-a băgat
Într-un beci întunecat
De ostaşi înconjurat!
Foiliţă grâu mărunt,
Acolo mi l-a ţinut
Pân-ce ceasul i-a venit,
Ceas cu moarte sorocit;
În faţa ostaşilor,
Solilor, boierilor
L-a dat hrană ciorilor,
Cioarelor şi câinilor...

10. OŞTIREA LEŞASCĂ

Foiliană baraboi,
Din sus, dinspre Dorohoi
Mereu vine şi se-ndeasă
Mare oştire leşască.
La Suceava Domnul Sfânt
I-a simţit şi jurământ
Pus-a ca să mi-i robească
Şi-n ţara moldovenească
Să-i înveţe-a mai călca
Fără voie de la Sfinţia sa.
Foiliţă măcieş,
La desiş de codru des –
Mare foc, mare bătaie;
Leşii claie peste claie

Pică şi a noştri-i taie.
Numai foaie baraboi
Mi-i înjugă ca pe boi,
Mi-i toarnă la arat,
La arat, la semanat,
Ca în veci să pomenească
Bătaia moldovenească
Şi mânia Sfinţiei sale,
A lui Ştefan Domn cel Mare!

11. ŢARA-I MICĂ, ŢARA-I TARE

Ştefan, Ştefan, Domn cel mare,
Seamăn pe lume nu are,
Seamăn pe lume nu are
Decât numai mândrul soare.
Ştefan, Ştefan, Domn cel mare,
La Suceava cuibu-şi are,
La Suceava cuibu-şi are
Şi din el ades el sare!
Ştefan, Ştefan, Domn cel mare,
Pune pieptul la hotare,
Pune pieptul la hotare
Ca un zid de apărare!
Ştefan, Ştefan, Domn cel mare,
Bate oardele tătare,
Bate oardele tătare
Şi turcii pe zmei călare!
Ştefan, Ştefan, Domn cel mare,

Bate leşi fără cruţare,
Bate leşi fără cruţare
Şi unguri fără-ncetare.
Ştefan, Ştefan, Domn cel mare,
Are-o ţară mică, tare,
Ţara-i mică, ţara-i tare,
De stă lumea la mirare!

12. JOS PE APA NISTRULUI

Frunzuleana bobului,
Jos pe apa Nistrului,
Pe cel şes, în zarea lungă
Oaste multă se alungă,
Ce îi bate pe tătari
Lângă Vad la Dubăsari,
Fug turcii cu suliţi mari
Şi tot strigă „Alah, Alah!“
Cine-i bate pe osmani
Din hotare în hotare?
Este Ştefan Domn cel Mare
Pe-al său Catalan călare,
Fug turcii, se prăpădesc
Pe pământ moldovenesc,
Unde Ştefan îi coseşte
În bătaie îi snopeşte!
Toată lumea el vesteşte
Că duşmanul nu sporeşte!

X. Balade

X. Balade

1. ŞTEFAN

Sus în dealul Săcului
La pârâul smeului,
Voinici tineri petrecea,
Petrecea,
Voie-ş făcea,
Până vestea le venea,
Că din jos de Ţeligrad
Turci cu hurta mi-o intrat,
Ce-or găsi să jeftuiscă
Ce-or putea să pustiască.
Şi cum sta,
Cum se goştea,
Sunet de puşti auzea,
Rău tare să-nfuria,
Rău tare să-nspăimânta;
Dar cel mai bătrân zicea:
Căpitane, Ştefane,
Te-am căutat de multe ori
Să ne fii de ajutor
Şi nici când nu te-am aflat
Până iată
Că pe dată

Ne vedem încunjuraţi,
De păgâni de-i hămnisiţi
Bată-i patruzeci de sfinţi,
Că de când i-am cunoscut,
Nici-un bine nu ne-o făcut.
Ştefan cum îl auzea
Fuga către grajd lua,
Cal-bălaur alegea,
Şea de aur îmi punea,
Frâu din petrii înfrâna
Şi pe cal să arunca
Şi fuga prin turci mi-o da,
Câţi găsea,
Toţi îi tăia,
Până de veste dădea.
Paşa, asta cum vedea,
Vorbă grea îi trimetea,
Că de are-ncrezământ
Să fie domn pe pământ,
Cu el să se hărţuiască
Cu el să se biruiască.
Ştefan, vorbă-i trimetea:
Nu am voie de vorbit,
Fără am de hărţuit,
Nici n-am de disputat
Că am voie de luptat.
Iar turcul cum mi-l vedea.
Ca şi sloiul să răcea
Şi ca lemnu-nţepenea
Şi din gură îi zicea:

Măi voinice, Ştefane,
De mi-ai da murguţul tău
Eu ţ-aş da tron boieresc
Şi scaun de cel domnesc
Şi dreptul cel nemnişesc.
– Domnule, măria Ta,
De mi-ai-da,
Ori ce mi-ai da,
Eu murgul nu ţi l-oi da,
Că ăst murg împodobit
Dă putere la voinic.
Că de n-ar fi murguţu
Nu mi-aş ţinea căputu,
Şi de n-ar fi şeuţa
Nu mi-aş avea viaţa.
Turcul sta,
Din cap dădea
Şi din gur-aşa zicea:
Am galbinii cu vadra,
Ţi-aş da,
De tu mi-ai da,
Murgul teu încălecat
Murgul teu cel înstruţat.
– De mi-ai da
Pe cât mi-ai da,
Eu murguţul nu ţi-aş da,
Că e murg de-l românesc
Şi nu-i de neam turcesc!

2. ŞTEFAN-VODĂ ŞI MÂNDRA

Xe stai bade-ngândurat,
Îngândurat,
Întristat,
Doar mândruţa te-o lăsat?
Aşa fata-l întreba
Pe domnul Ştefan-Vodă.
Ştefan sta
Şi o privea
Şi din grai aşa-i grăia:
– Tu, copilă, draga mea,
Eu nu stau îngândurat,
Nici mâhnit, nici supărat,
Că doar mândra m-o lăsat;
Fără-s trist şi supărat,
Că turcii-n ţară-o intrat,
Ce-o aflat,
Tot mi-o luat,
Ce-o găsit,
Tot mi-o sterpit.
Şi nu-s fată supărat
Că doar mândra m-a lăsat,
Fără-s tare-ngândurat,
Că de noi ce s-o alege,
De n-om avea şi noi lege,
Lege grea de legiuit
Şi crai bun da poruncit,
Lege grea de-ntemniţat

Pe turcul din Ţeligrad,
Că satele ne-o prădat.
Lege grea de-nlănţuit
Pe turcul împăgânit
Că ţara ne-o jăfuit.
– Bade, bădişorul meu
Multă lume am umblat
De-aici până-n Ţeligrad,
Dar ca tine n-am aflat,
Bun la sfat
Aspru-n uitat,
Bun la sfat, la povestit
Aspru-n uit, mândru-n ochit.
Cu musteaţă ocheşea
Şi cu gura chinăşea;
Dare-aş lumea pentru ea,
Numai ca să fie-a mea!
– Spune-mi fată cine eşti,
Şi să-mi spui să-mi povesteşti
De ştii cu cine grăieşti?
– Eu, bădiţă, am visat,
Că în zori când m-oiu scula,
Te-oiu vedea pe dumneata,
Cu dumneata oiu grăi
Cu dumneata m-oiu iubi
Până bade mi-i peţi.
Frunză verde iedera,
Dară mama nu m-a da,
Bade, după dumneata.
Dumneata ti-i mania

Şi pe alta ţi-i lua,
Ţi-i lua, ba ţi-i peţi
Cu ea bade te-i iubi,
Te-i iubi,
Reu îi trăi,
Că la mine-i tot gândi.
– Hei leliţă draga mea
Eu pe tine te-oiu lua,
Când mândruţă mi-i visa,
Că io-iu fi mare-mpărat
Şi-oiu bate turcul turbat.
– Bade, bădişorul meu,
Bade, sufleţelul meu,
Îţi spun drept, adevărat
Că eu bade te-am visat,
C-ai bătut mare-mpărat,
Împărat
Din Ţeligrad
Şi pe turcul cel turbat.
– Tu, leliţă, de-i aşa,
Vină să ne înbrăţişăm,
Vină să ne cununăm.

3. CÂNTEC DESPRE ŞTEFAN CEL MARE

Dunăre, Dunăre,
De ce-ai curge tulbure!

Stau pe maluri-nalte
Trei cete-narmate:
Una e ceată turcească,
Alta – ceată tătărească,
A treia-i moldovenească;
În tabăra cea turcească –
Săbii zângănesc,
În cea tătărească –
Săgeţi slobozesc,
În cea moldavă-i
Ştefan plin de slavă.
Ci-n oastea ştefană.
Plânge-o fetişcană,
Plânge, tânguieşte
Şi, plângând, vorbeşte:
– Ştefan, o, Ştefan,
Domnul meu Ştefan!
Ori mă ia mireasă,
Ori să plec mă lasă!
Iar Ştefan, Domn mare,
Ce-i răspunde oare?!
– Copilă frumoasă,
Te-aş lua mireasă,
Te-aş lua pe tine –
Dar nu eşti de mine;
Te-aş lăsa-ntr-o şagă,
Dar îmi eşti prea dragă.
Zice cea frumoasă:
– Atuncea mă lasă
Să sar de pe stâncă

În Dunărea adâncă;
Cine-o să m-ajungă
A lui am să fiu.
Mulţi voinici se-alungă
După ea pe râu,
Ci-o ajunse înot,
Ci-o ajunse tot
Ştefan Voievod.
De mână-o ţinu
Şi aşa-i vorbi:
– Sufleţele, tu,
Draga mea vei fi!

4. ŞTEFAN VODĂ ŞI BABA

Trandafir verde-nflorit
Colo-n jos la răsărit
Mare spaimă s-o făcut
Ca din piatră mi-o crescut
Brădişor
Înălţişor,
Frumuşel
Şi subţirel
Ca şi tras printr-un inel.
Toată lumea se-ntreba
Şi cu toţi se ciudulea,
Cum din piatră ne-ncepută
Brad să crească se putea?

Cum grăiau,
Cum se strângeau,
Cu toţii se ciuduleau,
Se ciuduleau,
Se mirau,
Se mirau,
Se minunau.
Nime-n lume nu-mi ghicea,
Pân-o babă îmi venea,
O băbucă ochieşia,
Care din grai le grăia:
– Fraţilor,
Purtaţilor,
Mergeţi toţi către sfinţit
Că acolo mi-o sosit
Armăsar împodobit,
Armăsar înlănţuit,
Tot în aur ţintuit,
Care din grai mi-a grăit,
Că cin-vrea să-l stăpânească
Să meargă să-l călărească.
Lumea cum o auzea,
Se mira
Se minuna,
Şi acolo se ducea,
Dară nime nu îndrăznea,
Să-l prindă, să-l călărească
Să mi-l ia, să-l stăpânească.

Calul iar din grai grăia:
– Mergeţi iar la răsărit,
Faceţi slujbe creştineşti
În biserici româneşti,
Că eu doară mi-oi afla
Voinic să mă călărească,
Voinic să mă stăpânească.
Lumea chiar aşa făcea,
Că la biserici mergea,
În biserici se ruga
Şi-napoi mi-se-nturna,
Doamne sfinte, ce-mi vedea?
Da-mi vedea cel brădişor
Înăltuţ înăltişor,
Că din piatră îmi ieşia,
În fecior mi se făcea
Şi apoi din grai grăia:
– Oameni buni, oameni români
Cu inima de creştini,
Înarmaţi-vă toţi bine
Cu puşti şi cu carabine,
Şi haideţi toţi după mine,
Să batem eli limbi străine.
Limbi străine,
Limbi păgâne,
Că de mult ne bântuesc,
Că de mult ne stăpânesc.
Lumea cum îl auzea,
Se îmbrăca,

Se-narma,
Numai baba nu îmi vrea.
Voinicul mi-o agrăia:
– Hei, tu babă, ce-i asta?
– Voinice, voinicule,
Ştefane boierule,
O crescut un sbiciu de foc,
Nu ştiu de-i semn cu noroc!

Ştefan-Vodă-i răspundea:
– Visu-ţi e adevărat,
Că dacă mi-ar ajuta,
Dumnezeu şi Precesta,
Pe unde cu el oi da,
Ca şi focu arde-oa,
Arde-oa
Aprinde-oa,
De străin n-a rămânea.
Visu babii se-mplinea,
Tot ardea,
Tot aprindea,
Aprindea,
Amar zdrobea,
De nimic nu rămânea!

5. CALAPOD PAHARNICUL ŞI DOMNIŢA ILENUŢA

Sus pe apa Sucevii,
Colo-n ţara Moldovii,
La curţi mari şi curţi domneşti,
La divanuri boiereşti
Mare masă e întinsă,
De boieri aleşi cuprinsă.
Boierii se veselesc,
Beu, mănâncă, sfătuiesc,
Foarte bine se cinstesc.
Iară unul dintre ei,
Vechi boier al Moldovei,
El afară c-a ieşit,
Frumos glas mi-a auzit,
Un glas frumos de voinic,
De-un voinic de paharnic,
Şi-un vers frumos de cobuz,
Dulce sunând la auz.
Versul cum l-a ascultat,
El înuntru c-a întrat,
La domnie sfat a dat
Şi din gur-a cuvântat:
– Nu ştiu, doamne, ce să fie,
Că s-aude-o melodie,
Ce răsună-a duioşie,
Un vers frumos de cobuz,
Dulce sunând la auz.
Şi-acea dulce melodie

Acu cântă-a pribegie,
Acu-ntoarnă pe domnie;
Nu ştiu singur ce-ar să fie,
Alunga-te-a din domnie
Ori pe noi din boierie?
Atunci Rezul – armaş mare
A sărit drept în picioare
Şi-n picioare cum stătea
Astfel din gură grăia:
– Ştefane, Măria-Ta!
Iartă-mi ce ţi-oi cuvânta:
Calapod Paharnicul,
Ce ţi-i drag ca sufletul,
Iubeşte pe fiică-ta,
Domniţa Ilenuţa;
Ilenuţa pe dânsul,
Că i-i drag ca sufletul...
Ştefan-Vodă cuvânta:
– Rezule! dacă-i aşa,
În ce straie lî-i afla,
Să aibi a mi-l arăta!
Atunci Rezul a ieşit,
Argaţilor a vestit,
Mulţi argaţi că i-au sosit,
El din gură le-a vorbit:
– Calapod Paharnicul,
Ce vi-i drag ca sufletul,
În ce straie l-om afla,
Să avem a-l arăta
Astăzi la Măria-Sa!..

Astfel după ce vorbi,
Pe uliţă se porni,
Pe uliţă pardosită,
Tot de Calapod făcută;
La curţile lui Isae,
La Isae-a lui Găină.
Şi la curţi dac-ajungea,
Sus pe scări că se suia
Şi la uşă că bătea;
Calapod că-l auzea,
Înăuntru mi-l poftea.
Rezul după ce întra,
Bună ziua că-i dădea,
Calapod îi mulţămea
Şi din gură mi-i zicea:
– Rezule, armaşule,
Dragule, voinicule!
Să nu-ţi fie cu banat,
Spune-mi mie-adevărat:
Cum, de când eşti tu armaş
N-ai venit la-al meu locaş,
Şi tocmai astăzi mă caţi
C-o mulţime de argaţi?
Atunci Rezu-i cuvânta:
– M-a trimis Măria-Sa,
Că-n ce straie te-oi afla,
Să am lui a te-arăta!
Calapod îi răspundea:
– Dacă e treaba de-aşa,
Eu mă rog Măriei-Sale,

Mai pe urmă dumitale,
Să aibă-a mă-ngădui
Straie pân-mi-oi primeni
Şi eu singur voi veni!
– Ba! eu, zău, nu te-oi lăsa,
Că mi-a spus Măria-Sa,
Că-n ce straie te-oi afla
Să aibi lui a te-arăta;
Şi vai de viaţa mea
Un pic de-ai întârzia!
Nici cuvântul nu sfârşea
Şi de piept că mi-l lua,
Pe scări că mi-l împingea,
Spre uliţă mi-l trăgea,
Pe uliţă mi-l ducea,
Pe uliţă pardosită,
Tot de Calapod făcută
Pe uliţă armenească,
Armencele să-l privească.
Armencele mi-l privea,
Moldovencele-l plângea,
Copilele mi-l bocea,
Amarnic mi-l mai jelea.
Iară Rezu-l chinuia
Cu argaţi alăturea,
Şi spre curte mi-l trăgea.
La curte cum ajungea,
Calapod înuntru-ntra,
Bună ziua că le da
Boierilor din palat,

Ce cu Ştefan sta la sfat.
Ştefan lui i-a mulţămit
Şi din gură i-a vorbit:
– Calapoade, dumneata
Te-am chemat la curtea mea,
Ceea ce te-oi întreba
Bine sama s-ai a-mi da!
Calapod i se-nchina
Şi din gură-i cuvânta:
– Se poate, Măria-Ta!
Ceea ce mi-i întreba
Ştiu eu sama cum mi-oi da!
Atunci Vodă-l întreba:
– Calapoade, dumneata!
Acest caftan de pe tine
Pare a fi fost pe mine?
– A fi fost, Măria-Ta,
Că mi l-a dat fiică-ta,
Domniţa Ilenuţa,
Să mă iubesc cu dânsa.
De iubit că m-am iubit,
De păcate m-am ferit;
Pâinea, sarea ţi-am mâncat
Şi m-am temut de păcat!
– Bine, bine, Calapoade,
Numai de n-ar fi iscoade,
După cum mi-ai cuvântat,
Bună samă că ţi-ai dat!
Apoi iar l-a întrebat:
– Calapoade, dumneata!

Spune-mi mie şi-aceasta,
Gugiuman din capul tău
Samănă să fie-al meu?
– Samănă, Măria-Ta,
Că mi l-a dat fiică-ta,
Domniţa Ilenuţa,
Să mă iubesc cu dânsa.
De iubit că m-am iubit,
De păcate m-am ferit;
Pâinea, sarea ţi-am mâncat
Şi m-am temut de păcat!
– Bine, Calapoade, fie
Precum mi-ai cuvântat mie!
Calapoade, dumneata,
Una te-aş mai întreba:
Cest inel cu diamant
Şi cu pietre de smarald,
Ce-l porţi pe degetul tău,
Samănă să fie-al meu?
– Samănă, Măria-Ta,
Că mi l-a dat fiică-ta
Domniţa Ilenuţa,
Să mă iubesc cu dânsa.
De iubit că m-am iubit,
De păcate m-am ferit!
Pâinea, sarea ţi-am mâncat
Şi m-am temut de păcat!
– Bine, Calapoade, fie
Precum mi-ai cuvântat mie,
Că tu cum mi-ai cuvântat,

Bună samă că ţi-ai dat!
După ce mi-l întreba,
Afară că mi-l scotea
Şi-ncepură-a-l cerceta,
Cerceta şi judeca.
Toţi boierii-l întreba,
Să spuie câte ceva.
Calapod însă tăcea,
Nimic nu le răspundea.
Unii ziceau ca să-l ierte,
Cu-nici un rău să nu-l certe,
Alţii ziceau ca să-l piardă
Şi-n cuptor cu foc să-l ardă.
Judecata s-a curmat,
A rămas la spânzurat.
Calapod Paharnicul,
Paharnicul, voinicul,
Auzindu-şi judecata,
Că spre pierdere e gata,
Frumos că li s-a rugat,
Ca să-i fie-un ceas iertat,
Să-i aducă cobuzul,
Să-şi mai cânte cântecul,
Ce i-i drag ca sufletul,
Ş-apoi facă cu dânsul
Ce i-a-ndemna cugetul.
Bine vorba nu sfârşi
Şi cobuzul îi sosi.
El cobuzul şi-l lua

Şi-ncepu de a cânta,
Văile de răsuna,
Frunza de se clătina;
Ş-aşa cânta de frumos
De se lăsa frunza jos,
Şi-aşa de duios cânta,
Păsările-n zbor de sta
Şi cântecu-i asculta.
Toţi boierii lăcrăma,
De inimă ofta,
Cucoanele hohotea,
Aşa de tare plângea.
Iar Domniţa Ilenuţa
La fereastră s-arăta
Rumână ca cetina,
Pe obraz cu păioară,
Ca şi când cu faţa goală;
Şi cum sta şi se uita,
De la inimă ofta
Şi din gură cuvânta:
– Acest om, ce-i de pierdut,
Fie-mi mie dăruit,
Căci, ah! eu mi l-am găsit
Şi prea mult mi l-am iubit.
Atunci Ştefan a vorbit:
– Dacă tu ţi l-ai găsit
Şi prea mult ţi l-ai iubit,
Fie-ţi ţie dăruit!
Boieri-atunci s-au mirat,

Unul la altu-au cătat
Şi din cap au clătinat.
Iar poporul adunat
Cu glas mare a strigat:
– Ştefan-Vodă să trăiască,
Fericiţi ani să domnească,
Şi Domniţa Ilenuţa
Ţie-i Dumnezeu viaţa!

XI. Cântece epice eroice

XI. Cântece epice eroice

1. PENEŞ

Foaie verde şi una,
Mai în jos de Galbăna
Bate vântul papura,
Da ea floarea lepăda.
Floricică gălbioară,
Bun voinic e la-nchisoare.
– Peneş, Peneş, dragu mamei:
Cum stai, dragă, la-nchisoare,
Of, la paşte, la zi mare?
– Taci, măicuţă, nu mai plânge,
Nu mai plânge, nu ofta,
Da nici capul nu-ţi strica,
Dintr-aeasta oi scăpa,
De două m-oi apuca.
Na-ţi cheia de la lădiţă
Şi deschide lădiţa,
Şi ie-ţi bani cu chivirea,
Şi du-te la Ştefan-Vodă.
– Ştefan-Vodă, Măria-Ta,
Ţi-am adus eu un poclon,
Să-l slobozi pe-al meu fecior,
Că-i vine vremea să-l însor.

Am fată de măritat,
Feciorul mi-i de însurat.
– Tu fata ţi-i mărita,
Pe fiu noi l-om însura:
Sabia – mireasa sa,
Paloşul – nănaşul lui,
Cununia îi frânghia.
Măicuţa s-a-nspăimântat
Şi la plâns s-a-ntărâtat.
– Taci, măicuţă, nu mai plânge,
Nu mai plânge, nu ofta,
Da nici capul nu-ţi strica,
Dintr-aiasta oi scăpa
Şi de trei m-oi apuca.
Na-ţi cheia de la lăcată
Şi descuie-un grajd de piatră.
În grajd de piatră sunt trei cai,
Sunt trei cai de la trei crai:
Unul negru ca corbul,
Unul roşu ca focul,
Unul sur ca porumbul.
Pune-ţi şaua pe negrul,
Că negru' când amurgeşte,
El cu codrul se loveşte;
Şi mi-o pune voiniceşte,
Şi mi-o-ncingă tălhăreşte,
Să mă ducă haiduceşte.
Negru-odată a strănutat,
Uite Peneş a scăpat
Şi a pus picioru-n scară,

Şi-a dat hultul drept de vale.
– Ştefan-Vodă, Măria-Ta,
Ian rămâi tu sănătos,
Cât eşti vesel şi frumos!
– Peneş, tu, băiet cuminte,
Să nu spui că te-am scăpat,
Cu lege drumul ţi-am dat.

2. DOI VOINICI

Florişica schinului,
£N€tevniţa Hotinului
Sân-doi pui de tălhăraş:
Di când mă-sa i-o făcut,
Ii soarili n-o vădzut,
Niş soarili, niş luna,
Numadicât tevniţa.
Şi din gur-aşâ-m strâga:
– Olio, moşu Ştefan-Vodî,
Dă-ni drumu di-acole,
Cî barba bat genunchili,
Şî chica – călcâili,
Şî musteaţa – umerili.
Dă-ni drumu di-acole!
– Vouî drumu nu v-oi da,
Păn-cân-nu v-oi însura
Cu nănaşa – saghia,
Cu nănaşu – paloşu,
Şî cu fina – scândura.

Iarî s-o prins a sî ruga:
– Olio, moşu Ştefan-Vodî,
Cî şî dar ţ-om dărui:
Nouî turmi di oi
Şî nouî şiredz di boi.
– Eu pi-aşelea li-oi lua,
Şî vouî drumu nu v-oi da!
– Olio, moşu Ştefan-Vodî,
Dă-ni drumu di-acole,
Cî şî dar ţ-om dărui:
Nouî mori pi sup pământ,
Măşinând aur ş-argint.
– Eu pi-aşelea li-oi lua,
Şî vouî drumu nu v-oi da.
– Olio, moşu Ştefan-Vodî,
Dă-ni drumu di-acole,
Cî şî dar ţ-om dărui:
Doisprizăşi berbeşei
Cu coarnili auriti,
Cu chiatrî scumpî-z bătuti.
– Eu pi-aşia i-oi lua,
Şî vouî drumu nu v-oi da.
Ii s-o prins a sfătui,
Pune spetili la părete
Şi-nşepu îi a-i da blendi:
Dar tevniţa şei di chiatrî
Le-au părut cî-i o fereastrî,
Hlănţujălu di la gât
Le-au părut cî-i tei putred.

3. MIU HAIDUCUL
(Fragment)

Ştefan-Vodă sus şâdea
Şî cu toţi boierii bea.
Boieri beţi, va vieseliţi,
Pi mâini sî va gătiţ.
Va-narmaţ cu toţii bini
Şi sî merzeţ dupa mini.
Pi la şăli buzdugani,
La spinari flintî mari
Şî la briu toţi cu hamzeli,
Cî mâni fac o vânătoari,
După păsări gălbioare,
Cătră munţii Crinului,
Cătră fagul Miului,
Miului, haiducului.
Dar Ştefan-Vodă-o fatî ave
Şî boierii îi sărve.
Florica, fatî frumoasî,
Din toatî ţara aleasî.
Darî ie cân-auză,
Cî di fratili său vorbe
Faţa-i să roşîe
Şî nimic nu răspunde.
Dar Ştefan cân-o vide,
Cătrî ie aşă-i spune;
– O,tu, floari,fatî mari,
Mici si udî şî merari,
Cî di şăsî ani mai bini,

Di cân-serveşti tu la mini,
Asta nu ţî s-o-ntâmplat,
Paharu din mâni nu ţ-o picat.
Dar amu, undi spunem,
Cî mâini sî ni ducem,
Cătră munţii Crinului,
Cătră fagul Miului,
Miului, haiducului,
Dar ie nimic nu răspunde
Şî boierii îi serve
Şî boierii sî-mbata
Şî toţi pi masî adormea.
Şî ie în palat intra
Şî paltonu-l îmbrăca
Şî pantofii şî-i lua
Şî-nspri munţii Crin pleca...

4. MIU HAIDUCUL
(Fragment)

Hai, Doamne, Măria-Ta,
Hai, Doamne, la Bucureşti,
La cele case domneşti,
Albe sunt, împărăteşti,
În divan la Ştefan-Vodă
S-au strâns boierii ţării,
Caimacanii ţării,
Ca grea poteră să facă,
Ca pe Mihu să-l găsească...

5. VARTICI

Foaie verde salbă moale
În ziua dă Vinerea Mare
Ştefan-Vodă-n vânătoare
După cerbi şi căprioare,
După păsări gălbioare,
Că sunt bune la mâncare
Şi uşoare la purtare.
Pă ce Domnul că-mi pleca,
Acas-pe cine-mi lăsa?
Tot pe finu-su Vartici,
Ca să-mi ia sama p-aici.
Doamna Leana ce-mi făcea?
Guşman mare ridica,
Frumoasă masă-ntindea
Şi mi-şi bea şi mi-şi mânca
Şi cu pahar cin-le da?
Tot finu nostru, Vartici!
Doamna Leana ce-mi făcea?
La dânsul ea că-mi râmnea...

6. LETINUL BOGAT
(Fragment)

În curte la Ştefan-Vodă
Mari boieri îmi stau la vorbă,
Boierimea ţăriei,

Caimacanii târgului,
Starnicii divanului!
Că-n oraş, la Bucureşti,
În palatele domneşti
Frumoasă masă mi-e-ntinsă
Şi d-ăi boieri mi-e cuprinsă.
Pălatele-s pestricioare,
Tot cu-nalte foişoare:
Din afară-s poleite,
Iar pă-nuntru zugrăvite,
Ca de nuntă mi-s gătite!
Ş-apoi verde sălcioară,
De-nsurat cine să-nsoară?
Mi se-nsoară Iancu-Vodă
Şi-l cunună Ştefan-Vodă...

XII. Cântece de leagăn

XII. Cântece de leagăn

1. HAI LIU-LIU, PUIUŢ DE REGE

Hai liu-liu, puiţ de rege,
Să te poată mama creşte,
Eu te culc ca să adormi,
Să te scoli mândru fecior,
Hai liu-liu...
Cu mâna te-oi legăna,
Cu gura te-oi dezmierda,
Haida liu, puiuţ frumos
Să creşti ţării de folos,
Hai liu-liu...
M-oi ruga la Dumnezău
Pentru norocelu tău,
Să birui duşmanii-n ţară
Din hotară în hotară,
Din hotare în hotare
Ca domnul Ştefan cel Mare.

2. NANI, NANI, COPILAŞ

Nani, nani, copilaş,
Dragul mamei fecioraş!
Că mama te-a legăna

Şi mama te-a căuta
Ca pe-o floare drăgălaşă,
Ca pe-un îngerel în faşă.
Nani, nani, cu mama,
Că mama te-a descânta,
Să te faci un viteaz mare
Ca domnul Ştefan cel Mare.
Să fii verde la război,
Să scapi ţara de nevoi!
Să fii oacheş şi frumos
Ca un soare luminos,
Fetele să te-ndrăgească,
Flori în calea ta să crească!

3. ŞTEFANE, PUIUŢULE

Ştefane, puiuţule,
Dimineaţa te-ai născut,
Şi de-un cotuţ ai crescut,
Mare larmă ai făcut.
Culcă-te ca să mai creşti
Şi ţări mari să-mpărăţeşti,
Cai nebuni să călăreşti,
Cai nebuni să îmblânzeşti,
Oameni mulţi să stăpâneşti,
Cu ei bine să trăieşti,
Pe toţi să-i îmbogăţeşti. –
Aliulea, liulea, liulea,

Culcă-te eu ţi-oi cânta,
Că maica ţie ţ-a da
Buzdugan împărătesc
Şi mondur de cel crăiesc,
Săbioară aurie
Şi curaj ca la-o mie.

4. HAIA, HAIA, PUIULE

Haia, haia, haia, ha.
Haia, haia, puiule,
N-asculta cântecile,
Ce-ţi cânta străinele;
Făr-te culcă cu mama,
Că mama ţie ţ-a da
Lăptişor
Din ţâţişori,
Şi mieruţă
Din guriţă,
Şi creiţari
Din buzunari,
Să-ţi cumperi cal şi puşcuţă
Să te faci o cătănuţă,
În vremi să-ţi aperi ţara
Şi să-ţi aperi moşia
Şi pe scumpă mamă-ta.
Să fi ţării de folos
Ca şi Ştefan cel frumos,

Şi să fi-un viteaz mare
Cum a fost Ştefan cel Mare,
Haia, haia copilaş
Dragul mamii fecioraş,
Mititel şi drăgăşel
Ca un prunc de crăişel.

5. NANI-NANI, PUIŞOR

Nani-nani, puişor,
Vino-vino, cucuşor,
Şi mă leagănă frumos,
Să nu cad din leagăn jos,
Că dacă m-oi învăţa
Singurel m-oi legăna.
Face-ţi-aş leagăn de-aramă,
Să n-o scoli noaptea pe mamă,
Face-ţi-aş leagăn de-argint,
Doar te-aş adormi curând,
Şi de aur doar ţi-aş face,
Numai să-i dai mamei pace.
Haide, nani, mititel,
Şi te scoală măricel,
Să creşti tatei voinicel,
Mândru ca un stejărel.
De te-ai face mărişor,
Ca să fii mamei de spor,
Lui Ştefan-Vodă ajutor,

Să te crească mama mare,
Lui Ştefan-Vodă catană.
Dare-ar bunul Dumnezeu,
Să-mi asculte dorul meu:
Să trăiască-ntru mulţi ani,
Scape ţara de duşmani!

6. NANI, NANI, DRAGUL MAMEI

Nani, nani, dragul mamei,
Puiul mamei, nani,
Să te faci voinic şi mare
Ca domnul Ştefan cel Mare,
Nani, nani, nani,
Nani, nani, nani.

XIII. Scriitori clasici și contemporani despre Ștefan cel Mare

1. Creaţii în versuri

1. DIN ZILE MARI

Ştefan O. Iosif
-Poem istoric- (1905) (fragmente)

Pe câmpia direptăţii
Bucură-te azi, Moldovo,
şi de nuntă te găteşte!
Bucură-te şi zâmbeşte
cu întregul tău norod.
Primăvara, maica noastră,
de pe plaiurile tale
a gonit cumplita iarnă
şi pe cruntul voievod.
Primăvara, maica noastră,
îţi deschide veac de aur
şi-ţi aduce mire tânăr
şi frumos, în zi de Paşti!
Ci îmbracă tu şi zale
că te-aşteaptă lupte grele –
grele lupte – pentru ele
mulţi viteji tu ai să naşti!

II

Bucură-te tu, Suceavă!
Sune-ţi clopotele-n slavă,
falnică cetate sfântă
a străbunului Muşat!
Şi deschide-ţi poarta largă
unde gloatele aleargă
ca un râu ce se revarsă
zgomotos, de ploi umflat.
Cruntul voievod – Petru Aron,
Ucigaşul lui Bogdan-Vodă,
Tatăl lui Ştefan cel Mare.
Bucură-te azi şi saltă!
Că-ţi răsar doi sori de-olaltă:
mândrul soare sus în ceruri,
Ştefăniţă pe pământ:
Ştefăniţă, prinţ de viţă,
fiu lui Bogdan şi nepotul
vrednic al lui Alexandru
celui bun şi drept, şi sfânt!

III

Pe un cal pieptos şi mare
ce aruncă foc pe nare,
Ştefan-Vodă e călare
îmbrăcat în fir şi fier.
Joacă plete inelate
peste umerile-i late
şi-i frumos ca un arhanghel
pogorât acum din cer!

Pana-i de la coif străluce
fâlfâind în vânt vioaie,
flutură în cute manta-i
prinsă-n bumbi de mărgărint.
Mâna-i dreaptă strânge frâul
de argint; – cealaltă pala
cu mâner de pietre scumpe –
scări şi şpori sunt tot de-argint.
Astfel trece Ştefan-Vodă
pe Siret în sus. – Aprozii
călărind în juru-i strigă:
„Să trăieşti, Măria-Ta!“
Şi popor de pretutindeni,
de pe şes, din văi şi dealuri
curge-n jos pe drumul ţării –
cine-acasă ar mai sta?
Toţi aştern în ţărnă fruntea
şi-i aruncă flori în cale-i
şi-l întâmpină-ntr-un strigăt:
„Să trăieşti, Măria-Ta!“

Toţi aleargă, şi se-nchină
gârboviţi moşnegi în cale-i:
„Mulţumescu-Ţi, Doamne, Ţie,
pot de-amu să mor voios!“

Toţi aleargă – lung oftează
fetele cu ochii galeşi:
„Doamne, mândru i se şăde!
Ai jura că-i Făt-frumos!“

IV

Saltă flamurile-n aer,
spumegă-n zăbale caii,
suliţele scânteiază,
sună surle zgomotos.
Pe câmpia Direptăţii
Ştefan-Vodă se opreşte.
Ţara-i adunată-acolo
să-l întâmpine cu alai.

2. ŞTEFAN CEL MARE
Mihai Eminescu (Schițe de imn)

Xarpaţii arate
seninele frunţi
şi focuri pe-orişice
culme de munţi.
Să arză tulpine
întrege de brazi,
căci astăzi ne vine
eroul viteaz
ne vine Ştefan cel Mare.

Cum oare, o, ţară,
tu n-o să-l cunoşti,
când sună fanfară
chemarea de oşti,
când buciume sună
în văi şi pe plai

şi oastea s-adună
călare pe cai –
pe steaguri cu semne de bouri?

II

Pe creştete nalte a munţilor suri
clădiţi de asupra de negre păduri
trupine de brazi laolaltă;
clădiţi-le falnic; daţi-le foc,
şi lumea privească un semn de noroc
pe orişice culme înaltă.
Mânat de credinţă, mânat de profet,
din negre pustiuri, porni Mahomet,
stârnind mulgătorii de iepe;
îneacă o lume în flăcări şi fum
şi moartea-i netează al gloriei drum;
e moartea stăpână pe stepe.
Ce zgomot de bucium şi arme, ce val!
Când Ştefan se suie călare pe cal
răspunde Suceava din urmă,
şi nimeni nu ştie cum tu ai ajuns
să ştii de ce munţii săgeată-i pătruns –
şi-a codrului cale se curmă.
Răsună pământul de tropotul des,
de-atâtea oştire de munte, de şes,
răspunde sunare din nouri;
cu sunet de bucium la munte şi plai,
c-o oaste întreagă călare pe cai.
Cu steaguri cu semne de bouri.

3. O, EROI!

Mihai Eminescu (fragment din Scrisoarea III)

O, eroi! care-n trecutul de măriri vă adumbriseţi,
aţi ajuns acum de modă de vă scot din letopiseţ,
şi cu voi drapându-şi nula v-o citează toţi nerozii
mestecând veacul de aur în noroiul greu al prozii.
Rămâneţi în umbră sfântă, Basarabi şi voi Muşatini,
descălecători de ţară, dătători de legi şi datini,
ce cu plugul şi cu spada aţi întins moşia voastră
de la munte pân-la mare şi la Dunărea albastră.

4. ŞTEFAN-VODĂ

George Coşbuc

Prin Suceava, vodă Ştefan, într-o zi de primăvară,
Cu boieri bătrâni ai ţării şi hatmani treceau călări.
Iată-n drum, pe-o stradă strâmtă ei p-un mort întâmpinară,
Un sărac! Nici lume-n urmă, nici măcar făclii de ceară
Şi nici plâns ca la-ngropări.
Un copil ducea o cruce; şi-ngânând cântarea sfântă
După el bătrânul preot vine-ncet în sfântu-i port;
Duc pe umeri patru oameni un sicriu sărac şi cântă,
Ştefan îşi opreşte calul şi de milă se-nspăimântă
Cât de sângur e-acest mort!
El descalecă şi-azvârle straiul ce de-argint străluce,
Unui pagi el lasă calul şi s-apropie grăbit
De sicriu, şi-urmând sicriul, umilit îşi face cruce

Şi, purtând în mână coiful, după mort încet se duce
Ca dup-un amic iubit.
Sfetnicii şi oştenii ţării stau miraţi şi n-au putere
Să-nţeleagă cine-i mortul cel necunoscut ca viu,
Văd în capul gol pe Ştefan şi zdrobit ca de-o durere:
Îşi descopăr şi ei capul şi s-apropie-n tăcere
Şi se duc după sicriu.
Şi cu guri făr' de răsuflet sta mulţimea-ntâmpinată
De-acest mort urmat de vodă şi de curtea sa, pe drum;
Nici ei nu-nţeleg convoiul, dar pornesc cu el deodată,
Şi mulţimi mereu s-adună spre mulţimea adunată,
Neştiind de ce şi cum.

Şi pe stradele Sucevei, înnorate-acum de jale,
După mortul fără nume se strecoară lungul şir
De popor, de domni şi sfetnici şi de-oşteni în albe zale;
Pe-un necunoscut din lume îl petrece-o lume-n cale
Spre mormântul strâmt şi jalnic dintr-un colţ de cimitir.

Şi deasupra groapei Ştefan, cu boieri ce-l înconjoară,
Ia sicriul şi-l aşează pe frânghie. Şi-n mormânt
Însuşi el, prinzând frânghia cu alţi trei, scoboară
Mortul în pământ, el însuşi peste mort întâia oară
Zvârle-o mână de pământ.

Spre popor apoi se-ntoarce: –„De-aţi venit aici cu mine,
Nu-ntrebaţi ce mort e-n groapă, prieten ori duşman al meu,
Om a fost, şi-n ceasul morţii noi să dam ce se cuvine Omului.
Iar unde merge, sufletu-i găsească bine
Şi să-l ierte Dumnezeu!“

Nu-ntrebaţi ce mort e-n groapă! Răsărirea unei spume
Nu e volnică: ea-şi are rostul hotărât din cer!
Când tu crezi că n-ai pe nimeni, fraţi tu ai o-ntreagă lume,
Mila lor e Dumnezeul cel ce altfel n-are nume
Pentru cei ce plâng şi pier.

5. ŞTEFAN CEL MARE ÎNAINTEA CETĂŢII NEAMŢU

Gheorghe Asachi

În cetatea părăsită, care de pe munte
către nouri încă-nalţă o căruntă frunte,
unde trecătoriul ş-astăzi cu respect se-nchină,
a domnit odinioară vechea eroină,
Pe atuncea se lupta păstorul moldovan
şi ţara-şi apăra chiar ca un aprod oştean!

Ea avea un fiu puternic, Stefan i-a fost nume,
prin acest domn strălucit-au Patria noastră-n lume,
patruzeci de biruinţe lauda-i adunase,
dar o zi schimbândă soarta, el învins rămase;
deşi luptase atunci păstorul moldovan
şi ţara-şi apăra ca un aprod oştean!

De mii cete fioroase Patria a fost călcată,
şi de sânge a ei ţărână era-adăpată,
monastiri, cetăţi şi sate fumegau aprinse,
cu bătrâni gemeau şi fete în obeze strânse.

Dar ne-nvins era păstorul moldovan,
că ţara-şi apăra chiar ca un aprod oştean!

Încruntat ca leul Stefan, voind să răzbune,
înc-odată pe oşteni merge să adune,
mai întâi însă pre muma va să-mbrăţoşeze,
şi pre fiul său de bine vra să cuvânteze.
Că pe atunci a fost oricare moldovan,
duios părinte, fiu, bărbat şi aprod oştean!

Când de zi se luminase, cu a lui putere,
la cetate Ştefan vine şi intrare cere,
dar Elena inimoasă de pe muri îi zice:
„Fără triumf să nu intre fiul meu aice!“
În timpul cel cumplit un suflet moldovan
a fost şi la femei, ca la aprozi oşteni!

„Fiule! Întăia oară te văd-fără vântă,
totdeauna tu învins-ai cu dreptate sfântă!
Eu nu pot astăzi deschide a cetăţii poarte,
pe eroi în câmp aşteaptă glorie sau moarte“.
În timpul cel cumplit un suflet moldovan
a fost şi la femei, ca la aprozi oşteni!

„Mergi, adună a ta oaste, zboară spre pieire,
în a ta-virtute Patria afle mântuire,
asta-i singura dorinţă, voia maicii tale,
de-i cădea, şi eu urma-voi pe a morţii cale“.
În timpul cel cumplit un suflet moldovan
a fost şi la femei, ca la aprozi oşteni!

Stefan, răzbătut la suflet, pre ai săi adună,
se repede ca furtuna, ca un fulger tună,
duşmanii, uimiţi de spaimă, luptă, dar nu scapă,
şi pe ţara mântuită cu-a lor sânge-adapă!
C-atuncea se lupta păstorul moldovan
şi ţara-şi mântuia, ca un erou oştean!

6. CODRU COSMINULUI

Dimitrie Bolintineanu

Şânturile negre, într-a lor turbare,
Nu bat faţa mării fără încetare;
Iar tu, dragă ţară, pace nu mai ai!
Nu se şterse bine sângele pe plai,
Şi alt râu de sânge mâine o să-l ude!
Mâine alte lupte! alte doruri crude!
Fiii tăi trec viaţa sub armele lor;
Pruncii lor îi uită, părăsiţi în dor!
Iată, vântul luptei geme cu turbare!
Un minut, o, ţară, cată dezmierdare!
Crude au să fie luptele ce vin!
Dar nepieritoare fi-vor-cel puţin;
Ale tale lupte, splendide, sublime,
Te-or scăpa de moarte pe viitorime!

II

– Nu a geme numai şi-a vărsa suspine
E lăsat la inimi nobile, sublime!
Plângerea purcede din suflet, robit

Unei vieţi trândave ce l-a umilit!
Cel brav nu s-abate când cel rău îl frânge,
Ci cu arma-n mână se îmbată-n sânge.
Astfel strigă Ştefan şi cu bravii săi
Pleacă cu urgie la Cosmin în văi.
Au intrat polonii pe văi la Cosmin;
Între două măguri ei coboară lin;
Soarele răsare: focul splendid luce,
P-armele lor mândre cade şi străluce.
Liberă de grijă, moarte sau robie,
Inima lor zboară către bucurie,
Gândul lor întrece păsurile lor,
Către dulcea ţară alergând cu dor.
Dar mai sus de măguri cei din ţară vin,
Herăstrez stejarii câţi pe râpi se-nclin;
P-ale lor tulpine aninaţi îi lasă;
Iar mai jos de dânşii armiile pasă
Un semnal, şi-aceste cete vor pieri.
Soarele dispare... ceru-ngălbeni!
Munţii-nalţi, vechi, scutur coama lor virgină,
Arburii se mişcă, se-nvârtesc, se-nclină.
Umbra se măreşte... Aerul tăiat,
Strâns, s-aruncă-n valuri, vâjie turbat.
Muntele tresare! trăsnete, mugiri,
Şuierări bizare, vaiete, răcniri
Să rădic în aer, cresc, se variază,
Şi, din munte-n munte, trec, se repetează,
Brazii vechi ca lumea peste tot s-abat,
Cad din râpă-n râpă; orişiunde bat,
Stâncile, pe cale, gem, trăsnesc şi saltă,

Se sfărâmă, pleacă, bubuiesc, tresaltă...
Cerul şi pământul parcă se lovesc,
Parcă se confundă şi se nimicesc,
Şi-unde se revarsă pe văile-adânci.
Alţi munţi se formează din copaci şi stânci.
Muntele rămâne negru dezvălit;
Râul schimbă cursu-i, geme năbuşit;
Caii, cavalerii, cetele făloase,
Armele iau forme crude şi hidoase,
Râuri largi de sânge din pământ ţâşnesc,
Codri-n fum şi-n umbră saltă, clocotesc!...

Ştefan însă vine cu a lui armie,
Ce mai e cu viaţă sfărâmă c-urgie.

7. ŞTEFAN-VODĂ ŞI ŞOIMUL
Vasile Alecsandri

ŞTEFAN:

– Şoimanule, şoimuţ uşor,
fă-te roată sus în zbor;
ce se vede la hotare,
de s-aude zgomot mare?

ŞOIMANUL:

– Ştefane! Viteazul meu!
Zău! de altul c-ar fi rău,
iar de tine mult e bine,
că tu eşti şoiman ca mine;

de jur împrejurul tău
năvălesc duşmani mereu!
Te calc ungurii făloşi
şi lifteni necredincioşi,
te calc hanii tătăreşti
şi urdiile turceşti!

ŞTEFAN:

– Las-să vie, las-să vie,
să se deie pradă mie!
Moartea-i paşte ca o turmă,
păcatu-i mână din urmă,
Mulţi au mai venit la noi,
puţini s-au dus înapoi;
că-s român cu patru mâini
şi am leacuri de păgâni
de tătari am o săgeată,
de turci – pala mea cea lată,
de lifteni – un buzdugan
şi de unguri – un arcan.

8. ŞTEFAN MARE DOMN ŞI SFÂNT

Ion Hadârcă

Eu în mii de feluri cânt
Pentru Ştefan – Domnul Sfânt:

– Ştefan, zic, – pruncuţ voinic
Mare-i Ţara, Codru-i mic!

Creşte Vodă prin botez
Ori Ceahlăul prin zăpezi?

Ştefan unde-au apărut
Lacrima se face scut

Nu e piatră de cetate
Este Ştefan fără moarte

Cremenea de n-are neam
Cremenea mi-o ştefăneam!

Cine-şi face semnul crucii
Pune Troiţi la răscruce

Spală Neamul de ruşine
Şi de neagră păgănime!

Dintr-o parte-n altă parte
S-au mutat pofte deşarte

Ştefan, Decebal, Muşat
De aici nu s-au mişcat

Eu prin mii de verbe cânt:
Ştefan Mare Domn cel Sfânt!

9. DEŞTEAPTĂ-TE, ROMÂNE

Andrei Mureşanu

Deşteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adâncirăbarbarii de tirani!
Acum ori niciodată croieşte-ţi altă soartă,
La care să se-nchine şi cruzii tăi duşmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume,
Că-n aste mâini mai curge sânge de roman,
Şi că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume,
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Înalţă-ţi lata frunte şi cată-n giur de tine,
Cum stau ca brazi în munte voinici sute de mii;
Un glas ei mai aşteaptă şi sar ca lupi în stână,
Bătrâni, bărbaţi, juni, tineri, din munţi şi din câmpii!

Priviţi, măreţe umbre, Mihai, Ştefan, Corvine,
Româna naţiune, ai voştri strănepoţi,
Cu braţele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viaţă-n libertate, ori moarte!“ strigă toţi.

Pre voi vă nimiciră a pizmei răutate
Şi oarbă neunire la Milcov şi Carpaţi!
Dar noi, pătrunşi la suflet de sfânta libertate,
Jurăm că vom da mâna, să fim pururea fraţi!

O mamă văduvită de la Mihai cel Mare
Pretinde de la fii-şi azi mână d-ajutor,

Şi blastămă cu lacrimi în ochi pe orişicare,
În astfel de pericol s-ar face vânzător!

De fulgere să piară, de trăsnet şi pucioasă,
Oricare s-ar retrage din gloriosul loc,
Când Patria sa mamă, cu inima duioasă,
Va cere ca să trecem prin sabie şi foc!
N-ajunge iataganul barbarei Semilune,
A cărei plăţi fatale şi azi le mai simţim;
Acum se vâră cnutul în vetrele străbune,
Dar martor ne e Domnul că vii nu o primim!

N-ajunse despotismul, cu-ntreaga lui orbie,
Al cărui jug din seculi ca vitele-l purtăm:
Acum se-ncearcă cruzii, în oarba lor trufie,
Să ne răpească limba, dar morţi numai o dăm!

Români din patru unghiuri, acum ori niciodată
Uniţi-vă în cuget, uniţi-vă-n simţiri!
Strigaţi în lumea largă că Dunărea-i furată,
Prin intrigă şi silă, viclene uneltiri!

Preoţi, cu crucea-n frunte! Căci oastea e creştină,
Deviza-i libertate şi scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăşi în vechiul nost-pământ!

2. Creaţii în proză

1. CETATEA SOROCII

Constantin Stamati-Ciurea

Când Mahomed al II-lea cuceri Constantinopolul şi coloniile rămase de pe malurile mării şi ale Nistrului, cetele de creştini se desfiinţară şi renumele Olhiniei se stinse. În veacul al XV-lea însă, Ştefan cel Mare, al cărui scop era de a scăpa ţara de invaziunea polonilor şi a ungurilor, zidi şi reînnoi vechea cetate Olhinia, făcând din ea un punct strategic de apărare în contra opresorilor şi a numit-o Săraca*, ca o aluzie la bieţii locuitori, pe care Ştefan cel Mare îi găsi în cel mai trist hal, zbuciumaţi şi osândiţi de năvălirile şi pradele polonilor, ungurilor, turcilor, tătarilor şi cazacilor zaporoşi.

2. DECEBAL ŞI ŞTEFAN CEL MARE

Alecu Russo. Studiu istoric

Strălucite şi mult măreţe figuri sunt ale acestor doi eroi în cadrul istoric al Daciei vechi şi al noii Dacii! Închipuirea se pierde în zbor când cearcă a se urca

* Ruşii din Săraca au poreclit-o *Soroca* ce vrea să zică coţofană în limba lor. *(Nota aut.)*

până la înălţimea lor, şi însă numele unuia dintre aceşti bărbaţi legendari este în toate gurile pe când celălalt este acoperit cu vălul uitării.

Fanatismul patriotic şi ignoranţa atribuie lui Ştefan tot ce i se pare minunat, tot ce-i este necunoscut: orice zidire veche, un pod de piatră dărâmat, o movilă de pământ, ridicată în mijlocul unui şes întins, o ruină de cetate, biserici, schituri, etc...

Dar istoria este mai nepărtinitoare; ea ne arată imaginea maiestuoasă a lui Decebal strângând cu o mână rana deschisă în pieptul său şi cu cealaltă chemând popoarele încontra poporului-rege.

Ştefan e un luceafăr luminos; Decebal este un soare întunecit; însă umbra lui Decebal se întinde mai departe decât lumina lui Ştefan.

Ştefan este un om gigantic, ce umple ochii; Decebal se înalţă în zarea trecutului, ca o zeitate nevăzută şi neînţeleasă.

Şi unul şi altul au avut acelaşi ţel, aceeaşi idee sublimă: neatârnarea patriei lor! Amândoi sunt eroi, însă Ştefan un erou mai local, un erou moldovan, când Decebal este eroul lumii!

În vălmăşagul secolilor trecute nu e rar de a vedea unele staturi mici susţinându-se şi mărindu-se chiar prin ajutorul politicii. Astfel Ştefan, ameninţat din toate părţile de hoardele sălbatice ale tătarilor şi de nenumăratele fiare asiatice ce năvăliseră în Europa la glasul lui Mahomet al II-lea şi al lui Baiazid poreclit Fulgerul; atacat fără răgaz de leşi şi de unguri sub pretext de oarecare drepturi fictive, Ştefan, zic, se opuse duşmanilor, când cu

puterea, când cu dibăcia unei ingenioase diplomaţii. El se uni cu leşii, ca să bată pe unguri, cu ungurii, ca să alunge pe leşi şi cu amândouă aceste neamuri, ca să reziste turcilor.

Înţelept, viteaz, neadormit, el izbuti a face dintr-o ţară de păstori o ţară de războinici spăimântători, şi, cu sângurele lui mijloace, el fulgeră pe Baiazid Fulgerul, combătu cu succes pe Matiaş Corvinul, zmulgându-i o parte din Ardeal, mătură leşii de pe pământul românesc, luând Podolia şi Pocuţia şi puse stăpânire pe şesurile goale ale Bugeacului şi chiar pe o parte din câmpiile Valahiei (Ţării Româneşti).

În mijlocul tăcerii de moarte în care lumea era cufundată pe timpul lui August, se vede ridicându-se deodată în faţa imperiului roman un om nou şi un popor nou, pe care vechii cetăţeni ai Romei îi numeau barbari.

Însă şeful barbar se numeşte Decebal. El are o inimă ce ar putea cuprinde lumea întreagă, el se sprijineşte cu mândrie pe arcul libertăţii. Popoarele stau în mirare cu ochii ţântiţi asupra acestui barbar, care se măsură cu împăratul, găsindu-se deopotrivă cu dânsul, şi care umileşte Roma, silind-o să-i plătească tribut, Domiţian Dacicul, Particul, etc..., sacă comorile sale ca să cumpere pacea de la Decebal, însă Decebal zgâlţâie puternic colosul roman, fără a-l putea răsturna; el combate cu neîncetare influenţa romană, mărirea romană, dominirea romană şi, în fine, cade glorios sub braţul divului Traian.

Moartea lui este ultimul sacrificiu, ce-l face poporului său, el se ucide pe ruinele patriei sale!

Decebal e ca stelele acelea călătoare, ce se zăresc pe cer, fără a se şti de unde vin şi unde se duc. Necunoscuţi pe lume, el şi poporul său, până în momentul când încep lupta cu Roma, ei dispar în curând şi de-abia numele lor rămâne.

3. HOTARELE MOLDOVEI

Dimitrie Cantemir

Moldova n-a avut aceleaşi hotare în toate vremurile, căci întinderea ei este când mai mare, când mai mică, după starea de înălţare sau decădere a ţării. Voievodul Ştefan, zis cel Mare, a pus-o în hotarele pe care le avem astăzi.

Spre miază-zi s-a întins în toate vremurile până la Dunăre, cea mai mare apă din Europa şi, mai departe, până la gura acesteia prin care se varsă în Marea Neagră lângă Chilia, numită în vechime Licostom. Spre răsărit se întindea din vremuri străvechi până la Marea Neagră; iar în vremile mai noi, când turcii au cucerit cu armele Basarabia şi Benderul, s-a strâmtat în această parte. Şi, după cum se vede limpede pe hartă, astăzi hotarul Moldovei este pe Prut, de la gura lui până la satul Traian, peste râul Botna şi, în linie dreaptă, până la gura râului Bâcul, care se varsă în Nistru.

Spre miază-noapte Nistrul, numit de turci Turla, desparte Moldova de Lehia şi de tătarii din Ociacov. Malul acestuia se află sub stăpânirea Moldovei numai până la Hotin, de acolo o linie dreaptă, pe Prut şi Cere-

muş, făcea hotarul acestui ţinut; apoi prin vitejia lui Ştefan cel Mare, a fost luată şi provincia de lângă Podolia până la gura râului Serafineţ, trecând în stăpânirea moldovenească; şi aşa apele Nistrului, Serafineţului, Colacinului şi Ceremuşului adunate laolaltă fac astăzi hotarul de miazănoapte al Moldovei, unde se află Câmpulungul Rusesc.

Şi spre apus Moldova este, în zilele noastre, cu mult mai întinsă decât odinioară. Căci înainte de Ştefan cel Mare munţii care o înconjoară ţineau de Transilvania şi ţara era mai îngustă în partea aceasta. Însă pentru că prin vitejia acestui voievod Matei, regele Ungariei, a fost biruit de mai multe ori, iar transilvănenii au fost alungaţi îndărăt, aceştia au fost nevoiţi astfel să-şi caute în învoieli scăparea de pagube şi mai grele. După condiţiile de pace scrise în învoieli, ungurii au dat toţi munţii prin care sunt despărţite cele două provincii şi au poruncit acelor ţinuturi, aşezate între râurile ce se varsă în apa Moldovei, să se supună stăpânirii moldoveneşti. De aceea s-a tras o linie de la izvoarele Ceremuşului spre izvoarele Sucevei, Moldovei, Bistriţei şi Trotuşului până la râul Milcov şi s-a pus ca hotar între cele două ţări. Înainte de aceasta Siretul şi Trotuşul erau socotite drept hotar către Valahia, după aceea însă, tocmai prin vitejia acestui Ştefan cel Mare, ţinutul Putnei a fost adăugat Moldovei, aşa încât astăzi râurile Milcov şi Siret despart cele două ţări, iar partea de la miază-zi este închisă de Dunăre.

4. IDEALUL VIRTUŢILOR

Vasile Alecsandri

Toate popoarele au câte un bărbat, în care au întrupat idealul virtuţilor şi însuşirilor, ce ar dori să găsească în domnitorul lor; numele şi faptele acestor bărbaţi îndumnezeiţi se fac o fală, o proprietate naţională şi, din neam în neam, din veac în veac, aureola de slavă ce-i înconjură, creşte şi se sporeşte mai mult şi ce este mare, frumos, vitejesc se datoreşte geniului şi braţului lor. Un asemenea bărbat a avut şi Moldova: Ştefan cel Mare.

Nici un domn înaintea sau în urma lui n-a ajuns la cinstea şi la pomina sa; nici unul nu şi-a păstrat între moldoveni şi, pot zice, între români, un nume aşa de drag, aşa de curat, aşa de popular ca al lui; încă astăzi, aproape de patru veacuri şi jumătate după moartea sa, Ştefan cel Mare este idealul poporului nostru; el întrupează patriotismul, vitejia, dreptatea, bunătatea , în sfârşit, toate însuşirile unui mare Domn, ale unui geniu scutitor.

Numele său nu mai puţin răsună astăzi, decât în frumoasele timpuri, când steagurile sale fâlfâiau falnic din vârful Carpaţilor până la ţărmurile Dunării şi ale Mării Negre; încă şi astăzi pe înaltul munţilor şi în adâncul văilor, în oraşe şi în sate, în palaturi şi în bordeie, pretutindene numele său se pomeneşte cu mândrie şi recunoştinţă de tot acela ce se zice român. Locuitorul ce nu ştie rugăciunea Duminicii, îţi va spune toate isprăvile sale şi ce este mai mult, va datori lui tot ce-i pare mai

ciudat, mare, vitejesc şi chiar neînţeles în pământul nostru. Orice cetate, orice zid, orice val, orice şanţ, întreabă-l cine le-a făcut, el îţi va răspunde: Ştefan cel Mare. Orice pod, orice biserică, orice fântână, orice curte sau palat vechi, el le va datori eroului său. Orice bunătate, orice aşezământ, a căruia rămăşiţă se mai tărăgănează până astăzi, orice legiuire omenească, orice puneri la cale înţelepte, Ştefan-Vodă le-a urzit, îţi va zice el, şi iar Ştefan-Vodă. În sfârşit, acest domn pentru moldoveni cuprinde toate faptele istorice, toate monumentele, toate isprăvile şi aşezămintele făcute de cinci veacuri de atâţia stăpânitori; precum elinii datoresc lui Ercul toate lucrurile de vitejie făcute de sute de eroi.

Mormântul acestui mare Domn nu este mai puţin sfinţit de către români decât al lui Mahomed la musulmani, şi cinstirea (cultul), ce-i păstrează românii, s-a întins până acolo, încât mulţi îi zic Sfântul Ştefan chiar şi astăzi, întocmai ca şi arabii, care au îndumnezeit pe Napoleon sub numele de Bunaberdi.

Şi în adevăr, Ştefan cel Mare, în nimic nu s-a arătat mai pe jos de strașnica sa pomină. El era adevărată căpetenie de noroade, adevăratul Domn în toată puterea cuvântului. Nici una din însuşirile, cu care poeţii ş-au plăcut a împodobi pe poruncitorii naţiilor nu-i lipsea: vitejie, duh mare (înalt), iubire de dreptate unită cu o cuvenită tărie de suflet, ca să insufle totodată cinste şi dragoste, adevărată înţelegere a duhului poporului şi a treburilor sale; iubirea patriei mai mult ca iubirea tronului său şi, în sfârşit, acele virtuţi casnice, acea smerenie ce arată toate isprăvile nu sieşi, ci Dumnezeului

a Tot-Puternic, acea blândeţe ce pătrunde inima supuşilor, acea dărnicie ce vine în ajutorul fiecărui lipsit şi pătimaş; istoria a 47 de ani a domniei sale dovedeşte cu fapte toate aceste drepte laude.

Numele său din numele tuturor Domnilor Moldovei este singurul, care de către străini nu este mai puţin slăvit decât de pământeni. Papa Romei l-au lăudat: valul creştinătăţii, toţi regii şi stăpânitorii Europei în viaţa-i încă i-au mărturisit, i-au cunoscut meritul şi puternica lucrare în alungarea barbariei turceşti şi, prin urmare, în apărarea civilizaţiei Europei.

Un scriitor de naţie duşmană cu moldovenii, Dlugoş, nu poate tăcea despre strălucitele fapte ale acestui Domn şi în entuziasmul său strigă: „O bărbate vrednic de mirat, cu nimic mai pe jos decât eroicii povăţuitori de care noi atât ne mirăm, carele în vremile noastre, dintre toţi stăpânitorii lumii, mai întâi ai câştigat o biruinţă atât de însemnată asupra turcilor. Tu eşti cel vrednic, după judecata mea, căruia se cuvine să ţi se dea Domnia şi povăţuirea a toată lumea şi, mai ales, vrednicia de Voievod mai mare împotriva turcilor, după primirea şi hotărârea tuturor creştinilor, lăsând pe ceilalţi împăraţi şi prinţi catolici să se tăvălească în lenevire, desfrânări sau în războaie civile!“

5. STEJARUL DIN BORZEŞTI

Eusebiu Camilar (fragment)

Era zi de hrămuire la ţara Moldovei. Oamenii petreceau, uitând viforele trecute şi amăgindu-se asupra celor viitoare.

Ştefan cel Mare a pornit în preumblare, cu puţini soţi de drum, să-şi vadă ţara în petrecere, parcă să ia putere din puterea acestei oşti mari, harnică pe ogor, de mânca pământul, ca furtuna la petrecere şi amarnică la darea sângelui pentru ţară!

Încă din primele clipe, măria sa a şi simţit cum tinereţea i se întoarce acasă, ca o fată bălaie dusă vremelnic pe la alte aşezări, pe la alte hore. Şi a poruncit petrecere mare, şi măria sa, în târg la Suceava!

Medelnicerii au aşternut masă.

Au prins să se arate bogăţiile, pe tăvi şi-n butii!

Au grăbit dinspre cuhnii stolnicei şi paharnicei.

Când s-a lăsat noaptea peste steagul cu bour, cămăraşul de lumini a pus în sfeşnice lumânări de ceară curată. Puşcaşii au cercetat încă o dată bombardele de la creneluri. Cum s-a suit pe zid straja de Răsărit, şi-a ţintit ochii spre dealuri, unde stăteau pândarii focurilor dinspre Nistru.

Ştefan a frânt pita!

Apoi, când a ridicat paharul, mesenii s-au ridicat şi la creneluri au trăsnit toate bombardele deodată!

Lumânările şi-au plecat flăcările, ca de-un vânt!

S-au zguduit ferestrele, în timp ce huietul se rostogolea spre păduri şi văi, până departe. Aşa a priceput ţara

că în clipa aceea Ştefan a intrat în petrecere. Târgul, aşternut jos, pe pârău, a prins a descărca săcăluşuri, la întrecere cu bufniturile bombardelor. La cramele satelor, ţigani robi scărpinau în draci cobze şi lăute! Răzeşi şi dijmaşi crăpau pământul sub tactul repede al Bătutei.

Dar care om moldovean nu se bucura?

Încărcau carele cu mărturii ale belşugului şi dragostei; butii cu vin, pâini de grâu, mascuri fripţi la ţiglă, struguri; porneau spre Suceava-n sus, întemeind petreceri la focuri, în apropierea voievodului, pe dealuri şi pe Câmpia Direptăţii. Împreună cu Ştefan apărau ţara, împreună să petreacă! Cu el împărţeau nevoile, cu el să împartă şi bucuriile răgazului! Când trăsneau bombardele, ei se săltau din jurul ştergarelor, ridicau cupele şi ulcelele, închinându-le spre turnurile cetăţii. Beau până la fund, dintr-o sorbitură, în sănătatea lui Ştefan voievod, dorindu-i cu glas tare întru mulţi ani să trăiască!

– Oştenii mei... a spus Ştefan-Vodă, auzindu-i, şi s-a dus la o fereastră, să-i vadă aşternuţi împrejurul butiilor şi ştergarelor.

Şi a închinat cupa pentru tot norodul lui, pentru toată Moldova zbuciumată!

Apoi s-a aşezat iar la masă, în timp ce cămăraşul de lumini schimba al doilea rând de lumânări, în sfeşnicele aurite şi-n ulcioare.

După ce a văzut pământenii în petrecere, Ştefan a căzut pe gânduri.

– Mi-am amintit de cei morţi... a rostit încet, vărsând sub masă câţiva stropi de vin.

Mesenii tăceau, căzuţi şi ei pe gânduri, către bătăliile înfricoşate ale Moldovei. Unde erau Mârza şi Stanciu, Bodea vornicul, pârcălabii Paşcu şi Buhtea, şi Iuga Postelnicul? Pieriseră toţi sub iataganele lui Mahomed Sultan, apărând întăriturile pădurilor. Pierise atunci floarea luptătorilor. Dusese Pârâul Alb la vale sângele Moldovei, amestecându-l cu prundurile şi florile.

Ştefan şi-a amintit cum şi după izbânda de la Valea Albă s-au grăbit iar toţi regii Europei să-l laude. La bancheturi se închinau cupe de aur, în numele Eroului lăsat să apere Europa singur...

S-au ridicat mesenii. Bombardele au trăsnit iar, hohotind din douăsprezece guri de foc. Iar închinau răzeşii, aşternuţi pe dealuri şi pe Câmpia Direptăţii. Străjerul dinspre Nistru sta tipărit pe albăstrimea văzduhului, sprijinit în halebardă. Deodată a zărit departe, în negura nopţii, o flacără, pe dealurile Botoşanilor. Altă scânteioară a clipit, mai departe, încât străjerul şi-a dus cornul la gură; dar şi l-a lăsat iar, la locul lui, când clipirile focului au pierit.

Era târzie vreme de noapte. Sfetnicii şi oaspeţii au trecut la odăi, să se întindă somnului. S-a risipit şi răzeşimea. Totul a căzut în linişte. Numai la o ferestruică a cetăţii se zărea ca o pată gălbuie. Acolo sta Ştefan, singur, în privighere. Oare ce furtuni se vor mai stârni asupră-i? Va mai putea, oare, şi de acum înainte, să înfrângă vânturile? Îndoiala i-a trecut repede.

Se înălbăstreau ferestrele, în zorii de toamnă. Lumânările pâlpâiau pe sfârşite. Ştefan-Vodă a ieşit pe zid, cu capul gol, să-l bată vântul dimineţii. Steagul cu bour

fâlfâia pe turn. Se desluşeau păduri de rugină şi dealuri goale. Munţi albaştri se vedeau în depărtare, la Asfinţit. Ştefan a soborât de pe zid, în timp ce la Mirăuţi clopotele sunau de sărbătoare.

Apoi, Ştefan s-a tras în chilioara lui, să cugete. Ce va fi mâine? Răspunsul i l-au dat mai târziu nişte pământeni de pe la smârcurile dunărene, care zăriseră, după stufuri, turbane şi vârf de lănci. Galioane cu corăbieri negri se arătaseră la geana mării. Şi multe cumpene aveau să vină! De multe ori aveau să-l mai laude pe Ştefan voievod regii şi craii, la ospăţuri.

O cută i se adâncise între sprâncene.

6. MĂNĂSTIREA CĂPRIANA

Gheorghe V. Madan

Mănăstirea Căpriana se află în Basarabia, la 27 kilometri de oraşul Chişinău.

E una din cele mai vechi şi mai frumoase mănăstiri din ţară.

Este aşezată în mijlocul codrilor de odinioară ai Bâcului, în fundul văii de unde îşi ia începutul râuşorul Işnovăţ, chiar la izvoarele lui.

Dealuri cu păduri de veacuri o împresoară. Numai dinspre răsărit-amiază se vede ca o geană deschizătura văii Işnovăţului, numită lunca Căprienii. Încolo – tot dealuri cu arbori de stejar, tei, carpeni, cireşi, jugastri şi sloduni, iar pe lăsături – plopi, frasini şi pomi sălbatici: corni, porumbei, peri şi meri pădureţi.

Mănăstirea este zidită pe un tăpşan de coastă de deal. Într-o poiană frumoasă de lângă mănăstire se află un ezulean de peşte.

Are izvoare cu apă bună şi un aer înviorător, îndeosebi e bună la gust, uşoară şi rece, apa din cişmeaua din pădure, cişmea poreclită *Izvorul lui Adam.*

Mitropolitul Bănulescu-Bodoni al Basarabiei purta mult de grijă vieţii acestei mănăstiri, care pe atunci avea douăsprezece sate cu o suprafaţă de 13 mii hectare de pământ de arătură şi 26 mii de hectare păduri.

În aceste sate avea şi ţigani-robi.

A fost ctitorită de domnul Moldovei Petru Rareş de la care are dăruită şi o evanghelie îmbrăcată în aur.

Mai târziu a fost închinată mănăstirii Zograf de la Sfântul Munte. Pe vremuri mulţi tineri învăţau la această mănăstire carte bisericească şi psaltire şi pe urmă se făceau preoţi sau psalţi prin satele dintre Prut şi Nistru.

Scriitorul Anton Pann a fost o vreme psalt la această mănăstire.

Predania povesteşte următoarele despre întemeierea acestei mănăstiri. Se zice că Ştefan voievod era un domn aprig şi neastâmpărat; îşi petrecea viaţa mai mult călare.

Nimeni nu ştia când va încăleca şi unde va descăleca. Şi avea obiceiul de a face singur dreptăţile prin locurile unde mergea.

Odată cu o ceată de căpitani şi oşteni a ajuns pe locurile unde se află astăzi mănăstirea Căpriana; şi era cu dânsul şi una din doamnele lui.

Pe locul unde se află acum mănăstirea era o poiană, şi la marginea poienei – un izvor mare; şi trăiau acolo câţiva pustnici.

Domnul cu ceata sa au poposit aici, să-şi adape caii şi să mâie.

Şi iată că peste noapte au apucat-o pe doamna aceea durerile facerii; căci era îngreunată.

Domnul Ştefan voievod a trimis degrabă gonacii în toate părţile, ca să caute o moaşă şi s-o aducă la doamna.

De asupra satului Ciobanca gonacii au văzut o lumină şi s-au îndreptat spre dânsa.

Şi a ajuns la un bordei, unde trăia o babă, una numită Mândriloaia, care, la lumina unui poponeţ, torcea lână în bordeiul său.

Au luat-o degrabă cu dânşii şi au adus-o la Poiana Căprieni, ca să moşască pe doamna îngreunată.

Şi a dat Dumnezeu de-a născut doamna cu bine un prunc. Drept răsplată i-au dăruit mătuşii Ioana, căci aşa o chema pe Mândriloaia, moşia Pănuşeşti.

Şi de bucurie a hotărât domnul să facă praznic în acest loc şi a făcut o vânătoare în pădurea dimprejurul poienei.

Şi iată că s-au arătat la marginea poienei câteva căprioare speriate.

Domnul a întins arcul asupra unei căprioare şi, când a vrut Ştefan voievod să sloboadă săgeata într-o căprioară, atunci a căzut acea căprioară în genunchi în faţa domnului.

Văzând Ştefan acea minune, i s-a lăsat mâna în jos de pe arc şi a înţeles că acesta este un semn de la Dumnezeu.

Şi prăznuind cu masă bogată naşterea pruncului acelei doamne, un semn de bucurie şi de mulţumită lui Dumnezeu, a dăruit celor câţiva pustnici toate locurile dimprejurul acelei poiene, ca să-şi facă pe dânsa mănăstire adevărată şi să aibă cu ce o împodobi.

Iar când a fost la adică: ce nume să-i dea mănăstirii, a zis Ştefan voievod că mănăstirea se va chema Căpriana, de la numele căprioarei care a căzut în genunchi în faţa Măriei Sale şi căreia domnul i-a iertat zilele şi n-a mai săgetat-o.

7. TESTAMENTUL LUI ŞTEFAN CEL MARE

Nicolae Dabija

BĂTRÂNEŢEA VOIEVODULUI. Ultimii ani de domnie ai lui Ştefan au fost şi ei zbuciumaţi. Deşi se aburca tot mai anevoie pe cal, deşi mânuia sabia cu ceva mai puţină îndemânare ca-n anii cei tineri, deşi spiritul său războinic parcă se mai domolise, bătrânul Voievod al Moldovei n-a ştiut ce-i odihna până-n ultimele zile ale domniei sale.

Nici după ce zdrobi armata semeţului crai al Poloniei Ioan Albert în Codrii Cosminului, Ştefan nu avu pace. Căci cete răzleţe de leşi nu pridideau să atace marginile ţării, întru a-şi răzbuna rudele, oasele cărora mai albeau în poienile de la Dumbrava Roşie. Spre sfârşitul lui iulie 1498 Ştefan ajunse până la Liov, iar oşteni de-ai lui –

până la Braţlav, cetate de la hotarele Lituaniei. Prin aceste atacuri, Ştefan le aminti încă o dată vecinilor săi că darabanii şi călăraşii Moldovei nu şi-au pierdut nimic din vitejia de odinioară, silindu-i pe Ioan Albert şi pe Alexandru al Lituaniei să încheie pacea de care avea atâta nevoie. În tratatul de la 19 aprilie 1499 craiul Lehiei şi Voievodul Moldovei îşi promit împăcare şi – în caz de primejdie – se obligă să se ajute unul pe celălalt. Pocuţia rămase sub stăpânirea Moldovei, în cetăţile ei pârcălabii erau puşi de Ştefan, veniturile strânse de aceştia se adăugau haznalelor ţării şi capul de bour se vedea peste tot cioplit în piatră de-a lungul hotarelor dintre Polonia şi Pocuţia, care treceau mai jos de Halici... În „ţara sa“, a Pocuţiei, îi găsim către sfârşitul vieţii Voievodului nostru, numiţi de el, ca staroste – pe clucerul Hrincovici, iar ca vameş pe Chiracola. Trei mii de ostaşi i se prezentară, fiecare cu calul şi armele sale, în tabăra de la Colomeea, gata de a lupta sub steagurile moldoveneşti, atunci când Ştefan sosi în Pocuţia; printr-un sol al său trimis la Liov, el precizând că „nu vrea să aibă război cu craiul ci şi-a luat numai ţara bunicului său, care i se smulsese mai demult cu puterea“.

Rana de la picior, pe care o căpătase sub zidurile cetăţii Chilia în iulie 1462, când cercase s-o dezbată de sub stăpânirea ungurilor şi muntenilor, începu să-l chinuiască tot mai rău. Dar şi mai mult îl durea o altă rană. O rană din suflet: ţara îi era întregită şi numai vechile cetăţi ale Moldovei – Chilia şi Cetatea Albă – se aflau sub jug străin.

Din ele turcii, care abia începeau în cetăţi de mulţi ce erau, făceau ades incursiuni de jaf nu numai în părţile Moldovei, ci şi în Polonia sau Lituania. Visa să le mai vadă adăugite Moldovei. Ca să poată muri împăcat.

Mândria lui Ştefan erau cetăţile ţării, care se întindeau ca nişte ziduri de apărare de-a lungul hotarelor Moldovei.

O altă preocupare a bătrânului Voievod din ultimii ani de viaţă era ca tronul ţării să rămână pe mâini sigure.

Se ştie că Ştefan cel Mare a fost căsătorit de trei ori. Prima dată s-a căsătorit la 5 iulie 1463 cu sora cneazului Olelcovici, Eudochia, din Kiev, care a murit însă la câţiva ani după nuntă. Ştefan se recăsătoreşte cu Maria, fiica regilor din Mangop, azi o localitate din Crimeea. Dar şi aceasta moare de tânără. În 1473 Ştefan o aduce de la Târgovişte pe Maria-Voichiţa, frumoasa fiică a Voievodului muntean Radu cel Frumos, care-i va deveni cea de a treia soţie.

În „Pomelnicul de la Bistriţa“ mai găsim menţionată o soţie a lui Ştefan cel Mare – „Maruşca, mama lui Alexandru“, tot aici îi găsim trecuţi şi pe părinţii Voievodului moldav – Bogdan şi Oltea, pe fraţii şi surorile Ioachim, Ion, Cârstea, Maria şi Sora (ultimul – un nume pierdut, dar foarte potrivit pentru o soră de Voievod).

Din aceste căsătorii Ştefan a avut mai mulţi copii.

Oleana sau Ileana, fiica lui Ştefan şi a Eudochiei de Kiev, se va căsători cu Ivan cel Tânăr, feciorul lui Ivan al III-lea al Rusiei, fiul ei Dimitrie fiind desemnat moştenitor al tronului rusesc, ulterior căzând victimă a intrigilor de curte.

Alexandru, fiul cel mai mare, pomenit în hrisoave între anii 1467 şi 1496, moare în floarea vârstei în una dintre bătălii, probabil la numai vreo 28 de ani. Petru, menţionat în documentele vremii între anii 1471 şi 1480, moare şi el de copil. Ilie se stinge în 1473, înainte de a împlini vârsta de un an. Bogdan trăieşte între anii 1473 şi 1480, deci aproximativ 7 ani. Un alt Bogdan, fiul lui Ştefan şi al Mariei-Voichiţa, trecut în letopiseţele vremii şi cu numele dublu de Bogdan-Vlad, e menţionat începând cu anul 1479. Acesta va deveni moştenitorul tronului Moldovei, fiind unicul fiu legitim al lui Ştefan cel Mare rămas în viaţă. Deşi bătrânul Voievod mai avea şi fii naturali, unul dintre aceştia numindu-se Petru Rareş, precum şi nepoţi, cum ar fi un Ştefan – fiul lui Alexandru, care va domni şi el mai târziu, fiind trecut în cronici cu numele de Lăcustă Vodă.

LA ULTIMUL SFAT DOMNESC. Medicul italian Leonardo de Massari, într-o scrisoare de la 26 iulie 1504, deci aşternută la câteva săptămâni de la moartea lui Ştefan cel Mare, spune că înainte de a se stinge, Marele Voievod l-a desemnat pe Bogdan urmaş al său în tronul Moldovei.

În ţară era pace, dar Ştefan presimţea că pacea e relativă. Că ţările vecine, dar şi unii dintre boierii ţării ard de nerăbdare să pună în tronul ţării un Domn pe care l-ar putea manevra şi înclina să le satisfacă mendrele.

Când simţi că puterile îl părăsesc, Ştefan chemă „ţara“, cum menţionează în cronica sa şi Grigore Ureche: „Iară cându au fost aproape de sfârşitul său, che-

matu-au vlădicii şi toţi sfetnicii săi, boierii cei mari şi alţi toţi câţi s-au prilejuitu“ la ultimul lui sfat.

– Boieri dumneavoastră, rosti Marele Voievod, v-am chemat aici înaintea noastră să mă mărturisesc înainte de moarte. Şi înainte de a-mi da împărtăşania vlădica Gheorghe, mitropolitul Moldovei, vreau să mă spovedesc ţării, adică dumneavoastră, şi să rog de mă iertaţi. Că am şi eu ca orice muritor păcatele mele. Şi de multe ori, cu voie ori fără voie, am greşit înaintea voastră. Şi de la voi vreau să cer iertare mai întâi, şi-apoi de la Dumnezeu. Că dacă mă veţi ierta voi, mă va ierta şi Domnul din ceruri... Rog să mă iertaţi c-am fost prea bun cu voi, şi prea crunt. Că n-am ştiut totdeauna cu cine să fiu prea aspru. Că am miluit, câteodată, pe cel netrebnic şi am osândit pe cel credincios. Pentru aceasta Domnul mă va pedepsi, dacă va găsi de cuviinţă. Am moştenit o ţară de ţărani, şi vă las o ţară de oşteni. Moldova toată, cea care ştia de veacuri să ţină în mâini numai coarnele plugului, ştie azi să ţină în mână şi sabia. Nu sunt ale mele biruinţele de la Lipnic, de la Baia, de la Vaslui, de la Catlabuga, de la Chilia, de la Hotin, de la Codrii Cozminului, de la Cetatea Albă, de la Jora, de la Grumăzeşti, de la Cetatea Dâmboviţei, ci ale voastre, ale părinţilor şi ale bunicilor voştri, care au ştiut să stea ca un zid pentru ţară... Şi când ne retrăgeam din calea duşmanilor, voi cu mâinile voastre v-aţi dat foc la case, şi la ogoare, şi la livezi, şi la grădini, şi-aţi picurat la îndemnul meu venin în izvoare, şi aţi prefăcut holde în cenuşe şi păduri în mormane de scrum. Pentru asta voi să-mi cer iertare. Că după aceea

când reveneam, tot la îndemnul meu vă ridicaţi casele la loc, şi vă însămânţaţi ogoarele, şi curăţaţi fântânile de apa cea netrebnică, până la o nouă năvală a duşmanului. Dar trebuia să alegem: ori cu case şi ogoare, şi făcuţi robi de păgân, ori fără ele o vreme, dar liberi... Mă simt vinovat în faţa celor flămânzi şi însetaţi din cauza mea, dar şi mai vinovat în faţa celor care s-au lăsat de bună voie robiţi de duşman. Turcul ne-a dorit Moldova un paşalâc al Imperiului Otoman. Leşii – un voievodat al Ţării Leşeşti. Ungurii – o „medie“ a Ţării Ungureşti. Tătarii – un păşunat pentru caii lor. Cazacii – un loc pentru prăzi şi petreceri. Dar nu le-a reuşit. Vă las o ţară bine apărată.

Am făcut din Moldova o cetate. De-a lungul Nistrului am întărit Hotinul, unde sunt pârcălabi Toader şi Muşat. Apoi – cetatea Orheiului, ridicată pe Răut contra tătarilor. I-am pus în cetatea de acolo pe Ivanco şi Alexe, oamenii noştri de credinţă. La Soroca – în cetatea noastră cea nouă e pârcălab boierul Coste. La Tighina, unde avem vamă şi cetate, veghează hotarele dinspre tătari şi cazaci Duma şi Vasile. Şi în cetatea noastră de la Cernăuţi e garnizoană moldovenească, mai marele căreia e Ion Grumază. La Roman – pârcălabul Şandru veghează ca un vultur în toate părţile. La Neamţu – păzesc Ieremia şi Dragoş. Grija Sucevei e tot pe vechiul nostru prieten şi frate Luca Arbore. Avem pârcălabii noştri la Ciceiul şi Cetatea-de-Baltă în Ardeal, precum şi în cetăţile Colomeea şi Sneatin din Pocuţia.

În fortăreţele noastre de la Dunăre şi Marea Neagră – Chilia şi Cetatea Albă, zidite de bunicii şi părinţii noştri, şi pe care le-am întărit şi noi cu trupurile noastre – şed

acum ca un spin în coasta ţării păgânii cei fără de Dumnezeu. Rugămintea mea adresată vouă, boierilor mai tineri, e să păstraţi cetăţile ce vi le-am lăsat ca moştenire: să fie ale ţării pentru totdeauna, iar pe cele înstrăinate să nu le lăsaţi uitate păgânului. Să-i aduceţi din când în când aminte că e timpul să întoarcă ce-a furat. Şi la nevoie – să i le smulgeţi.

– Aşa vom face, Măria-Ta, se auziră vocile unor boieri mai tineri.

– Că păgânului îi e îndeajuns să-i dai un deget şi el îţi fură toată mâna. Îmi pare rău de neputinţele pe care mi le-a adus bătrâneţea, căci visul meu era să vă las ţara întreagă, neştirbită nici dintr-o parte, nici din cealaltă. Dar n-am mai reuşit. Nădejdea mea e în voi. Că veţi face tot posibilul să întoarceţi ce e-al Moldovei. O ţară, atâta vreme cât îşi va avea hotarele ştirbite, va sângera mereu. Şi acum mă muncesc nu atât rănile mele din bătăliile trecute, cât aceste două răni vii – Chilia şi Cetatea Albă, ajunse pe mâna păgânului. Ca să pot dormi liniştit în mormântul meu, aş vrea acum să-mi juraţi, copiii mei, că nu veţi uita niciodată de ele, şi-atunci când va sosi clipa prielnică veţi face tot posibilul ca să le întoarceţi Moldovei.

– Jurăm!

– Jurăm!

– Jurăm, Măria-Ta! strigară ca într-un glas boierii Divanului.

– Atâta timp cât aveam cetatea Chiliei la Dunăre şi Cetatea Albă la Marea Neagră lângă gura Nistrului, corăbiile noastre umblau nestingherit în susul şi în josul

Dunării şi ale Nistrului, brăzdând Marea Neagră până la Caffa şi Mangop, şi negustori din toate ţările ajungeau cu mărfurile lor în Moldova. Pe când azi meşterii noştri corăbieri sunt nevoiţi să facă corăbioare mici pentru râuri şi negustorii nu mai găsesc drumurile către Moldova. Nu ni s-au furat două cetăţi, ni s-a furat ceva mai mult – Dunărea ne-a fost furată şi Marea Neagră ni s-a răpit. Moldova fără de mare e ţară numai pe jumătate. Spun cu amărăciune acest lucru. Şi cu durere. Fiindcă totdeauna cei mari şi-au făcut dreptate nedreptăţindu-i pe cei mai mici. Şi ţările războinice au crescut din contul celor paşnice. Dar cred că până la urmă Dumnezeu ne va ajuta să aducem cetăţile strămoşilor acasă.

– Domnul să ne ajute!

– De faţă e azi şi mitropolitul Gheorghe, care ştie că bisericilor creştine pe care le-am ridicat noi şi părinţii noştri în acele cetăţi, li s-au dat crucile jos şi preoţii creştini au fost scoşi din altare şi târâţi de bărbi a batjocură, iar în locul lor au fost puşi popi care cred în Mohamed, lăcaşurile sfinte fiind prefăcute în moschei. Aşa e, părinte Gheorghe?...

– Mai rău, Măria-Ta. Biserica pe care Domnia ta ai ctitorit-o la Cetatea Albă a folosit o vreme ca grajd pentru caii osmanlâilor. Apoi ea a fost şi loc unde turcii cei fără de Dumnezeu îşi potoleau – sub ochii sfinţilor pictaţi pe pereţi – poftele cele nesăţioase şi sălbatice, schingiuind şi batjocorind copilele pe care le robeau în jafurile lor din Moldova şi Ţara Leşească. Pe urmă icoanele au fost răzăluite şi văruite, şi-a fost adus preot musulman din Istanbul, care ridică blesteme către „ghiau-

rii“ pe pământul cărora se află cetăţile pângărite, blagoslovind osmanlâii la prăzi şi omoruri...

– Să nu uitaţi, boieri dumneavoastră, aceste spuse de părintele nostru chir Gheorghe. Că din aceste cetăţi Malcocioglu iese cu turcii săi la pradă, intrând ca un lup într-o turmă de oi în biata ţară. Şi dacă prindeţi lupul, să nu aveţi milă de el. Aşa să faceţi, copiii mei...

– Aşa vom face, Măria-Ta!

– N-am fost niciodată supuşi nimănui. Am ştiut să ne apărăm libertatea. Mulţi ne-au vrut îngenuncheaţi. Mulţi ni s-au dorit „eliberatori“. Turcii voiau să ne elibereze de unguri, ungurii – de leşi, leşii – de turci. Dar fiecare dintre ei urmărea alte scopuri: cum să ne facă să le fim robi şi turcilor, dar şi lor. Să le plătim bir şi turcilor, dar şi lor. Înainte de a mă urca în scaunul Moldovei, ucigaşul tatălui meu, Petru Aron, jurase supuşenie otomanilor şi făgăduise să le plătească haraci două mii de galbeni pe an. Noi n-am mai achitat această sumă, ci am preferat – decât să luăm pâinea de la gura copiilor – mai bine să ne batem.

Şi am păstrat ţara liberă. Acum nu prea demult, sultanul şi-a trimis un sol în scaunul nostru de la Suceava cu cuvânt că-i timpul să-mi achit datoriile. M-au crezut prea bătrân de moleşeala vârstei, se vede, şi-au vrut să mă umilească. Mulţi cunosc această întâmplare, dar aş vrea s-o amintesc celora care n-au auzit-o încă. Am dat poruncă ca acelui sol neobrăzat să i se taie nasul şi să i se scoată ochii, şi după ce i-am pus în buzunar o scrisoare adresată sultanului cum că solul a fost pedepsit de-atâta că n-a ascultat prea atent cuvintele Măriei sale împăratul

şi a greşit adresa, am dat poruncă oamenilor mei să-l ducă şi să-l lase înaintea porţii de la Cetatea Albă. De acolo a fost ridicat şi dus la Istanbul, unde milostivul împărat, pe lângă pedepsele noastre, i-a mai adăugat una nefericitului sol: l-a pus pe gânde de i-a tăiat capul. Semn că e de-acord cu noi. Haraciul nu se cerşeşte, el se ia. Am păzit ţara de biruri străine, am apărat-o de jefuitori pe cât am putut. M-am străduit mai ales să apăr copiii ei. O ţară are viitor atâta vreme cât are copii. Pe mulţi dintre copiii pe care n-am izbutit să-i scap în ţară, am trimis oamenii mei să-i răscumpere prin târgurile de robi de la Caffa, Mangop, Sudac sau Istanbul. Mulţi au găsit drumul înapoi către casă. Mulţi au rămas rătăciţi prin lume. Să vă păziţi copiii. Să nu-i lăsaţi pradă păgânului. Învăţaţi-i să se bată de mici, ca să se poată la nevoie apăra singuri.

Grea mi-a fost domnia. Timp de 47 de ani mă tot miram în fiecare zi cum de n-am murit. Că mai trăiesc încă. De multe ori mă împăcasem cu gândul morţii. Şi poate că mi-ar fi fost mai uşor dacă muream. M-aş fi odihnit în pace. Aş fi ajuns la odihna cea de care atâta mi-e dor. Dar cum dădea gândul somnului cel veşnic peste mine, auzeam pe dată plânset de copii şi femei, bocete de văduve şi de bătrâni neputincioşi, strigăte disperate de voinici şi mâna se repezea să scoată sabia din teacă. Ţara mai avea nevoie de mine. Duşmanul m-a învins numai de două ori: la Chilia şi la Valea Albă. Şi când mă împăcasem cu gândul c-aş putea muri, mi-am dat seama că mă împăcasem de fapt cu gândul ca Moldova să moară. Duşmanul nu ţintea moartea mea, el ţintea moartea Moldovei.

Şi atâta timp cât mâna mea se sprijinea pe sabie, Moldova mai trăia. Şi când am avut noroc în bătălii, nu eu, Moldova l-a avut...

Boieri, sunt bătrân. Şi mâine-poimâine va trebui să plec şi eu pe cărarea cea fără întoarcere. Vă las o ţară pe care mi-am dorit-o şi v-aţi dorit-o. Dar n-aş vrea să închid ochii fără să ştiu pe cine aţi ales Domn al ţării în locul meu. Inima mea nu e împăcată, fiindcă până la urechile mele a ajuns vorbă felurită. Mă gândeam să vi-l las moştenitor demn în tron pe Bogdan, fiul meu...

3. Dramaturgie

1. APUS DE SOARE

Barbu Delavrancea 1503–1504 Dramă în 4 acte (Fragmente)

SCENA 8

Ştefan intră la braţul Doamnei Maria, îmbrăcat în zale de Argint c-o mantie de postav roşu blănită cu cacom[1]. Galben la faţă şi cu cearcăne la ochi. Şchioapătă. Doftorul Ieronimo da Cesena, doftorul Klingensporn, doftorul Şmil. *(Vin pe ușa din stânga.)*

ŞTEFAN: Sunt între două săbii... Doamna, ş-asta... Amândouă m-au slujit cu credinţă... P-amândouă mi-am pus nădejdea. *(Schimburi de închinăciuni.)* Vedeţi cum mă sprijin... Ş-amândouă mă ţin... Una d-ar fi ceva mai slabă, m-aş prăvăli de pe scaunul Moldovei drept la mânăstirea Putnei în rândul strămoşilor... O! lasă, Şmil, n-ai grije... *(se uită printre boieri)* voi fi al vostru... *(Caută cu ochii.)* Da... Şmil, da... Ai zis ceva?

DOFTORUL ŞMIL: Eu? Nu, Măria-Ta.

ŞTEFAN: Parcă vedeam bine... *(Să freacă la ochi. Către un curtean:)* Să vie boierii. Între ei nu era. Drăgan mai încoa. Stavăr mai aproape...

[1] *Cacom* – hermină.

(Caută cu ochii.) Paharnicul Ulea n-a venit? Moghilă...

(Boierii să uită încurcați.)

CLUCERUL MOGHILĂ: Aici, Măria-Ta.

ŞTEFAN: N-ai fost?...

CLUCERUL MOGHILĂ: Fost, Măria-Ta...

ŞTEFAN: A plecat... Ţi-am spus să te duci îndată...

CLUCERUL MOGHILĂ: Îndată... Măria-Ta...

ŞTEFAN: Nu l-ai găsit?

CLUCERUL MOGHILĂ: Găsit, Măria-Ta... E cam bolnav...

ŞTEFAN: Ce?... E bolnăvior, bietul paharnic... Cine să-mi guste vinul de Cotnar?... Îl doare capul... Oh-ho!... Îl doare... Îl doare... Şi ce-l doare?

CLUCERUL MOGHILĂ: Ce că-l ia cu frig, că-l ia cu călduri, şi stă ghemuit în pat...

ŞTEFAN: Îl doare capul!

CLUCERUL MOGHILĂ: De cap nu mi-a vorbit, Măria-Ta.

ŞTEFAN: Îl doare capul! La cap e stricăciunea... Nu e la locul lui... Hatmane Arbore, să vie şi ostaşi... Nimic, doamnă... Ce fulgere... Ca afară... Moghilă!

CLUCERUL MOGHILĂ: Ascult, doamne.

ŞTEFAN: Ascultă, până mai ai când... Du-te la paharnicul Ulea... Şade lângă castel... Cine mă iubeşte e-aproape de mine... Nu e aşa, stolnice Drăgan?

STOLNICUL DRĂGAN: Da, Măria-Ta.

ŞTEFAN: Du-te de-i spune că eu şi jitnicerul Stavăr dorim să-l vedem... Nu doreşti, Stavăr?...

(Boierii, să uită unii la alții.)

JITNICERUL STAVĂR: Cum zici, Măria-Ta.

ŞTEFAN: Dar tu, cum zici?... *(Lui Moghilă:)* Că e rău să puie pe Drăgan şi pe Stavăr în potrivă cu vorba lor şi vorbele lor în potrivă cu ei înşişi... *(Joc de priviri între boieri.)* Că Ştefan n-ar sta la îndoială de ceea ce ar trebui să hotărască dacă sufletul lui ar vrea...

CLUCERUL MOGHILĂ: Preaslăvite doamne...

ŞTEFAN: N-ai înţeles?

CLUCERUL MOGHILĂ: Iacă sabia... taie-mă, omoară-mă...

ŞTEFAN: Aşa de curat? *(Jocul privirilor se întețește.)* Nimeni din voi n-a... Cum să pricepeţi ceea ce nu e de priceput? După patruzeci şi şapte de ani de domnie... A! signore, să mă razăm de braţul tău... Moghilă...

CLUCERUL MOGHILĂ *(tresărind):* Aci, doamne!

ŞTEFAN: Ce strigi aşa de tare?... Du-te şi-i spune să vie până să nu viu eu!... *(Moghilă se duce repede. Din partea dreaptă intră Sfatul țării, se închină și s-așază în jețuri.)* Ce de judecăţi am vânturat împreună... *(Intră ostași prin partea stângă din fund.)* Ce de bătălii... *(La sfetnici:)* Senini şi fără interes... *(La ostași:)* Cu patimă şi cu interes... Şi toate cu aceeaşi ţintă... Signore, treci de partea astălaltă... *(Intră paharnicul Ulea și clucerul Moghilă prin dreapta.)* A! Paharnice... scumpa d-voastră sănătate...

PAHARNICUL ULEA: Abia mă ţin picioarele...

ŞTEFAN: Schimbă-le cu ale mele... Fii, mă omule, tânăr, voinic, ca un brad, fii ca mine... Ei, oleacă suflarea... oleacă piciorul... oleacă de căldură... oleacă

încheieturile... dar încolo... aproape nimic... *(Încearcă sabia.)* Nu vrea să iasă... Nu vreau să vrea să iasă... Şi de ce-aş vrea? *(Către Ulea:)* Să spui feciorului[1] tău să nu stea cu capul în jos... Signore, mută-te în partea astă-laltă... *(Bogdan vine din fund trist, îmbrăcat în zale de sus până jos, cu mai mulți ostași.)* Pe cine zăresc? Pe tine te mai aşteptam... *(Ștefan se suie în jețul cu stemă din dreapta tronului. Bogdan dă să-i sărute mâna. Ștetan îl oprește.)* Prea e caldă şi năduşită... Aşteaptă să se răcească... *(Către doamnă și Bogdan:)* Ce tresăriţi?... Da, văz o doamnă care să plimbă pe lângă castel...

DOAMNA MARIA *(îndurerată):* Nu e nimeni, Măria-Ta!

ŞTEFAN: Nimeni... *(Doftorul Șmil se pleacă la urechea domnului. Îi șoptește ceva:)* N-ai grije... Voi fi al tău sau al doamnei...

DOFTORUL ŞMIL: Al doamnei?... Al doamnei Maria, Măria-Ta...

ŞTEFAN *(se ridică din jeț):* Maria şi Moldova e totuna... Ostaşi, boieri, curteni, v-am adunat aci să staţi mărturie după ce n-oi mai fi. Sunt patruzeci şi şapte de ani... mulţi şi puţini... de când Moldova îmi ieşi înainte cu mitropolit, episcopi, egumeni, boieri, răzăşi şi ţărani, în câmpul de la Direptate, şi cum vru Moldova aşa vrusei şi eu. Că vru ea un domn drept, şi n-am dăspuiat pe unii ca să îmbogăţesc pe alţii... că vru ea un domn treaz, şi-am vegheat, ca să-şi odihnească sufletul ei ostenit... că vru

[1] În ediţia de bază: feciorul.

ea ca numele ei să-l ştie şi să-l cinstească cu toţii, şi numele ei trecu graniţa, de la Caffa până la Roma, ca o minune a Domnului nostru Isus Cristos...

HATMANUL ARBORE: Numele tău, Măria-Ta!

TOŢI: Aşa e!

ŞTEFAN: Nu... nu!... Eu am fost biruit la Războieni şi la Chilia, Moldova a biruit pretutindenea! Am fost norocul, a fost tăria!... Sunt bătrân... *(Se întoarce și privește grupul unde stau paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr.)*

MULŢIMEA: Nu! nu!

ŞTEFTAN: Oh! pădure tânără!... Unde sunt moşii voştri? Presăraţi... la Orbic, la Chilia, la Baia, la Lipnic, la Soci, pe Teleajen, la Racova, la Războieni... Unde sunt părinţii voştri? La Cetatea Albă, la Cătlăbugi, la Scheia, la Cosmin, la Lenţeşti... Unde sunt... bătrânul Mamuil şi Goian, şi Ştibor şi Cânde, şi Dobrul, şi Juga, şi Gangur, şi Gotcă, şi Mihai spătarul, şi Ilea Huru comisul, şi Dajbog pârcălabul, şi Oană, şi Gherman, şi fiara paloşului... Boldur?... Pământ!... Şi pe oasele lor s-a aşezat şi stă tot pământul Moldovei ca pe umerii unor uriaşi! *(Se oprește ostenit.)* Suflarea... bătrâneţea... *(Săgetează cu privirile grupul lui Ulea.)* C-am cercat să unesc Apusul într-un gând, că zic că sunt creştini, şi trimeşii mei au bătut din poartă în poartă, rugându-se mai mult pentru ei ca pentru noi să lase războaiele de zavistie şi să se ridice împotriva primejdiei obşteşti a creştinătăţii... Le trebuia un om?... Era... A fost... Acum e bolnav... Văzând că rămîi cu făgăduielile, am căutat să unesc Răsăritul. *(Fulgeră,*

plouă repede.) Ş-am trimes la unguri, la leşi, la litvani, la ruşi, la tătari... Au făcut cărări bătând drumurile pustii oamenii mei, şi degeaba. Învoieli cu peceţi-n calapoade, iscălituri fudule... Şi praful s-a ales de învoieli. Vladislav, un molâu, un întristat; Alexandru, un fudul, un Iagelon, o slugă a popii de la Roma; Ivan, un năuc, căzut în copilărie... *(Un tunet urmat imediat de un trăsnet.)* Când voi fi în faţa lui, voi îndrăzni să-i zic: „Doamne, tu singur ştii ce-a fost pe inima mea, că-n tine am crezut, că nici o deşărtăciune nu s-a lipit de sufletul meu, că am stat zid neclintit în faţa păgânilor... Dar toţi m-au părăsit... Doamne, osândeşte-mă după păcatele mele, ci nu mă osândi de pacea cu turcii spre mântuirea sărmanului meu popor!“ *(Fulgere și tunete.)* Bogdane, turcii sunt mai credincioşi ca creştinii cuvântului dat... Ţineţi minte cuvintele lui Ştefan, care v-a fost baci până la adânci bătrâneţe... că Moldova n-a fost a strămoşilor mei, n-a fost a mea şi nu e a voastră; ci a urmaşilor voştri şi-a urmaşilor urmaşilor voştri în veacul vecilor... Ah!... nimic... Bătrân, bolnav şi neputincios... Mantia asta e prea grea... S-o poarte altcineva mai tânăr... *(Mișcare în mulțime. Mirare.)* Bogdane!... *(I-o pune pe umeri.)* Şi voi, mărturie a ceea ce aţi văzut, spuneţi ţării *(tunetele să întețesc)* că voinţa mea e să se ungă Bogdan de când sunt în viaţă... Că voinţa mea şi-a ei a fost pururea una... *(Capetele boierilor se pleacă în semn de ascultare.)* Signore, dă-mi mâna. *(Ștefan trage pe Bogdan spre tronul Moldovei.)* Bogdane... vino... suie-te... aşază-te... pune coroana... Bine... *(Îngenuche.)* Doamne,

binecuvintează... *(Dă să-i sărute mâna.)* Ah! *(Să rostogolește de pe treptele tronului în brațele Mariei ș-a doftorului Cesena.)*

MARIA: Ştefane!

DOFTORUL ŞMIL: Altfel nu s-ar fi putut!

HATMANUL ARBORE: A murit?

CLUCERUL MOGHILĂ: Cine să moară? Soarele nostru n-a apus încă!

XIV. Cuvânt de preamărire

Cuvânt de preamărire

1. SFÂNTUL VOIEVOD ŞTEFAN CEL MARE

„Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui, Dumnezeul lui Israel; însuşi va da putere şi întărire poporului Său“ *(Psalmul LXVII, 36).*

Iubite cititorule,

Sfântului Ştefan cel Mare al Moldovei, voievodul de neam muşatin, pentru tăria credinţei sale în Hristos, pentru mulţimea faptelor sale creştineşti, pentru măreţia actelor sale de vitejie, de apărător al Bisericii strămoşeşti şi al hotarelor patriei, poporul român de pretutindeni i-a înălţat în adâncul conştiinţei sale un altar de preamărire cuvenită, un monument mai trainic decât orice granit[1]. Prin acest monument nepieritor, închegat din virtuţile strălucitului voievod, acesta este ridicat în cinstire şi preaslăvire, este privit asemenea sfinţilor şi aşezat în rândurile binecredincioşilor apărători ai Bisericii şi ocrotitori ai dreptei credinţe. Peste ani şi veacuri el a fost şi este în conştiinţa poporului asemeni Sfântului Împărat Constantin cel Mare, asemeni lui Justinian cel Mare.

Prin actul solemn al canonizării sale oficiale Sfântul şi îndreptătorul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pro-

nunţă recunoaşterea şi mărturisirea sobornicească a faptului de conştiinţă istorică şi creştină că poporul nostru a păstrat neîntrerupt vreme de cinci secole candela aprinsă la Putna, locul odihnei veşnice întru slavă a marelui Ştefan, i-a păstrat chipul – icoană, într-o lumină limpede şi în toată strălucirea ei: „Un om minunat, un sfânt cum nu mai poate răsări altul, izvorul a toată vitejia, fântâna tuturor dreptăţilor, marea bunătăţilor“[2]. Sfântul Ştefan cel Mare este şi rămâne în istoria noastră simbolul voievodului creştin, neînfricatul apărător al credinţei ortodoxe şi al patriei sale, strajă dârză în faţa duşmanilor care ameninţau sau cotropeau ţara pustiind dintr-o zare sau alta, „sfânt şi împărat al românimii“, al tuturor celor care „cuminecă“ în această limbă[3], limba în care poporul nostru vreme de două milenii s-a bucurat, a plâns şi s-a rugat.

În chipul marelui voievod Ştefan al Moldovei, neamul nostru din toate hotarele sale străvechi şi-a recunoscut cea mai înaltă întrupare a propriilor însuşiri şi năzuinţe, proiectându-le pe fundalul creştin şi încă de atunci într-un orizont ecumenic. S-ar cuveni astfel ca însăşi conştiinţa europeană să recunoască meritul său deosebit în apărarea creştinătăţii la porţile Orientului. A purtat un lung şir de războaie sub stindardul unei singure lupte, lupta pentru „Lege“, în înţeles spiritual, apărându-şi neamul împotriva veleităţilor eterodoxe din jur[4], împotriva semilunei care primejduia întregul continent. Pentru acest lucru se cuvine, acum şi mereu, să luăm aminte la îndemnurile acelor străbuni care în scrierile lor subliniau adânca povaţă a cugetului, de a

vedea în virtuţile de luptă răbdare şi sfinţenie, prin care a strălucit Voievodul Ştefan cel Mare, „pildă de îndreptare şi sfinţenie, de îndreptare celor vii“, nouă tuturor celor de astăzi şi celor ce ne vor urma.

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

Preaslăvitul Ştefan-Vodă al Moldovei s-a născut din binecredincioşii creştini Bogdan Vodă, fiul lui Alexandru cel Bun, din neamul Muşatinilor, şi din Doamna Oltea[5] Maria[6], din neamul Basarabilor[7], care după uciderea mişelească a soţului său la Reuseni a îmbrăcat haine cernite, rugându-se neîncetat lui Dumnezeu pentru fericita odihnă în împărăţia cerurilor a dreptcredinciosului voievod şi pentru ca Atotputernicul să-şi reverse harul şi ocrotirea Sa asupra fiului Ştefan. Ca vrednic vlăstar domnesc, Ştefan a primit o temeinică educaţie în spiritul cuvenit, cel al credinţei străbune, al respectului datinilor şi rânduielilor neamului şi a fost instruit în mânuirea armelor epocii. Făcea parte din spiţa acelor „fericite odrasle“ muşatine şi basarabe, a avut aşadar „rădăcini sfinte“, dar a avut parte şi de educatori buni, învăţând „Legea“ de la aceştia; nu doar a primit-o, ci s-a întemeiat în ea, „cu încredere şi încredinţat fiind de al ei folos, au ţinut-o“[8].

Tradiţia spune că viitorul voievod al Moldovei mergea încă de tânăr la cuviosul David Daniil Sihastru – unele izvoare spun că erau rude mai îndepărtate, fapt ce ar explica şi încrederea pe care o avea Ştefan în Sfântul Cuvios Daniil, de la care primise deopotrivă învăţătură aleasă şi cea mai înţeleaptă sfătuire duhovnicească. Mai presus de toate, însă, i-a fost arătată drept pildă virtutea

virtuţilor, frica de Dumnezeu, cea care l-a călăuzit de-a lungul întregii vieţi, până în cea din urmă clipă. După noaptea de groază de la Reuseni, rămas orfan de domnescul său părinte, înspăimântat şi neajutorat, a mers la pustnicul Daniil, singurul în stare să-i dea îmbărbătare şi povaţă înţeleaptă[9], credinţă tare în Dumnezeu şi nădejde în zile mai bune. După un răstimp de pribegie peste hotarele Moldovei, la timpul cuvenit, cu ajutorul lui Dumnezeu a revenit în moşia strămoşească, iar după două confruntări de arme ocupa tronul domnesc de la Suceava în anul 1457. În drum spre cetatea de scaun, trecerea pe la Borzeştii copilăriei sale i-a putut insufla puteri sufleteşti, nădejdi noi şi hotărîre nestrămutată în slujirea ţării şi a credinţei străbune, înţeleptul mitropolit de atunci al Moldovei, Teoctist, l-a miruit în numele Celui Atotputerenic, în faţa norodului, „la Direptate, pe Siret“. Toţi cei ce se aflau de faţă, înalţi sfetnici, clerici, târgoveţi şi oameni de rând, au strigat într-un glas: „Întru mulţi ani de la Dumnezeu să domneşti, Măria-Ta!“. Cu adevărat, îndelungaţi şi binecuvântaţi ani, aproape jumătate de veac a cârmuit cu înţelepciune, dar şi cu jertfe.

ŞTEFAN CEL MARE ŞI SFÂNT

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

În îndelungata şi rodnica sa domnie, Ştefan cel Mare dovedeşte o iscusinţă pe măsura destinului său de „ales al Domnului“. Pe de o parte respectă cu sfinţenie trecutul, cu izbânzile, cu durerile şi învăţămintele lui, pe de altă parte are deschidere spre lumea şi gândirea timpului său, adoptă principii noi de Domnie, ştiind că nu era de-ajuns sfatul boierilor, că sprijinul său temeinic era

mulţimea oamenilor de rând, cei care se dovedeau bravi oşteni în ceasurile de grea cumpănă pentru ţară. Chezăşie în toate nu putea fi însă decât credinţa fără clintire în Dumnezeu şi datoria sa de slujire a neamului[10].

Evlaviosul domn Ştefan era un chibzuit păstrător de datini şi un zelos ctitor de ţară. S-a jertfit deopotrivă pentru Biserica străbună şi pentru apărarea gliei între hotarele moştenite. Pentru toate, încă în viaţă fiind, obştea creştinească din Moldova, cronicarii timpului, i-au aşezat cu smerenie şi recunoştinţă pe frunte nimbul sfinţeniei desăvârşindu-i gloria în apusul vieţii.

Nu numai pentru ţara Moldovei, dar pentru întreg Sud-Estul european, cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea, când a cârmuit cu neostenită destoinicie acest ales al lui Dumnezeu, era o perioadă de istorie zbuciumată, cu învolburări ameninţătoare. Cu patru ani înainte de urcarea lui Ştefan cel Mare pe tronul Moldovei, în 1453, cucerirea Constantinopolului de către musulmani constituia un moment istoric crucial, o lovitură fatală în inima Creştinătăţii şi o primejdie ce nu putea lăsa răgaz de gândire sau odihnă celui rânduit de Dumnezeu să vegheze cu sfânta cruce într-o mână şi cu sabia în cealaltă aici, la „poarta Creştinătăţii“.

La începutul domniei binecredinciosului Ştefan Voievod, Ţările Române, Moldova cu deosebire, reprezentau un punct de reazem şi de întărire a Ortodoxiei. Domnitorul moldovean oferea ajutoare substanţiale şi multiple Athosului şi întregului Răsărit creştin. Istoria menţionează în amănunt relaţiile sale binefăcătoare cu

Ohrida, cu Sârbii şi cu Kievul, cu Moscova şi cu dreptmăritorii creştini din Pocuţia[11].

Sprijinit de mitropoliţii Moldovei Teoctist şi Gheorghe „cel bătrân“, de episcopii locului, de clerici şi de întregul popor, Ştefan cel Mare a depus mari strădanii pentru a păstra şi a duce mai departe moştenirea primită, sub raport religios, spiritual, cultural, artistic, dar şi în domeniul politic[12]. Este moştenirea autohtonă, dar şi moştenirea de înaltă spiritualitate a Bizanţului, putând spune astfel că prin virtuţile şi harul Sfântului Voievod Ştefan cel Mare al Moldovei se prefigurau cu vigoare neîndoielnică trăsăturile fundamentale ce au determinat acel grandios „Bizanţ după Buzanţ“[13].

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

Încă din primii ani ai domniei lui Ştefan cel Mare primejdiile de la hotarele ţării erau ameninţătoare. După căderea Constantinopolului, oştile turceşti se apropiau de malurile Dunării, căutând să deschidă drum semilunei către largul Europei, râvnind spre oraşele Italiei şi ale Franţei, spre burgurile de pe Rin şi spre zidurile Vienei. Prin poziţia sa geografică, Moldova se vedea confruntată înaintea oricărei alte ţări europene cu primejdia otomană[14]. În chip firesc, nu numai pământul ţării era ameninţat, dar şi credinţa noastră creştină, Sfânta Biserică a neamului. Binecuvântarea lui Dumnezeu s-a întrupat în chipul acestui voievod, plin de credinţă şi virtute, plin de bărbăţie şi având puterea de a-şi îmbărbăta oştenii. El s-a dovedit creştin desăvârşit[15], un mare domnitor şi strălucit conducător de oşti, nebiruit protector al dumnezeiescului aşezământ care este Biserica nea-

mului. Apărându-şi ţara împotriva turcilor, luptând pentru neatârnarea Moldovei, el apăra Biserica strămoşească şi însăşi credinţa ortodoxă[16].

Faptul că Ştefan-Vodă a purtat atât de numeroase războaie, departe de a însemna o învinuire, a reprezentat meritul nepreţuit şi virtutea sa, pentru că toate bătăliile purtate au însemnat tot atâtea îndatoriri de apărare, de fiecare dată trebuind să răspundă agresiunilor, invaziilor, planurilor ucigaşe de cotropire şi pustiire. Chiar şi conflictele cu domnitorii munteni erau determinate de prezenţa şi acţiunea turcilor invadatori, împotriva acestora domnitorul moldovean dorind să stabilească alianţa între fraţi[17], ştiind că o alianţă a celor două state româneşti ar fi constituit o puternică opoziţie în faţa duşmanului comun.

Voievodul Moldovei, în vinele căruia curgea sânge muşatin şi basarab, a dovedit în fiecare gest şi în fiecare dintre acţiunile sale iubirea de neam şi cinstirea strămoşilor. Slujirea Sfintei Biserici, alături de cei chemaţi să o săvârşească în sfintele altare, alături de oşteni şi de poporul întreg, era un scop fundamental, era o raţiune a existentei sale. Nenumărate documente ale cancelariei domneşti stau mărturie peste veacuri: „Io Ştefan Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei, care arzând de dumnezeiască credinţă şi iubitor al cuvântului lui Dumnezeu fiind...“ – este menţiunea care adevereşte ctitorirea scrierii unui tom în anul 1475, scriere care cuprindea Cuvintele pustniceşti ale Avvei Dorotei. În 1479, înălţând ziduri puternice de apărare la Cetatea Albă, gândul ctitorului este

dăruit de Dumnezeu: „În zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului şi de Dumnezeu dăruitului şi de toată lauda vrednicul Io Ştefan voievod..., a început şi a sfârşit acest zid". În pisania bisericii mari din Mănăstirea Neamţu, din 1497, citim: „Doamne Hristoase, primeşte biserica aceasta, pe care am zidit-o cu ajutorul Tău, întru slava şi cinstea Sfintei şi slăvitei Tale Înălţări de la pământ la cer; şi Tu, Stăpâne, acoperă-ne cu mila Ta de acum şi până în veac. Io Ştefan Voievod...". Însemnarea de pe celebrul Tetraevanghel din 1502 glăsuieşte: „Io Ştefan Voievod, din mila lui Dumnezeu domn Ţării Moldovei... şi iubitor al cuvintelor lui Hristos, pentru a Cărui dragoste a tânjit şi cu râvnă a dat de s-a scris acest Tetraevanghel şi l-a ferecat şi l-a dăruit întru ruga sa sieşi... la Sfântul Munte...".

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

Într-o pagină de antologie a panegiricului ortodox românesc citim: „Dar pentru acea râvnă pe care o avea Ştefan-Vodă spre întărirea Legii ce vom zice? că nu da somn ochilor săi, nici genelor sale dormitare. Aceasta gândea, aceasta judeca, către aceasta se nevoia, ca Biserica lui Hristos să se mărească şi să se lăţească... Însă ce ne trebuie atâtea cuvinte, ca şi când ar fi vreo îndoială asupra credinţei lui, cu care s-au adăpat din curatele şi neamestecatele izvoare ale pravoslavnicei Biserici din copilăria lui? Şi nici eresurile cele înşelătoare, nici focul vârstei tinereşti n-au putut-o sminti, ci au rămas întărit pe piatra care este Hristos, pe a Cărui cruce de-a pururea îmbrăţişată, la pieptul lui ţinând, viaţa sa Lui au închinat-o, nădejde neîncetată printr-însul la Părintele

veacurilor având, prin care pe toţi vrăjmaşii săi au biruit, au înfrânt, au surpat“[18].

Ştefan cel Mare cunoştea şi trăia profund învăţătura noastră creştină. A dovedit că înţelegea profund însemnătatea faptei creştine. Credinţa fără fapte este „ca un trup fără suflet“, iar el, ştiind însemnătatea faptei, „cu dorire era pentru fapte şi cu nevoinţă era ca să le săvârşească. Şi cu cât mântuirea sufletească îi era dorită, cu atât silinţa lui era aprinsă şi de-a pururea căuta orice loc, orice vreme i s-ar întâmpla îndemână să n-o lase în deşert să treacă“[19]. El ştia, creştineşte chibzuind, că „faptele credinţei“ sunt mai mari decât „faptele lumeşti“. Dar dacă Ştefan voievod ar fi judecat şi apreciat în istorie „numai pentru faptele lui cele lumeşti, puţină este lauda care curând trecând în întunericul uitării se pierde. Dar cu atâta mărirea lui mai veşnică este şi mai luminată, cu cât nu dintru a lumii, ci din plinirea poruncilor lui Hristos, împăratul veacurilor au agonisit-o“; aşadar, „toate faptele lui Ştefan-Vodă, ori despre care parte se vor căuta, sunt minunate toate darurile lui covârşitoare“. La curtea voievodului, „dreptatea pe scaun împărăţea, şi nu ea lui, ci ei supus şi slujitor era“[20] şi asemenea râvnea să fie în întreaga ţară. Se ştie cât este de greu ca stăpânitorii să fie drepţi, dar tocmai pentru că este atât de greu, cu atât sunt mai de laudă când sunt drepţi. „Dar noi, pentru Ştefan-Vodă ce vom zice atuncea când îl ştim drept judecător şi dreptatea lui Dumnezeu cel nemuritor lăudată? Un stăpânitor strâmb facă toate faptele celelalte ale legii, să umple lumea de milostenii, acelea nu numai că nu-i folosesc, încă întru pomenirea urâ-

ciunii rămân şi pe toate bunătăţile lor lacrămile şi suspinurile celor asupriţi le şterg..., după cum şi singură dreptatea pe toate celelalte păcate le şterge şi curat înaintea lui Dumnezeu îl pune“[21].

Ştefan-Vodă cel Sfânt dovedea că ştie să biruiască mândria, dar din tăria fiinţei sale pe vrăjmaşi sfărâma. Pe de altă parte, el ştia că nu săbiei, ci rugii, nu taberei, ci Bisericii se cuvine a-şi pleca cugetul. „Cine ar putea crede de nu aşa s-ar fi întâmplat, că o ţară mică cum e Moldova ar fi putut birui acea împărăţie care peste multe scaune răsturnate puterea sa au întărit? Nu se poate asemăna biruinţa aceasta cu cele mai strălucite izbânzi ale norodului lui Dumnezeu?... Nu se vede ca lumina zilei bunătatea celui ce s-au învrednicit ajutorului de Sus?“[22].

Plină de semnificaţie duhovnicească este ruga Sfântului Ştefan cel Mare înfăţişată pe steagul biruinţelor sale cu chipul Marelui Mucenic Gheorghie „purtătorul de biruinţă“ ucigând balaurul cel cu multe capete: „O răbdătorule de patimi şi purtătorule de biruinţă, Mare Mucenic Gheorghie, care în nevoi şi nenorociri eşti grabnic apărător şi ajutător şi celor necăjiţi bucuria nespusă, primeşte de la noi şi această rugăciune a smeritului robului Tău, domnul Io Ştefan Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei...“[23].

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

Toată străduinţa şi tot rodul gândurilor şi lucrărilor sale, Voievodul Ştefan lui Dumnezeu le închina. „Patruzeci şi patru de mănăstiri şi biserici au ridicat în toată Moldova“. Unii dintre vrednicii ierarhi ai Bisericii

noastre[24] au subliniat faptul că „rugăciunile înălţate către Dumnezeu de către slujitorii Altarului în aceste sfinte biserici, precum şi sfânta jertfă ce s-au adus în acel lung timp pentru sufletul fericitului lor ctitor, negreşit i-au câştigat iertarea păcatelor. În această credinţă a împodobit el pământul ţării cu biserici şi credinţa lui l-a mântuit“.

Alături de vitejia braţului şi înţelepciunea hotărârilor, totdeauna l-a împodobit cugetul dreptăţii, bunătatea şi smerenia. Viaţa sa niciodată nu şi-a cruţat-o. Cu sabia în mână însăşi moartea înfrunta. Cu picioarele sale pururea de piatră „ajutorului de Sus stătea“. După orice luptă, „îndată alerga cu mâinile întinse la Altarul lui Dumnezeu, îngenunchea şi striga din adâncul inimii: „Tu ai biruit, Doamne, a Ta este biruinţa... Viteazul acesta este mai puternic cu rugăciunea pe buzele sale“. Chiar şi în vremea înfrângerii de la Războieni, tot la Dumnezeu a alergat, „la acel loc necălcat de urme omeneşti..., către acel sihastru (Daniil) Ştefan a năzuit şi plecând armele patrahilului, din codri căuta şi aducea biruinţe în tabere, cu lacrimile pe obraz zicând: „Părinte, roagă să biruim!“ şi să se cunoască faptul că biruinţele nu sunt ale oamenilor, ci ale lui Dumnezeu“. Ştefan-Vodă „bun domn şi adevărat creştin prin faptă s-a arătat. Ţara a uşurat-o, obiceiurile bune a întărit şi dreapta credinţă a păzit“[25]. Voievodul Ştefan cel Mare şi Sfânt cu vitejie ţara a apărat, cu înţelepciune a chivernisit-o şi „cât a trăit volnicia şi fericirea poporului a înflorit şi toate lucrările lui cu credinţa lui Hristos le-a pecetluit“[26].

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

La Mănăstirea Putna se păstrează cu cea mai mare evlavie câteva sfinte vestigii[27]: o cruce cu mâner şi tripticul Deisis, trei sfinte icoane pentru rugăciuni stăruitoare de implorare a ajutorului dumnezeiesc, sfinte obiecte liturgice pe care le purta oricând în călătorie, prin ţară şi la hotare, pe câmpurile de luptă, fără a se despărţi vreodată de ele, Voievodul Ştefan al Moldovei.

Cronicile şi tradiţia arată cum din vreme în vreme Ştefan-Vodă pleca de la Suceava la Putna sau la alte ctitorii, însoţit de puţini curteni şi rămânea câtva timp, ori numai în trecere, se ruga în taină, sau participa la slujbe de zi şi de noapte cu obştea sfântului locaş. Postea în timpul campaniilor şi al bătăliilor, cerând curtenilor, sfetnicilor şi oastei să facă la fel... Cu adâncă evlavie şi înfricoşare se împărtăşea cu preacinstitele şi de viaţă făcătoarele Sfinte Taine. Era milostiv şi îndelung sfătuitor, „la neputinţele noastre ajutând, slăbiciunile noastre ridicând, cu durere de maică pe acela mustra, pe acesta mângâia, pe unii încălzea, pe alţii îi hrănea“[28]. Cunoştea puterea şi binefacerile smereniei: „Biruitor l-aţi văzut, dar mândra niciodată, atunci când călca cerbicia vrăjmaşului era plin de smerenie“, plecându-se spre cel neajutorat şi nedreptăţit „ca o apă limpede şi rece pre cei topiţi de arşiţele lipsei răcorea“[29].

Faptele sale l-au arătat pe Sfântul Voievod Ştefan cel Mare că era pe deplin conştient de rolul său de apărător al creştinătăţii în Moldova şi departe, dincolo de hoatre. Aceasta se citeşte cu cea mai mare limpezime din *Scrisoarea* pe care o adresa în anul 1475 ianuarie 25,

către principii creştini ai Europei, după biruinţa dobândită împotriva turcilor la Podul-Înalt lingă Vaslui. În această epistolă îşi mărturisea credinţa şi faptele, dragostea profundă întru Hristos, solicitând ajutor pentru confruntările viitoare, în slujba întregii creştinătăţi. „Noi, Ştefan Voievod, vă spun că necredinciosul împărat al turcilor a fost de multă vreme şi este încă pierzătorul întregii creştinătăţi şi în fiecare zi se gândeşte cum ar putea să supuie şi să nimicească toată creştinătatea... Susnumitul a trimis în ţara noastră şi împotriva noastră o mare oştire... Auzind şi văzând noi acestea am luat sabia în mână şi cu ajutorul Domnului Dumnezeului nostru Atotputernic am mers împotriva duşmanilor creştinătăţii, i-am biruit şi i-am călcat în picioare. Pentru care lucru, lăudat fie Domnul Dumnezeul nostru. Ţara noastră este poarta creştinătăţii pe care Dumnezeu a ferit-o până acum. Dar dacă această poartă, care este ţara noastră, va fi pierdută,– Dumnezeu să ne ferească de aşa ceva – atunci toată creştinătatea va fi în mare primejdie... Noi, din partea noastră, făgăduim pe credinţa noastră creştinească şi cu jurământul domniei noastre că vom sta în picioare şi ne vom lupta până la moarte pentru legea creştinească, noi cu capul nostru“[30].

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

Ocrotitoare permanent, mâna nevăzută a lui Dumnezeu a lucrat pururea în viaţa şi faptele prea evlaviosului voievod al Moldovei. Vechile tradiţii istorice ale Moldovei aduc mărturie că în lupta cu polonii, la Codrii Cosminului, la 26 octombrie 1497, soarta armelor era de partea marelui voievod Ştefan. În ziua aceea de joi,

înainte de începerea bătăliei, când preoţii ce însoţeau oştirea slujiseră Sfânta Liturghie lângă flamura domnească, lui Ştefan-Vodă biruinţa i s-a arătat în vedenie, deasupra oştenilor lui venind-i într-ajutor Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, călare şi înarmat ca un viteaz, spre izbânda oastei moldovene[31]. Altă dată, la Râmnic, Ştefan-Vodă a primit de asemenea cerescul ajutor, acum prin Sfântul Mucenic oştean Procopie. Inscripţia bisericii din Milişăuţi-Suceava arată: „În anul 1481, luna lui iulie 8, în ziua Sfântului Mare Mucenic Procopie, Io Ştefan Voievod... a făcut război la Râmnic cu Basarab Voievod cel Tânăr... şi a ajutat Dumnezeu pe Ştefan Voievod şi a biruit... De aceea, Ştefan Voievod a binevoit a zidi biserica aceasta întru numele Sfântului Mare Mucenic Procopie..."[32]. Tradiţia consemnată de cronicarul Grigore Ureche istoriseşte că, „în timpul acestei lupte, Ştefan cel Mare a văzut în chip minunat pe Sfântul Mare Mucenic Procopie, umblând deasupra războiului călare şi întrarmat ca un viteaz fiind întrajutor lui Ştefan-Vodă, dând vâlvă oştii lui"[33]. Ar trebui să vedem că, într-un anumit fel, vremurile lui Ştefan cel Mare şi Sfânt se asemănau cu cele ale Sfântului Împărat Constantin cel Mare, căruia în chip minunat i s-a arătat Sfânta Cruce pe cer, înconjurată de cuvintele dumnezeiescului îndemn: „Prin acest semn vei învinge!". Sfânta Cruce a fost totdeauna arma nebiruită a Voievodului Ştefan[34]. Credinţa şi convingerea lui a fost că nici o sabie nu poate apăra fără ajutorul crucii. Acest lucru l-a determinat să dea bisericii de la Pătrăuţi-Suceava hramul *Înălţarea Sfintei Cruci.* Aici, în pronaos, pe peretele de apus se

remarcă în frescă tema *Aflarea Sfintei Cruci* de către Sfântul Constantin cel Mare, compoziţie în care cercetătorii artei noastre religioase văd o transpunere a războaielor lui Ştefan-Vodă pentru apărarea creştinătăţii[35]. Tot Sfintei Cruci a închinat slăvitul Domn Ştefan şi biserica zidită la Volovăţ în anii 1500–1502.

În scopul apărării credinţei ortodoxe şi a gliei străbune, Sfântul Ştefan Voievod a trimis o Epistolă marelui cneaz Ivan al III-lea de la Moscova, memoriu în care se oglindesc frământările şi năzuinţele marelui nostru voievod. Pune în lumină nevoia de a se consolida în Europa o unitate politică a ţărilor creştine, o unitate puternică, spre a fi ca un zid de rezistenţă în faţa primejdiei musulmane, alcătuită din Turcia şi Hanatul tătarilor; Ştefan arată cu adâncă îngrijorare că Moldova este în mare primejdie din această cauză. Deplânge căderea Constantinopolului, „pentru păcatele noastre“, şi încheie cu trista constatare: „în aceste părţi eu am rămas singur“ în faţa unei atât de mari primejdii[36]. Dar cel Atotputernic nu l-a părăsit pururea.

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

Povara anilor, greutăţile de neînchipuit ale atâtor războaie, acea rană nevindecată de la picior căpătată încă în tinereţe într-o luptă la Chilia, podagra care l-a chinuit doi ani înainte de a trece la cele veşnice în 1504, n-au putut să înfrângă virtutea măritului Voievod Ştefan, care mereu şi mereu, cu mintea şi cu inima era neînfricatul apărător al hotarelor, al libertăţii ţării şi al credinţei. S-a stins la vârsta de peste 70 de ani, înconjurat de neţărmurita iubire a familiei, a sfetnicilor, a oastei şi a

întregului popor „care-l cinstea ca pe un Mesia“[37]. Într-un basorelief de la mănăstirea atonită Vatoped – căci şi acolo Ştefan Voievod s-a numărat printre ctitori, este înfăţişat ca un principe în vârsta înaintată, pe chip se descifrează oboseala unei vieţi atât de zbuciumate. Dar întreaga sa viaţă şi în îndelungata domnie pe care Dumnezeu i-a rânduit-o şi-a îndeplinit datoria în cea mai înaltă măsură[38].

Când şi-a simţit sfârşitul aproape, la 2 februarie 1503, binecredinciosul Ştefan Voievod a întocmit un hrisov cu semnificaţii testamentare: „În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, Troiţă Sfântă de-o fiinţă şi nedespărţită. Iată eu, robul Stăpânului meu Iisus Hristos, Io Ştefan Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, facem cunoscut, cu această carte a noastră, tuturor celor care o vor vedea, sau o vor auzi citindu-se, că a binevoit domnia mea cu a noastră bunăvoinţă şi cu inima luminată şi curată din toată bunăvoia noastră şi cu ajutorul lui Dumnezeu, şi am făcut pentru pomenirea sfântă răposaţilor înaintaşi bunici şi părinţi ai noştri, şi pentru sănătatea şi mântuirea copiilor noştri, şi am întărit prin acest privilegiu Mănăstirii Putna, unde este hramul Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu...“.

Venind sfârşitul zilelor sale, binecredinciosul Voievod Ştefan nu a putut vedea încheiat de scris Tetraevanghelul pe care începuse să-l ctitorească în primele luni ale anului 1504: „Io Ştefan Voievod... care aprins de dumnezeiască dorinţă şi iubitor al cuvintelor lui Hristos fiind, cu râvnă a dat şi a scris aceasta. Şi apoi l-a aflat

moartea. Iar fiul său, Bogdan Voievod, a ferecat acest Tetraevanghel... şi l-a dat bisericii de la curţile din Hârlău... 1504, luna noiembrie 24".

S-a stins încet din viaţa aceasta pământească voievodul cel preaevlavios şi a fost plâns de ţara întreagă căreia îi lăsa amintirea de neşters a unei domnii lungi şi strălucite, a unei bunătăţi luminate, pe care n-o covârşea decât iubirea pentru neamul şi pământul românesc, pe care le-a apărat cu braţul său neînvins vreme de o jumătate de veac, trecând prin vremuri vitrege şi prin greutăţi fără de seamă[39].

În *Letopiseţul anonim al Moldovei* se află menţiuni deosebit de interesante în legătură cu acea sfântă şi neuitată zi de 2 iulie 1504. S-au întâmplat atunci fapte şi semne prevestitoare ale marelui eveniment: „A fost în acelaşi an, înainte de moartea lui, iarnă grea şi foarte aspră, cum nu fusese niciodată şi au fost în timpul verii ploi mari şi revărsări de ape...".

Dacă pe marmura sacră de la Putna nu este săpată şi ziua de hotar, „2 iulie 1504", ea se află însă menţionată pe Acoperământul acestei lespezi: „Io Bogdan Voievod din mila lui Dumnezeu domnul Ţării Moldovei, a înfrumuseţat şi a acoperit cu acest acoperământ mormântul tatălui său, Io Ştefan Voievod, cel care a domnit în Ţara Moldovei 47 de ani şi trei luni, care s-a şi strămutat la lăcaşul de veci în anul 1504, luna iulie, ziua 2 de marţi, în ceasul al patrulea din zi".

Despre acea neuitată şi sfântă „strămutare", cronicarul Grigore Ureche ştia şi arăta spre ştiinţa tuturor: „Pre Ştefan-Vodă l-au îngropat ţara cu multă jale şi

plângere în mănăstire, în Putna, care era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângea toţi ca după un părinte al său, că cunoşteau toţi că s-au scăpatu de mult bine şi de multă apărătură...".

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

Marii noştri istorici, analizând şi comparând scrierile şi tradiţiile, cronicile şi documentele despre evlaviosul Ştefan Voievod, au remarcat că puţini au fost în istoria omenirii cârmuitorii care să fi fost descrişi de contemporanii lor în chip atât de elogios. Chiar şi cronicarii ţărilor cu care a purtat războaie nu i-au scăzut valoarea, scoţând în relief marile sale virtuţi[40]. Iar pentru poporul nostru, pentru Biserica noastră ortodoxă, el este eroul şi sfântul în faţa căruia ne plecăm frunţile şi ne smerim cugetul în rugăciune.

Cronica Moldovei acelui timp, care se oprea la anul 1504, consemnează momentele istorice importante ale epocii: consolidarea puterii centrale şi lupta Domnului Moldovei în fruntea oştenilor lui împotriva turcilor, pentru libertatea ţării şi apărarea credinţei. Cronica arată că Voievodul Ştefan este alesul şi unsul lui Dumnezeu, puternic, viteaz şi evlavios. Pentru cronicarul anonim, toate ţările creştine formează o unitate: creştinătatea. Iar ceea ce ne interesează în chip deosebit pe noi acum este faptul că această cronică slavă, oglindind opinia vremii îl numeşte pe slăvitul Ştefan Voievodul „un sfânt purtător de biruinţă pentru credinţă", aşa cum se putea spune numai despre marii luptători pentru apărarea credinţei[41]. Sfinţii care au fost în viaţa lor luptători, oşteni viteji, se pictau în aproape toate bisericile în acea

vreme. La Voroneţ sunt înfăţişaţi sfinţii mari purtători de biruinţă: Gheorghe, Eustaţie, Mercurie, Mina, Artenie, Govdelie. O deosebită semnificaţie au cele două cavalcade pictate pe pereţii sfintelor locaşuri de la Pătrăuţi şi Arbure.

În scena *Aflarea Sfintei Cruci* de la Pătrăuţi, sunt înfăţişaţi şaisprezece sfinţi militari pe cai, între care, Gheorghe, Dimitrie, Nestor, Procopie, Teodor Tiron, Mercurie, în fruntea lor fiind Arhanghelul Mihail. Un personaj principal în această compoziţie picturală este Sfântul Împărat Constantin cel Mare, ceea ce are un tâlc istoric deosebit. Marele bizantinolog Andre Grabar a văzut în această cavalcadă un îndemn la cruciadă împotriva turcilor, îndemn pe care purtătorul de biruinţă Ştefan Voievodul l-a adresat în repetate rânduri întregii creştinătăţi a vremii. Scena avea drept menire să ţină treză conştiinţa moldovenilor şi să-i îmbărbăteze în lupta pentru apărarea credinţei şi a independenţei ţării[42].

Încununarea evlaviosului Domn Ştefan cu denumirea de „purtător de biruinţă“ însemna recunoaşterea întru totul a sfinţeniei idealului său de luptă pentru apărarea credinţei.

Nu credem că denumirea pe care i-a dat-o Papa Sixt IV lui Ştefan Voievod de *Athleta Christi,* după biruinţa strălucită de la Vaslui, este prea departe de denumirea menţionată în cronica de la Suceava: „Faptele tale, contra necredincioşilor turci, duşmanii noştri comuni, ce le-ai îndeplinit până acum cu atâta înţelepciune şi vitejie, au adăugat atâta strălucire numelui tău, încât toate

gurile te numesc şi toţi într-un glas te laudă“[43]. Atunci, prin solii săi veniţi la Suceava, Papa Sixt IV îi înmâna binecredinciosului Voievod Ştefan al Moldovei „spada de apărător al creştinătăţii“.

La acea vreme, după ce ţara şi lumea întreagă a văzut faptele de biruinţă şi de credinţă ale Voievodului, umbrite mereu de harul Duhului Sfânt, semnele de preţuire, de laudă, de venerare, veneau din toate părţile.

Cronicarul polon Jan Duglosz scria despre nebiruitul Ştefan-Vodă al Moldovei: „O, bărbat demn de admirat, întru nimic inferior ducilor eroici, pe care atâta îi admirăm, care cel dintâi dintre principii lumii a repurtat în zilele noastre o victorie atât de strălucită în contra turcilor. După părerea mea el este cel mai vrednic să i se încredinţeze conducerea şi stăpânirea lumii, şi mai ales funcţiunea de comandant şi conducător contra turcilor cu sfatul comun, înţelegerea şi hotărârea creştinilor“.

După victoria de la Vaslui, Mura, mama sultanului, spunea că „Oştile turceşti n-au suferit nicicând o mai mare înfrângere“, iar cronicarul turc Sead-Eddin Scria: „A fost un groaznic măcel şi puţin a lipsit să nu fie cu toţii tăiaţi în bucăţi. Numai cu mare greutate Soliman Paşa şi-a scăpat viaţa cu fuga“.

Medicul lui Sigismund al Poloniei scrie despre viteazul Voievod al Moldovei, după luptele din Codrii Cosminului: „O! Bărbat glorios şi victorios!... O! Om fericit, căruia soarta i-a hărăzit cu multă dărnicie toate darurile!... Tu eşti drept, prevăzător, isteţ, biruitor contra tuturor duşmanilor. Nu în zadar eşti socotit printre eroii secolului nostru...“[44]. Un alt medic, cel care a vegheat

asupra sănătăţii Voievodului Ştefan, foarte suferind în anii 1502–1503, Mathaeus Murianus, scria de la Suceava că domnitorul „este un om foarte înţelept, vrednic de multă laudă, iubit mult de supuşii săi, pentru că este îndurător şi drept, veşnic treaz şi darnic“[45].

În această atmosferă de preamărire a trecut la cele veşnice, în împărăţia lui Dumnezeu „Soarele Moldovei“, Ştefan cel Mare şi Sfânt, la 2 iulie 1504.

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

După ce s-a aşezat lespedea pe mormântul de la Putna şi s-a aprins candela care luminează şi astăzi, după aproape 500 de ani, venerarea lui Ştefan cel Mare, manifestată chiar din timpul vieţii, prin denumirea *Purtător de biruinţă pentru credinţă, Atletul lui Hristos*, s-a păstrat şi s-a extins în întreg spaţiul românesc. Chipul său, locul atât de clar configurat pe care l-a ocupat în istoria ţării noastre şi a continentului, au preocupat statornic şi, departe de a cunoaşte estompări, s-a limpezit tot mai mult, inconfundabit şi nepieritor.

În *Cronica rusă de la Hust* se menţionează că „a murit Ştefan-Vodă, Domnul Moldovei, oştean viteaz ca un al doilea Alexandru (cel Mare)“. La 3 februarie 1531, regele Sigismund al Poloniei îl numea *Stephanus ille magnus* – Ştefan acela, Mare[46]. Prin 1563, călătorul Graziani, ştia că! „biruitorul din Codrul Cosminului a fost moldavul; rege, neînfricat şi neobosit“[47], iar scriitorul francez Blaise de Vigenere aflase în Moldova că Voievodul Ştefan cel Mare a fost „cel mai viteaz şi mai renumit comandant de oşti din vremea sa, căci a înfăp-

tuit lucruri mari împotriva turcilor, ungurilor şi chiar a polonilor“[48].

De o însemnătate deosebită pentru noi sunt mărturiile arhidiaconului catolic din Polonia Maciej Staryjkowski, care în anii 1574–1575 a făcut parte din solia trimisă la Constantinopol, trecând prin Moldova şi prin Ţara Românească: „M-am silit cu stăruinţă ca, mergând... să nu schimb numai aerul şi cerul ci,... am descris... toate tradiţiile, obiceiurile... şi le-am redat întocmai...“[49]. Despre Ştefan cel Mare a adunat ştiri de cea mai mare importantă. A observat că în Moldova, ca şi în Muntenia, cu prilejul unor sărbători, la mormintele oamenilor de seamă se istorisesc vitejiile, virtuţile, însuşirile principale ale acestor bărbaţi[50]. La Podu-Înalt lângă Vaslui, unde Ştefan-Vodă a repurtat biruinţa asupra turcilor în 1475, a văzut şi „trei cruci care stau zidite ca semn al acelei biruinţe“[51]. Solia cu care călătorea a fost poftită la Bucureşti la un ospăţ dat de domnitorul Alexandru al II-lea. Pe peretele „iatacului“ domnitorului a văzut un chip zugrăvit pe lemn, după obiceiul vechi, „arătându-l pe acest voievod Ştefan..., şezând cu coroană pe cap...“[52]. Despre Ştefan-Vodă spune direct: „Acest Ştefan Voievod al Moldovei era iscusit şi norocos, căci într-un rând a biruit o sută cincizeci de mii de turci, pe lângă alte lupte dese şi însemnate cu ei. De asemenea a alungat pe Matiaş, regele Ungariei cel viteaz, din ţara Moldovei şi din cea secuiască, nimicind o mare oaste de unguri şi rănind pe regele însuşi cu trei săgeţi, în dreptul oraşului Baia, după care izbândă i-a luat şi ţara secuiască. De asemenea şi pe tătari i-a biruit de câteva ori,

de asemenea pe regele Poloniei Albert l-a biruit în Bucovina... Orice istoric poate să-l preamărească cu drept cuvânt pentru acest slăvit noroc cu o ţară aşa de mică“[53]. A fost impresionat de cântecele locului, în care este evocată vitejia voievodului: „Ştefan... a bătut pe turci, a bătut pe tătari, a bătut pe unguri...“[54], după care, menţiunea cea mai importantă, arătând că moldovenii, „din cauza nespusei sale vitejii îl socotesc ca sfânt“[55].

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, pentru cronicarul moldovean Grigore Ureche figura centrală era Ştefan Voievod. Celebrul portret este fără pereche: „Fost-au acest Ştefan-Vodă om nu mare de statu (statură)... întregu la fire, neleneşu şi lucrul său ştia a-l acoperi şi unde nu gândeai acolo îl aflai... Ce după moartea lui, până astăzi îi zice sveti (sfântul) Ştefan-Vodă, nu pentru sufletu, ce este în mâna lui Dumnezeu..., ci pentru lucrurile lui cele vitejeşti, carile nimenea din domni, nici mai nainte, nici după aceia l-au ajunsu“[56]. Este aici cea mai importantă contribuţie moştenită din documente şi din tradiţia orală moldovenească.

În această atmosferă de perpetuă venerare a măritului voievod a apărut în secolul al XVIII-lea acel inegalabil „panegiric“, din care am şi citat până acum de câteva ori, al cărui autor rămâne pentru noi necunoscut.

Cuvânt de îngropare vechiului Ștefan Voievod a fost tipărit pentru prima oară la Iaşi, în 1841, de Mihail Kogălniceanu şi recent, în 1990, în revista „Mitropolia Moldovei şi Bucovinei“ (nr. 4, p. 136–149). În adevărate pagini de Sinaxar bisericesc s-a închegat un poem în proză, închinat Sfântului nostru Ştefan Voievodul. Este

preamărit în termeni proveniţi din datele istorice şi ale tradiţiei, sunt prezentate faptele şi virtuţile domnitorului. Se glorifică astfel, în plin regim fanariot, domnia luminoasă şi pilduitoare a Voievodului Ştefan.

Acest Cuvânt de laudă arată ceea ce este şi trebuie să fie mereu Ştefan-Vodă, „pildă de îndreptare celor vii", care „toate lucrările lui cu credinţa lui Iisus Hristos le-a pecetluit". Ştefan este comparat cu figuri biblice ilustre: „Ştefan, ca un alt Macaveu[57], strângea ostaşii săi lângă sine şi prin singură a lui vitează îndrăzneală şi inimile tuturora alina, şi de nădejdea biruinţei le umplea" şi mai departe: „Acest înalt Dumnezeu, zic, carele vântură ca pleava coroanele împăraţilor, iar pre Ştefan, sluga Sa, îmbărbătează inimile norodului celui până la moarte înspăimântat şi pune biruinţa în mâna lui Ştefan...; în mijlocul luptelor, el, ca dinaintea altarului lui Dumnezeu a petrecut". Ştefan Voievod „cuvios şi drept se dovedea în viaţa de fiecare zi, drept judecător, ca ceea ce se cuvine să facă, s-a cunoscut. În zilele lui, strâmbătatea era înăduşită şi legată, dreptatea săracului cel bogat nu o putea întuneca, cel puternic nu o putea călca... Însuşi şi până astăzi ţara aceasta cu dreptele lui aşezări se ţine... O, vreme fericită, o, stăpânire minunată, o, ţară norocită, unde dreptatea ta nu mai puţin decât domnul stăpâneşte şi unde fieştecarele, rândul său ştiind din cărarea orânduită nu să poate abate". Pentru toate slăvitele sale fapte, Ştefan-Vodă este „în sânurile lui Avraam", este fericit în împărăţia lui Dumnezeu, este sfânt: „toate faptele lui Ştefan, ori despre care parte se vor căuta, sunt minunate, toate darurile lui, covârşitoare". Ştefan-

Vodă a avut „o credinţă nesmintită, nădejde în Dumnezeu neschimbată, fapte bune necontenite, grijă de sfârşit bun şi după lege“. Panegiristul termină proiectând aureola asupra părintelui Moldovei: „O, fericit suflet, pentru carele atâtea jărtfe se ridică spre iertarea păcatelor şi curăţit, lângă Mântuitorul lăcuieşti! O, pământean blagoslovit, că aşa ai trăit, ca viaţa aceasta să-ţi fie o lesne mijlocire prin care nemurirea să agoniseşti! O, stăpânitor cuvios, căruia puterea şi averea spre împlinirea legii lui Hristos i-au slujit!... Vedeţi a lui cuvioşie creştinească! Deşteptaţi-vă, stăpânitorii noroadelor, ascultaţi, îndemnaţi-vă, urmaţi!... Cei ce fac faptele legii, trăind şi murind întru Hristos Iisus, se învrednicesc nesfârşitei bucurii, întru a sa cerească împărăţie! Amin!“.

Preamărirea, veneraţia faţă de Voievodul Ştefan cel drept şi sfânt au continuat în timpul ce a urmat, nu vor înceta niciodată, cât va fi sub soare neamul românesc şi Biserica sa ortodoxă.

Gheorghe Şincai contura o efigie luminoasă măritului Ştefan Voievod, în episoadele dramatice arătând cum ştia să transforme o înfrângere în victorie[58]. Gheorghe Asachi îl consideră pe ilustrul voievod „un luceafăr nemuritor“[59]. La 27 decembrie 1848, Costache Negri evoca la Paris „nepieritoarea amintire a marelui Ştefan, zidul creştinătăţii...“[60].

Cu prilejul unor cercetări arheologice la mormintele voievodale de la Putna, părintele Iraclie Porumbescu, care văzuse cu emoţie adâncă cinstitele relicve pământeşti ale Voievodului Ştefan, scrie despre simţămintele puternice trăite atunci, o emoţie care chema „naţiunea

întreagă să simtă... acest moment sacru şi maiestuos". Apoi, îşi exprimă veneraţia: „Moldovă, Moldovă, veche şi nouă, iată eroul tău, iată părintele tău, iată creatorul cununii tale!"[61].

Veneraţia şi admiraţia se citeşte în versul eminescian: „Ştefan, Ştefan, Domnul sfânt, / Ce nici în ceruri samăn n-are / Cum n-are seamăn pe pământ"[62].

Din veneraţie adâncă pentru Ştefan cel Mare, Mihai Eminescu şi alţi tineri de nădejde pentru neamul românesc au organizat cu mari strădanii festivităţile de la Putna din 1871. La vibrantele apeluri ale studenţilor de la Viena pentru sărbătoarea de la Putna, studenţii români de la Paris declarau în răspunsul lor că ei văd în personalitatea Voievodului Ştefan cel Mare „o figură supremă", deoarece în el s-a întruchipat „concepţiunea unei singure Românii". Organizatorii memorabilei ceremonii de la Putna scriau despre Ştefan-Vodă că a fost „cel mai mare apărător al românismului în Orient şi al civilizaţiei creştine în secolul al XV-lea.

El a înfrânt incursiuni barbare, nu numai spre gloria şi fericirea naţiunii române, ci şi spre binele Europei întregi"[63]. Pe frontispiciul arcului de triumf ridicat de ei la intrarea în Mănăstirea Putna strălucea inscripţia: „Memoriei lui Ştefan cel Mare, mântuitorul neamului".

Istoricul Dimitrie Onciul de la Bucureşti spunea atunci, la Putna: „Ştefane, măreaţă umbră, revarsă lumina ta asupra noastră şi asupra neamului tău întreg şi spre faptele iubirii de ţară, ale iubirii de neam, ale iubirii de lege, virtuţi prin care tu străluceşti în veacuri". La puţin timp apoi, se făcea un îndemn care a şi fost urmat,

şi va fi mereu urmat acum după recunoaşterea deplină a sfinţeniei Voievodului Ştefan: „... ar fi de dorit ca tot românul, cel puţin o dată în viaţa sa, să meargă la Mănăstirea Putna spre a se închina la mormântul unde zac osemintele acestui mare erou".

Când se împlineau patru veacuri de la trecerea Voievodului Ştefan la cele veşnice, în 1904, la Academia Română, preşedintele de atunci, Ion Kalinderu, a rostit *Cuvântul de slăvire,* care, „ascultat în picioare de cei de faţă, a fost primit cu pioasă emoţiune"[64]. Ziua de comemorare – 2 iulie – a fost atunci numită „o zi sfântă"[65]. Ion Kalinderu arăta în Cuvântul său că marele Ştefan-Vodă „a fost un erou al creştinătăţii şi al civilizaţiei care atunci renăştea şi ne-a arătat la toţi drept ceea ce suntem: împlinitori ai voinţei lui Dumnezeu aici, pe pământ..."[66].

Cu acelaşi prilej, episcopul Atanasie al Râmnicului spunea: „Ştefan-Vodă este sfânt pentru faptele sale cele mari, pentru smerenia, dreptatea şi credinţa sa...! A fost un părinte îndurător dorind fericirea tuturor, însufleţit de credinţa în Dumnezeu întru toate căile sale, vrednic de dragostea şi cinstea tuturor. Deci pentru aceasta l-a numit sfânt. El şi-a făcut numele nemuritor şi şi-a asigurat slava cea veşnică... A urmat Mântuitorului, Care şi-a dat viaţa răscumpărare pentru lume... De aceea petrece acum în locaşurile drepţilor şi, ca unul ce a slujit Mântuitorului, este cinstit de Tatăl cel ceresc"[67].

Ca un solemn! şi pătrunzător legământ suna atunci şi cuvântul lui SpiruHaret: „când inimile tuturor românilor bat împreună, însufleţite la amintirea lui Ştefan cel

Mare şi Sfânt, să fie legătura care să ne unească pe toţi în acelaşi gând de iubire de ţară şi de sacrificiu pentru gloria şi tăria ei“[68].

Profesorul de teologie din Cernăuţi, N.T. Tarnavski, mărturisea la Putna în 1904: „Numai Domnul a putut planta în inima lui Ştefan o energie fără seamăn de mare, a putut întări braţul lui cu o putere căreia nu a putut rezista nimeni“[69].

Ziarul „Epoca“ din Bucureşti (nr. 184 din 1904) şi „Tribuna“ din Arad (nr. 124 din 1904) scriau: „De prin toate unghiurile unde se vorbeşte limba-mumă au venit (la Putna) în pelerinaj pios nenumăraţi români, ca să aducă prinosul lor de veneraţie , moaştelor binecuvântate ale lui Ştefan“ („Epoca“); ziarul din Arad, sub titlul „Plecaţi-vă neamuri...“ scria: „Podoaba neamului nostru, măritul voievod Ştefan cel Bun, Mare şi Sfânt, înălţându-se din mormânt după patru sute de ani, primit-a îngenuncherea unui neam întreg“.

Când scria paginile închinate cu adâncă evlavie şi admiraţie lui Ştefan cel Mare, Mihail Sadoveanu nu pierdea nici un moment din vedere adevărul conţinut în cronicile pe care le cerceta cu cea mai mare atenţie. Meditând la episodul cutremurului din Moldova din anul 1471, arăta că „etic, cutremurul din 1471 era tălmăcit de Ştefan Voievod ca semn din partea lui Dumnezeu pentru căderea vrăjmaşilor săi cei răi, şi ca vestire pentru cei care trebuia să purceadă îndată la fapte... A detunat din fundul pământului şi s-a dat zvon în înălţime, pentru ca să nu mai întârzie domnii şi împăraţii,

să nu se mai desfrâneze în lene, ci să purceadă împotriva lui Antihrist război pentru credinţa dreaptă".

Într-o aureolă de miracol prezintă Nicolae Iorga trecerea la cele veşnice a binecredinciosului Ştefan Voievod: „...pe mormântul lui a ars atunci, (la îngropare) timp de trei zile şi trei nopţi, o lumină pe care n-o aprinsese nimeni"[70].

Principesa Martha Bibescu scria la sfârşitul deceniului al patrulea: „Ştefan este şi astăzi în Bucovina stăpânul netăgăduit al ţării. El domneşte singur. El se află peste tot. Această prezenţă prelungită în absenţă, această viaţă ce urmează dincolo de moarte..."[71].

Patriarhul Iustin Moisescu scria, pe când era mitropolit al Moldovei, în 1966: „Măritul domn Ştefan cel Mare, care aşezase ţara pe stâlpii puternici ai biruinţelor sale..., îşi plecase fruntea încoronată de slavă şi cinste înaintea Ziditorului a toată făptura..., şi s-a purtat ca părinte şi frate faţă de toţi cei apăsaţi de silnicii şi împresuraţi de primejdii..."[72].

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

În legătură cu canonizarea Sfântului Voievod Ştefan cel Mare de către Biserica noastră prin Sfântul Sinod în anul 1992, trebuie să menţionăm câteva noţiuni de aghiologie ortodoxă, de drept bisericesc, principii stabilite pe temeiul învăţăturii dogmatice ortodoxe.

Prin canonizare se înţelege actul solemn prin care Biserica recunoaşte, declară şi aşază pe eroii dreptei credinţe adormiţi în Domnul în rândul sfinţilor pe care ea îi venerează. Cuvântul vine de la cuvântul grecesc „canon" – catalogul în care se înscriau numele sfinţilor

şi ziua trecerii la cele veşnice. Acesta este sensul şi în Biserica noastră – trecerea, înscrierea sau aşezarea în canonul, catalogul sfinţilor, spre a li se face cu laudă şi cinste pomenirea şi spre a li se înălţa rugăciuni, ca unor ajutători şi mijlocitori ai darurilor celor dumnezeieşti pe lângă tronul Celui Prea Înalt.

În calendarul Bisericii, în cărţile de slujbă, găsim enumeraţi, menţionaţi sfinţii Vechiului Testament, apoi Sfinţii Apostoli, martiri, mărturisitori, Sfinţii Părinţi şi mari Dascăli ai Bisericii, Părinţii Cuvioşi din viaţa monahală, marii binefăcători ai credinţei şi ai Bisericii, luptători pentru dreapta credinţă, simpli ostaşi sau domnitori, împăraţi. Dintre cei amintiţi face parte şi Sfântul Voievod Ştefan cel Mare. „Luptătorii pentru Biserică sunt luptători pentru Hristos, sunt mari binefăcători ai Bisericii şi opera lor, lucrarea lor binecuvântată a fost şi trebuie să fie privită ca fiind un semn al credinţei lor sfinte şi al proslăvirii lor de către Domnul cu puteri biruitoare asupra vrăjmaşilor Lui“[73].

Istoria Bisericii ne arată că iniţiativa pentru aşezarea eroilor credinţei creştine în rândul sfinţilor a avut-o întotdeauna poporul dreptcredincios prin evlavia sa curată şi prin împreună-încuviinţarea clerului şi episcopilor. Evlavia poporului, ca şi în cazul măritului Voievod Ştefan, a fost aceea care a identificat pe adevăraţii sfinţi luptători şi eroi[74].

În baza doctrinei creştine, în baza rânduielilor consacrate de practica şi de tradiţia bisericească a Ortodoxiei, Sfântul Sinod al unei Biserici autocefale este pe deplin competent, deci îndreptăţit, să procedeze la

canonizarea Sfinţilor ei care răspund acestor rânduieli spre a fi aşezaţi în rândul sau canonul sfinţilor.

Condiţiile de fond sunt: 1) Ortodoxia neîndoielnică a credinţei; 2) Proslăvirea lui de către Domnul cel puţin printr-unul din următoarele daruri sau puteri: a) puterea de a suferi moartea martirică pentru dreapta credinţă; b) puterea de a înfrunta orice primejdii sau chinuri pentru mărturisirea dreptei credinţe, până la moarte; c) puterea de a-şi închina viaţa celei mai desăvârşite trăiri morale şi religioase; d) puterea de a săvârşi minuni în viaţă sau după moarte şi e) puterea de a apăra şi de a sluji cu devotament eroic credinţa şi Biserica Ortodoxă; 3) Răspândirea miresmei de sfinţenie după moartea lui şi confirmarea acesteia prin cultul spontan pe care i-l acordă poporul credincios, numărându-l în rând cu sfinţii. De la îndeplinirea acestei condiţii pot face excepţie mucenicii dreptei credinţe.

Existenţa condiţiilor de fond, şi anume, existenţa neîndoielnică a primei şi a celei de a treia – care poate lipsi numai în cazul martirilor –, ca şi a oricăreia dintre cele enumerate la cea de a doua, îndreptăţeşte autoritatea bisericească, Sfântul Sinod, să procedeze la actul de canonizare[75].

Prin canonizarea Sfântului Voievod Ştefan cel Mare al Moldovei, în anul mântuirii 1992, se pecetluieşte sinodal cultul pe care, de veacuri, poporul român îl aduce slăvitului nostru domnitor, se toarnă pentru eternitate untdelemnul dragostei, al proslăvirii şi al veneraţiei în cinstita candelă de la mormântul Sfântului voievod şi erou de la Putna străbună.

Sfântul Ştefan cel Mare este de acum înainte aşezat canonic ca un mărgăritar de mare preţ în coroana Bisericii Ortodoxe Române, din 1992, când Sfânta noastră Biserică a mai canonizat şi pe Sfântul Cuvios Gherman din Dacia Pontică (Dobrogea); pe Sfântul Ierarh Ghelasie de la Râmeţ-Transilvania; pe Sfântul Daniil Sihastrul; pe Sfântul Ierarh Leontie de la Rădăuţi; pe Sfântul Cuvios Ioan de la Prislop; pe Sfinţii martiri Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei patru fii ai săi, Constantin, Ştefan, Radu, Matei şi sfetnicul Ianache; pe Sfântul Ierarh martir Antim Ivireanul; pe Sfântul Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureş; pe Sfântul preot mărturisitor Ioan din Galeş şi pe Sfântul preot mărturisitor Moise Măcinic din Sibiel; pe Sfântul Cuvios Antonie de la Iezerul-Vâlcea; pe Sfântul ierarh Iosif cel Milostiv mitropolitul Moldovei şi pe Sfântul cuvios Ioan Iacob de la Neamţu (Hozevitul) – precum şi proclamarea Duminicii Sfinţilor români, Duminica a II-a după Rusalii.

Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Lui!

Mare eşti, Doamne, şi minunate sunt lucrurile Tale, şi nici un cuvânt nu este de-ajuns spre lauda minunilor Tale!“ Amin.

Mulţumescu-ţi pentru lectură şi răbdare iubite cititorule, cu arhiereşti binecuvântări,

Anul mântuirii 1992

7490 de la zidirea lumii

✠ Nestor
Mitropolitul Olteniei

SFÂRŞIT ŞI LUI DUMNEZEU LAUDĂ!

Note la *Cuvânt de preamărire*

1. Ştefan cel Mare şi Sfânt, binecredincios domn şi apărător al dreptei credinţe, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXII (1954), 7, p. 741.

2. Nicolae Iorga, Istoria lui Ştefan cel Mare pentru poporul român, Editura „Minerva“, Bucureşti, 1904, p. 306.

3. Al. Husar, Athleta Christi, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei“, LV (1979), 7–8, p. 526.

4. Al. Zub, Ştefan cel Mare şi renaşterea naţională românească, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei“, LVIII (1982), 3–4, p. 236.

5. Vezi inscripţia pietrei de mormânt de la Probota: „Acesta este mormântul roabei lui Dumnezeu Oltea, mama domnitorului Ştefan Voievod care a murit în anul 1465 noiembrie, 4 şi însemnarea de pe un Tetraevanghel din 1495: „Acest Tetraevanghel l-a cumpărat Io Ştefan Voievod, fiul lui Bogdan şi al Oltei şi l-a aşezat pentru ruga sa, în biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului de la Borzeşti, pe Trotuş..., în anul 1495, luna noiembrie, 3 zile“.

6. La un an după obştescul sfârşit al mamei sale, Ştefan-Vodă face mai multe danii Mănăstirii Probota şi spune în hrisov: „... pentru sufletul şi mântuirea sfânt răposaţilor... tatăl nostru Bogdan Voievod şi... mama noastră Maria“ (cf. C.C. Giurescu, Istoria Românilor, II, 1, Bucureşti, 1940, p. 95).

7. Al. Husar, art. cit., p. 504.

8. Cuvânt de îngropare ce se zice greceşte Epitafion, vechiului Ştefan Voievod al V-lea, Domnul Ţării Moldovei, cel ce s-au numit Mare, pentru marile vrednicii şi vitejii ale sale, publicat recent de N.A. Ursu, în „O bijuterie a literaturii noastre vechi: Cuvânt de îngropare vechiului Ştefan Voievod, Domnul Tării Moldovei, cel ce s-a numit Mare“ din „Mitropolia Moldovei şi Bucovinei“, LXVI (1990), 4, p. 136–149.

9. Abia spre sfârşitul domniei, Ştefan-Vodă începea zidirea unei biserici la Reuseni: „În anul 1503 septembrie 8, Io Ştefan Voievod

... a binevoit şi a început să zidească această biserică întru numele tăierii cinstitului cap al slăvitului Prooroc Înaintemergător Ioan Botezătorul, pe acest loc unde a fost tăiat capul tatălui său Bogdan Voievod. Şi pe Ştefan Voievod l-a ajuns moartea... iar fiul lui Bogdan Voievod a înălţat cele începute de tatăl său şi a terminat biserica aceasta în anul 1504, luna septembrie 18".

10. A.V. Boldur, Biserica în timpul domniei lui Ştefan cel Mare, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXII (1964), 7–8, p. 729.

11. Pr. Paul Mihail, Relaţii externe bisericeşti ale lui Ştefan cel Mare, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XXXIII (1957), 3–4, p. 228.

12. Art. cit. Ştefan cel Mare şi Sfânt, binecredincios domn şi apărător al dreptei credinţe, p. 718.

13. În *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare,* lucrare apărută sub conducerea prof. M. Berza, Bucureşti, 1958; vezi şi *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare* (cu deosebire: Al. Elian, Moldova şi Bizanţul în secolul al XV-lea, p. 97–180), Culegere de studii, precum şi: *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei,* volum monumental, bogat ilustrat, cu o Prefaţă de Mitropolitul Justin Moisescu şi o Introducere de prof. dr. Vasile Drăguţ şi conf. dr. Corina Nicolescu, Iaşi, 1974.

14. Al. Husar, art. cit., p. 304.

15. A.V. Boldur, art. cit., p. 725 şi 727.

16. Ibidem, p. 724.

17. Ibidem, p. 723.

18. Cuvântul de îngropare..., p. 147.

19. Ibidem, p. 147.

20. Ibidem, p. 145–146.

21. Ibidem, p. 144.

22. Ibidem, p. 141.

23. După Repertoriul monumentelor..., p. 302–303.

24. Vezi Cuvântarea P.S. Atanasie, Episcopul Râmnicului, rostită la serbarea din Râmnicu Vâlcea în iulie 1904, în „Sărbătorirea lui Ştefan cel Mare şi Sfânt", din rev. „Biserica Ortodoxă Română", XXVIII (1904), 4, p. .457.

25. Cuvântul de îngropare..., p. 138–141.

26. Ibidem, p. 137.

27. Claudiu Paradais, Comori ale spiritualităţii româneşti la Putna, Iaşi, 1988, p. 492–493.
28. Cuvântul de îngropare..., p. 140.
29. Ibidem, p. 147.
30. Ioan Bogdan, Documentele lui Ştefan cel Mare, vol. II, Bucureşti, 1913, p. 319.
31. Gh. Ghibănescu, Ştefan cel Mare. Personalitatea lui religioasă (Extras din „Viitorul"), Iaşi, 1904, p. 18.
32. Repertoriul monumentelor..., p. 57–58.
33. Ibidem, p. 105.
34. Gh. Ghibănescu, op: cit., p. 19.
35. Repertoriul monumentelor..., p. 61.
36. P.P. Panaitescu, Contribuţii la istoria culturii româneşti, Ediţie îngrijită de Silvia Panaitescu, Prefaţă, note şi bibliografie de Dan Zamfirescu, Bucureşti, 1971, p. 109.
37. Sergiu Victor Cujbă, Viaţa şi luptele lui Ştefan cel Mare, Chişinău, 1922, p. 29.
38. I. Ursu, Ştefan cel Mare domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 2 iulie 1504, Bucureşti, 1925, p. 277, şi T. Voinescu, Portretele lui Ştefan cel Mare în arta epocii sale, în culegerea de studii cit. Cultura moldovenească..., p. 477.
39. Sergiu Victor Cujbă, op. cit., p. 30.
40. I. Ursu, op. cit., p. 434.
41. P.P. Panaitescu, op. cit., p. 72–73.
42. Petru Comarnescu, Îndreptar artistic al monumentelor din Nordul Moldovei, Suceava, 1961, p. 216–218.
43. Hurmuzachi, Documente, II, I, p. 14.
44. I. Ursu, op. cit., p. 438.
45. Rapoarte din Moldova, în Călători străini despre Ţările Române, vol. 1, îngrijit de M. Holban, Bucureşti, 1968, p. 148–149.
46. În Documentele Hurmuzachi, supl. II, I, p. 22.
47. (Retragerea lui Laski din Moldova, octombrie 1563), în Călători străini despre Ţările Române, vol. II, îngrijit de M. Holban, Bucureşti, 1970, p. 621.
48. Moldova, în Călătorii..., vol. II, p. 640.

49. Maciej Stryjkovski, Menţiuni despre călătoria prin Ţara Românească şi Moldova, în Călători..., vol. II, p. 449–450.
50. Ibidem, p. 450.
51. Ibidem, p. 452.
52. Ibidem, p. 454.
53. Ibidem, p. 454.
54. Ibidem, p. 454. Acest cântec vechi s-a păstrat până în secolul al XIX-lea în circulaţia folclorică (vezi B.P. Haşdeu, Ioan Vodă cel Cumplit),p. 63.
Text din Basarabia-februarie 1992 :

Când a fost să moară Ştefan
Multă jale a fost în ţară
Şi la patul său de moarte,
Toţi boierii s-adunară.

Plânge dealu, plânge valea,
Plâng pădurile bătrâne,
Şi poporul în hohot plânge,
„Cui ne laşi pe noi, Stăpâne?“

„Eu vă las în grijă mare,
Idealul meu cel sfânt,
Să staţi strajă la hotare
Să păziţi acest pământ“.

Tristă-i mănăstirea Putna,
Mii de clopote dau veste,
Ştefan-Vodă al Moldovei
Ştefan-Vodă nu mai este.

S-arătăm prin fapta noastră,
Tuturor necontenit,
Că prin neamul său în lume,
Ştefan-Vodă n-a murit!

55. Ibidem, p. 454. Vezi şi Extracte din cronica polono-litvană a lui M. Stryjkovski, în „Arhiva istorică a României“, tom. II, Bucureşti, p. 8.

56. Grigore Ureche, Letopiseţul Ţării Moldovei, ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice şi glosar de P.P. Panaitescu, Ediţia a 2-a, (revăzută) Bucureşti, 1958, p. 120–121.

57. Vezi: I Macabei III-V şi VII-IX.

58. Al. Zub, art. cit., p. 239.

59. Calendarul pentru români pe anul 1859, p. 124.

60. Costache Negri, Scrieri social-politice, studiu introductiv, antologie, note şi comentariu de Emil Boldan, Bucureşti, 1978, p. 65.

61. Iraclie Porumbescu, Desmormântarea domnilor Moldovei în catacombele monastirei Putna, în „Calendarul pentru români", din 1857, p. 73–75.

62. M. Eminescu, Poezii postume. Anexe, note şi variante. Exerciţii..., Ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Bucureşti, 1958, p. 362.

63. Claudiu Paradais, op. cit., p. 108.

64. Viaţa şi faptele lui Ştefan cel Mare şi Bun domnul Moldovei, de George Catană, Sibiu, 1898, p. 135; Cuvânt de slăvire lui Ştefan cel Mare Domnul Moldovei, de Ioan Kalinderu, (Bucureşti), 1904, p. 6.

65. Cuvânt de slăvire..., p. 7.

66. Ibidem, p. 11.

67. Episcopul Atanasie..., Cuvântarea cit., p. 453–454, 458.

68. Cuvântarea Domnului Spiru Haret ţinută la serbarea din Bucureşti, în Sărbătorirea lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, în „Biserica Ortodoxă Română", XXVIII (1904), 4, p. 447.

69. Cuvântarea Domnului N. V. Tarnavschi la serbarea de la Putna, în Sărbătorirea..., rev. cit., p. 449–450.

70. N. Iorga, op. cit., p. 310.

71. Principesa Bibescu, Atletul lui Hristos..., în „Artă şi tehnică grafică", Bucureşti, Caietul 6, Dec. 1938-Martie 1939, p. 22.

72. Popas la cinci veacuri..., în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XLII (1966), 7-8, p. 424–425.

73. Pr. prof. Liviu Stan, Despre canonizarea sfinţilor în Biserica Ortodoxă, în „Ortodoxia", II (1950), p. 265, 260–262.

74. Ibidem, p. 268.

75. Ibidem, p. 272–273 şi 278.

2. RUGĂCIUNI

TROPAR I

Apărător neînfricat al credinţei şi al patriei străbune, mare ctitor de lăcaşuri sfinte, Ştefane Voievod, roagă pe Hristos Dumnezeu să ne izbăvească, din nevoi şi din necazuri.

TROPAR II

Neînfricat apărător al dreptei credinţe te-a avut pe tine Biserica lui Hristos binecredinciosule Voievod Ştefan, pentru care mare, bun şi sfânt, tot poporul te-a numit şi te-a cinstit pe tine cel care cu puterea lui Dumnezeu ai biruit pe vrăjmaşii ţării şi ai întregii creştinătăţi. Drept aceea noi pururea te avem întăritor credinţei noastre ortodoxe şi al ţării părinte ocrotitor prin rugăciunile tale către Dumnezeu.

CONDAC

Iubind pe Dumnezeu cu adevărat slăvite Ştefane, sfinte biserici şi mănăstiri ai înălţat; pe cei săraci ai ajutat şi pe cei greşiţi i-ai iertat; pentru aceste fapte ale tale, Dumnezeu ţi-a dat înţelepciune şi putere ca să biruieşti pe vrăjmaşii ţării şi ai credinţei creştineşti; drept aceea noi părinte te numim şi te cinstim.

ICOS

Pe tine sfinte Ştefane te laudă mulţimea cetăţilor ca cele ce ţi-au fost scut de apărare în lupta cu vrăjmaşii ţării şi ai dreptei credinţe; pe tine te pomenesc neîncetat în sfintele lăcaşuri de închinare că le-ai dat tăria credinţei şi frumuseţea Duhului Sfânt; pe tine mulţimile călugărilor împreună cu toţi rugătorii Bisericii noastre dreptmăritoare te au pururea în sfintele lor rugăciuni ca cel ce ai iubit podoaba casei lui Dumnezeu înzestrând cele trebuitoare sfintelor slujbe prin care se slăveşte Dumnezeu cel ce dă înţelepciune, putere şi biruinţă celor ce se tem de El.

3. DIN ACATIST

CONDAC 1

Apărătorului creştinătăţii, binecredinciosului voievod al Moldovei, care cu dreptate şi cu dragoste a cârmuit poporul încredinţat lui de Dumnezeu, pilduitorul smereniei creştine şi al iertării celor ce i-au făcut rău, celui cinstit şi iubit ca un părinte, slăvitului voievod să-i strigăm: Bucură-te Ştefane, binecredincios voievod, apărător al creştinătăţii!

ICOS I

Născut în binecuvântatul pământ al Moldovei din dreptmăritori creştini, voievodul Bogdan şi doamna Oltea Maria, din pruncie ai fost crescut în dragostea de neam şi credinţă strămoşească pentru aceea glăsuim:

Bucură-te că din copilărie ai iubit buna podoabă a casei lui Dumnezeu;

Bucură-te, ctitorul multor mănăstiri şi biserici din Ţara Moldovei;

Bucură-te că şi în Transilvania şi Muntenia ai zidit lăcaşuri sfinte;

Bucură-te că prin acestea ai întărit şi conştiinţa unităţii de neam;

Bucură-te că şi la mănăstirea Zograful ai ctitorit cu multă dragoste creştinească;

Bucură-te cel care cu neţărmurită dărnicie ai împodobit sfintele biserici pe care le-ai ctitorit;

Bucură-te că prin aceasta Dumnezeu ţi-a sfinţit viaţa ta;

Bucură-te că prin înălţarea de biserici şi mănăstiri ai întărit credinţa ortodoxă;

Bucură-te că prin zidirea lor ai adus laudă şi mulţumire lui Dumnezeu;

Bucură-te că zidind biserici pe temeliile şi pe locurile altora mai vechi ai cinstit pe înaintaşi;

Bucură-te că prin aceasta ai arătat vechimea credinţei noastre vestită nouă de Sfântul Apostol Andrei;

Bucură-te Ştefane, binecredincios voievod, apărător al creştinătăţii!

CONDAC 6

Xunoscând că diavolii şi slujitorii lui sunt biruiţi numai cu postul şi rugăciunea la acestea ai alergat pururea cu umilinţă şi credinţă cântând lui Dumnezeu: Aleluia!

ICOS 6

Iubind statornic pe Hristos pururea te-ai îndreptat cu dragoste creştinească către cei din nevoi, fraţi mai mici ai lui Hristos pentru care grăim unele ca acestea:

Bucură-te ajutătorul celor săraci;

Bucură-te că pe ei i-ai iubit pentru dragostea lui Hristos;

Bucură-te că i-ai ocrotit de lăcomia celor prea bogaţi;

Bucură-te că multe familii tinere ai ajutat;

Bucură-te că milosteniile tale bucurie mântuitoare au adus celor săraci;

Bucură-te că miluirea săracilor scară către cer ţi s-a făcut;

Bucură-te că rugăciunea şi postul cu milostenia le-ai unit;

Bucură-te că milostenie făcând iconom credincios al darurilor lui Dumnezeu te-ai arătat;

Bucură-te că prin bogăţiile pământeşti făcute milostenie, cele duhovniceşti ai agonisit;

Bucură-te că împărţind cele stricăcioase şi trecătoare, cele nestricăcioase şi veşnice ai agonisit;

Bucură-te învăţătorule al milei şi prietenul săracilor;

Bucură-te că nu ţi-ai lipit inima de bogăţiile pământeşti;

Bucură-te Ştefane, binecredincios voievod, apărător al creştinătăţii!

CONDAC 12

Xunoscând că taina întrupării lui Dumnezeu şi îndumnezeirii omului se descoperă cel mai bine prin sfintele icoane şi slujbele bisericeşti în sfintele lăcaşuri de închinare pe acestea tu ni le-ai lăsat moştenire sfântă ca să putem cânta lui Dumnezeu cu adevărat: Aleluia!

ICOS 12

Atât de mult ai iubit ţara şi poporul încât la moartea ta ai fost plâns de toţi ca un părinte, iar firea pământească – dealurile şi pădurile şi ele s-au tânguit cu amar dar mângâindu-se cu încredinţarea că vei rămâne duhovniceşte în chip tainic mai departe apărător şi ocrotitor al tuturor pentru care noi îţi aducem laude ca acestea:

Bucură-te că eşti părtaş la durerile ce le-a îndurat poporul tău de-a lungul veacurilor;

Bucură-te că în mormânt fiind multă durere ai simţit la răpirea Bucovinei;

Bucură-te că multă nădejde ne dai în dobândirea dreptăţii noastre;

Bucură-te că la mormântul tău aduni pe tinerii iubitori de neam şi cinstitori ai strămoşilor;

Bucură-te că mormântul tău loc de mângâiere şi înălţare sufletească ni s-a făcut;

Bucură-te că îngenunchind înaintea mormântului tău te simţim că nu ai murit, ne dai tărie vrerilor noastre sfinte şi lumina gândurilor noastre pentru neam şi credinţă;

Bucură-te că glasul tău se face auzit şi prin sunetul clopotului Buga;

Bucură-te că ne călăuzeşti cu lumina candelei ce străjuieşte permanent aprinsă la mormântul tău;

Bucură-te că pace, nădejde şi bucurie duhovnice dai sufletelor noastre atunci când asupra noastră se năpustesc furtunile năvălirilor duşmanilor neamului şi ai credinţei noastre;

Bucură-te că la auzul numelui tău orice gură rău voitoare amuţeşte;

Bucură-te că la pomenirea zilei tale de strămutare la cele veşnice – 2 iulie – aduni la mormântul tău pe toţi fiii neamului într-un cuget şi în aceeaşi simţire românească;

Bucură-te că tu insufli înţelepciune şi pricepere slujitorilor cuvântului ce cu iscusinţă versuiesc şi povestesc vitejia faptelor tale;

Bucură-te Ştefane, binecredincios voievod, apărător al creştinătăţii!

CONDAC 13

Σtând înaintea mormântului tău slăvite Ştefane cinstim pomenirea ta, lăudăm faptele tale minunate prin care ai apărat credinţa noastră strămoşească şi întreaga creştinătate, lăudăm milostivirea şi iubirea ta creştinească prin care ai iertat pe cei ce ţi-au făcut ţie rău, ne rugăm lui Dumnezeu ca să ne învrednicească şi pe noi să urmăm faptele tale chezăşuitoare de mântuire ca împreună cu tine să cântăm lui Dumnezeu: Aleluia!

Amin!

XV. Melodii

Melodii

DRAGUL MAMEI FECIORAŞ

Informatoare:
Ludmila Clefos, a.n. 1924,
Edineţ

NANI, NANI, COPILAŞ

Informatoare:
Caterina Melnicenco, a.n. 1918,
Kamâşovka, Ismail

Liniştit, mângâietor
Na - ni, na - ni, co - pi - laş,
Dra - gul ma - mei, în - ge - raş,
Că ma - ma te–a le - gă - nă
Şi ma - ma te–a că - u - ta.
Să te faci un voi - nic ma - re,
Ca dom - nul Şte - fan cel Ma - re,
Să fii ver - de la răz - boi,
Să scapi ţa - ra la ne - voi.

SĂ TE FACI UN VITEAZ MARE

Informatoare:
Eugenia Bălănescu, a.n. 1930,
Roşu, Cahul

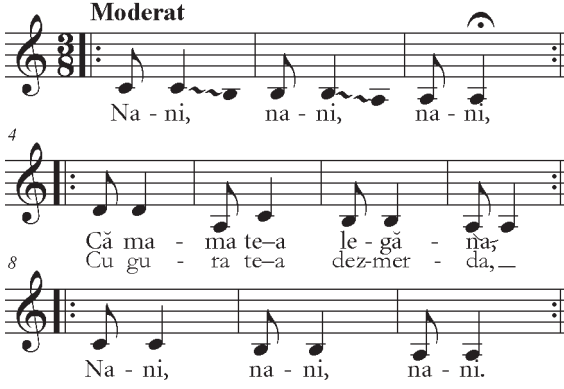

NANI, NANI, DRAGUL MAMEI

Informatoare:
Nina Aldea, a.n. 1926,
Suvorov, Vulcăneşti

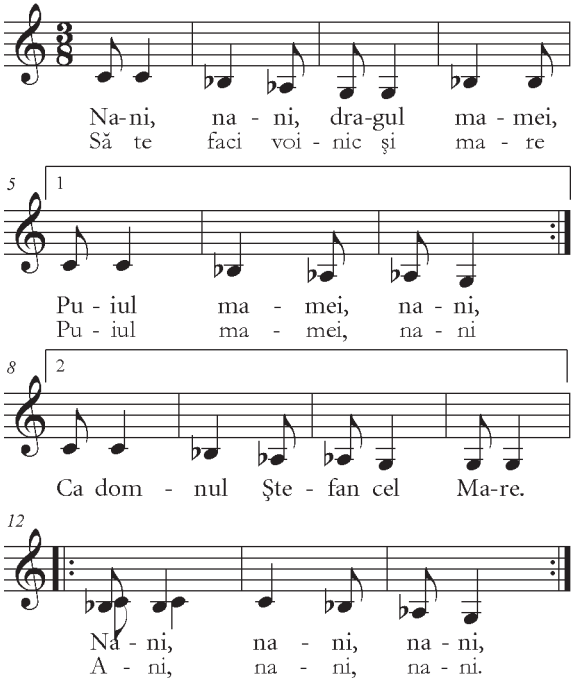
Na-ni, na - ni, dra-gul ma - mei,
Să te faci voi - nic şi ma - re
5
1
Pu - iul ma - mei, na - ni,
Pu - iul ma - mei, na - ni
8
2
Ca dom - nul Şte - fan cel Ma-re.
12
Na - ni, na - ni, na - ni,
A - ni, na - ni, na - ni.

PE VÂRFURI DE MUNTE

Moderato
Pe vâr - furi de mun - te,
3
S–a - ud gla - suri mul - te,
5
U - rând fi - e - ca - re, Pe Ște-fan cel
8
Ma - re, Să dom-neas-că–n lu - me,
11
Cu sfân-tul său nu - me, No-ro - cos să
14
fi - e, Pâ - nă în ve - ci - e.

SCULAŢI, SCULAŢI, BOIERI MARI

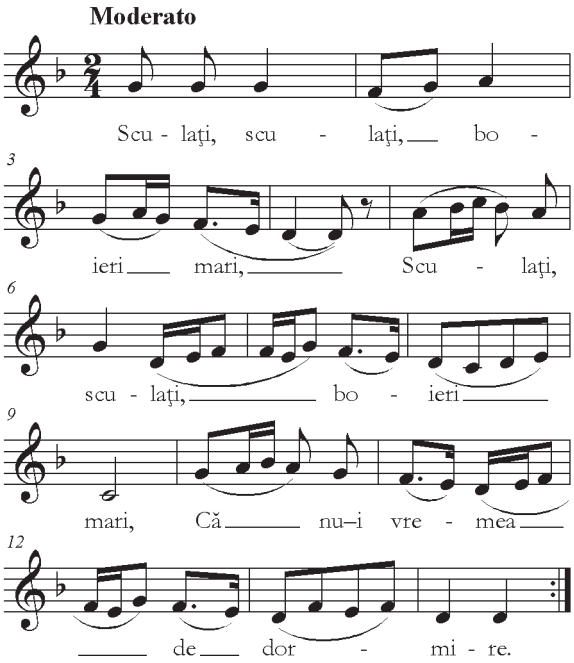

a. LA POARTĂ LA ŞTEFAN VODĂ

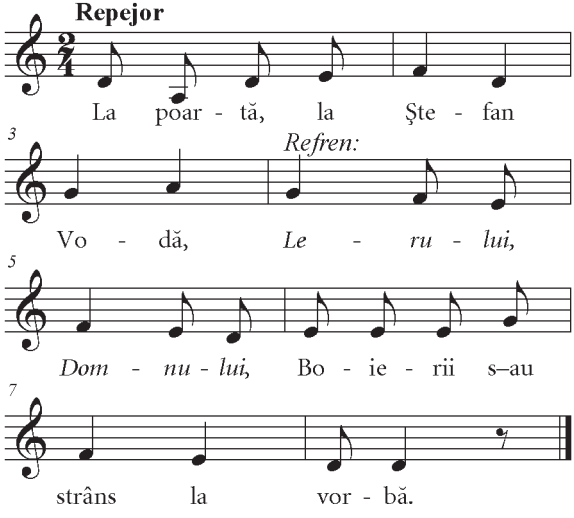

b. LA POARTĂ LA ŞTEFAN VODĂ

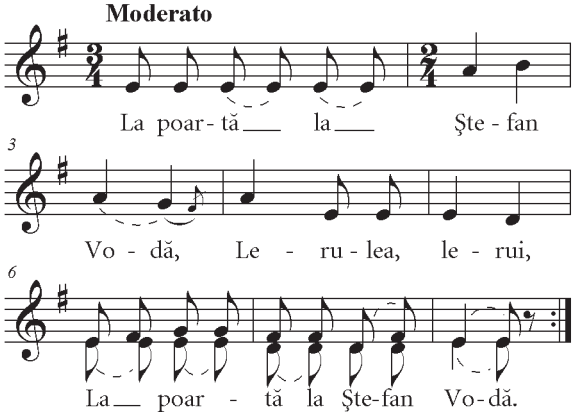

ŞTEFAN CEL MARE

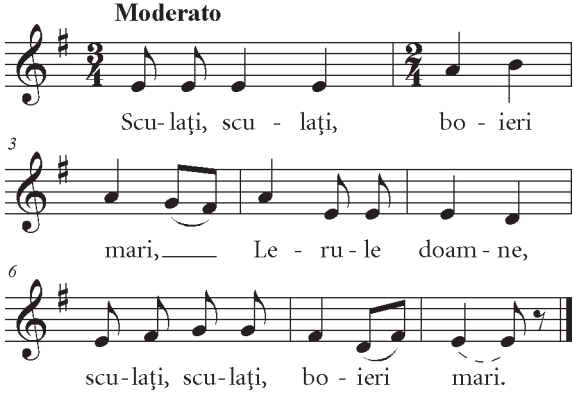

ÎN CURTE LA ŞTEFAN VODĂ

MAMA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Versuri: D. Bolintineanu
Muzică: A. Flechtenmacher

4
3
Un râu mi - ti - tel.
4
3
5
mf
Plân - ge şi sus - pi - nă,
5
6
Tâ - nă - ra dom - ni - ţă,
6

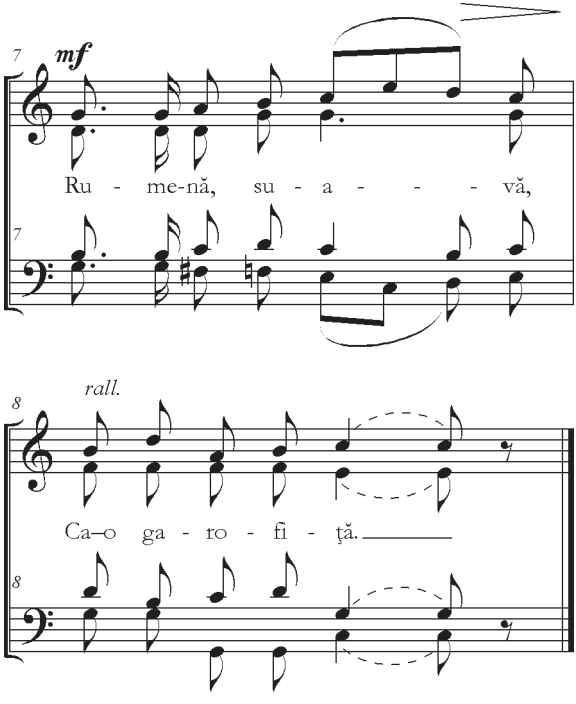
7
mf
Ru - me-nă, su - a - - - vă,
7
8
rall.
Ca–o ga - ro - fi - ţă.
8

ARCAŞUL

Versuri: G. Tăutu
Muzică: I. Vorobchievici

Andante
Mm...
Sub Şte - fan Vo - dă
Cu mii de duş - mani
mm...
cel bun şi Ma - re,
hoar - de bar - ba - re.
rit.
mm...
Ar - caş eu fos - tam şi m–am lup-tat.
Ce prin Mol - do - va s–au stre - cu-rat.

Vivo
Un-gu-rul fal-nic, os-ma - nul ta-re,
Po - lo-nul mân-dru, cru-dul tă-tar.
mf
De noi a-de-sea fă - ră cru-ța - re

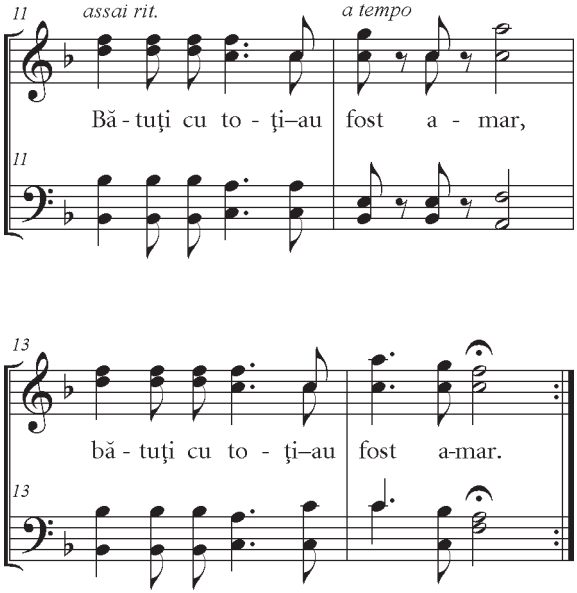
11
assai rit.
a tempo
Bă - tuţi cu to - ţi–au fost a - mar,
11
13
bă - tuţi cu to - ţi–au fost a-mar.
13

IMN FESTIV

Versuri: T. Ştefanelli
Muzică: C. Porumbescu

7
oa - se - le lui Ște - fan, Dom - nul
7
3
9
p
sfânt. Un fal - nic glas ne
9
11
zgu - du - ie din som - nul nos - tru
11

U-niţi să fim, u-niţi, U - niţi să fim în

HAIDEŢI FRAŢI

Notat de P. Ciorogariu

Tempo di marcia
Hai - deţi fraţi cu ar - ma–n mâ - nă,
Mie - a - cu - ma să–mi ur - maţi,
Căci de Pa - tri - a Ro - mâ - nă,
As - tăzi toţi sun - tem che - maţi Să–mi ur-
me - ze tot ro - mâ - nul!
Tra la la la la. Să–mi ur-

13
me - ze tot ro - mâ - nul!
15
Tra la la la la.

CÂNTECUL LUI ŞTEFAN VODĂ

Versuri: A. Alecsandri
Muzică: Gavriil Musicescu

poco rall.
7
f
De- cât nu - mai mân - drul soa-re.
Tempo I
cresc.
9
p
Din Su - cea - va când el sa - re,
11
f
Pu - ne piep - tul la ho - ta - re,

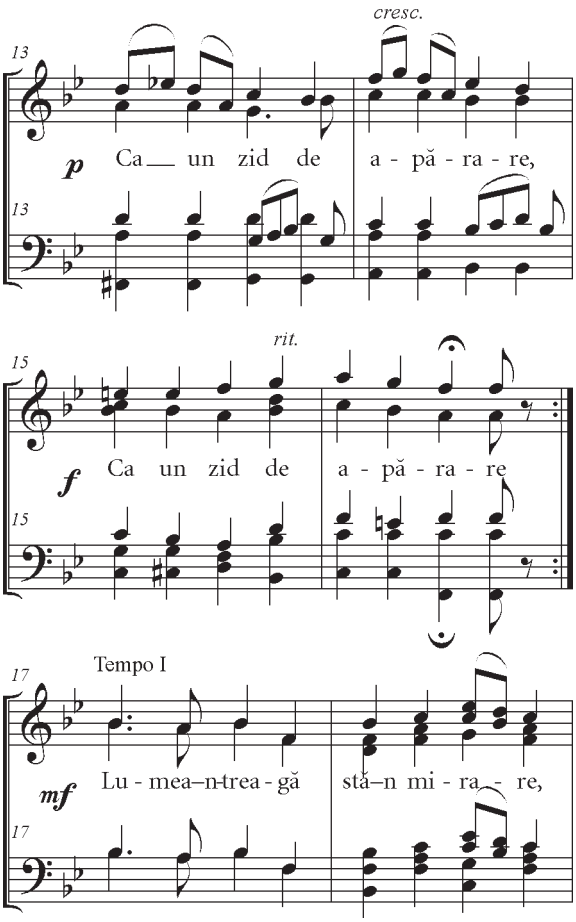
cresc.
13
p
Ca un zid de a - pă - ra - re,
13
rit.
15
f
Ca un zid de a - pă - ra - re
15
Tempo I
17
mf
Lu - mea–n-trea - gă stă–n mi - ra - re,
17

cresc.
19
Ța - ra–i mi - că, ța - ra–i ta - re
19
21
Și duș - ma - nul spor nu a - re,
21
simile
23
f Și duș - ma - nul spor nu a - re
23

rall.
25
ff
Şi duş-ma - nul spor nu a - re.
25

LA MOARTEA LUI ŞTEFAN

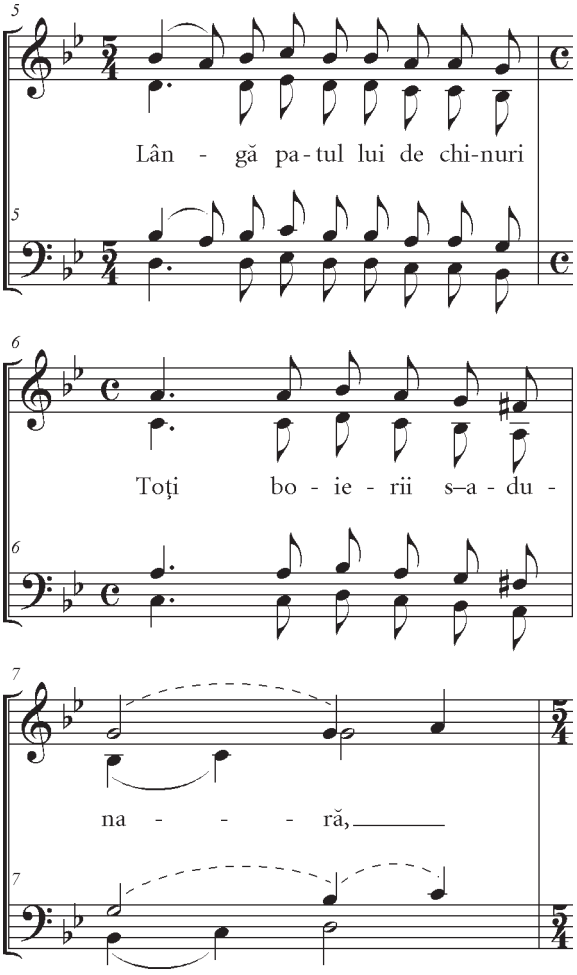
Lân - gă pa-tul lui de chi-nuri
Toţi bo - ie - rii s–a - du -
na - - - - ră,

8
Lân - gă pa-tul lui de chi-nuri
8
9
Toţi bo - ie - rii s–a - du -
9
10
na - ră.
10

DEŞTEAPTĂ-TE, ROMÂNE

Versuri: A. Mureşanu
Muzică: A. Pann

7
ci - ră bar - ba - rii de ti -
7
9
rani, bar - ba - rii de ti -
9
11
rani. A - cum, ori nici - o -
11

13
da - tă, cro - ieş - teţi al - tă
13
15
soar - tă, la ca - re să se–n -
15
17
chi - ne, Şi cru - zii tăi duş -
17

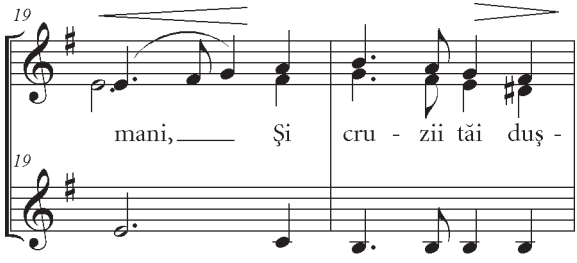
19
mani, Şi cru - zii tăi duş -
19

21
1
2
mani.
mani.
21

Glosar

A

Acioale – adăposturi, colibe
A (se) acolesi – a se ţine de capul cuiva cu duşmănie
Aga – dregătorie militară, şef al agiei, jandarmeriei sau al poliţiei; ofiţer din armata otomană
Agale – ofiţeri ai armatei turceşti
A agrăi – a întreba
Aluşnitori – tâlhari
Antal – butoi
Aprod – fecior de boier dat la curtea domnească pentru a sluji pe domn ca paj sau ca scutier
Araci (haraci) – bir, tribut anual pe care ţările supuse îl plăteau turcilor
Arcaș – oştean înarmat cu arc
Archebuză – veche armă de foc, asemănătoare cu puşca sau cu muşcheta
Armas mare – mai zis şi vel-armaş, marele dregător, care supraveghează închisorile şi execuţiile
Armadie – oaste
Armășel – slujbaş subaltern al vel-armaşului
Armerii – blazoane, steme
Arnăut – ostaş al stăpânirii, poteraş; mercenar, lefegiu, ostaş cu leafă în oastea domnilor fanarioţi, de origine albaneză
Arnăuție – corp de mercenari în armata otomană
Aspru – monedă turcească, divizionară, de argint
Augur – prevestire, semn bun
Avanie – exploatare, silnicie, asuprire

B

Baia – vechea capitală a Moldovei
Bahmet – cal tătăresc
Balimezuri – bombarde, tunuri de mare calibru
Banieră, bandieră – flamură, steag, drapel
Baril – coş împletit cilindric în care se ascundeau oştenii la bătălie
Bei – guvernatorul unei provincii, al unui oraş
Beilic – prestare de muncă în folosul domnitorului ori sultanului
A beli – aici: a jupui
Berghelit – copleşit de tristeţe, urâţit
Beschie – ferestrău
Beşleagă – căpitan de beşlii
Beşliu – soldat turc de cavalerie
Bidiganie – dihanie
Biniș – haină boierească pentru solemnităţi căptuşită la margini cu blană
Birnic – persoană supusă la bir
Bold – aici: prăjină de susţinere la cort
A borfăi, a bonhăi – aici: „a-i ghiorăi maţele“
Buciumel – aici: trunchi de arbore
Bulucbaș – comandant de buluc (unitate militară alcătuită din o sută de soldaţi, arnăuţi ori seimeni); sutaş hotnog
Buzdugan – ghioagă, măciucă din lemn cu măciulia ţintuită sau în întregime din fier, folosită drept armă de luptă în timpurile vechi.

C

Cabaniță – manta, haină lungă de blană, cusută cu şireturi şi purtată de domnitor sau de boieri la solemnităţi
Cadână – sclavă în haremurile turceşti

Cadiu – judecător turcesc
Caftan – manta albă, lungă şi largă, împodobită cu fir de aur sau de mătasă, pe care o purtau domnitorii şi demnitarii
Caic – luntre lungă şi îngustă, încovoiată la capete
Caimacan, caimacam – locţiitor al unor demnitari (turci) sau al domnitorului
Capot – manta boierească sau militară
Castelan – persoană care stăpâneşte un castel sau care locuieşte într-un castel
Capuchehaia – conducătorul capugiilor, ambasadorul domnitorului pe lângă Poartă
Catastif – registru, condică
Călărași – oşteni călare, care păzeau hotarul dinspre Dunăre, având şi atribuţia de a duce veştile către şi de la domnie
Căpcân, căpcăun – fiinţă mitologică cu cap de câine, care devora oamenii
A căsăchi – a căsăpi, a măcelări
Cătană – ostaş, soldat
Cârmoji – coji de pâine uscată
Ceacău – chipiu militar
A celui – a se înşela
Ceprag – ciucure de bumbac sau de mătasă care împodobeşte îmbrăcămintea
A cetera – a ruga, a sfătui, a certa
Chebea (chebă) – manta ţărănească
Cheir – şirag de chei
Chelbaș – chelbos, care are chelbe
A chezășui – a garanta, a gira, a-şi asuma răspunderea pentru cineva sau ceva
Chilă – măsură veche de greutate, de circa 430 gr.
A chiti – a potrivi, a nimeri
Chilie – odăiţă dintr-o mănăstire, unde locuieşte un călugăr sau o călugăriţă

Chivară – chipiu înalt, mai ales din metal
Ciapce – chipiu
Ciair – aici: grajd
Ciepcan – haină boierească; scurtă
Cin – rang, dregătorie, demnitate
Ciochină – partea dindărăt la şa, de obicei cu două capete, de care se legau desagii
Cioltar – pătură împodobită, care se pune sub şa
Ciohodar – slujbaş de rang mediu care avea în grijă încălţămintea domnească şi a întregii curţi
Ciolnav – mutilat, ciuntit
Ciorbagiu – comandant de ieniceri
Cladă – morman
Clucer – dregător
Cobuz – instrument muzical aerofon de tipul fluierului sau cavalului; în alte variante – cobză.
Coftirie – stofă preţioasă
Colb – aici: pulbere, praf de puşcă
Colop – clop, pălărie
Comănac – acoperământ de cap de formă cilindrică al călugărilor
Comând – masă de pomenire a unui mort
Comis – dregător care avea în grijă grajdurile şi hergheliile domneşti
Conac – curte boierească
Contuș, contăș – haină bărbătească scurtă până la brâu, de obicei îmblănită, purtată de ţărani
Copil de casă – paj
Cordiță – aici: coarda arcului
Cordon – aici: şir de posturi de pază aşezate în lungul graniţei
Corn – instrument muzical aerofon, folosit la vânătoare şi pentru semnalizări în timp de război în vechime.
Cornovăț – funie cu care se leagă caii

Corlă – îngrăditură pentru vite
Catun – bordei
Crai – rege
Crămăluit – cătrănit, supărat peste măsură
Cruciat – participant la expediţiile cu caracter militar, organizate în evul mediu de Europa occidentală în orientul Mediteranei, care, sub pretextul eliberării mormântului lui Hristos de sub turci, aveau, de fapt, scopul de a cuceri noi teritorii
Cucă – căciulă de formă înaltă, împodobită cu pene de struţ şi îmbrăcată cu catifea aurie, pe care sultanul o dăruia domnitorului la urcarea pe tron
Cuirasier – soldat cu platoşă, cu cuirasă
Culoglu – soldat turc, infanterist, pedestraş
Cumbara – mortier, aruncător de obuze
Cuminecătură – împărtăşanie
Cupar – boiernaş, ajutor al paharnicului

D

Dabilă – dare, impozit
Dalb – alb, curat, gingaş, minunat
Darabani – soldaţi de gardă, pedestraşi înarmaţi cu sâneţe, recrutaţi dintre lefegii
Dardă – suliţă, cu vârf metalic, ascuţit
Dată – aici: datină
Dănaci – mari, crescuţi
Dărăb – bucată, halcă
Decan – aici: conducător al unui colegiu de preoţi, al unei instituţii religioase sau al unui local de cult
Delibașa – capul deliilor, gărzii domneşti
Deliu – inamic groaznic la înfăţişare, crud
Dezghin – aici: săritura calului în două picioare; lovitură de frâu sau de pinteni

Dișmă, dijmă – „dare în bucate“, suportată de iobagi; vitejii în războaie erau scutiţi de dișmă
Divan – consiliu alcătuit din sfetnicii tronului, avea atribuţii administrative, politice şi juridice
Divictar – dregător însărcinat cu instrumentele de scris şi călimările domneşti
Dragoman – tălmaci, interpret
Dric – aici: punctul culminant al unei acţiuni, care se desfăşoară în timp; miez, toi.
Dubas – luntre mare
Dulamă – haină de ceremonie, purtată de domni şi de boieri, făcută din stofă scumpă, împodobită cu blană şi cu paftale
Duraliu – aici: sunător
Durdă – armă de foc

E

Edecliu – slujitor la curtea domnească
Eiciu – consulul unei ţări europene pe lângă Poarta Otomană
Ertagan – iatagan
Etac – iatac

F

Falce, fălci – veche măsură de suprafaţă de pământ =14322 m^2
Falconet – tun de calibru mic
Fatcă – aici: mal
Fermenea – haină scurtă până la brâu
Firman – ordin, poruncă
Flintă – armă de foc
Fumedenie – val dens de fum; fierărie
Fustaș – lăncier, ostaș înarmat cu fuşte, care făcea parte din garda domnească
Fuște – lance, suliţă

G

Galben – veche monedă de aur, care a circulat şi în ţările române până la mijlocul secolului douăzeci
Galeră – corabie cu pânze şi vâsle
Galion – corabie
Gâde – călău, gealat
Geamie – casă de rugăciuni, templu mahomedan
Geret – un fel de suliţă cu care se antrenau la ţintă turcii
Ghiaur – poreclă dată de turci celor de altă credinţă decât cea mahomedană
Guard – soldat
Gugiuman – căciulă înaltă de samur, purtată de domnitori şi de boieri ca semn al demnităţii lor

H

Hamger, hanger – pumnal mare, încovoiat, care se purta odinioară la brâu; junghier
Han – conducător al tătarilor
Haraci – tribut anual, pe care îl plăteau sultanului ţările supuse turcilor
Haramin – aici: viteaz
Harmăți – tunuri (termen arhaic folosit în Bucovina)
Harșa – pătură sub şaua calului
Hatman – unul dintre cei dintâi boieri de divan din Moldova, însărcinat de domn cu comanda întregii oştiri; mare spătar
Hazna – vistierie
Haznadar – vistiernic
Hăbuc – bucată, fărâmă
Hârgău – vas mare de lut pentru fiert mămăliga
Hârzob – aici: şiret, găitan
Hogeac – coş pentru fum
Holcă – gălăgie, zgomot

Hotnog – căpitan pe o sută de ostaşi
Hrisov – act domnesc ce servea în orânduirea feudală cu titlu de proprietate, de privilegiu etc.
Hulă – aici: fiinţă demonică a pădurii
Husar – soldat din cavaleria poloneză şi maghiară
Huzmet – venit al ţării

I

Iasacciu – slujitor de pază
Iaspis – piatră semipreţioasă tare şi opacă, de culoare verde, galbenă sau roşie
Ibrișin – fir de mătasă răsucită
Icosari – monedă de aur sau argint
Ienicer – soldat în vechea infanterie turcească (recrutat dintre copiii turciţi ai popoarelor creştinilor)
Ierbărie – depozit pentru praf de puşcă
Ilic – pieptar ţărănesc
Imam – preot mahomedan
Iminea – încălţăminte cu vârful ascuţit de modă turcească, purtată în trecut
Ipingea – manta bărbătească
Irtic – variante: mirtic, nirtic, nirţă; unitate de măsură de capacitate de aproximativ 1–2 ocale
Iscoadă – militar trimis în recunoaştere
Ispravnic – şef al administraţiei şi al poliţiei unui judeţ
De iznoavă – din nou
A izvodi – a născoci, a crea, a inventa

J

Japșă, jacșă – baltă mică formată după revărsarea râului; fiind închisă din toate părţile, scade şi seacă treptat
Jarişte – loc pustiit, pârjol
A jecui – a jefui, a prăda

A jetnicui – a împiedica
Joimir – soldat plătit, mercenar
Județ – aici: judecată
Jugan – cal castrat
Jupân – boier

Î

Îmbairat – legat cu băieri, curele sau sfoare colorate
A împăna – a înţesa, a împânzi
A îngăima – a vorbi nedesluşit; a sta la îndoială
A îngloti – a aduna oastea, a o concentra în vederea unei lupte
A întuna – a da năvală cu zgomot mare
A înțina – a sprijini foarte puţin, a face abia să stea în picioare (copacii)
Înzenat – îmbrăcat în zale

L

Lance, lancie – veche armă de atac, formată dintr-o vergea lungă de lemn cu vârf ascuţit din fier; suliţă
Lăncier – soldat de cavalerie, înarmat cu o lance
Lăscăioară – monedă veche de aramă, mică
Lăturiș – alături
Lăută – vechi instrument muzical cordofan, asemănător cu cobza
Leah, pl. leși – termen mai vechi prin care moldovenii îi numeau pe polonezi
Leat – an
Leohta – liotă, mulţime, gloată
Letopiseț – scriere cu conţinut istoric a vechilor cronicari, în care evenimentele sunt înregistrate în ordine cronologică; cronică
Levinte(e) – voinic, viteaz
A se libovi – a se desfăta, a petrece

Liftă – cuvânt de ocară pentru cotropitori
Lifteni – nume vechi dat lituanienilor de către moldoveni în evul mediu
Liov – oraşul Lvov
Limbi străine – aici: neamuri străine
Lipcani – curieri oficiali, turci sau tătari, între ţările române şi Constantinopol sau în interiorul ţării; corp de trupe alcătuit din tătari din părţile Hotinului; localitate din fostul judeţ Hotin din Basarabia
Logofăt – titlu de mare demnitar în ierarhia boierilor români din timpul orânduirii feudale
Lotru – aici: voinic al codrului
Lucină – luminiş
Lude – bir pe obşte

M

Magnat – titlu dat în orânduirea feudală unui nobil polon sau maghiar
Mahmudea – monedă turcească de aur
Masarac, măzărac – lance, suliţă
Mărgărint – mărgăritar, perlă
M[ri, mare – element tradiţional al stilului epic oral, ce exprimă uimire, admiraţie
A lua mătricea – a lua frica
Mârzac – căpetenie de ceată la tătari
Mecet – casă de rugăciune mahomedană mai mică decât geamia
Medelnicer – boier de rang inferior care turna apă domnitorului pentru spălat pe mâini
Mertic – porţie, raţie, tain
Merță – măsură veche a capacităţii pentru cereale
Meterez – bastion, redută
Meterhanea – orchestră turcească

Mintean – haină turcească lungă până mai jos de brâu, împodobite cu găitane
Mirie – birul cel mare
Mirozenie – minunăţie, ciudăţenie
A se mitirisi – a se schimba
Mondur – uniformă militară
Moscal – rus
Moșinoi – muşuroi, ridicătură sau grămadă mică de pământ
Moș – chică, plete
Mutefericale – călăreţ însoţitor al sultanului

N

Narghilea – lulea orientală
A năborî – a năvăli, a se năpusti
Nărămziu – portocaliu, stacogiu
Năstrapă – potir, cupă
Nefer – soldat turc
Nimăt – ocol la stână
Nizam – soldat turc

O

Oardă, hoardă – formă de organizare a popoarelor nomade mongolo-tătare
Obadă – aici: instrument de tortură, alcătuit din două bucăţi de lemn paralelipidice, prevăzute cu găuri, care imobilizau picioarele sau mâinile celor osândiţi
Oblânc – partea dinainte a şeii
A oblici – a afla, a prinde de veste, a descoperi, a găsi
A se oblici – aici: a se plânge
A oborî – a învinge
Ocă – unitate de măsură pentru greutăţi, variind, după regiuni, între 1260 şi 1291 de grame
Ocinașe – rugăciuni („Tatăl nostru...“)

Ocină – pământ stăpânit din moşi-strămoşi; moşie; meleag natal
Ocolniță – document hotarnic
Odivoi – pedestraş, infanterist
Ojină – moment al zilei între amiază şi asfinţit, numit şi „cina mică“
Olace – curier, ştafetă; căruţe şi cai de poştă împreună cu surugiul; convoi, şir, pâlc
Olat – provincie, regiune, ţinut, teritoriu
Olăcar – ştafetă
Ordie – hoardă, oaste turcească
Orgie – petrecere desfrânată; dezmăţ, desfrâu
Orta – regiment de ieniceri
Ortoman – chipeş, mândru, viteaz
A (se) ostoi – a (se) potoli, a (se) linişti
A oști – a purta război
Otic – lopăţică din lemn sau fier cu care se curăţă de pământ brăzdarul şi cormana plugului

P

Pafta – încheietoare la haine lucrată în metal preţios şi împodobită cu pietre scumpe
Paharnic – mare demnitar la curtea domnitorilor români, boier de divan, care administra viile şi pivniţele domneşti şi care strângea dările în natură datorate domnitorului din vinul produs în ţară
Paic – ostaş din garda personală domnească
Palatin – mare demnitar; guvernator al unei provincii în orânduirea feudală apuseană
Pală – aici: paloş
Palmă – aici: unitate de măsură pentru lungime, de 28 de centimetri
Paloș – sabie lată, încovoiată spre vârf, cu două tăişuri

Pantâr, panțir – soldat de cavalerie îmbrăcat în zale
Papistaș – catolic
Para – monedă de valoare mică; paraua turcească era a patruzecia parte dintr-un piastru
Pașalâc – provincie turcească sub conducerea unui pașă
Păgân – nume dat de creştini celor de altă religie, în special turcilor mahomedani
Păioară – ţesătură fină, văl subţire
Pârgar – unul dintre cei doisprezece membri care alcătuiau în trecut sfatul administrativ al unei localităţi
A păsa – a trece
Pătrar – baniţă; unitate de măsură a capacităţii pentru cereale, egală cu circa douăzeci de ocale
A pătuli – a culca la pământ, a doborî
Pârcălab – dregător mai mare peste un ţinut al Moldovei cu atribuţii de conducător al unei cetăţi şi de judecător
Peșcheș – tribut, haraci
Pieptar – aici: zale pentru protecţia pieptului
Pinten – obiect de metal de formă concavă, amintind potcoava, prevăzut cu o rotiţă dinţată sau vârf ascuţit, pe care călăreţii îl prind la călcâiul cizmelor, folosindu-se de el pentru a îmboldi calul
Pitar – mic rang boieresc cu atribuţia de aprovizionare cu pâine
Plaz – varga încovoiată a arcului
Plăieș – locuitor de la graniţă în perioada evului mediu; era însărcinat cu paza frontierei ţării în părţile de munte
Plodan – copil mic
Podghiaz – invazie cu scopul de a prăda teritorii străine de către jefuitori
Pol – veche monedă de aur
A pomăzui – a investi pe domnul ţării în scaun prin ungere cu mir

Pomost – avere formată din pământ cultivat şi livezi
A ponoslui – a (se) jelui, a reclama
Poslovenie – permisiune
Postelnic – mare rang boieresc cu atribuţii corespunzătoare ministrului de externe
Potecuș – soldat însărcinat cu paza potecilor de pădure
Potir – cupă de metal preţios cu gura largă şi marginile răsfrânte din care se bea vinul
Potură – pantaloni largi sus şi strâmţi pe pulpe
Povodnic – cal dus de căpăstru
Pozderie – aici: mulţime
Prapu – steag
Pravat – scop, ţel
Priincios – favorabil
Pripiți – aici: surprinşi
Pristol – masa din mijlocul altarului
Procleți – blestemaţi, afurisiţi
Profet – proroc; aici: titlu dat de mulţime lui Mohamed
Prour – aici: începutul primăverii
Pulpană – poală la o haină mai lungă

R

Raia – cetate şi provincie respective supuse sultanului din ţările subjugate
Razbel – război
Rădvan – trăsură verde de lux, închisă, cu arcuri de suspensie şi trasă de mai mulţi cai
Răsură – trandafir sălbatic, măceş
Răzbunare – aici: împrăştiere
Răzlogi – bucăţi din trunchiurile copacilor despicate cu securea, din care se fac gardurile
Răvaș – scrisoare

Rât – şes la mal de apă curgătoare
Resbelic – militar
A se reschira – a se împrăştia
Retiradă – retragere
Roșior – cavalerist de elită în vechea armată română
Rubiele – monede turceşti mărunte

S

Saiaoa – îmbrăcăminte din saia (un fel de postav)
Salahar – ţăran scutit de dări, pus de domnie la dispoziţia Porţii pentru repararea cetăţilor turceşti, întreţinerea drumurilor şi pentru alte munci grele
Sameș – încasator de bir
Sarai – palat turcesc
Sarică – manta lungă, ţesută din lână
Satâr – secure de călău
Sâncață – puşcă primitivă cu cremene
Sângir – şir de robi legaţi cu un lanţ lung, care se şi numea astfel
Schivnisâtor – strângător
Sfară – fum gros; a da sfară – a da de ştire
Sfanț – monedă
A sfeti – a reuşi
Sihlă – pădure deasă de copaci tineri
Silistrărie – depozit de praf de puşcă
Sirep – aprig, sălbatic
Sluger – boier care aprovizionează curtea şi armata cu carne şi lumânări
Sorocită – menită; descântată
Stavă – herghelie
Spahiu – cavalerist otoman
Spătar – boier care avea sub comandă trupele de lefigii şi scutelnicei

Stângen – măsură veche de lungime variind între 1.96 şi 2.23 m
Strapaț – corvoadă, muncă grea
Stolnic – funcţie boierească responsabilă de bucătăria şi masa domnească
A stropși – a zdrobi, a sfărâma, a strivi; a nimici
Sultan – titlu dat monarhului din imperiul otoman şi din alte ţări musulmane
Suman – haină ţărănească lungă până la genunchi, făcută din ţesătură groasă de lână
Surlaș – persoană care cântă la surlă, instrument asemănător fluierului, cu pâlnie la capăt

Ș

Șai – un fel de postav
Șeică – barcă sau corabie mică prevăzută cu pânze
Șipot – izvor
Șiriclic – şiretlic
Șleahtă – denumire dată corpului de armată format din nobilime poloneză
Șoldan – pui de iepure până la un an
Șoltuz – şef al unei comune urbane în Moldova Medievală
Șorvari – pantaloni largi, strânşi jos pe picior
Șușanca – puşcă lungă, arnăuţască

T

Tabie – redută, bastion
Tain – hrană; ospăţ
Taină – aici: conversaţie, sfat
Taftur – chingă cu care se strânge şaua pe cal sau se leagă scările la şa
Tălpaș – soldat simplu, pedestraş
Telenci – tălăngi
Temenea – plecăciune, plocon

Tesac – sabie scurtă şi lată
Teșcherea – pungă cu bani
Torbiță – tolba cu săgeţi
Topciu – tunar
A toroci – a face praf, a distruge

Ț

Țeapă – par lung şi ascuţit la un capăt, folosit în trecut ca instrument de execuţie

U

Ughi – monedă ungurească, de aur
Unzar – hânsar; nume dat unora dintre căpitanii care stăteau în fruntea celor 13 căpetenii din care se compunea armata în vechea Moldovă
Urdie, ordie – aici: tabără de oaste
Uric – act domnesc de danie pentru moşii
Urs – aici: urs de mămăligă, boţ de mămăligă cu brânză de oaie la mijloc

V

Vadea – soroc, dată stabilită dinainte, termen, scadenţă
Varvaric – despre mustăţi lungi întoarse în sus
Vătaf – căpetenie de ostaşi, slujbaşi ai curţii
A vătăgi – a conduce, a fi căpetenie
Vier de codru – porc sălbatic, mistreţ
Vistiernic – mare demnitar care avea în sarcina sa administraţia financiară a ţării şi păstrarea vistieriei statului
Vizir – nume dat miniştrilor din ţările musulmane
Vlădică – episcop
Volnicie – libertate
Volonter – mercenar, ostaş plătit

Vornic – mare demnitar la curtea domnească, însărcinat cu supravegherea curţii, cu conducerea treburilor interne, având şi atribuţii judecătoreşti
Vovârghie – culme, vârf de munte

Z

Zaharea – provizii în hrană şi furaje pentru armată, în vreme de război
Zapciu – subprefect
Zaslău – steag pe care îl duc soldaţii la război
A zăpsi – a prinde de veste, a afla
Zemnic – temniţă, închisoare adâncită în pământ
Zeghe – un fel de haină lungă ţărănească
Zgârbaci – bici din piele crudă
Zlotaș – strângător de dări
A se zoli – a se osteni, a se lupta
Zurbagiu – certăreţ, hărţăgos
Zurbalâc – luptă, harţă

Lista lucrărilor utilizate cu abrevierile lor

AB – Auzit-am din bătrâni, Legende moldoveneşti, Selecţie şi postfaţă de G. Botezatu; Ch.,1981.
Adam – Adam, Sergiu, Ctitoriile lui Ştefan cel Mare, Cluj-Napoca, 2003.
AF – Arhiva de Folclor din cadrul Arhivei Centrale a Academiei de Ştiinţe a Moldovei.
AFC – Arhiva de Folclor din Cluj.
Amzulescu – Amzulescu, Al., Cântecul epic eroic, Tipologie şi corpus de texte poetice, Buc.,1981.
Antonovici – Antonovici, Istoria comunei Bogdana, Bârlad, 1906, p. CXXIII.
AP – arhiva personală a autorului culegerii (Tudor Colac).
Arbure – Arbure, Zamfir, Basarabia în secolul XIX, Buc., 1898.
Băieșu – Băieşu, Nicolae, Creaţia populară moldovenească, Poezia obiceiurilor calendaristice, Chişinău, 1975.
Bălcescu – Bălcescu, Nicolae, Puterea armată şi arta militară la români, Buc., 1990.
Bârlea – Bârlea, Ovidiu, Antologie de proză populară epică, vol. III, Buc., 1966.
Berdan – Berdan, Lucia, Balade din Moldova, Cercetare monografică, cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bârleanu şi Florin Bucescu, Iaşi, 1986.
Bizom – Bizom, Teofil, în revista „Ion Creangă“, an. III, 1910.
BL – Pamfile, Tudor, Boli şi leacuri la oameni, vite şi păsări după datinile şi credinţele poporului român, adunate din comuna Ţepu (Tecuci), Buc., 1912.

Bogdan – Bogdan, Teodor, A., Ştefan cel Mare, Tradiţii, legende, balade, colinde ş.a., culese din gura poporului de –, Braşov, 1904.
Bostan – Bostan, Constantin, Ştefan, Ştefan Domn cel Mare, legende repovestite de..., Buc., 1985.
Botezatu – Botezatu, Grigore, Legende, tradiţii şi povestiri orale, Chişinău, 1975.
Bp – Balada populară, Alcătuirea, articolul introductiv şi comentarii de Andrei Hâncu, Ch., 1976.
Breazul – Breazul, G., Colinde, culegere întocmită de ..., Buc., 1938.
Brill – Legende populare româneşti, Legende istorice, Antologie de Tony Brill, Buc., 1970.
Camilar – Camilar, Eusebiu, Stejarul din Borzeşti, Buc., 1983.
Canciovici – Canciovici, Mihai-Alexandru, Ştefan cel Mare în tradiţia populară românească, Ch., 1994.
Canciovici M.A. – Canciovici, Mihai-Alexandru, Povestitul în Vrancea, Focşani, 1995
Caraman – Caraman, Petru, Literatura populară, antologie, introducere, note, indici şi glosar de Ion H. Ciubotaru, Iaşi, 1982.
Caraman P. – Caraman, Petru, Studii de etnologie, Buc., 1998.
CBR – Cântece bătrâneşti ale românilor. Cântece istorice. Antologare, introducere, glosar, comentarii: Gr. Botezatu, Andrei Hâncu, Litera Internaţional, Buc.; Ch., 2002.
Cireș – Cireş, Lucia; Berdan, Lucia, Descântece din Moldova, Texte inedite, Studiu introductiv de ..., Iaşi, 1982.
Cetăți – Alexandru Ausar, Gheorghe Gonţa, Silvia Dimitriu-Chicu, cetăţi de pe Nistru, Ch., 1998.
Coatu – Legende populare româneşti, ediţie îngrijită, cuvânt înainte, note, glosar, Bibliografie de Nicoleta Coatu, Locuri şi legende, Buc., 1990.

Cojocaru – Cojocaru, Nicolae, Ştefan cel Mare şi Sfânt, Legende, Buc., 1992.
Colinde – Colinde, colinde, din poezia obiceiurilor de Crăciun şi Anul Nou din Vorona, Botoşani, 1997.
Dabija – Antologia poeziei vechi moldoveneşti, modele şi reconstituiri. Prefaţă, selecţie, traduceri şi note de Nicolae Dabija, Ch., 1987.
Dabija N. – Dabija, Nicolae, În căutarea identităţii, Istoria neamului românesc din Basarabia povestită pentru elevi, Litera, Ch., 2002.
Dan – Dan, V., serie de publicaţii în „Junimea literară", 1904.
Densusianu – Densusianu, Nicolae, Răspunsuri la chestionarul istoric, Biblioteca Academiei Române, Buc., 1895.
Dicţionar – colectiv de autori, Marele dicţionar geografic al României, vol. I.
Dinograncea – Dinograncea, George, Legende. (Înţelepciunea lui Ştefan cel Mare), Buc., 1967.
DJB – Buzoianu-Racoviţă, O., Dicţionarul geografic al judeţului Bacău.
DJBT – Nădejde, V.,C. Şi Titu, I., Dicţionarul geografic al Judeţului Botoşani, Buc., 1895.
DJD – Filipescu, Dubău, N., Dicţionarul geografic al judeţului Dorohoi, Iaşi, 1891
DJF – Chiriţă, C., Dicţionarul geografic al judeţului Fălciu, Iaşi, 1893.
DJI – Chiriţă, C., Dicţionarul geografic al judeţului Iaşi, Buc., 1888.
DJN – Gheorghiu, C., D., Dicţionarul geografic al judeţului Neamţ, Buc., 1895.
DJS – Ionescu, S., Dicţionarul geografic al judeţului Suceava, Buc., 1894.
DJT – Ciuntu, T.N., Dicţionarul geografic al judeţului Tecuci, Buc., 1897.

DJV – Chiriţă, C., Dicţionarul geografic al judeţului Vaslui, Buc., 1896.
EE – Eposul eroic, Alcătuirea, articolul introductiv şi comentariile de Victor Gaţac, Ch., 1983.
Fală – Fală, Porfirie, Ştefan-Vodă cel Mare şi Sfânt, Ch., 1928.
Filipciuc – Filipciuc, Ion, Fost-au acest Ştefan-Vodă, Iaşi, 1984.
FM – Folclor moldovenesc/ Alc. de M. Savin şi ..., Ch., 1956.
FPC – Folclor din părţile codrilor, Ch., 1973.
FRB – Găluşcă Tatiana, Ioan R. Nicola, Folclor român din Basarabia, ediţie îngrijită de Gr. Botezatu şi Tudor Colac, Ch., 1999.
FŢF – Folclor din Ţara Fagilor, Ch., 1993.
Furtună – Furtună, Dumitru, Cuvinte scumpe, Buc., 1914
Furdună D. – Furtună, Dumitru, Izvodiri din bătrâni, Buc., 1973.
GN – Buzilă, Serafim, Graiul Neamului, (pagini din muzica corală naţională), Ch., 1991.
Gorovei – Gorovei, Ştefan, Muşatinii, Ch., 1991.
Grigoraş – Grigoraş, Nicolae, Moldova lui Ştefan cel Mare, Chişinău, 1992.
Hârnea – Hârnea, S., Ştefan-Vodă şi vrâncenii, Buc., 1929.
Hârnea S. – Hârnea, S., Povestea Vrancei, Legende, povestiri şi note istorice, Focşani, 1926.
Ispirescu – Ispirescu, Petre, Istoria lui Ştefan-Vodă cel Mare şi cel Bun, Dragodor, Chişinău, 2004.
JPMB – Judeţele Patrie, Monografie, Bacău, Buc., 1980.
GPMG – Judeţele Patriei, Monografie, Galaţi, Buc., 1980.
GPMI – Judeţele Patrie, Monografie, Iaşi, Buc., 1980.
JPMN – Judeţele Patriei, Monografie, Neamţ, Buc., 1980.
JPMS – Judeţele Patriei, Monografie, Suceava, Buc., 1980.

JPMV – Judeţele Patriei, Monografie, Vaslui.
JPMVR – Judeţele Patriei, Monografie, Vrancea, Buc., 1980.
Kirileanu – Kirileanu, Simion, Teodorescu, Ştefan cel Mare şi Sfânt, Istorisiri şi cântece populare, Strânse la un loc de –, Focşani, 1903; ed. III, Monastirea Neamţ, 1924.
Kirileanu S.T. – Kirileanu, Simion, Teodorescu, Faptele şi vitejiile lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, Buc., 1943.
Lerui-ler – Ceaicovschi-Mereşanu, Gleb, Lerui-ler, Ch., 1986.
Marian S. Fl. – Marian, Simeon, Florea, Tradiţii populare din Bucovina, Adunate de –, Buc., 1895.
Marian – Marian, Simeon, Florea, Tradiţii populare române, Adunate de –, Sibiu, 1878.
MB – Mănăstiri basarabene, alcătuitori A. Sârbu şi V. Ladaniuc; Ch., 1995.
Mironescu – Mironescu, Vl., Mănăstirile şi bisericile întemeiate de Ştefan cel Mare, Cernăuţi, 1908.
Moldoveanu – Colinde. Cântece de Crăciun şi de Anul Nou, ediţie de E. Moldoveanu, Buc., 1996.
Neculce – Neculce, Ion, Letopiseţul Ţării Moldovei, O samă de cuvinte, vol. I, Litera, Ch., 1997.
NSI – Noi suntem din Ialoveni, Din folclorul copiilor, Auzite din bătrâni de Ludmila Romanciuc, Ch., 1994.
NUC – Noi umblăm şi colindăm. Din poezia obiceiurilor de iarnă, Chişinău, 1996.
PA – Plugul de aur, Parabole şi poveşti nuvelistice, Selecţie şi comentarii de G. Botezatu, Ch., 1985.
Pamfil V. – Pamfil, Viorica, Monografia satului Valea Seacă, în Henri Stahl, Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti, vol.I, Buc., 1958.
Pamfile – Pamfile, Tudor, Mănunchiu nou de povestiri populare cu privire la Ştefan cel Mare strânse de ..., 1919, Ch., Tip. „Glasul Ţării“, 100 p.

Pamfile T. – Pamfile, Tudor, Povestiri populare româneşti, Biblioteca Academiei Române, ms. 5093, f. 41.
PC – Primiţi „Căluţul"? Teatru popular, Selecţie şi comentariu de Iulian Filip, Ch., 1983,
PL – Peste leagăn, selecţie de Ion Gheorghiţă, Ch., 1988,
PN – Poveşti nuvelistice, alcătuirea, articolul introductiv şi comentariile de G. Botezatu; Ch., 1980.
Pop – Pop, Vasile, Pe Mureş şi pe câmpie, Târgu Mureş, 1978.
Popa – Popa, Iulius, Buteşti. Vino şi vezi, Litera, Ch., 2004.
Postică – Postică, Gheorghe, Mănăstirea Căpriana (de la întemeiere până în zilele noastre), Chişinău, 2000.
PV – Canciovici, Mihai, Alexandru, Povestitul în Vrancea, Focşani, 1995.
R. Codin – Rădulescu, Codin, C., Legende, tradiţii şi amintiri istorice, adunate din Oltenia şi Muscel, Buc., 1910.
Repertoriul – Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare, Buc., 1958.
Rus – Rus, Dumitru, Locuri şi legende geografice româneşti, Deva, 2001.
Sadoveanu – Sadoveanu, Mihail, Viaţa lui Ştefan cel Mare, Buc., 1954.
Stamati – Stamati, Ciurea, C., Carpaţii, Basarabia şi un rezumat istoric asupra cetăţilor ei, Opere alese, Chişinău, 1957.
Ștefănescu – Ştefănescu, D., V., În revista „Făt-Frumos", I, 1904.
Ștefănucă – Ştefănucă, Petre, V., Folclor şi tradiţii populare, vol. 1, Chişinău, 1991.
Tăpușele – Tăpuşele, tăpuşele, selecţie de A. Tamazlâcaru, Ch., 1986.
Ureche – Ureche, Grigore, Letopiseţul Ţării Moldovei, Litera, Chişinău, 1997.

Urechia – Urechia, V., A., Legende române, ed. A IV-a, Buc., 1904.
Vartolomei – Vartolomei, C., în revista „Ion Creangă", VI.
Vătășianu – Vătășianu, Virgil, Istoria artei feudale în Ţările Române, vol. 1, Bucureşti, 1958.
Veslovschi – Veslovschi, Ilie, în revista „Şezătoarea", Fălticeni, III, p. 235.
Voronca – Niculiţă-Voronca, Elena, în revista „Patria", Cernăuţi, an. 1.
Voronca E.N. – Niculiţă-Voronca, Elena, Datinile şi credinţele poporului român adunate şi aşezate în ordine mitologică, 1903.
Xenopol – Xenopol, A., D., Istoria românilor din Dacia Traiană, Buc., 1986.

Note și comentarii

I. De la cronicari cetire...

a. Grigore Ureche. Letopiseţul Ţării Moldovei (fragmente)

1. Domnia lui Ştefan-Vodă, ce-i zic cel Bun, feciorul lui Bogdan vodă şi de multe războaie minunate ce au făcut. Când s-au domnitu, fost-au cursul anilor 6965<1457> aprilie 12, joi; p. 35;

2. Cându s-au strânsu ţara la Direptate, ibidem p.35;

3. Cându au luat Ştefan-Vodă Chilia şi Cetatea Albă de la păgâni, ibidem, p. 36–37;

4. Războiul ce au făcut Ştefan-Vodă cu Matiaş crai ungurescu la Bae, ibidem, p. 37–38;

5. De nişte tătari ce au intrat în ţară să prade, ibidem, p. 39–40;

6. Când au sfinţit Ştefan-Vodă mănăstirea Putna, ibidem, p. 40;

7. Războiul lui Ştefan-Vodă cându s-au bătut la Podu Înalt cu turcii, 6983<1475>, ibidem, p.45-47;

8. Războiul lui Ştefan-Vodă, când au bătut pre Albrehtu craiul leşescu la Codrii Cozminului, leat 7005<1497>, ibidem, p. 54–60;

9. Cându au prădat Ştefan-Vodă Ţara Leşască, 7006 <1498> iunie 22 zile, ibidem, p. 61.

10. De moartea lui Ştefan-Vodă celui Bun, vă leato 7012<1504>, ibidem, p. 65–66.

b. Ion Neculce, O samă de cuvinte, Neculce, p.14–19.

II. Legende, tradiții istorice și povestiri orale

1. La naştere

1.1. Ştefan-Vodă este de-aici, din Borzeşti, Pamfile, p. 6; „Auzită de Tabacaru de la un locuitor din Bogdana, sat vecin cu Borzeştii, în ziua de 12 iulie 1904".

1.2. Ştefan cel Mare când s-a născut..., Botezatu, p. 200; FPC, p. 11–12

2. Din copilărie

2.1. Din copilăria lui Ştefan cel Mare, „Vulturul", an. V, nr. 170, din 7 nov. 1910; „evenimentul a avut loc la Reuseni, lângă Suceava".

2.2. Ştefan cel Mare şi lupii, Bogdan, p. 10

2.3. Ştefan-Vodă şi lupoaica, ibidem, p. 45

2.4. Ştefan cel Mare şi leul, ibidem, p. 9

2.5. Nucul din Borzeşti, DJB, p. 24

2.6. Ştefan-Vodă când era băieţel, Marian S.Fl., p. 90

3. Ani de ucenicie

3.1. Ucenicia lui Ştefan Bostan, p. 9–11

3.2. Ştefan-Vodă şi balaurul, Botezatu, p. 200

3.3. Tânărul Ştefan şi năluca, Bostan, p. 5–7

4. Prorocirea viitorului

4.1. Ştefan cel Mare şi norocul, Bogdan, p. 45

4.2. Ştefan cel Mare şi Stânca cea fermecată, ibidem, p. 32

5. Când i-o pus coroana-n cap...

5.1. Ştefan cel Mare şi coroana plutitoare, Brill, p. 84; Densuseanu, apud N. Cojocaru, p. 45; „în realitate Ştefan a fost încoronat domn în locul numit „Direptate" de lângă Cetatea Sucevii".

5.2. Voit-aţi voi să vă fiu eu domn?

6. La lucruri de războaie meşter...

6.1. Lupte cu ungurii

6.1.1. Bătălia de la Baia, Kirileanu, p. 49–50; „După cele auzite de P.Ghergheasa, satul Cotrâgaş, comuna Broşteni, Suceava şi după DJS; f. 211,223; apud N.Cojocaru, p. 134

6.1.2. Bătălia de la *Gropi,* Bogdan, p. 22, 23

6.1.3. Bătălia din Valea Glodului, ibidem, p. 23

6.1.4 Ştefan-Vodă şi ungurii, Marian S.Fl., p. 104

6.2. Războaie cu turcii

6.2.1. Bătăliile pentru Cetatea-Albă şi Chilia, Kirileanu, p.86; „după cronicarul I. Neculce“

6.2.2. Războiul de la Podu-Înalt, ibidem, p. 75–78; DJV; DJT.

6.2.3. Bătălia de la Războieni-Valea Albă, Kirileanu, p. 81–82; „după cele ce-a auzit P. Ghergheasa, din satul Cotrâgaşi, comuna Broşteni, Suceava“

6.2.4. Cum a fost luată cetatea Benderului de la turci, Botezatu, p. 203; inf. Berlinschi Dumitru al lui Macarie, 1931, satul Tanatari-Căuşeni, culeg. G. Botezatu, 1972; AF, inv. 234, f. 51–52

6.2.5. Lupta din preajma Ţăpului, Kirileanu, p. 94–96; „auzită de Tudor Pamfile din comuna Ţăpu, ţinutul Tecuci“

6.2.6. Bătălia de la Zarija, ibidem, p. 135–137, „auzită de Elena Niculiţă-Voronca de la I. Plearciuc din Roşa“

6.2.7. Bătălia de la Ciortărei, ibidem, p.135; „auzită de Elena Niculiţă-Voronca de la M. Juravlea din Burla, Suceava“

6.2.8. Mintea moldovanului cea de pe urmă, Pamfile, p. 46–47; „material cules de la un bătrân din Grăjdeni-Tutova, în iulie 1919“

6.2.9. Ştefan-Vodă şi turcii, Marian S.Fl., p.119

6.3. Bătălii cu polonezii

6.3.1. Pustnicul Silvestru, Kirileanu, p.108-112

6.3.2. Duceţi-vă spre peirea voastră că nu veţi mai veni, Kirileanu, p. 66–74; „după cronicarul Gr. Ureche“

6.4. Bătălii cu tătarii

6.4.1. Bătălia de la Poiana Dealului Mare, DJT, p.263

6.4.2. Bătălia cu tătarii de pe Valea Berheciului, Kirileanu, p. 139–140; „de la M. Zamfir din satul Vultureni ţinutul Tecuci“

6.4.3. Bătălia de la Varniţa, Kirileanu, p. 131–134; „de la Constantin Paliuc din Volovăţ, Suceava“

6.4.4. Cum scapă Ştefan-Vodă de tătari printr-o minune, Kirileanu, p. 186–187; „de la Ilie Veslovschi din Câmpulung Moldovenesc“

6.5. Stârpirea „căpcânilor“

6.5.1. Ştefan cel Mare şi căpcânii, Bogdan, p. 31; „din Fărăgău-Mureş“; Brill, p. 85

6.5.2. Ştefan – luptătorul; Pamfile, p. 67; „notată de la V.Moisiu din ţinutul Sorocii, pe la 1910“

7. Nume de viteji şi eroi

7.1. Aprodul Purice, Kirileanu p. 275; „după I.Neculce, Letopiseţul, p.81“

7.2. Avram Huiban, ibidem, p. 276; „auzită de C. Solomon, învăţător din comuna Avrămeşti, Tutova“. Autorul face şi următorul comentariu în legătură cu icoana ca semn de hotar: „între semnele de hotar la moşii în timpul lui Ştefan cel Mare – deal, pârău, movilă, „rediu“, „stâlp cu bour“, „stejar cu bour“ – se întâlneşte şi icoana prinsă într-un copac, de obicei stejar, care crescând o cuprindea în tulpină şi rămânea acolo semn vizibil pentru multă vreme“.

7.3. Balş, DJT, p.156

7.4. Bârsan, Kirileanu, p. 286; „auzită de Guţă V. Arhir, normalist din Panciu“

7.5. Bibire, DJB, p. 39

7.6. Bran Voinicul, Pamfile T.; „auzită de la Ştefan Dragoş din satul Hânţeştii Tecuciului“; S.Teodorescu-Kirileanu, Faptele şi vitejiile lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, p. 101

7.7. Crasnaş, DJF, p. 52
7.8. Crăciun, DJV, p. 59
7.9. Cudalb, Kirileanu, p. 285; „auzită de Ştefan Grosu, învăţător în comuna Smârdan, Covurlui“
7.10. Darman, DJB, p. 251
7.11. Dobândă, DJBT, p.169
7.12. Ipotă, DJT, p. 252
7.13. Maria Sutaşului, Kirileanu, p. 83; „la curtea domnească a fost cunoscută drept „maior Elefterescu“.
7.14. Micşună, DJF, p. 1
7.15. Stroie, DJF, p. 330
7.16. Şoiman, ibidem, p. 318
7.17. Talabă, DJT, p. 202
7.18. Stâlpul lui Roşca, DJF, p. 189; „auzită de Ştefan Grosu, învăţător în comuna Smârdan, Covurlui“
7.19. Povestea Vrancei, Hârnea, p. 6
8. Locuri memorabile
8.1. Ape
8.1.1. Fântâna lui Ştefan, Bogdan, p.29-31; „din Suntu“
8.1.2. Gârla Cazacului, Kirileannu, p.134; „din Leşu, jud. Bistriţa-Năsăud“
8.1.3. Iazul de lângă Suliţa, Furtună D., p. 192; „de la Marghioala Gh. Samsonovici din Suliţa-Botoşani“
8.1.4. Izvorul lui Ştefan-Vodă, Dan, p.104
8.1.5. Izvorul lui Ştefan cel Mare, Bogdan, p. 29
8.1.6. Pârâul Valea Albă, Densuseanu, f. 258
8.1.7. Vadul Vlădichii, Cojocaru, p. 146; „de la preotul Ioan Ciornei din Rădăuţi, la 15.VIII.1982“
8.1.8. Vânătoarea lui Ştefan cel Mare, Ştefănucă, p. 300; inf. Ştefan Luchian, 72 ani, s. Talmaza, jud. Tighina; culeg. P.V. Ştefănucă
8.2. Văi

8.2.1. Valea Groazei, DJI, p. 115

8.2.2. Valea Oanei, revista „I. Creangă“, 1917, nr. 1–12, p. 49

8.2.3. Valea Oanei, Ştefănucă, p. 298–299; inf. Irimia Vitori, 99 ani, s. Copanca, jud. Tighina; culeg. P.V. Ştefănucă

8.2.4. Valea Rătezel, Bogdan, p. 30

8.2.5. Valea lui Vodă, DJI, p. 253

8.3. Copaci

8.3.1. Stejarul lui Ştefan cel Mare de la Cobâlnea, Botezatu, p.201;

8.3.2. Stejarul lui Ştefan cel Mare din Caşvana, Cojocaru, p.144; „de la studentul Mârza Filip, 23 ani, din Caşvana, în 1978; culeg. N.Cojocaru

8.3.3. Stejarul lui Ştefan cel Mare, ibidem, „de la preotul Dimitrie Filipescu, 77 de ani, fost paroh, la 5.XII.1984, în Rădăuţi, jud. Suceava; culeg. N.Cojocaru

8.3.4. Stejarul lui Ştefan cel Mare de pe Işnovăţ, AP, 1991; inf. Iaţco Eugen, 62 ani, s. Pănăşeşti-Străşeni; culeg. Tudor Colac

8.3.5. Plopul lui Ştefan-Vodă, Pamfile, p. 94–95, cu trimitere la C. Vartolomei, revista „Ion Creangă“, VI, p. 303; se adaugă: „livada şi grădina în care era plopul sunt ale gospodarului Vasile Cojocaru“

8.4. Movile

8.4.1. Movila lui Burcel, Kirilianu, p. 291–292; DJV, p. 122

8.4.2. Movila lui Purcel, Botezatu, p. 204

8.4.3. Movila cu gloanţe, Kirileanu, p. 200; „după Ilie Vesloschi din Câmpulung Moldovenesc“

8.4.4. Movila Mare de la Isaccea, Rus, p. 128

8.4.5. Suta de movile, Popa, (după Porfirie Fală) repovestită de Dumitru Batâr, p. 89–90

8.5. Dealuri

8.5.1. Dealul Turcilor de la Dumeni, AP, inf. Gheorghe Vasilos, 65 ani, 1964; s. Dumeni, com. Costiceni, fostul judeţ Hotin, azi r-nul Nouasuliţa, reg. Cernăuţi, Ucraina; culeg. Tudor Colac.

8.5.2. Dealul lui Bârgan, Botezatu, p. 203; inf. Moldovanu Dumitru al lui Gavrilă, 86 ani, s. Vâprova-Orhei; culeg. V. Ţurcanu.

8.5.3. Dealul Cetăţuia, DJN, p. 118.

8.5.4. Dealul Piciorul Dragolei, rev. „Ion Creangă“, XII, 1919.

8.5.5. Cerdacul lui Ştefan-Vodă, DJF, p. 36

8.5.6. Vârful Mănăstirii, Bogdan, p. 27, „Din Mihăieşti-Suceava“.

8.5.7. Tabăra din Bogdana, Antonovici, p. 3,12

8.5.8. Dealul Tabăra, DJD, p. 329

8.5.9. Dealul Leahului, rev. „Frângurile“, 1930, p. 355, „legendă de la Mănăstirea Sucevița“.

8.5.10. Scările lui Vodă, Kirileanu, p. 51–52; „de la Victor Popovici din Paşcani, Suceava“

8.5.11. Dealul Cetatea Tătarilor, Marian, p.260

8.6. Dumbrăvi şi poiene

8.6.1. Dumbrava Roşie, Pamfile, p.61-63

8.6.2. Ştefan cel Mare şi Dumbrava Roşie, Cojocaru, p. 121; inf. Nistor Antonescu din Nereju-Vrancea; culeg. M. Canciovici

8.6.3. Dumbrava Roşie, Kirileanu, p. 106–107

8.6.4. Altă Dumbravă Roşă, DJI, p. 93

8.6.5. Poiana tătarilor, rev. „I. Creangă“, 1917, nr. 1–12, p. 34

8.6.6. Cosminul şi Dumbrava Roşă, Kirileanu, p. 104–106; „după E. Niculiţă-Voronca, „Patria“, Cernăuţi, an.1, nr. 24–27; 1) Povestit de Maria Neagu, răzăşiţă din Broscăuţi, căreia i-a povestit plângând o leaşcă, arătându-i locul unde-au

arat leşii; 2) Spus de Maria Reus, răzăşiţă ruteancă din Broscăuţi care plângea când povestea (note de N. Cojocaru).

8.7. Munţi şi stânci

8.7.1. Vulturul, Bogdan, p.11, „din Cuşma“

8.7.2. Masa lui Ştefan-Vodă, Kirileanu; p. 148–150; „de la I. Mironescu, a auzit-o în comuna Târlău-Neamţ“

8.7.3. Capul lui Ştefan cel Mare de pe Rarău, Cojocaru, p.142; „de la preotul Constantin Baranoi, 71 de ani, din Frumosu, 11.VI.1980“; culeg. N.Cojocaru

8.7.4. Piscul Scările lui Vodă, Hârnea, p. 19

8.7.5. Piatra scrisă, Bogdan, p. 18; „din Jelna“

8.7.6. Stânca Lebedei, Botezatu, p. 169, „din Soroca“

8.7.7. Stânca Lebedelor, Botezatu, p. 169–170, „din Cosăuţi-Soroca“

8.7.8. Măgura lui Ştefan, Bogdan, p. 120, „din Rebrişoara“

8.7.9. Stânca Ţiglău de la Buteşti, Popa, p. 55–57, „autor anonim, fragment din nuvela istorică *Elena Moldovei“;* vezi şi rev. „Orizontul“, Ch., nr. 12, 1985

9. Sate şi moşii

9.1. Legenda comunei Băneasa, Densusianu, IEF, Buc., ms. 5359, f. 84 „jud. Covurlui“, antologare M.A. Canciovici.

9.2. Legenda satului Bibireşti, col. de autori, DJB

9.3. La Bordea în pădure, Voronca, în „Semănătorul“, III, f. 165

9.4. Bravicea, Botezatu, p. 187

9.5. Legenda comunei Broşteni, Dicţionar..., vol. I, p. 658

9.6. Legenda comunei Cavadineşti, „Colinda“, an.I, 1928, nr. 11–12, p.20

9.7. Călăraşi, Botezatu, p.194

9.8. Cetăţuia Mică şi Cetăţuia Mare, Bogdan, p. 20–21, „din Bârgău“

9.9. Ciocălteni, Botezatu, p. 180

9.10. Colibiţa, Bogdan, p. 35; „jud. Bistriţa-Năsăud“.

9.11. Legenda satului Dârmăneşti £jud. Băcău€, Densusianu, m.4549, f. 21

9.12. Legenda satului Deleni £jud. Vaslui€, DJF, p. 49

9.13. Legenda Dornelor, Dicţionar £jud. Suceava€, vol. III, p.195

9.14. Legenda satului Drăgăneşti £jud. Neamţ€, ibidem, p. 237

9.15. Legenda satului Fundătura £jud. Vaslui€, ibidem, p. 434

9.16. Legenda satelor Găneşti, Comăneşti şi Prodăneşti £jud. Galaţi€, rev. „Colinda“, an. 1/1928, nr.3, p. 18–19. „de la Aftene Atanasiu, plugar“ (notă de N.Cojocaru)

9.17. Legenda satului Grumezoaia, DJV

9.18. Leşu £jud. Bistriţa-Năsăud€, Bogdan, p.25;

9.19. Mălăieşti, Rus, p.152-153

9.20. Negrileşti, rev. „Ion Creangă“, 1917, nr. 1–12, p. 44

9.21. Legenda satului Oţeleni, DJV, p.146

9.22. Legenda satului Porceşti £astăzi satul Moldoveni din jud. Neamţ€, rev. „Albina“, 5 aprilie, an. I, 1898, nr. 27, p. 1069, „V.V. Schifirnetz, învăţător în Porceşti-Roman“ (notă de N.Cojocaru)

9.23. Juruit de Ştefan-Vodă, Ştefănucă, p. 298–299; inf. Dănilă Damian, 75 de ani, s. Purcari-Tighina; culeg. P.V. Ştefănucă.

9.24. Remezău, Cojocaru, p. 146, „de la preotul Vasile Popescu, 32 de ani, din Vicovu-de-Jos, la 28.XII.1982“, culeg. N.Cojocaru

9.25. Legenda târguşorului Suliţa, Voronca E.N., p. 712; „de la Varvara Săbinţă, Botoşani“.

9.26. Legenda satului Tulnici £jud. Vrancea€, Coatu, p.104; „Arhiva I.C.E.D., Bucureşti, mg. nr.4916, inf. I. Burduşa, s. Tulnici-Vrancea“, 28.VIII.1977, culeg. M. Canciovici.

9.27. Legenda satului Ţăpu £jud. Galaţi€, Pamfile T., ms. 5093, f. 41, „o ştiu de la învăţătorul meu G. Peptănaru“

9.28. Legenda satului Valea Seacă, Pamfil V., Stahl, p.57

9.29. Legenda satului Viltoteşti, Pamfile, f. 130; „culeasă de la feciorul părintelui Şerban din acel sat“, după N. Cojocaru; (astăzi satul e înglobat în s. Vrâncioaia).

9.30. Răzeşii de la Ştefan cel Mare, p. 305–307

10. Oraşe

10.1. Focşanii, rev. „Ion Creangă“, 1917, nr. 1–12, p. 44

a. Focşani, Rus, p.126–127

10.2. Târgu Frumos, rev. „Ion Creangă“, 1917, nr. 1–12, p. 13, după N.Cojocaru, p. 121, cu nota autorului: „În Pomelnicul Mănăstirii Bisericani, după Iorga, „Studii şi documente“, XVI, p. 235: „o femeie, Răreşoaie, ce o luase el, Ştefan-Vodă cel Bun, mai înainte până a nu fi domn“.

10.3. Legenda Dornelor, Bârlea, p. 261–267; „de la Sidor Hăgătiş din Cozăneşti-Vatra Dornei, la 6.XII.1951“

11. Ctitorii

11.1. Cetăţi

11.1.1. Ştefan şi Cetatea de Baltă, Bogdan, p.43-44

11.1.2. Cetăţuia şi Valea lui Ştefan-Vodă cel Mare, DJV, p. 29

11.1.3. Cetatea Neamţului, Ş. Georgescu-Sergeu, în „Lumea ilustrată“, an.II, p.86

a. Cetatea Neamţului, Rus, p.164-165

b. Cetatea Neamţ, Monografia, p.44-45

11.1.4. Cetatea Nouă a Romanului, Monografia, p. 41–42

a. Cetatea Nouă Roman, Repertoriul, p. 225

11.1.5. Cetatea Albă, ibidem, p. 217–219

11.1.6. Cetatea Chilia, ibidem, p. 219–220

11.1.7. Cetatea Sucevii, ibidem, p. 225–227

11.1.8. Paraclisul Cetăţii Hotin, ibidem, p. 207

11.1.9. Cetatea Hotin, Cetăţi, după Alexandru Husar, p.14–17
11.1.10. Cetatea Tighina, ibidem, după Gheorghe Gonţa, p. 109–110
11.1.11. Cetatea Soroca, ibidem, după Silvia Dimitriu-Chicu, p. 74–77
11.1.12. Cetatea Orhei, Repertoriul, p. 225
11.2. Curţi domneşti
11.2.1. Curtea domnească din Bacău, Repertoriul, p. 231
11.2.2. Curtea domnească din Cotnari, ibidem, p. 231–232
a. Curtea domnească din Cotnari, Kirileanu, p. 267–269
11.2.3. Curtea domnească din Hârlău, Repertoriul, p. 234–235
11.2.4. Curtea domnească din Huşi, ibidem, p. 235
11.2.5. Curtea domnească din Iaşi, ibidem, p. 235
11.2.6. Curtea domnească din Piatra Neamţ, ibidem, p. 236
a. Curtea domnească de la Piatra, Monografia judeţului Neamţ, p.39
11.2.7. Curtea domnească din Suceava, ibidem, p. 237
11.2.8. Curtea domnească din Vaslui, ibidem, p. 237
11.3. Poduri
11.3.1. Podul de la Borzeşti, ibidem, p. 238
11.3.2. Podul de la Cănţălăreşti-Vaslui, Adam, p. 37
11.3.3. Podul de la Iaşi (zis a lui Ştefan cel Mare), ibidem, p.238
11.3.4. Podurile de la Cotnari, Adam, p. 37
11.4. Mănăstiri
11.4.1. Legenda Mănăstirii, Putna, Pamfile, V, 1927
a. Mănăstirea Putna, Kirileanu S.T., p. 32–34
b. Mănăstirea Putna, Kirileanu, p. 72–74; Rus, p. 167–168
c. Mănăstirea Putna, Repertoriul..., p. 54–55
11.4.2. Mănăstirea Căpriana, Kirileanu, p. 163–165
a. Ştefan cel Mare şi Sfânt la Căpriana, p. 20–22

b. Mănăstirea Căpriana, Rus, p.166

11.4.3. Mănăstirea Voroneţul şi Daniil Sihastrul, Dan, în rev. „Şezătoarea“, vol. VI, p. 133

a. Mănăstirea Voroneţ, Rus, p. 169–170

11.4.4. Mănăstirea Neamţ şi biserica *Înălţarea Domnului,* Monografia judeţului Neamţ, p. 45–46

11.4.5. Clopotul lui Vodă-Ştefan, Pamfile, Firişoare de aur, Povestiri şi legende din popor, Bucureşti, f.a., p. 74–75

11.4.6. Mănăstiri ale lui Ştefan cel Mare la Muntele Athos

1. Mănăstirea Sfântul Gheorghe-Zograful
2. Mănăstirea Sfântul Ştefan de la Castelmunit
3. Mănăstirea Grigoroiu
4. Ctitoria Arsenala Vatopedului

11.5. Biserici

11.5.1. Biserica Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul – Arbore, Repertoriul..., p. 184–185

11.5.2. Biserica Precista (Adormirea Maicii Domnului)– Bacău, ibidem, p. 90–91

11.5.3. Biserica Albă (Sf. Gheorghe) – Baia, ibidem, p. 200–201

11.5.4. Biserica Sf. Nicolae – Bălineşti, ibidem, p. 171–178

11.5.5. Turnul clopotniţă cu paraclisul Sf. Ioan cel Nou de la mănăstirea Bistriţa, ibidem, p. 158–159

11.5.6. Biserica Adormirea Maicii Domnului – Borzeşti, ibidem, p. 109–113

11.5.7. Biserica din Ciceu, Adam, p. 111

11.5.8. Biserica domnească Sf. Paraschiva – Cotnari, ibidem, p. 203–204

11.5.9. Biserica Coborârea Sfântului Duh – Mănăstirea Dobrovăţ, ibidem, p. 190–191

11.5.10. Biserica Cuvioasa Paraschiva – Dolheştii Mari, ibidem, p. 205–206

11.5.11. Biserica Sf. Nicolae – Dorohoi, ibidem, p.114–115
11.5.12. Biserica din Feleac, Adam, p.107
11.5.13. Biserica Sf. Gheorghe – Hârlău, ibidem, p. 94–104
11.5.14. Biserica episcopală sfinţii Apostoli Petru şi Pavel – Huşi, ibidem, p.124
11.5.15. Biserica Sfântul Nicolae Domnesc – Iaşi, ibidem, p. 107–108
11.5.16. Biserica Înălţarea Domnului – Mănăstirea Neamţ, ibidem, p. 147–155
11.5.17. Biserica din Mihăieşti, Adam, p.111
11.5.18. Biserica Sf. Procopie – Milişăuţi, ibidem, p. 58–59
11.5.19. Biserica Sf. Ioan – Piatra Neamţ, ibidem, p. 160–167
11.5.20. Biserica Sf. Mihail – Războieni, ibidem, p. 142–144
11.5.21. Biserica Sf. Cruce – Patrăuţi, ibidem, p. 60–67
11.5.22. Biserica Sf. Nicolae – Popăuţi, Botoşani, ibidem, p. 125–138
11.5.23. Biserica Tăierea capului Sf. Ion – Reuseni, ibidem, p. 196–198
11.5.24. Biserica Sf. Paraschiva – Râmnicul Sărat, ibidem, p. 209
11.5.25. Biserica Sf. Mihail şi Gavriil – Scânteia, ibidem, p. 210–211
11.5.26. Biserica Sfântul Ilie – Suceava, ibidem, p. 75–76
11.5.27. Biserica din Suceava – Şipote (pe platoul cetăţii de scaun), ibidem, p.213
11.5.28. Biserica Sf. Paraschiva – Ştefăneşti, ibidem, p. 214
11.5.29. Biserica Naşterea Maicii Domnului – Mănăstirea Tazlău, ibidem, p. 145–147
11.5.30. Biserica Sf. Maria – Vad, ibidem, p. 214
11.5.31. Biserica domnească Sf. Ion – Vaslui, ibidem, p. 87
11.5.32. Biserica Înălţarea Sf. Cruci – Volovăţ, ibidem, p. 182–183

11.5.33. Biserica Sf. Gheorghe – Mănăstirea Voroneţ, ibidem, p. 77–78

12. Mama lui Ştefan cel Mare

12.1. Mama lui Ştefan cel Mare, Botezatu, p. 203, (după I. Neculce, p. 10)

a. Mama lui Ştefan cel Mare, ibidem, după E. Dvoicenco, Începuturile literare ale lui B.P. Hasdeu, p. 134–135; B.P.Hasdeu aduce legenda în Întroducere la poemul Domniţa Voichiţa pentru a arăta „vitejia moldovencelor vestite", drept exemplu „de vitejie feminină", de „bărbăţie a femeilor", pe care le numeşte „flori ale virtuţii" (nota lui G. Botezatu)

b. Mama lui Ştefan-Vodă, Botezatu, p. 204; inf. Istrate Motrescu, 74 de ani, s. Crasnoilsc, r-nul Storogineţ, reg. Cernăuţi, 1972; culeg. G.Botezatu şi N. Băieşu

13. Doruri şi patimi

13.1. Domniţa Casandra, Botezatu, p. 206; C. Stamati-Ciurea, Carpaţii, Basarabia şi un rezumat istoric asupra cetăţilor ei, Opere alese, Chişinău, 1957, p. 229–230, din care vom reţine: am putea „crea într-o inspiraţie poetică o adevărată Iliadă cu frumoasa Elenă, ce ar fi văduva Domniţa Casandra, a cărei oseminte odihnesc în fundul Nistrului, care cu apele lui au învelit-o de vie ca şi un giulgiu rece şi omorâtor"; vezi şi C.Stamati-Ciurea, „Povestea vorbei", rev. an. I., nr. 16, f.s.

13.2. Domniţa Maria, ibidem, p. 206; Z. Arbure, p. 297

13.3. Domniţa Săsoaică, Kirileanu, ibidem, p. 212–213, „de la Gheorghe Bosăuceanu din Baia, Suceava".

13.4. Domniţa Unguroaică, ibidem, p. 219–220

13.5. Nouraş şi Doamna Ileana, ibidem, p. 213–217

13.6. Catelina, ibidem, p. 209–211

13.7. Doamna lui Ştefan-Vodă, R.Codin, Legende, tradiţii şi amintiri istorice, p. 69

13.8. Casa Doamnei, Kirileanu, p. 207–208
13.9. Fântâna Doámnei, Marian S.Fl., p. 278
13.10. Fântâna Doamnei, DJB, p.295
13.11. Altă fântână a Doamnei, DJI, p.54
13.12. Ştefan cel Mare şi copila de păcurar, Bogdan, p.12
13.13. Cântecul Elenei, Kirileanu, p.231, „comunicat de I.Mironescu, l-a auzit de la Irimia Concu, din comuna Tâzlău, Neamţ".
13.14. Ştefan cel Mare şi mama lui Petru Rareş, DJI, p. 227
13.15. Ştefan-Vodă şi fata lui Călin, Pamfile, p. 8–11; Bizom, în rev. „Ion Creangă", an.III(1910), p. 300
14. Pilde şi judecăţi
14.1. Judecata lui Ştefan-Vodă, Kirileanu, p. 36
14.2. Ştefan-Vodă şi moşneagul, R.Codin, p. 66; „din Muscel"
14.3. Cu ce-i bună mămăliga?, Dan, în rev. „Şezătoarea", vol. VIII, p.68
14.4. Ştefan cel Mare şi porcariu, Kirileanu, p. 151–154; „Narcis Creţulescu a auzit-o de la gen. Gr. Ipătescu Lachelărescu din Iaşi"
14.5. Sfat de taină, Dinograncea, p. 47–54.
14.6. Ştefan-Vodă şi Tolpa, Marian, p. 138–143; „auzită de la preotul Iraclie Porumbescu din Stupca, Suceava"
14.7. Dreptatea pentru nevoieşul cinstit, Dinograncea, p. 36–37.
14.8. Ştefan cel Mare şi hatmanul, Kirileanu, p. 84; „auzită de N.Trofim de la Vasile Morariu din satul Glodeni, comuna Parpaniţa-Vaslui"
14.9. Mai mare decât Vodă, Ştefănescu, în rev. „Făt-Frumos" I(1904, p.16; „povestită de tata")
14.10. Măria-Sa îndrumă pe cei tineri, Dinograncea, p. 58–62

15. Mare şi Sfânt

15.1. Ştefan cel Sfânt, Bogdan, p. 15–17

15.2. Colacii, Bostan, p. 28–29

15.3. Ştefan cel Mare şi Sfânt, Canciovici, p. 86–90; Kirileanu, p.13-20

16. Ultimii ani de viaţă

16.1. Sabia lui Ştefan-Vodă, Kirileanu, p. 201–202

16.2. Prorociile lui Ştefan-Vodă cel Mare, ibidem, p. 20

16.3. Cea din urmă voinţă, Ispirescu, p. 47–48.

17. Fost-au acestu Ştefan-Vodă...

17.1. Cine a fost Ştefan cel Mare?, ibidem, p. 202–203

17.2. Răpirea Bucovinei şi Chipul lui Ştefan cel Mare, ibidem, p. 349–350; „după M. Eminescu, Scrieri, politice şi literare, vol.I, f.210".

17.3. Legenda despre Ştefan cel Mare, Canciovici M.A., p. 197–204; AIEF, mgt. 4.914, II, inf. Radu Lăbunţ, 65 ani, s. Prahuda, com. Paltin, jud. Vrancea, culeg. şi tr. M.A. Canciovici, 23.VIII.1977

III. Colinde

1. Ştefan cel Mare, Băieşu, p. 216–217; Lerui Ler, p. 140, inf. Gheorghe Ţăruş, an. 1910, s. Ţareuca-Rezina, 1969; culeg. Gleb Ceaicovschi-Mereşanu

2. Colindă pentru Ştefan-Vodă, Pop, p. 195–196; „de la Pozav Dumitru din Crăieşti; în 1959

3. Colindul lui Ştefan cel Mare, Kirileanu, p. 261; „din Găureni“

4. Colinda lui Ştefan-Vodă, Bogdan, p. 70; „Şopteriu“

5. Cine-i bun, cine nu-i bun, ibdem, p. 70; „din Prislop“

6. Ian te scoală, gazdă, scoală, ibidem, p. 71, „din Curticap“

7. La poarta lui Ştefan-Vodă, Lerui Ler, p.98; inf. Procopie Ghidirim, n.1909, s. Palanca r-nul Ştefan-Vodă, 1937; culeg. V.Popovici

a. La poartă la Ştefan-Vodă, NUC, p. 42, selecţie de Eugenia Roşca

8. Sculaţi, sculaţi, boieri mari, Lerui Ler, p. 137, „colectat de G.Breazul în Basarabia până în 1936“

a. Sculaţi, sculaţi, boieri mari, Breazul, p. 27

9. Noi l-aducem pe Hristos, AP, inf. Ioana Vasilos, 72 de ani, 1964, s. Dumeni, com. Costiceni, r-nul Nouasuliţa, reg. Cernăuţi, Ucraina, culeg. Tudor Colac

10. Pe vârfuri de munte, Lerui Ler, p. 138–139; inf. Constantin Grosu, n. 1882, s. Criuleni-Orhei, 1946; culeg. V.Baronciuc; Moldoveanu, p.18

IV. Urături

1. Ascultaţi, măi fraţi români!, Colinde, p. 50–51, (fragment)

2. Bună sara, boieri mari!, Berdan, p. 75–78, fragment; Răchitoasa – Botoşani, 1978, inf. Sârghie V. Gheorghe, 73 ani; culeg. Ion H. Ciubotaru; „baladă-urătură“

3. Urătură, AF, 1982, 339, 357; „înregistrată de G. Botezatu şi N.Băieşu de la Marcu Eleonora, 40 de ani, s. Crasnoilsc-Storojineţ, reg. Cernăuţi, Ucraina

V. Teatru folcloric

1. Ştefan, NSI, p. 83–87

2. Movila lui Burcel, Filip, p.75–77; inf. Valentin Braşoveanu, s. Risipeni-Făleşti

VI. Bocete

1. Bocet, Filipciuc, p.119-120; „comunicat de prof. Graţian Jucan din Câmpulung Moldovenesc, care l-a cules de la Margareta Corcodil, 71 de ani, în 1961“

2. Când a fost să moară Ştefan, AP, inf. ansamblul folcloric *Ţărăncuţa,* com. Durleşti, mun. Chişinău, instructor

Tatiana Sofronovici, 31 de ani; înregistrat în 1992, culeg. Tudor Colac. La origine acest cântec bocet este atribuit lui Ştefan O. Iosif, textul fiind supus unei folclorizări intense.

În perioada anilor 1990 acest cântec-bocet a cunoscut o circulaţie largă în Basarabia.

VII. Descântece

1. De bubă rea; Cireş, p.73; inf. Boghiu I. Maria, 62 de ani, 1974; Tăvădăreşti-Bacău; culeg. Lucia Berdan.

2. De junghi; ibidem, p. 178–179; inf. Chiriac Gh. Dumitra, 77 de ani, 1973; Brăhăşeşti-Galaţi; culeg. Lucia Berdan

3. De junghi, Tudor Pamfile, Boli şi leacuri la oameni, vite şi păsări după datinile şi credinţele poporului român, adunate din com. Ţepu (Tecuci), p. 60

VIII. Povești nuvelistice și parabole

1. Învăţaţi de la copaci, Dinograncea, p. 41–43

2. Divan de oameni bătrâni, ibidem, p. 18–19

IX. Cântece istorice

1. Ştefan cel Mare, FM, 1956, p. 383–384; FMC, p. 193

2. Ştefane, Ştefane, Kirileanu, p. 232

3. Pe apa Bârladului, ibidem, p. 246

4. Ştefan-Vodă-n bătălie, FŢF, p. 279; Mahala, Nouasuliţa-Cernăuţ

5. Ştefane, Măria-Ta, ibidem, Suceveni-Adâncata, Cernăuţi

6. Ştefan-Vodă şi tătarii, *La poale de Codru verde,* p. 55–57

7. Înspre apa Prutului, ibidem, p. 58–59

8. Vine Ştefan-Moldovan, ibidem, p. 59

9. Ştefan trece peste Prut, Kirilianu, p. 258–259; „auzit de I.T. Popovici de la G.Ciobanu din satul Vasilca de pe malul basarabean al Prutului“

10. Oştirea leşască, ibidem, p. 259; „auzit de I.T. Popovici de la Ion Panţiru din satul Mileşti, Basarabia“

11. Ţara-i mică, ţara-i tare, B.P.Hasdeu; Ion Vodă cel Cumplit, p. 271–272

12. Jos pe apa Nistrului, Tudor Colac, La izvorul dorului, 2004, p. 86–87; inf. Cotoman Gh., 47 ani, 1987, s. Oniţcani-Criuleni; culeg. Tudor Colac

X. Balade

1. Ştefan, Bogdan, p. 58–59
2. Ştefan-Vodă şi mândra, ibidem, p. 59–60
3. Ştefan-Vodă şi baba, Bogdan, p. 52–53, „din Orşova“
4. Cântec despre Ştefan cel Mare, Dabija, p. 56;

Balada istorică în cauză din ciclul *Ştefan şi Iubita,* este o traducere a cântecului ucrainean *Dunaiu, Dunaiu, cemu smuten teceş?*, pe care a efectuat-o poetul Nicolae Dabija. În continuare aducem şi comentariile scriitorului – academician N. Dabija cu referinţă la acest text: „În secolul trecut B. Petriceicu Hasdeu a descoperit în *Gramatica cehă* a lui Ian Blahoslav, scrisă la 1570 în Boiemia, un cântec despre Ştefan cel Mare în limba ucraineană. Autorul gramaticii primise această baladă de la un prieten al său Nicodim, care o auzise „în Veneţia la slavii de acolo“.

Probabil, acest cântec făcea parte din repertoriul poeticii de curte, aparţinând perioadei slavone a literaturii moldoveneşti, când domnitorii noştri aveau poeţi „în slujbă“ ce le însoţeau ospeţele cu „cântece vitejeşti“. Autorul ei poate fi unul din cântăreţii profesionişti, ce cântau la mesele domneşti, la adunări populare ori în faţa ostaşilor întru a-i încuraja la luptă. Existenţa poeţilor la curtea domnească e consemnată de călătorii străini ce vizitaseră Moldova.

Cântată frecvent la curtea voievodală a Moldovei, balada a trecut cu ajutorul guslarilor „sârbi“, cum le zice poeţilor de limbă slavonă în Moldova, către Polonia şi Ucraina, fiind adaptată aici limbii ucrainene cu urme de elemente lingvistice din substratul slavon, rămase în baladă, aşa cum avea s-o înregistreze şi acel Nicodim, ce a transmis-o lui Ian Blahoslav.

În acest cântec istoric e posibil să se descrie, glorifice, un caz real – dragostea lui Ştefan pentru o fată simplă din popor, deşi unii cercetători înclină să creadă că balada ar fi mai degrabă o metaforă a cuceririi de către Ştefan cel Mare a Chiliei, fata simbolizând Cetatea de la mal de Dunăre, râvnită de „oastea turcească“ şi cea tătărească.

C. Ciuchindel publică în rev. „Steaua“, VIII (1957), nr. 5, p.31 textul întitulat *Ştefan, fata şi Dunărea.*

Şi V. Alecsandri a compus balada *Ştefan şi Dunărea.*

Varianta autentică din acest ciclu ar fi, credem, *Ştefan-Vodă şi mândra.* Vezi şi A. Hâncu, Probleme de geneză a creaţiei poetice populare moldoveneşti. B.P. Hasdeu şi cântecul baladic moldo-ucrainean *Dunăre, Dunăre...,* p. 202–242.

5. Calapod Paharnicul şi Domniţa Ilenuţa, Kirileanu, p. 247–250; Marian, p. 60–70; Vasiliu, p. 11–13; Hâncu, p. 243–248.

Subiect tetravalent în balada populară românească: familial-social-erotic-istoric. Provine din sec. XVI–XVIII. Cele patru nuclee tematice de bază profilează o dramă concretă, particulară şi realistă. Chipul lui Ştefan din baladă este epicizat, conţinând elemente inventive.

XI. Cântece epice eroice

1. Peneş, EE, p. 232–233
2. Doi voinici, ibidem, p. 242–243

3. Miu haiducul, Berdan, p. 72–73; Brădăţel-Suceava, 1971; inf. Matei V. Saveta, 64 de ani, culeg. Ion H. Ciubotaru; fragment

a. Miu haiducul, Caraman, p. 327, inf. Toader Barteş, 87 de ani, lăutar, Reghiu-Vrancea, 1926; fragment

4. Vartici, ibidem, p. 360–361; inf. Gh. Gingioiu, lăutar Berindeşti-Argeş, 1932; fragment

5. Letinul bogat, ibidem, p. 289; inf. Ghică Pelu, lăutar, Corbi-Argeş; culeg. P. Caraman, 28.VII.1932, fragment

XII. Cântece de leagăn

1. Hai liu-liu, puiuţ de rege, AP, inf. Cezara-Elena Polisca, 10 ani, 2004, or. Chişinău; „auzit de la Maria Iliuţ din Crasna Bucovinei“, culeg. Tudor Colac

2. Nani, nani copilaş, Cântece din bătrâni, p. 96

3. Ştefane, puiuţule, Bogdan, p. 72; „din Găureni“

4. Haia, haia, puiule, ibidem, p. 72

5. Nani, nani, puişor, Kirileanu, p. 263

6. Nani, nani dragul mamei, Tăpuşele, p. 266

XIII. Scriitori clasici și contemporani despre Ștefan cel Mare

a. Creaţii în versuri

1. Ştefan O. Iosif, Din zile mari, poem istoric, fragment
2. M. Eminescu, Ştefan cel Mare, Schiţe de imn
3. M. Eminescu, O, eroi! (fragment din scrisoarea a treia)
4. G. Coşbuc, Ştefan-Vodă.
5. G. Asachi, Ştefan cel Mare înaintea Cetăţii Neamţu
6. D. Bolintineanu, Codru Cosminului
7. V. Alecsandri, Ştefan-Vodă şi şoimul
8. Ion Hadârcă, Ştefan Mare Domn şi Sfânt
9. A. Mureşanu, Deşteaptă-te, române!

b. Creaţii în proză

1. Constantin Stamati-Ciurea, Cetatea Sorocii
2. Alecu Russo, Decebal şi Ştefan cel Mare
3. D. Cantemir, Hotarele Moldovei
4. V. Alecsandri, Idealul virtuţilor
5. Eusebiu Camilar, Stejarul din Borzeşti
6. Gheorghe V. Madan, Mănăstirea Căpriana
7. N. Dabija, Testamentul lui Ştefan cel Mare (fragment)

c. Dramaturgie

1. Barbu Delavrancea, Apus de soare. Dramă în 4 acte (Fragmente)

XIV. Cuvânt de preamărire

1. Î.P.S. Nestor, Mitropolitul Olteniei, Sfântul Voievod Ştefan cel Mare, editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1992, p. 5–36

Note la *Cuvânt de preamărire*

2. Rugăciuni, ibidem, p.42–43
3. Din Acatist, ibidem, p.43–46

Referinţe istorico-literare

COJOCARU: Dintre figurile istorice româneşti, personalitatea lui Ştefan cel Mare s-a înscris cel mai profund în conştiinţa populară şi a dominat veacurile aureolată de glorie şi legendă. Această popularitate a sa, ca urmare a unei domnii strălucite în scaunul Moldovei, a rezonat de timpuriu în sufletul românilor care au văzut în el întruchiparea celor mai înalte virtuţi de vitejie, în momentele când soarta ţării era mereu ameninţată din afară.

Mitul de erou legendar pe care imaginaţia populară l-a creat despre Ştefan cel Mare s-a perpetuat prin graiul viu al tradiţiilor noastre şi a fost înviorat necontenit, de-a lungul vremurilor, de creaţii folclorice care l-au ridicat pe voievodul moldovean la înălţimea unui simbol naţional.

Cum a reuşit Ştefan cel Mare să-şi câştige acest nimb de glorie? Faptele sale măreţe sunt dovezile cele mai grăitoare. Domn abil şi înţelept iubit de popor, preţuit de prieteni şi apreciat până şi de duşmanii săi, el a căutat să-şi asigure mai întâi liniştea internă şi apoi să obţină cu orice preţ neatârnarea ţării. Pentru înfăptuirea acestor deziderate, domnitorul a înţeles că poporul este puterea braţului său şi a căutat să se apropie de popor şi să se sprijine pe el. Astfel, ducând o politică echilibrată între cele două clase ale societăţii feudale – boierime şi ţărănime –, el a reuşit să stăpânească şi chiar să limiteze tendinţele marilor boieri, ridicând în acelaşi timp o parte dintre ţărani la starea de răzeşi, răsplătindu-şi vitejii din lupte cu sate şi pământuri.

De asemenea, spirit luminat şi cu justiţie, Ştefan cel Mare a curmat abuzurile de orice fel, a înţeles nevoile celor mulţi şi le-a făcut dreptate. Acest lucru a avut o rezonanţă adâncă în sufletul poporului care într-o legendă spune: „Ştefan a fost fecior de ţăran de-ai noştri; de aceea a fost aşa de cuminte şi ne-a ajutat atât de mult".

Ştefan cel Mare a fost însă şi un mare ctitor de ţară. Graţie calităţilor sale de conducător şi de gospodar neîntrecut cu care a fost înzestrat, el a reuşit ca dintr-o ţară „ticăloşită" – cum scria Nicolae Iorga că era Moldova la venirea voievodului pe tron, ţară care timp de un sfert de veac nu văzuse decât ruină, incendii, lupte fratricide şi omoruri pentru tron – să formeze un stat bine centralizat şi prosper, în care a instaurat rânduiala şi a făcut ca starea materială să fie tot mai înfloritoare. Niciodată ca în timpul lui Ştefan cel Mare Moldova n-a fost atât de bogată, nu s-au ridicat ctitorii mai măreţe şi poporul n-a cunoscut o atare libertate, genialul domn creând „o lume nouă pe care a învăţat-o să-l asculte, să i se supună şi să fie totdeauna alături de el".

În acelaşi timp, voievodul şi-a ales oameni de nădejde, pricepuţi şi curajoşi, pe care i-a pus în înaltele slujbe ale ţării, ceea ce a întărit puterea domniei şi l-a impus pe Ştefan ca un mare bărbat de stat, în „acel înţeles mare şi curat, care înlătură zgomotul, trufia, înălţarea de sine, viclenia celor ce se târăsc şi muşcă unde au lins".

Strălucirea domniei lui Ştefan cel Mare, fără precedent în istoria Moldovei, a dat-o însă mai mult lupta sa neîmpăcată împotriva duşmanilor de orice fel care au căutat să calce şi să jefuiască pământul ţării, în principal împotriva puterii otomane. Venit la cârma unui stat mic, atunci când, după căderea Constantinopolului (în 1453), însăşi soarta Europei era ameninţată de invazie, viteazul voievod duce cea mai

îndrăzneaţă campanie împotriva turcilor, în lupta antiotomană oştile lui Ştefan înscriind adevărate epopei de vitejie. Faima luptelor sale l-a făcut cunoscut pretutindeni, iar calităţile de oştean, de conducător şi organizator neîntrecut în strategia războaielor l-au ridicat şi mai mult în ochii conducătorilor străini care, după cum spune o legendă, îl numeau *leul cel b[trân de la Moldova,* şi l-au făcut să fie admirat până la Roma şi Veneţia.

Nicolae COJOCARU

GRIGORAŞ: Toate caracterizările făcute lui Ştefan cel Mare, cuprinse în legendele populare, concordă surprinzător cu cele furnizate de izvoarele contemporane. Ţăranii au reţinut adevărul şi au spus numai adevărul despre domnul lor iubit, care înainte de toate era decent şi nobil.

Potrivit credinţei masei ţăranilor, Ştefan cel Mare a rămas „giu (viu) ca toţi giii“ (viii) deci fără moarte, „că doar nu-i sfânt degeaba“ şi chiar „are să mai vie odată... ca să-i vadă pe toţi moldovenii lui“. Şi acuma „el încă vede şi aude necazurile şi tânguirile moldovenilor“.

După alte legende populare, Ştefan cel Mare n-a murit ci „s-a înălţat la cer cu trup cu tot“, iar sufletul lui umblă „când şi când pe pământ“. Astfel, în anul 1877, când românii luptau cu turcii la Plevna, Ştefan cel Mare „s-a sculat din mormânt şi duhul lui a cârmuit şi povăţuit oştirea noastră de i-a bătut pe turci să mai simtă încă o dată trecând prin ei spaima de altădată“. Amintirea lui a fost atât de vie în sufletul poporului nostru încât numele i-a fost inclus şi în descântece, considerându-se că el ar fi avut şi puterea să „alunge duhurile rele şi să vindece bolile primejdioase“. Concluzia tuturor legendelor păstrate şi transmise timp de cinci secole este că Ştefan cel Mare a fost „un om mare, bun şi sfânt, cum n-a mai fost şi nici n-o mai fi pe faţa

pământului". Din faptele Iui înţelepte şi viteze a rămas o tradiţie, un suflet public, care năzuia spre alte culmi de viaţă.

Amintirea lui Ştefan cel Mare a luminat zilele cele mai întunecate ale neamului nostru. „În el, românii au găsit – cum scria Nicolae Iorga – cea mai curată şi mai deplină icoană a sufletului său: cinstit şi harnic, răbdător fără să uite şi viteaz fără cruzime, straşnic în mânie şi senin în iertare, răspicat şi cu măsură în grai, gospodar şi iubitor al lucrurilor frumoase, fără nici o trufie în faptele sale... Şi cu cât se vede această icoană mai limpede, cu atât se înţelege mai desăvârşit şi se iubeşte mai mult, cu atâta şi viitorul se vesteşte mai bun, căci poporul merge pe drumul strămoşului cuminte".

Potrivit datelor cuprinse într-o legendă, după moartea lui Ştefan cel Mare, „trei zile şi trei nopţi i-a ars o lumânare la mormânt, fără ca s-o fi pus cineva şi nimeni n-o putea stinge".

A fost personalitatea uriaşă a secolului al XV-lea, deoarece a deţinut conştiinţa puterii imprevizibile a secolului său, pentru care a vibrat continuu. S-a recunoscut în a doua jumătate a secolului al XV-lea că Ştefan cel Mare a meritat mai mult ca oricare altul să ia conducerea Ţării Româneşti a Moldovei deoarece a fost recunoscut ca cel mai capabil diplomat şi genial comandant de oşti. Ţăranii români l-au apreciat elogios ca cel mai de încredere şi drept judecător. În plus Ştefan cel Mare a fost un spirit ales, un om sincer şi corect. Nimeni nu l-a putut intimida, nu a cedat în faţa nici unui duşman şi personal a participat la acţiunile militare şi diplomatice hotărâtoare pentru destinele neamului său.

După moartea lui Ştefan cel Mare, veacuri după veacuri, mult sânge, sudoare, aur, argint şi vieţi omeneşti au plătit românii de la est de Carpaţi, dar toţi cei care ne-au asuprit,

s-au dus, au pierit, însă amintirea marelui domn a rămas, luminând viitorul limpede şi frumos spre care se îndreaptă fără şovăire poporul nostru.

Înainte de toate, Ştefan cel Mare a fost un „ziditor de ţară". El a creat o lume nouă „pe care a învăţat-o să-l asculte, să i se supună, să fie totdeauna alături de el. Prin exemplul său a format caractere. El şi Moldova s-au aflat, cum scria O. Gorka, „în triunghiul aspiraţiilor contrare, însă deopotrivă de hrăpăreţe ale ungurilor, turcilor şi polonilor" şi totuşi a reuşit să se „menţină la suprafaţă cu un simţ genial, timp de cincizeci de ani, pe când alţi domni cădeau în asemenea împrejurări după câţiva ani sau chiar după un an de domnie".

Ştefan cel Mare a putut dispune oricând de forţe cu care să se ridice după orice înfrângere, oricât de grea, fiind dotat cu puterea şi capacitatea de a depăşi toate greutăţile şi duşmăniile. Din întreaga literatură contemporană consacrată lui se constată că a fost o personalitate uimitoare, tumultuoasă, cu imense resurse spirituale, legat de viaţa şi tradiţia neamului său. Nimeni şi nimic nu l-a putut împiedica să fie adevăratul apărător al omului simplu, bun şi înrobit muncii. În timpul domniei lui a domnit cu adevărat justiţia. Controla personal cum se împărţea dreptatea, cercetând mereu ţara de la o margine la alta, reuşind să smulgă din rădăcini răul încuibat în rândurile boierimii şi în administraţia publică.

Mare om politic, gânditor, strateg genial, clarvăzător, om de înaltă cultură, spirit luminat, Ştefan cel Mare s-a manifestat multilateral, devenind în mintea poporului chintesenţa dreptului judecător şi a marelui ostaş. El a descătuşat forţele latente ale poporului şi a reuşit să facă din acesta un element de ordine în haosul tendinţelor de asuprire şi cotropire ale timpului. A avut o judecată profundă, curiozitatea omului inteligent, viziune cutezătoare şi cultul strămoşilor, ale căror acte a dispus să fie consemnate în scris. Ştefan cel Mare a

dăruit neamului său tot ce a avut şi a răspuns cel mai adecvat tuturor aspiraţiilor sale, iar după moarte a luminat drumul pe care l-au străbătut românii pentru a-şi obţine dreptul de a trăi liberi şi într-un singur stat independent.

Nicolae GRIGORAŞ

IORGA: Ştefan cel Mare n-a fost un scornitor de războaie. Niciodată el n-a căutat un duşman, niciodată n-a avut o toană sângeroasă, cheful unei mari vânători de oameni. Firea unui Vlad Dracul, unui Vlad Ţepeş, al doilea Dracul, cel din urmă cu deosebire bucuros de a vedea suferinţi, de a-şi scălda sufletul sălbatic în strigătele de durere ale răniţilor, era străină de dânsul. În alte vremi el ar fi fost un bun păstor de oameni, un împărat cu iubire şi credinţă, ţesând firele de aur ale unor zile paşnice, în mijlocul mulţămirilor ce s-ar fi înălţat de pretutindeni spre bunătatea lui. Dar, bătută de valurile tuturor furtunilor, ţara avea nevoie de un paznic neadormit. Şi el fu acel om viteaz, dar nu crunt, pe care-l cereau vremile.

Nicolae IORGA

BĂLCESCU: Între aceste războaie civile, se formară moldovenii ca într-o şcoală militară. Ei nu avură îndată trebuinţă decât de un căpitan mare, ca să se facă vestiţi şi să fie eroi ai creştinătăţii. Acest căpitan nu întârzie a se ivi şi fu Ştefan cel Mare.

El se arătă credincios tacticii părinţilor săi. Aceea ce avu însă mai deosebit este că, folosindu-se de cunoştinţa ce avea despre importanţa poziţiilor naturale la război, el ascundea un trup de oştire care, la un semn hotărât, se arunca pe la spatele vrăjmaşului, în vreme ce cealaltă armată îl izbea în faţă. Este cunoscut că acestui principiu fu dator Hannibal

biruinţelor sale. Astfel, la bătălia de la Bârlad (20 ianuarie 1475), Ştefan-Vv., după ce slăbise caii turcilor pârjolind iarba înaintea lor peste tot locul prin care trebuiau să treacă, i-a tras la strâmtoare. Acolo, folosindu-se de poziţia locului, chiar şi de negureala atmosferei, puse o seamă de oameni în câmpie, care dădură semnal de război cu „trâmbiţe, buciume, şi tobe". Turcii, întorcându-se către glasul ce se auzea, socotind că acolo se află Ştefan" cu toată puterea sa, acesta iese atunci de unde era ascuns, îi izbeşte în dos, în vreme ce ceilalţi îi izbeau în faţă, şi printr-această „apucare cu meşteşug", după cum zic cronicarii, el numai cu 47 000 oameni învinse o armată de 120 000.

Aceste principii tactice povăţuiră pe Ştefan-Vv., în numeroasele sale campanii şi bătălii ce a dat, în vreme de 46 ani necurmat, cu toate popoarele învecinate. La aducerea aminte a minunatelor fapte de arme ale acestui erou, cronicarul polon Dlugosz aruncă o strigare de o admiraţie sublimă! Istoricul ungur Istuanfius mărturiseşte că el era cel mai vestit general al vremii sale pentru ştiinţa militară, iar un scriitor vechi moldovean, în entuziasmul său, strigă: „Care voievod mai multe războaie a avut? Care domn mai mari biruinţe a făcut şi acestea în deosebite vremuri şi locuri, cu deosebite neamuri? Ca fulgerul, de la răsărit la apus, au luminat: martori sunt leşii, care cu sângele lor pământul nostru au cruşit! Martori sunt ungurii, care pe satele şi cetăţile lor de foc potopite le-au văzut! Martori sunt tătarii, care cu iuţimea fugii lor, de fierul lui nu au scăpat! Martori sunt turcii, care în fuga lor nu putură afla mântuire! Martori sunt muntenii, care de călărimea noastră s-au zdrobit! Martori sunt toate neamurile de primprejur, care ascuţişul săbiei lui au cercat".

Nicolae BĂLCESCU

PAMFILE: Colindând Moldova de la un capăt la altul, fie pentru a întâmpina îndată pe duşman, fie pentru a-l urmări după bătaie, fie pentru a întări din vreme hotarele,– ori făcând dreptatea care o cerea nesfârşitul lanţ de osteneli şi de jertfe,– nu se putea ca în sufletul poporului să nu se sape adânc şi temeinic numele lui Ştefan cel Mare, pentru ca după patru veacuri să nu-i aflăm amintirea încă puternică. Ea se găseşte în mulţimea de povestiri cu privire la bătăliile, ctitoriile şi daniile sale, în marele număr de legende, pe care numai închipuirea le poate îndreptăţi, ca şi în simplele pomeniri ale numelui de **Ștefan-Vodă** până la care depărtarea în vreme nu are nevoie să fie cea adevărată.

...Înşirarea lor s-a făcut luând ca fir de curgere, după cât s-a putut, însăşi viaţa Voievodului, lăsându-se tocmai la urmă simplele pomeniri, pentru care aşezarea în timp este cu neputinţă.

Tudor PAMFILE

MORARU: Chipul lui Ştefan dăinuie ca o icoană sfântă în inimile moldovenilor, care i-au ridicat monumente de granit, dar şi de cuvinte, de acorduri muzicale, pe cât de frumoase, pe atât şi de durabile, de perene, în stare să nelijeze scurgerea iminentă a timpului, să ajungă, înfruntând veacurile, şi până la noi.

În creaţia orală a poporului nostru găsim imaginea artistică a lui Ştefan-Domnitorul, a lui Ştefan-Oşteanul, a lui Ştefan-Patriotul, a lui Ştefan-Omul, însoţit fiind întotdeauna de determinativele înţelept, isteţ, viteaz ş.a.

Mai mult decât atât, aureola lui Ştefan cel Mare de multe ori capătă trăsături mitologice, fantastice. Se spune undeva că Ştefan cel Mare, cică, ar fi luptat cu un laur-balaur groaznic, drept armă servindu-i un stejar mare, smuls de prin codrii Moldovei.

Se mai spune că Ştefan a fost scăldat la naştere în sânge de şerpoaică, de aceea n-a fost biruit niciodată. Or, el, dacă era trântit de duşman, se răsucea şerpeşte şi ajungea tot deasupra.

Chipul şi faptele lui Ştefan cel Mare ne-au dominat mereu spiritualitatea, suscitând simţul şi conştiinţa naţională a moldovenilor. Despre aceasta ne vorbesc elocvent şi numeroasele opere literare, scrise de marii noştri cărturari mai ales în perioade de renaştere culturală şi socială a ţării, la anumite cotituri deosebite din istoria ei.

Literatura noastră scrisă, începând cu Grigore Ureche şi până în zilele noastre, s-a alimentat din creaţia poetică a poporului, accentuând aceleaşi trăsături esenţiale ale lui Ştefan cel Mare – domnitorul înţelept, oşteanul neînfricat, iscusitul conducător de oşti, patriotul înflăcărat.

Sergiu MORARU

XENOPOL: Ştefan avuse prilejul, în lunga lui viaţă, a se convinge despre scopurile duşmăneşti nutrite de creştini contra ţărişoarei sale. În Turcia avuse el duşmani cumpliţi, dar cinstiţi. Nu tot astfel stătuseră lucrurile cu creştinii. Cu toţii, îndepărtaţi şi apropiaţi, îl părăsiseră în momentul pericolului şi vecinii săi căutaseră numai să-l umilească, fără a-l ajuta. La sfârşit încercaseră chiar, prin fraudă şi înşelăciune, a-i răpi tronul din mâini. Să mai lupte Moldova cum făcuse sub el, ştia că nu se mai poate, căci izbânzile sale tocmai secaseră puterile ei şi adevărate erau cuvintele lui Ureche că „în lupta de la Valea Albă pierise sământa vitejilor celor buni“. Nu fără a jertfi cele mai scumpe puteri ale ţării putuse înălţa Ştefan cel Mare tronul său glorios, căci un rezultat însemnat nu se poate dobândi fără jertfe corespunzătoare. Dar imensul capital cheltuit atunci de poporul Moldovei n-a fost irosit în zadar.

Strănepoţii acelei generaţii, noi românii de astăzi, tot din acel capital de glorie străbună trăim şi cu el ne mândrim ca fiind cel mai scump odor al vieţii noastre trecute, cu deosebire numai că aceea ce altădată au săcut moldovenii astăzi toţi românii sunt în drept să culeagă.

Ştefan cel Mare, cunoscând pe de o parte puterile ţării sale şi pe acelea ale fiului său, pe de alta viclenia, reaua credinţă şi lăcomia domniilor creştine ce înconjurau ţara lui, voieşte cel puţin a o apăra de umilire, închinând-o celui mai tare şi sfătuieşte pe fiul său a se supune turcilor. Ştefan nu se gândi nici măcar la religia păgână a viitorilor proteguitori ai Moldovei. Ceea ce umbla în gândul lui, umbrit de aripile morţii, era ţara şi poporul său, pe care atâta îl iubise şi pe care, nemaiputându-i apăra, voia cel puţin să le asigure vrednicia şi existenţa şi dincolo de mormânt.

De aceea, cu drept cuvânt, urmaşii îi dădură lui singur dintre numeroşii domnitori moldoveni şi munteni titlul de Mare. Mircea al Munteniei este supranumit cel Bătrân, Alexandru al Moldovei, cel Bun, Mihai al Munteniei, Viteazul, Ioan al Moldovei, cel Cumplit. Unul singur din bogatul, prea bogatul şirag de domni ai ţărilor române poartă numele de Mare, şi acesta este Ştefan; căci totdeauna bunul simţ al popoarelor le-a ferit de a dărui acest titlu înălţător fără rost şi fără cădere şi ele l-au păstrat numai pentru adevăratele mărimi pe care simţul cel sănătos al popoarelor le-a recunoscut când le-a văzut răsărind în câmpul istoriei.

Dar nu numai poporul său a recunoscut lui Ştefan acest epitet măgulitor; şi contemporanii şi urmaşii chiar dintre duşmanii săi, ca bunăoară polonii, nu se putură împiedeca de a-l numi astfel, cum face regele polon Sigismund într-o scrisoare către Petru Rareş. Papa îl numeşte *atletul lui Crist.*

A.D.XENOPOL

SADOVEANU: Puţine din cele alcătuite de măria sa s-au schimbat. S-au prefăcut hotarele; au trecut rândurile de oameni. Pretutindeni au rămas lăcaşurile lui Dumnezeu; în toate răzăşiile stau uricele sale; în toate cotloanele pământului Moldovei amintirea războaielor pentru dreptate; cel din urmă urmaş al plugarilor de atunci cunoaşte semnele măriei sale Ştefan într-un vad de ape, într-un pisc de stâncă, într-o ruină de pe un colnic. De patru veacuri şi jumătate acea putere trăieşte asupra Moldovei, ceea ce dovedeşte că anume oameni nu pier decât prin pulberea lor. Puterea lor adevărată stăruieşte dincolo de ceea ce numesc oamenii de rând moarte. La sfânta Putnă, unde măria sa şi-a aşezat singur mormântul şi piatra cu inscripţie între flori de acantă, nu s-a stins nici o clipă candela aprinsă în iulie 1504.

Sfârşitul, între cele din urmă zvârcoliri omeneşti, sub fierul roş care îi ardea plaga, între Bogdan-Voievod şi doamna Voichiţa, care-i ţineau mâinile de ceară stropindu-le cu lacrimi, a rămas al acelui trecut şi al acelei singure clipe când Dumnezeu dând semn, sufletul a fost eliberat de mucenicia acestei vieţi. Diplomatul ascuţit, strategul teribil şi prudent se scutura cu frunzele acelui an de jale. Spiritul rămâne în lucruri, în întocmiri şi în suflete şi încă încearcă a ne călăuzi pe căile viitorimii.

Mihail SADOVEANU

GOROVEI: Ţara pe care Ştefan o lăsa moştenire în 1504 nu mai semăna cu cea de la 1457; ar fi putut spune şi el, ca Augustus, că a găsit o ţară de lut şi a lăsat una de piatră. Se îngrijise de toate aspectele vieţii de stat; a ridicat în funcţiile de răspundere oameni capabili, fie militari iscusiţi – ca Arbure (tatăl şi fiul), portarul de Suceava Şendrea (care i-a devenit cumnat şi a căzut în lupta de la Râmnic, la 8 iulie

1481), vornicul Boldur sau pârcălabii Ivanco, Maxim, Gherman şi Oană, căzuţi în apărarea Chiliei şi a Cetăţii Albe – fie oameni de cultură şi diplomaţi abili, ca logofătul Tăutu, vistierul Isac, pitarul Ivanco. A presărat graniţele şi drumul spre capitala ţării cu cetăţi puternice, ale căror zidiri, deşi lovite de războaie şi mâncate de vreme, impresionează şi azi. A înălţat biserici şi mănăstiri, stilul gotic moldovenesc închegându-se acum, pentru a da artei podoabe de valoare universală. Adevărate bijuterii au rămas manuscrisele împodobite cu strălucitoare miniaturi. Reunind şi prelucrând vechile însemnări istorice, diecii curţii sale au pus la punct, pe la 1473, istoria de până atunci a Moldovei, începând un letopiseţ ale cărui fraze dure şi neînflorite, ca săpate în piatră, descind parcă din cele mai bune tradiţii ale istoriografiei antice. În vechile necropole voievodale, a înnoit lespezile înaintaşilor şi strămbunilor săi îngropaţi în Moldova, începând cu Dragoş Descălecătorul şi sfârşind cu însuşi tatăl său.

O rană veche, „dobândită la primul asediu al Chiliei, în 1462, nevindecată de toţi medicii chemaţi la curtea din Suceava şi agravată odată cu scurgerea anilor, l-a dus, în cele din urmă, în mormânt la 2 iulie 1504. Organismul său, slăbit de nesfârşitul zbucium care a fost viaţa sa întreagă, a cedat, şi inima a încetat să bată. Mormântul pe care, din vreme, şi-l pregătise în ctitoria sa de la Putna a primit, sub greutatea marmorei sale de Carara, trupul ostenit şi îmbătrânit, acum lipsit de viaţă, al celui Mare.

În amintirea neamului, Ştefan a rămas, prin toate faptele lui, un ctitor de ţară. „Într-însul – scrie N. Iorga – găsise poporul românesc cea mai deplină şi mai curată icoană a sufletului său: cinstit şi harnic, răbdător fără să uite şi viteaz fără cruzime, straşnic în mânie şi senin în iertare, răspicat şi cu măsură în grai, gospodar şi iubitor al lucrurilor fru-

moase, fără nici o trufie în faptele sale, care ni se par că vin printr-însul de aiurea, şi de mai sus". I se potriveşte de minune celebra caracterizare pe care Victor Hugo a făcut-o lui Napoleon I: *a fost mai mult decât un om, a fost un secol.*

Prin tradiţie, viaţa sentimentală a lui Ştefan cel Mare a căpătat o imagine oarecum deformată. Ne-am obişnuit să-l vedem ca pe un soţ veşnic infidel, cu copii din flori în toate colţurile Moldovei. Imaginea e – repetăm – deformată, şi ea nu corespunde celei care se întrevede din documente. Despre un singur fiu al său se poate spune cu certitudine că era născut din afara unei legiuite căsătorii, şi acela a fost cel mai vrednic dintre succesorii săi: Petru Rareş. Alexandru, cel dintâi fiu al său, nu e sigur că s-a născut şi el dintr-o legătură extraconjugală, cum vom arăta în paginile imediat următoare.

La 5 iulie 1463, Ştefan se căsătorise cu Evdochia de Kiev, descendentă dintr-o ramură a familiei marilor duci lituanieni, din care se desprinsese şi familia regală a Poloniei. Căsnicia a durat numai patru ani; Evdochia a murit la 4 septembrie 1467 şi a fost îngropată la Probota veche, lăsând câţiva copii: (poate) Alexandru, Elena şi Petru, mort mic, la 21 noiembrie 1480 şi îngropat la Putna. Domniţa Elena, căsătorită în 1483 cu ţareviciul Ivan Ivanovici al Moscovei, a avut o viaţă grea şi un sfârşit tragic, murind la 18 ianuarie 1505.

În 1472, Ştefan s-a recăsătorit cu Maria de Mangop, din neamul stăpânitorilor acestei cetăţi din Crimeea, şi cu ea a avut doar doi băieţi, Ilie şi Bogdan, care apar în documente începând din 1473; primul dispare în acelaşi an, iar Bogdan moare la 25 iulie 1479 şi e îngropat la Putna, sub aceeaşi lespede cu fratele său Petru. După moartea Mariei de Mangop, la 19 decembrie 1477, o altă Maria, fiica lui Radu cel Frumos – capturată de Ştefan în 1473 – devine soţia sa

(vara anului 1478). Ea a dăruit lui Ştefan „un fiu, Bogdan voievod, şi două fete frumoase“, cum zice cronica moldo-germană. Fiul e viitorul Bogdan al III-lea, iar fetele – Ana (moartă înainte de 1499 sau în acest an) şi Maria-Cneajna, căsătorită cu cneazul polon Teodor Wiesznowiecki, pe la 1510, de către Bogdan, care i-a dat o bogată zestre. A murit la 18 martie 1518; în 1522, Ştefăniţă trata, prin solul său, Luca Cârjă, restituirea oaselor ei şi a tezaurului. Oasele i-au fost aduse şi reînhumate la Putna, dar tezaurul, pentru care va interveni şi Petru Rareş, care va purta şi un proces cu fostul soţ al surorii sale, va rămâne în stăpânirea ducelui Wiesznowiecki. Din urmaşii acestuia, unul se va căsători, la începutul secolului al XVII-lea, cu o fată a lui Ieremia vodă Movilă; nepotul lor va fi regele Poloniei Mihail Wiesznowiecki.

Ştefan GOROVEI

BOTEZATU: Ciclul legendar despre Ştefan cel Mare aparţine perioadei de dezvoltare relativ timpurie a legendelor istorice.

Bazate pe un vast material factografic, tradiţiile despre Ştefan cel Mare se caracterizează prin unele trăsături democratice şi printr-o afirmare a conştiinţei naţionale. Naraţiunile despre Ştefan cel Mare creează o întinsă biografie poetică, ce cuprinde întreaga viaţă a eroului de la naştere până la moarte. Multe şi foarte variate sunt faptele vitejeşti ale domnitorului. Ştefan-Vodă răpune în luptă un balaur, stă de veghe la hotarele ţării, strânge oştiri şi luptă împotriva cotropitorilor, apără Moldova de turci, tătari, învinge în nenumărate rânduri hoardele străine, ridică movile de veghe, face cetăţi pentru apărare, dăruieşte oştenilor viteji pământuri ş.a.m.d.

Aici, însă, trebuie de ţinut seama de o particularitate caracteristică folclorului multor popoare şi anume: poeti-

zarea chipului domnitorului. Credinţa într-un domnitor – apărător al ţării şi luptător pentru unitatea poporului – poate avea caracter popular, întruchipând idei măreţe de patriotism şi eroism ale poporului... Iată de ce în creaţiile poetice ale epocii poate fi întâlnit chipul eroic idealizat şi al domnitorului Ştefan, şi al ţăranului Burcel, şi al aprodului Purice. În aceste plăsmuiri folclorice este redat artistic în primul rând prinosul în lupta pentru eliberarea naţională şi socială.

Grigore BOTEZATU

CANCIOVICI: Considerăm că Ştefan cel Mare, prin toată activitatea sa politică şi socială, a reprezentat tipul de erou legendar pentru poporul român, care poate răspunde într-un moment istoric de mare încordare nevoilor spirituale ale colectivităţii.

Legendele pe care le-am analizat scot în evidenţă cu prisosinţă marile calităţi ale domnitorului român, precum şi atitudinea de simpatie a poporului faţă de eroul său.

Prin frumuseţea limbajului, prin bogăţia şi amploarea construcţiei lor, legendele au în primul rând şi o valoare artistică de necontestat. Ele au slujit ca model pentru mulţi scriitori clasici români ca: D. Bolintineanu, N. Gane, M. Sadoveanu şi alţii.

Prin conţinutul lor moralizator, pus în slujba acelei morale populare care nu admite scăderi şi vicii, ele îndeplinesc rolul etic, constituind adevărate pilde pentru urmaşi.

Mergând pe linia unei etici populare, creatorul anonim şi-a conceput eroul potrivit cerinţelor specifice moralei sale. Ştefan se impune ca un domn drept, cinstit, un apărător al marilor virtuţi naţionale, cu un profund sentiment de credinţă, calităţi care i-au asigurat o vigoare unică printre figurile istorice ale neamului românesc. Exemple de legen-

de ce merg pe linia unei asemenea morale am sesizat în analiza tematică a corpusului legendelor despre Ştefan.

Din cercetarea amănunţită a tradiţiei despre domnitorul român, se relevă tot mai clar caracterul documentar istoric al acesteia privind epoca lui Ştefan cel Mare şi întreaga viaţă social-politică şi economică din perioada feudală.

Chiar dacă de cele mai multe ori legendele nu urmăresc istoria exactă a faptelor lui Ştefan, trecând pe planul fabulosului legendar, ele transmit cunoaşterea marilor calităţi ale domnitorului moldovean, pe care şi istoria i le recunoaşte, sesizează conflictele politice, comunică o viziune populară asupra realităţii, care nu contravine unui plan de generalitate a documentului istoric despre domnitorul român. În acelaşi timp, legendele pe care le-am avut în vedere relevă şi fondul de credinţe şi reprezentări ale poporului, într-o etapă a sa de dezvoltare, constituind din acest punct de vedere un real şi interesant document în legătură cu mentalitatea şi sistemul de credinţe al colectivităţii.

Legendele despre personalitatea istorică a lui Ştefan cel Mare reprezintă o mărturie a modului cum a înţeles şi transfigurat poporul istoria, imortalizând cu aureolă mitică o personalitate de mare prestigiu din trecutul neamului nostru.

Mihai-Alexandru CANCIOVICI

SUMAR

Ștefan cel Mare: legendă și mit 5

I. DE LA CRONICARI CETIRE... 35
a. Grigore Ureche. Letopiseţul Ţării Moldovei 37
b. Ion Neculce. O samă de cuvinte 52

II. LEGENDE, TRADIŢII ISTORICE ŞI POVESTIRI ORALE 59
1. La naştere 61
2. Din copilărie 63
3. Ani de ucenicie 78
4. Prorocirea viitorului 87
5. Când i-o pus coroana-n cap... 93
6. La lucruri de războaie meşter... 97
7. Nume de viteji şi eroi 159
8. Locuri memorabile 176
9. Sate şi moşii 236
10. Oraşe 266
11. Ctitorii 275
12. Mama lui Ştefan cel Mare 371
13. Doruri şi patimi 373
14. Pilde şi judecăti 396
15. Mare şi Sfânt 430
16. Ultimii ani de viaţă 443
17. Fost-au acestu Ştefan Vodă... 447

III. COLINDE 461
IV. URĂTURI 473
V. TEATRU FOLCLORIC 481
VI. BOCETE 491
VII. DESCÂNTECE 497
VIII. POVEŞTI NUVELISTICE ŞI PARABOLE 503
IX. CÂNTECE ISTORICE 509
X. BALADE 523
XI. CÂNTECE EPICE EROICE 545
XII. CÂNTECE DE LEAGĂN 555
XIII. SCRIITORI CLASICI ŞI CONTEMPORANI DESPRE ŞTEFAN CEL MARE 563
XIV. CUVÂNT DE PREAMĂRIRE 613
1. Sfântul voievod Ştefan cel Mare 652
2. Rugăciuni către Sfântul Voievod Ştefan cel Mare 652
XV. MELODII 659
Glosar 694
Lista lucrărilor utilizate cu abrevierile lor 712
Note și comentarii 719
Referințe istorico-literare 741